XF172
200150

REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

75 DE ANI DE LA UNIREA BASARABIEI
ȘI BUCOVINEI CU ROMÂNIA

Tomul 38

1-2

1993

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

COLEGIUL DE REDACȚIE

Director :

Acad. prof. ZOE DUMITRESCU BUȘULENGA

Redactor-șef :

ALEXANDRU DOBRE

Membrii :

Prof. ALEXANDRU BALACI, membru corespondent al Academiei Române ; TIBERIU ALEXANDRU ; STANCA CIOBANU ; ION H. CIUBOTARU ; NICOLAE CONSTANTINESCU ; CONSTANTIN COSTEA ; ION CUCEU ; IORDAN DATCU ; GABRIEL GHEORGHE ; ION GHINOIU ; SABINA ISPAS (secretar responsabil de redacție) ; MARIN MARIAN ; ILIE MOISE ; I. OPRIȘAN ; MIHAIL M. ROBEA ; BORIS ZDERCIUC.

În țară vă puteți abona prin intermediul birourilor de poștă.

Toate comenzile externe pentru revistele apărute la Editura Academiei Române se vor adresa la ORION S.R.L., Splaiul Independenței 202 A, București 6, ROMÂNIA, PO BOX 74—19 București, Tx 11939 CBTxR Fax (400) 424169.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa colegiului de redacție al „Revistei de Etnografie și Folclor".

La „Revue d'etnographie et de folklore" paraît 6 fois par an. Toute commande de l'étranger pour les revues parues aux Editions de l'Académie Roumaine sera adressée à ORION S.R.L., Splaiul Independenței 202 A, București 6, ROMANIA, PO BOX 74—19 București, Tx 11939 CBTxR Fax (400) 424169.

En Roumanie vous pouvez vous abonner par les bureaux de poste.

APARE DE 6 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI
București
Institutul de Etnografie și Folclor
„Constantin Brăiloiu"
70166, Take Ionescu, 25

REVISTA
DE
ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

Tomul 38 1993 Nr. 1–2

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
Néprajzi Tanszék Könyvtára
Leltári szám:

SUMAR

75 DE ANI DE LA UNIREA BASARABIEI ȘI BUCOVINEI CU ROMÂNIA

ALEXANDRU DOBRE, *Academia Română, Basarabia și Bucovina de Nord în anul de cumpănă 1940.* Documente inedite sau mai puțin cunoscute 5
ION I. NISTOR, membru al Academiei Române, *Vechimea așezărilor românești dincolo de Nistru.* Cu o anexă : *Memoriu asupra Republicei Moldovenești* 25
VALENTIN ZELENCIUC, membru corespondent al Academiei de Științe a Republicii Moldova, *Populația dintre Prut și Nistru.* Probleme de identitate etnică 41
GHEORGHE PAVELESCU, *Aspecte din spiritualitatea românilor transnistrieni.* Credințe și obiceiuri 53
IORDAN DATCU, Nichita P. Smochină, *etnograf al românilor transnistrieni* 83
ION I. DRĂGOESCU, *Locuința și gospodăria din Basarabia și Bucovina de Nord.* Pe baza unor documente inedite 97
GEORGE MUNTEAN, *Folclorul – expresie a unității naționale* 117

PRECIZĂRI BIOBIBLIOGRAFICE

ALEXANDRU DOBRE, *Testamentele – mistic și de conștiință – ale lui Nicolae Titulescu.* Cinci scrisori inedite. Text stabilit, note și comentarii de. 129
ALEXANDRU DOBRE, *O descoperire de senzație : MIORIȚA înregistrată la 1794 !* . . 135
SAVA PÂNZARU, *Ziarul ,,Moldovanul".* Citeva constatări preliminare 138
ELENA MAXIM și ION I. DRĂGOESCU, *Monografii sătești buzoiene inedite aflate în Arhivele Statului din București* 143
VICTOR CIRIMPEI, *Bibliografie selectivă a studiilor, articolelor și colecțiilor de etnografie și folclor apărute în revistele de la Chișinău : ,,Literatura și Arta" (,,LA"), ,,Nistru" și ,,Basarabia", între anii 1989 și 1993* 147

NOTE ȘI DISCUȚII

FĂNUȘ BĂILEȘTEANU, *Folclorul și Academia* 151
PETRE FLOREA, *Reflexe folclorice ale pactului Molotov-Ribbentrop.* Pe marginea cărții ,,20 de ani în Siberia. Destin bucovinean", de Anița Nandriș-Cudla 153

REF, tom 38, nr. 1–2, p. 1–190, București, 1993

GEORGE MUNTEAN, *Folclor nord-bucovinean* 158
ION I. DRĂGOESCU, *Jalea prizonierului român.* Contribuţii etnologice la studiul celui de-al doilea război mondial 160
MONICA BUDIŞ, *Călătorie de studii în Ceho-Slovacia* 161

RECENZII

Creaţia populară *(Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria şi Bucovina).* Chişinău, Editura ,,Ştiinţa'', 1991, 768 p. (Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova, Institutul de Etnografie şi Folclor). *(Petre Florea)* 165
La izvoare. *Poveşti, poezie populară şi cercetări de folclor,* de Grigore Botezatu. Chişinău, ,,Hyperion'', 1991, 240 p. *(Mihail M. Robea)*. 168
Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova, Institutul de Etnografie şi Folclor, *Folclor din Maramureş.* Culegere şi alcătuire de Nicolae Băieşu, Grigore Botezatu, Ion Buruiană, Victor Cirimpei, Nicolae Demcenco, Iulian Filip, Andrei Hîncu, Efim Junghietu, Sergiu Moraru. Chişinău, Editura ,,Ştiinţa'', 1991, 144 p. *(Mihaela Şerbănescu)* 170

REVISTA REVISTELOR

Număr special consacrat Basarabiei şi Bucovinei de Nord : ,,REVISTA ISTORICĂ'' *(Dorina N. Rusu)* 172
Efortul de a răspunde tuturor cerinţelor : REVISTA DE LINGVISTICĂ ŞI ŞTIINŢĂ LITERARĂ *(Paul Leu)* 175
Reviste de ieri şi de azi din Basarabia : TRIBUNA ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI, MĂRGĂRITARE BASARABENE, VIAŢA BASARABIEI, DIN TRECUTUL NOSTRU, MOLDOVA NOUĂ, BULETINUL INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN DIN BASARABIA, BULETIN ŞTIINŢIFIC *(Iordan Datcu)* 177
Publicaţiile periodice ale Academiei Române. Repere bibliografice *(Al. Dobre)* 179
BREVIAR (rubrică organizată de *Al. Dobre)* : *Ortografia limbii române în practica şi publicaţiile Academiei. Comunicat oficial. Cronica vieţii academice româneşti. ,,Revista de Etnografie şi Folclor'' recenzată de o prestigioasă revistă culturală. Românii în ştiinţa şi cultura universală. Dicţionarul enciclopedic al românilor din diaspora. O doamnă a etnologiei româneşti — Lucia Apolzan* (Al. Dobre). *Premiile Academiei Române pe anul 1986* (Al. Dobre). *Respectul pentru autentic — Ionică Oltean* (A.D.). *Copiii — continuatorii meşteşugurilor tradiţionale* (Aurelia Marcu). *Un fiu vrednic al Bucovinei — Adrian Fochi* (Grigore Bostan, membru de onoare al Academiei Române). ,,*Memoriile Comisiei de Folclor*'', *Tomul III (1989). Calendar 1993* (Iordan Datcu) 181

REVUE
D'ETHNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE

Tome 38 1993 N°s 1–2

SOMMAIRE

75 ANS DEPUIS L'UNION DE LA BESSARABIE ET DE LA BUCOVINE À LA ROUMANIE

ALEXANDRU DOBRE, *L'Academie Roumaine, la Bessarabie et la Bucovine du Nord en 1940.* Documents inédits ou peu connus 5

ION I. NISTOR, membre de l'Académie Roumaine, *L'ancienneté des habitats roumains d'outre Dniestr.* Avec une annexe : *Mémoire sur la République de Moldavie* 25

VALENTIN ZELENCIUC, membre correspondant de l'Académie de Sciences de la République de Moldavie, *La population vivant entre le Pruth et le Dniestr. Questions d'identite ethnique* 41

GHEORGHE PAVELESCU, *Sur la spiritualité des Roumains de Transnistrie. Croyances et coutumes* 53

IORDAN DATCU, *Nichita P. Smochină, ethnographe des Roumains de Transnistrie* . . . 83

ION I. DRĂGOESCU, *La maison et ses dépendances en Bessarabie et en Bucovine A partir de documents inédits* 97

GEORGE MUNTEAN, *Le folklore — expression de l'unité nationale* 117

PRÉCISIONS BIO-BIBLIOGRAPHIQUES

ALEXANDRU DOBRE, *Les testaments—mystique et de conscience — de N. Titulescu. Cinq lettres inédites.* Texte établi, notes et commentaires par 129

ALEXANDRU DOBRE, *Une découverte sensationnelle : la balade Miorița enregistrée en 1794!* 135

SAVA PÂNZARU, *Le journal ,,Moldovanul''. Remarques préliminaires* 138

ELENA MAXIM et ION I. DRĂGOESCU, *Monographies inédites des villages de Buzău aux Archives de l'Etat de Bucarest* 143

VICTOR CIRIMPEI, *Bibliographie sélective des études, articles et collections d'ethnographie et de folklore publiés dans les revues de Chișinău : ,,Literatura et Arta'' ; ,,Nistru'' et ,,Basarabia'' de 1989 à 1992* 147

NOTES ET DISCUSSIONS

FĂNUȘ BĂILEȘTEANU, *Le folklore et l'Academie* 151

PETRE FLOREA, *Reflexes folkloriques du pacte Molotov-Ribbentrop du livre ,,20 de ani în Siberia. Destin bucovinean'', par Anița Nandriș-Cudla* 153

REF, tome 38, n°s 1–2, p. 1–190, Bucharest, 1993

GEORGE MUNTEAN, *Folklore du nord de la Bucovine* 158

ION I. DRĂGOESCU, *La détresse du prisonnier roumain. **Contributions ethnologiques** à l'étude de la seconde guerre mondiale* 160

MONICA BUDIȘ, *Voyage d'études en Tchéco-Slovaquie* 161

COMPTES RENDUS

Creația populară *(Cour theorique de folklore roumaine en Bessarabie, Transnistrie et Bucovine).* Chișinău, Editura „Știința", 1991 (Academia de Științe a Republicii Moldova, Institutul de Etnografie și Folclor) *(Petre Florea)*. 165

La izvoare. *Povești, poezie populară și cercetări de folclor*, de Grigore Botezatu. Chișinău, „Hyperion", 1991 *(Mihail M. Robea)* 168

Academia de Științe a Republicii Moldova, Institutul de Etnografie și Folclor, *Folclor din Maramureș*. Culegere și alcătuire de Nicolae Băieșu, Grigore Botezatu, Ion Buruiană, Victor Cirimpei, Nicolae Demcenco, Iulian Filip, Andrei Hîncu, Efim Junghietu, Sergiu Moraru, Chișinău, Editura „Știința", 1991 *(Mihaela Șerbănescu)* 170

REVUE DES REVUES

Numéro spécial consacré à la Bessarabie et à la Bucovine de Nord : „REVISTA ISTORICĂ" *(Dorina N. Rusu)* 172

L'effort de répondre à toutes les exigences : : REVISTA DE LINGVISTICĂ ȘI ȘTIINȚĂ LITERARĂ *(Paul Leu)* 175

Revues d'hier et d'aujourd'hui en Bessarabie : TRIBUNA ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI, MĂRGĂRITARE BASARABENE, VIAȚA BASARABIEI, DIN TRECUTUL NOSTRU, MOLDOVA NOUĂ, BULETINUL INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN DIN BASARABIA, BULETIN ȘTIINȚIFIC *(Iordan Datcu)* 177

Les publications périodiques de l'Academie Roumaine. Repères bibliographiques *(Al. Dobre)* 179

BRÉVIAIRE (rubrique par *Al. Dobre*). 181

ACADEMIA ROMÂNĂ, BASARABIA ȘI BUCOVINA DE NORD ÎN ANUL DE CUMPĂNĂ 1940

— Documente inedite sau mai puțin cunoscute —

ALEXANDRU DOBRE

ACADEMIA ROMÂNĂ
O INSTITUȚIE INDEPENDENTĂ, CU O SITUAȚIE SPECIALĂ ÎN ORGANIZAȚIA STATULUI

Într-o lucrare de mai întinse proporții, publicată cu cîtva timp în urmă, am insistat pe larg, aducînd numeroase și convingătoare argumente, asupra „contribuției esențiale a Academiei Române, pe tot parcursul existenței sale, pînă în zilele noastre, la dezvoltarea științei și culturii românești și puternica ei afirmare pe plan internațional, la îndelungul și dificilul proces de pregătire și cucerire a Independenței de stat a României, de înfăptuire a Statului Național Unitar Român, de consolidare a unității spirituale a poporului nostru"[1]. În aceeași împrejurare adăugam că: „În acest proces forul academic al țării a avut un rol și un loc distinct, integrîndu-se, în același timp, în mod organic, în coordonatele generale ale asprei și statornicei hotărîri pentru realizarea aspirațiilor seculare ale neamului nostru, de unitate, independență și suveranitate, de progres și civilizație, pentru o existență liberă și demnă alături de celelalte popoare ale lumii"[2]. Aduceam, în sprijinul afirmațiilor de mai sus, argumente, date și documente, în mare parte inedite, care atestau implicarea nemijlocită, activă și eficientă a Academiei Române în principalele evenimente politice care vizau independența și unitatea națională: *Pronunciamentul de la Blaj* (1868), *Serbarea de la Putna* (1871), *Mișcarea memorandistă* (1882, 1887–1894), *Realizarea statului național unitar român — România Mare* (1918).

Împrejurările de atunci, ca și cele de acum, nu ne-au îngăduit continuarea publicării celui de al doilea volum al lucrării noastre. Iată de ce, așa cum am procedat atunci, vom proceda și în continuare, adică să publicăm pe secvențe, pe capitole dispersate, rezultatul cercetărilor noastre[3].

„Încrezători, ne exprimam undeva optimismul, în destinul instituției și în receptivitatea publicului cititor și a editorilor poate vom reuși, cu timpul și cu răbdarea necesară, să cunoaștem Academia Română, în toată măreţia ei, în rosturile pe care le-a avut, le are şi le va avea în societatea românească"[4]. Rosturi pe care, la 15 mai 1947, marele jurist care a fost Andrei Rădulescu, pe atunci preşedintele înaltului for ştiinţific şi de cultură al ţării, le sintetiza cum nu se poate mai exact : ,,*Anul acesta*, remarca Andrei Rădulescu, *Academia împlineşte 80 de ani de la constituire, de la începerea propriu-zisă a activităţii sale. De atunci ea stă în fruntea culturii noastre, cu o poziţie bine stabilită şi cu un deosebit prestigiu. Păstrîndu-şi totdeauna deplina ei independenţă şi situaţia specială în organizaţia statului, Academia a avut la început drept scop principal cultivarea limbii şi a istoriei poporului român. Cu timpul a intrat în cercul preocupărilor sale tot mai multe din înfăţişările culturii noastre. Aceasta s-a făcut atît prin lucrări de diferite specialităţi, fie întocmite după indicaţiile sale, fie apreciate prin premii, cît şi prin alegerea în sînul ei a reprezentanţilor feluritelor forme de cultură, fie ca membri activi, fie ca onorari sau corespondenţi*". Bilanţul celor 80 de ani de activitate îi dădeau dreptul lui Andrei Rădulescu să constate, pe deplin justificat şi în cunoştinţă de cauză : ,,*Cu cît va trece vremea, cu atît se va vedea mai bine ce rol a avut şi are Academia Română, cu toate imperfecţiunile ei şi cu toate obiecţiunile ce i se aduc. Aici se poate spune pe bună dreptate că a fost un adevărat templu al culturii româneşti*"[5].

---

[1] Alexandru Dobre, *Idealul unității naționale în cultura română*. Lucrare distinsă cu premiul „Nicolae Bălcescu" al Academiei Române. București, Editura Minerva, 1988, p. 5.

[2] Ibidem.

[3] Unele dintre aceste studii și articole au fost menționate de Dorina N. Rusu în *Istoria Academiei Române. Repere cronologice*, București, Editura Academiei, 1992, p. 305–306.

ACADEMIA ŞI ŢARA SUB VITREGIA STĂRUITOARE A VREMURILOR

Am arătat şi am dat detaliile cuvenite la locul potrivit că, spre deosebire de alte perioade, anul academic 1939—1940, început la 1 iunie 1939 şi încheiat la 1 iunie 1940, înregistrează desfăşurarea unor evenimente internaţionale de o gravitate deosebită[6].

Acum au loc ultimele pregătiri şi declanşarea celei mai mari şi mai pustiitoare conflagraţii militare din istoria omenirii : cel de al doilea război mondial. România trece printr-una dintre cele mai primejdioase crize pe care le-a cunoscut vreodată. Puternicile presiuni şi ameninţări din exterior, deteriorarea situaţiei internaţionale, prăbuşirea întregului sistem de alianţe pe care şi-l construise cu atîta migală şi trudă după primul război mondial, o izolează complet, o aduc în situaţia de a face faţă singură, complet nepregătită din punct de vedere militar, cu un guvern fără autoritate, fără o bază de mase, unor situaţii deosebit de dificile, care puneau în cumpănă însăşi existenţa statului român. Nici în ţară nu era mai multă linişte şi siguranţă. Ion Petrovici, vicepreşedinte al Academiei Române, vorbeşte despre ,,*vitregia stăruitoare a vremurilor*", îndemnat la o astfel de apreciere sub impresia asasinării, la 21 septembrie 1939, a primului ministru Armand Călinescu, ,,*eveniment*, arată Ion Petrovici, *care n-a putut decît să turbure liniştea publică, expusă şi fără asta la destule şi legitime îngrijorări*"[7].

---

[4] Alexandru Dobre, *Un adevărat templu al culturii româneşti*, în ,,Academica". Revistă de ştiinţă, cultură şi artă, Anul I (octombrie-1990), nr. 1, p. 30.

[5] Ibidem.

[6] Alexandru Dobre, *Cîteva probleme pe agenda de lucru a sesiunii anului academic 1939—1940*, în Academia Română, ,,Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice", tomul XIV (1989), Bucureşti, Editura Academiei, 1992, p. 13—24.

[7] *Analele Academiei Române*, LX (1939—1940), p. 15—16.

Așadar, rezumîndu-ne doar la considerațiile lui Ion Petrovici, exprimate public în ședința de la 22 septembrie 1939, sesiunea acestui an academic „*are loc în pîcla unor timpuri aprige și grele, a căror vijelie a suflat pînă în nemijlocita noastră vecinătate*”[8].

Tot acum, în această ședință, se precizează sarcinile, rolul și menirea activității Academiei Române în împrejurările politice și militare date: „*O judecare a celor petrecute ar fi și prematură și deplasată*, considera vicepreședintele Academiei. *De aceea eu nu pot face alta decît să-mi exprim o sfielnică nădejde, urînd ca asprimea vremurilor să îngăduie, totuși, mai departe desfășurarea nestînjenită a îndeletnicirilor noastre spirituale, mai ales atunci cînd împrejurările crunte au trebuit să stingă ori să micșoreze pe aiurea focare de lumină intelectuală — în așteptarea zilelor senine, orice focar, fie dînsul cît de modest, care-și poate prelungi neîntrerupt scînteierea sa, aduce pe lîngă serviciul său local, un serviciu înseși omenirii, menținînd firicelul continuității în domeniul spiritualității dezinteresate*”[9].

Făcută public și oficial, în condițiile în care tăvălugul distrugător al războiului antrenase majoritatea țărilor europene și continua să se extindă cu o repeziciune uimitoare și asupra altora, venită de la București, capitala unui stat suveran și cu granițele încă intacte, stat care, la 7 septembrie 1939, își fixează ca normă „*observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiunile internaționale față de beligeranții în actualul conflict*”[10]. precizarea lui Ion Petrovici privind condiția Academiei Române capătă semnificații de însemnătate relevantă. În aceste împrejurări internaționale extraordinare, Academia Română își asuma rolul de a deveni, prin întreaga ei ținută și activitate, simbolul perpetuării preocupărilor de ordin spiritual, își lua frumoasa, dar riscanta sarcină de a menține vie flacăra încrederii în capacitatea omenirii de a-și apăra și conserva propria condiție. În același timp, prin toate acestea, se dădea un sprijin moral, efectiv și eficient, popoarelor și cărturarilor din țările în care viața cultural-științifică și orice preocupări de natură spirituală fuseseră înăbușite și trebuiseră să cedeze în fața evenimentelor ce reclamau alte priorități.

Din această perspectivă trebuiesc înțelese și judecate multe dintre acțiunile întreprinse de Academia Română în această perioadă și în cea care i-a urmat.

LA DISPOZIȚIA STATULUI PENTRU COMBATEREA PROPAGANDEI PĂGUBITOARE ROMÂNIEI

Înțelegerea corectă și la dimensiunile sale reale a atitudinii și protestului energic al Academiei Române în fața actului banditesc al răpirii Basarabiei, Bucovinei de Nord și ținutului Herței este condiționată de cunoașterea adîncită a întregii istorii a Instituției și, mai ales, a împrejurărilor și acțiunilor sale din perioada imediat premergătoare.

---

[8] Idem, p. 16.

[9] Ibidem.

[10] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933 — septembrie 1940, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p.1000.

Iată de ce, trimițînd la lucrările noastre deja citate, am socotit necesar să reproducem, întocmai și în integralitatea lor, două documente, inedite după cunoștința noastră, care vor oferi, considerăm noi, o imagine cutremurătoare a situației în care se afla România la începutul anului 1939 și o explicație utilă pentru înscrierea acțiunilor ulterioare ale Academiei Române pe traiectoria cuvenită.

La 21 februarie 1939, sub numărul de înregistrare 704 și cu mențiunea „personal și confidențial", Academia Română adresa ministrului Afacerilor Străine al României următoarea scrisoare :

„Domniei Sale
domnului Ministru al Afacerilor Străine

Domnule Ministru

În numeroase ședințe colegii noștri, care au putința să urmărească literatura de propagandă răspîndită în străinătate în contra țării noastre, au semnalat Academiei Române intensitatea cu care se desfășoară în Apusul Europei și în America această propagandă, în special ungară, de defăimare a țării și poporului nostru, cu intenția bine vădită de a se îndreptăți, la timpul său, o eventuală cerere de restituire a teritoriului nostru național.

În recenta ședință a Academiei de la 10 februarie curent, rînd pe rînd colegii noștri domnii N. Iorga, Alex. Lapedatu, Andrei Rădulescu, g-ral R. Rosetti, dr. Gr. Antipa și George Oprescu, membru corespondent, au arătat din nou, că în străinătate apar fără întrerupere cărți, broșuri, reviste, articole de ziare tendențioase și calomnioase împotriva țării noastre, în limbile engleză, italiană și, mai ales, franceză și că mai toată această literatură, răspîndită pînă și în hoteluri, rămîne fără răspuns din partea noastră [11].

Această stare de lucruri nemaiputînd dăinui fără de a păgubi bunului renume al neamului nostru printre celelalte popoare și fără de a primejdui chiar integritatea granițelor noastre, — Academia Română, prin consimțămîntul tuturor membrilor prezenți în ședința amintită, a socotit că este de datoria ei să-și dea întreg concursul în lupta de combatere a propagandei ce se duce în străinătate în contra țării noastre.

În acest scop a luat hotărîrea de a se pune la dispoziția Statului pentru a-i procura mijloace prin care să se poată răspunde cu succes în contra atacurilor străine în orice chestiune, nu numai de natură științifică, luîndu-și pentru sine obligațiunea ca să prepare răspunsurile de contra propagandă pentru străinătate.

În vederea împlinirii însă a acestei însemnate lucrări este absolută nevoia ca atașații noștri de presă să urmărească de aproape literatura de propagandă contra noastră, care apare în diferite țări, să o adune și să o trimită Academiei Române, pentru ca ea să pregătească răspunsurile, cînd dînșii nu le-ar putea da.

Vă adresăm deci, domnule Ministru, stăruitoarea rugăminte să binevoiți a stimula cu toată autoritatea domniei voastre pe atașații noștri de presă la îndeplinirea datoriei lor și a-i obliga — dacă domnia voastră veți accepta

---

[11] Procesul verbal al ședinței Academiei Române din 10 februarie 1939, publicat în *Analele Academiei*, LIX (1938 —1939), p. 62 —67, nu consemnează aceste discuții.

propunerea noastră — să împlinească cu strictețe deziderătele arătate de Academie în adresa de față.

Primiți, etc.

Președinte, /*Secretar general,*
ss. *C. Rădulescu-Motru* ss. *G. I. Sisești*" [12]

O scrisoare cu un conținut aproape similar, din aceeași dată și cu același număr de înregistrare, era adresată și ministrului de Interne-Biroul Presei și Propagandei. Se deosebea numai în partea finală.

,,*În acest scop*, se menționează în finalul scrisorii, [Academia Română] *a luat hotărîrea de a se pune la dispoziția Statului, respectiv Ministrului de Interne — Serviciul Presei și Propagandei, — pentru a-i procupa mijloace prin care să se poată răspunde cu succes în contra atacurilor străine în orice chestiune, nu numai de natură științifică, luîndu-și pentru sine obligațiunea să prepare răspunsurile care se cer să fie date pentru străinătate.*

Pentru împlinirea acestei imperioase nevoi, Academia Română e gata să delege pe unul sau doi din membrii săi, activi sau corespondenți, pe lîngă Serviciul Presei și Propagandei, în sensul de a li se pune la îndemînă publicațiile ce se primesc la acest serviciu, spre a semnala pe acelea pe cari Instituțiunea noastră ar fi în măsură a le răspunde — fie prin scrieri personale ale membrilor săi, fie prin articole ce le-ar pregăti pe seama domniei voastre, spre a fi publicate ca răspuns din partea acelui Minister.

Supunem deci atențiunii domniei voastre această propunere și vă rugăm să primiți, etc." [13].

Nu cunoaștem încă reacția și răspunsul Ministrului Afacerilor Străine la oferta Academiei Române, dar cel al Ministrului de Interne, pe care-l reproducem în continuare, ni se pare relevant :

România
Ministerul de Interne
Subsecretariatul de Stat *13 martie* 1939
al Propagandei
No. 01142

Domnule Președinte,

Ca urmare la adresa domniei voastre no. 704, avem onoarea a vă face cunoscut că Subsecretariatul de Stat al Propagandei ia act, cu cea mai vie mulțumire, de concursul pe care Academia Română îl făgăduiește străduințelor sale : sîntem fericiți, să știm că avem, alături, sprijinul Academiei, în această muncă de informare a străinătății, devenită extrem de anevoioasă în ultima vreme, atît prin înmulțirea mijloacelor de defăimare, pe care neprietenii le folosesc la adresa țării noastre, cît și prin posibilitățile materiale foarte reduse de care dispunem spre a le răspunde, fie de la caz la caz, fie printr-o acțiune generală și organizată.

Ca urmare la aceasta, Subsecretariutul de Stat al Propagandei ține la dispoziția domniilor voastre depozitele sale de publicațiuni, în prezent pe cale de a fi sporite prin noi imprimate, și roagă să-i fie arătate toate cazurile, venite direct la cunoștința Academiei Române, care trebuiesc limpezite sau

---

[12] *Arhiva Academiei Române*, Dosar A-7, 1939, fila 246.

[13] Ibidem, fila 247.

puse la punct. Aceasta îndeosebi în Europa pentru că, peste Ocean, planul de acțiune propagandistică metodic stabilit prin intermediul Comisariatului participării noastre la Expoziția Universală din acest an, de la New-York, credem că nu va întîrzia să-și dea roadele. În această ordine, menționăm că, încă de la începutul lunii trecute, a început să funcționeze la New-York, un Birou de Propagandă, alcătuit din d-nii Petre Neagoe, compatriotul nostru, azi unul din marii scriitori ai Americii, Jordan, profesor la Universitatea din Yale, Horia Babeș, atașat de presă, Paul Sterian, consilier economic, Andrei Popovici, consulul general al României la New-York, împreună cu cîțiva buni ziariști americani.

Acest Birou difuzează material anume trimis, publicațiuni, organizează conferințe, conform unui plan care atinge toate problemele interesînd cunoașterea și bunul nostru nume în țările de limbă engleză.

În afară de aceasta, Comisariatul imprimă, în prezent, versiuni în limba engleză ale cărților apărute sub însăși egida Academiei cu prilejul Expoziției de la Paris, iar Subsecretariatul tipărește broșuri și pliante (după un plan angajînd toate punctele cardinale ale propagandei românești de azi), dintre cari unele vor atinge un tiraj de 1 000 000 exemplare.

Totodată ținem să aducem la cunoștința Academiei Române, că Subsecretariatul de Stat al Propagandei, prin relațiile de prietenie și prin elemente recrutate în străinătate, în fiecare țară, dispune de o rețea întreagă, menită să asigure și să lucreze în cadrul situației actuale pentru o atmosferă cît mai favorabilă României.

Prin măsuri directe, cît și pe calea încurajării inițiativelor particulare ca aparență, Subsecretariatul de Stat al Propagandei a reușit în bună parte, cu posibilitățile extrem de reduse pe care le are și în timpul scurt pe care l-a avut, să strîngă cît mai multe acțiuni prietenoase pentru țara noastră.

Comunicîndu-vă toate acestea, vă rugăm să primiți, încă odată, cele mai vii mulțumiri pentru prețiosul concurs pe care Academia îl promite propagandei românești și adăugăm că sîntem, întru totul, la dispoziția sa.

Primiți, vă rugăm, domnule Președinte, încredințarea înaltei noastre considerațiuni.

Ministru
Secretar de Stat, *Director,*
ss. *Eugen Titeanu* ss. *V. Alboteanu*

Domniei sale,
Domnului Președinte al Academiei Române" [14].

„ȘTIINȚA, EA SINGURĂ, PRIN ADEVĂRURILE EI NEPIERITOARE, PRONUNȚĂ, ÎN ULTIMA INSTANȚĂ, JUDECATA SUPREMĂ ÎN CONFLICTELE DINTRE POPOARE"

Academia Română, „*cea mai calificată expresie și apărătoare spirituală a neamului românesc*" [15], „*care prin compunerea membrilor ei, a fost*

---

[14] Ibidem, fila 254. Documentul a fost înregistrat la Academia Română la 16 martie 1939, cu nr. 1044 și poartă următoarele rezoluții: „La ședința de la 17 martie 1939"; „17 martie 1939. Dl. general Rosetti va însărcina pe un funcționar al Bibliotecii care să ia cunoștință de publicațiile care pot interesa Academia în scopul colaborării propuse. ss. C. Rădulescu-Motru"; „27 m. 1939. S-a însărcinat dl. A. P. Todor. ss. general Rosetti".

[15] Liviu Rebreanu, *[Cuvîntare rostită în ședința intimă a Academiei Române de la 5 iulie 1940]*, în *Analele Academiei*, LXI (1940 –1941), p. 11.

de la început un simbol al unităţii culturale a tuturor românilor" [16], nu putea şi n-a putut să rămînă nepăsătoare în grelele împrejurări ale anului 1940 prin care trecea ţara. Credincioasă menirii ei, statuată încă de la 1866, anul înfiinţării Societăţii Literare (Academice) Române, de a lupta pentru consolidarea unităţii spirituale a tuturor românilor, ca act premergător şi pregătitor al realizării statului naţional unitar şi al întăririi, pe aceeaşi cale, a României întregite în graniţele ei naturale, Academia Română şi-a cîştigat merite ce nu-i pot fi contestate în apărarea suveranităţii şi integrităţii teritoriale a ţării.

În această grea misiune, Academia a pornit de la principiul potrivit căruia „*ştiinţa, ea singură, prin adevărurile ei nepieritoare pronunţă, în ultimă instanţă, judecata supremă în conflictele dintre popoare*" [17].

Principiul enunţat şi-a dovedit caracterul imuabil şi viabilitatea, fiind confirmat de desfăşurarea evenimentelor istorice ale ultimei jumătăţi a veacului în care ne aflăm. Este adevărat că, şi înainte de enunţarea lui publică, la Academia Română de către C. Rădulescu-Motru, preşedintele de atunci al înaltului aşezămînt, şi după aceea, acest principiu a fost încălcat cu brutalitate şi nesocotit în adevărurile sale fundamentale. Guverne şi conducători politici, state ce dispuneau de o forţă economică şi militară impresionante, şi-au imaginat, în trufia lor bolnăvicioasă, că vremelnicia acestor atu-uri ale puterii le vor îngădui să nesocotească legile istoriei, să forţeze destinul şi să se cocoaţe odată pentru totdeauna pe coama valului, de unde să dispună după bunul plac de soarta popoarelor şi a lumii. Pînă la urmă lecţia istoriei s-a dovedit dură, iar echilibrul a fost restabilit. Ceea ce nu înseamnă că, între timp, nu s-au ridicat sau nu se vor ridica alţi „contestatari" ai legilor istoriei care, din nou şi încă cu ce preţ, vor încerca să forţeze destinul şi să-l atragă de partea lor. Lecţia rămîne valabilă, iar eşecul este deja previzibil.

Este adevărat, enunţarea unui principiu, este el însuşi un act, extrem de curajos în împrejurările date, de natură să indice o atitudine, o poziţie faţă de împrejurările vieţii politice cotidiene. Dar, pentru a-i spori gradul de credibilitate, principiul odată enunţat trebuie susţinut de argumente, iar argumentele cele mai convingătoare rămîn, totuşi, faptele, acţiunile concrete.

Alcătuită, la acea dată, din personalităţi de incontestabil şi real prestigiu ştiinţific, cultural şi politic, uniţi prin înalta lor cultură şi printr-un patriotism de cea mai aleasă calitate, Academia Română a avut şi forţa morală şi capacitatea de a se institui într-un organ reprezentativ pentru întreaga naţiune, în numele căreia înţelegea să acţioneze, să-şi ridice glasul.

Agresiunea, din luna iunie 1940, de o brutalitate şi de un cinism fără seamăn a Uniunii Sovietice, a paralizat şi stupefiat întreaga opinie publică românească şi toate instituţiile statului român. Termenii în care a fost dat ultimatum-ul sovietic din 26 iunie 1940, susţinut de masarea a 24 de divizii întărite cu brigăzi blindate şi zboruri continue ale aviaţiei sovietice de-asupra teritoriului României, au obligat guvernul să ordone retragerea trupelor și funcționarilor de pe teritoriul strămoșesc al Basarabiei, Bucovinei de Nord și al ținutului Herței. Întreaga națiune a fost cuprinsă de o descurajare ce putea deveni periculoasă pentru însăși ființa neamului românesc. Cu atît mai mult cu cît, peste nu multă vreme, au urmat alte încercări, la fel de brutale, de nedrepte și de dureroase.

---

[16] C. Rădulescu-Motru, *[Cuvîntare rostită în şedinţa publică a Academiei Române* de la 5iulie 1940], în *Analele Academiei*, LXI (1940 –1941), p.11.

[17] C. Rădulescu-Motru, *[Cuvîntare rostită la deschiderea şedinţei Academiei Române de la 20 septembrie 1940]*, în *Analele Academiei*, LXI (1940 –1941), p. 17.

În aceste împrejurări grele pentru țară, Academia Română se regăsește și, în numele întregii națiuni, trece la acțiune. Speranță și încredere în destinul neamului românesc, iată ce a reușit să ofere Academia conaționalilor săi.

Să ne adresăm din nou lui C. Rădulescu-Motru care, într-o cuvîntare rostită la Academia Română, marca tocmai această încredere într-o dreptate ce va să vină:

„În urma dureroaselor mutilări aduse trupului neamului nostru, care pe mulți dintre frați i-a aruncat pe drumul pribegiei și al mizeriei, o singură mîngîiere ne-a rămas. Constatarea solidarității naționale. Suntem în aceeași credință, astăzi, ca și înainte. Popor nefericit, pus la răscrucea tuturor primejdiilor, dar popor cu încredere în destinul său. Restriștea nu ne-a abătut. Tineretul nostru este mai viu ca oricînd. În virtuțile sîngelui său stau neclintite hotarele prevăzute de Dumnezeu pentru spațiul vital al românismului" [18].

Vorbind, în numele și din însărcinarea Academiei, la deschiderea Universității din Cluj, transferată la Sibiu în urma criminalului Diktat de la Viena, Emil Racoviță întărea spusele și convingerea lui C. Rădulescu-Motru, le potența cu prestigiul personalității sale:

„Academia Română nu putea să lipsească de la această sărbătoare de înaltă însemnătate culturală și românească. Doar de trei pătrare de secol în analele sale se oglindesc toate întîmplările fericite sau jalnice prin care a trecut neamul nostru. Chiar unirea tuturor românilor s-a făcut simbolic de la începutul ființării ei, căci tot poporul nostru, cel cuprins în strînse hotare politice și cel de dincolo de aceste hotare, a fost reprezentat prin membrii ei. Și evenimentul ce-l serbăm astăzi își va avea răsunetul său în Academie, căci va fi comentat și cercetat istoricește astfel cum merită, adecă, ca o dovadă reînnoită că românul nu se lasă abătut de restriștile soartei. Cu răbdarea poporului nostru călit de prigoanele vremurilor, și cu rezistența neînvinsă ce a arătat-o în cursul veacurilor, va fi odată din nou ceea ce a fost" [19].

În această ambianță, pe care am încercat s-o sugerăm numai, are loc la Academia Română, la 5 și 12 iulie 1940, discuția în legătură cu acțiunea incalificabilă a guvernului sovietic și adoptarea deciziei de a se întocmi un *Memoriu în problema Basarabiei și Bucovinei de Nord, străvechi teritorii românești răpite sub amenințarea forței de Uniunea Sovietică, memoriu care să fie adresat și înaintat tuturor Academiilor din lume și membrilor corespondenți și de onoare străini ai Academiei Române.*

Documente științifice, istorice și politice de o valoare ce nu poate fi îndeajuns estimată, *Memoriul* și *dezbaterile* ce l-au însoțit se cuvine să fie repuse în circulație și aduse la cunoștința opiniei publice, cu atît mai mult cu cît, dintr-o neînţeleasă ezitare, istoricii şi oamenii politici contemporani n-au prea apelat la ele.

---

[18] *Analele Academiei*, LXI (1940–1941), p. 16.

[19] Dr. Em. Racoviță, *[Cuvîntare rostită, ca delegat al Academiei Române, la deschiderea Universității din Cluj, mutată la Sibiu]*, în *Analele Academiei*, LXI (1940–1941), p. 33.

Vom face noi acest lucru acum, reproducînd întocmai, după *Anale* sau după actele aflate în *Arhiva Academiei*, toate aceste documente. Nu înainte însă de a reaminti componenţa Academiei Române la data amintită. Aşadar, la şedinţele din 5 şi 12 iulie 1940 au participat : Lucian Blaga, I. Al. Brătescu-Voineşti, Theodor Capidan, D. Caracostea, Ştefan Ciobanu, George Murnu, Gheorghe Petraşcu, Ion Petrovici, C. Rădulescu-Motru, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu şi Nichifor Crainic (din *Secţiunea literară)*; Nicolae Bănescu, A. C. Cuza, Silviu Dragomir, Dimitrie Gusti, Nicolae Iorga, Alexandru Lapedatu, Ioan Lupaş, P. P. Negulescu, Ion Nistor, preotul Nicolae M. Popescu, Andrei Rădulescu, generalul Radu Rosetti şi Victor Slăvescu (din *Secţiunea istorică)*; Grigore Antipa, dr. Mihai Ciucă, Gh. Ionescu-Siseşti, Gh. Macovei, Ludovic Mrazec, C. I. Parhon, Dim. Pompeiu, Emil Racoviţă, Traian Săvulescu, Ion Simionescu, Gheorghe Spacu, Nic. Vasilescu-Karpen şi Dimitrie Voinov (din *Secţiunea ştiinţifică)*.

Şedinţa din 5 iulie 1940 este deschisă şi condusă de C. Rădulescu-Motru, preşedintele Academiei Române, care pronunţă următoarea alocuţiune :

CUVÎNTAREA PROFESORULUI C. RĂDULESCU-MOTRU, PREŞEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE, ROSTITĂ ÎN ŞEDINŢA PUBLICĂ A ACADEMIEI ROMÂNE DIN 5 IULIE 1940

„Domnilor colegi,

Unitatea neamului nostru a fost grav ştirbită în cursul săptămînii trecute. Silit de conjunctura nenorocită produsă de război, guvernul M. S. Regelui a fost nevoit să primească nota cu caracter de ultimat a Uniunii Sovietelor Ruse şi în consecinţă a ordonat armatei să evacueze teritoriul Basarabiei şi al Bucovinei de Nord, care fuseseră încorporate patriei române, prin libera determinare a populaţiei acestora, în anul 1918. O parte din trupul nostru a căzut astfel jertfă pentru a asigura Statului Român pacea de care el avea nevoie în aceste clipe tragice.

Jertfa este dureroasă. Ea retează două dintre cele mai viguroase vlăstare ale fiinţei românismului. Dar românismul are rădăcini puternice. El a luptat cu încercări încă mai grele în trecut, şi le-a biruit. Seva fiinţei lui este departe de a fi pe sfîrşite. Va ieşi, suntem siguri, şi de astă dată biruitor, fiindcă dreptatea este de partea lui.

Academia Română, care prin compunerea membrilor ei, a fost de la început un simbol al unităţii culturale a tuturor românilor, îşi va îndeplini cu sfinţenie datoria sa în viitor, aşa cum şi-a îndeplinit-o în trecut.

Ziua de doliu, pe care guvernul ţării a decretat-o în urma evacuării Basarabiei şi Bucovinei de Nord, este pentru Academia Română nu numai o o zi de reculegere sufletească, ci şi **o dată de la care ea începe o activitate îndoită pentru a face să învingă în istoria lumii dreptatea cauzei româneşti**" [20].

---

[20] *Analele Academiei*, LXI (1940 –1941), p. 11.

Urmează o comunicare ştiinţifică a lui Nicolae Iorga despre *Individualism şi solidarism în dezvoltarea istoriei.*

Trecîndu-se în şedinţa intimă se dă citire scrisorilor prin care Alexandru Marcu şi Giulio Bertoni mulţumeau pentru alegerea lor ca membru corespondent şi, respectiv, membru de „onoare" ai Academiei Române"[21].

Şedinţa intimă a Academiei, din 5 iulie 1940, se continuă cu o cuvîntare a lui Liviu Rebreanu, cuvîntare în care marele scriitor abordează tocmai subiectul ce preocupa întreaga opinie publică românească, subiect care face şi obiectul studiului de faţă.

CUVÎNTAREA LUI LIVIU REBREANU, ROSTITĂ ÎN ŞEDINŢA PUBLICĂ A ACADEMIEI ROMÂNE DE LA 5 IULIE 1940

„Academia Română, cea mai calificată expresie şi apărătoare spirituală a neamului românesc, nu poate rămânea nepăsătoare cînd, sub ameninţarea mulţimii avioanelor de bombardament şi a carelor de asalt, România e silită să cedeze, de azi pe mîine, fără măcar un simulacru de tratative, aproape o pătrime din teritoriul naţional împreună cu milioane de români neaoşi.

Samavolnicia aceasta, fără precedent în istoria modernă, e cu atît mai monstruoasă cu cît răpitorul vrea să o justifice prin afirmaţiile ştiut neadevărate că Basarabia ar fi locuită în majoritate de ucraineni şi că ar fi fost smulsă cu sila din patrimoniul Uniunii Sovietice. Iar „argumentele" acestea au fost temeiu pentru a ni se pretinde, drept despăgubire, jumătate din Bucovina şi chiar o porţiune, nu se ştie cît de mare, din pămîntul Vechiului Regat [22].

Tari pe drepturile noastre fireşti imprescriptibile şi încrezători în marea dreptate care totdeauna vine, noi ştim că mutilarea ce trebue s-o îndurăm azi va fi reparată mai curînd sau mai tîrziu.

Dar Uniunea Sovietică, prin imensele-i mijloace de propagandă, stăruie a ne şi ponegri, căutînd să convingă lumea că actul ei brutal ar fi o simplă reparaţie a unei nedreptăţi.

Îmi permit a crede că Academia Română e chemată pe de o parte să facă apel la conştiinţa lumii civilizate împotriva raptului unor provincii româneşti, iar de altă parte să lumineze opinia publică de pretutindeni restabilind adevărul asupra situaţiei istorice şi etnografice a provinciilor ce ne-au fost luate.

Vă rog să binevoiţi a supune propunerea aceasta plenului Academiei pentru luarea hotărîrilor ce se vor crede de cuviinţă"[23].

Se trece neîntîrziat la dezbaterea celor conţinute în scrisoarea lui Liviu Rebreanu şi a măsurilor de adoptat în situaţia dată.

Pentru a facilita şi oferi posibilitatea celor interesaţi să-şi facă o imagine cît mai apropiată de realitate şi ţinînd seama şi de faptul că aceste dezbateri nu au fost reproduse în *Anale* [24], fiind deci inaccesibile pînă acum cercetătorilor, le reproducem şi pe acestea întocmai :

---

[21] Idem.

[22] Este vorba de Ţinutul Herţei din judeţul Dorohoi (nota A.D.).

[23] *Analele Academiei*, LXI (1940 –1941), p. 11 –12.

DISCUŢIILE PURTATE LA ACADEMIA ROMÂNĂ, ÎN ŞEDINŢA DE LA 5 IULIE 1940, PE MARGINEA ACTULUI SAMAVOLNIC AL RĂPIRII BASARABIEI, BUCOVINEI ŞI ŢINUTULUI HERŢEI

„D-l Vicepreşedinte **I. Petrovici** *se referă la propunerea cetită de dl. coleg Liviu Rebreanu. Această propunere nu trebuie pierdută din vedere. Ea trebuie să fie în orice caz discutată. D-l Rebreanu a propus ca Academia să facă apel la conştiinţa lumii civilizate împotriva raptului Basarabiei şi a unei părţi din Bucovina. Este vorba aşadar ca Academia să întocmească şi să răspîndească în lume un memoriu, în care să fie îmbrăţişată problema acestor provincii româneşti.*

D-l **Em. Racoviţă** *este de părere ca să se facă memoriul propus. El trebuie să aibă un caracter pur ştiinţific, iar nu polemic. Combaterea afirmaţiilor sovietice cu privire la pretinsele drepturi ruseşti asupra Basarabiei cere o lucrare de lungă durată şi care cade în sarcina Secţiunii istorice. Această lucrare va trebui să fie bine sistematizată, cu adunarea tuturor probelor, mai ales a celor de caracter istoric. În ce priveşte chestiunea oportunităţii trimiterii memoriului către Academiile din lume, d-sa e de părere ca expedierea lui să n-o facem acum, ci s-o amînăm pînă ce vom cunoaşte ce se petrece în dosul graniţei. Acum el ar cădea într-o perioadă cînd n-ar putea atrage atenţia lumii.*

D-l **I. Nistor** *zice că propunerea nu comportă discuţii. Memoriul trebuie făcut şi răspîndit la toate Academiile. În ce priveşte Basarabia, memoriul trebuie redactat de d-l coleg Ciobanu, iar d-sa îşi ia sarcina să întocmească memoriul pentru Bucovina. Aceste memorii vor fi traduse în cîteva limbi şi vor fi trimise de Academie la momentul potrivit.*

D-l **Gusti** *comunică ştiri culese din propaganda sovietică făcute în ultimele zile la diferite posturi de radio.*

D-l Vicepreşedinte **I. Petrovici** *observă că impresia generală în ţară produsă de această catastrofă naţională este că, noi, în faţa marii puteri a statului vecin ce ne-a somat la evacuarea Basarabiei şi a unei părţi din Bucovina, ne-am pierdut orice curaj şi că nu mai sîntem capabili nici chiar de o reacţiune sufletească. Cu toţii am rămas cu impresia că chiar am recunoscut drepturile ruseşti asupra părţilor din ţară invadate. Căci de nicăieri nu s-a ridicat nici un protest. Dar, dacă Guvernul ţării nu putea să ridice acest protest, au putinţa şi este de datoria organelor şi instituţiilor intelectule şi culturale ale ţării să o facă.* **Datoria noastră este ca să facem ca chestiunea Basarabiei şi Bucovinei să rămînă deschisă** (subl. ns. A. D.) *Am căzut de acord ca reacţiunea noastră să se facă printr-un memoriu ştiinţific. Deosebit de acest memoriu, dl. I. Petrovici este de părere să se facă îndată şi un protest mai scurt dar viu, de nerecunoaşterea pretinselor drepturi sovietice asupra teritoriilor ocupate şi de afirmare că nu renunţăm la drepturile noastre.*

---

[24] În procesul verbal publicat se consemnează doar că : „După o discuţie la care iau parte d-nii I. Petrovici, Em. Racoviţă, Dim. Gusti, Alex. Lapedatu, Şt. Ciobanu şi I. Nistor, se cade de acord ca Academia să întocmească şi să răspîndească în lume un memoriu, în care să fie înfăţişată problema Basarabiei şi a părţii evacuate din Bucovina. D-l I. Nistor e **delegat** cu redactarea memoriului" (*Analele Academiei*, LXI (1940–1941), p. 12).

D-l Secretar general **Alex. Lapedatu** *zice că memoriile ce se vor redacta de domnii colegi I. Nistor și Șt. Ciobanu, ținînd seama de propaganda pe care Sovietele o fac prin posturile de radio, trebuiesc trimise imediat, fără să mai întrebăm Guvernul, întrucît memoriile vor cuprinde numai faptele definitiv fixate de istorie. Memoriile s-ar putea să fie traduse cel puțin în limbile franceză, germană, engleză și italiană. În ce privește propaganda noastră în străinătate, d-sa e de părere că țara noastră va trebui să inunde cu hărțile ei etnografice, cu memoriile și broșurile ei chiar de acum lumea, dar mai ales Germania și Italia. Orice amînare va însemna un neiertat păcat național. Este necesar să dăm toată colaborarea noastră la opera de propagandă a Statului.*

D-l **Șt. Ciobanu** *zice că împrejurările îl împiedică să facă memoriul privitor la Basarabia. Arată greșelile făcute de noi în chestiunea Basarabiei; că broșurile sale despre această provincie n-au fost luate în seamă, iar unele, depuse la Ministerul Propagandei, stau și acum netipărite; în sfîrșit, că chiar statisticile noastre au fost în așa fel întocmite că acolo unde statisticile rusești arată că în Basarabia sunt 155 000 ruși, noi am venit să arătăm prin statistice întocmite de evrei 350 000 ruși. Arată, în sfîrșit, cît românism întruchipat în tineret, în învățătorimea și preoțimea din Basarabia a rămas cotropit acolo. Face apel ca acest popor, care suferă de pe urma și a greșelilor noastre, să nu fie uitat de cei de aici, care au obiceiul de a uita ușor și încheie că amărăciunea pe care o trăiește îl împiedică să facă memoriul cu care Academia îl însărcinează.*

D-l **I. Nistor** *înțelege amărăciunea d-lui coleg Șt. Ciobanu. Durerea însă să nu ne tulbure judecata clară și să nu ne destrame voința. Căci în joc este însuși destinul neamului nostru, pentru salvarea ființei căruia trebuie să ne unim forțele cu toții. Pentru ajutorarea propagandei noastre în străinătate d-sa este de părere să se traducă în limbile italiană și germană și să se răspîndească o parte din literatura care de 20 de ani încoace s-a scris despre Basarabia și Bucovina. Să nu pierdem curajul și să lăsăm la o parte reproșurile. Prin vrednicia noastră vom putea îndrepta ceea ce s-a făcut rău. Și mai înainte de orice trebuie să întărim Statul liber românesc, căci, precum în trecut de la el ne-a venit mîntuirea, tot lui i-o vom datora și de aci înainte*" [25].

În urma acestor discuții se hotărăște, așa cum am arătat, ca „*Academia să întocmească și să răspîndească în lume un memoriu, în care să fie înfățișată problema Basarabiei și a părții evacuate din Bucovina. Domnul I. Nistor e delegat cu redactarea memoriului*" [26].

Memoriul a fost elaborat și prezentat plenului Academiei în ședința de la 12 iulie 1940, care, în urma unor modificări și corecturi mai mult formale, îl adoptă în unanimitate. Memoriul în care este „*înfățișată științific și fără caracter polemic problema Basarabiei și a părții din Bucovina, recent rupte din trupul României de Uniunea Sovietelor rusești*" [27], este un răspuns, punct cu punct, la născocirile propagandei sovietice, la așa-zisele argumente prin care Guvernul de la Moscova încerca, eludînd adevărul istoric elementar, să-și justifice agresiunea.

Pentru ca cititorul să aibă în față, ca pe o oglindă, acest act de sfruntată minciună, și pentru a-i oferi posibilitatea unei aprecieri și analize în cunoştinţă de cauză a solidităţii argumentelor aduse de Academia Română, vom reproduce, mai întîi, textul ultimatum-ului Guvernului sovietic adresat, la 26 iunie 1940, orele 22, Guvernului regal al României :

---

[25] *Arhiva Academiei Române*, Dosar A-4, 1940, filele 3 –5.

[26] *Analele Academiei*, LXI (1940 –1941), p .12.

[27] *Idem*.

NOTA ULTIMATIVĂ

transmisă la 26 iunie 1940, orele 22, de Guvernul Uniunii Sovietice Guvernului Regal al României

„În anul 1918 România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcînd prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană.

Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce guvernul sovietic a declarat nu o singură dată și deschis în fața întregii lumi. Acum cînd slăbiciunea militară a URSS e de domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moștenite din trecut pentru a pune în fine bazele unei păci solide între țări, URSS consideră necesar și oportun ca în interesele restabilirii adevărului să pășească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei Uniunii Sovietice.

Guvernul sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către URSS a acelei părți a Bucovinei a cărei populație este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cît și prin comunitatea de limbă și compoziție națională. Un astfel de act ar fi cu atît mai just cu cît transmiterea părții de nord a Bucovinei către URSS ar putea reprezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită URSS-ului și populației Basarabiei prin dominația de 22 de ani a României în Basarabia.

Guvernul URSS propune Guvernului Regal al României;

1. Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia ;

2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei, cu frontierele potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic își exprimă speranța că guvernul român va primi propunerile de față ale URSS și că aceasta va da posibilitatea de a se rezolva pe cale pașnică conflictul prelungit dintre URSS și România.

Guvernul sovietic așteaptă răspunsul Guvernului Regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent" [28].

Deși ne-am impus că prezentăm faptele doar în limita documentelor și cu referire anume la ele — căci ele singure sînt atît de elocvente încît orice comentariu pălește în fața lor — nu putem să nu atragem cititorului atenția asupra grosolanelor mistificări conținute în nota ultimativă. Dar ceea ce trebuie să ne pună pe gînduri într-o mai mare măsură este poziția de forță de pe care sînt tratate chestiunile, amenințarea directă cu agresiunea armată. Și cum astăzi poziția și mentalitatea Kremlinului a rămas aceeași, este bine, nu să ne temem, ci să fim preveniți, să cunoaștem și să înțelegem ,,argumentele'' la care puternicul vecin ar putea apela oricînd. Să fim, deci, pregătiți pentru orice eventualitate și să o întîmpinăm așa cum se cuvine.

---

[28] apud Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933-septembrie 1940. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 1110 –1111.

Memoriul Academiei Române trebuia, așa cum deja ne-am dat seama, să constituie un act de nerecunoaștere publică a ,,realității'' impuse de agresiunea sovietică, un protest față de amenințarea cu forța și folosirea forței în acțiunea criminală de rupere din teritoriul României a unor provincii autentic românești, un document de informare corectă și obiectivă a opiniei publice internaționale asupra dreptului istoric și natural al României asupra teritoriului său național și a monstruozității pretențiilor și agresiunii sovietice.

MEMORIUL

adresat de Academia Română lumii civilizate, opiniei publice, Academiilor și cărturarilor din întreaga lume în problema Basarabiei și a părții din Bucovina, recent rupte din trupul României de Uniunea Sovietelor rusești.

,,După înfăptuirea unității sale politice și naționale, România se găsea în plin avînt cultural și economic, străduindu-se, cu încordarea tuturor forțelor sale morale și intelectuale, să completeze lipsurile din trecut și, **dornică de pace,** *să-și deschidă drum larg între țările civilizate din lume. Ea nu deține decît ceea ce era al ei și nu avea de revendicat nimic vecinilor săi. Dar în această atmosferă de muncă și creație căzu asupra ei, ca un fulger din senin, nota ultimativă a URSS din 26 iunie prin care, sub amenințarea imediatei intervenții armate, cerea evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord.*

Uniunea Sovietică cerea evacuarea **Basarabiei** *pe motivul că această provincie s-ar fi găsit* **în unitate seculară** *cu Rusia, că ea ar fi* **,,populată în principal cu ucraineni''** *și că ar fi fost* **,,luată cu forța''** *de către România.*

Față de aceste motive ținem să constatăm că teritoriul revendicat de Uniunea Sovietică între Prut și Nistru a făcut timp de cinci veacuri parte din Principatul Moldovei și numai la 1812, în urma războiului ruso-turc, a fost rupt din corpul Moldovei și încorporat imperiului rusesc, ca oblastie autonomă moldovenească, împotriva protestelor unanime ale populațiunii autohtone românești și ale membrilor obșteștei adunări a Moldovei. Guvernul rus a numit noua sa achiziție teritorială Basarabia, nume împrumutat de la vechea dinastie românească a Basarabilor. Noua oblastie cuprindea o suprafață de 45 631 km pătrați și o populație de 482 630 de suflete. Timp de una sută de ani Basarabia a stat sub stăpînirea rusească, păstrîndu-și însă cu sfințenie tradițiile, instituțiile și vechea sa legislație românească. Iată la ce se reduce pretinsa unitate seculară a Basarabiei cu Rusia.

Populațiunea principală a Basarabiei a fost și a rămas cea moldovenească sau românească, care, din prisosul ei, a populat, în scurgerea veacurilor, și regiuni întinse dincolo de Nistru pînă la Bug , fapt care a determinat Uniunea Sovietică să creeze pentru acea populație românească o **republică sovietică moldovenească** *proprie în acea regiune. Cît privește popu-*

lația ucraineană, aceasta s-a infiltrat în masa compactă românească în cursul vremii, emigrînd din Podolia învecinată, dar această infiltrație a rămas restrînsă, numai asupra regiunilor periferice ale Basarabiei, precum sunt județele Hotin și Cetatea Albă, restul teritoriului basarabean rămînînd populat în covîrșitoare majoritate de români.

Ca element etnic autohton populația românească și-a păstrat în Basarabia și sub stăpînirea rusească situațiunea sa dominantă, cum rezultă aceasta din însăși datele oficiale ale **statisticelor rusești din epoca țaristă.** *Ultimul recensămînt din 1930 arată în Basarabia 1.610.750 români față de 351.912 ucraineni, în procente 56,2% față de 12,3%. Proporția aceasta arată că Basarabia este populată în principal de români și nicidecum de ucraineni cum încearcă să susțină nota ultimativă a Uniunii Sovietice.*

Dar cea mai convingătoare dovadă pentru predominanța elementului românesc în Basarabia ne-o dă geograful ucrainean Ștefan Rudnicki în lucrarea sa apărută în traducere germană în 1916 intitulată : **Ucraina, țară și popor.** *El stabilește chiar o linie de demarcație între români și ucraineni precum urmează :*

« În Basarabia linia pornește de la brațul Chiliei și de la Delta Dunării trece pe la Ismail, atinge limanul Nistrului la Cetatea Albă și de acolo o ia pe Nistru în sus pînă la Dubăsar de unde atinge în curbe nedefinite Orheiul și Bălțile și continuînd pe obcina dintre Nistru și Prut atinge acest fluviu la Sulița Nouă » (p. 132). Deși Rudnicki cuprinde în linia sa de demarcație etnică zeci de mii de suflete românești, el totuși este silit să recunoască că cea mai mare parte din teritoriul basarabean este populat de români, contra afirmațiunilor cuprinse în recenta notă ultimativă.

La izbucnirea revoluției sovietice din 1917 populația din Basarabia n-a făcut cauză comună cu Rada Ucraineană din Chiev ci s-a constituit la 2 decembrie în **„republica democratică federală moldovenească"** *reprezentată prin* **Sfatul Țării,** *pentru ca la 24 ianuarie 1918 să se proclame* **Republica Moldovenească Independentă.** *Cum însă nici așezarea geografică, dar nici condițiunile economice nu chezășluiau nouei Republici o viață de stat independentă, Sfatul Țării, care reprezenta suveranitatea teritorială a Basarabiei, în virtutea dreptului de autodeterminare a popoarelor, a proclamat, în ziua de 27 martie 1918, unirea Basarabiei cu Regatul României. Iată și cuprinsul acelui memorabil act istoric :*

« Republica democratică Moldovenească Basarabia, în hotarele sale dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de ruși acum o sută de ani și mai bine din trupul vechei Moldove, în partea dreptului istoric și al dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România ».

« România a primit hotărîrea de unire cu Basarabia, izvorîtă din propriul îndemn al Sfatului Țării, și, în baza votului liber exprimat, a reintegrat Basarabia în hotarele etnice și istorice ale statului român. Ba mai mult chiar Rada Ucraineană de la Chiev a recunoscut formal unirea Basarabiei cu România, la 26 iulie 1919 dînd următoarea declarație, prin șeful misiunii sale diplomatice la București.

«Guvernul ucrainean declară că nu voiește sub niciun chip, de a pune în discuție fruntaria actuală între cele două state, considerînd Nistrul ca graniță definitivă între ele și dorind să stabilească la această fruntarie cele mai bune relații de vecinătate».

Nota ultimativă din 26 iunie consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei ar fi legată în mod organic cu chestiunea „transmutării" către URSS a părții de Nord a Bucovinei, a cărei populație ar fi legată de Uniunea Sovietică **„prin comunitatea soartei istorice"** *și* **„prin comunitatea de limbă și compoziție națională".** *La citirea notei te puteai gîndi la fâșia de pămînt din Bucovina așezată între Prut și Nistru și locuită în majoritate de ucraineni. Dar cînd veni la ocupare pe teren, trupele sovietice au cuprins în cordonul lor de demarcație mai mult de jumătate din teritoriul Bucovinei cu orașele Cernăuți și Storojineț și un număr de 40 de sate, pe care însăși statistica austriacă din 1910 le arată cu o populație curat românească.*

Linia de demarcație sovietică mai cuprinde și un număr de sate din județul Dorohoi care n-au aparținut niciodată Bucovinei ci fac parte din vechiul Regat al României.

Orașele și satele ocupate de Uniunea Sovietică în Bucovina n-au fost niciсînd legate cu Ucraina, nici prin comunitatea soartei și nici prin comunitatea de limbă și compoziție națională. Ocuparea lor de trupele sovietice nu găsește justificare nici în **criteriul etnic,** *întru cît caracterul etnic românesc al acestei populațiuni este mai presus de orice îndoială.*

Puși de nedreptate în fața acestei tragice situațiuni, vedem cu durere cum se repetă față de Bucovina jocul diplomatic din 1775 și cum un teritoriu românesc, cu o veche mitropolie ortodoxă, cu o universitate românească și cu alte numeroase așezăminte de cultură și asistență, precum și instituțiuni industriale de tot felul, este ocupat de trupele sovietice cu scopul mărturisit de nota ultimativă, de a servi ca despăgubire pentru pretinsele pierderi, pe care Uniunea Sovietică le-ar fi îndurat în urma dominațiunii românești în Basarabia în curs de 22 de ani.

Față de pretențiile Uniunii Sovietice asupra Bucovinei de Nord ținem să precizăm că Bucovina, nici întreagă și nici în parte, n-a aparținut niciodată Ucrainei sau imperiului rusesc. Pînă la 1775 Bucovina a făcut parte din Moldova. De atunci pînă la 1918 ea a constituit o provincie de coroană austriacă, asupra căreia însă Austria renunțase formal în favoarea României prin art. 59 din tratatul de pace de la Versailles.

La 28 noemvrie 1918 populațiunea Bucovinei s-a unit, din propriul său îndemn și nesilită de nimeni, cu țara mamă România, din corpul căreia fusese ruptă.

Actul Unirii a fost votat de Congresul General al Bucovinei din 29 noemvrie 1918, din care făceau parte și reprezentanții populațiunilor minoritare.

Realipirea Basarabiei și Bucovinei la țara mamă România, n-a fost deci, precum susține nota ultimativă a Uniunii Sovietice, o „luare cu forța" ci o reîntoarcere din voie liberă la matcă.

Din constatările de mai sus se vede deci lămurit că, prin ocuparea Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către trupele Uniunii Sovietice, s-a săvîrșit un act de o evidentă nedreptate politică, care atinge în mod evident *drepturile etnice şi istorice ale naţiunii române asupra teritoriilor situate între Prut şi Nistru.*

Dar deodată cu pierderea suveranităţii teritoriale asupra Basarabiei şi Bucovinei de Nord, naţiunea română suferă prin deslipirea acestei provincii din teritoriul său naţional şi o simţitoare atingere a bunurilor culturale. Pămîntul Basarabiei şi al Bucovinei de Nord este presărat cu monumente istorice. Vechile cetăţi moldoveneşti Cetatea-Albă, Tighina, Soroca Hotin şi Ţeţin, care au fost ridicate de români pentru apărarea vadurilor Nistrului şi Prutului contra invaziilor duşmane de la răsărit, sunt azi ocupate de trupele sovietice. Sute de biserici şi mănăstiri cu preţioase urme de pictură, sculptură şi arhitectură moldovenească au rămas în teritoriul ocupat de Soviete în paguba culturii noastre naţionale. Tot acolo au rămas două mitropolii româneşti, una la Cernăuţi şi alta la Chişinău, două episcopii istorice la Ismail şi Hotin, precum şi trei aşezăminte de înaltă învăţătură şi anume Universitatea Carolina din Cernăuţi, Facultăţile de Teologie şi Agricultură din Chişinău. La aceasta se mai adaugă şi sutele de şcoale primare, secundare şi profesionale pentru răspîndirea şi luminarea populaţiunii româneşti, care ajunsă sub ocupaţiune străină, este ameninţată să rămînă fără învăţătură în limba sa maternă. Iată pentru ce ocuparea Basarabiei şi Bucovinei de Nord constituie pentru naţiunea română una din cele mai grele şi mai simţitoare lovituri pe care o naţiune conştientă a suferit-o cîndva.

În împrejurările acestea tragice, Academia Română, care de trei sferturi de veac de cînd fiinţează, a continuat să reprezinte unitatea culturală a poporului român de pretutindeni a îndurat cea mai grea lovi ură din cîte se pot închipui. De aceea ea, în durerea ei, se adresează către Academiile surori din lumea întreagă pentru a le împărtăşi durerea ei şi a le solicita sprijinul moral de care simte nevoie, pentru repararea nedreptăţii şi redresarea culturii şi ştiinţei româneşti, încercată aşa de greu, pe urma recentelor întîmplări" [29].

Textul *memoriului* urma, aşa cum asigura Alexandru Lapedatu, secretarul general al Academiei Române, ,,să fie tradus în limbile germană, italiană, franceză şi engleză". Tot secretarul general al Academiei Române considera necesar şi util ca la *memoriu* ,,să se anexeze şi hărţi etnografice" [30].

Nu vom continua să urmărim pe mai departe destinul şi ecourile, pe plan naţional şi internaţional, ale acestui memoriu şi a dezbaterilor, cum s-a văzut multe dintre ele publice, care au avut loc la Academia Română în anul de cumpănă 1940 în problemele raptului de către Uniunea Sovietică a Basarabiei, Bucovinei şi ţinutului Herţei. O vom face, dacă vom găsi audienţa necesară, cu un alt prilej.

Altfel vom încheia expunerea noastră şi anume cu angajamentul, mărturisit public încă de atunci, din acel an de cumpănă 1940, că Academia Română va desfăşura :

O ACTIVITATE ÎNDOITĂ PENTRU A FACE SĂ ÎNVINGĂ ÎN ISTORIA LUMII DREPTATEA CAUZEI ROMÂNEŞTI.

Aşa cum deja am văzut în textul reprodus integral mai sus, încă de la 5 iulie 1940 C. Rădulescu-Motru, preşedintele Academiei Române, exprima public şi într-un text tipărit imediat hotărîrea Academiei Române nu numai de a nu recunoaşte, juridic vorbind, actul samavolnic al răpirii Basarabiei, Bucovinei de Nord şi ţinutului Herţei, nu numai de a protesta energic în faţa lumii civilizate şi a aduce dovezi de incontestabilă valoare ştiinţifică şi istorică în sprijinul cauzei româneşti, nu numai de a acţiona pentru informarea, sensibilizarea şi obţinerea sprijinului moral al instituţiilor culturale şi ştiinţifice de pe întreg globul, dar şi decizia fermă a Academiei Române de a nu renunţa la luptă, de a nu accepta starea de lucruri impusă prin forţă, de a acţiona fără răgaz pentru revenirea teritoriilor răpite la patria mamă — România. Să ne reamintim acest text : *„Ziua de doliu, pe care guvernul ţării a decretat-o în urma evacuării Basarabiei şi Bucovinei de Nord este pentru Academia Română, nu numai o zi de reculegere sufletească, ci şi* **o dată de la care ea începe o activitate îndoită pentru a face să învingă în istoria lumii dreptatea cauzei româneşti"** (sublinierea în textul original — A.D.) [31].

---

[29] *Analele Academiei*, LXI (1940 –1941), p. 12 –15 ; Originalul memoriului se află în *Arhiva Academiei*, Dosar A-4, 1940, filele 273 –276.

[30] *Analele Academiei*, LXI (1940 –1941), p. 15 –16.

C. Rădulescu-Motru nu este singurul membru al Academiei Române care face astfel de declaraţii. I se alătură, de pildă, la 20 mai 1941, generalul Radu Rosetti care, într-o intervenţie în cadrul discuţiilor pe marginea modificării Statutelor Academiei considera că mai vechea propunere *„de a se spori numărul Secţiilor şi al membrilor Academiei se întemeia şi pe cerinţa unei astfel de Academii în cadrul României Mari, dar,* atrăgea atenţia generalul-academician, *nu e mai puţin adevărat că şi astăzi trebuie să ne afirmăm pe ogorul ştiinţei, la nivelul dezvoltării ei universale,* **în convingerea hotărîtă şi în nădejdea că mîine ne vom reface fruntariile"** (subl. ns. — A.D.) [32].

Într-un document colectiv — semnat de academicienii : general Radu Rosetti, Dimitrie Gusti, Ion Simionescu, Petre P. Negulescu, Gheorghe Spacu, Gheorghe Ionescu-Siseşti, Liviu Rebreanu, Traian Săvulescu, Victor Slăvescu şi dr. Mihai Ciucă — , se preciza fără înconjur : *„Găsim că a venit timpul acum pentru o nouă revizuire a lor* (a Statutelor — n.n.A.D.) *şi anume pentru o îndoită adaptare a statutelor de organizare a Academiei la noile cerinţe ale vremii care sunt de două feluri : 1) o intensificare a culturii naţionale pentru* **a întări frontierele spirituale şi veşnice ale Naţiunii,** *ca o compensaţie* **a mutilării provizorii a frontierelor statului** *şi apoi 2) o, adaptare a organizării Secţiilor Academiei, ca organe constitutive ale ei la situaţia actuală a ramurilor de cultură naţională"* (subl. ns. — A. D.)[33].

★

Deşi în bună parte publicate la vremea respectivă, documentele pe care le-am reprodus nu au fost, aşa cum arătam, suficient puse în valoare. O facem acum cu gîndul mărturisit de a informa cît mai bine opinia publică românească asupra acestor probleme vitale pentru ființa neamului nostru. O facem, de asemenea tot cu gînd mărturisit, pentru a notifica poziția demnă, patriotică, a Academiei Române, care, cu prestigiul ei și al membrilor ce o alcătuiau la acea dată, și-a expus în modul cel mai direct punctul de vedere, nerecunoscînd valabilitatea smulgerii din trupul țării a acestor vechi provincii românești. În sfîrșit, încercăm astfel să sensibilizăm pe cei chemați și datori să lupte pentru reîntregirea țării să urmeze exemplul și tradiția Academiei Române, care, am văzut, atunci, în anul de cumpănă 1940, și-a făcut datoria față de țară și poporul român.

---

[31] C. Rădulescu-Motru, *[Cuvîntare rostită în şedinţa publică a Academiei Române de la 5 iulie 1940]*, în *Analele Academiei*, LXI (1940 —1941), p. 11.

[32] *Arhiva Academiei Române*, Dosar A-3, 1941, fila 60.

[33] Radu Rosetti, Dim. Gusti, Ion Simionescu, P.P. Negulescu, G. Spacu, Gh. Ionescu-Siseşti, Liviu Rebreanu, Traian Săvulescu, Victor Slăvescu, Mihai Ciucă, *Propuneri pentru reorganizarea Academiei Române.* Expunere de motive, *Arhiva Academiei Române*, Dosar A-3, 1941, fila 24.

VECHIMEA AȘEZĂRILOR ROMÂNEȘTI DINCOLO DE NISTRU

ION I. NISTOR
Membru al Academiei Române

— Ședința Academiei Române de la 10 martie 1939 — *

În ediția *Institutului de Limbă și Cugetare* de pe lîngă Academia de Științe din Moscova a apărut de curînd o publicație interesantă, privitoare la românii din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R.A.S.S.M.) de dincolo de Nistru. Publicația este scrisă în limba rusă sub titlul de ,,*Studii Moldovenești*''. Autorul publicației este d-l M. V. Sergievski, care, după propriile sale mărturisiri din prefață — urmînd pilda precursorului său T. T. Burada [1]—a colindat în anii 1925—1930 satele din Republica Moldovenească în lung și în lat, pentru a aduna ,,*Materialuri pentru studiul graiurilor moldovenești de pe teritoriul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste Rusești*'' (U.R.S.S.). În călătoriile sale de studii și cercetări prin Republica Moldovenească, autorul a fost însoțit de P. P. Svešnicov, directorul Muzeului Noroadelor din Moscova, de studenții : F. P. Știrbul și D. M. Andon, precum și de tovarășii : Buciușcan, Teleuță și Chiorul, ca cunoscători ai graiului și folklorului moldovenesc. Materialul adunat astfel a fost dat publicității chiar în limba moldovenească sub titlul : *Moldova : Materialuri statistice*, Balta, 1928.

Întemeindu-se pe acest material, d-l Sergievski încearcă o sinteză lingvistică și istorică în publicația sa : *Studii Moldovenești*, de care am amintit mai sus. Lucrarea cuprinde două părți distincte : una lingvistică și alta istorică. În ceea ce privește limba, autorul crede a putea distinge în Moldova Transnistriană două dialecte românești : unul de Nord și altul de Sud, ambele caracterizate prin transformarea offr. tš și dž și palatalizarea labialelor f și v. Și unele și altele se transformă în regiunea de la Nord în siflante moi ś și ź, iar în regiunea de Sud, în șuerătoarele moi š și ž. Linia de despărțire între ambele graiuri este marcată de cursul rîurilor Iagorlic ce se varsă în Nistru și Codîma ce se revarsă în Bug. Rîurile acestea formau din vechime granița politică între regatul polono-lituan și hanatul tătăresc din Crimeea, sau mai precis între Podolia și Ucraina Hanului sau Olatul Oceacovului. Analiza fonetică între ambele dialecte transnistriene arată

---

* Textul se reproduce după ,,Memoriile secțiunii Istorice'', seria III, Tomul XXI, București, 1939, p. 203-220, 221-225

[1] T.T. Burada, *O călătorie în satele moldovenești din Gubernia Cherson*, în ,,Conv. Lit'', XVII, pag. 286 ; idem : *O călătorie la românii din gubernia Camenitz-Podolsk*, în ,,Arhiva'' din Iași pe 1906.

REF, tom 38, nr. 1–2, p. 25–40, București, 1993

că între acestea și limba românească din vechea Moldovă există o strînsă legătură precum admite de altfel și d-l Sergievski. Asupra dialectelor românești de dincolo de Nistru a stăruit mai întîi regretatul Burada în publicațiile sale menționate mai sus. În anexă la studiul său autorul publică 13 ,,*cîntici și baladi norodnici*'', drept model din graiurile vii ale moldovenilor transnistrieni [2].

Asemănarea graiurilor vorbite dincoace și dincolo de Nistru, constatată de cercetătorul rus, nu ne surprinde de loc întrucît știm că elementul românesc de dincolo de Nistru își datorește originea sa unui descălecat — al treilea în seria descălecatelor Moldovei — al cetelor de emigranți români de dincoace de Nistru, care, mînați de felurite nevoi, își căutau o patrie nouă în meleagurile podolice și în stepele Oceacovului. Și astfel, pe calea unei colonizări lente, țărmul stîng al Nistrului și al afluenților săi, umbrit de sălcii și crînguri, s-au împopulat în scurgerea vremurilor cu așezări moldovenești după chipul și asemănarea așezărilor de acasă din vechea Moldovă.

Descălecătorii moldoveni atinseră cu vremea și Bugul, și, trecînd chiar peste acest fluviu, ei ajunseră pînă la ,,Târg la Lisaveta'' (Elisabetgrad). Satele românești din regiunea dintre Nistru și Bug se grupează în jurul tîrgului Balta, capitala Republicii Moldovenești, ramificîndu-se de acolo în două direcțiuni : Balta-Iampol și Balta-Tiraspol. Un alt grup de așezări românești se întinde de-a lungul Bugului, pe ambele maluri, cu centre importante la Novo-Crasnoe, Vosnesensc, Arnautovca, Șerbani și Vitezevca. Un șir de sate neaoșe moldovenești pornește de la Olviopol și duce la Elisabetgrad, cu vetre puternice la Siniukin-Brod, Olșanca, Dobrianca, Glodoși, Vâsca și Gruscaia, unde, în timpul războiului mondial, refugiații din Ardeal și Bucovina găsiră duioasa ospitalitate moldovenească. La Nord-Est de această linie se mai găsesc sate moldovenești cu centre remarcabile la Novomirgorod, Târgovița și Târnauca. Avînd în vedere șiragul neîntrerupt de sate moldovenești, așezate pe ambele maluri ale Nistrului, îl putem cu drept cuvînt considera drept fluviu românesc.

D-l Sergievski ne înșiră un număr de 62 sate cu populație românească și anume : 37 în olatul Oceacovului și 41 în palatinatul de la Bračlav. În Olatul Oceacovului d-l Sergievski menționează următoarele 25 sate cu populație curat moldovenească și anume : Ananiev, Buturi, cu nume de familie ca : Gură-multă, Dicusară și Căprior ; Valea-Hoțului, Handraburi, Ghiderim, Goiani, Doibani, Dubăsari, Caragaș, Coșnița, Coșieri, Lunga, Mahala, Mălăești, Malovata, Perișori, Rogii, Slobozia, cu numele de familie : Balan, Josean, Codru, Țăran, Rotar, Sandu, Neta, etc., Speia, Teia, Tocmagea, Târnauca, Tocila, Șipca și Vrabievca. Pe lîngă acestea el mai menționează încă alte 12 sate, cu nume românești dar cu populație în parte ucrainizată și anume : Bârzula (Barza), Ciobureni (ciob), Bodiulova (Bodiu), Ghinculova (Hâncu), Giugastrovo (Jugastru), Georgești, Căprița, Nourovca (nour), Piatra, Ursulova, Șepterediuri și Moldavca [3].

În Podolia numită palatinat de Bračlav, d-l Sergievski menționează 41 sate cu populație moldovenească sau cu nume toponimice românești. Populație curat moldovenească este arătată în următoarele 18 sate : Botoșani, Bolocea, Vadu-Turcului, Valea-adâncă, Găvănos, Harmați, Hrușca, Jura, Jujuseni, Culeana, Lăbușca, Molochis, Mocra, Nestorita, Plopi, Popenchi, Tisculung, Topala și Cerna. Alte 23 sate cu populație ucrainizată trădează originea lor moldovenească prin toponimia lor și anume : Budei (Budești), Haraba, Glambocec, Domnița, Iftodie, Moșnegi, Pasat, Raculova (Rac), Sarata, Strâmba, Bușteni, Coșar, Lupolovo, Moldovanca, Troiani, Troianca, Balanovca (Balan), Bolohan, Verbca Voloscaia, Jugastra Cucului, Chetroasa (Pietroasa), Flămînda și Ianculov (Iancu)[4]. La sfîrșitul lucrării sale, d-l Sergievski publică : *„Izvorul localităților cu populațiune moldovenească din cuprinsul Republicii Moldovenești, așa cum se găsesc menționate în izvoarele istorice"*[5]. Izvodul cuprinde 41 nume de sate din olatul Oceacovului și 20 nume de sate din fosta gubernie a Podoliei, toate cu arătarea datei primei lor mențiuni în izvoarele istorice, între 1736 și 1795. O listă de localități cu populație românească din regiunea transnistriană ni s-a păstrat și de la arhiepiscopul Gavriil Bănulescu, în care, între cele 43 de sate cu populație românească, găsim 20 de sate care nu sînt menționate în lista d-lui Sergievski, probabil din motivul că acestea nu sînt astăzi cuprinse în granițele Republicii Moldovenești[6]. Se știe doar că în hotarele Republicii Moldovenești nu sînt cuprinse toate așezările moldovenești de dincolo de Niștru. D-l Sergievski, cu ocaziunea cercetărilor sale pe teren, a rămas de bună seamă surprins de toponimia moldovenească a satelor și crîngurilor, dîndu-și silința să o identifice cu ajutorul studiilor toponomastice ale d-lui Iorgu Iordan, profesor la Universitatea din Iași[7].

---

[2] M. V. Sergievski, *Studii Moldovenești*, Prilojenie, I, pp. 68—75.

[3] M. V. *Sergievschi, o.c.*, pp. 49—52 ; cfr. pag. 39.

După recensămîntul sovietic din 1926 populația Republicii Moldovenești cu o suprafață de 8134 verste pătrate, circa 9000 km², se cifra la 572.339 suflete, din care, după d-l Sergievski erau : ucraineni 48,5%, moldoveni 30,1%, ruși 8,5%, evrei 8,5%, iar restul de 4,4% din populație se repartiza asupra nemților, bulgarilor, polonilor, țiganilor, cehilor și alții. Datele acestea statistice oficiale sînt interesante prin faptul că din ele deslușim numărul moldovenilor, recunoscut în mod oficial de guvernul sovietic. Or, 30,1% din totalul populației Republicii Moldovenești ar reprezenta 172.000 suflete moldovenești care viețuiesc astăzi în Republica Moldovenească transnistriană[8]. În numărul acesta nu sînt însă cuprinși moldovenii din afară de hotarele Republicii Moldovenești. Nu sînt cuprinși în această cifră moldovenii din întreg teritoriul fostelor gubernii ale Podoliei, Tauridei și Ecaterinoslavului, unde, după datele statistice rusești antebelice, trăiau și trăiesc pînă azi zeci de mii de moldoveni. Înglobîndu-i și pe aceștia în numărul moldovenilor transnistrieni, atunci numărul acestora întrece cu mult cifra dată de d-l Sergievski, precum am arătat la vremea sa în lucrarea mea asupra românilor transnistrieni, apărută la Cernăuți[9].

---

[4] M. V. Sergievschi, *o. c.*, pp. 52 – 54.

[5] Idem, *o. c.*, pp. 77 – 79.

[6] „An. Soc. Ist. și Ant"., II, pp. 140 – 210.

[7] Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, I – III. Bonn und Leipzig, 1924 – 1926 ; Sergievski, *o. c.*, p. 49 urm.

[8] M. V. Sergievski, *o. c.*, p. 25 urm.

[9] I. Nistor, *Românii Transnistrieni*, Cernăuți, 1925, p. 6 urm.

Cunoscînd numărul și așezările conaționalilor noștri de dincolo de Nistru, rămîne să stăruim asupra vechimii așezării lor acolo, vechime față de care d-l Sergievski formulează oarecare nedumeriri. În privința originei și vechimii așezărilor moldovenești dincolo de Nistru, am insistat pe larg în lucrarea mea menționată mai sus, sprijinindu-mă pe un bogat material istoric ce mi-a stat la îndemînă. Regret însă foarte mult că rezultatele cercetărilor mele n-au avut darul să convingă pe d-l Sergievski asupra vechimii acestor așezări. Și totuși mărturiile istorice, pe care se întemeiază această vechime, sînt destul de convingătoare. Temeiul lor n-a fost clătinat prin nici una din afirmațiile d-lui Sergievski, care afară de negațiuni formale, nu aduce nici un argument serios contra lor. Or, cu simple învinuiri de tendențiozitate nu se pot răsturna adevărurile istorice [10].

Poporul român, ca închegare etnică daco-romană, se distinge de la începuturile sale, față de neamurile alogene din jurul său, prin o neobișnuită vitalitate și putere de expansiune. De pe pămîntul clasic al Daciei Traiane, el a descălecat dincoace de munți, atingînd succesiv valea Moldovei și Sucevei, apoi a Siretului și Prutului și la sfîrșitul veacului al XIV-lea albia Nistrului, pe care, după o declarație polonă din 1703, însuși bunul Dumnezeu ar fi săpat-o ca graniță a Moldovei [11]. Dar frontiera *politică* de la Nistru n-a împiedecat pe români de a trece, în scurgerea vremurilor, din felurite nevoi peste ea și de a cuprinde pămînturi întinse dincolo de acest fluviu, împingînd hotarul *etnic* al neamului nostru departe spre răsărit, pînă la Bug și chiar dincolo de acest râu pînă spre Nipru. Legăturile comerciale cu Polonia, dar mai ales cu Caffa Genovezilor din Crâm, dedea prilej moldovenilor să bătătorească mereu „*șleahul valahic*" din cîmpiile ce se așterneau între Nistru și Nipru și să cunoască oamenii și împrejurările de acolo [12]. Îmbelșugarea pășunilor transnistriene ademeneau adesea pe păcurarii moldoveni să treacă cu turmele lor dincolo și să hălăduiască acolo [13]. În timpul frămîntărilor interne din Moldova, pribegii politici treceau Nistrul pentru a găsi adăpost în Podolia sau în Ucraina Hanului. Mulți dintre ei nu se mai întorceau acasă în Moldova, ci căutau să-și creeze o nouă patrie dincolo de Nistru, unde vaste terenuri productive ispitiau dragostea de muncă și dorul de cîștig mai lesnicios al pribegilor moldoveni. La 1455 voievodul Moldovei Petru puse prin surprindere stăpînire pe cetatea genoveză *Illex* sau *Lerici* din limanul Niprului și o stăpîni cu vitejii săi un timp oarecare, pînă ce ea căzu sub puterea tătarilor. Aceștia războtezară cetatea după limba lor *Ozù*, românește *Vozia*, rusește *Oceacov*, după care hinterlandul cetății s-a numit Olatul de la Oceacov [14]. Informațiuni precise asupra pribegilor moldoveni așezați dincolo de Nistru în Podolia deținem dintr-o adresă a sultanului Soliman-cel-Măreț trimisă la 1541 regelui polon Sigismund-August. Sultanul se plîngea că niște pribegi dintre supușii săi moldoveni, năvălind în țară lîngă Cetatea-Albă și Tighina, au prădat sate, au ucis mulți oameni, au furat oi și alte animale, și-au însușit mărfuri, pentru a se refugia cu pradă bogată în Țara-Leșească și a se așeza statornic acolo [15]. Supușii moldoveni, la care sultanul face aluzie, erau oamenii lui Alexandru-Vodă-Cornea, cari încercară, cu ajutor polon, să alunge pe turci din nou înființata raia a Tighinei (Bender). Ei pătrunseră de fapt în raialele de la Bender și Akkermann și pricinuiră turcilor multă stricăciune pentru a fugi apoi cu mare pradă peste Nistru, de unde nu se mai putură întoarce în Moldova, ci se colonizară în Podolia, descălecînd sate moldovenești după obiceiul de acasă.

---

[10] M. V. Sergievski, *o. c.*, p. 27.

[11] Hurmuzaki-Bogdan, *Doc.*, *III*, supl. II, p.293 : „Inter nos et Valachiam ipse Deus flumine Tyra dislimitavit".

[12] St. Sarnicki, *Descriptio Poloniae*, la Dlugosz. Ed. Lips., II, col. 1895, 1897, 1923.

[13] Hurmuzaki, *Doc.*, II, I, p. 54 urm. ; N. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, p. 184 ; M. Hršewski, *Ist. Ukr. Russ.*, VII, p. 60.

[14] Heyd, *Geschichte des Levante-Handels*, II, p. 397 urm. ; N. Iorga, *Studii și Documente*, IX, p. 44, nota 5.

Referindu-mă la această *primă mențiune documentară* asupra așezării moldovenilor dincolo de Nistru, adăogam: „Se pare că cu acel prilej s-au înjghebat satele românești Kitrosy, Malojeszty și Piscolung (Pietrosu, Mălăești și Pisculung)", de care face mențiune Ion Bogdan în ediția documentelor de la Ștefan-cel-Mare (I, p. 109) [16]. D-l Sergievski se ridică contra acestei probabilități cu observația că pentru ctitoria satelor menționate mai sus n-ar exista acte originale; de acord, întrucît nici eu și nici regretatul Ion Bogdan n-am susținut asemenea lucru [17]. Nu este însă mai puțin adevărat că în secolul al XVI-lea *existau sate moldovenești* dincolo de Nistru, și Chetrosu, Mălăești și Pisculung puteau fi unele din aceste sate; și aceasta cu atît mai mult, cu cît Grigore Ureche menționează în cronica sa de *„niște sate, mai sus de Tighina, pe decindea (de cea parte) de Nistru, care sate erau descălicate pe hotarul leșesc, de turcii ciutatici și de moldoveni foarte mulți, cari ieșiseră din țară de nevoile ce erau în zilele Iancului-Vodă (1579—1582)* [18]. Existența acestor sate moldovenești este confirmată și prin o scrisoare a lui Ali-Bei din Tighina, adresată starostelui din Râșcov, de care ascultau acele sate. Scrisoarea poartă data de 1582 și era *redactată în românește*, cuprinzînd asigurarea căpeteniei turcești *„ca să știți d-voastră să nu va hie nici o grijă, nici o teamă de nimică, ce să hiți foarte cu pace bună de către noi, c-am auzit că vă temeți. Atîta doară de veți bănui pre noi, căce c-am mărs de-am lovit* neşte sate *de-am luat cîți-va robi, pentru căce c-au fost vina lor, căce c-au prins neşte spahei de-ai noștri; deci pentr-acel lucru s-au făcut acesta"* [19]. Într-o scrisoare adresată Sultanului, regele polon Ștefan Báthory recunoștea că regiunile de dincolo de Bug și Nistru erau populate de o adunătură de oameni compusă din Poloni și litvani, dar și din moscali și *moldoveni* [20]. Cum în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, românii transnistrieni sînt menționați și de alte izvoare contemporane, nu mai poate încăpea nici o îndoială că în vremea aceea, emigrația românească dincolo de Nistru făcuse mari progrese [21]. Faptul acesta n-a putut fi contestat nici de d-l Sergievski, care pentru regiunile podolice este silit să admită o colonizație moldovenească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea [22].

---

[15] *Fontes Hist. Ukr. Russ.*, VIII, Nr. 6, pag. 8 urm.
[16] I. Nistor, *Românii Transnistrieni*, pag. 21.
[17] M. V. Sergievski, *o. c.*, pag. 30.
[18] Grigore Ureche, *Letopisețe*, I, 236.
[19] N. Iorga, *Studii și Documente*, V, pag. 391.
[20] N. Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pag. 25.
[21] *Fontes Hist. Ukr. Russ.*, VIII, Nr. 12 și 13; Hrševski, *o. c.*, VII, pp. 62 și 120.
[22] M. V. Sergievski, *o. c.*, pag. 40 urm.

În secolul al XVII-lea valuri proaspete de pribegi moldoveni buluceau la vadurile Nistrului pentru a trece în cea parte. Tulburările interne și asupririle de tot felul mînau populația pe calea pribegiei. Pe la mijlocul secolului, elementul românesc transnistrian era destul de numeros și bine închegat, pentru a putea juca chiar un rol politic și militar destul de accentuat. Atunci Cazacii zaporojeni, chemați de Bogdan Hmielnicki la viață independentă, găsiră la românii transnistrieni sprijin efectiv. Un martor ocular, Samuil Kuzewicz din Leov, ,,utriusque juris doctor'', considera pe moldovenii de dincolo de Nistru drept urmași ai *Dacilor*, cu apreciabile virtuți militare. La asedierea Leovului ,,*cohortele de veterani ale Dacilor Transnistrieni*'' luptau la centrul liniei de foc, avînd la dreapta pe cazacii lui Hmielnicki iar la stînga pe tătarii din Crâm [23]. La bătălia de la Berestezko din 1651 luară parte și 4.000 de Daci Transnistrieni [24].

Răzmerița Orheienilor sub Hâncu și Durac aruncă un nou val de pribegi peste Nistru. Nicolae Costin arată că ,,după înfrîngere, Hâncu, Durac și căpeteniile celelalte fugiră cu toții peste Nistru'' [25]. Un raport din februarie 1672 arată că Hâncul a trecut Nistrul la Râșcov însoțit de 300 de oameni [26]. Râșcovul ajunse în proprietatea Ruxandei, văduva lui Timuș Hmielnicki. Ea se simțea în văduvia ei foarte bine acolo și cu toate stăruințele fratelui ei Ștefăniță ea nu voia să se reîntoarcă în țară [27]. Diaconul Paul de Aleppo, vizitînd Râșcovul, o găsi înconjurată de fecioare romånce și cazace, delectîndu-se la cîntecele lor [28]. Mai apoi Râșcovul trecu în posesiunea mănăstirii Golia din Iași. Costake Jora stăpînea malul stîng al Nistrului unde se înjghebă localitatea Jora după numele său. De la Gligore Miclescu el primi și satul Dubăsari, iar Movilăul se ridică pe moșia Cantacuzineștilor [29].

La sfîrșitul veacului al XVIII-lea Movilăul ajunse un însemnat centru cultural. Acolo, ,,la tîrgul Movilăului care iaste între hotarul Rusiei și al Moldovei'', înființă protopopul Mihai Strilbițchi o tipografie românească, unde apăru ,,*Psaltirea proorocului și împărat David*'' [30]. Strilbițchi își mută apoi teascurile la Dubăsari, din care apăru la 1794 ,,*Ceaslovul Mare cu rînduieli ale bisericii*'', iar la 1796 ,,*Psaltirea*'' și ,,*Istoria lui Alexandru-cel-Mare Machedon*'' [31]. Cu ocazia recensămîntului rusesc din 1817, tîrgurile Movilăul și Râșcovul sînt arătate ca ținînd de Soroca [32], ceea ce dovedește că tîrgurile acestea rămăseseră din vechime sub influența politică moldovenească. Proprietarii Movilăului erau atunci Alexandru și George Cantacuzino [33].

[23] S. Kuszewicz, *Arma Cazacia*, în *Font. Hist. Russ.*, IV, pag. 56. Cfr. pp. 61 și 158.

[24] N. Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pag. 206.

[25] *Letopisețe*, II, pag. 7.

[26] Hurmuzaki-Hodoș, *Doc.*, XVI, Nr. XXIII, pag 10.

[27] Miron Costin. *Letop.*, *I*, pp. 267, 290 și 368.

[28] *Călătoria lui Macarie*, ed. Cioran, pag. 60 ; cfr. *Font. Hist. Ukr. Russ.*, XII, Nr. 280 și 284.

[29] N. Iorga, *Studii și Documente*, VI, Nr. 483 și 1069.

[30] Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia*, Chișinău, 1923, pp. 33, 160 și 190.

[31] Șt. Ciobanu, *o. c.*, pag. 109 urm.

[32] I. Nistor, *Populațiunea Basarabiei*, în ,,Arhiva pentru Științe și reforme sociale'', I, pag. 90 urm.

[33] I. Nistor, *o. c.*, pag. 90 urm.

La Movilău pe Nistru semnă ţarul Petru-cel-Mare ucazul, prin care Dimitrie Cantemir primi azil liber în Rusia [34]. G. I. Zavira, traducătorul în greceşte a ,,*Evenimentelor Cantacuzinilor şi Brâncovenilor*" susţine, în prefaţa traducerii sale, că ţarul ar fi conferit lui Dimitrie Cantemir titlul de ,,*Principe de Movilău*", o afirmaţie care nu s-a adeverit [35].

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea regiunile transnistriene ajunseră sub supremaţia otomană. Nicolae Costin arată că sultanul Mohamed al VI-lea ,,începu gânduri înalte asupra creştinilor, că pe atunci turcii erau mai tari, cât lumea se cutremura, că încotro se porneau, nu era să nu biruiască" [36]. Prin tratatul de pace de la Buczacz din 1672, olatul Podoliei ajunse raia turcească, iar hatmanul Ucrainei recunoscu vasalitatea otomană. După moartea lui Iuri Hmielnicki, hătmănia Ucrainei fu încredinţată Voevodului Moldovei George Duca, care, după mărturia lui Nicolae Costin, ,,de atunci a început a se înălţa şi a se scrie la tituluş: ,,Gospodar zemli Moldavskoi i zemli Ucrainskoi", adică ,,Domn Ţării Moldovei şi Ucrainei" [37]. Îndată după instalarea sa în hătmănia Ucrainei, ,,Duca-Vodă au făcut curţi lîngă Nemirova, în marginea Buhului, şi au făcut şi alte curţi în marginea Nistrului ca Ţicanovca, împotriva Sorocii", precum relatează cronicarul Ion Neculce [38]. Un alt cronicar al Moldovei, Nicolae Mustea susţine că după ce au venit Duca-Vodă la Iaşi, îndată iar a început a sili pe boieri şi pe toată ţara şi a asupri cu dajdii, ,,*de fugeau oamenii la Ucraina peste Nistru şi nici zlotaşii nu puteau să-i oprească, şi ziceau oamenii atunci, că Duca-Vodă avea de gând să lase Moldova* şi să meargă să se aşeze la Ucraina, şi acest lucru era de crezut, că făcuse şi curţi Duca-Vodă, în Ţigănauca pe Nistru şi în satul Pecera pe malul Buhului" [39]. Nicolai Costin ne spune că la moşia sa Pestera de pe Bug, Duca-Vodă ,,a început o gospodărie moldovenească cu stupi, vaci, oi, pluguri de boi, pe la toate tîrgurile de pe acea parte de Nistru, velniţi de holircă, de bere şi altele, cumpăra miere şi domnească ce era, o ducea la Ucraina, de făcea mieduri de vindea" [40].

Din mărturile cronicarilor noştri aflăm deci, că, pe timpul lui Duca-Vodă, elementul românesc transnistrian primise un puternic spor etnic din Moldova, care se găsea politiceşte în *uniune personală* cu Ucraina. Constelaţiunea aceasta politică a favorizat foarte mult migraţiunea, care era încurajată şi patronată de însuşi Domnul Moldovei şi de boieri. Aceştia, cuprinzînd pămînturi întinse dincolo de Nistru, aveau nevoie de braţe de muncă pentru cultura lor. În condiţiunile acestea ,,multă gloată" au trecut Nistrul, pentru a-şi dura acolo casă şi masă şi a contribui cu hărnicia şi priceperea ei la ridicarea agriculturii şi la înviorarea negoţului. La 1 aprilie 1683, anul asedierii Vienei de către turci, *şoltuzul* din *Ţigănauca* împreună cu toţi *căpitanii* săi, semnau un act de vînzare redactat în *româneşte* [41].

---

[34] *Operele lui Dimitrie Cantemir*, V, pag. V din Prefaţă, ed. G. Sion, Buc., 1878.

[35] I. Nistor, *Pomenirea lui Dimitrie Cantemir*, în ,,Anal. Acad. Rom. Ist.", III, tom. II, pag. 242.

[36] *Letopiseţi*, II, pag. 24.

[37] *Letopiseţi*, II, pag. 20.

[38] *Letopiseţi*, II, pag. 215 urm.

[39] *Letopiseţi*, III, pag. 20.

[40] *Letopiseţi*, II, pag. 22.

[41] N. Iorga, *Ucraina moldovenească*, în ,,Anal. Acad. Rom. Ist.", XXXV, pag. 360.

Înfrîngerea turcilor sub zidurile Vienei se resimţi curînd şi în regiunile transnistriene. Stăpînirea turcească în Podolia şi Ucraina se prăbuşi subit, îngropînd sub dărîmăturile ei şi prestigiul de care Poarta se bucura la cazacii zaporojeni. Prin tratatul de pace de la Carlovăţ (1699) olatul Podoliei cu Cameniţa fu retrocedat Poloniei, iar de-a lungul rîurilor Codîma şi Iagorlic se restabili din nou vechea graniţă a olatului de Oceacov. Românii din Podolia reintrară din nou sub influenţa polonă, aşa că la 1703 palatinul Kievului putu trimite în Maramureş două cohorte de Daci Transnistrieni în ajutorul principelui Francisc Rakoczy. Acesta primi unităţile moldoveneşti cu mare bucurie şi le făgădui să le răsplătească în mod cuvenit pentru osteneala lor. Aceasta ne-o mărturiseşte însuşi Rakoczy în interesantele sale memorii ce apărură la Haga în 1839 [42]. Românii din olatul tătărăsc al Oceacovului împărtăşiră soarta conaţionalilor lor din Bugeacul basarabean. Prezenţa moldovenilor la Oceacov este adeverită prin mărturii contemporane. Din rîndurile lor recrutase hanul acele cete de luptători neînfricoşate, pe care, după mărturia lui Voltaire, le trimise în ajutorul lui Carol al XII-lea, la Poltava [43].

Pentru grijania sufletească a credincioşilor din olaturile turceşti şi tătărăşti de la Dunăre şi Nistru luă fiinţă, la sfîrşitul veacului al XVI-lea, episcopia *Proilaviei* sau Brăilei [44]. La 1715 izbucnise un conflict de competenţă între Yorest, episcopul de Huşi şi Ioanichie, episcopul Proilaviei, conflict care fu aplanat de Nicolai-Vodă Mavrocordat în sensul că drepturile episcopale ale lui Ioanichie asupra localităţii Dubăsari, ca situată în afară de graniţa Moldovei, să fie respectate de vlădica de la Huşi [45]. Unul din urmaşii lui Ioanichie se intitula pe la 1765 „*Daniil, mitropolit al Proilaviei, Tomarovei, Hotinului, al ţărmurilor Dunării şi Nistrului şi al Ucrainei Hanului*". De la Daniil ni s-au păstrat mai multe gramate de hirotonie în limba moldovenească. Cu binecuvîntarea sa arhierească s-au sfinţit bisericile din Malovata, Dorotcoe, Mahala, Pogrebu şi Dencov, toate sate româneşti din Olatul Oceacovului [46]. În timpul războiului ruso-turc din 1768—1774, se ivi un nou conflict între Ioachim episcopul Proilaviei şi Inochentie episcopul de Huşi, conflict ce se lichidă în folosul lui Ioachim, acesta continuînd să exercite drepturile sale episcopale asupra credincioşilor de dincolo de Nistru [47].

În cursul secolului al XVIII-lea emigraţia românească în regiunile transnistriene continua mereu. Un ofiţer din armata lui Münnich aminteşte în memoriile sale că la plecarea oştirii ruseşti din Moldova, la 1739, toţi soldaţii primiră ordin de a prăda ţara şi de a lua cu sine oameni şi animale. În urma acestei porunci au fost ridicaţi şi duşi în Rusia peste 100.000 de Moldoveni [48]. Despre nemiloasa robie de oameni din ţinutul Hotinului şi de pe marginea Cernăuţilor la purcesul lui Münnich aminteşte și Ion Neculce în cronica sa[49]. Dar pe lîngă ridicările forțate, numeroase familii moldovenești treceau Nistrul din propriul îndemn și cum emigrația moldovenească luase proporții îngrijorătoare, Constantin Vodă Racoviță se simți îndemnat la 1756 să orînduiască o anchetă formală în chestiunea emigranților. „*Am cercetat* — zice Constantin-Vodă în hrisovul său — *și pentru părțile străine cu care se megieșește țara aceasta, cum și în ce chip se află pentru mulțimea de noroade, și am aflat adevărul că în toate părțile mulțime de noroade se află și moldoveni foarte mulți... Și s-au pus la cale de s-au trimis acolo la dânșii ca să vie cîțiva dintre dânșii, aice, să se întrebe să cercetăm lucrul acesta, să putem cunoaște adevărul, care s-au și făcut. Și iată au venit aici doi trei preoți și patru cinci oameni din cei mai de ispravă și scoțîndu-i însuși înaintea Domniei-Mele și a toată boerimea, s-au întrebat ca să arete tot adevărul din ce pricină s-au stricat, s-au dus de aici din pămîntul Moldovei în părți străine, într-alte țări și lângă altele au arătat tot temeiul stricăciunii lor, l-au arătat că este din pricina vremelnicei nestări, adecă neștiind și nefiind hotărît ce să dee biruri pe an, și aceasta i-au strămutat de s-au dus în țeri străine, și s-au cunoscut a fi oarecum adevărul*"[50]. Pentru a determina pe bejenari să se reîntoarcă, domnul hotărî să li se asigure, la întoarcere, o scutire de impozite pe șase luni, iar după expirarea acestui termen să intre într-o așezare fiscală reglată și bine stabilită pentru toate bunurile impozabile. „Și pentru ca să nu aibă vreo călcare sau să-i supere vre-unul din dregători cu gloabe, hotărîm și aceasta, ca după ce vor strînge mulți, acești străini să-și aleagă pe vre-o unul dintre dînșii care a fi mai cu socoteală, și să se facă judecători între dînșii, să caute pricini ce vor avea mai mici, iar lucruri mai mari ce vor avea, să li se caute judecata cu divanul domnesc"[51]. Nu cunoaștem îndeajuns care a fost rezultatul acestor măsuri, știm doar că emigrația continuă și după hrisovul lui Constantin-Vodă, fiind încurajat și prin numeroși agenți de emigrare, care îndemnau și smomeau lumea la emigrare în Rusia pravoslavnică, unde vaste terenuri recucerite de la tătari așteptau să fie desțelenite și redate culturii. Istoricul rus Kostomarov arată că în anii 1753—1765 polcovnicul Vasile Lupu, zis Zverov, aduna emigranți pentru întărirea rîndurilor cazacilor de la Bug. Zamfir Arbore reproduce în cartea sa despre Basarabia versuri dintr-un cîntec căzăcesc din comuna Cantacuzinovca, care preamărea înfrățirea româno-cazacă[52].

---

[42] *Histoire des Révolutions de Hongrie*, V, pp. 48 şi 60 ; *La Haye*, 1839.

[43] Voltaire, *Histoire de Charles XII*, pag. 178 ; cfr. I. Neculce, *Letop.*, II, pag. 290.

[44] I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, pag. 129 urm.

[45] Melchisedec, *Cronica Huşilor*, pag. 312.

[46] A. G. Lebedinţez, *Ucraina Hanului*, în „Mem. Soc. Ist. şi de Antichităţi din Odessa", vol. XXXI, pag. I urm. Asupra literaturii vezi : I. Nistor, *Românii Transnistrieni*, pag. 64, nota 2.

[47] Melchisedec, *o. c.*, pag. 312.

[48] N. Iorga, *Studii şi Documente*, VI, pp. 20, 68, 70 ; cfr. Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, III, pag. 484.

Prin tratatul de pace de la Cuiciuc-Cainargea (1774), granița imperiului moscovit se întinse pînă la Bug. Noua achiziție teritorială dintre Nipru și Bug, numită Rusia Nouă, era în bună parte pustie și nelocuită. Pentru punerea ei în valoare era nevoie de brațe de muncă pe care Rusia căuta să le scoată din Moldova. Aliniatul 5 din art. XVI al susmenționatului tratat de pace impunea Porții obligația de a lăsa liberă emigrarea celor ce ar dori să se colonizeze în noile teritorii rusești[53]. Întemeindu-se pe dispozițiile acestui alineat, rușii încearcă să scoată un număr cît de mare de emigranți români din Moldova pentru colonizarea noilor ținuturi rusești. Agenți ruși, travestiți în călugări sau negustori ambulanți, cutreerau

---

[49] *Letop.*, II, pag. 412.
[50] T. Codrescul, *Uricariul*, I, pag. 354.
[51] T. Codrescul, *Uricariul*, I, pag. 356.
[52] Z. Arbore, *Basarabia*, pag. 121 urm.
[53] D. A. Sturdza, *Acte și Documente*, I, pag. 132.

Moldova dintr-un capăt la altul, ademenind populaţia să emigreze în pămîntul făgăduinţelor ruseşti, unde după exagerările lor curgea lapte şi miere [54]. Consulatul rusesc care, în urma aceluiaşi tratat de pace, luase fiinţă la Iaşi, se străduia din răsputeri să adune „*dezertori*" pentru Rusia. Sub masca pretinşilor dezertori se ascundeau cetele de moldoveni ce fuseseră cîştigaţi pentru emigrare. Între aceştia se găseau şi „dezertori" din Ardeal şi Bucovina, pe care consulatul austriac din Iaşi îi reclama pentru sine. În împrejurările acestea boierii începură să-şi dea seama că moşiile lor rămîneau în paragină din cauza lipsei de braţe de muncă. Pentru a evita dezastrul, ei reclamau cazurile Principelui, care făgăduia să avizeze la măsuri pentru stăvilirea emigraţiei. Maîorul rus Salonski veni în Moldova pentru a griji de transporturile de pretinşi dezertori. În scopul acesta el organiză echipe de 80—100 de oameni, pe care îi îmbrăca din cap pînă în picioare în haine ruseşti, pentru a înşela vigilenţa divanului domnesc şi a-l face să creadă că emigranţii ar fi ruşi sadea. Astfel echipaţi, ei defilau pe străzile Iaşilor intonînd cîntece ruseşti. Unii dintre pretinşii dezertori erau căsătoriţi, iar nevestele lor făceau încercări disperate pentru a-şi împiedeca bărbaţii de a părăsi ţara [55]. Salonski se încumetă de a extinde propaganda sa pentru emigrare şi asupra Bucovinei. Îndrăsneala aceasta determină pe cancelarul Kaunitz să ridice proteste foarte energice contra ridicării de „dezertori" ruşi „nel cordone austriaco", întrucît între Austria şi Rusia n-ar exista „alcun cartello per la reciproca restituzione" [56]. Emigraţiunea românească cuprindea între pretinşii „dezertori" şi elemente *muntene* şi *transilvănene*. Aşa se explică şi deosebirile dialectale în graiul transnistrienilor de la Nord faţă de cel de la Sud.

Acţiunea de colonizare în regiunile transnistriene primi un puternic imbold la 1792, cînd, în temeiul tratatului de pace de la Iaşi, graniţa Rusiei fu aşezată la Nistru, cuprinzînd Ucraina Hanului sau Olatul Oceacovului dintre Bug şi Nistru. Cu prilejul împărţirii a doua a Poloniei din anul următor, Rusia îngloba în graniţele sale şi Podolia de la Nord de Iagorlic şi Codîma, astfel că românii şi din acele meleaguri transnistriene ajunseră sub oblăduirea rusească. Noua „oblastie a Oceacovului" fu împărţită în patru uezduri sau judeţe cu centrele administrative la Ananiev, Tiraspol, Odessa şi Nicolaev. Dar regiunile dintre Bug şi Nistru, la încorporarea lor în imperiul moscovit, erau foarte puţin populate. Pentru împopularea lor, împărăteasa Caterina a II-a porunci prin ucazul de la 27 Ianuarie 1792, promulgat îndată după încheierea păcii, ca oblastia dintre Bug şi Nistru să fie în cel mai scurt timp colonizată. În scopul acesta întreaga suprafaţă a regiunii a fost împărţită în loturi pentru *slobozii de stat* şi pentru *slobozii boiereşti*. Arnăuţii şi volintirii lui Potemkin se bucurau de preferiţi la distribuţia loturilor de colonizare, iar *boierii moldoveni*, cari de voie bună şi cu mare osîrdie s-au făcut supuşi ruşi, *primiră în dar loturi pentru slobozii* [57]. Ucazul împărătesei şi propaganda rusă pentru emigrare par să fi găsit un puternic răsunet în Moldova, întrucît la 7 Iunie 1792 ambasadorul Prusiei din Constantinopol putea raporta la Berlin, că „*locuitorii Moldovei părăsesc cu duiumul ţara. Ei sunt încurajaţi de guvernul rus să se*

---

[54] Hurmuzachi, *Docum.*, VI, pp. 58 şi 61.
[55] Hurmuzachi-Nistor, *Doc.*, XIX, I, Nr. CLIII, pag. 169 urm.
[56] Hurmuzachi-Nistor, *Doc.*, XIX, I, Nr. CLXXIII, pag. 191 ; cfr. CCL, pag. 274.
[57] „Memoriile Soc. Ist, şi de Antichităţi din Odesa", II, pag. 770.

aşeze dincolo de Nistru. Toată ţara cuprinsă între acest fluviu şi Bug urmând să fie ridicată la rangul de principat, sub numele de Moldova-Nouă. Se vorbea chiar de aşezarea fostului principe al Moldovei, Alexandru Mavrocordat în scaunul noului Principat" [58]. Planul de organizare al nouei oblastii cuprindea şi izvoadele cu numele boierilor care primiseră loturi pentru noile slobozii. Între aceştia găsim şi 56 de nume de boieri moldoveni, care primiră terenuri de colonizare într-o extindere de 377.445 desetine în locuri de 1500 pînă la 24000 desetine. Între boierii împroprietăriţi acolo întîlnim nume simandicoase ca : Rosetti, Cantacuzino, Catargiu, Sturdza, Cananău, Nicoriţă, Săcară, Măcărăscu, Filodor, Balş, etc. [59]. Boierii împroprietăriţi se grăbiră să atragă colonişti din ţară pe loturile lor ceea ce şi izbutiră, căci din cele 41 de sate din oblastia Oceacovului, menţionate de d-l Sergievski, 30 se menţionează pentru prima dată numai la 1792 [60].

În urma tratatului de pace de la Bucureşti, din 1812, graniţa imperiului moscovit a fost împinsă din nou spre apus pînă la Prut, astfel că Nistrul încetă pentru un secol de a-şi îndeplini vechiul destin al unui rîu de hotar. Cu dispariţia graniţei de la Nistru, românii transnistrieni intrară în strînsă legătură cu fraţii lor din Basarabia, împărtăşind cu ei o soartă comună şi bucurîndu-se împreună cu ei şi de ocrotirea duhovnicească a mitropolitului Gavriil Bănulescu, arhipăstorul nou-înfiinţatei arhiepiscopii a Chişinăului şi Hotinului. Legătura aceasta bisericească între românii Cis- şi Transnistriei a contribuit foarte mult la edificarea sufletească a acestora şi la consolidarea vieţii lor naţionale. Această legătură eparhială a continuat pînă la 1837, cînd luă fiinţă noua arhiepiscopie a Odesei şi Chersonului, care veni să înglobeze pe transnistrieni în noile sale graniţe eparhiale [61]. Aceasta însă nu stînjeni de loc contactul economic şi intelectual, ce dăinui neîntrerupt pînă la 1918, cînd graniţa rusească fu împinsă înapoi la Nistru care deveni din nou rîu de hotar. Conştiinţa naţională la românii Transnistriei era atunci aşa de puternică şi vie, încît nicio prefacere politică n-o mai putea înăduşi. Cînd Sfatul Ţării de la Chişinău votă mai întîi autonomia Basarabiei şi apoi unirea ei cu ţara-mamă România, glasul românilor transnistrieni răsună prin rostul unui fruntaş din rîndurile lor, Toma Jalbă, care spunea :

„Dar eu vă întreb, fraţilor, care sunteţi moldoveni, cum ne lăsaţi pe noi moldovenii, cei ce suntem rupţi din această Basarabie, să trăim pe celălalt mal al Nistrului? Noi rămînem ca şoarecii în gura motanului! Dar să ştiţi, că de ne veţi uita, noi vom săpa malul Nistrului şi vom îndrepta apa dincolo de pămîntul nostru, căci mai bine să-şi schimbe rîul mersul decît să rămînem noi despărţiţi unii de alţii" [62].

În faţa acestei aşa de vii expresii a conştiinţei naţionale moldoveneşti, guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste Ruseşti s-a simţit îndemnat să respecte glasul moldovenilor Transnistriei şi să unească raioanele Rîbniţa, Dubăsari, Tiraspol şi Ananiev într-o „*Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească*", care fiinţează dincolo de Nistru de la 1924 încoace. Populaţia moldovenească din această republică a trezit interesul d-lui M. V. Sergievski, căruia trebuie să-i rămînem recunoscători pentru contribuţiile sale la cunoaşterea trecutului şi graiului conaţionalilor noştri transnistrieni.

---

[58] N. Iorga, *Acte şi Fragmente*, II, pp. 339 –341.

[59] „Memoriile Soc. Ist. şi de Antichităţi din Odessa", IX, pp. 319 –331.

[60] M. V. Sergievschi, *o. c.*, pag. 77 urm.

[61] I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, pag. 319 urm.

[62] I. Nistor, *Românii Transnistrieni*, pag. 78 urm.

Vechimea aşezărilor moldoveneşti dincolo de Nistru se pierde deci în negurile vremurilor. În secolul al XVI-lea prezenţa lor acolo este bine dovedită prin mărturii narative şi documentare. Aceasta o recunoaşte în parte şi d-l Sergievski. De atunci încoace menţiunea lor devine tot mai frecventă în izvoarele timpului iar caracterizarea organizaţiilor lor militare drept *,,cohorte de veterani ale Dacilor Transnistrieni''* —veteranae Dacorum Transnistrianorum cohortes — este semnificativă, atît cu privire la originea, cît şi la forţa lor combativă. Extinderea succesivă a graniţei ruseşti pînă la Bug, la Nistru şi în urmă pînă la Prut, a contribuit la sporirea numărului lor. Ideea lui Panin de a crea o *,,Moldovă-Nouă''* dincolo de Nistru, a fost realizată numai la 8 Octomvrie 1924 de guvernul sovietic sub numirea de *,,Republică Moldovenească''*, cu vădite scopuri politice, a căror deluşire nu intră în succinta noastră expunere academică. Dar oricare ar fi fost scopurile ce s-au urmărit cu înfiinţarea acestei republici, fiinţa ei constituie totuşi cea mai puternică dovadă pentru existenţa elementului românesc dincolo de Nistru, existenţă recunoscută oficial de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste Ruseşti. Această recunoaştere îşi are însă semnificaţia ei în timpul de faţă, cînd problema etnicităţii ocupă un loc de frunte în preocupările diplomaţiei internaţionale.

În faţa acestei situaţiuni, de fapt şi drept, credem că, dacă la hotarul Nistrului, din motive etnice s-ar ridica vreodată pretenţii teritoriale, îmbinate cu revizuiri de graniţă, atunci poporul român, bizuindu-se pe numărul cel mare al conaţionalilor săi de dincolo de Nistru, va găsi de bună seamă temeiuri etnice destul de puternice, pentru a putea răspunde la asemenea pretenţii cu revendicări similare. Şi aceasta cu atît mai vîrtos, cu cît *neamul nostru n'a râvnit nicodată la bunul altora, dar a înţeles totdeauna să-şi apere cu îndîrjire patrimoniul său naţional.*

ANEXA

MEMORIU ASUPRA REPUBLICEI MOLDOVENEŞTI

Bucureşti, 1924, Noemvrie 4.

Încă din luna august a.c., ne soseau ştiri privitoare la proiectul elaborat de Guvernul din Moscova, pentru înfiinţarea unei Republici Moldoveneşti pe malul stîng al Nistrului.

De altfel ziarul ,,Isvestia'' confirmă aceste ştiri, publicînd în numărul său din 29. 08. 1924 că Comitetul Gubernial din Odesa aprobase deja unificarea regiunilor populate de moldoveni într-un singur ţinut moldovenesc, care urma să cuprindă următoarele districte :

Ribniţa (cu 48. 748 loc. din care 25.387 moldoveni) ;
Duboşari (cu 57.371 loc. din care 33.600 moldoveni) ;
Tiraspol (în întregime moldovenesc) şi
Ananiew (cu 43.545 loc. din care 24.249 moldoveni).

Tot din presa rusă eram informați că hotărîrea susnumitului Comitet se afla, dinainte de 21 august, la Harkov, spre întărire și că, după declarațiile tovarășului Ciubăr, Președintele Consiliului Comisarilor din Ucraina, noua Republică va număra 3—400.000 locuitori cu capitala în orașul Ananiew.

★

Pentru a justifica această hotărîre anterioară oricăror simptome de revendicări naționale din partea populației moldovenești de pe malul stîng al Nistrului și pentru a ascunde adevăratele scopuri urmărite prin crearea noii Republici, — eram informați că autoritățile bolșevice pregăteau de la centru o aprigă și intensă propagandă moldovenească printre populația transnistriană din raioanele Slobozia-Tiraspol, Grigoriopol-Duboșari, Ananiew-Rîbnița, Crut, Camenca și Velico-Cosnița.

În această privință ni se mai raporta, că Secțiunea Moldovenească a Învățămîntului Obștesc, ce se înființase de la 24 iunie la Odesa de către Comitetul Gubernial din acel oraș, fusese însărcinată să provoace și să îndrumeze o mișcare națională în centrele moldovenești, care, prin petițiuni, congrese și rezoluții trebuiau să solicite autonomia în cadrul Federației Republicilor Socialiste Sovietice.

Numita secțiune devine astfel sufletul acelei acțiuni de propagandă, iar ziarul „Plugarul Roșu", tipărit și editat de dînsa în Odesa, principalul ei instrument.

Într-adevăr, găsim în acest quasi-oficios, următoarele știri interesante, publicate în numărul său din 21 august 1924 :

„Secțiunea Moldovenească pentru Învățămîntul Obștesc este creată pentru a organiza și îndruma învățămîntul moldovenesc".

„Pentru moldovenizarea cît mai grabnică a tuturor instituțiunilor și așezămintelor din centrele moldovenești, au fost trimiși, în guberniile Odesa și Nicolaev, studenți, din sectorul român de pe lîngă Universitatea din Moscova, pentru a studia, din punct de vedere cultural și politic, starea populației moldovenești".

„S-a hotărît deschiderea unor cursuri pregătitoare, unor cursuri pedagogice superioare, unei școli încăpătoare de gospodărie și unor școli de agricultură pentru țăranii și muncitorii moldoveni, în folosul cărora Editura Gubernială din Odesa a și început să publice, în limba moldovenească, cărți școlare pentru începători și broșuri pentru vîrstnici".

„Pentru controlul instituțiunilor culturale și economice moldovenești a sosit în Odesa delegatul Comisarului Instrucțiunii Publice al Ucrainei, care va lua măsuri pentru introducerea cît mai urgentă a limbei moldovenești în toate instituțiunile din centrele moldovenești".

„În 21 de sate din Gubernia Odesa a și început să se grăiască numai moldovenește. Toți judecătorii, învățătorii, preoții și primarii din sate sînt obligați să învețe și să vorbească limba moldovenească".

„În așezămintele de cultură și în școli se va preda treptat și limba românească, care fiind mai bogată decît limba moldovenească, nu va mai constitui o piedică la luminarea norodului moldovenesc. Cuvintele rusești create însă de revoluție ca bolșevic, soviet, ispolcon, comisariat ș.a. vor fi întrebuințate și mai departe, fiind pe veci alipite de graiul moldovenesc".

Spre a determina un curent național printre moldovenii transnistrieni și a le da mai ales un imbold în sensul țelului propus, ,,Plugarul Roșu" mai publică în același număr și sub formă de știri, că numeroase sate moldovenești au și adresat rezoluții către Secțiunea Moldovenească a Învățămîntului Obștesc din Odesa, cu rugămintea de a susține pe lîngă Guvernele Sovietice din Harkov și Moscova chestiunea organizării Republicii Moldovenești și teritoriul ținuturilor Odesa și Balta.

Tot în scopul de a se justifica în ochii lumii, Comisariatul Afacerilor Străine din Moscova dădea, pe la sfîrșitul lui August, instrucțiuni misiunii sovietice din Berlin să adune de la diverse Societăți și studenți aflați în străinătate cît mai multe petiții colective, prin care să ceară concursul Comitetului Executiv Ucrainian pentru înființarea Republicii Moldovenești.

Iar în ceea ce privește valoarea faimoaselor congrese locale organizate cu sutele între Bug și Nistru, cu ale căror rezultate bolșevicii se laudă în presa mondială, ajunge să amintim darea de seamă a oficiosului ,,Isvestia" din 9 sept. trecut, asupra Congresului pretinșilor moldoveni din Odesa, care fusese organizat în acel oraș cu cîteva zile mai înainte. Un oarecare Vadeev, rus sau evreu cu nume rusificat, a fost acela care s-a găsit să zugrăvească, în susindicatul congres, ca raportor ,,tabloul mișcării naționale care a cuprins populațiunea moldovenească a satelor din apropierea Nistrului" și ,,entuziasmul cu care, nu numai satele moldovenești, dar și acele rusești și ucrainiene susțin ideea înființării Republicii Moldovenești".

Cu toată lipsa de sinceritate a unei asemenea manifestațiuni pusă în sarcina elementului moldovenesc, organizatorii congresului n-au pierdut prilejul să adreseze, în numele lui, numeroase telegrame organelor superioare bolșevice pentru a le ,,mulțumi de generozitatea ce o arată minorităților și pentru a le ruga să rezolve de urgență chestiunea creării Republicii moldovenești".

Din organizarea unor asemenea înscenări apare în mod neîndoios grija ce o au guvernanții Sovietelor de a da un aspect de realitate pretinselor manifestațiuni naționale pe care vor să le atribuie populației moldovenești de dincolo de Nistru.

În orice caz dacă n-au fost pretutindeni simulate, este sigur că aceste manifestațiuni n-au avut nicăieri un caracter de spontaneitate. Aceasta pentru că elementul moldovenesc, deopotrivă cu celelalte minorități străine din Rusia, zace sub jugul tiraniei moscovite, fără a mai da vreo încredere principiilor amăgitoare de autodeterminare, proclamate de regimul bolșevic cu aceeași tărie cu care le-a nesocotit sau le-a contestat oriunde ele s-au aplicat împotriva intereselor lui revoluționare.

★

Am stabilit deci că, nu din respectul ce l-ar datora principiului de autodeterminare a popoarelor, bolșevicii s-ar fi gîndit să creeze Republica Moldovenească, tocmai atunci cînd sugrumau Georgia.

Rațiunea acestui act, de un aspect atît de generos, este cu totul alta și natura ei subversivă se desprinde, chiar de la început, din știrile ce ne sosesc de pretutindeni.

Astfel, la 29 August eram informați de presa engleză că Moscova a elaborat noi planuri pentru a provoca turburări în Basarabia, „aceste planuri pe lîngă ațîțarea directă la răscoale pe teritoriul românesc prin agitatori comuniști, mai prevăd și crearea unei noi Republici Sovietice Moldovenești pe malul Nistrului, care va urma să servească ca centrul de agitațiune și ca exemplu atractiv pentru Basarabia Românească".

De asemenea, la începutul lunii septembrie eram informați că presa polonă, comentînd știrea înființării unei Republici Moldovenești autonome, constată că prin realizarea acelui proiect, bolșevicii nu urmăreau decît să amenințe România, după cum amenințaseră Polonia cu ficțiunea Republicei Bieloruse.

Concluziile la care ajunge presa polonă sînt pline de interes și merită a fi semnalate, pentru a da la lumină scopurile oculte urmărite de bolșevici cu îndeplinirea noului lor proiect peste Nistru.

„Autonomia populațiunii moldovenești din sud-vestul Rusiei n-ar fi decît o desrobire de la ucrainizarea ce o amenință și prin urmare mărirea, iar nu micșorarea, influenței rusești".

„Întreaga inteligență rusă bolșevică, factorul național productiv al tuturor Republicilor create pe teritoriul vechiului Imperiu, va fi detașată *la lucru*, în noua Republică Moldovenească, de către centrala partidului comunist din Moscova", în fine însăși denumirea Republicii Moldovenești și limba moldovenească, care nu va juca de fapt nici un rol de Stat în noua Republică creată, vor urma să constituie un magnet puternic, față de moldovenii basarabeni".

Am mai fost de asemeni informați, că presa germană la rîndul ei denunță, precum urmează, în „Boersen-Courrier" din 10 octombrie, scopurile urmărite de bolșevici prin înființarea Republicii Autonome Moldovenești în cadrul Federațiunii R.S.S.

„Pentru politica imperialistă de la Moscova, dorințele populațiunii la care se face apel pentru a justifica acest pas, nu sînt cîtuși de puțin hotărîtoare.

Cum România a opus un refuz definitv pretențiilor Rusiei, și cum Rusia nu pare a voi să lase ca lucrurile să ajungă la un război, ea încearcă să provoace o iredentă prin crearea unei Republici vecine comuniste. Acest stat național, privilegiat probabil de Rusia, se crează cu scopul bine lămurit de a exercita o putere de atracție asupra populațiunii înrudite din Basarabia".

Dar scopurile oculte pe care le urmăresc fără nicio îndoială bolșevicii prin îndeplinirea acestui proiect, mai sînt date la iveală pînă și de propria lor presă, cînd pretinde că Racovski ar fi cules, pentru a le duce la Londra, peste 1500 de adeziuni de pe la diferite asociații țărănești din Bucovina, Basarabia și Moldova și cînd „Isvestia" din Odesa (Nr. 1429 din 9 sept.) publică următoarele, în articolul privitor la Congresul Moldovenesc despre care am vorbit mai sus :

„Tratînd despre însemnătatea agitațiunii pricinuite cu înființarea Republicii Moldovenești, raportorul Vadeev, arată că toți moldovenii asupriți de peste Nistru (adică din Basarabia) „privesc de pe acum la viitoarea Republică ca la un far luminos, care răspîndește lumina libertății și a demnității omenești".

Este prin urmare evident că, neputînd în momentul de faţă să atace problema basarabeană pe un front militar, bolşevicii tind să-şi ajungă scopul prin alte mijloace.

Unul din aceste mijloace este formarea de bande armate destinate să hărţuiască malul românesc al Nistrului; altul este pricinuirea cît mai multor turburări şi nemulţumiri în interiorul Basarabiei prin propaganda subversivă pe care o fac în acea provincie şi, ca un ultim mijloc, faţă de primele două, plăsmuit acum în urmă de bolşevici contra Basarabiei, trebuie considerat a fi crearea unei Republici Moldoveneşti între Bug şi Nistru.

Într-adevăr că înfiinţarea la însăşi graniţele României a unui focar moldovenesc, va permite bolşevicilor să îmbogăţească literatura lor de propagandă cu o nouă temă: ei îşi vor propune să convingă pe basarabenii de ale căror sentimente patriotice nu pot face abstracţie, că Rusia Sovietică nu le cere să se rupă de la Patria Mumă, ci să se unească numai fraţilor lor de peste Nistru, pentru a constitui împreună un singur Stat Moldovenesc în Federaţiunea Republicilor bolşevice.

Astfel făurită noua Republică Moldovenească, nu poate fi considerată decît ca un mijloc de propagandă contra României, ca un centru de atracţiune pentru Basarabia, ca un mijloc de presiune morală continuă asupra acelei provincii şi a Bucovinei, ca un cuib, în fine, de agitaţie şi de atentate în care va căuta să întărîte 400.000 de moldoveni împotriva României.

★

Un ultim punct trebuie scos în evidenţă; lipsa de dibăcie a acestei manevre bolşevice.

Este nedibace această manevră pentru că bolşevicii stabilind Republica Moldovenească pe un fundament naţional, recunosc astfel în mod implicit caracterul moldovenesc, adică românesc pur, a populaţiunii care locuieşte chiar la est de Basarabia, peste malul stîng al Nistrului.

Or, dacă conştiinţa moldovenească a locuitorilor de dincolo de acest fluviu ar fi determinat Sovietele să-i întrunească într-o entitate naţională şi politică distinctă în cadrul Federaţiei Republilcilor ruseşti, — o conştiinţă naţională cu atît mai vie, aceea manifestată dincoace de acel fluviu, adică în Basarabia, trebuie să împiedice Sovietele să mai poată pretinde a obţine consimţămîntul basarabenilor de a se despărţi de Patria lor Mumă.

Această manevră mai este nedibace şi dintr-un al doilea punct de vedere:

Sovietele recunosc azi, într-un mod cu totul concret, că şi la răsăritul Nistrului mai trăiesc încă 400.000 de români, pe care îşi propun chiar să-i întrunească într-un nou Stat, creînd astfel o adevărată Republică Moldovenească, adică Românească, înăuntrul graniţelor ucrainiene.

Recunoscînd aceasta, după ce contestaseră pînă acum caracterul naţional românesc Basarabiei, provincie situată totuşi la vest de Nistru, adică într-o regiune şi mai omogenă încă, — deoarece face corp cu masa compactă a poporului român, — Sovietele dau astfel cea mai evidentă confirmare întinderii rasei noastre între Prut şi Bug.

POPULAȚIA DINTRE PRUT ȘI NISTRU

— Probleme de identitate etnică —

VALENTIN ZELENCIUC,
membru corespondent al Academiei de Științe a Republicii Moldova

Problema identității etnice este una dintre cele mai dificile și importante în cadrul studierii istoriei unui neam. Elucidarea chestiunilor de identitate etnică se complică prin faptul că istoria atestă și diferite cazuri de transformare a conștiinței etnice.

În consecință celor relatate este evidentă necesitatea de a determina mai întîi caracteristicile unei etnii.

Cercetătorii preocupați de problema în discuție au menționat un șir de factori obiectivi și subiectivi ce definesc o etnie. La primii se atribuie: comunitatea originei, unitatea lingvistică, comunitatea culturii. Acești factori sînt considerați obiectivi, deoarece existența lor nu depinde de vrerea unora sau altora dintre indivizi.

Grupul factorilor subiectivi în mod obligatoriu include un atare fenomen ca atitudinea oamenilor față de apartenența lor etnică. Conștiința etnică sau națională este aprecierea dată de un grup social, de o persoană apartenenței sale la o etnie sau alta, cît și estimarea intereselor naționale, a idealurilor și motivelor unei anumite comportări. Identitatea națională reprezintă un fenomen secundar în raport cu modul de viață, cu factorii politici și social-economici, care o determină. Dar odată formată, identitatea națională capătă oarecare autonomie și poate exista independent de factorii ce au determinat-o. Mai mult ca atît, ea îi poate influența de pe pozițiile idealurilor naționale.

Sociologii canadieni R. Breton și M. Pinard consideră că persoana aderă la o anumită etnie prin intermediul unor „legături emoționale și simbolice, care pot să apară ca o consecință a originii comune reale sau fictive"[1]. Astfel, identitatea etnică poate exista nu numai în baza prezenței obiective a factorilor unității etnice a unui grup de oameni, dar și în baza ideilor subiective.

Fenomenul este menționat și de către sociologii americani T. Șibutani și K. Kvan, după care „categoriile etnice sînt subiective, deoarece ele există numai în gîndirea oamenilor, însă ele nu sînt subiective reieșind din considerentul că omul poate el însuși să-și identifice originea. Aceste categorii sînt obiective, fiindcă ele sînt temeinic cimentate de viziunile îm-

---

[1] Breton. R., Pinard M., *Group formation among imigrants: Criteria and processes*, în „Canadian Journal of Economics and Political Science", 1960, V. 26, p. 465—477.

REF, tom 38, nr. 1—2, p. 41—51, București, 1993

părtăşite de majoritatea oamenilor, ele sînt obiective deoarece există independent de dorinţele unor indivizi luaţi aparte" [2].

Conştiinţa etnică apare la o etapă timpurie de formare a poporului şi, în perioada iniţială, poate să se manifeste într-o formă insuficient conştientă. Fenomenul în chestiune este caracteristic mai multor popoare europene din epoca feudală, cînd în documentaţia oficială a diferitelor ţări nu se dădea atenţie apartenenţei etnice a populaţiei, remarcîndu-se doar apartenenţa confesională sau socială.

De exemplu, în urma primului recensămînt în Moldova la 1591 („Condica lui Petru Şchiopul"), populaţia dintre Prut şi Nistru număra aproximativ 16 mii de familii sau 80.000 oameni [3]. În condică era indicată componenţa socială a populaţiei (nemeşi, curteni, popi, vătaşi, ţărani, săraci), dar nu se pomeneşte nimic de apartenenţa etnică.

Abia în cadrul recensămîntului din 1772—1774 se fac primele încercări de identificare a apartenenţei naţionale, fiind menţionaţi cei de obîrşie străină—unguri, ţigani, greci, sîrbi ş.a. [4]. Acestea pot fi considerate ca încercări iniţiale de a fixa apartenenţa naţională şi ca primele mărturii de apariţia treptei superioare a conştiinţei — celei naţionale. Spre deosebire de ţările apusene (Anglia, Franţa), unde naţiunile s-au format pînă în sec. XVII, în ţările sud-est europene ele se formează mai tîrziu — la sfîrşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX. Fenomenul este determinat de constituirea într-o perioadă mai tardivă a statelor naţionale, dezvoltarea cărora a fost reţinută timp de cîteva secole de dominaţia străină.

Pentru populaţia română a Valahiei, Transilvaniei şi Moldovei este caracteristică o diversitate de etnicoane la diferite etape ale dezvoltărilor etnice. Cel mai vechi etnicon, referitor la populaţia est-romanică în perioada formării ei, este cel de „romanus". Apariţia lui a fost generată de romanizarea triburilor tracice ale dacilor, geţilor, carpilor în primele secole ale erei noastre. Locuitorii provinciilor romane aveau în primele secole e.n. statut politic diferit, conform căruia se şi numeau. Locuitorii Romei se numeau „Romanus"; cei ai provinciilor— corespunzător statutului dat: „Provinciali" sau „Populi Romani". În sec. III e.n. (pe la anul 212), împăratul Caracala a dat tuturor provincialilor, inclusiv celor din Dacia şi Moesia, dreptul de cetăţenie romană. De atunci ei au început a fi numiţi „Romanus". Imperiul Roman de Răsărit (Imperiul Bizantin mai tîrziu) a fost numit „Romania", în unele izvoare — „Rumania", „Rumeion" [5].

Ulterior romanitatea de est îşi pierde etniconul remarcat. Excepţie fac doar aromânii din Balcani, care continuă să se numească „armâni". Din secolele IX—X e.n. la populaţia est-romanică apare şi se răspîndeşte un etnicon nou — „vlah", „voloh". Apariţia lui a coincis cu încheierea procesului de constituire a etniei române, ce are loc către sec. IX e.n. Acest nume dat românilor de către străini confirmă caracterul lor romanic deoarece astfel germanii denumeau popoarele romanizate. El a fost preluat de populaţia română a Munteniei, care îşi numeau ţara Valahia Mare şi a Moldovei, care se numea Valahia Mică. Domnii moldoveni se intitulau ,,domnitori ai valahilor''. Alexandru cel Bun scria în hrisoavele sale: ,,Autocrator al întregii Moldovlahii şi al ţărmului mării''[6].

---

[2] Shibutani T., Kwan K. M., *Ethnie Stratification : A Comparative Approach.* Macmillan Co. New York, 1965. p. 40.

[3] Nistor I., *Populaţia Basarabiei*, în „Arhiva pentru ştiinţă şi reforma socială", Nr. 1 Buc., 1919, p. 88.

[4] Дмитриев П. Г *Реченсэминтеле популацией Молдовей дин аний 1772 —1773 ши 1774*, în *Молдова ын епока феудализмулуй*. V. VII, партя I, Кишинэу, 1975, p. II.

[5] Hagi-Gogu T., *Romanus şi Valachus sau ce este romanus, roman, romîn, aromân, valah i vlah*, Buc., 1939, p. 1 6.

Prin termenul de ,,vlah'' în Moldova din epoca feudală se subînţelegea ţăranul-român. Mărturii despre aceasta se conţin în diferite documente. Ştefan cel Mare într-o adresare epistolară către locuitorii judeţului Buzău menţiona ,,boieri, cnezi şi vlahi''[7].

Însă, în acelaşi timp, denumirea veche de ,,roman'' nu a dispărut definitiv, rămînînd să persiste în conştiinţa poporului.

La începutul mileniului II e.n. neamul unic al românilor s-a divizat în cadrul statelor feudale, dintre Carpaţi, Dunăre şi Nistru. Cei care locuiau în Moldova s-au numit moldoveni, în Muntenia — munteni, în Transilvania — ungureni, ardeleni.

Pe parcursul unui semimileniu de existenţă a Ţării Modovei, populaţia băştinaşă a sintetizat trăsături specifice în domeniul social-economic şi cultural. Noţiunile ,,moldoveni'', ,,neam moldovenesc'' au devenit tradiţionale în popor, fiind folosite pentru identificarea locuitorilor cu ocazia recensămînturilor sau în actele interne.

Astfel, se poate relata că în Moldova, începînd cu sec. XIV, capătă o circulaţie largă etniconul ,,moldoveni''. Cu toate acestea denumirea veche de ,,roman'' nu a fost dată uitării. Sursele medievale atestă permanent existenţa ei în conştiinţa poporului. Călătorul italian Niccolo Barsi, care a vizitat Moldova la 1633—1639, afirmă că ,,ei înşişi (moldovenii) se bucură să fie numiţi «romani»[8]. În sec. XVIII francezul d'Hoteriv, vizitînd Moldova, scria: ,,există în Moldova bătrîni care îşi numesc ţara ,,Ţara Rumânească'', iar moldovenii sînt la fel de mîndri de originea lor, ca şi italienii''[9].

Începînd cu sec. XVI în mediul cărturarilor transilvăneni se intensifică viziunea apartenenţei lor romane. Aceasta se manifestă şi prin faptul că ei încep a-şi numi limba ,,rumână'' spre deosebire de termenul ,,vlahă'', cum era numită anterior. În procesul conceperii acestui fenomen un rol însemnat îi revine diaconului Coresi, care a editat în sec. XVI la Braşov un şir de cărţi în limba naţională, şi care accepta denumirilor ,,rumân'', ,,rumânesc'' sensul de ,,roman'', adică popor şi limbă de origine română. În sec. XVI ţăranii dependenţi au fost numiţi ,,rumâni'', mai tîrziu pe timpul domniei lui Matei Basarab în Valahia a apărut denumirea ,,Ţara Rumânească''.

Cercetătorul A. Armbruster a menţionat că termenul ,,rumân'' în sec. XVI—XVIII avea trei sensuri: 1) *cel naţional* (,,neam rumânesc'', ,,limba rumânească''); 2) *cel politic* (Ţara Rumânească''); 3) *cel social* (,,rumân'', şerb, dependent)[10].

---

[6] Iorga N., *Patrahirul lui Alexandru cel Bun. Cel dintîi chip de domn român*, în Analele Academiei Române, ,,Memoriile Secţiei istorice'', ser. II, T. XXXV, Buc., 1913, p. 6.

[7] Bogdan I., *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, Buc. ,1901, p. 282—283.

[8] Armbruster A., *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, Buc., 1972, p. 159.

[9] Stoicescu N., *Unitatea românilor în evul mediu*, Buc., 1983, p. 164—165.

[10] Armbruster A., *Op. cit.*, p. 144.

În procesul de dezvoltare a avut loc o anumită evoluție a termenului de „rumân" în ceea ce privește forma și conținutul lui. La sfîrșitul sec. XVII — începutul sec. XVIII apare termenul „român", în care *u* este înlocuit cu *o*.

Lingvistul N. Constantinescu, studiind acest proces, consideră că termenul „român" redă exact sensul etnic, pe cînd termenul „rumân" conține un aspect social ce înseamnă țăran dependent (șerb). Cu sens etnic termenul „român" este atestat prima dată în letopisețele lui Miron și Nicolae Costin [11].

Lui Grigore Ureche îi aparține vestita expresie „de la Râm ne tragem". Conform opiniei marelui cărturar, conștiința romanității nu s-a bazat la românii de rînd pe latinitatea limbii lor, căci nu cunoșteau limba latină, ci pe tradiția descendenței „de la Râm". Ureche printre primii a menționat că toți românii, indiferent de statutul ce-l au, sînt de seminție romană : „Rumanii, cîți se află locuitorii la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroșu de la un loc sîntu cu moldovenii și toți de la Râm se trag" [12]. Concepția romanității românilor bazată pe etniconul propriu și pe tradiția descendenței romane, care determină, la rîndul ei, conștiința unității naționale, era preluată și dezvoltată mai departe de către marii cărturari moldoveni Miron și Nicolae Costin, de Dimitrie Cantemir.

Exemplele, ce demonstrează existența permanentă a conștiinței comunității între moldoveni și români sînt multiple.

Această idee și-a găsit reflectare în unul din importantele documente de stat, „Pravila lui Vasile Lupu", editată la Iași, în anul 1946. În preambulă logofătul Eustratie scria despre „limba românească", „Rodul (poporul) românesc" [13].

Astfel, se poate constata că pentru perioada ce urmează după formarea Statului feudal moldovenesc este specifică folosirea concomitentă a cîtorva etnicoane : a celui mai vechi — „roman", a celui ulterior — „vlah", cu care românii au fost numiți de popoare vecine și a celui mai tîrziu apărut, termenul „moldovean".

Analiza izvoarelor relevă că etniconul „vlah", „voloh" avea o circulație restrînsă, fiind utilizat mai cu seamă în documentele cancelariei domnești. Către mijlocul sec. XIX s-a constatat o atitudine negativă a populației din Transilvania, Muntenia și Moldova față de acest termen, ce era considerat străin și pe urmă a dispărut.

Drept argument al creșterii conștiinței naționale a românilor din Transilvania poate servi și adresarea colectivă către împăratul Austriei adoptată în cadrul Adunării Naționale de la Cîmpul Libertății lîngă Blaj în anul 1848. Pe lîngă alte revendicări de ordin politic, adresarea prevedea și cerința de a scoate termenul „vlah" din uz, iar populația românească să fie numită „români". De atunci în documentele austriece față de români se folosea denumirea „romänische Nation" [14]. Atitudinea negativă a populației românești față de termenul „vlah" este elucidată convingător în articolul cunoscutului filolog Ar. Densuşianu, editat la 1911, în care autorul a emis o ipoteză că termenul ,,vlah" îşi trage obîrşia de la porecla dispreţuitoare dată de către greci populaţiei romanizate [15].

---

[11] Constantinescu N., *Dicționar onomastic românesc.* Buc., 1963, p. 363.

[12] Ureche Gr., *Letopisețul Țării Moldovei,* Buc., 1958, p. 67.

[13] *Carte românească de învățătură* de la pravile împărătești și de la alte giudeațe cu driza și cu toată cheltuiala lui Vasile Voivodului și Domnul Țării Moldovei. . ., Iași, 1646, p. 38.

[14] **Walach.** *Enciclopedia Română,* V. III, Sibiu 1904, p. 1186.

Aşadar se poate conchide că cele mai răspîndite etnicoane în Moldova erau cele de ,,român" şi ,,moldovean". Care din ele exprimă mai adecvat identitatea etnică a poporului? Pentru o rezolvare justă a problemei e necesar să fie consultate părerile cercetătorilor din diferite ţări, care au studiat într-o măsură mai mare sau mai mică subiectul analizat.

Istoricienii, lingviştii, etnografii români din sec. XIX—XX, care cunoşteau bine cultura şi traiul moldovenilor, considerau, unanim, că adevăratul etnicon popular este termenul de ,,român", etniconul ,,moldovean" avea iniţial un conţinut politico-geografic, iar mai tîrziu i s-a atribuit şi sensul de etnicon regional. Literatura europeană şi cea rusă (prerevoluţionară şi sovietică) propune răspunsuri contradictorii la chestiunea luată în dezbatere. Reprezentanţii istoriografiei europene de peste hotare în mod indiscutabil considerau moldovenii drept parte integrantă a poporului român.

Pentru a ne convinge, putem apela la lucrările savanţilor francezi, englezi, nemţi, italieni, care au cercetat problema în discuţie — E. Babel, Ch. U. Clark, E. Gamillscheg, I. Jung, F. Lot, E. Ficher, P. Mutafciev, R. Pic, C. Reichenkron, L. Rety, I. Peiscker, M. Ruffini, R. Seton-Watson, I. Thunman, T. Tamm, C. Tagliavini, W. Wartburg [16].

Istoriografia acestei probleme este imensă. Aceleaşi opinii le susţineau şi majoritatea istoricienilor, lingviştilor şi etnografilor ruşi de pînă la revoluţie. Vor fi remarcate doar cîteva nume: N. Boreţchi -Bergfeld, A. Veselovski, L. Berg, A. Sobolevschi, A. Budilovitch, S. Palauzov, A. Iaţimirschi [17]. Este semnificativ că filologul rus, de origine moldovenească, P. Sîrcu a dat lucrării sale consacrate tradiţiilor şi obiceiurilor titlul ,,*Din viaţa românilor basarabeni*". [18] L. Berg, autorul cărţii ,,*Basarabia. Ţara, oamenii, gospodăria*", scria în anul 1918: ,,Moldovenii sînt

[15] Densuşianu Ar., *Originea cuvîntului Vlahû*, în ,,Revista critică literară", 1894, Nr. 1, p. 1—15.

[16] Babel A., *La Bessarabie: Etude Historique, Ethnographique et Economique*, Paris, 1926; Gamillscheg E., *Westliche and östliche Romanität*, Bukarest, 1943; Clark Ch.U., *Bessarabia*, Paris, 1926; Iung I., *Romanen in den Donaulaendern*, Insbruck, 1877; Lot F., *Fin du mond antique et les debuts du Moyen Age*, Paris, 1937; Fischer E., *Die Herkunft der Rumänen*, Bamberg, 1904; Mutafciev P., *Bulgares et Roumains dans l'historie des pays Danubiens*, Sofia, 1932; Peisker I., *Die Ankunft der Rumänen*, Graz, 1917; Pic L.L., *Über die Abstommung der Rumänen*, Leipziq, 1880; Reichenkron G., *Die Entstehung des Rumänentums nach den neursten Forschunqen*, în ,,Südost — Forschungenm", XXII, 1963; Ruffini M., *II probleme della romanita nella Dacia Traiana*, Roma, 1941; Rethy L., *Die italische Herkunft der Rumänen* Budapest, 1897; Tagliavini C., *Le origini della linque neolatine*. Introduzione alla filologia romanza, Bologna, 1959; Tamm T., *Über den Ursprung der Rumänen*, Bonn, 1891; Seton-Watson R. W., *History of the Roumanians*, Cambridge, 1934; Wartburg W., *Die Entstehung der romanischen Völker*, Tübingen, 1951.

[17] Борецкий — Бергфельд Н., *История Румынии*. СПБ. 1910; Скальковский А. А., *Румынские доблести*, în ,,Записки императорского одесского общества истории и древностей", Т. XX, Одесса, 1897; Соболевский А. И., *Румыны среди славянских народов*, Пг., 1917; Палаузов С. Н., *Румынские государства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении*, СПБ, 1859; Яцемирский А. И., *Значение румынской филологии для славистики и романских изучений*, în ,,Журнал Министерства народного просвещения", г. 17, отд. 2, СПБ, 1908.

[18] Сырку П., *Из быта бессарабских румын*, Пг., 1914.

români ce au populat Moldova, Basarabia şi teritoriile limitrofe Basarabiei – o parte din guberniile Podolsc şi Herson. De românii din Valahia sau de valahi ei se deosebesc doar prin nişte neînsemnate particularităţi dialectale. Românii sînt pomeniţi şi în cronica rusească, fiind numiţi volohi"[19].

Filologul A. Iaţimirski nu recunoştea existenţa limbii moldoveneşti, considerînd-o ca limba română. În anul 1908 el scria; „Din cauza rusificării românilor basarabeni importul cărţilor româneşti de peste hotare a fost interzis... Numai începînd cu anul 1906 în clasele V şi VI ale Seminarului teologic din Chişinău, după cerinţele preoţimii şi cu permisiunea Sinodului, s-a întrodus predarea limbii « moldoveneşti" »[20].

Cercetările etnografice demonstrează că tipurile de bază ale culturii populare materiale şi spirituale moldoveneşti şi cele române sînt comune, deoarece ele au luat naştere de la aceeaşi bază – cultura tracilor romanizaţi, iar dezvoltarea lor a avut loc în aceleaşi condiţii ale regiunii Carpatice. Identitatea culturii moldoveneşti şi a celei române este confirmată prin existenţa modului comun de a vedea şi a concepe structura universului şi firea lucrurilor - ceea ce Lucian Blaga numeşte „matrice stilistică". Românii şi moldovenii au una şi aceeaşi matrice stilistică.

Conştiinţa unităţii de neam poate fi folosită în scopuri politice, de aceea nu de rareori, aşa şi s-a mai întîmplat în istorie, se recurge la falsificarea faptelor istorice.

Începînd cu anii '40 ai sec. XIX în mişcarea socială din Rusia încep să se răspîndească ideile panslavismului. Mişcarea, ce se proclama întru apărarea culturii slavilor, se transforma într-o mişcare reacţionară naţionalistă, scopul căreia era instaurarea dominaţiei Imperiului Rus în Orientul Apropiat şi la Balcani, cucerirea Constantinopolului şi crearea unei „monarhii atotslave". În destinele popoarelor neruse din cadrul Rusiei răspîndirea ideilor panslavismului în cercurile guvernante a jucat un rol nefast, manifestîndu-se în tendinţa administraţiei ruse de a lichida specificul naţional al acestor popoare şi de a înfăptui o politică de rusificare forţată. După anii 1775 şi 1812, cînd trupul Moldovei a fost dezbinat în 3 părţi, din care două au fost anexate de Austria şi Rusia, dezvoltarea conştiinţei naţionale a moldovenilor s'a desfăşurat în condiţii cu totul nefavorabile. Dacă pînă la momentul indicat este remarcată o dezvoltare liberă şi nestingherită a culturii naţionale în cadrul statului Moldovenesc, ulterior în regiunile anexate cercurile administrative promovau o politică de subjugare naţională a moldovenilor.

Anume atunci în cercurile panslaviştilor şovini a luat naştere noţiunea de „popoare minoritare" („inorodţi") sub care se înţelegeau toate popoarele neruse, lipsiţi de drepturi politice, economice şi culturale, fiind trataţi ca popoare de categoria a doua. Printre aceste popoare minoritare erau şi moldovenii.

Lucrările istoricilor I. Nistor, Şt. Ciobanu, L. Boga, A. Suga, L. Kasso, N. Durnovo, conţin o relatare amplă şi convingătoare despre politica ţaristă de rusificare şi oprimare a culturii naţionale în regiunea Basarabia din componenţa Rusiei [21].

---

[19] Берг Л. С., *Бессарабия. Страна, люди, хозяйства*, Петроград, 1918. с. 87.

[20] Яцемирский А. И., *Цит. соч.*, с. 140.

Politica de rusificare este ilustrată şi de dările de seamă ale funcţionarilor basarabeni M. Crupenschi şi A. Crîmov pe anul 1903, în care se dă o caracterizare a situaţiei din învăţămîntul primar: „Procesul de învăţămînt în şcolile ministeriale cu două clase este pus la un nivel foarte convenabil, deoarece în şcolile de acest tip toate persoanele străine odată întrate excelent sînt prelucrate în cetăţeni ruşi. Acel bagaj de cunoştinţe, pe care ei îl primesc în şcoală, le dă posibilitatea pe deplin de a se transforma în oameni pur ruşi, care gîndesc în ruseşte şi comunică în limba de stat" [22].

În Basarabia au fost lichidate orice manifestări de autonomie în administrare. Moldovenii au fost înlăturaţi din organele de conducere, au fost interzise învăţămîntul şi presa în limba moldovenească. În anul 1870 unul din promotorii politicii de rusificare în Basarabia, arhiepiscopul Pavel, a închis 330 de biserici, în care slujba se înfăptuia în limba moldovenească, cărţile sfinte scrise în limba moldovenească au fost confiscate şi nimicite [23]. Statistica oficială s-a străduit din plin să micşoreze datele despre numărul populaţiei moldoveneşti.

Însă politica de rusificare din Basarabia nu a rămas neobservată. În presa românească din perioada anilor 1860—1870 deseori apăreau materiale în sprijinul şi apărarea basarabenilor. Ziarul „Buciumul" de la 1864, Nr. 175, într-un articol consacrat Basarabiei a cerut cu insistenţă să fie luată sub ocrotire cultura românilor din Basarabia. Au fost exprimate şi cerinţe de reîntoarcere a Basarabiei la România [24].

Concomitent cu românii, în sprijinul şi apărarea populaţiei moldoveneşti din Basarabia s-au pronunţat şi unii fruntaşi ai vieţii publice din Rusia. În presa rusă au avut un larg răsunet apelurile lui N. Durnovo, activist pe tărîm social, care a demascat politica de rusificare a ţarismului. În lucrarea sa „*Politica panslavistă rusă în Orientul slav şi Rusia*", publicată în 1908, N. Durnovo scria: „Poporul moldovenesc din Basarabia, graţie unei asimilări forţate, a fost transformat într-o gloată de robi inculţi, ce nu ştiu carte... Mii de desetine de pămînt ce le aparţineau au fost distribuite coloniştilor ruşi, bulgari şi nemţi, pentru a strîmtora moldovenii şi a-i impune să-şi părăsească baştina" [25].

Încă în perioada evului mediu în rîndurile nobilimii moldoveneşti, ale cărturarilor şi orăşenilor apare şi creşte conştiinţa apartenenţei sale la poporul român. Cu toate acestea, straturi largi ale populaţiei Moldovei — ţăranii — se numeau „moldoveni" şi recunoşteau existenţa poporului moldovenesc. Mărturii despre existenţa noţiunii „poporul moldovenesc", „limba moldovenească" se întîlnesc şi în documente oficiale. Domnitorul Valahiei Matei Basarab (1623—1654) în adresarea sa mitropolitului Petru Movilă îl ruga să organizeze în Cîmpulung o tiparniţă „ca toţi să audă cuvîntul lui Dumnezău... fie moldovlahi, ugrovlahi, ruşi, sîrbi sau bulgari"[26].

---

[21] Nistor I., *Istoria Basarabiei*, Cernăuţi, 1923; Boga L. T., *Lupta pentru limba românească şi ideea unirii la românii din Basarabia după 1812*, Chişinău, 1932; Ciobanu Şt., *Din istoria mişcării naţionale în Basarabia*, Chişinău, 1933; Kacco Л. A. *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*, Москва, 1913; Suga A., *Die Völkerrechtliche Lage Bessarabies in der Geschictlichen entwiclung des Landes*, Köln, 1958; Дурново Н.Н., *Русская панславистская политика на православном Востоке и в России*, М., 1908.

[22] Дурново, Н. Н., *Одни радуются, другие печалятся*, în „Literatură şi artă", 1990, Nr. 45.

[23] Дурново Н. Н., *Русская панславистская политика на православном Востоке и в России*, М., 1908, с. 70.

[24] Череску И., *Бессарабия и претензии ромын*, în „Бессарабские областные ведомости", 1864, № 23.

[25] Дурново Н. Н., *Русская панславистская политика*... с. 10.

În anii 20 ai sec. XIX în literatură la fel ca şi în actele diplomatice se întîlneşte pentru prima dată termenul „naţie a Moldovei"[27].

La sfîrşitul sec. XIX „teoria" existenţei naţiunii moldoveneşti era susţinută de cunoscutul istoric moldovean A. Nacco, care nega originea română a moldovenilor. În lucrarea sa „*Istoria Basarabiei*" el scria: „Prin numele de moldoveni nu se înţeleg deloc descendenţii vechilor Români, după cum cred unii scriitori români"[28]. Populaţia romanică a Moldovei, dezvoltîndu-se în condiţiile propriului stat, avea anumite posibilităţi să se transforme într-o etnie aparte. Procese de separare etnică, avînd ca rezultat o apariţie a etniei nouă sînt cunoscute — valonii în Franţa şi în Belgia, unde ei au format un alt popor, germanii şi francezii în Luxemburg şi Lotaringia etc.

Însă, cum vom arăta mai departe, în Moldova asemenea procese de separare nu au primit dezvoltare definitivă.

Într-o măsură anumită în masele largi ale moldovenilor se plămădea conştiinţa de identitatea sa etnică aparte de români. Dar fiind slabă şi vagă, ea n-a reuşit să prindă rădăcini puternice. Drept mărturie a acestor stări de lucruri servesc multiplele dovezi despre lipsa la populaţia romanică din Basarabia a conştiinţei bine conturate a identităţii sale moldoveneşti sau dovezi despre existenţa conştiinţei româneşti. Conştiinţa identităţii moldoveneşti permanent se destabiliza sub influenţa a două curente în domeniul gîndirii politice şi culturale — cel românesc şi cel rusesc. Primul fiind mai puternic întorcea cultura moldovenească la izvorul ei romanic pe cînd cel de al doilea se stăruia să lichideze în fond orice manifestări de origine romană, înlocuindu-le cu cultura şi mentalitatea rusă. Această luptă spirituală şi ideologică permanent distrugea conştiinţa identităţii naţionale a moldovenilor.

În primele decenii ale sec. XX, în preajma revoluţiei, apar primele semne ale renaşterii naţionale. Unele ziare şi în primul rînd „Cuvîntul Moldovenesc" duc o luptă permanentă pentru afirmarea culturii româneşti. În articolul „*Şi cîntecul pierdem*" autorul M. V. scria: „Însă în unele părţi ale ţării frumoasele cîntece strămoşeşti, singurul dar ce l-a păstrat prin atîta amar de vreme moldovanul, de la o vreme încoace încep a se uita. Fraţi moldoveni! Păstraţi-vă cîntecul străbun, cîntaţi-l totdeuna, ţineţi minte că el este un dar dat românului de Dumnezău spre a-şi putea răsfrînge în el tot sufletul şi toată inima sa"[29].

În februarie al anului 1917 unul din activiştii vieţii politice basarabene, P. Cubolteanu, afirma: „Noi moldovenii din Basarabia după naţionalitate sîntem români, fiindcă ne tragem din neamul românilor, care numără... 15 milioane..." [30]

---

[26] Călinescu G., *Istoria literaturii române de la origine pînă în prezent*, Buc., 1986, p. 9.

[27] *Поезия молдовеняскэ модернэ ла ынчепутуриле ей (1770—1840)*, Кишинэу, 1977, p. 280—281.

[28] Накко А., *История Бессарабии с древнейших времен*, v. II. Кшн., 1876.

[29] *Ши кынтекул пьердем*, în „Кувынт Молдовенеск", 1916, № 91, 13 ноембрие.

În articolul de fond al ziarului ,,Cuvîntul moldovenesc" din iulie 1917 putem citi : ,,Multora din moldovenii noştri, mai ales care ştiu ceva ruseşte..., parcă li-i ruşine să spună că sînt moldoveni" [31]. Un alt autor scria cu amărăciune : ,,Nici un popor în lume nu are aşa de mare număr al oamenilor care şi-au perdut sentimentul naţional ca la moldoveni". Numele de moldovean ,,este privit de străini ca un nume înjositor" [32].

În aceste condiţii de luptă concepţiilor şi ideilor opuse la sfîrşitul sec. XIX — începutul sec. XX s-a creat o situaţie de dualism în aprecierea identităţii naţionale : unii se considerau români, iar alţii — moldoveni.

După primul exod al intelectualilor români din Basarabia către sfîrşitul sec. XIX centrul vieţii spirituale al basarabenilor s-a mutat la Iaşi şi Bucureşti. Orientarea la cultura românească era mai puternic pronunţată la intelectuali. Menţionînd această stare de lucruri filologul Gh. Cardaş a observat că o bună parte dintre cei mai talentaţi scriitori basarabeni au trecut Prutul venind la Iaşi şi Bucureşti, unde şi-au tipărit operele lor literare. ,,Dacă Alecu Ruso, Costache Stamati, Teodor Vârnav, Alexandru Donici, Bogdan P. Haşdeu, Ştefan Basarabeanu (Victor Crăsescu), Zamfir C. Arbore, Dumitru C. Moruzi, Sergiu Cuşbă ar fi rămas în Basarabia sau dacă şi-ar fi tipărit operele lor în această provincie, cultura românească de aici s-ar fi putut menţine mai multă vreme, rezistînd în faţa nefastei influenţe ruseşti. Scriitorii rămaşi acasă : Ion Sârbu, Alexandru Haşdeu, Alexis Nacco, Matei Donic, Gheorghe Păun, Todose Roman, Alexe Mateevici, Pantelimon Halippa, Ion Buzdugan şi alţii, au avut de dus o grea luptă pentru menţinerea limbei şi spiritului românesc" [33].

Aprecieri interesante despre dezvoltarea proceselor naţionale în Basarabia ne-a lăsat istoricul român O. Ghibu, care a menţionat că moldovenii aflaţi după 1812 în componenţa Rusiei ,,au avut pe parcursul întregului secol de despărţire..., o dezvoltare tot mai diferenţiată de cea a românilor din celelalte provincii" [34]. Aceşti factori au contribuit în anii primei revoluţii ruse la apariţia în rîndurile activiştilor politici a două orientări naţionale principale — moldofilă şi românofilă. Într-o măsură anumită asemenea situaţie s-a repetat şi în prezent.

Cu toate că în sec. XIX-începutul sec. XX au existat toate premisele pentru consolidarea naţiunii moldoveneşti ea aşa şi nu s-a format. În anii puterii sovietice conducerea ideologică a URSS a întreprins o încercare de a crea naţiunea moldovenească. În această direcţie mult s-a făcut în anii 20—30 cînd era declarată ,,naţiunea moldovenească socialistă". Este ştiut că politica naţională stalinistă declarînd ,,înflorirea naţiunilor" în realitate făcea tot ca să le asimileze cu scopul formării aşa numitului ,,poporul sovietic".

---

[30] Куболтяну П., *Чева деспре националитатя*, în ,,Кувынт молдовенеск", 1917, №. 212.

[31] ,,Кувынт молдовенеск", 1917, № 52.

[32] Плугарю Г., *Чева деспре нямул ностру*, în ,,Кувынт молдовенеск", 1917, № 14.

[33] Cardaş Gh., *Poeţii şi prozatorii Basarabiei până la unire (1812—1918)*, Buc., p. 7.

[34] Ghibu O., *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, p. CLXXXVI.

Situaţia în care s-a aflat cultura moldovenească în anii puterii sovietice a fost pe larg elucidată de către sovietologii din Apus, mai ales în lucrările lui Ş. Fischer — Galaţi, Ch. Clark, C. Ciorănescu, M. Bruchis, A. Suga, W. Kolarz şi alţii [35].

În lucrările menţionate sînt analizate principalele direcţii ale politicii promovate de URSS faţă de moldoveni : crearea concepţiei despre un popor moldovenesc deosebit de cel român şi despre limba lui ; crearea în scopuri politice a republicii autonome moldoveneşti în 1924 şi a celei unionale în 1940 ; promovarea politicii de deportare a moldovenilor ; tendinţa de a împiedica dezvoltarea culturii şi limbii naţionale, mascată prin lozinci despre dezvoltarea internaţionalismului, mutarea forţată în Moldova a ruşilor, ucrainenilor, bieloruşilor cu scopul de a micşora ponderea moldovenilor. În faţa savanţilor preocupaţi de ştiinţele sociale le-au fost puse sarcini strict determinate : de a confirma dezvoltarea istorică deosebită a poporului moldovenesc în raport cu cel român. La indicaţia liderilor comunişti o fost creată a concepţie pseudoştiinţifică despre existenţa aşa-ziselor trei popoare est-romanice : poporul moldovenesc, român şi cel al vlahilor din Balcani. Aceste concepţii erau cu insistenţă susţinute şi propagate în lucrările ştiinţifice, în presa periodică, la emisiunile televizate, la radio ş.a.

Sub pretextul luptei împotriva românizării, timp de multe decenii a fost distrusă fiinţa spirituală a Moldovei, limba, cultura şi istoria. În consecinţa promovării politicii de deznaţionalizare şi a implantării sistematice a ideilor românofobiei, conştiinţa identităţii naţionale româneşti a populaţiei din Moldova a fost puternic lezată.

Deşi termenul ,,moldoveni'' era folosit atît în mediul popular, cît şi în documentaţia oficială, totuşi s-a păstrat şi s-a cultivat ideea unităţii etnice a neamului românesc, cu prevalare printre intelectuali. Faptul acesta a devenit mai evident îndeosebi în ultimii ani, cînd mişcarea de renaştere naţională a luat o mare amploare în toate straturile societăţii, creînd condiţii favorabile pentru libera determinare a identităţii naţionale şi în special a comunităţii poporului moldovenesc cu cel român. Această stare de lucruri şi-a găsit reflectare în documentul final al Marii Adunări Naţionale din 31 august 1989, în care a fost adoptată hotărîrea ,,*Să fie restabilite : numele istoric al poporului nostru pe care el l-a purtat de-a lungul veacurilor ... nume de român şi denumirea limbii lui — limba română*'' [36].

Cu toate acestea, o parte considerabilă a populaţiei băştinaşe din Moldova, în virtutea tradiţiei istorice existente, continuă să se considere moldoveni.

Astfel, în prezent, în problema determinării identităţii naţionale de către populaţia republicii se păstrează ca şi în trecut o situaţie de dualism : unii se consideră români, iar alţii — moldoveni.

---

[35] Fischer-Galaţi S., *The Moldavian Soviet Republic în Soviet Domestic and Foreign Policy*, în Szporluk R. The Influence of East Europe and the Soviet West on the URSS. N.Y. Washington, London, 1976 ; Clark Ch. U., *Bessarabia*, Paris, 1926 ; Ciorănescu C. et al. *Aspect des Relations Russo-Romanies : retrospectives et orientations*, Paris, 1967 ; Kolarz W., *Die National-tätenpolitik der Sowjetunion*, Frankfurt/M., 1956 ; Peyfuss M.D., *Ethnopolitische Fragen des Rumànentums*, Wiena, 1978 ; Bruchis M., *Rossiya, Ruminiya i Bessarabiya (1812 —1918 — 1924 —1940)*, Tel-Aviv. 1979 ; Bruchis M., *The Politics of Language in Soviet Moldavia, 1951 — 1955*, în ,,Slavic and Soviet Series'', t. 3, N 2, 1978.

[36] *Ziua ce va lumina un veac*, în ,,Literatura şi Arta'', n. 36, 31 august 1989.

Noţiunea de „Român" trebuie să fie considerată ca etnicon generic comun al tuturor românilor, iar cea de „Moldovean" — ca etnicon regional. Existenţa a două etnicoane reprezintă un fenomen destul de răspîndit la multe popoare, însă fără a fi în opoziţie unul cu altul. În societatea noastră, sub influenţa propagandei ideologice, în ultimul timp au apărut încercări de a reînvia tendinţa perioadei de stagnare ce constă în opunerea etniconului „moldovean" celui de „român".

Termenul regional nu-l poate înlocui pe cel generic. Precum se ştie legea obiectivă a evoluţiei etnice constituie o strînsă legătură între identitatea etnică şi etnicon de o parte şi esenţa etniei (originea, limba, cultura) de altă parte. Aceste două componente ale etniei nu pot fi în opoziţie unul faţă de altul. Direcţia generală a dezvoltării constă de regulă în concordanţă între etnicon şi esenţa etniei, ceea ce în viitor o să aducă la consolidarea identităţii româneşti.

ASPECTE DIN SPIRITUALITATEA ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI

— Credințe și obiceiuri —

GHEORGHE PAVELESCU

Povestea acestor pagini începe cu cincizeci de ani în urmă. Era în ianuarie 1942, cînd am fost invitat de profesorul Traian Herseni la locuința sa din București, Str. Dr. Staicovici. M-a primit în cabinetul de lucru, o impresionantă cameră cu pereții acoperiți de cărți pînă în tavan. După o scurtă introducere protocolară, m-a informat că se proiectează un sondaj interdisciplinar la românii de peste Nistru, din echipă urmînd să facă parte : Traian Herseni (sociologie), Ivan Făcăoaru (antropologie), N. Al. Rădulescu (etnografie), Dumitru Șandru (lingvistică), Liviu Rusu (folclor muzical) și Gh. Pavelescu (folclorul obiceiurilor).

La început, am protestat categoric, motivînd că sînt ocupat cu redactarea tezei de doctorat la profesorul Dimitrie Gusti. Herseni mi-a replicat că tocmai calitatea de ,,doctorand'' mă obligă, într-un fel, să nu refuz invitația. Discuția a urmat pînă după miezul nopții. Cînd, în sfîrșit, ,,m-am lăsat convins'', Traian Herseni a luat un exemplar din ultimul său studiu tipărit, *Probleme de sociologie pastorală*, pe care a scris : ,,Domnului Gh. Pavelescu, cu simpatie și prețuire și bune urări pentru Transnistria. 10.I.1942. T. Herseni''. După cîteva zile am pornit pe drumurile troienite ale Transnistriei. Cercetarea a decurs în ritm alert, timp de două săptămîni, pe o temperatură ce varia între minus 40 și 50 grade Celsius.

Rezultatele cercetării le-am prezentat în februarie (1942) la ,,Seminarul de sociologie'' al profesorului Dimitrie Gusti. Cu această ocazie autorul a fost acuzat, de unii membri ai seminarului, de ,,*pro-sovietism*''. După publicarea materialului în revista ,,Sociologie românească'' (1943), calificativul a fost schimbat în cel de ,,anti-sovietism''. E de prisos să preeizăm că nici unul din aceste epitete nu corespunde adevărului, studiul fiind scris în cel mai autentic spirit ,,*obiectiv*''. Cu toate acestea, articolul a constituit pentru autor, de-a lungul celor cincizeci de ani, un veritabil ,,călcîi al lui Achile''.

Lecturînd astăzi textul, nu am nimic de modificat. Păstrez însă, un gînd de pioasă amintire pentru ,,colegii de drum'', din iarna anului 1942, astăzi dispăruți, precum și neuitaților moldoveni de peste Nistru, care și-au deschis sufletul și inima cu multă .încredere și speranțe.

REF, tom 38, nr. 1–2, p. 53–82, București, 1993

INTRODUCERE

Românii din Transnistria încep să ne fie din ce în ce mai cunoscuţi şi în acelaşi timp mai aproape de suflet. Suferinţele îndurate în ultimele două decenii din cauza comunizării Rusiei au atras privirile noastre şi ale Europei întregi, cu tot mai multă stăruinţă dincolo de Nistru. Totuşi pînă de curînd nu s-a putut face mult pentru ei, nici în ceea ce priveşte cunoaşterea lor, nici mai ales pentru îmbunătăţirea situaţiei nefericite în care se găseau. Abia desrobirea din anul 1941 a deschis o perspectivă mai largă pentru cunoaşterea şi ajutorarea acestei fărâme din sufletul românesc resfirată de la Nistru pînă în inima Rusiei.

Fireşte, aveam şi pînă acum câteva cunoştinţe despre românii transnistrieni, de la începutul modest, dar important, al folkloristului Th. Burada de acum 60 de ani şi pînă la studiile şi articolele publicate astăzi în periodicele închinate exclusiv Transnistriei : ,,Moldova Nouă'' şi ,,Transnistria'', ai căror colaboratori sînt în primul rînd intelectualii transnistrieni în frunte cu d. N. P. Smochină.

În special istoria moldovenilor de dincolo de Nistru a preocupat şi preocupă încă atenţia cercetătorilor cu o vădită precădere. Desigur, e important să se ştie şi în ce împrejurări s-au răsfirat românii la răsărit de Nistru şi care au fost manifestările şi destinul lor istoric. S-ar putea ca documente indiscutabile, găsite în vreo arhivă sau vreo cronică inedită, să stabilească o cronologie precisă referitoare la istoria Transnistriei. Dar cu aceasta n-am rezolvat decât o mică parte din cunoaşterea moldovenilor de peste Nistru. Cine au fost şi cine sînt ei astăzi nu se găseşte scris în nici o cronică, dar se poate ceti fără multă greutate din vieaţa şi sufletul lor. Cunoaşterea moldovenilor de peste Nistru e în primul rând o problemă de teren, de cercetări intense în satele moldoveneşti din Transnistria şi atunci se vor deslega multe enigme, chiar dacă chestiunea originelor nu s-ar lămuri prea mult. Sperăm că vor veni vremuri prielnice şi pentru aceasta. Deocamdată am fost bucuroşi că ni s'a oferit prilejul să facem şi numai o simplă excursie pentru a prinde câteva aspecte din satul transnistrian.

Observaţiile de faţă au fost prilejuite de o scurtă anchetă făcută peste Nistru în cursul lunii ianuarie 1943 în cadrul unei echipe de cercetători invitată de d-l Profesor Gh. Alexianu, Guvernatorul Civil al Transnistriei. Echipa s-a compus din d-nii : T. Herseni , N. Al. Rădulescu. I. Făcăoaru, D. Şandru, I. Rusu, I. Danciu şi subsemnatul.

Scopul anchetei a fost de a lua un prim contct cu realităţile transnistriene şi de a urmări cunoaşterea reală a satului românesc de dincolo de Nistru în aspectele sale esenţiale, atît din punctul de vedere al cadrelor de vieaţă, cît mai ales din punctul de vedere al manifestărilor. Au fost anchetate trei sate din diferite puncte ale Transnistriei : Speia din judeţul Tiraspol, Vasilcău din judeţul Dubăsari şi Handrabura din judeţul Ananiev, culegîndu-se material sporadic şi din alte localităţi.

În ceea ce priveşte aspectele spiritualităţii transnistriene cercetate de noi, le socotim interesante prin ele însele, încît ne-am silit să înlăturăm pe cît a fost cu putinţă comentariile noastre, faptele vorbind de la sine.

Ceea ce te surprinde când treci în stînga Nistrului şi intri într-un sat moldovenesc este identitatea lui cu cele din Basarabia, Moldova sau chiar din Transilvania. Rămîi mirat că te întîmpină oameni cu aceleaşi vorbe, dar mai ales cu același suflet, cu aceeași ospitalitate de bunăvoință, ca în satele din preajma Carpaților. Firul discuției se leagă atît de ușor, încît după cîteva clipe nimeni și nimic nu te-ar putea convinge că te afli în altă lume, decît în aceea în care a pulsat de veacuri sîngele și destinul românesc.

Românitatea Transnistriei se poate descifra și din aspectul exterior al satelor, al gospodăriilor, din estetica și aranjamentul lor, cît mai ales din studiul manifestărilor spirituale.

Satele românești cercetate sînt de tipul îngrămădit, dar fără ca gospodăriile să fie înghesuite una în alta, ci fiecare gospodărie păstrează o notă de independență, fiind întotdeauna înconjurată de un ,,ocol " mare, sau chiar de o grădină împrejmuită cu zid. (Sovieticii, pentru a mai reteza din acest individualism, au luat măsura ca zidurile curții să nu depășească jumătate m. înălțime). **Speia**, primul sat cercetat, e așezată pe o pantă ușor înclinată spre Nistru, dar accidentată, încît ,,satul'' e format din gospodării care își caută loc pe coastă, neținînd seama de vre-o uliță a satului. Ulițe sînt peste tot și dacă nu sînt, se fac cînd cineva circulă mai des într-o direcție. **Vasilcăul** din jud. Dubăsari e așezat de-a-lungul unei văi avînd și case risipite pe coastă sau chiar în ,,matcă''(luncă). La fel și **Handrabura** din jud. Ananiev.

Ocupațiile locuitorilor sînt agricultura și pomăritul, mai ales în apropierea Nistrului. Există însă pronunțate urme ale unui păstorit foarte dezvoltat odinioară. ,,Mocanii'' din Basarabia sau chiar din Transilvania se găsesc destul de mulți. U.R.S.S. a distrus însă și păstoritul ca și economia casnică, încît gospodăriile au început a se ruina în ultimul timp. Colhozul, gospodăria colectivă, a luat locul celei individuale.

Casa moldovenilor de peste Nistru e alcătuită de cele mai multe ori din trei încăperi : tinda, casa mare și cea de locuit. În camera de locuit e de remarcat prezența cuptorului mare pe care se doarme și care e înflorit cu tot felul de desene, în special motive florale. Casa mare e împodobită cu scoarțe, chilimuri și ,,păretare''. Arta textilă a început însă să dispară din cauza dezorganizării vieții economice casnice. Icoanele și crucea de asemenea nu lipsesc din nici o casă și n-au lipsit în general nici sub ruși. Se mai constată o mare dragoste pentru ,,flori'', pentru plante ornamentale, care împodobesc ,,coarda'', ferestrele și icoanele.

Dar elementul cel mai simpatic și cel mai plin de surprize au fost pentru noi, *oamenii*. Ei își spun : ,,moldoveni'' și într-adevăr nu se desmint. Graiul lor e mult mai apropiat de cel basarabean, la fel și obiceiurile și chiar fizicul. Întîlnești firește și trăsături care îți întorc privirea spre Răsărit. În general transnistrienii au un temperament mult mai molatec, decît moldovenii de dincoace de Nistru. Există și sate amestecate cu ucrainieni. Conviețuirea însă e dintre cele mai ideale. Aproape nu-și dau seama, uneori nici nu sînt lămuriți dacă sunt moldoveni sau ucrainieni, singură datina, ,,zaconul'' le mai ține oarecum socoteală, căci nici limba nu-i interesează, toți fiind bilingvi perfecți. Ei știu numai că țin ,,zaconul'' ucrainean, sau pe moldovenește ,,și atunci moldoveni sântem''. Aceasta chiar și în cazul căsătoriilor mixte, foarte frecvente în satele amestecate.

Trăind în Transnistria alături de români și ucrainieni, germani, precum și alte neamuri în număr mai mic, se naște întrebarea, dacă s-a putut păstra în aceste condiții o spiritualitate specific românescă. Trecînd peste dificultățile pe care ni le pune noțiunea de „specific" putem răspunde afirmativ, prezentînd cîteva din aspectele principale ale spiritualității românilor din Transnistria.

Cît *graiu și suflet* românesc păstrează moldovenii de peste Nistru se poate deduce fără comentarii din materialul pe care îl prezentăm. În ceea ce privește limba, greutățile de înțelegere cu informatorii n-au fost cu nimic mai mari, de cum ar fi fost în oricare sat din România. Chiar și ei au remarcat dela început că ne înțelegem perfect, doar „unele vorbe îs schimbate" și în al doilea rînd limba „moldovenească" din Transnistria îi mai „lată", a noastră e mai repede. În general însă caracterul „limbii moldovenești" e mult mai arhaic decît al celei dela noi. Pare a fi în gradul de arhaism în care era limba sec. XVI în Transilvania, cu care are foarte multe asemănări. Rotacismul este destul de frecvent. *Aceeași strînsă legătură cu românii de dincoace de Nistru o prezintă și literatura populară și obiceiurile moldovenilor de peste Nistru.*

Balada e mai puțin răspîndită, dar urme din Miorița, din Cântecul ciobanului care și-a pierdut turma și balade haiducești se pot întîlni din cînd în cînd.

Cîntecele sînt numeroase, transnistrienii fiind foarte buni cântăreți. Coruri și instrumente muzicale (chitări, cobză, mandolină) întîlnești mai în fiecare casă. E de remarcat că se cîntă și cîntece rusești, uneori se spune că sunt „mai frumoase". Soldații noștri au dus prin cucerirea Transnistriei și cîntece din „țară", din nefericire, de proastă calitate. De multe ori aveam impresia cînd ni se cîntau cîntece de la „moscali" (soldații noștri) că sînt într-o mahala a unui oraș. (Soldații noștri au adus și ei cîntece transnistriene care au „prins" și la noi. Ex. „Șapte mere într-o basma").

Colindele sînt bogate și vechi. În unele se vorbește despre Ștefan cel Mare. Cea mai răspîndită e „Colinda lui Adam".

Există și *Plugușoare* în care se amintesc localități din Moldova : Hârlău, Bălți, Orhei. Melodiile cîntecelor rituale religioase (colinde, cîntece de stea) prezintă de asemenea un arhaism pronunțat.

Basmul este extrem de bine reprezentat. S-ar putea culege sute de basme, unele cunoscute și la noi. Cele mai multe dovedesc o fantezie foarte bogată și o influență a basmului ucrainean.

Arta populară se resimte și ea de influența celei ucrainiene, mai ales în arhitectura casei și ornamentația cuptorului. Casa transnistriană este în exterior o operă de teatru. Curățenia lor, culorile, de obicei albastru deschis, în care sînt vopsite, îți dau impresia că sînt ireale, sau că sînt pictate pe un fundal de scenă. Există și sculpturi în lemn la pridvor, strașini sau acoperiș, reprezentînd de obiceiu un cap de cal sau o pasăre. Arta textilă mai veche manifestă prin anumite discreții, nuanțe de culori și motive, o strînsă legătură cu cea de la românii din dreapta Nistrului.

Am amintit că pentru transnistrieni criteriul de etnicitate nu este nici limba, nici sîngele, ci tradiția, datina, „zaconul". Aci deci trebuie să căutăm mai sigur specificitatea spiritualității transnistriene. Datina e mult mai organic legată de ființa cuiva chiar decît limba. Limba se poate învăța printr-un efort individual, pentru datină trebue concursul înaintașilor ; tradiția nu se învață, în tradiție „crești". La fel și sîngele. Cu el te naști, dar poate să te trădeze prin moșteniri atavice, tradiția nu săvîrșește trădări.

Există însă şi aci o mică excepţie. Unele obiceiuri sînt de natură generală, cu o circulaţie mai largă decît grupurile etnice (etniile). Aceste obiceiuri vor putea fi găsite la două popoare învecinate, chiar şi atunci cînd nu s-ar putea vorbi de o influenţă reciprocă pronunţată. Ceea ce am urmărit noi în satul transnistrian a fost în primul rînd legătura tradiţiei din Transnistria cu cea dela noi, interesîndu-ne mai puţin formele speciale pe care le ia această tradiţie peste Nistru. De aceea cercetarea noastră s-a mulţumit mai mult ,,să constate'' datinele, decît să le cerceteze amănunţit. Aceasta şi din cauza timpului scurt, pe care l-am avut la dispoziţie, abia trei-patru zile pentru un sat.

I. OBICEIURI ŞI CREDINŢE DE SĂRBĂTORI

1. SĂRBĂTORILE DE IARNĂ

Crăciunul. Pregătirile pentru sărbătorile Crăciunului se fac cu mult înainte [1]. Tăiatul porcului la Ignat, învăţarea colindelor şi tocmirea muzicanţilor pentru ,,gioc'' sînt cele mai importante. Cu ajunul Crăciunului încep propriu zis sărbătorile. Atunci se pregătesc mîncările pentru Crăciun şi se coc colacii, căci în ziua de Crăciun nici mâncare nu trebuie să se facă. În unele părţi copiii încep chiar colindatul sub forma numită ,,cu ajunul'', o simplă urare de sărbători pentru care sînt răsplătiţi cu daruri [2].

Colindatul propriu zis se face în ziua de Crăciun după ce ies oamenii de la biserică, uneori chiar înainte (Handrabura). Şi anume copiii colindă în timpul zilei, iar flăcăii şi oamenii mai în vîrstă, seara. Fetele şi nevestele nu colindă, cel mult dacă iau parte la cîntare cînd sînt ,,colindate'' de cetele de flăcăi.

Copiii încep a colinda de la vârsta de 5—6 ani. În acest caz ei nu umblă decît pe la cîteva case, de obiceiu pe la neamuri şi pe la vecini şi în loc de colinzi spun numai cîteva cuvinte :

colindeţ, colindenţ
toţi mălădeţi [3]
numai eu nu-s de nică,
dă-mi moşule o căpică [4].

---

[1] Informatori pentru sărbători : Pavel Darie, 34 ani ; Toader Bădescu, 60 ani şi Iacob Coronean, 64 ani (Speia) ; Vasile Berin, 64 ani (Vasilcău) ; Parfentie Vasile, 70 ani ; Tănase Gheorghiţă, 62 ani (Handrabura) ; Nichita Colţea, 29 ani (Subsân).

Bibliografie pentru sărbătorile la români : S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, vol. I—III, Bucureşti, 1898, 1899, 1901 ; T. Pamfile, *Sărbătorile la români*, I—II, Bucureşti, 1910, 1914 ; T. Papahagi, *Din folklorul romanic şi cel latin*, Bucureşti, 1927 ; I. A. Candrea, *Iarba fiarelor*, Buc., 1928. Pentru asemănări apropiate cu folclorul basarabean, vezi ; P.V. Ştefănucă, *Folklor din judeţul Lăpuşna*, în ,,Anuarul Arhivei de Folklor'', II, 1933, p. 89 — 180 ; idem, *Cercetări folklorice în valea Nistrului-de-jos*, ibid., vol. IV., 1937 p. 31 —227, iar pentru materialul publicat în ruseşte : Idem, *Contribuţie la bibliografia studiilor şi culegerilor de folklor privitoare la românii din Basarabia şi popoarele conclocuitoare publicate în ruseşte*, ibid., vol. III, 1935, p. 177 —188. Pentru obiceiurile din Transnistria vezi bibliografia dată de N. P. Smochină : *Din literatura populară a românilor de peste Nistru*, în ,,Anuarul Arhivei de Folklor'', V, 1939, p. 7.

[2] Cf. Diomid Strungaru, *Datinile de Crăciun la românii dintre Prut şi Bug*, în rev. ,,Transnistria'', Buc., an. I, Nr. 32, dec. 22, 1941, p. 2.

[3] ,,Îs brava''.

[4] ban rusesc.

Copiii mai mărișori de opt-zece ani, colindă în cete de 4—6 inși, de cînd ies oamenii de la biserică și pînă seara. În Vasilcău copiii se duc la fereastra gospodarului și strigă : „Moșna [5] să colindăm ?" și hăzeainul [6] răspunde : „Moșna, moșna !". După ce termină de colindat, gospodarul le dă cîte o pereche de colaci, numiți de obiceiu „lucuni", sau mere, nuci, pere, iar în casă, care îi cheamă, îi cinstesc cu bucate și vin. Ei închină, mulțumesc și pleacă. Darurile primite le păstrează fiecare pentru dînsul.

După ce înserează, a „amurgit" bine, încep să colinde flăcăii și chiar oamenii însurați, aceștia din urmă mai mult pe la rude. Flăcăii umblă în cete de câte 5—6 pînă la 10 inși. Ei încep să colinde dintr-un capăt al satului, până „mîntue" tot satul. Și flăcăii încep colinda tot la fereastră și numai dacă sînt invitați intră în casă la gospodari. La fereastră se cîntă de obicei versurile următoare :

Grașe murgu grașe
Și-n fășele late
Și coamă îmbujorată
Și coadă înfiorată.
Drag Domnului de-a nostru [7].
sau :
Sculați, sculați, oameni buni,
Că vin oaspeți buni,
Oaspeți buni colindători.
Noi umblăm și colindăm
Și pe Dumnezeu purtăm,
Dumnezeu mititel și înfășețel,
Fașă dalbă de mătase
Și cu scutic de ușunic,
Cu chichie de-alămiie,
Și mai este-n cea chichie
Chiatră albă destrămată
De plătește lumea toată
Și pe noi și pe voi [8].

În timp ce flăcăii cîntă la fereastră, „hăzeainul" iese afară și le dă cîte o pereche de colaci. Alții îi cheamă în casă și îi cinstesc cu vin sau cu rachiu. Colacii pe care îi strîng din tot satul, de la 2—300 de perechi (Speia) îi „grămădesc" într-o casă închiriată și îi vînd apoi creștinilor, de obiceiu oamenilor mai săraci, să-i mănînce. Banii cîștigați astfel îi dăruesc bisericii pentru a se cumpăra lumînări, icoane, „steaguri" (prapori), candelabre sau popii straie ș.a. Acest obiceiu de a se da banii cîștigați din colindat bisericii se găsește și în Basarabia, aci însă se întrebuințează uneori și pentru alte fapte creștinești cum ar fi de pildă facerea unei fîntîni [9].

Cît privește temele din colinzi, ele sînt aceleași pe care le întîlnim și în alte provincii românești, prezentînd o mare asemănare cu cele din Moldova și Transilvania [10].

Tot în ziua de Crăciun flăcăii umblă cu steaua și cu „luceafărul" [11]. În Speia „steaua" este combinată cu „Irozii", în Subsîn cu „capra", iar la Handrabura cu unele elemente ale „Vifleimului". În această din urmă comună merg cu steaua și oamenii mai în vîrstă pînă la 40—50 de ani.

---

[5] e voie?
[6] gospodarul, gazda.
[7] Vasilcău.
[8] Handrabura.
[9] Cf. P. V. Ștefănucă, „Anuarul Arhivei de Folklor", IV, p. 63.
[10] Cf. P. V. Ștefănucă, *op. cit.*, p. 58, 108—121 ; Idem, vol. II, p. 93, 127—129 ; T. Burada, *O călătorie în satele moldovenești din Cherson*, Iași, 1893, p. 26—32 ; N. P. Smochină, *Din literatura populară a românilor de peste Nistru*, în „Anuarul Arhivei de Folklor", V, p. 31—35. În privința temelor de colinzi vezi și D. Strungaru, *op. cit.*, p. 2.
[11] D. Strungaru, *op. cit.*, p. 2.

„Se grămădesc 3—4 oameni, iau steaua din biserică și încep dintr-un capăt de sat și merg toată partea. Alții merg pe altă parte. Da, dacă au oamenii dragoste și vrea nărodul, trece și de cea parte. Se colindă după ce au ieșit oamenii de la biserică. Din biserică aleg un om mai mare care conduce. Steaua o duc cu rîndul. Steaua e făcută din lemn, înăuntru are o iconiță și arde o lumînare. Colindătorii se bagă în casă la gospodar, iau căciulile din cap și pun steaua pe masă în fața icoanei din colțul dinspre răsărit al casei și încep a colinda. Din toată casa se dă o pereche de colaci, mai dă făină, ce poate omul. Se adună la o casă și cînd termină vînd colacii la oamenii mai săraci, iar banii îi dau la biserică să se cumpere ce trebue''. Cu steaua merg și copii nu numai flăcăi. Mai de mult pe „vremea lui Nicolae'' (Țarul) se umbla cu steaua și în Vasilcău, dar numai flăcăii, copiii nu. Colindau de obicei pe rusește.

În Speia umblă cu steaua numai copiii, câte 4—5. Am amintit însă că aici „steaua'' este combinată cu „irozii''. „Se îmbracă cu cușmă de hîrtie albăstrie, cu buzdugane mîndrite (frumoase). Cu buzduganul bate în pămînt (ritmul). Colindele le începeau în ogradă și cîntau pînă în casă''. De obiceiu cîntau „Christos se naște''. În casă probabil începea teatrul religios. Informatorul nu-și aduce aminte decît următoarea discuție : „Ce fel de crai mare ești ? — Dar tu ?''. Iar la sfîrșit se cînta „Bucură-te sfîntă cruce'', una din cele mai răspîndite colinzi.

În Subsîn merg cu steaua 6—7 flăcăi. Unul din ei duce steaua și altul se face capră. „Se îmbracă cu un cojoc pe dos, din mînecă îi gîtul caprei și-i face capul de capră. Cînd intră în casă și colindează el bate din buze, cleampăe din buze. Le dă toți părale și colac''.

A doua și a treia zi de Crăciun flăcăii fac „gioc'', „înănesc'' (tocmesc) muzicanți pe 7 zile (pentru sărbătorile Crăciunului, Dumineci, Anul Nou și Bobotează). Flăcăii au un „zborciu'' (staroste) care adună paralele de la flăcăii care joacă (Vasilcău).

Anul Nou, — „Cu plugul''. În ajun de Anul Nou, copiii de la 8—12 ani umblă cu „plugul''. Vin la fereastră și strigă :

Plugul moșului cu 12 boi
La „iuri'' prieni[12].
La coadă cudalghei,
Păziți cu sămînța
Că să usucă brăzdița.
Da păziți cu colacul
Că fărîmă boii pragul[13].
sau :
Scoală, bade, nu durmi
Că nu-i vremea de durmit,
Da-i vremea de arat
La cîmp curat[14].

La fiecare colindător i se dă un colăcel. Cînd vin mai mulți colindători, li se dă și covrigi. Copiii mai mititei nu pot învăța tot plugușorul și cînd merg cu „plugul'' în vecini sau la rude, spun numai două versuri :

Plugul moșului cu două vaci,
Scoate, babă, doi colaci.

---

[12] tărcați
[13] Speia, Subsîn.
[14] Subsân.

Flăcăii și chiar oamenii mai în vîrstă umblă și ei cu ,,hăitul" (plugușorul) în seara anului nou. Cînd ajung la fereastră fac o urare :

Sara, sară dintr-aiasta sară,
Cine s-o așteptat
Cu bucurie și cu veselie
Ca aiești hăitori
O avut să vă vie
Că ni-l așteptați
Pe Sfîntu Vasile să-l hăiască[15].
sau :
,,Scoală, Sfîntu Vasile,
Sculați, sculați, boeri mari".

Urmează apoi ,,plugușorul". Unul din flăcăi ,,ceterează" (recită), iar ceilalți, ,,lăturașii", mînă boii și strigă : ,,Hăi, hăi"[16]. În Subsîn se aleg dintre flăcăi doi mai mari numiți,,cămărași". Ceilalți stau afară și urează iar cămărașii intră prin case de iau darurile, colaci, parale, beau cîte un pahar de vin și ies. Ei intră în casă înainte de a începe urarea. Cine are dorință îi poftește în casă pe toți și-i ospătează.

În ziua de anul nou copiii, flăcăii și fetele dela 10—12 ani umblă cu ,,sămînța" sau cu ,,semănatul". Își umplu buzunarele cu sămînță de răsăriță (floarea soarelui), păpușoi, grîu, de obiceiu le amestecă și aruncă prin casă, sau peste vite, zicînd : ,,*Sănătate, an nou! Să crească grîiele, păpușoaiele și cînechile!*" (Handrabura), sau :

Sănătatea Noului
Și la anul cu sănătate.
Să trăiți, să-nfloriți,
Ca merii, ca perii
La mijlocu verii
Și la mulți ani cu sănătate[17].

Li se dă colaci și covrigi. Cînd intră un om în casa cuiva zice : ,,*Să trăiască ghitele, să șeadă ghițălu la vacă, partea și sănătatea, mirele și miresă*"[18].

Un alt obiceiu de anul nou este ,,capra"[19]. Am văzut că în Subsîn era combinată cu ,,steaua". În Vasilcău, capra se cunoaște mai des sub numele rusesc de ,,coza" sau ,,cozaua". Capră se făceau flăcăii, dar de cînd au venit bolșevicii nu s-au mai făcut. ,,Flăcăii și chiar oamenii mai bătrîni se făceau amarnic de urît. Cînd îl vedeai te spăriai singur". Cu capra umblă 4—5 inși. Unul purta ,,cozaua" (făcută din lemn), se îmbrăca într-un cojoc pe dos și capra scotea capul în sus pe o mînecă a cojocului. În urma lui era un om mai mic, îi zice ,,malanca"[20], care îi ,,fumeea caprii, era îmbrăcat în straie femeiești, era urîtă tare". Al treilea flăcău avea o ,,scală" (sucală), o ,,mașincă" și dădea cu mîna pe roată și atingea cu ea straiele la oamenii pe care îi întîlnea și atunci întindea mîna să-i dea ceva bani. Se dădeau cam 30—40 căpici. Cel cu ,,mașinca" se numește ,,croicie" (croitor). Alți trei erau cu ciocane, cu harapnic și trăznea cu el. Aceștia erau păzitorii lor. Îi păzeau să nu-i rupă copiii. Cu capra umblau pe drum, nu pe la case. Cînd erau curţile boiereşti, la ele se duceau că-i dăruiau cu ,,jertfe'' (daruri). Umblau numai în ziua de Anul Nou, după ce ieşeau oamenii de la biserică, ,,mai mult nu'' (Vasilcău).

---

[15] Vasilcău.

[16] Cf. plugușor asemănător în T. Burada, *op. cit.*, p. 22—26 ; Ștefănucă, ,,Anuar", II, p. 129. Vezi și N. P. Smochină, *Anul nou la românii de peste Nistru,* în ,,Ramuri", an XIX, 1925, Nr. I, p. 26—30.

[17] Subsân.

[18] Subsân.

[19] Cf. T. Pamfile, *Crăciunul,* București, 1914, p. 162—196 și Ștefănucă , ,,Anuarul", IV, p. 65.

[20] În Basarabia se întrebuințează termenul de ,,malancă" pentru designarea obiceiului în general, dar există și cel de ,,capră". Ștefănucă (op. cit., p. 65) crede că malanca și capra sînt două obiceiuri deosebite. În Basarabia (Tighina), ,,malanca" umblă pe la casele oamenilor însoțită de lăutari, care îi cîntă pînă moare. După aceia i se cîntă o doină și învie (se ridică de jos) și începe să joace. Informator, d-l Dombrovski, student, Facultatea de Drept, București.

Fireşte că toate aceste obiceiuri au dispărut în cea mai mare parte în timpul bolşevicilor. Mărturiile sînt precise în această privinţă : ,,De 12 ani noi n-am auzit colindă''. ,,Cînd o fost bolşevicii de fel n-o fost cozauă''. E interesant însă că ruşii au încercat totuşi să introducă la anul nou un fel de ,,pom de Crăciun'', numit pe ruseşte ,,iolcă''. El se făcea dintr-un brad de obiceiu din thuia orientalis, împodobit cu busuioc, funde de hîrtie colorată, confettii, covrigi şi alte obiecte. ,,Pomul se punea în şcoală la Anul Nou unde rămînea cîteva zile şi apoi se împărţeau obiectele la copii. ,,Iolcă'' se făcea din mîndreţe''. ,,Asta numa de cînd o venit bolşevicii, înainte nici nu auzeam de iolcă de-asta'' (Vasilcău).

La ,,*Bobotează*'' umblă popa cu ,,iordanu'', în unele sate în ajun (Vasilcău), în altele în ,,ziua de Botează''(Handrabura), după ce termină sfinţirea apei. Dacă nu termină în prima zi, continuă în zilele următoare. În unele sate în ajunul ,,Botezei'' se umblă şi cu ,,Chiraleisa'' (Slobozia[21], Alinaia [22], aşa după cum se umbla şi în Moldova din timpul lui D. Cantemir [23].).

Dintre credinţele şi datinile de Crăciun şi Anul Nou ne-au fost comunicate următoarele : ,,La Crăciun se ia usturoi, tărîţe, fîn şi le ţii în casă toate sărbătorile Crăciunului. Dacă îţi fură cineva calul, iei din acest usturoi şi ungi căpăstru. Iei apoi o vîrtelniţă, te sui cu ea pe casă şi o învîrteşti. Cum se învîrteşte vîrtelniţa aşa să se învîrtească calu şi să se întoarcă înapoi'' (Vasilcău). ,,Când eram mic părinţii făceau ,,ajun'' (colac în formă de 8) din colacii dela Crăciun şi-l dădeau la vite în ajun de Anul Nou. Din colacii care-i coceau la Anul Nou dădeau în ajunul Botezei şi cel dela ajunul Botezei îl ţineau şi-l dădeau la Sfîntul Gheorghe ca mană pentru vite'' [24].

În seara de Anul Nou fetele îşi fac vrăji pentru a vedea cu cine se mărită. Se pun sub o farfurie : parale, un buchet de flori, cenuşă şi pîine. Fata închide ochii şi ridică unul din obiecte. Viitorul soţ va fi în ordinea de mai sus : bogat, frumos, prost sau plugar. Un alt procedeu : pun într-o strachină cu apă două capici (monete ruseşti) şi dacă le poate ridica cu gura se mărită cu grabă (Speia). Se face de asemenea şi calendarul de ceapă. În general credinţele şi datinile legate de aceste sărbători sînt destul de numeroase, deşi noi n-am avut timpul necesar de a le studia [25].

Probabil că unele credinţe întîlnite în alte regiuni româneşti să lipsească din Transnistria, deşi faptul că nu ne-au fost comunicate nu indică numai decît inexistenţa lor. Astfel ni s-a răspuns că în noaptea de Anul Nou nu se ţine lampa aprinsă şi nu există credinţa că se deschide cerul, deşi se crede că în această noapte vitele vorbesc cu Dumnezeu (Speia). De asemenea nu se obişnueşte ca fetele să ia din busuiocul cu care botează popa, cînd umblă cu Iordanul.

---

[21] Cf. P. V. Ştefănucă, *op. cit.*, IV, 65.

[22] Cf. V. Netea, *Transnistria* (Cunoştinţe folositoare, Seria C., 122), 1941, p. 16.

[23] Cf. *Descrierea Moldovei* (ed. G. Pascu), p. 243.

[24] Speia, vezi şi Ştefănucă, ,,Anuar'', IV, p. 70.

[25] Vezi o seamă de astfel de practici în N. P. Smochină, *op. cit.*, p. e0 —32 ; V. Netea *op. cit.*, p. 15 şi Ştefănucă, *op. cit.*, p. 66.

Dintre *sărbătorile de iarnă* multe din cele cunoscute în alte ţinuturi româneşti au fost cu totul uitate în Transnistria. Astfel nu se cunosc sărbătorile : Sf. Haralambie, Sâmpetru de iarnă, Cernovii de iarnă, Trei Ierarhi, Filipii de iarnă şi Dragobetele. Motivarea românilor este că ei serbează ,,numai când le spune preotul în biserică''. Schimbarea calendarului, lipsa preoţilor în timpul bolşevicilor au contribuit în mare parte la uitarea sărbătorilor mai mărunte. Se cunosc totuşi : Stretenia (2 Februarie), Sântoaderul, Baba ,,Hodochia'', Patruzeci de sfinţi, Sf. Alexie (17 Martie) şi Blagoveşteniile.

La *Sîntoader*, ca şi în alte părţi, fetele îşi spală părul şi se trag de el ca să le crească, zicînd :

Sîntoadere, Sîntoadere,
Crească ,,gîţile'' [26] *fetelor*
Ca şi coada iepelor [27].

La *Patruzeci de sfinţi* ,,toată pasărea duce la cuibul ei 40 de paie, de beţe. Aşa ziceau bătrînii. Oamenii bat cu toiagurile în pămînt să se încălzească pămîntul. Dacă bat cu toiagurile se încălzeşte pămîntul'' [28] (Vasilcău). În această zi creştinii fac patruzeci de colaci în formă de opt, numiţi ,,sfinţi'', îi ung cu miere şi îi duc la biserică unde se împart oamenilor de ,,sufletul morţilor şi de sănătatea viilor'' (Handrabura). În alte părţi ,,sfinţii'' se pun într-o strachină, împreună cu fasole, ,,răsunoi'' şi se dau de pomană la un ,,măhălean'' (Subsîn).

Sfîntul *Alexie* ,,făcătorul de minuni pe apă'' se serbează mai ales de către pescari şi de oamenii care umblă pe apă. La Sfîntul Alexie se începe primăvara (Speia).

La *Blagoştenie* ,,nu se face focul în casă, că-i ca în ziua de Paşti. Bătrînii zic că Blagoşteniile îi mai mare ca Paştile. Atunci se mănîncă peşte'' (Speia).

2. SĂRBĂTORILE DE PRIMĂVARĂ

Dintre sărbătorile legate de ciclul Paştilor se serbează ,,Niezul pereţilor'' de la mijlocul postului mare. ,,Zi primejdioasă. Toată ziua nu lucrăm. Atunci se numără şi ouăle de Paşti'' (Vasilcău).

Sărbătorile Paştilor încep însă propriu zis cu *Floriile.* Sîmbăta înainte de Florii oamenii se duc şi aduc la biserică ,,mâţişori'' de salcie şi le aştern în jurul bisericii. Se face un fel de procesiune. Preotul înconjoară biserica şi sfinţeşte sălciile, după aceea sălciile sînt duse în biserică şi puse grămadă lîngă altar. Acolo rămîn pînă a doua zi. După ce se termină vecernia norodul se duce acasă. Duminecă dimineaţa se duce popa la biserică, bat clopotele (erau clopote, acum nici clopote nu sînt), face utrenia şi ,,peutcii'' (cîntăreţii) cîntă. După ce termină serviciul popa da cîte un mâţişor şi miruia pe tot omul. Le da şi ,,pristenie'' (cuminecătură). Mîţişorii îi duc acasă şi îi răsădesc de obiceiu lîngă fîntînă sau unde este loc, în grădină sau înaintea casei. Alţii îi pun la ,,coardă'' şi îi ţin pentru du-

[26] Chicele.

[27] Vasilcău. Sau : *Sfinte Toadere,/ Sfinte Toadere,/ Cît codiţa iepei/ Să crească codiţa fetii* (Handrabura).

[28] Obiceiul de a ocoli casa cu foc nu este cunoscut.

rerea de cap. Se spală cu leșie de salcie pe cap [29]. Dacă îl răsădește, cînd crește mare, la Florii, duce din el mîțișorii (Vasilcău). La Subsîn se aduc pe lîngă mîțișorii de salcie sau de plop și toporași din pădure, îi sfințesc la biserică și îi pun în streașina casei.

Miercuri înainte de Paști nu se lucrează decît pînă la amiază (Handrabura).

La *Joi Mari*, în săptămîna patimilor, „tot hăzeainu făcea foc din gunoi, cînd se făcea ziuă. Se aprindea focul prin gunoaie să se încălzească morții. Da o venit un popă și ne-o spus zaconu că nu-i moșna" (Handrabura). Se crede că dacă joi dimineața cerul este acoperit cu nori atunci se face „pîinea", dacă-i senin nu se face nimic. Pîinea se face încotro sînt norii (Vasilcău). Tot joi se „boiesc" ouăle, sau le „crăstîm" (crească = boială). Se vopsesc : roșii, galbene, albastre, verzi, pentru neamurile mai apropiate le „crestesc", le face cruce, stele și altele (Subsîn). Pentru facerea diferitelor modele se servesc de ceară.

Joi seara „se duceau făclii de acasă și le aprindeau la biserică. Îngenunchiem de 12 ori și bătem mătănii. Veneam cu făcliile aprinse pînă acasă (erau de la Dumnezeu aprinse) și cu ea aprinsă făceam cruce pe „coardă". Făcliile le țineam de pacoste, de nevoie, la zile mari. Le aprindeam cu tămîie" (Vasilcău).

La *Vinerea Mare*, numită și Vinerea seacă, se aprind la biserică făcliile cele mari și se face procesiune în jurul bisericii. Oamenii nu mănîncă nimic în acea zi (Vasilcău). Cei din Subsîn cînd merg la biserică cumpără două lumînări, una o pun la sfeșnic sau policandru și una o țin aprinsă în mînă pînă se „mîntuie" slujba.

Se crede că dacă plouă în ziua de Vinerea Mare, nu mai plouă toată vara (Vasilcău).

Pentru slujba *Învierii* oamenii se duc la biserică de sîmbătă seara, cu pască de casă. Pasca, un fel de cozonac, și-o face fiecare acasă, din făină, lapte, ouă, șofran, „strașide", scorțișoară, cuișoare, smochine. În afară de pască, mai duc purcel, miel și alte alimente. Norodul se roagă pînă la miezul nopții cînd vine popa și începe slujba Învierii. Se fac trei procesiuni în jurul bisericii. Norodul stă în picioare și pasca se pune pe un ștergar la picioare. Popa trece, o tămîiază și o sfințește. Rugăciunea se mîntuie în zori. După ce se termină slujba, oamenii pleacă acasă. Cei de acasă nu mănîncă nimic pînă nu vine hăzeainul cu pasca sfințită. Mai de mult cei care rămîneau acasă în ziua de Paști se spălau cu ou bălan (alb), cu bani de argint și cu ou roșu (Speia).

În ziua de Paști copiii de 7—10 ani umblă cîte doi-trei pe la casele vecinilor sau neamurilor și zic : „Hristos a înviat"! Gospodarii răspund : „Adevărat a înviat"! și le dau ouă și daruri. Obiceiul se mai numește și „de-a ouăle" [30].

În ziua de Paști flăcăii trag clopotele toată ziua (se schimbă cu rîndul). Fetele nu trag („omu-i curat, muierea nu-i curată, ea face copii"). Flăcăii fac jocuri numai a doua zi de Paști. În ziua de Paști, nu făceam joc, nu era moșna, îi păcat, noi ținem strîns zaconul". „În ziua de Paști de asemenea nu se doarme, că se ia somnul mieilor și dormi toată vara" (Vasilcău).

---

[29] Din mîțișorii sfințiți nu se dă și la vite (Vasilcău).

[30] Cf. Ștefănucă, „Anuar", IV, p. 69.

A doua zi de Paști flăcăii și fetele fac joc la care se duc și oamenii însurați. Tot în această zi, după ce ies dela biserică, se adună 5—6 flăcăi și umblă peste tot satul, spunînd : „Hristos a înviat ! — iar oamenii le dau cîte o pereche de colaci pe cari îi vînd, iar banii primiți îi dau la biserică să cumpere cele de trebuință (Vasilcău).

După Paști se țin *9 Joi* pentru ca să nu bată piatra.

După Paști se culeg buruienile de leac : busuioc, visdogi, mărul lupului și altele (Handrabura).

Sîngiorzul e sărbătoarea cea mai importantă dintre cele de primăvară, „Sf. Gheorghe a fost cel mai mare biruitor". Sărbătoarea e specific păstorească și e împreunată cu o mulțime de credințe și practici magice în legătură cu creșterea vitelor. În această zi să „năniesc" văcarii și ciobanii, iar mai demult popa sfințea sămănăturile (Handrabura) și se culegeau florile de leac. Pentru ca să fie sănătoși tot timpul anului, oamenii se spălau în dimineața de Sîngeorz cu apă de rouă. Roua se crede că e bună și pentru durere de ochi. Se crede că ea poate da puteri magice. „Am auzit că în noaptea de Sf. Gheorghe sînt muieri și oameni cari se desbracă pînă în ziuă în chelea goală și se scaldă în rouă. Știe el ceva, lua puterea la vaci" (Speia).

Cele mai multe credințe și practici magice sînt în legătură cu mana vacilor [31]. Iată cîteva din ele : „În noaptea aceea se luptă strigoii să ia laptele de la vaci. Pentru a-i împiedica, la Paști oamenii sfințesc mac și înspre Sf. Gheorghe samănă mac împrejurul grajdului, spunînd : „Pînă a strînge tot macu să nu poată intra strigoaia la vaci în grajd". Pentru aceasta se mai pune în noaptea de Sf. Gheorghe un spine la ușa grajdului" (Speia).

„În noaptea de Sf. Gheorghe se lua mana vacilor. Am auzit că se duc cu un „săculeț" (traistă). Mergea în jurul cirezii și o fost și caii acolo și cînd o dus căpestrele acasă cură laptele din căpestre" (Speia).

Tot în această noapte se adună buruienile vacilor, se dă la vaci ca „ajun" (colac de la Crăciun sau Bobotează)". Buruieni : „hăișor" (aișor), „polobocel" (potbeal) [32]. ș.a. Cînd dădeau „polobocel" la vacă ziceau :

Poloboc, boc,
Să vie untul la loc.

„Sînt femei cari umblă noaptea și iau laptele de la vaci, numite strigoaice. Ele se aruncă (prefac) și mîță și cîne. Dacă le întîlnesc oamenii și le bat, a doua zi muierile acelea erau ca bătute, ucise. Sînt strigoi și strigoaice cari umblă noaptea de Sf. Gheorghe călare pe limbă de meliță și stuh. Ei se strîng la răscruci" (Vasilcău).

Strigoaicele iau mana vacilor. Cînd mor dau seama. În casă se ține apă sfințită. Se pune borona (grapă de fier) la ușa grajdului să nu intre strigoaia (Handrabura).

---

[31] Pentru ca să nu-i poată lua mana, cînd fată mai întîi o vacă se tocmește. Faci o borticică în corn și pui : mac, piper negru sfințit, tămîie și pască (Vasilcău).

[32] Rostopască nu se dă la vaci, ea îi bună pt. norod, pt. pîntece (Vasilcău).

,,Sînt muieri de iau mana dela vaci. Umblă dimineața pînă la ziuă cu o traistă. Sînt de o aduc (mana) înapoi. Dacă nu știe ea, plătește la alta'' (Subsîn).

Sărbătorile legate de Paști, Ispasul și Rusaliile sau Dumineca Mare sînt de asemenea împreunate cu diferite obiceiuri.

Despre *Ispas* se spune că este al doilea Paști [33]. Atunci se coace din nou pască și se roșesc ouă (Handrabura). La Ispas se pune leuștean în borș că ,,aniroasă el bine'' (Subsîn).

Înainte de *Rusalii*, Vineri sau Joi, se pune la grajdurile vacilor și la case pelin, să nu te muște purecii. Iar la Sîmbăta Rusaliilor se pune la fiecare poartă cîte un frunzar (arminden) din stejar, vișin, nuc, ulm, frasin, acăț înflorit, dar mai ales din tei, că-i mai frumos și ,,mai bun decît tot lemnul'', îi bun de leac [34].

Frunzare se duc și la biserici și se pun prin ungher și pe la iconostas, iar pe jos se pune iarbă verde. Frunzele se țin la casă pînă luni în a doua săptămînă după Rusalii, cînd se iau și se dau pe Nistru, sau le udă cu apă la fîntînă ca să fie anul ,,slotos'', adică cu umezeală. Cu ocazia aceasta se face un fel de serbare în grădinile de pe malul Nistrului, se dau și ulcioare și ,,stăcane'' (pahare) de pomană la oameni (Speia). Această serbare se numește la Vasilcău ,,pe pajiște'' sau la ,,iarbă verde'' [35]. Lucrurile se petrec la fel. ,,La o săptămînă după Dumineca Mare (dar luni) strîngem frunzarii și-i ducem la fîntînă și-i udăm să ne dea Dumnezeu mană pe pămînt, să se facă chită. Frunzarii șed lîngă fîntînă pînă putrezesc. Frunzarii dela case îi strîngem pînă răsare soarele. După ce se udă se dă de pomană : doi colaci, străchini, ulcioare și apă. Se dau la un copil, la un om bătrîn, de sufletul celor morți și de sănătatea viilor'' (Vasilcău). În Subsîn frunzarii sînt duși luni după Dumineca Mare la fîntînă și sînt udați trei dumineci de-a-rîndul. Acolo rămîn pînă singure se fărîmă și dacă sînt din tei, se iau cîteva crăngi și se aruncă în pod de leac.

3. SĂRBĂTORILE DE VARĂ ȘI TOAMNĂ

La *Sînzîiene* se pun prin casă orice flori. Se pun și ,,sînzîiene'' pe la păretare, pe la ferestre, pe acoperămînt, se pune iarbă verde. ,,Așa-i ghine'' (Subsîn). În această zi se stropesc unii pe alții sau stropesc fetele cu apă din fîntînă. Aceasta se face pe la amiază. Uneori, cînd este secetă mare, ori pe cine ai întîlni la fîntînă în ziua de Sînziene, fată ori babă, torni pe ea apă cu căldarea (Handrabura). La Sînziene se făcea ,,jertfă'' (daruri la biserică) cu vișine sau cireșe, fiind întîiele poame (Speia). Un alt obicei dela Sînziene este cel întîlnit în Târnauca, unde plungarii ,,aruncă prin ierburi și holde mere și pere sfințite cu aghiasmă, ca să fie spicul greu ca para'' [36].

,,La *Sînchetru*, îi jumătatea anului. Atunci începe vara și începem să strîngem chita''.

---

[33] La fel scrie Smochină despre Dumineca Mare că ,,se serbează cu aceeași evlavie ca și Paștele'', în ,,Calendarul Ligei Culturale'', București, 1924, p. 44.

[34] Tot tei se aduce și în Bucovina, unde se crede că Dumineca Mare păzește cîmpurile de piatră. Cf. T. Pamfile, *Sărbătorile de vară la români*, București, 1910, p. 12 —17.

[35] Tot ,,la iarbă verde'' se numește și în Basarabia. Cf. Ștefănucă, ,,Anuar'', IV, p. 73.

[36] V. Netea, *op. cit.*, p. 16.

Sfîntul Ilie se serbează că-i rău de trăsnet. La Sfîntul Ilie se duc de asemenea poame la biserică. ,,Pînă atunci nu se mănîncă nicio poamă. Pînă nu le sfințea nici din grădina lui nu gusta. Sigur dacă mîncam din grădina mea, gîndeam că-i otrăvit'' (Speia).

Pantilimonul, sau ,,Pintilie călătorul''. Atunci se mîntuie vara. Se ține cu post pentru furtuni, uragane. ,,Odată o fost o furtună mare, ploaie cu chiatră și foc. Oamenii lucrau pînă atunci la Pintilie, de atunci, nu'' (Vasilcău).

La *Macovei* se sfințesc florile cîmpului și fîntînile satului. Oamenii duceau flori la biserică : mac, vizdogi, busuioc, mărar (de lăutoare la cap), pelin, pelinul calului, poala Sfintei Mării, rostopască, țigăncuși, răsărită (pentru dinți), bășicări (spini de iarbă) și o cruce sau cunună (,,vinoc'') de grîu (Vasilcău). Macoveiul e ,,cap de post'' și se sfințesc de către preoți fîntînile satului. Se începea dela fîntîna cea mai departe pînă le termina pe toate. La fîntînă se aduceau pentru sfințire tot felul de flori (Speia).

La 6 august sînt *Probașniile* sau *Obrejenia*. Atunci se sfințesc merele, poama (strugurii), harbugii și fagurii. Poamele se duc la biserică, se pun jos pe iarbă și popa le ,,tămîiază'' și le sfințește. După aceea se aduc acasă și se dau din ele la sărmani ,,de sufletul morților și sănătatea viilor'' (Handrabura). Pînă nu se sfințesc poamele îi păcat să mănînci din ele. ,,Adam o văzut că pomu îi mîndru și o mîncat din pom și atunci și-o văzut goliciunea. Și de atunci mărul nu se mănîncă pînă nu-l sfințești. Îi spurcat. Atunci se face curat'' (Vasilcău). Această restricție privește mai ales pe cei care au morți în familie și numai pe cei care au trecut de 7 ani, căci pînă la această vîrstă poți să mănînci (Handrabura). Credința circulă și în Bucovina [37].

La *Ziua Crucii* ,,se mîntue șerchii de umblat, ei se bagă în pămînt. Numai șarpele care mușcă vreun om nu-l primește pămîntul [38]. Umblă pe pămînt pînă îngheață, sau îl omoară omul. Iacă, cocostîrcul cînd se duce la vărat de la noi leapădă cîte unul pe aici să se prăpădească. Da de ce-l leapădă, Dumnezeu știe'' (Vasilcău). La Ziua Crucii se culege și busuiocul pentru leac.

Firește că se țin și sărbătorile : ***Adormirea Maicii Domnului***, hramul bisericii din Vasilcău, ***Tăierea***, cînd nu se mănîncă de fruct și chiar sărbători mai mici : ***Foca***, ***Ulita*** și altele precum și ***Sfînta Paraschiva***, ***Simedru***, cînd se ,,dă seama oilor'', ***Arhanghelii***, ***Sf. Nicolae***, ***Varvara*** și altele.

★

Ce soartă au avut însă în timpul bolșevicilor sărbătorile și datinile legate de ele? În acest timp ele erau oprite cu strășnicie. Sărbătorile și duminicile se țineau numai pe ascuns, uneori chiar cu ferestrele camuflate. De obicei la sărbătorile mari (Crăciun, Paști, etc.) se făcea un control sever să nu lipsească nimeni dela muncă. Dar dacă rugăciunile și semnul crucii se puteau face și pe ascuns, datinile, ritualul, au trebuit să dispară în timpul sovieticilor. De aceea cei mai mulți mărturisesc că de ani întregi n-au mai auzit colinde, sau n-au mai văzut capră de Anul Nou. Dispărînd datinele, au fost uitate la rîndul lor și ordinea sărbătorilor și chiar numele. Ni s-a întîmplat adesea să întîlnim informatori cari nu mai erau în stare să fixeze timpul unei sărbători, sau să îi confunde numele cu al alteia. Doar cîte un bătrîn evlavios mai îndrăsnea să indice celor tineri rînduielile tradiției. O asfel de pildă a fost moș Vasile Bogatul din Sucleia, de lîngă Tiraspol, care la întrebarea dacă și-au mai putut păstra credința strămoșească în timpul sovietelor a răspuns : „Ne-o țineam. Cu greutate, cu chin, da n-am lăpădat-o. Eu arătam sărbătorile la oameni, că uitaseră sărmanii de atîtea necazuri. Inmormîntările se făceau fără rugăciuni. Pe mine mă chemau la cetit, la psaltiri și eu mă duceam bucuros. Da, nu chiar totdeauna, pentru că rușii aflaseră că țin la Dumnezeu și mă pîndeau"[39].

---

[37] ,,Multe gospodine și cîteodată unii gospodari se păzesc să mănînce mere, pere sau perje pînă la această zi, în această zi încă pot mînca, deoarece cerul este deschis'' (El. Voronca). Apud T. Pamfile, *Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului*, București, 1914, p. 3.

[38] În județul Putna se crede că pșămîntul se închide nu numai pentru vietăți dar chiar și pentru ierburi. Cf. T. Pamfile, *op. cit.*, p. 52.

Acum însă se bucură cu toții de revenirea „zaconului". „Ne pare ghine, că-s bătrînă și acum pot merge la biserică, ținem și Dumineca. Pînă acum cum ne-o cîntat așa am jucat" (Vasilcău). Acum cei mai tineri întreabă pe cei mai bătrîni cum era mai demult „zaconul" și-l învață și ei. „Sînt părinți, bătrîni, care ne spun cum a fost înainte și ne luăm cum a fost înainte de bolșevici" (Vasilcău).

Același lucru s-a ptrecut și cu obiceiurile dela naștere, nuntă și înmormîntare. Orice ritual era interzis. Totul se făcea pe ascuns, dacă era posibil și cît mai simplificat. Oficial nici nu exista botez, nuntă și înmormîntare, ci numai registre de stare civilă! Ceea ce am cules privește mai mult epoca dinaintea revoluției, din vremea lui „Niculae" (Țarul).

II. CREDINȚE ȘI OBICEIURI ÎN LEGĂTURĂ CU VIEAȚA OMULUI

1. NAȘTEREA ȘI BOTEZUL

Femeia însărcinată[40] „groasă", „grea", trebue să respecte anumite interdicții în interesul ființei ce se plămădește în straturile ei. Să nu dea cu piciorul în mîță sau în cîine, că face copilul cu păr pe față. Să nu vadă „pojar" (incendiu) că face copilul pojar. Să nu fure prune sau alte poame, că face copilul cu pete pe față. Unele interdicții privesc numai anumite timpuri. Să nu taie nimic la zile mari, că taie urechea, sau buzele copilului[41] (Vasilcău). Să nu se uite la cine-i urît tare, sau să nu privească la un animal cînd moare, cînd se taie un porc sau o oaie (cînd animalul cască gura, scoate limba, face ochii mari), că face copilul așa. Dacă îi e poftă de ceva, să mănînce că altfel prăpădește copilul (Subsîn).

Copilul care se naște la zi mare îi tîlhar, curvar și becisnic.

Pentru a naște mai ușor i se dă femeii să bea apă de pe o „lăcată" descuiată sau i se despletește părul (Vasilcău).

După ce a născut, mama execută anumite ocupații cu care dorește să se îndeletnicească noul născut : ciopleşte un lemn pentru a fi un bun lemnar, sau bate cu ciocanul cînd dorește să fie fierar ș.a. Aceste acțiuni cu valoare magică țin locul obiectelor ce se pun în leagăn în restul pămîntului românesc, pentru determinarea calităților celui care se naște.

---

[39] *Un păstrător de slovă românească* : *Moș Vasile Bogatul din Sucleia* , în rev. „Transnistria", An. I, Nr. 6, (1 sept. 1941), p. 1.

[40] Informatori : Vasile Berin, 60 ani : (Vasilcău) și Nichita Colțea, 29 ani (Subsîn). Material comparativ a se vedea în S. Fl. Marian, *Nascerea la români*, 1892 și P. V. Ștefănucă, în „Anuarul Arhivei de Folklor", vol. II, p. 94 –97 și IV, p. 78 –81.

[41] Cf. Ștefănucă, „Anuar", IV, p. 78.

Urmează apoi prima scaldă a copilului, care se face de obicei cu apă rece, să fie voinic, călit la frig (Vasilcău). În prima scaldă (mai tîrziu și în leagăn) se pune busuioc, trandafir și cuțit ,,să nu se lichească duhul cel rău de el", ,,să nu-l schimbe duhul rău" (Vasilcău). Buricul îl taie moașa, o femeie mai pricepută din sat, și-l îngroapă într-un colț al casei, ca să nu-l calce cu picioarele (Subsîn). Sau îl ascunde într-o ladă și îl dă copilului cînd împlinește trei ani să-l deslege, că atunci îi mare meșter (Vasilcău). Copilul care se naște cu ,,cămașă" pe cap îi cu noroc. Această cămașă se strînge pe o rădăcină de busuioc și e bună de leac [42].

E important de remarcat faptul că nu se știe nimic despre ,,ursitori", nici măcar din auzite. Cu toate că, după cum am văzut, la naștere se cunosc o mulțime de determinări magice ale vieții noului născut. Aceste determinări au rămas însă numai pe planul acțiunilor magice fără a ajunge la personificări mitologice.

Botezul [43] se face la 7—8 zile. Copilul este dus la biserică de ,,cumetri". Numărul lor e de obiceiu de trei, două femei și un bărbat, dar poate ajunge pînă la șase. Cînd vine cu copilul dela botez îl țin pe brațe, pe ,,mînuri", și unul din cumetri face pe coardă (meștergrindă) o cruce cu lumînările dela botez care se aduc aprinse dela biserică [44]. După aceea copilul este dat mamei sale (Subsîn).

Numele de botez se pune întotdeauna după Sfîntul din ziua în care s-a născut copilul. În cazul cînd acest nume nu e destul de potrivit sau de frumos se pune și un al doilea, dar numai pentru uzul familiei, în registrele de stare civilă fiind trecut numai primul.

,,Lăuza" fiind considerată ca ,,spurcată", nu are voie 40 de zile să iasă din casă, să treacă drumul, sau să meargă la fîntînă. Se crede că atunci ,,arde pămîntul sub ea". După 40 de zile popa îi face ,,molivă" și-i ,,face drum" (Vasilcău).

În timpul rușilor, copiii n-au mai putut fi botezați, fiindcă nu era preot. Oamenii mai înstăriți străbăteau distanțe de sute de kilometri pentru a-și boteza copiii la Odesa. După cucerirea Transnistriei s-au produs adevărate procesiuni de botez. Erau sate, în primele zile de misionarism, în care se botezau zilnic zeci de copii, unii din ei fiind de mai mulți ani.

2. LOGODNA, CUNUNIA ȘI NUNTA

La obiceiurile de nuntă ale transnistrienilor se observă o tradiție bogată împreunată cu o variație dela sat la sat. Se poate spune că din toate obiceiurile rituale transnistriene, nunta este cea mai bogată în manifestări. Totuși, în liniile sale generale, ea este aceeiași peste tot. Noi vom schiţa numai momentele principale, aşa cum ne-au fost relatate de informatori [45].

---

[42] Cf. Ștefănucă, Ibidem, p. 79 : ,,Îi bun pentru fetele care nu se pot mărita".

[43] În Basarabia și în alte părți se cunoaște un obiceiu ,,rodina", la trei zile dela naștere, cînd lăhuza se scaldă și cere iertare femeilor care asistă. Se face și un mic ospăț. Cf. P. V. Ștefănucă, ,,Anuarul", II, p. 94 —95 și IV, p. 79 —80, precum și Marian, *op. cit.*, p. 135 —141.

[44] Cf. și Ștefănucă, ,,Anuar", II, p. 96.

Pentru aducerea miresii există mai multe procedee, ce se folosesc după împrejurări : furatul fetii, fuga pe cuptor, căderea pe cuptor şi logoditul.

Furatul fetii. Dacă doi tineri se plac, iar părinţii fetii se opun unei căsătorii, atunci flăcăul vine şi fură fata. Se pare că acest obicei era mult mai general altădată. ,,La noi prostul dacă i dragă fata, se duce şi o fură" (Vasilcău) [46]. Uneori fata simulează o împotrivire faţă de flăcău, alteori ,,fata aleargă înainte". Furatul se face cu ajutorul prietenilor sau chiar cu al părinţilor flăcăului. Tinerii află din vreme părerea părinţilor fetii şi dacă aceştia se împotrivesc, fata zice : ,,Hai şi mă fură". Flăcăul vine cu căruţa însoţit de prieteni sau de părinţi şi ia fata cu dînsul dela horă sau dela casa ei. În cazul din urmă tinerii se înţeleg ca după ce înserează, flăcăul să ciocănească în fereastră şi fata iese afară. Părinţii fetii abia după un timp oarecare îşi dau seama că fata le-a fost furată şi se duc să o caute în aceeaşi seară sau a doua zi la flăcăul pe care îl bănuiesc. Cînd părinţii fetii intră în casa flăcăului, tinerii cad în genunchi înaintea lor şi zic : ,,Mă rog şi mă iartă !" Părinţii dacă vreau îi iartă dacă nu, se mai ceartă. Dar fata nu vrea să meargă acasă. ,,Sînt şi părinţi care strică ferestrele mirelui" (Handrabura).

În Subsîn flăcăul care vrea să-şi aducă mireasă îşi caută un ,,staroste", un om mai bătrîn dintre neamuri şi merge cu el la fată. În cazul cînd ştie că părinţii fetii se împotrivesc, recurge la furatul fetii. Prezenţa ,,starostelui" are în acest caz rolul de girant moral, pentru ca flăcăul să nu ,,amăgiască" fata. Se duc apoi toţi trei la casa mirelui şi fac o mică cinste şi de atunci tinerii ,,se numără mire şi mireasă". A treia zi se duc mirii şi starostele la ,,iertăciune", să ceară iertare dela părinţii fetii. Ei nu zic nimic cînd intră în casă, ci se duc drept la părinţi, care şed unul lîngă altul pe laviţă şi zic : ,,Vă rog să ne iertaţi !" Dacă li-i voia, ei răspund : ,,Dumnezeu să vă ierte!" Şi mirii ,,pupă mîinile" părinţilor. Dacă nu le place de mire îi mai ceartă, îi mai trage de chică, iar dacă nu li-i voia, iau fata şi pe mire îl alungă. E de remarcat faptul că în nopţile următoare furatului, mireasa nu doarme cu mirele (,,dacă n-are cu el nimic"), ci îşi cheamă o fată, o prietenă, cu care doarme (Subsîn), sau doarme chiar cu soacră-sa (Vasilcău).

Fuga pe cuptor. După cum am văzut, furatul fetii se face din iniţiativa flăcăului, cu asentimentul fetii şi în contra voinţei părinţilor fetii. Se poate întîmpla ca fata să nu mai aştepte să fie furată, ci să fugă ea la flăcău. Acest procedeu se numeşte ,,fuga pe cuptor" [47]. La fuga pe cuptor recurg mai ales fetele însărcinate, care nu mai au altceva de făcut [48]. Fata în cazul acesta intră în casa flăcăului și atingînd cu mîna cuptorul cel mare, se adresează părinților : „Iertați, părinți !". Se poate întîmpla uneori ca fuga pe cuptor să se facă împotriva voinței nu numai a părinților flăcăului, dar chiar și a flăcăului care a sedus-o. Fata își impune voința ei în baza unui drept obișnuelnic, ce decurge din faptul de a fi fost sedusă. Flăcăul, firește, trebue să se supună, căci el nu are dreptul să alunge din casă pe aceea pe care a sedus-o. Despre o astfel de mireasă se zice că i-a „căzut pe cuptor"[49].

---

[45] Informatori : Timoftei Tătar, 56 ani ; Catia Straton, 58 ani (Speia), V. Berin, 60 ani (Vasilcău), Ileana Robu, 78 ani (Handrabura), Nichita Colţea, 29 ani (Subsîn). Bibliografie : S. Fl. Marian, *Nunta la români*, Bucureşti, 1890 ; Elena Sevastos, *Nunta la români*, Bucureşti, 1889 ; P. V. Ştefănucă, ,,Anuarul Arhivei de Folklor", vol. II, p. 97 —104 şi vol .IV, p. 81 —88.

[46] Cf. Marian, *op. cit.*, p. 150 —160 ; Ştefănucă, ,,Anuar", IV, p. 82 ; N. P. Smochină în rev. ,,Transnistria", I, Nr. 4, 17 august 1941, relatează că ,,furtul fetii s-a întrebuinţat pînă la dictatura comunistă", în realitate el este curent şi astăzi.

[47] Obiceiul se întîlneşte şi la ucrainieni şi bulgari şi a format obiectul unui studiu interesant al lui P. Caraman : *Une ancienne coutume de mariage. Etude d'ethnographie du Sud-Est européen.* Lud Slowianski, Krakau, tom. II (1931) p. B. 27 —B. 55.

[48] Cf. Ştefănucă, ,,Anuar", II, p. 97 ; IV, p. 82.

Furatul fetii și fuga pe cuptor se face mai mult în împrejurări anormale, altfel se face „logodnă" (pețire), „că-i mai bine". Mai ales oamenii fruntași consideră lucru rușinos să le „fugă fata pe cuptor", sau să vină la flăcău mireasă „pe cuptor"[50].

Logodna. Pentru logodit, mirele își alege dintre neamuri sau vecini un „staroste" și se duc amîndoi la mireasă. De obicei în casă intră numai starostele și vorbește cu părinții fetii. El se poate adresa direct : „Iacă am venit dela cutare, vreți să-l faceți mire, iacă cine-i el, cum îl cheamă, moșna să vie?" (Handrabura). Dar de cele mai multe ori starostele se exprimă metaforic, spunînd că urmărește o „vulpe sau căprioară"[51]. Sau : „Am auzit că aveți o ghițică, ori o mînzată de vîndut". Și ei atunci se pricep de ce-o venit. Dacă li-i cu voia, spun că le-o dă, dacă nu, zic : „N-o vînd!". Dacă li-i voia, cheamă și pe mire în casă. Îl întreabă pe mire : „Ți-i dragă dînsa?" — „Ni dragă". Și o întreabă și pe ea : „Ți-i drag el?" — „Ni drag". Și atunci se logodesc" (Subsîn).

În Vasilcău intră și flăcăul în casă. Starostele întreabă pe părinții fetii : „Iacătă, am venit, că am auzit că ai o fată și am vrea s-o logodim". Și dacă părintele vrea s-o logodească, s-o mărite, zice : „Se poate. Iacă, să luăm pe acești tineri și să-i trimitem în altă casă să vorbească. Și dacă se plac, hai să se iee unul cu altul". Ei dacă s-or plăcut, vin din cea casă și spun că : „Iacă ne-am plăcut din vorbă". Și atunci stau la masă. Se pune mirele în capul mesii și starostele lîngă dînsul. Și mireasa ia un tulpan (basma) și-l pune pe un talger. Da mirele scoate parale. Și atunci zic părinții fetii[52] : „No, jupîneasă mireasă, șe ți dragă, paralele o tulpanu?" Și atunci dacă i drag mirele, ia paralele, dacă nu, ia tulpanu. Dacă o luat paralele, ia o sticlă de vin și toarnă în două pahare, ciocnesc unul cu altul și închină. Apoi dau și starostelui și părinților. După aceasta se pun la vorbă. Și-l întreabă pe mire ce „pocolmie" (neam) de oameni îi el. Și mirele spune. Pun și zi de nuntă. Și după asta s-o mîntuit. Înhamă caii și se duc acasă" (Vasilcău).

În Subsîn, la logodit se pune în farfuria de pe masă și grîu prin care se amestecă inelele tinerilor. După logodnă tinerii se duc la primărie, primarul le dă ,,mitrecă", să vadă dacă nu-s din acelaşi ,,butuc". Cu scrisoarea de la primar se duc la popa să-i cunune [53].

---

[49] P. Caraman se întreabă (*op. cit.*, p. B-54) pe drept cuvînt ce motive contribuie la păstrarea acestui obicei și răspunde că „societatea în care pierderea fecioriei e socotită ca o crimă sau un mare păcat, poate garanta cu atît mai mult existența și continuitatea obiceiului". Se citează Pravila lui V. Lupu după care seducătorul trebue condamnat la moarte.

[50] Cf. și P. Ștefănucă, „Anuar", IV, p. 82.

[51] Cf. și D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, capitolul 18-lea, în care ni se dau amănunte interesante asupra nunților din Moldova de la începutul secolului al 18-lea.

[52] La Handrabura întreabă „stărăstoaica" miresei, de obicei o vecină (o cheamă din vecini : „Du-te și cheamă pe lele-ta, că avem mire").

În Handrabura, cînd starostele aduce mirelui un răspuns afirmativ, mirele se duce la viitorii socri pentru logodit cu doi colaci împletiţi în şase, cu pîne şi sare, şi le dă părinţilor : ,,Poftim la chită şi la sare". Alteori, tot în această comună, părinţii mirelui, după cîteva zile dela logodit, se duc la părinţii miresei cu colac, iar mireasa le dă o ştergură şi se duc apoi la popa să-l tocmească la nuntă.

Răspunsul. După cîteva zile, sau chiar după o săptămînă, socrii mari chiamă la el pe socrii mici la ,,răspuns", să ,,bee răspunsu" şi să fixeze ziua de nuntă [54]. ,,Ş-o venit mirele călare la o săptămînă şi-i pofteşte pe socrii la răspuns. Ei vin odată cu el, dar nu trag la părinţii flăcăului, ci la o gazdă sau la staroste. Mirele vine acasă şi spune părinţilor că a venit cu socrii. Socrii mari gătesc mesele. Îl cheamă pe staroste şi-i dau o păreche de colaci şi o sticlă de vin. Se duce starostele după socrul mic şi-l pofteşte la socrul ist mare. Şi atunci vine aici cu starostele, cu mirele, cu socru mic şi dau mîna. Şi grămădeşte socru mare neamurile lui, soră, frate şi chiar un vecin bun la răspuns. Şi pun pe socrii mici în capu mesii şi iau un pahar cu vin şi închină, şi al doilea pahar şi închină.

Şi după ce o băut două pahare, se pun la tîrguială. Intreabă socru aist mic pe socru aiest mare : ,,Ce-i răspunzi (dai) feceru(lui) tău dacă-l însori ?". Da el îi zice : ,,Iacă, cuscre, eu îi dau o păreche de cai, căruţă, îi dau loc (dacă are)". Şi socrul cel mic răspunde dacă-i place. La răspuns socru mare pune tulpanul luat dela logodnă şi socru mic paralele. Dacă socrului mic îi convine răspunsul ia tulpanul. Apoi întreabă socrul mare pe socru mic : ,,Cuscre, tu ce-i dai fetii ?" El răspunde : ,,Apăi, iacă, cuscre, eu îi dau fetii mele o vacă, oare zece oi, o păreche de ghiţăi". Şi deamu cuscru cel mare, dacă i-o plăcut ce-i dă fetii, îi spune : ,,Iacă, cuscre mic, ce-ţi place amu, paralele o tulpanu ? Poftim şi ie!". Şi dacă i-o plăcut mirele, el o luat paralele. Dacă nu i-o plăcu mirele, atunci ia tulpanul. Şi dacă o luat tulpanu, să scoală din capu mesii, mulţumeşte, înhamă caii şi să duce acasă. Să chiamă că s-o stricat nunta lor. Dacă i-o plăcut mirele, o luat paralele, stau la masă şi încep a bea, ,,beau mireasa". Tot atunci pun nănaşi. După ce o băut, s-or sculat şi cîţi or fost chemaţi la cuscru ăl mare începe a pofti. Atunci nănaşu pofteşte pe cuscri (mari şi mici) la dînsul acasă şi ,,hulesc" (chefuesc). Apoi îi pofteşte altul, pînă să mäntue tot norodul care a fost la răspuns. Răspunsul începe sara şi ţine pînă la ziuă. Şi a doua zi socrii se duc acasă după ce au pus zî de nuntă" (Vasilcău).

La răspuns nu asistă nici mirele, nici mireasa (afară de cazul cînd mirele e un văduv). Mirele se duce dimineaţa la mireasă şi stă de vorbă cu ea. Da el să duce cu dînsa în tîrg, la oraş, şi-i cumpără papuci buni, rochie bună. Da ea îi cumpără lui de cămeşe, îi face cămeşe. Ei vin acasă şi se gătesc de nuntă (Vasilcău).

Nunta se fixează la două, trei săptămîni după răspuns, după cum se pot pregăti. De obicei nunţile se fac în cîşlegi, — ,,în tot anul nu se fac atîtea nunţi ca atunci'' (Handrabura) — sau toamna, cînd sînt bucate şi vin.

---

[53] ,,Strigări" la biserică sau afişări la primărie nu se fac.

[54] Vezi şi P. V. Ştefănucă, ,,Anuar", II, p. 98 şi IV, p. 83.

Chematul. Cînd soseşte ziua de nuntă, mirele trebue să aibă tocmiţi muzicanţi (dobă, scripcă, vioară, hărmonie) şi să-şi aleagă un ,,vornic'' (un flăcu cu cal bun). ,,Starostele se duce cu muzicanţii după vornic şi-l aduc pîr la casa mirelui. Şi-l ia în casă şi-i dă să bee. Şi-i spune părinţii mirelui : ,,Iacă, tu, jupîne vornice, noi ţi-om spune ţie să pofteşti să ne asculţi, să ne chemi pe cine om zîce noi''. (Părinţii îi spun cîte părechi de oameni şi pe cine să cheme la nuntă). El ascultă pe cine să cheme. Vornicul se scoală din capu mesii, mulţămeşte părinţilor şi să sue pe cal şi pleacă. Vornicul merge călare însoţit de ,,codaşu'' (un băeţel mai mic, aşa să numără). Socru mare îi dă vornicului o sticlă de vin în mînă şi atunci el se duce drept la nănaş şi-l pofteşte : ,,Iacă s-o rugat părinţii de casă şi noi ne rugăm, poftim pîr la Vasîle şi-i daţi o mînă de ajutor''. Da nănaşu mulţămeşte : ,,Spasiva!'' Şi să duce vornicu pe la toţi care vrea să-i cheme. Pe neamuri îi chiamă din casă, pe străini îi pofteşte de afară. Merge la fereastră şi strigă :

Gazdă, Moldoveni de ţară,
poftim mă rog, pîr afară !

Şi dacă iese gazda, toarnă un pahar de vin şi cinsteşte dintîi el şi după aceea dă la fumeia sau la omu care iese. Atunci îşi ia vornicu cuşma din cap şi zice :

S-o rugat jupînu mire
(Oare jupîneasa mireasa
şi părinţii (care mai are)
dela mic pînă la mare
şi cu fete şi ficiori
să le daţi mînă de ajutori.

Şi ei mulţămesc. Şi-i întreabă : ,,Îţi veni, o nu-ţi veni ?'' Şi ei spun care cum au de gînd.

Chematul se face sîmbătă seara (Vasilcău) şi în tot timpul chematului muzica cîntă la mire. După ce s-o mîntuit chematul vornicul vine la casa mirelui şi-i dă sticla. Şi-i spune că ,,eu te-am ascultat ce mi-ai răspuns (poruncit) d-ta mie''. Şi după asta se aşează mirele şi cu nănaşii la masă şi cu norodul chemat. Şi încep a drege băutura ; îi pofteşte : ,,Poftiţi şi uspătaţi'' (Vasilcău).

În Handrabura astăzi, atît mirele cît şi mireasa îşi chiamă fiecare oaspeţii, de obiceiu duminecă dimineaţa înainte de cununie. Mirele îşi ia muzicanţii lui, mireasa pe ai ei, şi pornesc fiecare prin sat, pe jos sau cu sania, ori căruţa, să-şi cheme oaspeţii. Acest obiceiu se practică şi în Basarabia [55].

---

[55] Cf. Ştefănucă, ,,Anuar'', IV, p. 84.

Mai demult însă şi în Handrabura erau cîte doi ,,conăcari'', care se duceau călare şi chemau, unul pentru mire, altul pentru mireasă. Ei strigau la fereastră :

Moldoveni din ţară,
poftiţi vă rog pîn afară.
(Închinau din ploscă)
S-o rugat părinţii mirelui
(sau ai miresei)
şi jupînul mire
să poftiţi să faceţi cale
şi cărare
pîn la coliba dumisale[56]

Sîmbătă seara se adună fiecare la mireasă sau la mire, care unde a fost chemat.

În Subsîn chematul se face dumineca dimineaţa de către mire şi vornicei, mergînd fiecare separat.

Darurile. Altădată erau trei zile de cununie : miercurea, vinerea şi dumineca (Speia). De obiceiu însă cele mai multe nunţi se făceau dumineca. Nunta începea propriu zis sîmbăta, cînd mirele trimetea miresei darurile [57]. Pentru aceasta mirele îşi adună acasă oamenii lui şi pe nănaşi şi-i trimete la mireasă cu daruri.

În Handrabura darurile sînt duse de vornic, staroste şi neamurile mirelui. Cînd ajungeau la mireasă găsiau uşa încuiată. Vornicelul strigă de la uşe :

Daţi-ne drumu, oameni buni,
că noi sîntem oameni drumeţi
că afară plouă şi ninge
şi bune strae ea strică.

După ce improvizează mai multe discuţii spirituale, li se dă drumul înăuntru. Vornicelul duce miresii darurile puse pe un colac mare numit ,,coraghie'', prezentîndu-le printr-o oraţie specială numită tot ,,coraghie'' :

Poftim, jupîneasă mireasă,
şi ţine dar dela jupîn mire !
(Cînd mireasa vrea să-l ia ;)
Hei, jupîneasă mireasă,
nu te grăbi cu luatu
cum te-ai grăbit cu măritatu.
Te măriţi după un putregai
lenios şi putregăios,
el de cîte ori se scula,
cioara în car era ;
pîn să-ncălţa
soarele se-nălţa ;
dela masă pîn la prag
aţele la dînsul se trag.
Mă-sa pîn să scula de pe cuptioriu
lua un sucitoriu,
de pe vatră l-o dat cu lopata,
s-o dus în tindă după uşe
şi bătea brînză într-un cap de ţăpuşe ;
ţăpuşa să frînge,
da el să punea în cap şi plînge.
Da măsa o luat o osîndă (?)
şi l-o dat şi din tindă.
De bogat ce era avea o şubuleaţă
şi era într-însa de-o rublă aţă ;
dela soare era bortă mare,
dela lună era numai bună ;
s-o dus la popa în gunoi
şi urlă ca un dihănoi.
De bogat ce era
avea şapte locuri de sloguri,
pe un vîrf de scai
avea o groapă de mălai.
Vă poftesc, jupîneasă mireasă,
că aici este cîte o coarnă uscată
şi-i mai da la cele guri căscate[58].

---

[56] Aceşti ,,chemători'' călări împreună cu imaginile din ,,poftirea la nuntă'' *(Moldovenii din ţară, cale şi cărare, pîn la coliba dumisale)* indică o străveche origine păstorească a românilor transnistrieni. În Carpaţii meridionali chematul ,,călare'' — descris mai întîi de Em. de Martonne — se practică şi astăzi pe înălţimile munţilor.

[57] Cf. şi S. Fl. Marian, *Nunta la români*, 1890, p. 238.

[58] Vezi oraţii asemănătoare la P. V. Ştefănucă, ,,Anuar'', II, p. 130 —133 şi IV, p. 121 — p. 121 —123.

După ce a luat darurile, mireasa îi pune pe oaspeți în capul mesii și-i cinstește. Mireasa trimite și ea mirelui daruri : un căpătîiu (perină) și lăicere (Vasilcău). Nuntașii apoi se împrăștie pînă duminecă dimineața.

În Subsîn mirele se duce personal la mireasă sîmbătă seara, împreună cu flăcăi, nănași, vornicei și „drusce" (fete legate cu băsmăluțe la mînă). Acolo îi așteaptă socrii mici, mireasa, vornicei și drusce. Vorniceii mirelui întreabă : „Bucuroși de oaspeți?" — „Bucuroși!" Unul din vornicei îi dă miresei o „coffa" (bluză) și mireasa îi dă mirelui o cămașă. Se așează apoi la masă și mănîncă. După aceea o scot pe mireasă și o așează cu zestrea într-un căruț tras de cai și o duc la mire. Acolo se începe nunta, joacă flăcăii cu fetele pînă la jumătate noaptea, apoi se duc fiecare pe acasă. Mireasa rămîne la mire și se culcă cu o druscă. Același obiceiu este și în Speia.

Cununia. Cununia se face de obiceiu dumineca după ce se termină slujba la biserică. În Vasilcău mirele se duce duminecă dimineață și ia pe nănași și împreună se duc la mireasă și-o iau la biserică. „Intrînd în biserică pupă icoanele, bat mătanii și șed și ascultă cum cetește preotu, cum cîntă „peutcii" (cîntăreții). După ce s-au mântuit toate, „oghiceiurile" bisericești, stau la cununie. Și dacă stau la cununie, nănașii stau din urmă și le țin „cununia" (cununile). Preotul îl întreabă pe dînsul și pe dînsa dacă se „liubesc". Dacă nu se „liubesc", atunci nu să cunună.

Dacă i-o cununat, vin acasă. Mireasa se duce acasă la dînsa, el acasă la dînsul. Oamenii mirelui merg la el, ai miresii la ea. Ospătează și joacă fiecare.

În Subsîn, mirele, ajutat de vornicei, poftește duminecă dimineața neamurile la el și pornesc cu toții la biserică (mireasa este adusă de sîmbătă seara). În biserică se răslețesc, fiecare merge unde-i locul, numai mirii și nănașii stau la un loc. Fata stă la stînga lui, nănașul la dreapta lui și nănașa la stînga ei. După ce se cunună, nănașii stau la spate. Cununia se face după ce se termină slujba. Oamenii care se interesează rămîn acolo. După ce-i cunună vin acasă, iau masa și apoi joacă pînă sara. Sara să mîntuie nunta, fieștecare se duce acasă".

În legătură cu mersul la cununie sînt cunoscute următoarele credințe : „Cînd merg la cununie mirele și mireasa trebue să meargă ținîndu-se de mînă". „Cînd mergi la cununie nu trebue să lași pe nime să treacă printre tine (printre miri), că atunci mori" (Subsîn).

Aducerea miresei. În satele în care mireasa nu se aduce sîmbătă seara, se aduce duminecă seara. În ambele cazuri duminecă după masă, începînd de pe la orele 3—4, oaspeții se adună și „hulesc", fie separat la mire și mireasă, fie numai la mire, în cazul din urmă. Aducerea miresei duminecă seara se face în Vasilcău în modul următor : „După ce au jucat toată ziua pînă seara, se duce mirele cu oamenii lui și cu muzicanții după mireasă. Iau două, trei căruțe și să duc. Cînd ajung la mireasă, muzicanții mirelui se „mănîncă cu cîntările" cu ai miresii. Socrul cel mic poftește toată nunta în casă. Și mirele ia mireasa de mînă și merg la prag afară și se opresc. („Hoara" este afară, în fața casei). Mirele stă cu mireasa în prag și nu intră în casă pînă nu vine socru mic și-l poftește. Socru mic le iese înainte cu pîne, o icoană (Maica Precista mai degrabă la fete, la ficiori Isus Hristos sau Sfîntu Nicolae) și un pahar de vin. Ei nu beau, ci numa moae buza și-l aruncă peste cap și udă pe nuntași. „Să le șie traiu frumos".

Și după aceea pun pe nuntașii mirelui în capul mesii și uspetează. Și atunci îi leagă cu tulpan, cu ștergurі, întîi pe nănași în cruce peste umeri. Apoi leagă și pe ceilalți care sînt neamuri. După ce o uspătat, pune pe talger o ștergură să se șteargă pe mîni nănașul. Și atunci nănașul pune acolo trei carboave. Și apoi ies din casă, îi dă zestre (o ladă cu haine), încarcă în căruță și se duc acasă. Socrii mici cu oamenii și cu muzicanții lor rămîn aici (Vasilcău).

În Handrabura, înainte de a pleca dela casa părinților, mirele și mireasa se așează în genunchi în fața icoanelor și se roagă de părinți să-i ierte. În acest timp un vornicel spune ,,iertăciunea'' [59]. În ,,iertăciune'' se povestește cum Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul, dar a văzut că ,,tare rău îi șede fără duh de om''. Atunci a făcut pe Adam și i-a dat de tovarășă pe Eva [60].

Dacă au ajuns acasă, flăcăii joacă zestrea. Apoi mirele și cu mireasa intră în casă și părintele iasă în prag cu o icoană, cu pită și cu vin. Ei pupă icoana și pita. Le dă un pahar de vin, da ei nu-l bea, îl aruncă peste cap, peste nuntași. Părintele mirelui întreabă pe mireasă : ,,Draga tatii, cu ce-ai venit la noi?'' Da ea-i răspunde : ,,Cu chită și cu sare și cu ficioru dumitale'' [61]. Și atunci ei le pupă mîna părinților. Și-i ie părintele de mînă și-i poftește în casă. Dacă o venit în casă, se așează la masă. Se apucă de cinstit (Vasilcău).

În Handrabura, după ce-au venit la mire, mirele și mireasa se duc amîndoi după socrii mici.

Masa mare. Adunați cu toții la mire, pe la orele 10—11 seara sau chiar pe la miezul nopții, se începe masa mare [62]. Mirele și mireasa se așează în capul mesii, în dreptul icoanelor. Cineva din ai casei dă cu paharul. Toarnă vin în două ,,stăcane'' (păhare) și închină starostele cu nănașul : ,,Să hie traiu curat tinerilor''. Și atunci nănașul dă daruri : ,,Iacă, eu dau șinilor, le dăruesc la casă nouă o sută de ruble''. Dăruește după aceea socru mare : pîine, sare și parale. Și continuă cu ceilalți. După ce s-a terminat cinstirea, nănașul numără paralele și spune cîți bani s-au adunat. Atunci îi poftește pe muzicanți și le dă cîte o pereche de colaci și un stăcan de vin. Cu aceasta nunta la mire s-a terminat (Vasilcău).

În Subsîn se cinstește în afară de bani și vite. Pun o bucăţică de pîine și-i ,,jurueşte'' ; ,,Poftim și dela mine o ghiţică, o oiță, purcei'', etc. După ce s-au terminat darurile, nănașul ia o băsmăluță, leagă băsmăluța cu darurile și o dă finului. Finul îi pupă mîna. După ce s-a făcut cinstea, nănașa și cu alte femei îi duc pe miri la culcare în altă casă, la alt gospodar (,,măhăleancă, mai departe o leacă'') și ele se întorc și cinstesc în casă toată noaptea (Subsîn). De obicei după plecarea mirilor nunta continuă la nănaș și rude, invitînd fiecare pe rînd pînă luni dimineața, iar în alte vremi două, trei zile.

Colacul. Luni dimineața, dinspre ziuă, se duce nănașa cu două, trei femei mai tinere la miri și aduce cămașa miresii. Dacă mireasa a fost cinstită, „mintioasă", se învelește cămașa cu petică roșie, în cazul contrar cu albă (Subsîn). În alte părți femeile se leagă cu basma roșie sau albă (Speia). Acasă la mire, socru și cu soacra mare chiamă pe nănași și pe neamuri la „colac" (Vasilcău), sau „ostropăț" (Subsîn)[63]. Oaspeții aduc daruri: talgere, nănașa aduce o găină și nănașu un cocoș.

---

[59] Cf. T. Burada, *op. cit.*, p. 35 —36 ; N. P. Smochină, *op. cit.*, An. V, p. 36 —38, iar pentru Basarabia P. V. Ștefănucă, *op. cit.*, An. II, p. 101, 133 —135, An. IV, p. 86, 125 —129.

[60] Vezi cele spuse la Problema cosmologică : ,,Facerea omului''.

[61] Cf. și P. V. Ștefănucă, ,,Anuar'', IV, p. 86.

[62] Ștefănucă, vol. II, p. 102, vol. IV, p. 87. În Speia atunci se face și legarea neamurilor cu prosoape.

În Vasilcău se ia un băț legat cu panglică roșie, dacă a fost curată, și albă, dacă n-a fost „mintioasă", pe care se pune cămașa. Atunci se joacă cămașa. Dela socru mare se duc cu „prădanca", să-l mai lege pe nunul mare cu ștergurí, îl leagă cuscrul cel mic. Cu această ocazie se taie un colac într-un talger, se pune zahăr și apă și ia fiecare cîte o bucățică de colac, să „le fie viața dulce". Se duc apoi la socrul mic, apoi iar la cel mare și de aci norodul se duce acasă.

În Handrabura se trimit luni dimineața doi oameni la părinții mirelui legați cu ștergare roșii (semn că-i bine) și stau acolo pînă vine mirele și mireasa după socrii mici și-i duc la mire acasă să-i ospăteze. Mirii duc socrilor mici un colac, ei merg însoțiți de neamuri, chiuind, cîntînd și jucînd.

Astăzi, nu se ține prea mult seama dacă mireasa a fost sau nu „mintioasă". Mai demult însă chiar și astăzi la ucrainieni, „îi mai ciudată. Dacă nu-i curată mireasa, cînd vine socru mic, se suie cineva în pod și toarnă pe el lături (Vasilcău), sau i se aruncă soacrei un ham în gît"[64]. Desigur că aceste procedee sînt mult mai convenabile decît cele practicate de moldovenii de acum două veacuri, pe care le descrie Cantemir[65].

Dela colac sau „ostropăț", pe la „ochindie" (vecernie), lumea se împrăștie pe la case sau contiuă să „hulească" (cinstesc și beau) la nănași, staroste și neamuri. Mai demult „cumpăniile" de nuntă țineau cîte o săptămînă întreagă.

În timpul comuniștilor, ritualul, atît de bogat al nunții, era cu desăvîrșire interzis. Nunta se reducea la înregistrarea cununiei la ofițerul stării civile, care era primarul. De aceea această nuntă era numită „nunta sovietschi". Ca ritual, această nuntă sovietică se reducea la legarea mirilor și a nănașilor cu o panglică roșie.

3. MOARTEA ȘI ÎNMORMÎNTAREA

Dintre semnele care prevestesc moartea într-o familie, sînt cunoscute în Transnistria[66] cîntecul de cucuvea și urlatul cînelui. Vulturii cînd vin în sat, vin a boală (Vasilcău).

Dacă cineva zace mult și nu moare, sînt chemați nouă copii să facă fiecare nouă mătănii[67], sau scaldă pe bolnav în „scalda mortului" (se păstrează puțină scaldă dela alt mort), că atunci „se alege" (Subsîn).

Dacă cineva moare fără lumînare, atunci n-are lumină pe cealaltă lume. Chiar și la bolșevici se punea lumină. De asemenea se pune foarte multă grijă ca bolnavul să nu moară ne „grijit" (împărtășit).

---

[63] Cf. El. Sevastos, *Nunta la români*, p. 316.

[64] Cf. Ștefănucă, „Anuar", II, p. 104, IV .88 și El. Sevastos, *op. cit.*, p. 314—315.

[65] D. Cantemir, *op. cit.*, capitolul XVIII.

[66] Informatori: Pavel Darie, 34 ani (Speia), Vasile Berin, 60 ani (Vasilcău) și Nichita Colțea, 29 ani (Subsîn). Cf. și Marian, *Înmormîntarea la români*, București, 1892, și P. V. Ștefănucă, *op. cit.*, „Anuar", n.p. 104—107 și IV, p. 88—91.

[67] Cf. Ștefănucă, „Anuar", II, p. 104.

Pe mort îl țin în casă trei zile. Pe copii mai puțin, o zi, pînă termină pregătirile. Mortul este spălat de către o muiere străină, chiar și dacă e bărbat. Uneori se întîmplă să-l spele și careva dintre neamuri (Subsîn).

Clopotul se trage numai în ziua cînd a murit și cînd îl duce la groapă (Speia).

Cît timp e ținut mortul în casă sufletul în chip de ,,hulub'' stă deasupra ușii, sau mai umblă cîteva zile prin casă (Speia), pînă îl duc îngerii la ,,vămi'' (12 vămi) și de acolo la ,,poarta Raiului'' (Subsîn). Cît stă mortul în casă nu se stinge lumina (Vasilcău)[68].

Groapa mortului poate fi lăsată și singură, numai să pune în cruce peste ea sapa și hîrlețul (Speia). La înmormîntare se aruncă în groapă cîțiva bani (Subsîn) [69].

În timpul bolșevicilor nu se mai trăgeau clopotele la înmormîntare, oamenii care aveau bani ,,năniau'' muzicanți să cînte un marș funebru, dacă nu, ,,îl duceau ca pe un cîne'' [70]. La înmormîntare femeile se bocesc [71].

După ce mortul a fost îngropat, se ține pe masă trei zile o lumînare aprinsă, un ,,stăcan'' (păhar) cu apă și pîine. Aceasta în baza credinței că după înmormîntare sufletul mortului vine să bea apă și să mănînce și pe întuneric nu vede [72].

Trei zile după înmormîntare membrii familiei tămîiază în fiecare dimineață mormîntul. Se duce o farfurie de jăratic și tămîie și o lumînare de ceară. Tămîiază de trei ori în jurul mormîntului și bocește (Speia). Cînd se întoarce acasă dă colac, plăcintă și un păhar de vin la săraci [73].

Se crede că mortul nou străjuește pe ceilalți, îi străjer pînă moare altul (Speia).

Pentru a se face ușurare sufletului, să i se ierte păcatele, trebue ca rudele să facă pomeni, parastase sau ,,panahidă''. Pomenile se fac la 3, 9 și 40 de zile după înmormîntare, sau la diferite sărbători, de peste an. Se crede chiar că sufletul nu poate zbura la cer pînă la 40 de zile, cînd se ridică cu ajutorul aburilor și al fumului de tămîie [74].

,,Panahidă'' sau praznic se face ,,mai pe scurt, fără canon'' la trei și nouă zile. Iar ,,praznic'' cu vase la 40 de zile. Se mai face uneori și la un an. Pentru ,,panahida'' de patruzeci de zile se pregătesc colaci, colivă, mîncare și băutură. Se face un colac mare rotund și patru mai mici în formă de cruce, numiți ,,cristeți'' și se pun într-un ciur (sită). În colac se împlîntă un ,,pom'' împodobit cu fructe. În ciur se mai pun ,,lucuni'' (pătrățele din aluat cu zahăr), mere, nuci și bomboane. În general ,,panahidă'' se face acasă, în Subsîn se face însă la biserică. Aici se mai pune în ,,pom'' un ,,hulub'' făcut din pîine, ca să fie ,,ușor ca un hulub pe haia lume.''

---

[68] La oamenii mari se face și priveghi. Cf. Ștefănucă, ,,Anuar'', II, p. 106; IV, p. 89.

[69] Cf. Ștefănucă, ,,Anuar'', II, p. 107.

[70] Muzica de coarde la înmormîntare e probabil destul de veche. În Basarabia a fost studiată la 1883. Cf. Ștefănucă, ,,Anuar'', III, p .186.

[71] Cf. T. Burada, *op. cit.*, p. 19; Ștefănucă, ,,Anuar'', II, p. 136 –137; IV, p. 132 –133.

[72] În Basarabia se crede că ,,În cele trei nopți, după înmormîntare, pămîntul îl întreabă pe suflet unde este. Sufletul, dacă-i lumină la casa din care a plecat, zice: ,,Dela casa unde se vede lumină. Dacă-i întuneric, sufletul se luptă cu pămîntul''. P. V. Ștefănucă, ,,Anuar'', II, p. 107.

[73] Cf. Ștefănucă, ibid, II, p. 107; IV, p. 91.

[74] Cf. și Ștefănucă, ,,Anuar'', II, p. 107; IV, p. 91.

Pe masa astfel împodobită cu ,,ciur'' şi cu colivă, se mai pun diferite mîncăruri : sărmanie, tocană de porc sau vită, plăcinte, vin, etc. Acestea toate pentru ca morţii să ,,se îndulcească pe lumea cealaltă''.

La ,,panahidă'' participă în afară de membrii familiei şi de preot, ,,dascălul'' (diacul), rudele şi vecinii. În tot timpul oamenii ţin în mînă lumînări aprinse învelite în nişte şervete numite ,,tătuşei'' [75]. În timpul rugăciunii şi oamenii, dar mai ales femeile fac ,,închinăciuni'', stau în ,,genunchi'' şi sărută pămîntul : ,,aduc smerenie sfîntului pînă la pămînt'' (Speia). Cînd se cîntă ,,Cu drepţii odihneşte, Doamne, pe robii Tăi'' se ridică în sus ciurul şi se balansează, iar oamenii se prind cu mîinile unii de alţii. Prin ridicarea ciurului cu pomul şi a aburilor şi fumului de tămîie, se crede că se ridică şi sufletul răposatului la cer.

După ce se termină rugăciunile parastasului, se pune o masă comună pentru pomenirea sufletului răposatului, din care mănîncă mai mult preotul şi dascălul, iar ceilalţi numai gustă.

Aceştia din urmă mănîncă din nou şi pe îndelete după plecarea preotului. După ce au terminat şi cu masa, oaspeţii încep a se împrăştia. La despărţire femeile se sărută pe gură, dau mîna, iar cele mai tinere sărută şi mîna celor mai în vîrstă (Speia).

Grija faţă de sufletul morţilor se manifestă şi periodic de cîteva ori în cursul anului. Astfel în sîmbăta morţilor, înainte de săptămîna albă, se duce la mormînt : tămîie, colac, vin, apă, iar cei cu jalea tămîiază mormîntul. Dacă întîlnesc pe cineva în drum, îi dau pomană (Handrabura). Am văzut apoi că la *Joi Mari* se aprinde foc în curte pentru ca să se încălzească morţii, iar la *,,iarbă verde''*, *Probajnii* şi *Sfîntul Nicolae* se dă, pomană de ,,sufletul morţilor''. Chiar şi anumite interdicţii, ca de pildă, de a nu mînca mere pînă la Probajnii, sînt tot în legătură cu morţii familiei [. . .].

CONCLUZII

Trăiesc, după cum se ştie, în Transnistria, în afară de români şi ucraineni, germani şi alte neamuri pripăşite, astăzi de mai puţină importanţă. Totuşi cînd intri într-un sat moldovenesc simţi un duh particular ce pluteşte peste el, destul de greu de exprimat în cuvinte, dar care emană din felul cum e aranjată o gospodărie, dar mai ales din convorbirile cu ,,Moldovenii''. Există un sentiment inconştient, un magnetism al etnicului, care îţi leagă mai repede firul vorbelor şi al gîndurilor cu acei care se trag din ,,copită moldovenească''.

Iar dacă pătrunzi în viaţa lor de toate zilele, constaţi din ce în ce tot mai multe deosebiri între români şi ucrainieni, cu toate asemănările aparente. Acelaşi lucru se poate observa şi cînd e vorba de arta populară. Cu toate că se resimte o uşoară influenţă ucrainiană, mai ales în decorarea ,,cuptorului'', totuşi după o oarecare obişnuinţă am ajuns să ne dăm perfect de bine seama cărei ,,etnii'' aparţinea artistul, care fireşte nu era decît gospodina casei. Iar cînd artistul era rezultatul unei căsătorii mixte, deduceam după stilul operii, dacă artistul a moștenit însușirile sufletești ale tatălui sau ale mamei. Sîngele se transmite adesea și prin suflet.

---

[75] În Basarabia numai preotul la prohod are ,,tătuşîi''. Vezi Ştefănucă, ,,Anuar'', IV, p. 90.

Dar dacă aceste imponderabile spirituale sînt mai greu de identificat, moldovenii înșiși își dau seama de valoarea spiritualității în deosebirea grupurilor etnice. Tradiția, datina, constituie pentru ei criteriul de „etnicitate". Sîngele se poate amesteca, limba se poate învăța sau uita, dar „zaconul" nu poate fi decît sau „ucrainian" sau „moldovenesc". Tradiția pare a se bucura de privilegiul unei „sfințenii" deosebite, care nu se acordă nici limbii, nici sîngelui.

★

Cînd și cum au ajuns românii în Transnistria e o problemă de istorie sau de etnografie care ne interesează mai puțin. Se pare totuși că e vorba de străvechi expansiuni păstorești, a-istorice, de mocani ardeleni și moldoveni, care fiind surprinși de dispariția condițiilor favorabile păstoritului și de începuturile agriculturii intense și rentabile, s-au stabilit pe acele meleaguri, nu fără regretul și melancolia spațiilor natale. Un bătrîn „mocan" din Zahareuca, jud. Dubăsari, ne spunea că ar vrea să meargă să-și vadă satul, undeva în jurul Sibiului, și apoi să se întoarcă iar în Transnistria, unde trăește de 60 de ani.

E important însă că acești români au venit aci cu avutul lor material și spiritual. Ei păstrează încă o civilizație cu vădite caractere ciobănești. Au avut pînă mai eri o industrie casnică desvoltată, pe care au împrumutat-o și ucrainienii. Termenii și tehnica țesutului este cea moldovenească, chiar și la ucrainieni. Românii n-au avut nevoie să împrumute nimic, ei au dat numai. Cît privește manifestările spirituale, s-a putut vedea din capitolele prezentate de noi, cît sînt de asemănătoare cu cele din alte provincii românești. Acest lucru îl vedea clar încă dela 1883 Th. Burada cînd, referindu-se la moldovenii din Gubernia Chersonului, spunea : „*Credințele, datinile, și năravurile lor, le-am găsit fără nicio deosebire de credința locuitorilor din Moldova*" (op. cit. p. 18—19).

Datorită acestui avut material și spiritual, transnistrienii au putut să se păstreze „moldoveni", cu toată conviețuirea și uneori amestecul de sînge și de vorbe. Datorită acestei forțe nici timpul, nici istoria, n-au avut prea mare importanță. Deși izolați prin granițe politice, ei nu s-au desnaționalizat, căci au avut toate cele necesare unei îndelungate rezistențe. Ochii sufletului lor au privit desigur mereu spre „țară" și așteptau să dispară iarăși granița Nistrului. Căci nu trebue să uităm că aceasta durează abia dela 1918. Pînă aci pentru „mocani" nu erau granițe politice. Din Poiana sau Săliștea Sibiului pînă în Crimeea și Caucaz se întindea spațiul ciobănesc fără de hotare.

După Unirea cea mare, românii transnistrieni au fost surprinși de o nouă fază a istoriei, de epoca naționalităților. Ei, care se depărtaseră prea tare, în sens spațial, de „copita moldovenească", au rămas în afara granițelor. Desigur, regretele au fost reciproce. Dar, toate ar fi fost cum ar fi fost, dacă n-ar fi existat comunism. Românii din Transnistria au fost cei mai refractari comunismului. Mulți au fugit în țară cu riscul vieții. Cei care au rămas, s-au păstrat însă „Moldoveni", fiind mândri de originea lor : „Da noi, moldoveni sîntem”. Am văzut că această „moldovenie” se bazează în primul rînd pe tradiţia spirituală.

Prin situaţia periferică în care se află faţă de masa românilor şi pentru dîrzenia lor de conservare, moldovenii de peste Nistru s-ar putea numi pe drept cuvînt contraforturile spirituale ale românismului.

ANEXE

PLUGUŞORUL DE LA SPEIA

Sculaţi, sculaţi boeri mari,
că nu-i vremea de dormit
da-i vremea de plugărit,
la cîmp curat
dela mori înrolat,
unde o învoit
domnu bine de arat.
Aho, aho, copii şi fraţi,
staţi puţin şi nu mînaţi.
Ara, ara,
brazdă neagră răvărsa,
grîu roşu sămîna,
cu borona[76] *borone,*
cu grapa[77] *grăpuie,*
din urmă grîu verde răsare,
da bădiţii bine-i păre.
S-o sculat marţi dimineaţa,
la luna, la săptămîna,
s-o dus la deal[78]
să vadă grîu
de verde, de-nflorit.
Cum o ajuns bădiţa la deal
grîu era copt, răscopt,
nant ca-n streşină
des ca-n părete,
la schic era ca vraghia,
la grăunte ca mazărea.
O frecat un schic
o luat un miertic,[79]
cîn o frecat două
o luat nouă.
Bădiţa s-o spăimîntat
şi acasă o alergat.
— Bre, nevastă,
grîu nouă o să ne piară,
— Bre, bărbate, nici în samă nu băga,
dă herghelia-n ocol
şi-ncalecă un tertel[80]
cu dunga murgă pe schinare
şi du-te la tîrg la Orhei
şi cumpără nouă săcerele
cu mărunchi de floricele.
Da bădiţa n-o nimerit
la tîrg la Orhei,
da o nimerit la tîrg la Hîrlău,
unde al ştiu şi eu
şi n-o găsit să cumpere săcerele
da o cumpărat oale şi ulcioare
care nu-s lelii Marghioale trebuitoare.
Au venit bădiţa acasă
şi o început iar a se văicăra :
— Bre, nevastă, grâu nostru o să piară.
Da lelea Marghioala
iar pe bădiţa îl îndeamnă
să dee herghelia în ocol,
să-ncalece un tertel
cu dunga pagă[81]
pe schinare
să plece iar la tîrg la Orhei
să cumpere nouă chile[82] *de oţel*
de unde să facă nouă săcerele
cu dinţii de găurele,
cu mărunchi de floricele.
Iar bădiţa la tîrg plecînd

---

[76] grapa de fier sau lemn (cu cuie).
[77] grapă din spini.
[78] cîmp.
[79] măsură de 8 —10 kg.
[80] cîrlan.
[81] bălan cu negru.
[82] kilograme.

65. *la Orhei nimerind*
oţăl au găsit
şi-napoi venind
o nimerit la Petrea ţiganu
auzind că bate bine cu ciocanu.
70. *Unde i-au dat acele 9 chile de oţăl*
să-i facă acele nouă săcerele
cu dinţii de găurele,
cu mărunchi de floricele.
Iară Petrea ţiganu
75. *pînă le-o gătit*
cu chila[83] *găurile făce,*
mărunchi de floricele împlete,
cu ciocanu ciocăne
şi badichii săcerile-i găte.
80. *Iară bădiţa s-o sculat*
marţi dimineaţa
şi-o luat vreo doi-trei şini[84]
şi vo cîţiva oameni străini
85. *şi-o băbuşoară bătrînă*
cu brîul de lînă
cu şfichiu[85] *de rîzînă*[86]
că ştie rînduiala bine la pîne.

O *luat bădiţa acele nouă săcerele*
90. *cu mărunchii de floricele,*
cu dinţii de găurele,
s-o dus din capătul pămîntului
din jeliţa[87] *vîntului*
Cîn vîntu abure
95. *claca badii să-ntăre,*
cînd vîntu înceta
claca badii să culca.
Da băbuşoara cu sfichiu de răzănă
să scula.
100. *O pus din mărunchiu în mărunchiu,*
din mărunchi în znop,
din znop în copă[88]*,*
din copă în harabă,[89]
din harabă în claie[90]
105. *din claie pe făţare*[91]*.*
O pus bădiţa acele nouă iepe surete
cu mînz într-însele
cu mînz cît dînsăle
cu picioarele a-l fărma
110. *cu cozile a-l mătura*
cu urechile a-l vîntura
cu gurile bădiţii în sac
i-a-l turna.
O încărcat bădiţa nouă cară
115. *în pogoară*
şi-o pornit la moară,
dar morariu auzind
că vine bădiţa cu atîtea
cară la moară,
120. *o făcut, cioc, boc,*
şi-o dat moara la loc,
o tăiat un cocoş
i-o turnat bădiţii în coş
şi-o tăiat o găină
125. *şi-o aşezat piatra pe făină.*
şi-nvîrtindu-se moara
clanţa, blanţa,
pîn joi dimineaţa
fănina bădiţii era gata
130. *şi rece cumu-i ghiaţa.*
Şi pornindu-se bădiţa acasă
cu aceleaşi cară în pogoară
auzind lelea Marghioala
umblă casă dela casă
135. *după o sîtă deasă de mătasă*
să facă un colac
pentru cei din casă ;
umblă casă dela casă
după o sîtă rară de năgară
140. *să facă un colac*
şi pentru noi aieşti di-afară
îndulcit şi-nzăhărit
ca pentru noi plugăraşi gătit!
Daţi-ne, moşule, cîte-o capecuţă[92]

---

[83] pila.
[84] fini.
[85] vîrful biciului.
[86] cauciuc.
[87] bătaia.
[88] claie.
[89] car mare.
[90] stog.
[91] arie pentru îmblătit cu cai.
[92] ban.

145. *să ne cumpărăm cîte-o mănteluță ;*
dați-ne, moșule, cîte-un șenșor [93]
să ne cumpărăm cîte-un boldișor
să-mpingem boii-n curișor
să meargă mai repegior
150. *să nu mănem la aceste curți*
a doamnelor voastre
nante, minunate,
dar să ne ducem
la a noastre
155. *cele acoperite cu posderie*
și-ncreștite cu găinaț de vraghie
unde-ntrăm pe brînci 'ntr-însele
și eșim pe coate-afară.
Mînați, băieși, hăi, hăi,!
160. *(lăturașii strigă : Hăi, hăi!)*

Speia (Tiraspol), Toader Bădescu, 60 ani

Nota Redacției. Prezentul studiu a fost publicat pentru prima dată în revista ,,Sociologie românească'', 1943, p. 108 –149 și republicat în ediție separată în 1944 de Editura Ramuri din Craiova.

Recent a fost reeditat de Paul H. Stahl în colecția ,,Sociétés européennes'', în volumul miscelaneu ,,*Românii din Răsărit*'', Paris, 1990.

În afara pasajelor reproduse de noi mai sus, studiul profesorului Gheorghe Pavelescu mai cuprinde un substanțial capitol ,,Concepția despre lume și viață'' (Problema cosmologică, Problema morală, Știință și superstiție) și o antologie de texte folclorice (plugușoare, descîntece, povești).

Redacția mulțumește și pe această cale domnului prof. Gheorghe Pavelescu pentru bunăvoința cu care a răspuns solicitării noastre.

---

[93] bucată de capic.

NICHITA P. SMOCHINĂ, ETNOGRAF AL ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI

IORDAN DATCU

Academia Română, respectîndu-și o idee pe care o formulase încă de la înființarea sa, aceea de a chema în sînul său cărturari de seamă din toate provinciile românești, îl alegea, la 2 iunie 1942, ca membru de onoare, pe etnograful, sociologul, istoricul și publicistul **Nichita P. Smochină.** Fuseseră aleși pînă atunci reprezentanți ai românilor transilvăneni, basarabeni și bucovineni și venise momentul să fie ales și un reprezentant al românilor transnistrieni. Cel ales era apreciat de comisia propunătoare — alcătuită din personalități ca I. Petrovici, Șt. Ciobanu, Ion I. Nistor, M. Sadoveanu, I. Simionescu, G. Murnu și D. Guști — ca ,,vajnicul apărător al cauzei românilor transnistrieni, care în același timp este și un cărturar de seamă"[1]. Această înaltă recunoaștere a meritelor omului de știință și militantului pentru cauza românească avea să fie, nu peste multă vreme, dată uitării, o istorie brutală și plină de samavolnicii determinînd uitarea aproape totală a lui N. P. Smochină, el fiind încă unul dintre acele destine frînte, unul dintre acei numeroși cărturari față de care istoria ultimei jumătăți de secol a manifestat un dispreț total. Numai un mare noroc a făcut ca omul să nu fie arestat și surghiunit în Siberia, așa cum s-a întîmplat cu atîția și atîția cărturari basarabeni și transnistrieni, cu atîția și atîția oameni de rînd din același spațiu. A reușit să scape ascunzîndu-se sub alt nume. Securitatea însă îl știa și i-a confiscat manuscrisul amintirilor, lucrare nerecuperată nici pînă acum, a cărei publicare, dacă manuscrisul se va mai fi păstrînd, ar constitui în mod sigur o revelație și s-ar constitui și într-un atît de necesar act reparator.

---

[1] Analele Academiei Române. Dezbaterile", tomul LXII, 1941 —1942, București, 1943, p. 240 (Ședința de la 2 iunie 1942). ,,Drept rezultat al votului se constată că d-l N. Smochină, din 32 voturi exprimate a întrunit 30, 2 voturi fiind contra. Dl. Președinte I. Simionescu constată că d-l Smochină a întrunit numărul statuar de voturi și îl proclamă membru de onoare al Academiei Române". Propunerea făcută de comisia amintită a fost citită de acad. Ștefan Ciobanu.

REF, tom 38, nr. 1—2, p, 83—96, București, 1993

Este și prea este momentul să ni-l reamintim pe acela despre care se spusese că „A fost și este încă un Șincai al transnistrienilor, purtîndu-le cronica în desagă. Istoria românilor îi va rezerva locul de marcă printre ctitorii neamului", despre care se spusese că este „părintele sufletesc" al transnistrienilor [2].

Dacă opera i-a fost interzisă timp de o jumătate de secol, cu atît mai puţin a fost cunoscută biografia autorului ei.

S-a născut la 14/27 martie 1894 în satul Mahala, plasa Lunca, judeţul Tiraspol, din părinţi români, Parfenie Smochină (consătenii îi pronunţau numele : Somochină), și Anghilina (numele său de familie era Mircea), ţărani posesori de pămînt și grădini, localitatea fiind situată într-o regiune vestită prin livezile sale de pomi fructiferi. Tatăl său a fost de mai multe ori primar. Ambii părinţi vorbeau doar românește, de altfel în Mahala și satele din jur nu trăiau ruși. Anghilina era credincioasă și nutrea un mare respect pentru tradiţiile străbune. Pentru ea termenul *român* avea semnificaţia de *bărbat* : cînd era întrebată unde îi este soţul, răspundea : „românul meu este..." (și adăuga locul).

Copilul Nichita (în familie i se spunea Vlaicu) învaţă mai întîi la școala bisericească din Mahala, cu dascălul I. Barcaru, care i-a învăţat pe copii, în rusește, să citească din ceasloave și să memoreze rugăciuni slave. Nichita, care a fost un elev eminent, a învăţat în acești ani împreună cu colegii săi Balan Ștefan, Ciurea Arhip și Carp Mircea, toţi devenind mai tîrziu luptători pentru cauza românească.

Tînărul Nichita avea să intre mai tîrziu în serviciul Judecătoriei din Dubăsari. În timpul primului război mondial este mobilizat la o școală militară de ofiţeri de artilerie. Este trimis pe frontul german, unde este rănit de mai multe ori și este distins cu medalia „Sfîntul Gheorghe" cu spade. Va lupta și pe frontul caucazian împotriva turcilor. La 17 mai 1917 a luat parte la congresul popoarelor din Caucaz, prilej cu care Georgia și-a declarat independenţa.

Vîltoarea revoluţiei bolșevice îl duce pînă la Petersburg, unde, în timpul unei întrevederi cu Lenin, acesta îi spune să se ducă la București să lupte împotriva boierilor români. Revine, travestit în haine ţărănești, între ai săi, unde va fi președinte al zemstvei, prefect la Tiraspol, deputat în rada ucraineană. Face să apară, la Dubăsari, doar în cîteva numere, cotidianul „Moldovanul".

Activitatea sa proromânească făcîndu-l, pentru bolșevici, persona non grata, încearcă să treacă, legal, împreună cu soţia sa, Agapia Ciobanu, fiică a ţăranilor Ion și Ileana Ciobanu, în Basarabia, însă grănicerii îi împiedică. Vor trece totuși, în secret, în decembrie 1919, și se vor stabili la Iași. Aici va fi contabil la serviciul Căilor Ferate, student la Drept și la Filosofie. Ca să se întreţină pe sine și soţia, este totodată funcţionar la căminul studenţesc de pe str. Păcurari, unde i se dă și locuinţă. În același oraș va fi, după absolvirea facultăţii, avocat și secretar la Rectoratul Universităţii. Încă student fiind, participă, împreună cu colegul său Arhip Ghirea, la congresul anual al Ligii Culturale (Galaţi, 27—29 mai 1923). Îl cunoștea deci pe N. Iorga, care l-a trimis apoi, pentru completarea studiilor, la l'École Roumaine en France, unde va rămîne cinci ani. Își ia doctoratul la Sorbona. Solicitat să rămînă profesor la această celebră instituție de învățămînt, preferă să se reîntoarcă în România. Din perioada studiilor pariziene datează studiul său, *Les émigrés roumains à Paris (1850—1856) (Exposé contribuant à l'étude de la Renaissance politique de la Roumanie)* [3]. Sub numele său adăuga calitățile : Avocat. Professeur à l'Ecole pour la Propagation des Langues Etrangères en France. Studiul a fost dedicat lui N. Iorga : „En hommage et reconnaissance". În anii petrecuți în Franța duce o neobosită și fermă activitate întru susținerea cauzei românilor din Uniunea Sovietică, ține conferințe, scrie la periodice din Italia, Germania, Elveția, Belgia. La 17 martie 1932, tipărește în „L'Ordre", Paris, un fulminant act de acuzare a atrocităților comise de ruși împotriva românilor transnistrieni, *Les massacres de Moldaves dans la Russie Soviétique.* Era memoriul pe care-l prezentase Președintelui Societății Națiunilor, memoriu semnat de 634 refugiați transnistrieni și citit, de alcătuitorul lui, în Comisia a VI-a pentru minorități a forului internațional amintit. Autorul memoriului informa despre rolul istoric al românilor de peste Nistru, asupra numărului lor mare (800.000 de suflete) și asupra tragediei lor. Memoriul acesta și alte demersuri ale vajnicului militant au rămas fără ecou. A doua zi, „L'Humanité", oficiosul partidului comunist francez, îl acuză pe M. Florin (este pseudonimul cu care semnase Smochină articolul) că este dușman al Uniunii Sovietice. M. Florin revine, în aceeași publicație, cu articolul, în care aduce alte detalii și probe despre abominabilele masacre, *Les atrocités soviétiques.* „L'Humanité" l-a atacat și pe un ziarist francez, Geo London, care spusese adevărul despre masacrele de pe Nistru. N. P. Smochină avea de ținut piept, totodată, presei rusești și ucrainene. La 13 aprilie 1932 ia cuvîntul după A. K. Kerenschi și Geo London, la mitingul ce a avut loc la Musée Sociale, în care s-a protestat împotriva tragediei de la Nistru. Cu alt prilej, în Salle Wagram, ține piept agenților Cominternului. Chiar presa bănuită de atitudine prosovietică scrie despre masacre : *La verité sur la situation de la Moldavie Sovietique* și *Les nuits rouges du Dniester* (în „Lu", 22 aprilie 1932), primul articol fiind preluat după „Izvestia".

---

[2] Gherasim Pintea, *N. P. Smochină*, în „România viitoare", an. I, nr. 30—31, 1941 și în „Transnistria", București, 27 octombrie 1941, p. 3.

Colectivizarea forțată, cu efectele ei asupra țăranilor — propaganda bolșevică afirma că ea este concepută a veni în ajutorul țăranilor săraci — cu efectele ei dezastruoase asupra întregii țărănimi, cu spolierea nemiloasă, cu foametea, frigul, cu deportarea celor ce se opuneau, cu comportarea bestială a autorităților, a determinat un exod al românilor la începutul iernii 1932 și în anul 1933. Pe baza mărturiilor directe ale țăranilor care au reușit să treacă Nistrul — pe la puncte de trecere ca Tiraspol, Gherlina, Nemenca, Cerlin, Vadu Rașcov, Volcineț, Leucani, Chițcani, Unghia Boului, Lipnic, Poiana, Rezina, Bîrda, Clucat, Praporgescu, Tarasă ș.a. — și folosindu-se și de presa epocii („Poșta Basarabiei", „Curentul", „Universul", „Adevărul", „Basarabia", „Bessarabscoe Slovo"), Nichita P. Smochină întocmește un tablou cutremurător al tragediei țăranilor care au luat calea pribeagului încercînd să treacă Nistrul, asupra cărora s-a abătut mînia animalică a grănicerilor bolșevici. Sînt tulburătoare evocările unor scene sfîșietoare, este evocată baia de sînge din pădurea Olănești. imagini fotografice vin să documenteze ororile săvîrșite de grăniceri ruși [4].

---

[3] Extrait des „Mélanges de l'Ecole Roumaine en France", XI, 1933, Paris, Librairie J. Gamber, 7, Rue Danton, 1933, 60 p.

Părăsește Franța, unde și-a luat doctoratul în drept, și revine la Iași. După ce în anii 1927—1928 a fost reprezentant, în orașul amintit, al ,,Tribunei românilor transnistrieni'', publicație care a apărut la Chișinău, N. P. Smochină a început să tipărească, trimestrial, începînd din ianuarie—martie 1935, propria sa publicație, ,,Moldova nouă'', organ al Asociației culturale a transnistrienilor. În anul al șaselea al apariției ei, 1941, și-a urmat directorul ei la București și se subintitula ,,revistă de studii și cercetări transnistriene''. Revista a inserat studii care, cum consemnează directorul ei, ,,s-au bucurat de frumoase aprecieri atît în cercurile noastre științifice, cît și în cele din străinătate'' [5], fapt explicabil dacă ne amintim că aici și-au dat întîlnire personalități ca I. Simionescu, Pan. Halippa, Onisifor Ghibu, compozitorul Vasile Popovici ș.a.

A apărut însă cu mari greutăți, la cele de ordin material adăugindu-se obstacolele ce i le punea cenzura (unele studii au fost confiscate chiar după ce primiseră viza prealabilă a cenzurii), din rațiuni care țineau de necesitatea de a evita conflicte diplomatice.

La București, Nichita Smochină este funcționar în Ministerul pentru Minorități și președinte al Asociației Românilor Transnistrieni. Colaborează sistematic la săptămînalul ,,Transnistria'', gazeta redeșteptării naționale a românilor dintre Nistru și Bug, al cărei redactor a fost dr. Ilie Zaftur. Împreună cu Diomid Strungaru, redactor la București al publicației ,,Moldova nouă'', scoate, într-un singur număr, în 1943, ,,Cartea moldovanului''. Au fost ani de avînt și de speranțe, care s-au năruit o dată cu încheierea celui de al doilea război mondial, cînd țara a fost iarăși sfîrtecată.

Întreaga viață a lui N. P. Smochină a fost una de luptă și de jertfă, una închinată românilor din Transnistria. Un publicist care l-a cunoscut spunea că N. P. Smochină a jertfit totul idealului său : ,,Modest, tăcut, cu atît mai dîrz în apărarea alor săi și a pozițiilor sale. A jertfit tot pentru susținerea dreptului românesc asupra Transnistriei; tot, începînd cu familia sa — mai mulți frați i-au fost deportați, mama omorîtă, satul său deposedat de pămîntul cel mai roditor pe care au fost colonizați slavi; continuînd cu existența sa, luînd adesea rezervele sale personale pentru tipărirea lucrărilor sale și revista sa « Moldova nouă »"[6].

---

[4] Articolele apărute în presa franceză și întregul dosar al exodului țăranilor transnistrieni, suferințele îndurate, morții lor, în studiul lui Nichita P. Smochină, *Din amarul românilor transnistrieni. Masacrele de la Nistru*, în ,,Moldova nouă'', București, an VI, nr. 1 —3, ianuarie-decembrie 1941, p. 239 —295 + planșe.

Pentru a sensibiliza opinia publică mondială pentru cauza românilor transnistrieni, N. P. Smochină a tipărit unele articole ale sale în limbi străine : *Les Roumains de Roussie Soviétique*, Iași, 1939, X + 59 p. (Extrait du revue ,,Moldova nouă'', no. 1, 1935, no 5, 1939) ; *Die Rumänen in Sowjetrussland*, Iași Inst. de arte grafice Brawo, 1939, 8 p. + f.h. ; *I Romeni fra il Dniester ed il Bug*, București, 1941, 30 p. + XXXII pl. ; *Die Rumänen zwischen Dnjestr und Bug*, București, 1941, 32 p. + XXXII pl.

[5] ,,Revista Fundațiilor Regale'', an. IV, nr. 4,1 aprilie 1937, scria la rubrica ,,Reviste'' : ,,E o revistă cu preocupări bine definite. Întregul ei număr e dedicat românilor de peste Nistru și existenței lor naționale, sub toate aspectele acestei existențe : politic, social, economic, cultural, artistic. Interesul documentar al unei astfel de publicații este incontestabil. D.N.P. Smochină pune o deosebită stăruință în a culege și a ne transmite izvoare de informație asupra românilor transnistrieni și asupra micului stat pe care îl constituie ei în Rusia Sovietică''. Revista va reveni, la 1 decembrie 1942, în nr. 12, p. 736, la rubrica ,,Note'', sub semnătura lui V. Mihordea, care scrie : ,,Închinată preocupărilor de viață ale românilor de peste Nistru, revista « Moldova nouă » a putut — grație abilității și legăturilor directorului ei, d. N. P. Smochină — să grupeze și în acest număr colaboratori de mîna întîia, care să asigure — pe lîngă unitatea de program — și ținuta științifică și literară ce se desprinde din ansamblul tuturor articolelor. Unele din ele sunt traduse în limbile germană și italiană, pentru a fi mai ușor accesibile în străinătate, revista avînd și caracter de propagandă pentru dreptatea cauzei românești de peste Nistru''.

Și-a cîștigat însă un loc în istoria etnografiei și presei românești, un loc care este sigur, deși i se recunoaște atît de tîrziu.

Uitat de toți, Nichita Smochină se stinge din viață, la București, la 14 decembrie 1980, fiind înmormîntat la cimitirul Reînvierea.

Una dintre primele călătorii de studii întreprinse de T.T. Burada la românii locuitori dincolo de granițele țării, a avut loc în anul 1883, în Transnistria și a relatat despre ea în *O călătorie în satele moldovenești din gubernia Cherson (Rusia)*[7]. Călătorul împătimit și etnograful Burada a dorit să dovedească, pe de o parte, celor care nu știau (numărul lor nu era mic) că români trăiesc și dincolo de Nistru, pînă departe la Elisabetgrad, prin Crimeea, în Caucaz, și pe de alta, că aceștia locuiesc în numeroase sate în care sînt majoritari, că se „află un număr foarte însemnat de români" și în orașe ca Tiraspol, Grigoriopol, Dubăsari, Ocna, Pavlovca, Anania. Trecînd prin sate ca Iasca, Troițca, Gradinița, Sevărtaica, Beleaoca, Caialîia, unele cu mare întindere și numărînd între 800 și 1200 de case etnograful notează cu fermitate că în localitățile acestea și în multe altele „elementul predominant a populațiunii este românesc", că românii și-au păstrat limba, credințele, obiceiurile (calendaristice și necalendaristice), moravurile, cîntecele, că toate acestea le-a găsit „fără nici o deosebire de credințele locuitorilor din Moldova", că locuitorii aveau nestrămutata convingere că localitățile au fost dintotdeauna stăpînite de ei. Ideea majoră subliniată de Burada este că în locurile vizitate „naționalitatea curată a neamului românesc... n-a fost atacată întru nemica în esența ei"[8], și aceasta ca rezultat al mîndriei lor romane, al prudenței de care dăduseră dovadă românii transnistrieni în relațiile cu alte etnii. Convingerile dobîndite în prima călătorie i se vor consolida și mai mult în cea următoare[9], din vara anului 1895, cînd vizitează Kamenetz, Jmerinca, Iuliampol, Nemirova, Mohilău, Țigănauca ș.a. T. T. Burada este deci primul etnograf care a relatat foarte documentat asupra vieții, limbii, tipului, ocupațiilor, credințelor, așezărilor, bunăstării românilor transnistrieni. Constată, în atîtea și atîtea laturi ale vieții spirituale și culturii materiale, trăinicia tradițiilor, însă, totodată, cu obiectivitate, notează că, în conviețuirea cu alte etnii, românii transnistrieni au preluat unele elemente de port, unii locuitori din gubernia Cherson îmbrăcîndu-se ca rușii, iar alții ca bulgarii, că, de asemenea, cămașa femeiască are „caracter malorusian". Cercetări de pionierat de incontestabilă valoare, cele două relatări de călătorie ale lui T.T. Burada și-ar fi sporit valoarea dacă autorul n-ar fi înlăturat din însemnările pe care le-a tipărit o serie de texte populare sub motivul că ele erau comune și altor spații ale românității.

---

[6] Vezi nota 2.

[7] „Convorbiri literare", Iași, an, XVII, nr. 8, 1 noiembrie 1883, p. 281 –291.

[8] *Op. cit.*

[9] *O călătorie la românii din gubernia Kamenitz-Podolsc*, în „Arhiva. Organul Societății Științifice și Literare din Iași", Iași, an. XVII, nr. 11, noiembrie 1906, p. 536 –547.

După T. T. Burada, cea mai însemnată contribuţie la cunoaşterea spiritualităţii românilor transnistrieni o va aduce Nichita P. Smochină. E adevărat că acolo, în Transnistria, se va tipări colecţia lui P. Chior, *Cîntici moldoveneşti (narodnici)*, (Balta, I—II, 1927 ; III, 1928), conţinînd cîntece bătrîneşti, doine şi hore, precum şi unele texte din colecţia lui V. Alecsandri. Colecţionarul avea să fie condamnat, motivul real al osîndirii sale, de către autorităţile bolşevice, fiind acela că ,,autorul a urmărit să redea unitatea sufletească a românilor de pretutindeni'' [10]. Avem, evocînd cazul lui P. Chior, şi explicaţia sărăciei cercetărilor etnografice în Transnistria, puţinătatea tipăriturilor din acest domeniu.

O politică bolşevică antiromânească, şovinismul ucrainean, prigoana împotriva românilor, regimul de teroare şi nivelare, cenzura, un înrăit curent romànofob, ura împotriva limbii române, care era socotită de propaganda oficială un produs al spiritului burghez, măsurile arbitrare în domeniul limbii, care au propus fie arhaizarea ei, fie făurirea unei alte limbi, artificiale, au făcut în mare măsură imposibile cercetarea etnografică şi dezvoltarea unei literaturi originale viabile. Este suficient să amintim că un oarecare L. A. Madan, autor al unei gramatici, ,,monument de erezie ştiinţifică şi de lipsă de logică'' [11], a propus astfel de aberaţii în domeniul terminologiei : aero-măsurător (pentru barometru), călduro-măsurător (termometru), aero-născător (oxigen), apo-născător (hidrogen), dintnic (dentar), descriinic (descriptiv), logituri (accent), lăbiuţi (ghilimele), multuratic (plural), sîinţă (persoană) etc. Culegătorii care încercau să se dedice studierii obiceiurilor la naştere, la nuntă, colindelor, bocetelor, cu alte cuvinte folclorului tradiţional cu marca lui naţională, erau decretaţi naţionalişti. Erau promovate în schimb falsurile, prelucrările, se impunea să fie relevate cîntecele ,,revoluţionare''.

Cel care se anunţa dotat să realizeze o cercetare completă asupra spiritualităţii românilor transnistrieni era N. P. Smochină, cercetător localnic. Cultivat, cu o ardentă dragoste pentru românii din stînga Nistrului, pe care-i socotea, cum se socoteau şi ei, o ramură din trunchiul românităţii, cu un interes major pentru istoria şi prezentul lor, pentru aspiraţiile lor, pentru limba şi tradiţiile lor, cu o mare curiozitate, cu real talent de cercetător şi cu o pasiune pe măsură, N. P. Smochină străbate, atîta vreme cît trăieşte în ţinutul copilăriei şi cît a îndeplinit o serie de funcţii administrative, apoi cît timp a fost militar, întregul spaţiu transnistrian şi îşi notează varii creaţii populare, obiceiuri. Va fi silit însă, la vîrsta de 25 de ani, să se refugieze în România, lucrările sale fiind arse de cei interesaţi să ascundă adevărata identitate a românilor transnistrieni. Cu o bună memorie, va reconstitui, în anii cînd s-a aflat la Iaşi, ceea ce s-a putut şi a realizat o nouă colecţie, chestionînd, în cîteva etape (în anii 1922 şi 1923, în decembrie 1924, în toamna anului 1934, în august 1936 şi în mai 1938) pe transnistrienii refugiaţi în România. Va spune de aceea că ceea ce a reuşit să adune este puţin, însă că această colecţie [12] restrînsă reprezintă întreaga Transnistrie.

[10] N. P. Smochină, *Din literatura populară a românilor de peste Nistru*, în ,,Anuarul Arhivei de folclor'', Bucureşti, V, 1939, p. 8.

[11] Sever Pop, *Limba românească din Republica Moldovenească*, în ,,Transnistria'', Bucureşti, an. I, nr. 3, 11 august, p. 2.

[12] Vezi nota 10 .

Spre deosebire de predecesorii săi întru cercetarea creației populare, N. P. Smochină a dat prioritate examinării obiceiurilor populare, aceasta fiind partea mai însemnată a operei sale de etnograf.

Evocarea sărbătorii Crăciunului [13] cuprinde pregătirea colindatului, învățarea colindelor, organizarea colindătorilor (cel ce adună prinoasele se numește sborcic = perceptor), primirea și cinstirea colindătorilor, petrecerile de după colindat, diferențiate după vîrste, cei căsătoriți petrecînd pe ,,cămpănii" (grupuri). Colindătorii țineau seama de particularitățile familiilor pe care le urau, astfel că ei schimbau cuvintele ,,aproape la fiecare casă". Evocarea nu este însă însoțită de exemplificări, autorul rezumîndu-se să dea titluri de colinde. O serie de texte de colinde și urături va publica mai tîrziu [14], texte culese de la săteni din Mahala, Handrabura, Lunca, Corotna, Sărăței, Ocnița, Țibulăuca, Jura, Topala, Pesceana.

La Anul Nou [15] colindau atît flăcăii, care în cete alcătuite din 10 sau 12 persoane, mergeau cu hăitul (uratul), însoțiți de buhai și clopoței, uneori și de capră, pe la casele cu fete și feciori, cît și copiii, care porneau în prima zi a Anului Nou ,,de a sămînța". Erau cinstiți cu parale și cu colac mare împletit. Un vechi obicei era ca primarul, însoțit de doi săteni fruntași, să tragă, împrejurul satului, cu plugul de lemn, la care înjugau ,,cea mai frumoasă pereche de boi", o brazdă adîncă. Obiceiul avea un dublu rost : să celebreze plugăria și să exorcizeze bolile, să le alunge pe timp de un an. Tot la Anul Nou se făceau o serie de vrăji, fetele dorind să afle pe cei ce le sînt ursiți, iar gospodarii să afle cum vor evolua sămănăturile. Datorită faptului că se făceau și vizite la moașe, sărbătoarea începutului de an se mai numea și ,,Anul Nou al babelor".

La Bobotează [16] preotul umbla cu ,,Agiunul de Bobotează" și aghezmuia casa cu toate ale ei. Între darurile ce i se făceau figura obligatoriu un fuior de cînepă, pentru ca ,,prin sufletul curat al duhovnicului, Dumnezeu să depene în liniște și pace firul vieții oamenilor, întocmai cum țăranca își deapănă fuiorul". În seara spre Bobotează, copiii umblau cu Chiraleisa, obicei ,,cam uniform și sărac în cuvinte, nu ca acela al colinzilor". La o săptămînă după Bobotează, erau aghezmuiți și pomii pentru a fi fertili. Era, totodată, obiceiul de a se expune sau desena, spre seară, cruciulițe la ferestre. O istorie zbuciumată a făcut ca obiceiul acesta să aibă loc și în timp de mare cumpănă, cînd rușii, în goana lor după tătari, erau preveniți în acest mod să ferească locuințele moldovenilor creștini, semnul creștinătății fiind tocmai aceste cruciulițe sau icoane puse la geamuri, la uși, pe pereți.

Prohoadele sau Paștele Blajinilor [17] sînt expresia unui ,,adevărat cult al strămoșilor, la cari moldovenii țin cu cea mai mare sfințenie". În dimineața zilei are loc slujba la biserică și la ea participă *numai* bătrînii, copiii avînd menirea de a se duce la cimitir, a aprinde tămîie la morminte și a le îngriji. Sînt urmați de gospodari, care aduc mîncare, bragă, must, colivă, ouă, colaci, pască, le așează pe o față de masă direct pe morminte. Preotul face slujbă la fiecare mormînt. Prohodirea (pocităirea) morților se face pînă seara, cînd are loc o masă comună, la care iau parte deopotrivă cei săraci și cei înstăriți. Se dă pomană copiilor, oamenilor nevoiași. Masa se va continua în gospodăriile sătenilor, unde sînt invitați și vecinii. Cu acest prilej se fac și frați de cruce, legămînt care se păstrează atîta cît trăiesc cei doi.

---

[13] *Crăciunul la moldovenii de peste Nistru*, în ,,Societatea de mîine", Cluj, an. II, nr. 51–52, 20–27 decembrie 1925, p. 898–900. Retipărit în ,,Tribuna românilor transnistrieni", Chișinău, an. II, nr. 4, decembrie 1927, p. 15–18, acum semnat cu pseudonimul M. Florin.

[14] Vezi nota 10.

[15] *Anul Nou la moldovenii de peste Nistru*, în ,,Ramuri. Drum drept", Craiova, an. XIX, nr. 1, 1 ianuarie 1925, p. 26–35.

[16] *Boboteaza*, în ,,Tribuna românilor transnistrieni", an. II, nr. 4, decembrie 1927, p. 18–20.

[17] *Prohoadele la moldovenii de peste Nistru*, în ,,Tribuna românilor transnistrieni", an. I, nr. 1, octombrie 1927, p. 12–14.

Duminica Mare[18], care se sărbătorea, menționează autorul, ,,cu aceeași evlavie ca și Paștele'', era închinată cultului morților. În preajma acestei sărbători se dădeau de pomană pentru morți străchini/farfurii umplute cu lapte cu tocmagi (= tăiței), în vas punîndu-se și o lingură, ,,ca răposații să aibă cu ce mînca''. La biserică, în preziua sărbătorii, se trage clopotul iar în case vor arde toată noaptea candele. Totodată, această sărbătoare ne duce spre un cult al fertilității, fiindcă peste tot se pun mănunchiuri de iarbă : iarbă ,,din toate lanurile'' la icoane, cimburel în casă, ,,frunzari'' de nuc, de vișin, cireș la streașina casei, la adăposturile pentru păsări, la poarta casei, la fîntînă. Casa dobîndește aspectul unei livezi, în care-și dau întîlnire mirosul de cimburel, de frunză de nuc, de trandafiri, de mintă, de salcie și lemnul Domnului, aranjarea casei fiind un prilej pentru gospodină să-și arate gustul pentru frumos. Autorul notează și o legendă legată de Duminica Mare. În noaptea spre această sărbătoare înflorește și tot în această noapte se scutură, papura. Cel ce se încumetă s-o caute și o găsește, la miezul nopții, înainte de cîntatul cocoșului, o culege respectînd un anumit ritual și rostind o închinare pentru Sfînta Treime, devine bogat și poate lua în căsătorie pe aleasa inimii sale.

Cumva asemănătoare cu sărbătoarea precedentă, atît pentru că sînt apropiate în timp cît și pentru că se desfășoară tot în grădini, este *Iarba verde*[19], care se celebra luni, prima zi din postul Sîmpetrului, la o săptămînă după Duminica Mare. Cu frunze luate ,,din streșină'', duminică seara, se duceau, în ziua următoare, înainte de răsăritul soarelui, la baltă sau la Nistru și le dădeau drumul pe apă. Acolo umpleau un urcior cu apă, bună pentru tămăduirea ochilor. În timpul acestei sărbători se împart, pentru sufletul morților, căni, ulcele, burluie, umplute cu vin, must, ,,brahă'', ori apă. Vasele au în jurul lor înșirate bomboane, coarne, vișine, cireșe, trandafiri și se dau de pomană împreună cu un colac și un fir de usturoi. În grădinile gospodarilor se aștern jos mese și sunt invitați și vecinii, împreună cu care se ospătează, discută despre mersul recoltelor, glumesc, cîntă, însă participanții familiști — fiindcă este o sărbătoare numai a lor — se retrag, la sfîrșit, fără cîntece.

Obiceiurile la naștere și la înmormîntare lipsesc din studiile și culegerile sale, iar nunții îi consacră o singură pagină[20] — în care consemnează că a rămas unul dintre cele mai tradiționale obiceiuri și-i schițează momentele esențiale. Cîteva texte, o iertăciune și trei conăcării, antologice, le-a tipărit mai tîrziu [21].

---

[18] *Din obiceiurile românilor de peste Nistru — Duminica Mare,* în ,,Calendarul Ligei culturale'' pe anul 1924, București, 1924, p. 44 —52.

[19] ,,*Iarba verde''. Din obiceiurile moldovenilor de peste Nistru,* în ,,Tribuna românilor transnistrieni'', an. I, nr. 2, noiembrie 1927, p. 11 —12.

[20] *Les Roumains de Russie Soviétique.* Extrait du Revue ,,Moldova nouă'', no. 1, 1935, no. 5, 1939, Iași, Institutul de arte grafice ,,Brawo'', 1939, p. 41 —42 ; *Republica Moldovenească a Sovietelor,* București, Editura Cartea Românească, 1939, p. 8 —9.

Singura sa culegere de texte populare și cea mai amplă care a apărut pînă atunci din Transnistria, este aceea pe care a tipărit-o într-o celebră publicație academică, *Din literatura populară a românilor de peste Nistru*, care cuprinde 146 de texte : balade și cîntece vechi (1—6), doine (7—69), strigături (70—75), colinde (76—89), literatura nunții (90—93), ghicitori (94—129), povești și snoave (130—134), descîntece (135—142) și varia (143—146), culese de la informatori (refugiați în România) din raioanele Dubăsari, Tiraspol, Balta, Ocna Roșie, Rîbnița, Crutî, Pesceana, Slobozia, Cotodic, Valea Hotinului, Ananiev, Grigoriopol, Camenca, Ciorna.

Două dimensiuni majore se impun în cadrul liricii : cîntecele de înstrăinare și cîntecele de militărie și război, și acestea din urmă tot o lirică a înstrăinării. Abundă o lirică de amar, de „mare pojar”, de necaz, de dor, de jeluire, de amărăciune, o lirică a unei sfîșietoare tristeți, care dobîndește aici motivații particulare, culori, accente și profunde și originale. Sînt cîntece ale unei profunde mîhniri, provocate de o istorie nemiloasă ce a despărțit silnic fii de părinți, frați de frați, români de conaționalii lor, românii din stînga Nistrului fiind rupți deopotrivă de cei din dreapta rîului și de cei din Țară. Sînt cîntece străbătute de dorul trainic, neastîmpărat, atotstăpînitor ca românii din „neagra pustie” să se unească, să se afle, cum se spune naiv dar cu atîta sinceritate, „grămăgioară” (la un loc). O lirică a vieții înveninate de străini, care în barbara lor politică de izolare a fraților de frați au făcut ca peste Nistru să nu treacă nici „hîrtia” (scrisoarea).

. . .
Frundzî verdi grîu, sacarî,
Cîti dealuri șî ponoarî,
Toatî-s plini de-a me parî.
Cîti dealuri șî vălceli,
Toatî-s plini de-a me jăli. . .

. . .
Of, ininioarî cu lăcatî,
Cînd te-ai discue v-odatî,
Sî ți vadî lumea toatî,
Cum îńi ești di amărîtî,
Di streini înveninatî
Șî di rudi-ndipărtatî. . .

. . .
— Taci, măicuțî, nu măi plîngi,
Cî inima ńi aî frîngi.
Di atîta-nstreinari,
Nu pot mergi pi cărari.
Ard-o focu di streinătati,
C-am agiuns tari diparti,
Pisti Nestru șî pisti api,
Undi nici hîrtia nu răzbati. . .

. . .
Nestri, Nestri, malu tău,
M-am giurat cî nu ti-oi treci.
Șî ti-am trecut pi gimătati
Șî în gimătati nu ti măi pot.
O trecut șî bun șî rău
Ș-on frati di-a ńeu,
Pi la Chișinău.
N-am nici o cărari.
Am avut o cărărușî
Șî răii s-o horghit
Șî di-ngrădit ńi-o-ngrădit-o
Șî di schinuit ńi-o schinuit-o
Șî nu-i cu chip di răzbătut. . .

. . . .
Frundzuliana di-on chirău,
Aleu, aleu!
Nestri, Nestri, malu tău
Cît îi el din cotigit,
Cît rău el nu ńi-o făcut,
Nici cu luntrea n-am trecut.

[21] Vezi nota 10.

Era un sentiment al înstrăinării în pămînturile pe care ei le stăpîniseră de multe secole, pămînturi care aveau să fie invadate de venetici : ruși, cazaci, evrei, leși, găgăuți ș.a. Pașnici, omenoși, blînzi, românii aveau să-și ducă „povara bunătății lor" (după fericita expresie a lui Ion Druță), să fie prudenți cu fățarnicii care le declarau frăție :

Frunză verde de podbal,
Rău-i, Doamne, cel moscal :
El te—ndeamnă la frăție,
Frate zice ca să-ți fie!...
Să nu-l crezi nici cînd îți jură,
Că el crucea chiar ți-o fură.
Decît moscal creștin,
Mai bine turc păgîn!

Condițiile materiale de trai erau bune uneori, dar faptul nu micșora sentimentul apăsător al înstrăinării :

Trecui Nistru-n ceea parte,
În neagra străinătate.
N-am ce zice, pînea-i bună,
Da-i în țară străină ;
Bine coaptă și miezoasă,
Dar la mijloc veninoasă ;
Mănînc pîne și beu vin,
La inimă pun venin...
Mai bine păsat cu mei,
Dar să fiu între ai mei[22].

Alt motiv al acestei lirici de înstrăinare este acela al spolierii românilor de către străini :

Frunză verde lemn uscat,
De părinți sînt depărtat
Și de neamuri lepădat,
De străini tare-s mîncat
Și de dînșii sînt prădat.

Textele lirice de militărie din colecția apărută în anuarul amintit se completează fericit cu descrierea obiceiurilor ocazionate de plecarea tinerilor la armată, făcută de N. P. Smochină într-unul dintre cele mai concludente studii pe această temă, un studiu singular [23] în literatura de specialitate basarabeano-transnistriană. Autorul surprinde starea feciorilor înainte de a-și părăsi satele la 1 octombrie, profunda lor îngrijorare provocată de acaparantul gînd că vor pleca într-o „lume neagră", la moscălie (este termenul local pentru militărie), la regimente unde adesea nu vor întîlni un singur moldovean pentru a conversa în limba lor, lumea aceasta nouă fiind asemănată de femeile din sat cu moartea. Mamele celor ce vor pleca apelează la zodieri, vrăjitori, pentru a-i îmbuna pe aceia ce-i vor lua în primire pe tinerii transnistrieni, pe cei care vor dispune de viața lor la „priiom" (garnizoană, cerc de recrutare). Inainte de a le pleca feciorii, părinții le organizează „gioc", la care participanții îi aduc recrutului cîte o pereche mare de colaci, îl sărută, îi pun bani pe un talger, îl leagă pe recrut cu un ștergar. Jocul ce are loc nu este unul de bucurie, ci de jale, iar masa la care iau parte este într-atît de tristă „încît te face să crezi că ești la o adevărată înmormîntare". Dacă textele cîntecelor cunosc unele variații, în funcție de împrejurare și de starea sufletească a participanților, melodiile, „cîntecele de moscălie", alcătuiesc un repertoriu specific, care nu se cîntă „decît toamna, cînd se duc recruții". Alte detalii interesante privesc „iertăciunile", pe care le rostește recrutul în fața părinților, a preotului din sat, a tuturor celor cu care se întîlnește. În schimb, la biserică, cere ajutorul lui Dumnezeu pentru a se mai întoarce la baștină. Toți cei ce-l întîlnesc pe recrut îl dăruiesc cu bani, cu miniștergure (prosoape). Obiceiurile sînt puțin schimbate cînd cel care va pleca este căsătorit, acesta întîlnindu-se și ascultînd sfaturile doar ale rudelor. Soția celui care pleacă, a „moscalului", se numește „moscancă". În fine, autorul notează și unele obiceiuri prilejuite de întoarcerea acasă a „moscalului".

---

[22] Pan. Halippa, *Ceva despre țăranul basarabean*, în „Viața Basarabiei", an. XI, nr. 10—11, octombrie-noiembrie 1942, p. 5—7.

[23] A. Ciobanu-Vlaicu [N. P. Smochină], *Moscălia*, in „Moldova nouă", an. V, nr. 5, 1939, p. 180—190.

Deosebit de interesant este că obiceiul, cu repertoriul lui de cîntece a reținut atenția unui etnomuzicolog de talia lui George Breazul, care a stăruit asupra cîntecului transnistrian ca factor de rezistență exprimînd un spirit colectiv : „Impresionant este la transnistrieni și semnificativ sub acest raport, întreg ceremonialul plecării recruților la moscălie (militărie)... Nicăieri nu pare ceremonialul mai cu grije rituală îndătinat și păstrat ca la transnistrieni și nicăieri spiritul comunității românești nu apare mai viu și mai clar manifestat ca în formele și în cîntecele moldovenești determinate de acel prilej. Sub spectrul amenințător al despărțirii de obștea sătească a unui membru al ei, tînărul ce pleacă la moscălie mai strîns și mai intim simte spiritul de solidaritate și de unitate al grupului etnic și mai caracteristice apar formele în care își află expresia acest spirit" [24].

Există în tot ceea ce a scris N. P. Smochină despre folclorul transnistrian și o pagină radiind de lumină, aceea despre jocurile de copii [25], ale celor ce „nu cunosc încă durerea, necazurile și răutatea". Predominante sînt, între cele 45 de jocuri descrise, toate culese din Mahala, cele „în nuci" (specifice regiunii) și cele cu mingea (11 feluri). Autorul nu se rezumă să le descrie, ci le subliniază și specificitatea (exclude vreo influență rusească sau ucraineană), unitatea lor cu folclorul infantil românesc, pe care o susține după ce a consultat lucrări fundamentale cum sînt acelea ale lui T. Pamfile și P. Papahagi. Amplu — puține studii de asemenea întindere apăruseră pînă atunci — studiul lui N. P. Smochină este în mod cert primul apărut în spațiul basarabeano-transnistrian.

Formația de etnograf, folclorist, sociolog și istoric și-a pus amprenta pe studiile lui N. P. Smochină, în sensul că acesta nu tratează obiceiurile și creațiile populare rupte de contextul care le-a generat și perpetuat. Ideea majoră a acestor studii este că, pînă la a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, deci pînă cînd a avut loc expansiunea rusească și cea ucraineană, românii de dincolo de Nistru și pînă mai departe spre Bug, erau acolo trainic așezați, aveau o cultură a lor, o viață specifică, tradițiile lor proprii, aceleași cu ale românilor din Basarabia și din restul țării, se bucurau de dreptul de a avea serviciul religios în limba română, oficiat de preoți din Basarabia, își făceau judecata după obiceiul pămîntului (jus valachicum), aveau o organizare administrativă pe ținuturi, conduse de pîrcălabi sau strajnici, ajutați de zapcii, dările încasate de aceștia de la populație fiind vărsate în vistieria Moldovei. Dreptul românesc a fost recunoscut o vreme și de ucraineni, și chiar preluat, spre exemplu atunci cînd erau confirmate căpeteniile militare ucrainene ca atamani. Deveniseră celebri unii viteji[26] născuți pe pămîntul Transnistriei. Li se recunoscuse românilor transnistrieni că au „alte obiceiuri și o altă viață decît aceea a slavilor"[27]. Țăranii au fost organizați, pînă la victoria bolșevismului, în obști, „în care se perpetuase, aproape fără nici o schimbare, vechiul obicei național al pămîntului, conform cu evoluția socială a mediului, influențele din afară și cerințele economice"[28]. Alcătuite din țărani care lucrau pe moșii boierești iar altele numai din țărani posesori de pămînt, obștiile erau conduse de adunarea obștească, în cadrul căreia hotărîrile se luau cu unanimitate de voturi sau cu majoritate. Obștiile au fost, totodată, și o formă de apărare și conservare a românității satelor. Multă vreme, în zilele de duminică și de sărbătoare, oamenii, în frunte cu bătrînii, se adunau la Casa de obște, unde îl ajutau pe primar să rezolve probleme ale satului. Conducătorii, unii analfabeți, învățaseră la școala vieții și se conduceau după principii morale. Criteriul de promovare a acestora era cinstea ireproșabilă.

---

[24] *Caracterul social al muzicii populare transnistriene*, în „Transnistria", nr. 17, 17 noiembrie 1941, p. 4.

[25] *Jocurile de copii la românii de peste Nistru*, în „Moldova nouă", an. V, nr. 5, 1939, p. 42—97.

Cunoscător direct al realităților despre care a scris, N. P. Smochină a folosit și o întinsă bibliografie, românească (N. Iorga, Z. Arbore, Murgoci, D. Drăghicescu, Șt. Ciobanu, I. Nistor, V. Harea, T. Hotnog) și străină. În *Les Roumains de Russie Sovietique*[29] face o prezentare globală a zonei : momentele istorice esențiale, regiunile locuite de moldoveni, drumurile lor, date statistice concludente (numărul total al românilor de peste Nistru, împreună cu cei colonizați în Siberia, depășea, în 1939, cifra de 1.200.000 de suflete), toponimie, antroponimie, limbă. Atent la vorbirea populară, notează termeni și expresii specifice, fenomene fonetice particulare. Fără o formație de filolog, s-a străduit totuși să prezinte textele din colecția sa într-o transcriere fonetică, făcută cu „foarte mare aproximație"[30]. Dintre particularitățile graiului transnistrian a consemnat pronunțarea *dău* și *stău* pentru *dau* și *stau*. Se cuvine să remarcăm și alte calități ale colecției sale. În primul rînd noutatea, frumusețea textelor lirice. Cîteva note vădesc preocuparea lui N.P. Smochină de a se apropia de rigorile metodologiei moderne. Între acestea sînt de menționat unele trimiteri comparatiste (la colecția lui P. Chior), notele privind circulația textelor și în alte localități decît aceea de unde au fost auzite, precizări privind geneza unor texte. În această din urmă categorie este elocventă nota ce o dă la cîntecul Timofti, impresionantă prin tragedia pe care o evocă, tragedie similară atîtora și atîtora care au avut loc, în aceleași locuri, în timpul războiului purtat de cazaci și separatiști împotriva moldovenilor, în anul 1992. Dar să vedem nota : „Iată originea acestui cîntec : În satul Coșnița din raionul Dubăsar, tînărul Timofti, orfan de tată, n-a răspuns la ordinul de mobilizare al Sovietelor pentru a lupta împotriva polonezilor (1920). Împreună cu alți flăcăi s-a ascuns în pădurea din sat. Dar pe urmă, fiind alungat, și-a mutat ascunzătoarea în cerdacul casei, unde a fost prins de soldații bolșevici și dus în Dubăsar, reședința raionului, legat de mîini și de picioare. Acolo autoritățile l-au dezbrăcat, l-au legat de un cal cu o funie și — în fuga mare — au înconjurat Dubăsarul; apoi, cînd abia mai răsufla, a fost împușcat. Scena s-a petrecut în vara anului 1920, în văzul tuturor. Mama tînărului a murit pe loc, iar sora sa de care amintește cîntecul a înnebunit. Cîntecul este compus de un cerșitor orb, care cînta la ușa bisericii, unde a fost auzit de informatoarea noastră"[31]. Alte tragedii, mai înspăimîntătoare aveau să aibă loc, românii fiind pedepsiți crunt pentru refuzul lor de a lupta împotriva fraților de peste Nistru.

---

[26] *Din trecutul românesc al Transnistriei.* 1. *Dănilă Apostol, hatmanul Ucrainei libere ;* 2. *Moldovenii din armata lui Petru cel Mare și Carol XII*, în „Cercetări istorice", V–VII, 1929–1931, p. 170–215.

[27] *Temeiuri de unitate românească pînă la Bug*, în „Transnistria", I, nr. 2, 4 august 1941.

[28] *Temeiuri de viață românească în Transnistria. Obștiile sătești*, în „Transnistria", nr. 8, 15 septembrie 1941.

[29] Vezi nota 4.

[30] Gavril Istrate, „*Anuarul Arhivei de folclor*", *vol. V*, în „Însemnări ieșene", vol. XIII, nr. 3, 1 marite 1940, p. 589.

După apariția studiilor și colecției lui N. P. Smochină, mai avem de consemnat unele contribuții la cunoașterea etnografiei Transnistriei, cum este aceea a lui Gh. Pavelescu[32], rezultat al unei ,,scurte anchete" (ianuarie 1942), la care au mai participat Tr. Herseni, N. Al. Rădulescu, I. Făcăoaru, D. Șandru, L. Rusu și I. Danciu, cum sînt studiile lui Ion Apostol[33] articolele lui Diomid Strungaru[34], Ștefan Ciobanu[35], Ion Chelcea[36], cum sînt chiar o serie de articole ale lui N. P. Smochină[37] însuși. Pe lîngă aspectele particulare pe care le aduc în atenție, contribuțiile autorilor citați au și importanța de a confirma ideile de seamă ale operei lui N. P. Smochină. Iată, spre exemplu, confirmată de Gh. Pavelescu ideea majoră a operei lui Smochină, unitatea românilor: ,,Ceea ce te surprinde cînd treci în stînga Nistrului și intri într-un sat moldovenesc este *identitatea* lui cu cele din Basarabia, Moldova sau chiar din Transilvania. Rămîi mirat că te întîmpină oameni cu aceleași vorbe, dar mai ales cu același suflet, cu aceeași ospitalitate și bunăvoință, ca în satele din preajma Carpaţilor"[38]. Mai mult decît atît, studii ce s-au scris după apariţia operei lui N. P. Smochină, cum sînt acelea ale etnomuzicologului George Breazul, remarcă aportul ştiinţific al contribuţiei lui Smochină. Astfel, cînd relevă ,,spiritul de solidaritate şi de unitate al grupului etnic"[39] transnistrian, G. Breazul îşi ia ca suport colecţia de folclor şi studiul lui Smochină despre *moscălie*, şi pe acela al lui Vl. Salagor[40].

---

[31] *Din literatura populară a românilor de peste Nistru*, loc cit., p. 16.

[32] *Aspecte din spiritualitatea românilor transnistrieni — Credințe și obiceiuri*, în ,,Sociologie românească", București, V, 1 —6, 1943.

[33] *Crăciunul și Anul Nou la românii de la est de Bug* și *Nume de familie din 25 sate românești de la est de Bug*, în ,,Sociologie romănescă", V, 1 —6, 1943.

[34] *Cîntecul dintre Prut și Bug*, în ,,Transnistria", București, I, nr. 2, 4 august 1941, p. 2 și *Doina romånului transnistrian*, Idem, nr. 4, 17 august 1941, p. 2.

[35] *Din viața și obiceiurile românilor de peste Nistru*, în ,,Transnistria", I, nr. 6, 1 septembrie 1941, p. 1.

[36] *Cultura populară în Transnistria și specificul nostru național*, în ,,Transnistria", II, nr. 27, 9 februarie 1942, p. 2.

[37] Dăm, selectiv, titluri ale articolelor sale din ,,Transnistria": *Românii de peste Nistru* (I, nr. 1, 1941, p. 1); *Temeiuri de unitate românească pînă la Bug* (nr. 2, 4 august, p.1 și 5); ,,*Sîntem moldoveni și vrem să ne unim*" (nr. 4, 17 august, p. 1); *Dreptatea învinge* (nr. 5, 23 august, p. 1); *Vocea sîngelui a fost de neînvins* (nr. 6, 1 septembrie); *Temeiuri de viață românească în Transnistria* (nr. 7, 8 septembrie, p. 2); *Obștile sătești* (nr. 8, 15 septembrie); *Primul dregător al satului* (nr. 9, p. 1); *Suntem totuna cu românii* (nr. 10, 29 septembrie, p. 1); *Transnistrienii așteaptă lumina* (nr. 11, 6 octombrie, p. 1); *Transnistrienii revin la legea pămîntului* (nr. 12, 13 septembrie, p. 1); *Cultura naționlă în Transnistria*, nr. 13, 20 octombrie, p. 1); *Transnistria pe veci românească* (nr. 15, 3 noiembrie, p. 1); *Împăratul românilor transnistrieni* (nr. 16, 10 noiembrie, p. 1); *Viața nouă în Transnistria* (nr. 17, 17 noiembrie, p. 1); *În slujba Transnistriei* (nr. 18, 24 noiembrie, p. 1); *Simbolul zilei de 24 Ianuarie* (II, nr. 25, 26 ianuarie 1942, p. 1); *Primele ctitorii între Nistru și Bug* (nr. 26, 2 februarie, p. 1); *Ctitorii românești la răsărit de Bug* (nr. 31, 9 martie, p. 1); *Învierea Domnului, simbol de viață nouă* (nr. 35 —36, 5 aprilie, p. 1); *Biserica în trecutul Transnistriei* (nr. 39 —40, p. 1).

Opera lui N. P. Smochină este cea mai importantă contribuţie etnografică de pînă acum la cunoaşterea romanităţii de peste Nistru[41].

(iunie—septembrie 1992)

---

[38] Studiul citat. Apud *Les Roumains Orientaux. Românii din Răsărit*. Sous la rédaction de Paul H. Stahl, Paris, 1990, p. 109.

[39] *Caracterul social al muzicii populare transnistriene*, în ,,Transnistria", an. I, nr. 17, 17 noiembrie 1941, p. 4.

[40] *Recrutarea la românii de peste Nistru*, în ,,Tribuna românilor transnistrieni", Chişinău, II, nr. 5, februarie 1928, p. 22—24.

[41] Datele biografice ale lui N. P. Smochină, folosite de noi în prima parte a acestui studiu, ne-au fost comunicate de d-l Alexandru N. Smochină, fiul etnografului. Tot domnia sa ne-a precizat că N. P. Smochină a folosit pseudonimul A. Ciobanu-Vlaicu, cu care a semnat studiul *Moscălia*, în ,,Moldova nouă", nr. 5/1939.

D-l Alexandru N. Smochină s-a născut în anul 1915, a făcut studii universitare la Iaşi. A lucrat la Institutul Central de Statistică din Bucureşti, a fost avocat la Bucureşti şi subprefect al judeţului Tiraspol. După terminarea celui de-al doilea război mondial, a fost arestat, predat ruşilor care l-au încarcerat pe timp de opt ani. Eliberat, se reîntoarce în România, este controlor la ITB şi în final bibliotecar la Biblioteca Academiei Române. Îi mulţumim şi pe această cale pentru documentaţia ce ne-a oferit-o.

LOCUINȚA ȘI GOSPODĂRIA DIN BASARABIA ȘI BUCOVINA DE NORD

— Pe baza unor documente inedite —

ION I. DRĂGOESCU

Tabu impus și urmărit de sovietici cu o uimitoare perseverență, studierea teritoriilor străbune pe care aceștia ni le-au răpit se află cu mult în urma cercetărilor naționale sub toate aspectele. Documente inedite de arhivă, păstrate cu un imens risc[1], ne permit analiza în continuare [2], în premieră națională, a etnologiei Basarabiei și Bucovinei de Nord. Evident, într-un studiu nu pot fi tratate toate aspectele motiv pentru care ne limităm la publicarea unor mărturii[3] din 32 de manuscrise [4], pentru ca apoi să analizăm planimetria și terminologia locuinței și a anexelor ei, din

---

[1] Se știe că din Fondurile arhivistice naționale, sovieticii au dus ca ,,trofee de război" și multe documente. Tăinuirea acelora la care apelăm a fost nu numai un act politic lăudabil dar și foarte riscant, arhiviștii dînd dovadă de un înalt patriotism.

[2] Despre Basarabia și Bucovina de Nord am efectuat în ultimii 20 de ani îndelungate investigații arhivistice concretizate în lucrări bazate pe manuscrise inedite despre: **Pactul Hitler — Stalin**: ,,*Bucovina — ultimul rest care mai lipsește Ucrainei* (*Molotov — un studiu despre apartenența românească a Bucovinei*, în ,,Dimineața", nr. 31 (5, 4, 3) 15/16. II. 1992; ,,*Basarabia 1940 — Din propaganda antiromânească împotriva Bucovinei*", , în ,,Dimineața", nr. 46 (558) 7/8. 06. 1992; **Masacrarea și deportarea românilor**: ,,*Consemnări despre masacrarea de către sovietici a unor refugiați români în Lunca Dorohoiului*", în ,,Revista de istorie a Academiei Române", nr. 1/1992; ,,*Katynul românilor bucovineni*", în ,,Dimineața", nr. 205 (464) din 19/20. X. 1991; ,,*Un Katyn al românilor bucovineni*", în ,,Dimineața", nr. 65 (577) 3.·IV 1992; **File despre istoria și cultura acestor ținuturi, modul de trai, comportamentul rus și sovietic în această parte a țării și situația românilor**: ,,*O filă din monografia ținutului Herța — Cotropirea sovietică*" în ,,Dimineața", nr. 21 (533) din 1. II. 1992; ,,*Intrarea sovieticilor în Bucovina. — Lenin pe soclul lui V. Alecsandri*", în ,,Dimineața" nr. 326 (538) din 9. II. 1992.; ,,*O filă din monografia Cernăuților. — Bustul lui Eminescu*", în ,,Dimineața", nr. 16 (528) din 25/26. I. 1992; ,,*O filă din monografia Ismailului*", în ,,Dimineața", nr. 210 (469) din 26/27.X. 1991; ,,*La aniversarea Hotinului,*" în ,,Albina", nr. 6/1992: **Contribuție etnologică asupra împotrivirii românilor față de ocupația rusă și sovietică**: *Basarabia și basarabenii — cîntecele împotrivirii*" în ,,Dimineața", nr. 230 (489) din 23/24. XI. 1991; ,,*Cîntecele împotrivirii*", în ,,Dimineața", nr. 235 (496) din 30. XI./1. XII. 1991. ,*Cîntecele împotrivirii*" (II) — *Basarabia și basarabenii*, în ,,Dimineața", nr. 241 (500) din 10. XII. 1991; ,,*Cîntecele împotrivirii*" (IV), — *Colinde inedite din satul martir Mahala, Bucovina*", în ,,Dimineața", nr. 250 (509) din 21/22. XII. 1991; , *Cîntecele împotrivirii*", în ,,Dimineața", nr. 31 (543) din 15/16. II. 1992; **Contribuții etnologice asupra împotrivirii față de comportamentul rușilor și sovieticilor**: ,,*Reverberații etnografice în folclorul basarabean*", în ,,Dimineața", nr. 220 (469) din 9. XI. 1991.

[3] Spre deosebire de istorie, folcloristică, dialectologie sau literatură, care pun la dispoziția cercetătorilor *corpusuri de documente și mărturii*, etnologii nu și-au creat încă un asemenea instrument de lucru . Selecția de documente inedite pe care o prezentăm justifică credem necesitatea unei astfel de culegeri.

[4] Toate documentele se păstrează la Arhivele Statului București, Fond Ministerul Instrucțiunii Publice. Sînt lucrări de grad ale cadrelor didactice întocmite după anii care au urmat primului război mondial sau lucrări susținute în cadrul cercurilor culturale, a ateneelor populare sau pregătite spre a fi publicate.

REF, tom 38, p 97—115, București, 1993

această parte a scindatei României. Prin aceasta aducem, credem, o contribuție teoretică în sensul cunoașterii, dar și una practică, în sensul că punem un material inedit și extrem de interesant la dispoziția muzeografilor români, organizatori ai unor sectoare în aer liber și în expoziție pavilionară consacrate locuinței din teritoriile răpite [5].

Bănila — Ceremuș, județul Storojineț: „În general locuințele oamenilor sunt neigienice. Toate casele sunt construite din lemn. Majoritatea de case sunt acoperite cu paie, iar o parte mică cu tablă și șindrilă. Școala și două case particulare sunt făcut din cărămidă. 50% din case sunt numai cu o singură odaie, unde locuiește întreaga familie, de multe ori compusă din 6—9 persoane. 50% sunt construite cu două odăi de locuit încît cetățenii locuiesc numai într-o singură odaie pe motiv de economie de combustibil, iar restul de 20% sînt locuințe moderne cu trei pînă la cinci odăi cu ferestre mari și igienice [6]. Sînt locuite, în general, de funcționari, meseriași, negustori, gospodari de frunte. Vara locuiesc mai igienic întrucît dorm cu ferestrele deschise, prin șuri, ori chiar afară pe vreme frumoasă. Animalele nu sînt aduse în casă. Ele au un grajd deosebit chiar la cel mai sărac cetățean. Fiecare gospodar are lîngă casa sa o curte pe care o îngrijește și o ține curată. Mîncarea o face de două ori pe zi : la 11 p. m. și 8 seara. Odăile sînt luminate cu petrol. Lîngă fiecare casă se găsește closetul. În general toate gospodăriile sînt îngrădite" [7].

Berești, județul Bălți: „În acest sat, cu 153 capi de familie, cu 350 suflete, 203 clădiri, toți sunt moldoveni de religie creștină ortodoxă. Casele sunt făcute din vălătuci, lampași sau zid de lut, cu paie bătute în scînduri. Sunt acoperite, cele mai multe cu stuf, șendrilă și cele mai noi cu tablă sau țiglă. Împrejmuirile gospodăriilor sunt cu dulapi de scîndură lată așezaț(i) culcat și cu streașină. Altele sunt împrejmuite cu gard de nuiele, iar unele cu șanțuri (în) care sunt puși spini. Interiorul curților lasă de dorit în ceea ce privește ordinea. Casele sunt așezate mai toate cu fața la drum, toate casele au prispă unde dorm vara. Acest lucru e o binefacere pentru cei care în timpul iernii locuiesc cîte 5—6 într-o cămăruță. Casele sunt construite din cîte 2 camere și o tindă „antreu" la mijloc. Camera în care locuiesc e despărțită în două. Într-o despărțitură dorm și fac mîncare, iar în cealaltă primesc oaspeți. A doua cameră o întrebuințează la ținutul zestrei și primesc oamenii numai la Crăciun. Mobilierul din cameră constă în 1 pînă la 2 lavițe, o masă, 1—2 scaune, un blidar. Pe pereți se pun vase și prosoape la icoană și pe la tablouri. Zestrea e formată din mai multe covoare puse teanc unele peste altele și deasupra pernele. Pe pereți mai pun și o prostire (cearceaf), din pînză țesută de ele și o horbotică (dantelă) pe care își înșiră hainele (straiele). În dosul casei sau mai la o parte își fac coteţe pentru păsări şi un şopron pentru adăpostul vitelor. Closetele lipsesc şi cine le are sunt primitive"[8].

---

[5] Se preconizează aducerea, deocamdată, de asemenea obiective la Muzeul Satului din București și la Muzeul pomiculturii și viticulturii din Golești —Argeș. Dar documentele respective ajută și la redactarea Atlasului național de etnologie, la întocmirea istoriei etnologiei naționale, a unui posibil și foarte necesar tratat despre etnologia românilor din diaspora și, nu în ultimul rînd, ele pot servi și colegilor cercetători basarabeni și bucovineni.

[6] În sensul că se deschide.

[7] Loy Leopold, „*Monografia comunei Bănila pe Ceremuș, județul Storojineț*", Arh. St. Buc.. Dos. 746/1942.

Buda — judeţul Cernăuţi: ,,Casele sunt aşezate aproape una de alta, cu faţa spre SE. Din cauza vechimii populaţiei şi a formei terenului, grădinile sunt foarte mici. În majoritatea cazurilor casele au cîte două odăi. Casa mare şi cea mică (cămara) (sunt) despărţite printr-o tindă. Sunt rare cazuri cînd sunt pardosite. Sunt puţine locuinţe, mai ales la cei săraci, care au o singură odaie. De fapt, ţăranul locuieşte în casa cea mică unde-i adunată toată familia, cît de numeroasă ar fi. Casa cea mare serveşte mai ales pentru musafiri (nunţi, cumătrii), locul de ţinere a zestrei fetelor. Aici e un mare neajuns. Sunt familii numeroase, care iarna stau îngrămădite cu cele 8—10 suflete într-o odaie mică, ba mai aduc în casă viţei, purcei sau mînji. Casele sunt făcute, în majoritate, din lemn, acoperite cu şindrilă, tablă şi paie. Toate locuinţele au pe lîngă casă şi o grădină de legume, pomi roditori, fîntînă şi closet. Gospodăriile celor mai bine înstăriţi au şi un grajd, şură, coteţe pentru porci şi găini"[9].

Butuceni — judeţul Orhei: ,,În tindă, de cele mai multe ori, nu se găseşte decît un ţol de feştilă aşternut. Casa cea mare se află în fiecare gospodărie. Straiele şi musafirii se ţin şi sunt primiţi aici. Această cameră are, deobicei, două geamuri în faţă, în formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 80/60 cm. Podul care se sprijină pe trei grinzi paralele şi perpendiculare pe faţa casei, care la mijloc şi desubt au o coardă groasă şi proptită cu faţa casei. La alţii, această coardă se află în pod cu capete(le) pe pereţi, de care sunt prinse grinzile cu şuruburi de fier cu haită. Pe aceste grinzi se pun tăvălucii de lut cu paie şi făcuţi pe băţ. Aceştia se aşează unii lîngă alţii pînă se completează intervalele grinzilor. După ce s-au uscat, tăvălucii se făţuiesc atît pe deasupra cît şi pe dedesubt cu lut peste care se dă cu var. Dacă camera e terminată de văruit se face, pe peretele lateral şi cel din fund, cîte o laiţă de scînduri. În faţă, la geamuri, se aşează o masă cu patru picioare. Apoi, pe peretele din fund, cam deasupra laiţei, de grinzi, se atîrnă o draniţă lungă de 3 m şi la o jumătate de metru sub pod. Pe jos e dat cu lut. Pe cele două laiţe se aşterne întîi un ţol mai prost sau o veretcă şi pe deasupra un ţol din 2—3 laţi de lînă în aşa fel ca să atîrne pînă la un lat de mînă de pămînt. De la pat în sus se află părătare, făcute din lînă sau covor. La mijlocul peretelui şi deasupra părătarului se află un prosop cu dantelă şi ghergheful în formă de cerc şi cu capetele lăsate în jos, puţin oblice, în afară. Între capete se aşează o oglindă mare sau fotografii. Pe acest perete se mai aşează şi cusături, îndeosebi tablouri. Laiţa din fund e la fel. Peretele de aici poartă covor sau părătar. Pe această laiţă şi la un capăt dinspre tindă, se găseşte o ladă ce-i zic ,,sunduc", în care se ţin pînzeturi şi bani. Aceasta se da de zestre la fete. Acum li se dă garderobă. Draniţa are o prostire din 2 laţi, cu dantelă peste care se aşează straiele curate. Pe peretele dinspre tindă se găseşte un cuier lung unde se aşează tot haine peste care atîrnă iarăşi o prostire. Sub laiţă se pun borcane, oale, străchini, farfurii, tăvălii, încălţăminte etc. În colţul unde cele două laițe se întîlnesc, se face, deobicei, teancul cu zestrea fetelor care, uneori, atinge podul. Pe masă se așterne o față de masă făcută din in sau cînepă, cu dantelă bogată, avînd, cîteodată, și mușama pe deasupra. Pe masă se țin farfurii, pahare și un ulcior cu vin. Alteori se așează un borcan cu flori. La geamuri, sunt perdele lucrate de mînă sau carpete din comerț. În colțul format de fața casei cu peretele lateral se așează mai multe icoane, cu și fără sticlă, și diferite tablouri religioase. Deasupra lor, de pod, e așternut un prosop mare cu dantelă. Sub icoane, e o poliță — colțar, mică, unde stă candela. La ferestre se aștern ziare. Pe coardă pun busuioc și mentă împestrițate cu alte flori deobicei vezlogi. Pe jos aștern țoluri de feștilă, cruciș sau peste tot. Case zugrăvite nu sunt. În fundul tinzii e o cămăruță unde țin făina. În camera de locuit fiecare gospodar are cuptor de copt pîine și sobă. Pe cuptor și după sobă se află patul amintit. În restul camerei sunt iarăși două laițe așternute cu țoluri de lînă sau cînepă. Această cameră are două-trei și patru geamuri. Deasupra ușei se află o poliță unde țin pîinea și alte mîncări sau lucruri. În colțul dinspre fața casei și pe peretele lateral se află icoane. În casă se mai găsește o căldare sau putină cu apă, masă rotundă cu trei picioare, scăunele și vasele de bucătărie. Focul se face pe plită cu horn. În fața casei e o prispă de pe care prin cîteva trepte te sui și cobori din tindă în curte. Pe peretele din față, atît jos cît și sus, în partea lui exterioară, sunt trase brîie albastre late pînă la 30—40 cm. Deasupra prispei e o șandrama sprijinită pe 6 stîlpi de lemn numiți « popi »" [10].

---

[8] Cojocaru Alexandru, ,,*Pregătirea şi misiunea învăţătorului român în provinciile dezrobite de sub stăpînirea bolşevică*"; ,,*Monografia satului Bereşti, com. Ungheni, judeţ Bălţi*" (în colaborare cu Nichita Eugenia), Arh. St. Buc., Dos. 668/1943.

[9] Draghida Constantin, ,,*Monografia satului Buda*",, Arh. St. Buc., Dos. 523/1940.

Ciudei — județul Storojineț : „În general oamenii locuiesc bine, în case făcute de mîna proprie, construite de lemn și foarte rar din piatră sau cărămidă. Curtea se lasă mare, unde se construiesc stabule pentru nutrețuri. În comună fiecare gospodar are casă, nu se mai observă bordeie. Majoritatea caselor au în medie cîte 3 camere : cămăruța, tinda (sala) și casa cea mare unde-și ține fiecare hainele și numai sărbătorile mari sau la anumite întruniri se petrece cu foarte multă bunăvoință. Majoritatea caselor au lut pe jos, puține sînt pardosite cu scîndură. Sunt acoperite cu șindrilă și puține cu tablă. Ferestrele sunt făcute în majoritate mari și din sticlă. Locuiesc aproape toți membrii familiei într-o odaie mai ales în timpul iernei, vara dorm și pe afară. Primăvara pînă dă căldura dorm și cu animalele mici în casă ca purcei, viței, miei, cloște cu pui. Ferestrele se deschid abia tîrziu după ce se încălzește, la unele case sunt bătute în cuie și nu se deschid niciodată. Aerul se purifică prin deschiderea ușii. Coșurile se înfundă iarna cu cahle anume făcute. Curățenia în general a caselor se face de fiecare persoană. Mîncarea se pregătește în bucătăria casei. Odaia este încălzită cu lemne în sobă de cărămidă. Luminatul se face cu petrol. Iarna oamenii ard numai lemne din pădurile apropiate. Locuințele în majoritate sunt neigienice. Au burete din cauza umezelii. Curțile sunt îngrijite și plivite și aproape toate sunt îngrădite. Pe lîngă case se găsește ici-colo cîte un closet primitiv. A început să se facă pe cătune closete din scînduri și mai bine îngrijite. S-a făcut și se face educația tineretului în această privință" [11].

---

[10] Bejan Isachie, „*Monografia satului Buluceni*", Arh. St. Buc., Dos. 798/1944.

[11] Vasilescu Nicolae, „*Monografia comunei Ciudei, jud. Storojineț*", Arh. St. Buc., Dos. 747/1942.

Cot — județul Soroca : ,,Satul Cot este brăzdat de ulicioare, unele mai înguste iar altele mai late. Pentru că școala era de stat, i-au zis ,,Ministerscaia''. Numărul caselor de locuit din Cot sunt 200. Toate sunt așezate cu fața spre Sud-Răsărit sau Apus așa că lumină suficientă ar putea să aibă dacă n-ar astupa geamurile cu obloane sau țoale. Din numărul caselor de locuit, 136 sunt făcute din piatră, 34 din chirpici de pămînt și 30 de vălătuci. Repartizate după numărul de camere avem cifrele următoare : 142 case sunt cu 2 camere, 38 case sunt cu 1 cameră, 20 case sunt cu 3 camere. Casele cu 1 cameră sunt adevărate cuiburi de infecție. Celelalte, deși cu mai multe încăperi, tot una servește drept cameră de locuit. De obicei toată familia se îngrămădește — fără mijloace de curățenie a hoarnelor și neaerisire. Se înțelege că traiul dus în așa condițiuni numai sănătos nu poate fi. Pe lîngă condițiunile de igienă, care nu sunt respectate măcar în parte, alimentația are un rol tot așa de important pentru menținerea sănătății'' [12].

Crasna — județul Storojineț : ,,În comuna Crasna sunt 1236 case locuite. Construcția lor este cea obișnuită în casele din Bucovina. Case făcute din bîrne, vălătuci, acoperite cu șindrilă. Casele, în majoritatea lor, sunt mici și cu puține încăperi. De regulă, se compune casa țăranului de aici, dintr-o odaie mare numită ,,casa mare'', o tindă și o odaie mică numită ,,căsuță''. În raport cu membrii familiei care o locuiesc, casele sunt prea mici. În timpul din urmă se construiesc case mai spațioase cu cîte 3—4 camere, luminoase și cu ferestre mari. De obicei familia unei gospodării locuiește într-o singură odaie, cealaltă este întrebuințată în cazuri rare. Odaia de locuit, care este în același timp bucătărie, are un cuptor mare. Deasupra cuptorului se află un fel de pat unde dorm bătrînii și copiii. Se mai află și un pat lat unde dorm ceilalți membri (ai familiei). În majoritatea cazurilor podeaua este din lut bătut. Casele mai recent construite au toate dușumelele din scînduri. Crăsnenilor le place foarte mult curățenia. Casele sunt frumos văruite înăuntru și afară de mai multe ori pe an, iar pămîntul din locuințe este des reînnoit și uns încît casele de aici se prezintă sub un aspect atrăgător. Odaia mare, mai ales, în care se păstrează lucrurile de preț din casă e împodobită cu scoarțe și icoane, iar mirosul de busuioc ce plutește în cameră te impresionează mult. Fiecare gospodărie este împrejmuită cu un gard de nuiele, rozlogi și țăruși. Pe lîngă locuință găsim atenanse : grajd pentru vite, șură pentru cereale. Gospodăriile în majoritatea cazurilor nu sunt igienice ci întunecoase și umede, dar sunt și gospodării statuate și cu ferestre. Păcat însă, că numărul este redus. În casele locuitorilor, cînd intri, ești lovit de un aranjament și o bogăție de culori care îți vorbesc. Sumedenii de covoare atîrnate pe perete cu modelele lor vestite sunt ireproșabil lucrate'' [13].

Florești — județul Soroca : ,,Locuința floresceanului este într-adevăr o casă de gospodar. Aproape toate casele sunt cu fața spre sud și se compun din 3—4 odăi din care una este rezervată pentru primirea musafirilor. Colțul cu icoane, o candelă, nu lipsește în nici o cameră. În camera musafirilor numită ,,casa cea mare'' se află depozitată zestrea fetelor care constă din mai multe covoare, renumitele covoare ,,basarabene'' și perne așezate clit pe o laviță care ajung pînă în pod. Casele sunt frumos văruite pe dinafară și pe dinăuntru, iar curtea împrejmuită cu zid și în mare majoritate curată''[14].

---

[12] Verdeș Agripina, ,,*Schiță monografică a satului Cot, județul Soroca*'', Arh. St. Buc., Dos. 1162/1943.

[13] Adriețcu Olimpia, ,,*Monografia comunei Crasna Ilschi, județul Storojineț*'', Arh. St. Buc., Dos. 746/1942.

Gașpar — județul Bălți : ,,Casele sunt clădite din chirpici, un amestec de lut cu paie, făcut după o formă ce variază de la un om la altul. Satul n-are o formă regulată și deci nici gospodăriile nu sunt aranjate după planul de sistematizare urbanistică. Mai sunt în sat puține case cu gard lipit, iar cele mai multe sunt construite din furci de lemn și pușchei învălătucite cu vălătuci de lut. Majoritatea caselor sunt cu două camere și fiecare cameră cu două ferestre. Sunt acoperite cu șindrilă și 28 cu tablă de fier. Casele sunt încălzite cu sobă de piatră și cărămidă în care se face foc cu paie, strunjeni, tizic și foarte puține cu lemne. Camerele, noaptea sunt luminate cu lămpi în care arde petrol. În jurul caselor fiecare gospodar are un grajd pentru vite la care le zic sarai, un coteț pentru păsări și un beci uneori de piatră, la alții de lut și un coșar pentru porumb și hambar pentru cereale. Fiecare gospodar are în jurul gospodăriei o grădină cu pomi, la cîțiva altoiți și grădină de zarzavat''[15].

Grușova — județul Lăpușna : ,,Casele de lemn există și în acest sat în număr de două, destul des rînduite de cîteva generații. Aici se adeveresc spusele bătrînilor cum că dealurile din împrejurimi au fost acoperite cu păduri de nepătruns în care își găseau adăpost bieții moldoveni. Higiena casei. Pentru a ține higiena casei nu e nevoie să fii bogat. Am văzut case sărace, curate și bogate, de ți-era mai mare scîrba ca să stai mai mult înăuntru. În privința curățeniei s-au dat multe sfaturi și s-au dus campanii teribile și de persoane sanitare și de intelectualii din sat, dar sub pretext că n-au timp, nu vor să respecte sfaturile date. Se speră și chiar s-a observat la noua generație o mare atenție față de regulile higienice. Toate casele sunt zidite din piatră și acoperite în felul următor : 37% — cu șindrilă ; 20% — cu stuf ; 43% — cu olane, 1% cu tablă. În ce privește numărul camerelor avem următorul procentaj : 10% — cu 1 cameră, 40% — cu 2 camere, 40% cu 3 camere și etaj ; 10% cu 4—5 camere. În una din camere se ține curat — zestrea fetei și hainele mai scumpe. În alta se trăiește și se face de mîncare la cei ce au două odăi. La cei ce au 3, mîncarea se prepară în ietac. Unii săteni mai săraci și neglijenți, în camera a doua țin animalele deoarece au lipsă de grajduri''[16].

Hagi Curda — județul Ismail : ,,Gospodăriile sunt făcute după imitații nemțești, foarte lungi, în două ape, învelite cu stuf bătut și, în continuare cu casa, este beciul și grajdul. În fața casei este bucătăria (focăria), în fund aria de treierat sau harmanul și grădina de pomi și zarzavat. În fața casei e grădinița cu flori, căci, hagicurdenii țin mult la flori și în special lalelele, floarea sudului Basarabiei. În vechime, totuși, casele erau în stil românesc, în 4 scurgeri (apă), în formă patrată. Se mai găsesc și astăzi cîteva clădiri vechi în felul acesta. Satul este așezat în formă de careu cu străzi ce se-ntretaie. Casele sunt spațioase, însă, deobicei, trăiesc prea mulți într-o cameră. Un obicei rău și vătămător este că se culcă, mai cu seamă copiii, pe jos, pe rogojini sau paie. Sobele sunt încălzite cu stuf, paie sau cioclei, dînd foc prin tindă. De obicei o sobă încălzește o cameră și e foarte rar cînd aceeași (sobă) încălzește două camere. Casele sunt cu pămînt pe jos. Casa cea mare (curată) e îmbrăcată în felul următor : în colțul din stînga și în fund e iconostasul compus din 5 – 7 icoane, cele mai multe aurite sau argintate, împodobite cu beteală și flori, tablouri religioase, candele iar sub ele măsuța trepied unde stă biblia și alte lucruri sfinte. Pe peretele din dreapta ,,chilimul'', adică covorul ales. Sunt alesături specifice basarabene cu trandafiri, gherghine sau alte flori. Lîngă perete un crivaț cu prostire (cearceaf) albă, cusută sau ajurată cu broderie de tîrg. Pe crivaț perne mari îmbrăcate în alb ornate cu dantele de mînă cu cusături sau broderie de tîrg. Pe lîngă ceilalți pereți sunt niște bănci cu spătar sau fără, numite ,,laițe'', așternute cu țesături, lăițare. În fundul casei o masă mare, acoperită cu față albă și cîteva scaune. Pe jos se aștern rogojini sau țoale de cîrpesau de lînă la cei mai bogați. Camera de locuit este foarte simplă : o masă un pat mare de scînduri sau chiar din pămînt, lipit, așternut adesea numai, cu rogojină sau laiță, la care se adaugă soba. În fundul tinzii e o cameră mică (chimnată) unde iarna servește de bucătărie. Acolo dorm, și fetele mari și mici. Casele n-au prispe și nici pomisteală. Sunt învelite cu stuf iar în pod se păstrează cereale, struguri uscați ș. a. Camera e în continuarea casei, cu intrarea din afară, iar sub cameră, de obicei e beciul. În cameră se păstrează cartofi, vinul, murăturile, hamurile și alte scule și unelte pentru agricultură. Grajdul este făcut tot în continuare cu casa, construit din ceamur podit, bine închis, însă neluminat îndeajuns''[17].

---

[14] Ravencu Theodat, Armașu Vasile, ,,*Monografia satului Florești, jud. Soroca*'', Arh. St. Buc., Dos. 205/1940.

[15] Bobu Vasile, ,,*Monografia satului Gașpar*'', Arh. St. Buc., Dos. 466/942.

[16] Balmuș Teodor, ,,*Monografia satului Grușova, județul Lăpușna*'', vezi și ,,*Monografia bisericei din satul Grușova, Lăpușna, zidită în anul 1802 și declarată monument istoric*'', Arh. St. Buc., Dos. nr. 324/1941.

Herța — județul Dorohoi : ,,Majoritatea locuințelor au caracteristica caselor evreiești, lipite una de alta, iar cele izolate au caracteristica caselor țărănești. Aproape toate sunt construite din nuiele lipite cu lut și o mică parte din cărămidă. Acoperite în majoritate cu tablă, unele cu șindrilă, iar un mic număr cu țigle. Cele mai multe case au cîte 3—4 camere, dușumite, cu ferestre destul de mari și cu confortul necesar. Pereții camerelor sunt împodobiți cu icoane, tablouri istorice, portrete cu membrii familiei și covoare. Atenanțele sunt rău construite necorespunzînd cerințelor, ceea ce e în dauna animalelor ce suferă de frig. Fiind construite din scînduri prezintă un permanent pericol pentru producerea incendiilor. Closetele nu lipsesc de la nici o locuință, însă sunt construite rău și serviciul de curățenie nu este. Gustul estetic se reduce la cultivarea florilor în cameră, iar parte din locuitori, cei mai avuți, cultivă și frumoase grădinițe cu flori''[18].

Hodărouți — județul Hotin : ,,Casele sunt frumos împodobite cu o mulțime de icoane și lucruri casnice. Fiecare om are cîte o cameră în care ține curat și-și păstrează îmbrăcămintea de sărbătoare și zestrea pentru fetele de măritat. De obicei locuiesc numai într-o cameră dormind aproape toţi ai casei pe cuptor, cuptorul fiind mare ocupă jumătate din cameră"[19].

---

[17] Tofan Gheorghe, ,,*Însemnări monografice asupra comunei Hagi-Curda, județul Ismail*'', Arh. St. Buc., Dos, nr. 656/1942.

[18] Borcea Gheorghe, ,,*Monografia tîrgului Herța*''; același, ,,*Monografia Școlii Herța*'', Arh. St. Buc. Dos 966/1943.

Lipcani — judeţul Orhei : ,,Locuinţele lor sunt de piatră şi acoperite cu şindrilă şi ţiglă, în majoritate au lumină şi aer suficient pentru trai, iar unii au casele din lemn, mici, acoperite cu paie, şi insuficiente pentru locuit. Asemenea şi atenanţele tot aşa se împart"[20].

Marşeniţa — judeţul Hotin : ,,Este un sat mare, frumos, cu case mîndre, bune şi estetic construite care se pierd în livezi. Nu prea se văd case acoperite cu paie. Cele mai multe sunt acoperite cu draniţă şi tinichea iar restul cu stuf măestrit aşezat. Rar de tot se vede cîte o căsuţă mai mică acoperită cu paie, cu geamurile bătute în cuie ; acestea sunt casele bătrîneşti care au rezistat timpului. Cîteva din acestea au trecut de 200 de ani. Sunt interesante pentru orice trecător prin felul construcţiilor lor. Au pereţii făcuţi din grinzi de brad care în partea de sub streaşină sunt îmbinate una în alta, capetele rămînîndu-le afară, asemenea grinzilor de la fîntîni. Sunt văruite pe dinăuntru şi pe dinafară, sunt joase fiindcă le bagă în pămînt. Cînd intri în ele, trebuie să te fereşti să nu te izbeşti cu capul de grinzile ce sprijină bogdaia. Au tindă, care cuprinde o a treia parte din mărimea totală a casei, unde îşi au întocmită şi ,,casa cea mică" de locuit, unde cuptorul e nelipsit, artistic construit, cu tot felul de turnuri şi coloane. Camera cealaltă, ,,casa cea mare", serveşte pentru nunţi, botezuri şi primiri de oaspeţi în zilele mari de sărbători, cînd pereţii casei sunt împodobiţi cu covoarele cele mai frumoase din zestrea fetelor. Uşa de la tinda acestor case bătrîneşti, cînd stăpînii pleacă de acasă, se încuie cu ,,vîrtejul" care se găseşte şi prin Moldova, în ţinutul Botoşanilor. ,,Vîrtejul" este un fel de ciocan din lemn fixat în uşă pe dinăuntru. Spre marginea exterioară a ei, în aşa fel ca să prindă cînd se închide în tocul ei. Pentru a putea închide dinafară este prevăzută cu o gaură în ea în care să încapă mîna. Se introduce mîna pe uşe. Se învîrteşte vîrtejul aşa ca să prindă în tocul uşei şi casa e asigurată contra . . . oamenilor de treabă"[21].

Mihuceni — judeţul Storojineţ : ,,Casele sunt făcute din bîrne şi lipite cu lut, orientate mai mult spre miazăzi—răsărit. Sunt încăpătoare, acoperite cu ţiglă în mică parte şi din draniţă (şindrilă). Sunt acoperite cu tinichea (tablă) şi altele cu paie etc. Case-bordeie nu se găsesc. Tavanul la unele case e cu stufiş, iar altele cu scînduri. Geamurile sunt puţine, mici dar lumină în casă e suficientă, căci pereţii şi tavanul sunt mărunţi. În apropierea locuinţei se găseşte grajdul vitelor care este încăpător şi curat întreţinut, fapt ce îndreptăţeşte să aibă vite frumoase care să aducă un folos îndestulător. Referindu-ne acuma la încăperile din casă putem spune că 2 treimi din acestea au 2 camere, dar oamenii locuiesc într-una în timpul iernii, se fac paturi mobile care au aşternuturi de paie[22] peste care sunt puse țoluri de cînepă. Altele au chiar mindire. S-a dus această politică dîndu-se îndrumări despre importanța și folosul mindirelor pentru viața omului. Vara dorm de asemenea în case, cu mici excepții care dorm afară. Casele sunt în parte pardosite cu pămînt, restul cu dușumea. Se încălzesc cu sobe care sunt cu totul aparte față de cele din restul țării doarece au atașat cuptorul[23], rola și samavoarul, absolut trebuincioase fiecărei gosodării. Am observat de asemenea, că au closete în parte de dinapoia caselor sau înainte, la distanță, nefiind în imediata apropiere a fîntînelor pentru a se putea scurge în ele [24]''.

---

[19] Sîrbu Anton, ,,*Monografia satului Hodărouţi, judeţul Hotin*", Arh. St. Buc., Dos. nr. 600/1942.

[20] Palii Domnica, ,,*Monografia satului Lipcani, judeţ Orhei*", Arh. St. Buc., Dos. nr. 197/1944..

[21] Iacob Dumitru, ,,*O privire asupra satului Marşeniţa, judeţul Hotin*", Arh. St. Buc., Dos. 600/1942.

[22] Se are în vedere, probabil, salteaua de paie, dar este posibil ca să fie şi puse paie într-o cutie care acoperă toată întinderea patului şi care, în ultimă instanţă, este tot o saltea — practică întîlnită şi în alte părţi ale ţării.

Noua Suliță — județul Chilia : ,,Femeile, mai cu seamă, au oarecare înclinație artistică. Toamna, sau primăvara, cînd văruiesc exteriorul casei, se întrec în a picta diferite chipuri de animale, păsări sau peisaje. Nu este casă care să nu aibă practic cîteva chenare cu vopsea albastră. În interior se completează golul cu flori artificiale. Fetele mari, la șezătorile de iarnă, se întrec în a lucra din hîrtie colorată diferite feluri de trandafiri, crini, maci ori romanițe și imitația se apropie de realitate. Pe lîngă icoane, oglinzi sau tablouri sunt nelipsite buchetele de flori artificiale. În schimb la cusături naționale nu se pricep. Se fac încercări, la îndemnul colegilor, dar puțin izbutite. Țesutul, iarăși, de multe ori se plătește prin casele vecine. Nu se vede dragoste pentru șervete ajurate, fețe de mese sau perdele cusute în casă. Persistă în a cumpăra de la tîrg șervetele de nuntă, perdelele sau perdelutele necesare chiar cînd are cine să le lucreze. Bărbații urmează vechea tradiție în aranjamentul gospodăriilor. Toate dependințele aproape sub același acoperiș și mai cu seamă grajdul pe lîngă dormitor, despărțite printr-un perete subțire cu geam mare pentru a se auzi și vedea felul cum stau vitele ziua și noaptea. Aceasta face ca în majoritatea cazurilor să găsești miros urît de băligar în casele oamenilor intrat prin pereți sau prin geamuri, din grămada din curte, dimineața ori seara, cînd se aerisesc camerele. Încolo se vede o oarecare grijă în aranjamentul ogrăzii. Nu se prea întîmplă să vezi unelte aruncate sau mașini agricole iernînd sau vărînd în zăpadă ori soare. Lipsește însă în genere tocmai ce e mai frumos : grădinița cu flori. Curtea se întinde pînă la pereții casei care, arareori, are un salcîm în față pentru umbră. Bugeacul acum în genere e lipsit de pomi din cauza secetei prea mari în lunile de vară. Pomii nu trăiesc prea mult și se usucă. Salcîmul rezistă dar rămîne pipernicit. Am stăruit mult pentru a pune (flori) în case și în bordeie, în fața casei să fie grădinițe cu flori și pînă în prezent au făcut destul de puțin spre a fi înțeles foloasele aerului curat și a luminii solare pentru viața omului. Numai la sărbători mari și la diferite zile însemnate ale familiei și în genere cînd primesc vizita unei persoane oficiale sau marcantă se folosesc casele încăpătoare. În general acestea sunt curate dar neaerisite și nelocuibile în timpul iernei din cauză că lipsește soba. Soba se face voluminoasă, din piatră, pentru a se putea încălzi cu paie și fiindcă ocupă mult loc, de multe ori, se renunță la ea. Ceea ce atrage atenția la intrarea în casă, este colțul cu icoane. Rar gospodar care să nu aibă o icoană, socotesc o datorie a avea, pe lîngă icoana lui Isus sau a Maicii Domnului și icoanele sfinților ale căror nume le poartă membrii familiilor. Sentimentul religios încă destul de dezvoltat îi îndeamnă să păstreze vechea tradiţie. Anul 1940 poate fi numit an de prigoană creştinească. Nu se permitea a se vorbi de Dumnezeu ori a se respecta icoanele. Propagandiştii antireligioşi strigau în gura mare că nu poate fi vorba de niciun Dumnezeu, fiindcă nici din aeroplane nu se vede, dar de pe pămînt. Învăţătorii au fost obligaţi să convingă pe copii de neexistenţa lui Dumnezeu, de nefoloasele rugăciunii şi mersului la biserică, etc. Cu toată insistenţa bolşevicilor de a slăbi credinţa poporului, oamenii din toată Basarabia au rămas aceeaşi buni creştini ca şi mai înainte. Au aşezat la loc icoanele ce n-au fost sparte pentru a se cruţa bani, se duc la biserică şi în tot momentul imploră ajutorul lui Dumnezeu pentru nimicirea bolşevismului şi restabilirea liniştii între popoare. În fiecare dintre sate drumul ce duce la Tropuclo este plin de lume ce merge la biserică. Chiar şi cei bătrîni merg regulat pe drumul bisericii care pentru satul nostru este cam la 4 km. Mai nu se întîmplă să nu meargă cineva, fie vremea cît de rea, fie la Tropuclo, fie la Tătărăşti. Ba de multe ori se preferă Tătărăştii cu toate că este o diferenţă în plus de drum de 3—4 km pentru frumuseţea slujbei. Pentru a-ţi da seama de hărnicia şi priceperea unui sat, este de ajuns să colinzi cîte(va) uliţi. Felul cum sunt construite casele, dacă sunt împrejmuite curţile sau nu, aranjamentul gospodăriei, starea animalelor, sunt probe de destoinicie sau lenevie şi vicii. Nu se poate ca un om chibzuit să aibă o gospodărie sărăcăcioasă, mai cu seamă în aceste părţi unde densitatea populaţiei nu e prea mare şi unde roada pămîntului răsplăteşte destul munca făcută cu tragere de inimă. Intrînd dinspre Sărata Mică sau Tropuclo pe uliţa satului Noua Suliţă îţi dai îndată seama că aici trăiesc oameni care au pe ce pune mîna în gospodăriile lor. Cînd au intrat bolşevicii în sat în luna iulie 1942 (?) au declarat pe toţi „culaci", urmînd a fi trimişi în Siberia spre a se putea întemeia un bogat colhoz, de cei obişnuiţi cu mizeria şi foamea ce trebuiau aduşi din alte părţi. Cîţiva s-au apucat de-au mai stricat din magazii şi grajduri spre a nu atrage atenţia gospodăriilor lor agenţilor comunişti. Dar nu numai grajdurile s-ar fi stricat ci şi casele ce deocamdată erau lăsate nevăruite dacă victorioasele noastre armate le mai îngăduia stăpînirea acestor părţi româneşti. Locuitorii de aici au casele construite din piatră sau chirpici cu acoperişul în două părţi, dreptunghiulare. Încă se obişnuieşte a se construi lîngă casa cu 2 camere şi tindă şi grajdul, cămara, plevnicul, sub acelaşi acoperiş de ţiglă albă, clădirea are pereţii destul de mari. Bordeiul sau bucătăria de vară şi beciul nu lipsesc din nicio gospodărie. Din cele arătate pînă aici, s-ar putea crede că fiecare lucrează numai pentru (ca) construcţiile să impresioneze trecătorii. Pătrunzînd însă în ogradă, pe porţi sau portiţă, lăsate în zidul gardului de piatră vezi mulţime de păsări, animale scăpate prin noroc de invazia barbară, unelte agricole şi în obor, mari şire de paie sau nutreţ. În case zestrea fetelor sau hainele curate au ocupat demult locul sărăciei. Podurile şi leşile sunt pline de cereale mai ales cei cu familii mai puţin numeroase, cu venituri din alte părţi cum sunt grădinile cu zarzavat" [25].

---

[23] Asemenea cuptor a fost atestat și în celelalte zone ale țării.

[24] Alexa Maria, ,,*Monografia satului Mihuceni, județul Storojineț*'', Arh. St. Buc., Dos. nr. 646/1942.

---

[25] Ene Alexandru, „*Monografia satului Noua Suliță, județul Chilia*", Arh. St. Buc., Dos. nr. 528/1942.

Olișcani — județul Orhei : ,,Casele în general îndeplinesc condițiunile higienice fiind încăpătoare și luminoase. Ele în majoritate sunt făcute din piatră și parte din lampaș (chirpici de pămînt) fiind acoperite cu șindrilă, țiglă și foarte puține cu tablă. Partea rea este însă că nu sunt folosite rațional întrucît întreaga familie locuiește în camere cu bucătărie, restul camerelor sunt folosite o dată sau de două ori pe an pentru musafiri, iar restul timpului servesc ca depozite pentru zestrea fetelor (covoare, perne, etc.) care stau aranjate în teancuri ca să nu le uzeze'' [26].

Orhei — județul Orhei : ,,Locuințele în general sunt mici și nehigienice din care cauză nu corespund numărului de suflete ce locuiesc în ele. Dormitoare separate, în majoritatea cazurilor nu există. Cele mai multe familii dorm în aceeași cameră unde își petrec toată ziua cu toate că ferestrele sunt mici, aerisirea se face. Pe la periferie sunt cazuri cînd locuitorii dorm în aceeași cameră cu animalele'' [27].

Petriceni — județul Storojineț : ,,Gospodăria țăranului e formată în general dintr-o casă de bîrne, acoperită cu șindrilă, avînd două odăi despărțite de o tindă mare. Fațada casei e întotdeauna spre Miază-zi indiferent de locul unde ar fi situată. Geamurile sunt în principiu de 1 m pe 60 cm, deci în case e lumină suficientă. Dintre odăile acestea una e pentru locuit și alta pentru ținut lucrurile curate și în special zestrea fetelor. Mobilierul odăii e format dintr-o masă mare care e la mijloc, un blidar unde țin farfuriile, două sau trei lăiți așezate în jurul pereților care servesc drept spațiu, cîte 2—3 scaune, o grindă unde își pun cojoacele de îmbrăcat și așternutul peste zi. Mai este cuptorul care servește de pat copiilor mici și oamenilor bătrîni. Pereții sunt împodobiți cu icoane acoperite cu ștergare, buchete de busuioc puse după icoane, farfurii cu diferite flori țipătoare puse cu gura în spre casă, o oglindă pentru gătitul fetelor și în cazuri rare fotografii propriu-zise sau tablouri reprezentînd voievozi sau regii noștri. Podele în general nu există. Plită și cuptor are fiecare casă. Odaia mare are acolo și mobilier adăugîndu-i-se în unele case cîte un pat pentru perine și cîte o ladă pentru pînzeturi. Ea e menținută totdeauna curată. În jurul casei în curte, care este încăpătoare (una-trei prăjini) se vede la fiecare gospodar un grajd pentru vite. Gospodăriile sunt construite din bîrne groase și unse pe ambele părți văruite frumos. Nu lipsește nici ferestruica pe care să intre lumina și vara aerul curat. Mărimea lor e în medie de 9/5, adică pentru 4 vite și cîteva oi. După tradiție, însurățeii își fac întîi grajd și șură și apoi casa. Cotețele de porci și găini sunt construite de asemenea din lemn. Cea mai mare și mai impunătoare clădire din gospodărie e însăși șura unde își strînge recolta gospodarul. Ea e construită pe schelet de bîrne, din scînduri și acoperită cu șindrilă sau cu paie. Intrînd în ograda gospodarului poți imediat să-și dai seama de puterea lui de muncă prin felul cum își aranjează lucrurile. Cîinele de lanț, paznicul credincios al gospodarului, nu lipsește nimănui. În principiu în jurul casei se află și pămîntul unde se odihnește vara gospodarul ostenit de muncă la umbra unui măr sau a unui nuc [28]. Pentru buna pază a averii sale el îşi împrejmuieşte gospodăria cu un gard de nuiele de salcîm sau cu scînduri iar parte a lor de regulă (este) închisă pentru ca să nu iasă păsările la drum"[29].

---

[26] Gurbagiu Eufimil, ,,*Monografia comunei Olișcani, județ Orhei*'', Arh. St. Buc., Dos. 658/1942.

[27] Brașoveanu Mihai, ,,*Monografia orașului Orhei*'', *Arh. St. Buc.*, Dos. 197/1944.

[28] Deobicei țăranul român nu doarme sub nuc întrucît a constatat că umbra de nuc cauzează îmbolnăvirea. Avem rezerve asupra acestei afirmații.

Pojorta — judeţul Bălţi : ,,În general casele sînt foarte bune, mari, cu mai multe încăperi, cu faţa spre Răsărit şi Miază-zi, geamurile se deschid toate, au tindă. În jurul casei se păstrează curăţenie. Vitele şi păsările au locuri acoperite. Fiecare gospodărie are grădiniţă cu flori şi livadă cu pomi fructiferi"[30].

Rădenii Vechi — judeţul Bălţi : ,,În camera numită ,,casa cea mare" apare la fiecare gospodină aranjat la fel. În colţul din faţa uşei camerei sunt aşezate icoanele încadrate cu busuioc şi alte flori vii sau moarte din hîrtie colorate luate uneori de la cununie, înconjurate cu un prosop mare, cu broderie la capete. Din colţul icoanelor spre jurul camerei este aşezat un scaun lung, în faţa căruia e aşezată masa. Lîngă peretele din fundul camerei este aşezată o laviţă lungă cît peretele. Pe acest perete e pus un covor care în prelungirea lui se aşterne cîteodată şi pe laviţă. Pe un colţ al laviţei este aşezată împăturat zestrea gospodinei sau a fetei de măritat care cuprinde covoare, velinţe şi saci noi etc. Pe alt perete e înşirată îmbrăcămintea de sărbătoare a gospodinei şi fetelor. Pe ferestre, pe grindă, busuioc, fructe (mere, gutui) struguri cu părţi de viţă. Această cameră de primire a musafirilor nu are sobă. Tavanul de scîndură e dat cu ulei. Deobicei nu se vopseşte. Pereţii pe dinăuntru ca şi pe afară se dau cu var în care se pune mult albastru[31]. La vetre şi colţurile casei pe dinafară se trag brîie şi uneori se fac flori. Toate în albastru. Predomină albastru. La construcţia caselor, care de obicei sunt acoperite cu şindrilă, săteanul pune pe lîngă poalele acoperişului scînduri crestate în diferite figuri regulate (un fel de traforaj). Acelaşi lucru pe creasta acoperişului unde în plus mai pun şi doi cocoşi de scîndură, la capetele crestei. Coridorul (cerdacul) de dinaintea casei ca şi pereţii le blăneşte (căptuşeşte) de asemenea cu scîndură crestată oval. Rareori se văd pe stîlpii porţii sau cei de la coridor diferite figuri sculptate"[32].

Revna — judeţul Cernăuţi : ,,Acum 60—70 de ani, spune săteanul Onofrei Dumitru, casele se făceau din nuiele lipite cu pămînt şi acoperite cu paie — care nu erau cusute ca acuma, ci puşi deasupra nişte pari ca să ţie paiele. Numai o singură casă bătrînească zidită astfel există la Revna. A fost acoperită din nou cu paie cusut(e). Ferestrele sunt mici, atît cît poate băga capul prin ele, uşa are o încuietoare din lemn şi la noapte se trage zăvorul. În casă, un cuptor mare pe care doarme iarna toată familia. Pe jos e lipit cu pămînt. Acum casele sunt făcute cu fundament zidit din piatră, pereţii din bîrne lipite cu lut, cu fereşti mai mari. Sunt acoperite cu şindrilă, ţiglă tablă, mai rar cu paie. Se fac cu tinde la mijloc, care desparte două camere. Într-o odaie locuiește toată familia cît de numeroasă ar fi, iar alta este numită „casa cea mare". În casa cea mare sunt ținute toate hainele mai bune ale familiei, în niște lăzi. Unde-i fată de măritat scoarțele sunt așezate pe pereți, pernele sunt înșirate pe grindă, tot așa și pături și lăicere. Pereții sunt îmbrăcați cu icoane care sunt împodobite cu flori de hîrtie și mult busuioc. Lîngă casă, deobicei, e șura în care se țin ciubere, poloboace, coșuri, hîrlețe, sape, toate uneltele agricole. Acestea împreună cu grajdul pentru vite sunt sub un acoperiș de paie. Cotețul pentru porci și găini este făcut de o parte. Nu la fiecare casă există closet și dacă este atunci foarte primitiv. Gardul este făcut din nuiele împletite sau scînduri. Cele de nuiele sunt împletite cu mult gust, învîrtește vîrtejul așa ca să prindă tocul în tocul ușei și astfel casa este asigurată contra... oamenilor de treabă"[33].

---

[29] Nepit Ilie, ,,*Monografia comunei Petriceni, judeţ Storojineţ*", Arh. St. Buc., Dos. nr. 747/1942.

[30] Zamfir Gheorghe, ,,*Monografia şi istoricul comunei Doljeşti*", Arh. St. Buc., Dos. 376/1944.

[31] Folosirea culorii albastru în vopsirea pereţilor exteriori ai locuinţei aminteşte perfect, de practica transilvănenilor.

[32] Grebănaşu Alexandru, ,,*Monografia şcoalei din comuna Rădenii Vechi, judeţul Bălţi*", Arh. St. Buc., Dos. 486/1942.

Româna — județul Bălți: „Pe dealul din față, impunătoare, albă, se înalță școala. Cam la 100 m, pînă la școală, șoseaua face o curbă, iar spre apus se află altă răstignire și lîngă podul pe lîngă care trece șoseaua, peste o rîpă — este a treia răstignire din sat. Nu departe de pod, șoseaua unindu-se cu drumul care coboară din sat, cotește alene spre sud-vest, avînd încă pe o distanță de 100 m case pe dreapta și apoi de acolo, unde este un indicator pornește în cîmp pustiu spre Pîrlita. Aproape toate casele din mahalaua dinspre răsărit au fost distruse în timpul războiului. Gospodarii și-au făcut alte case. Restul, mai ales primăvara și în zilele de sărbătoare, are un aspect foarte frumos. Aproape fiecare om, în fața casei lui, și-a semănat o mică grădiniță cu flori. Cînd înfloresc pomii satul face impresia că a nins"[34].

Locuința: „Oamenii trăiesc în case destul de mici și simple însă curat întreținute. Gospodinele văruiesc cu var și un fel de nisip alb, ține mai mult și iese foarte curat. Aduc nisipul din Prut. Puțini sunt locuitorii care nu-și îngrijesc locuințele. Aceștia sunt ocoliți atunci cînd murdăria este cauzată din neglijență și toleranță și înțeleși atunci cînd din pricina sărăciei nu pot ține curat. În casele celor mai mulți însă cu toate că nu-s podite camerele sunt întreținute curat, pereții totdeauna proaspăt văruiți, iar în fața casei vara cresc flori îmbiind somnul, aerul curat al diminețelor și serilor. Florile cu mirosul lor suav care dă un nou suflu de viață. Este un obicei intrat în sîngele moldoveanului de a nu-și face casa decît cu două camere : casa cea mare pentru oaspeți și cămara unde își duce întreaga viață toată familia — bucătărie, sufragerie, dormitor toate sunt aici. Vara în nopțile călduroase se culcă pe prispă afară. Iarna însă cînd e ger strașnic afară, ei stau îngrămădiți într-o cameră respirînd aerul greu. Acesta e cel mai mare neajuns al casei țărănești. Casele mai mari au deobicei șase ferestre : patru în față și două în alături (astea sunt cele mai multe), iar celelalte au numai patru : două în față, două pe alături. Într-o singură cameră dorm toți ai casei. Iarna cînd ziua e mică și nu prea este de lucru dorm mai mulți. Vara însă, cînd toți ai casei nu mai prididesc cu munca cîmpului, cîteva ore de somn sunt prea suficiente.

Acareturi: Aproape în fiecare curte, în dosul casei se află grajdul vitelor, cotețul păsărilor și magazia. Latrina, în majoritatea caselor se mărginește la o gaură în pămînt, îngrădită cu bețe. Toate aceste acareturi însă sunt făcute rudimentar, puțin trainice și destul de neigienice" [35].

---

[33] Mecicovschi Olga, „*Monografia satului Revna*", Arh. St. Buc., Dos. 461/1944.

[34] Racu Elena, „*Monografia satului Romănca*", Arh. St. Buc., Dos. 373/1944.

Ropcea — județul Storojineț: „Locuința. Clasa numeroasă și hotărîtoare în ceea ce privește munca și partea însușirilor morale a țăranilor e aceea ce a fost în multe părți pînă azi în vechiul său port și vechiul său meșteșug de clădire, pe care singur și le face, dînd numai ajutor lemnarului. În afară de aceste vechi forme pe care le-am apucat în chip vădit de la strămoșii noștri traci sunt și alte clădiri mari, deosebite, în ceea ce privește înfățișarea pe dinafară, împodobirea cu vopseli sau forme aplicate în tencuială. Împărțirea pe diametru toate acestea n-au suferit decît în timpurile din urmă, unele schimbări, silința către frumos. S-au văzut români care au început a părăsi mîndrețea simplă și practică a trecutului nostru pentru a lua nu demult, din mîinile negustorilor, o formă străină și împrumutată, părăsind tradiția, adevărata avere fără a da în schimb ceva de la sine. Pereții caselor sunt făcuți din bîrne de brad, molid, stejar sau oricare alt lemn și lipit cu pămînt peste care se va da cu var. Casa e locuită fiind numai pe jumătate terminată : ușile și ferestrele se pun la un an după ce e bine uscată pentru a se feri de igrasie. Majoritatea caselor din 750 sunt acoperite cu șindrilă, 150 cu stuf și 63 cu tablă. Cu vreo 80 de ani în urmă o bășică de porc în loc de geamuri era întinsă peste ferestrele mici ce luminau casele sărăcăcioase și joase. Astăzi casa țărănească e făcută după același plan cu două despărțituri, tinda și bucătăria oamenilor săraci, tinda, bucătăria și casa mare la cei mai bogați" [36].

Stănilești — județul Hotin: „Satul Stănilești reprezintă un cuib de moldoveni cu așezări modeste construite din vălătuci de lut ; acoperite cu paie sau stuf dau satului un aspect cu totul sărăcăcios. Lipsa simetriei satelor și a disproporției lor în dimensiuni dă aspectul unor locuințe vechi de sute de ani" [37].

Orașul Storojineț — județul Storojineț: „Odaia mare, care este așazisa odaie pentru primirea musafirilor, este de prejur-împrejur împodobită cu covoare, lavițe, lucrate în casă. Pe așa-zisă grindă se găsesc așezate în rînduri perine și velințe. Pe peretele dinspre răsărit, sunt atîrnate icoane sfinte, iar după icoane tradiționalul maldăr de busuios, parfumul fetelor frumoase de la țară. De jur-împrejur sînt așezate lăviți acoperite cu covoare naționale. Masa, care se găsește așezată lîngă o laiță, este acoperită cu o frumoasă și curată față de masă albă țesută în casă și cusută cu modele naționale de jur-împrejur. Pe masă se găsește mai totdeauna un pahar cu flori. Casele se văruiesc și se curăță înaintea sfintelor sărbători (Crăciun, Paști) și cu ocazia diferitelor serbări ca nunți, petreceri etc" (fila 40). „În partea dinspre cîmp, a locului patrat (locul de tîrg) erau înșirate trei clădiri mari și anume : curtea boierească veche, școala tîrgului și biserica romano-catolică zidită cam pe la 1860. În cele două părți de sus ale patratului se vedea, apoi, pe mîna dreaptă, așa numita pretenație sau pivnița cea mare cu rachiuri și velințele boierești. Mai erau două case însemnate în tîrguri, dintre care una se afla în partea dreaptă a oborului împărătesc ce duce spre podul Siretului. Această casă fusese dată ca zestre de boierul Nicolae de Flondor, fiicei sale Eufrosina Hurmuzache. Era înconjurată de o grădină frumoasă, plină de pomi roditori și de flori mirositoare și care grădină formează astăzi Grădina publică a orașului. A doua casă de frunte era făcută tot de același boier pentru fiul său George și se află în afară de tîrgușor, așezată într-o pajiște frumoasă, sub o deasă pădure de stejari. Mai tîrziu, în locul acestei case, s-a zidit de către boierul Cav. de Flondor o curte nouă împreună cu alte multe clădiri, printre copacii bătrîni și tufanii umbroși. Această grădină sălbatică și minunată de vedere a fost prefăcută mai tîrziu într-un parc englezesc" [38].

---

[35] Idem.

[36] Hîrșu Efigenia, „*Monografia comunei Ropcea, jud. Storojineț*", Arh. St. Buc., Dos. 746/1942.

[37] Știrbu Anton, „*Monografia satului Stănilești, județ Hotin*", Arh. St. Buc., Dos. 600/1942.

Șaptebani — județul Bălți : „Casele sunt clădite aproape toate din cărămidă verde numită aici lampaci ori chirpici. Ele se fac în timpul verei din lut amestecat cu baligă și paie pe care le calcă amestecîndu-le cu piciorul sau cu vitele. Se iau apoi și se pune în formă uscîndu-le la soare și pe urmă se zidesc. O casă făcută din lampaș ține 40—50 ani. Ele se fac apoi tot mai mari, cu ferestre mici și înguste și acoperite cu paie, șindrilă și tablă. Pe jos sunt lipite cu lut, așa că din punct de vedere igienic lasă mult de dorit. Aproape toate sunt așezate cu fața spre miază-zi și răsărit pentru a fi ferite de vînturi. Curțile sunt împrejmuite cu gard de scînduri puse pe lung. În vîrful parilor înalți gospodina înfige oalele cu fundul în sus ca să le spele ploaia pe dinafară. Porțile sunt mici și fără acoperiș. În ograda unui sătean cu o stare materială mijlocie se găsesc următoarele : plug de fier, boroană, o căruță, o sanie, un cuptor cu plită de gătit în timpul verii, meliță pentru cîmp și cînepă și mai la o parte saraiul sau grajdul vitelor cu o despărțitură pentru porc și una pentru găini. Aproape jumătate din gospodari au cîte o pereche de boi sau de cai și cîte o vacă cu lapte. Casele se ung la zile mari cu var. Prispa e mai totdeauna curată și locul de joacă al copilașilor la căldura soarelui, atunci cînd părinții au plecat la munca cîmpului încuind și ușile. Acest procedeu îl întrebuințează sătenii de pe aici în urma multor întîmplări rele de pe urma încuierii copiilor în casă".

„De cum pășești pragul casei modeste, făcută fără pretenții de artă, te izbește mirosul dulce de levențică, cimbru și busuioc, pe care în mănunchiuri prinse, țăranca le-a înfipt în grinda tavanului afumat. Icoana din colț, sub care la sărbătoare arde candela, abia se zărește din plantele mirositoare. Într-o parte și în alta, pe lîngă pereți se întind, deobicei, două lavițe, care săteanului basarabean îi servește de pat. La capătul lor se-nalță pînă la tavan teancuri de perine moi și albe. În zilele de duminică și sărbători le scoate afară înșirîndu-le pe gard, ori pe prispă, ca să le mai ia vîntul, ca o reclamă pentru fată. Acest obicei, însă, cred i-au rămas de la ruși fiindcă el n-a intrat în faza practică a folosirii lor. Așa de exemplu, gospodarii nu mai dorm niciodată pe aceste perini moi fiindu-le numai așa, de frumos, iar tinerii însurăței poate un an de zile mai întrebuințează și ei, c-apoi trec iarăși spre păstrare. Pe pereți sunt înșirate covoare vechi și cîteodată cu motive artistice lucrate. Pe jos, în casa de ospeție, de asemenea se văd așternute covoare sau țoluri pentru a feri stolul de stricăciuni. Casa e împodobită cu fel de fel de poze cumpărate de prin tîrguri ori iarmaroace. Icoana se dă (de) către părinţii fetei la nuntă şi-n ramă de se-nchide coroniţa cu bobocii de lămîiţă de pe fruntea miresei păstrînd-o acolo ca amintire şi totodată ca semn al credinţei ce soţii-şi vor păstra unul altuia. De cele mai multe ori în această cameră nu e sobă. La mijloc este o tindă ce desparte odăile casei : de aici trece în camera de locuit ocupată aproape jumătate de cuptor. În acelaşi corp este şi plita de gătit, iar de-asupra cuptorului pe un loc destul de încăpător, închis din toate părţile, cu o geană de fereastră în peretele din fund şi cu o intrare mică este dormitorul plăcut al întregii familii. Acolo este întotdeauna o temperatură caldă de la plita de gătit şi cuptor aşa că în timpul nopţii nu mai este nevoie să se facă foc. Spiritul de economie al săteanului şi lipsa de lemne l-au silit să inventeze acest mijloc ingenios. Focul se face cu paie, buruieni, strunjeni şi tizic. De cu vară săteanul strînge gunoiul de la vite, îl mai amestecă cu paie, îl udă prefăcîndu-l într-o pastă groasă care se taie apoi în bucăţi potrivite şi se usucă la soare, depozitîndu-se pentru iarnă. O scoarţă mai veche acoperă şi aci pereţii. Într-un colţ este o căldare cu apă, în altul lada cu albituri iar mai la o parte o măsuţă stă rezemată pe o laviţă. Scaunele mici aşezate pe lîngă sobă vin să completeze decorul acestui interior de cămin gospodăresc. În ceea ce priveşte cumpărăturile pentru gospodărie nicăieri ca aici nu se pune mai puţin preţ pe bani. Săteanul îşi încarcă trăistuţa cu grîu şi se duce la dugheană cerînd ce-i trebuie : gaz, ceai, zahăr, sare sau altele ; se înţelege că negustorul are un îndoit cîştig aici, întîi la cîntar îi micşorează săteanului cantitatea şi o preţuieşte cum îi place şi mai rupe ceva şi la cîntărirea cumpărăturilor. Aşa se explică faptul că negustorii locali stau peste bani din punct de vedere material iar pătura nevoiaşă luptă din greu în nevoi şi lipsuri. Iată de ce ar fi nevoie de cooperative care sunt menite să scoată pe săteni din ghearele speculei străine însă greu se pot înfiinţa fiindcă ţăranii nu înţeleg scopul lor'' [39].

---

[38] Enescu Victoria, *„Monografia orașului Storojineț"*, Arh. St. Buc., Dos 1498/1943.

Trestiana — judeţul Storojineţ : ,,Casele satului Trestiana sunt construite din bîrne unse cu lut, acoperite cu şindrilă, iar cele mai vechi cu paie. Casele au cîte două camere despărţite de o tindă. Majoritatea camerelor e podită cu scînduri, iar plafonul e tencuit şi dat cu var. În odaia cea mare se află o sobă, o masă mare, un dulap, un pat cu zestrea fetei. În ladă artistic lucrată se află lengeria de corp şi de pat. Pereţii acestei odăi sunt împodobiţi cu scoarţe (covoare). Pe grindă se află perne aşezate de rînd. Pe poliţă se află vesela. Pe peretele dinspre răsărit se află icoane sfinte, împodobite cu busuioc şi alte flori mirositoare. Podul casei e uns şi serveşte ca hambar pentru porumb. Tot în pod se pune la afumat slănina şi carnea de porc. Ferestrele sunt mari, în direcţia luminei. Casele bătrîneşti sunt puţine dar au un farmec deosebit. În general locuinţele sunt statuate, luminoase şi sănătoase. În exterior casele sunt văruite avînd la temelie prispe. În tot satul numai 43 sunt lipsite de prispă. Pe lîngă casă este un grajd bun pentru vite, o şură pentru grîne şi fîn. Gospodăriile sunt sănătoase, de aceea vitele sunt frumoase. Casa are înainte straturi de flori şi legume'' [40].

---

[39] Galdieri Constantin, ,,*Satul meu. Monografia satului Şapte Bani*, Arh. St. Buc., Dos. 670/1943.

[40] Nemeş Viorica, ,,*Monografia satului Trestiana, judeţul Storojineţ*'', Arh. St. Buc. Dos. 747/1942.

Țiplitești — județul Bălți : ,,Ograda săteanului nostru nu prea este arătoasă : acolo sunt vite, păsări, porci și unelte de muncă. Casele sunt clădite aproape toate din lut, ,,lampaci ori chirpic''. Ele se fac în timpul verii din lut amestecat cu băligar și paie pe care le calcă amestecîndu-l cu picioarele ori cu vitele de muncă. Se iau, apoi, și se pun în formă uscîndu-le la soare. Pe urmă se zidesc. Casele se fac aproape totdeauna (la fel) de mari, cu ferestre luminoase, acoperite cu stuf, șindrilă sau tinichea. Pe jos cele mai multe sunt lipite cu lut așa că din punct de vedere igienic lasă mult de dorit. Aproape toate sunt așezate cu fața spre miază-zi și răsărit pentru ca să aibă mai multă lumină și să fie ferite de vînturile mari. Curțile sunt împrejmuite cu gard de scînduri puse în lung sau în picioare. Porțile sunt mici și fără acoperiș. Sunt și cîteva porți frumos lucrate și vopsite. La ograda unui sătean cu o stare materială mijlocie se găsesc următoarele : plug de fier, boroană sau grapă, șaraban, sanie, meliță pentru cînepă sau in, un cuptoraș cu plită de gătit în timpul verii, un salcîm-doi ce dau puțină umbră pe timp de căldură și mai la o parte saraiul sau grajdul vitelor cu o despărțitură pentru porci și una pentru găini. Aproape 3 sferturi din gospodari au cîte o pereche de boi ori cai și o vacă cu lapte. Casele se ung (văruiesc) la zile mari, astupate de crăpăturile lutului uscat și dîndu-se, apoi, pe deasupra cu var. Prispa e mai totdeauna curată și e locul de joacă pentru copilașii lor la căldura soarelui, atunci cînd părinții au plecat la munca cîmpului încuind ușile. Acest procedeu întrebuințează sătenii cînd începe sezonul de muncă. Taie la fiecare copil cîte o bucată de pîine, jumătate de mălai, lăsîndu-i acasă în grija celui de sus cît e ziua de mare. Cîteodată îi mai urcă și pe ei în căruță luîndu-i la cîmp, unde cei de 3—4 ani păzesc boii pe răzor, iar cei mai mititei chiar de țîță gînguresc la umbra țolului pus peste căruță. Și astfel, de mici, acești copii, viitori cetățeni se oțelesc în luptă cu viața plină de asprimi și necazuri. În casă, de cum pășesc pragul, înăuntru căsuței modeste, făcută fără pretenții de artă, te izbește mirosul de aer închis. Icoana este așezată în colț, sub care la sărbători arde candela. Într-o parte și în alta, pe lîngă perete se întind deobicei două lavițe care săteanului îi servește și ca pat. La capătul lor se înalță pînă la tavane teancul de perine mari și albe căci gospodina basarabeană ține ca o mare datorie să aibă cît mai multe perne umplute cu puf și fulgi. În zilele de dumineci și sărbători le scoate afară înșirîndu-le pe prispă ca să ,,le mai ia vîntul'', ca o reclamă pentru fetele de căpătuit. Acest obicei însă cred că le-a rămas de la ruși, fiindcă el n-a intrat în faza practică a folosirii lui. Așa spre exemplu, gospodarii nu dorm niciodată pe aceste perini moi, ținîndu-le numai așa . . . de frumos, iar tinerii însurați, peste un an de zile de le mai întrebuințează și ei c-apoi trec iarăși spre păstrare. Pe perete sunt înșirate covoare vechi și cîteodată cu motive artistic lucrate. Pe jos în casa mare pentru oaspeți de asemenea sunt așternute covoare sau țoluri pentru a feri lutul de stricăciuni. Casa este împodobită cu fel de fel de poze cumpărate din tîrguri sau iarmaroace. De cele mai multe ori, în casa cea mare pentru oaspeți nu este sobă. La mijloc este tinda ce desparte odăile casei, de aici se trece în camera de locuit, ocupată aproape jumătate de cuptor. Pîinea se coace, de fiecare gospodină, cam o dată pe săptămînă. În același corp este și plita de gătit, iar deasupra cuptorului stă un loc destul de încăpător, închis din toate părțile, cu o geană de fereastră în peretele din fund și cu o intrare mică este dormitorul plăcut al întregii familii. Acolo este întotdeauna o temperatură caldă de la plita de gătit și cuptor, așa că în timpul nopții nu mai e nevoie să se facă foc. Spiritul de economie al săteanuluii și lipsa de lemne l-au silit să inventeze acest mijloc ingenios. Focul se face cu paie, buruieni sau strunjeni, ,,tizic'' care este cel mai obișnuit. De cu vară săteanul strînge gunoiul de la vite, îl mai amestecă cu paie, îl udă, prefăcîndu-l într-o pastă groasă care se taie apoi în bucăți potrivite și se usucă la soare depozitîndu-se pentru iarnă. Căldura tizicului însă miroase greu și nu e prea sănătoasă. Dacă poate să facă rost de cîteva lemne, apoi le păstrează pentru coacerea pîinii. În cutioara de pe cuptor intră cu toții seara la culcare. Copiii se strecoară mai ușor pe gaură în față, dar cei mai mari intră pe brînci. Ți se pare că sunt niște șerpi ce intră în ascunzătoare. Acolo în căldura ademenitoare, copilul de școală citește ,,năzdrăvenii din cărți'', bătrînii spun povești copiilor, iar gospodarii pun la cale treburile pe a doua zi. Și așa petrece pînă a doua zi cînd cu roșu apoi începe să se coloreze zările spre soare răsare. Dacă sunt prea mulți și nu au loc pe cuptor, cei mai bătrîni dorm pe lavițele de lîngă pereți. Pe polițe stau agățate blide sau străchinile de pămînt și lingurile de lemn. Într-un colț este căldarea cu apă, în altul lada cu albituri, iar mai la o parte măsuța cu trei picioare stă rezămată de laviță ; scaunele mici, așezate pe lîngă sobă, completează decorul acestui interior de cămin gospodăresc. Grajdurile nu se fac încăpătoare, și cu aer de ajuns, ci niște beciuri întunecoase, unde vitele stau, cîteodată, pînă la genunchi îngropate în bălegar. Unii nu le închid nici în timpul iernii, lăsîndu-le libere prin ocol''. Sînt consemnate și uneltele gospodărești, respectiv : trior, semănătoare cu 11 rînduri, semănătoare pentru ogor american, cultivator, vînturătoare, grapă de fier, mașină de treier [41].

Vilaunca — județul Storojineț : ,,Casele gospodarilor sunt construite din lemn și o mare parte din ele sunt acoperite cu paie și nepodite. Casa și curtea sunt împrejmuite cu un gard de nuiele. Locuința se compune dintr-una, cel mult două camere și o tindă cu fața spre soare. Ferestrele sunt mici și aproape niciodată nu se deschid iarna. Camera mai mică îi servește familiei și de dormitor și de bucătărie, în ea dorm și părinții și copiii, ba și bunicii adeseori. Ca loc de dormit între sobă și cuptorul și laița sau un pat improvizat din scînduri dar fără saltea. Se acoperă noaptea cu un țol sau cojocul ce-l poartă toată ziua. Cearceaf nu se obișnuiește, nici fețe de pernă pentru dormit. Pernele curate sunt păstrate în camera cea mare drept zestrea fetelor. Cînd e iarna grea, întîlnim adesea prin locuințe, purcei, viței și păsări, acestea din lipsă de grajduri bune. În camera mare nu se face foc ca să nu se strice lucrurile din ea (hainele de păstrare, covoare, etc.). Vara servește drept cameră de musafiri la diferite ocazii. Curățenia camerei de locuit lasă foarte mult de dorit din toate punctele de vedere. Gospodăria o văruiește înainte de Crăciun, înainte de Paști și de hramul bisericii. Pe jos unge pămîntul cu baligă de vite și cînd mătură camera se urcă praf mult pe care-l înghit toți copilașii din casă. Camera se încălzește cu lemne și se luminează la cei mai mulți săteni cu opaiț sau cu lampa de petrol nr. 5. La această lumină își prepară școlarii lecțiile în timp de iarnă. Locuințele de felul acesta au o influență cît se poate de rea asupra dezvoltării fizice a copilului. Faptul că copilul își petrece tot timpul viața într-o cameră unde vine lumină diferită și (se) vorbesc lucruri nepermise pentru el, contribuie la o proastă dezvoltare sufletească. Un asemenea copil cunoaște de mic tainele vieții și cînd vine la școală cu greu se mai lasă influențat și condus de învățător. La fel cu casa sunt și curțile în privința îngrijirii lor. Deși mari, aceste curți n-au un aspect plăcut deoarece totul se află în ele, fără rost și fără ordine. Nu-i vorbă că există gospodării foarte frumoase și bine întreținute, mai ales în centrul satului și folosința oamenilor bine situați. Cea mai frumoasă casă și gospodărie răzeșească e a lui Const. Miron și țărănească a lui Mihai Calatela, epitrop bisericesc. La puține gospodării se află closete și acestea nu sunt cum trebuie. În urma campaniei sanitare întreprinsă în toată țara, de toți învățătorii, în 1938—1939, s-a putut observa o oarecare îmbunătățire. Depozitarea gunoiului se practică de către mulți gospodari în mod rațional săpîndu-se gropi în dosul grajdurilor. Iar tot băligarul e scos la cîmp pentru îmbunătățirea terenului. Casele răzeșilor se prezintă ceva mai bine decît ale țăranilor, sunt în mare parte podite și au pînă la patru încăperi"[42].

---

[41] Gnatiuc Mihai, ,,*Satul Tiplitești, județul Bălți*'', Arh. St. Buc., Dos. 162/1940.

Vrînceni — județul Cernăuți: „Casele sătenilor sunt mari, cu două — trei camere, dar ce folos? Toți ai casei se îngrămădesc într-o singură cameră, fără dușumea și fără al doilea rînd de ferestre, iar iarna în cealaltă cameră, cei mai săraci țin vitele și păsările, cei mai înstăriți o gătesc frumos cu scoarțe, lavițe înflorite. Cotețe sistematice pentru păsări, puține sunt în sat, la fel și cocine pentru porci. Grajduri pentru vite se văd mai ales la proprietarii mari din Vrînceni, cari țin boi pentru îngrășare și munca cîmpului"[43].

★

Am prezentat un prim grupaj de documente inedite suplinind în felul acesta marea lipsă în care se află etnografia. Spre deosebire de istorie, folclor, literatură, care au corpusuri de documente, noi ne aflăm, ca de altfel și sociologii, în situația de a nu dispune de asemenea materiale de referință.

Nu ne propunem analiza acestora, dar, observăm, totuși, că mult trîmbițata acțiune civilizatoare austriacă, rusă sau sovietică nu au avut un efect benefic, stăpînitorii nemanifestînd interes nici pentru casele românești, nici pentru cele aparținînd altor naționalități, cum este cazul ucrainienilor din Vrînceni. Este un moment sociologic de care trebuie să ținem seama. Să precizăm că setul de mărturii este din anii '40 și că scurta administrație românească nu a putut influența prea mult această dezvoltare.

Atragem atenția, în mod deosebit, asupra rolului școlii sociologice de la București, a campaniilor acesteia pentru ridicarea nivelului satului românesc, rol nedus la îndeplinire datorită ocupării acestor teritorii de către sovietici și datorită politicii duse de aceștia.

Nu știm care este situația pe teren în prezent, dar o reluare a cercetărilor, cu personal calificat, ar fi de un interes științific deosebit.

---

[42] Verchea Olga, „*Monografia comunei Vilaunca*", Arh. St. Buc., Dos. 746/1942.
[43] Freitag Maria, „*Monografia satului Vrînceni*", Arh. St. Buc., Dos. nr. 170/1940.

FOLCLORUL – EXPRESIE A UNITĂȚII NAȚIONALE

GEORGE MUNTEAN

Cum am mai scris de mai multe ori, între formele de manifestare a conștiinței de sine ale unui popor, cele exprimate prin cuvînt par a avea o pondere aparte. În timp ce celelalte componente ale acestei conștiințe utilizează mijloace relativ neutre pentru a se concretiza, cum ar fi piatra, sunetul, culoarea, numărul, linia ori diferite alte materiale, simboluri și semne, cele întruchipate prin cuvînt sînt condiționate, în mai mare sau mai mică măsură, de substanța preexistentă în aceasta. Cînd limba respectivă nu e moartă pentru viețuitorii unei epoci sau ai alteia (cum ar fi cazul de astăzi al latinei, slavonei și al altora) atunci sunetele pe care le provoacă rostirea cuvintelor (și chiar citirea lor) pot avea o anume valoare în exprimarea felului de a fi al unui popor. Nu se pune problema suplinirii muzicii sau invers, într-un sincretism mecanic, ci a unei expresii complexe pe care cuvîntul o însumează și o transmite. Dacă în multe discipline el rămîne, în general, oarecum la nivelul pe care i-l consemnează dicționarele, cînd e vorba de literatură îl vedem intrînd într-o stare de vibrație ce-i relevă dintr-o dată aptitudini pe care, la nivelul simplei comunicări, abia i le întrezăream. E ca o diferență între progresia aritmetică și cea geometrică. Același lucru se poate constata, în grade diferite, și cînd cuvintele intră în relație cu celelalte materiale, cum ar fi sunetul în muzică, or piatra, lemnul și culoarea, în artele plastice, împrejurări ce generează uneori plusuri de expresivitate (sau minusuri, prin reaua îngemănare). În folclor, mai trebuie luată în seamă fraternizarea spontană dintre cuvînt și gest (vrăji, descîntece etc.) sau dans, care, în anume situații, duce la îngemănări demne de luat în seamă în perspectiva unor încercări de definire a specificului unui popor sau grup de popoare. Și pe o asemenea pistă putem surprinde semnele germanității, latinității sau slavității unor popoare. În ceea ce ne privește, mai e de subliniat împrejurarea importantă că literatura română, populară și cultă, s-a putut manifesta de la începuturi într-o limbă unitară pe întreg spațiul național. Dovada e, între altele, faptul că producțiile cele mai vechi sau marcate de regionalisme sînt repede inteligibile în orice punct al ei de astăzi.

Dintre multele explicații posibile aș reliefa două. E vorba, întii, de intensa și îndelungata *oralitate* a spiritualității și culturii noastre considerabil persistentă și astăzi. Să nu uităm că din ea a derivat cea scrisă (care a și consemnat-o inițial, pînă și-a prefigurat și consolidat propriile tipare), cu care mai este și astăzi paralelă și care, cel puțin cantitativ, i-a fost multă vreme inferioară. Ba, mai tîrziu, și calitativ, de un avans net, în registru integral configurat specific, putîndu-se vorbi de pe la mijlocul secolului

REF, tom 38, nr. 1–2, p. 117–127, București, 1993

trecut. De pe atunci se manifestă mai evident și tensiunile conștiente de valorificare a patrimoniului popular, tot mai diferențiat de cel cult. Faptul se explică prin absența îndelungată a ideii de creație artistică în registre diferite — popular și cult — suplinită cel mai adesea de scrieri în plan istoric sau religios, în care cel literar cult era implicat. Era însă puternică intuiția diferenței dintre scrierile religioase și istorice și domeniul popular, care a flexibilizat dogmele și canoanele ori a legendarizat istoria. Apoi, pînă prin secolul al XVII-lea, dacă nu și mai tîrziu, spiritualitatea, cultura și arta populară erau un bun al întregii societăți, în general, la noi, distanțele dintre păturile sociale nefiind, mai cu seamă ca mentalitate, prea importante pînă tîrziu. Coresi încă și Simion Ștefan, mai cu seamă au presimțit și exprimat unitatea organică, din interior, a limbii, faptul că unii nu se mai înțeleg rapid între ei venind din „vina celuia ce-au răsfirat românii printr-alte țări, de s-au mestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăiesc toți într-un chip”. Deci, conjunctura și nu permanența explică împrejurarea. Pe urmă, literatura noastră populară, mai nouă ca expresie lingvistică, dar veche prin substanța ce o aducea din limbile anterioare, vorbite aici, a crescut și pe fondul unei mentalități unificatoare și împreună cu alte forme străvechi de cultură și artă, cum ar fi muzica, ceramica, arhitectura, probabil portul, dansurile și medicina, credința, anume practici și rituri, cu care uneori s-a îngemănat și cu care a confraternizat mereu, într-o asimilare reciprocă plină de interes pentru consolidarea unității de ansamblu și a diferențierilor specifice. Alături de ele, cadrul geografic a avut un rol important, evidențiat de mulți dintre cercetătorii spațiului carpato-danubiano-pontic și a corelațiilor sale cu cele învecinate sau mai îndepărtate. Poate că el stă și la baza acelei străvechi unități, menționate pentru traci (și valabilă și pentru geto-daci) de către Herodot, care afirma că „toți au, în toate, obiceiuri asemănătoare”. Se înțelege că acestea erau constituite cu mult înainte, pentru a fi observate (auzite prin alții) atît de timpuriu și de la oarecare distanță, pentru a iradia către spațiile înconjurătoare și a se înscrie în structuri culturale ajunse pînă la noi. Așa se explică, între altele, și faptul că puternica civilizație romană n-a putut eroda cu totul acest fond viguros, mai rezistent decît limba și decît alte elemente ale existenței specifice dacilor, care au cedat în fața presiunii latine, păstrîndu-se doar ca factori de substrat.

Cît a fost de organică noua sinteză și cît de puternică îngemănarea dintre daci și romani ne-o învederează împrejurarea că mai bine de un mileniu de năvăliri dintre cele mai diverse și cotropitoare n-a avut decît efecte secundare asupra ființei românești. Ca și încă mai mult de o jumătate de mileniu de presiuni și răpiri teritoriale ulterioare, care ne sîngerează ființa pînă astăzi, dar care n-au putut aneantiza acest spațiu existențial, oricît de lacom și dureros au mușcat din el, demonstrîndu-se și astfel incoruptibila noastră unitate. În acest îndelung proces de consolidare, observa N. Iorga, „grai și tradiții ne-au legat totdeauna între noi într-un chip atît de intim, cum sînt puține popoare în lume”. Ba, am putea afirma că bogăția folclorului ține într-un chip caracteristic tocmai de prezența statornică și îndelungată a poporului pe acest teritoriu. Greu de imaginat creația colectivă de amploare, rafinată și articulată cuprinzător, pe fondul unei ubicuități spațiale în care steaua polară s-ar confunda cu calea lactee.

Aceasta nu înseamnă imobilism, etanșeizare, rămînere într-un punct al dezvoltării, din care contactul cu restul lumii n-ar mai fi posibil. Mai întîi, pentru că antropologic un asemenea fenomen nu e cu putință decît strict accidental, apoi deoarece folclorul însuși e incompatibil cu o astfel de condiție. Pe de altă parte, oglindirea continuității unui popor în arta sa sau în cea a vecinilor săi nu trebuie văzută strict *cantitativ*, numeric, ca într-un tabel din care absența unei cifre ar putea avea efecte catastrofale, ci *calitativ*, iluminînd orizonturile cu semnificații, îngîndurînd și încurajînd, reducînd din necunoscut, dacă nu altfel, măcar prin mărirea suprafeței de contact cu el. Cînd esențialul despre destinul, evoluția și marile personalități ale istoriei unui popor poate fi surprins în arta lui populară e semn de densitate, de conștiință vie de sine, de forță a raportării la alții, către care poate privi dintr-o perspectivă a veșniciilor trăite și asumate, cu înțelegere, fără nici un fel de neîmpăcare, dincolo de un accident sau altul. Prin atari atitudini ne și determină istoria, oricît au dorit și doresc alții să ne-o determine și uneori să ne-o deterioreze și răstălmăcească, în vederea cine știe căror iluzorii răscroiri. Căci, pe termen ceva mai lung, ruperea de matcă se dovedește imposibilă, iar revenirea la ea doar o chestiune de moment prielnic, cum e cazul mai recent al zonelor ocupate brutal de sovietici și forțate zadarnic a se izola de ființa din care au fost zmulse. A fost, cum o dovedesc culegerile mai noi, o barbară zădărnicie.

Iar dacă proba unor astfel de situații existențiale se poate face pe capodopere ca *Miorița*, *Meșterul Manole*, ciclul *Novăceștilor*, *Soarele și Luna*, ori *Toma Alimoș* și *Balada Gerului*, pentru a exemplifica numai printr-un sector al artei noastre, atunci e semn că rodajul e plurisecular, cu o capacitate de a ne surprinde specificul și dăinuirea, pe care în puține alte locuri le mai putem întîlni. Oare faptul că *Mioriței* i se cunosc aproape 1500 de variante, răspîndite pe tot spațiul limbii române, poate fi doar o simplă întîmplare, fără nici o legătură cu etnogeneza noastră? Împrejurarea că un motiv de răspîndire larg internațională, ca acela al jertfei edificatoare, din care a crescut balada *Meșterul Manole*, este la noi grefat pe înălțarea unui monument de arhitectură profund semnificativ pentru cultura română și care a catalizat unificator diverse aspecte ale mentalității naționale, are, de asemenea, înțelesurile sale. Să nu uităm, apoi, că noul edificiu se ridică mereu peste altul, acel „zid părăsit" putînd fi întîlnit la noi în mai toate producțiile populare ce vorbesc de închegarea unei construcții. Și lucrul nu e, iarăși, întîmplător, dacă ne gîndim la cît s-a distrus pe aceste pămînturi, din negura vremurilor pînă de curînd, de către diverși trecători nesăbuiți, de incompetenți și neștiutori într-ale gîndului, care au călcat nu o dată aici cu brutalitate înfiorătoare. Dar peste vechiul zid a odrăslit din nou altul și altul, sfidînd trufiile dislocatoare. Faptul că în folclorul sîrbesc, în cel bulgăresc, maghiar, ucrainean și într-al altor popoare întîlnim nume istorice de voievozi, voinici, hatmani și alți diverși luptători pentru libertate, originari din România (Bogdan, Radu, Mircea, Ștefan, Nicoară Potcoavă, Mihai, Horia etc.) atestă străvechimi, legături statornice, schimburi, modelări și într-ajutorări ce marchează într-un chip aparte spațiul acesta și oamenii care îl locuiesc.

Dacă la aceasta adăugăm cîteva dintre urmele ce par a veni sau vin de dincolo de daci și de romani, din lumea general mediteraneană, dacă ne gîndim la mileniul neolitic ce a dat strălucita cultură Cucuteni, la atîtea zeități ce-au circulat în acest perimetru cultural sau sînt originare de aici, la urmele bizantine păstrate la noi, la îmbogățirea și iradianta noastră structură neolatină, — atunci e și mai limpede cît de implicat în toate fibrele spiritualității noastre este acest spațiu, cît de adînc și statornic ni se comunează devenirea cu el. „România — spunea antropologul Eugéne Pittard în 1937 — este unul dintre colțurile lumii în care s-au petrecut, pe cît se pare, unul din aventurile cele mai formidabile din istoria universală... Vorbesc de răsturnarea vechilor civilizații preistorice și de înlocuirea lor cu un mod de existență complet nou: acela de care beneficiem astăzi... Nu știm încă în ce măsură «România» de atunci a participat la aceste fabuloase transformări, însă e în afară de orice îndoială că ea a jucat un rol în această aventură... Strămoșii dumneavoastră etnici urcă neîndoielnic pînă la întîiele vîrste ale umanității. " Iar de atunci mărturiile de tot felul au sporit substanțial, inclusiv pe tărîmul culturii populare. Prin filtrul ei s-au strecurat, slăbite și, lucru mai puțin observat, „europenizate", spre vest, atîtea populații, înlesnind astfel timpuriu Occidentului — cum remarca istoricul englez Seton-Watson — să-și înalțe catedralele și palatele, să-și dezvolte cultura, arta și civilizația. Imagineze-și oricine cum ar fi arătat vestul Europei dacă aici n-ar fi fost populații statornice în calea migratorilor și, mai recent, în cea a războaielor ce s-au vînturat dramatic, ori a persecuțiilor inițiate și împinse uneori pînă la genocid fizic și spiritual de unii ori de alții, pînă sub privirea noastră cutremurată. Iar rezistența noastră funciară se întemeiază în primul rînd pe un inerodabil etos generalizat, pe o multidimensionalitate a spiritualității populare ce n-a putut fi ștearsă. Mai ales că cele migratoare sau extensiv imperialiste au fost mereu deficitare în rădăcini într-o latură ori în alta, chiar dacă prin cantitate puteau domina o vreme.

Cît privește varietatea și densitatea creației noastre populare, ea poate fi ilustrată din orice unghi, inclusiv din cel matematic. Să ne amintim astfel că în spațiul românesc se cunosc vreo 360 de subiecte de baladă complex individualizate (pe care, recent, Lucia Berdan le-a îmbogățit cu vreo 150 de trimiteri noi, ce se cuvin completate din nou cu ce relevă edițiile și îndeosebi culegerile de folclor basarabene și nordbucovinene recente), că pînă prin 1965 se inventariaseră vreo 250 de tipuri de basme cu animale, aproape 500 de tipuri de basme fantastice și peste 100 de tipuri de basme nuvelistice, din care aproape jumătate nu fuseseră înregistrate de tipologiile internaționale, unde eram deja, comparativ, relativ bine reprezentați. Se înțelege că nici cercetările românești nu epuizează terenul, a cărui investigare atentă și sistematică mai este un deziderat pentru multă vreme, deși tocmai enorma bogăție dată la iveală ar trebui să stimuleze decizii constructive pe termen lung în această privință, pînă nu e cu adevărat prea tîrziu. Dovadă volumele date la iveală de ieșeni, de cercetătorii de la Chișinău, de cei de la Cernăuți, de la Moscova și Kiev, cel dedicat *Cîntecului de leagăn* de către Ghizela Sulițeanu, ori indexul motivic și tipologic al liricii de dragoste alcătuit de Sabina Ispas și Doina Truță și altele. Dar putem ajunge și la prea tîrziu. Să nu ne facem iluzii prea mari. De adăugat că adunarea și redifuzarea artei populare consolidează, la rîndu-i, sentimentul unității noastre străvechi. Încă un exemplu, dacă mai e nevoie. Un catalog tipologic al snoavelor și anecdotelor de la noi semnala existența a 3029 snoave și a 199 tipuri de anecdote, circulînd în 10 442 variante. Dintre acestea, numai 307 tipuri sînt calchiabile pe cele internaționale (în număr de 692), celelalte (2722) fiind, probabil, tipuri prin excelență naționale, de patru ori mai cuprinzătoare decît ce s-a înregistrat la un moment dat pentru întreaga lume. E explicacabilă, pe acest fundal, înflorirea și circulația extraordinară a bancurilor în spațiul național, eu însumi adunînd în ultimii vreo 30 de ani peste 40.000 de piese, patrimoniu care, departe de a fi epuizat domeniul, constituie mai degrabă o sugestie pentru enorma bogăție a acestei literaturi populare românești „de sertar", cu deschidere circulară către zonele opresate, inclusiv, lucru neobservat, către istorie. Proverbele și zicătorile par a-și fi epuizat ciclul. Cu toate acestea, fără a-mi fi făcut un program din înregistrarea lor, am notat cîteva sute în ultimul sfert de secol, unele de o rară expresivitate.

Lucruri similare se pot afirma și despre celelalte domenii ale arte populare românești, la care e de presupus că au participat, în diverse etape' toate păturile sociale de la noi, folclor producîndu-se și vehiculîndu-se la curți, de către clerici, meșteșugari, orășeni, păturile rurale fiind însă proeminente. Apoi, ideea de unitate o premerge pe cea de stat — care e tîrzie, modernă. Au fost întîi obștii, cnezate, țări, voievodate, ținuturi, pe fondul unei unități spontane, firești, din care a crescut statul național. Această uimitoare unitate, de la sine și prin sine, se oglindește întîi în cultura populară și în limbă, în mentalitate, și numai după aceea în ideea de *stat*. E vorba de o unitate anterioară a poporului, care a generat-o și ținut-o vie. Tocmai despărțirile statale temporale sau răpirile brutale din ultimele două secole — care n-au putut sfîșia unitatea — o confirmă pe aceasta. Unitatea preexistă momentului în care s-a luat act de ea și s-a început lupta pentru configurarea statului în limitele ei normale, pe care noi niciodată n-am depășit-o, fiind, dimpotrivă, cum observa Eminescu, singura țară înconjurată de ai săi, adică de români. Aceștia *erau* acolo de la începuturi și nu s-au scurs în interiorul popoarelor respective, cum e cazul cu minoritățile de la noi, de pildă. Încît, străveche și contemporană, pasivă și dinamică, tinzînd a sincroniza conștiința și cunoștințele comunității naționale pe verticala și pe orizontala lor, ținîndu-le în stare de veghe creatoare, prin care să-și semnaleze și legitimeze permanent prezența și să împuținеze necunoașterea agresivă din lume, caracterizată printr-o mare și discretă tensiune interioară și un unic proces de absorbție tipologizantă a existenței, imortalizată într-un număr apreciabil de capodopere, arta populară românească trebuie văzută și ca o biruință și o pavăză a spiritului uman, un ghid esențial către necunoscut, în fața căruia înalță mereu construcții și deschide porți ale cuviinței vigilente și ale prieteniei înțelegătoare.

Ca în toată cultura lumii, și în cea românească omul, în diversitatea manifestărilor lui, constituie un reper fundamental. Faptul se verifică pe întreaga ei devenire, din paleolitic, pînă în contemporaneitate, în cele mai diferite ipostaze ale creației. Literatura populară este o oglindă specifică a aceleiași problematici, iar în cadrul ei lirica deține, prin chiar natura ei, un loc privilegiat. Însoțind omul pe toată durata lui individuală, familială, istorică și socială, încercînd a-i surprinde și exprima ființa în marea sa complexitate, această literatură (ca și arta populară în general) a ajuns în timp la o bogăție și adesea la un rafinament și forță expresivă cu totul excepţionale. În acest amplu context, lirica populară de la noi, pentru a evidenţia un sector, se configurează drept una dintre cele mai cuprinzătoare, nuanţate şi pure din cîte se cunosc pe lume. În plus, spre deosebire de alte zone ale planetei, în care ea se află în declin evident sau aproape e dispărută, în România (inclusiv în zonele naţionale încă ocupate), se manifestă cu o vigoare cel puţin remarcabilă. Aproape că nu s-a publicat la noi în ultimul veac culegere de literatură populară în care lirica să n-aibă un loc însemnat, adesea preponderent. Iar numărul textelor culese şi al variantelor acestora este de ordinul sutelor de mii, fără ca terenul să fi fost epuizat.

Inegale ca valoare, majoritatea acestor piese surprind fiinţa umană într-o extraordinară reţea de împrejurări, nelăsînd nici un ungher neexplorat. Chipul şi portul, mersul, atitudinile decisive sau întîmplătoare, rîsul, plînsul, durerea, zîmbetul, diverse alunecări, ori statornicia, semnele timpului, ţinuta, delicateţea, brutalitatea, ignoranţa, grosolănia, fineţea, învăţătura, gustul şi curăţenia, sociabilitatea, credinţele şi multe altele îşi găsesc ecouri nuanţate şi la obiect. Din ele se încheagă o imagine dintre cele mai semnificative ale existenţei fiinţei noastre. Ea reflectă idealul unei frumuseţi echilibrate şi plină de dinamism, o tensiune spre puritate şi viguroasă trăire morală, către un statut existenţial dintre cele mai flexibile şi creatoare, care să dea întreaga măsură a celor ce şi-l asumă, nu neapărat cu deliberată responsabilitate, cum am fi tentaţi să ne imaginăm. Uneori, spontaneitatea e mai convingătoare. Ni se propune un clasicism, genuin, cu atît mai valoros cu cît e mereu contextualizat şi îmbogăţit, implicat cotidianului, din care-şi trage esenţa şi frumuseţea (de notat derivarea cuvîntului din latinescul *formosus*, care are o *formă*). Accentul principal cade pe armonia dintre gînd şi faptă, dintre expresivitatea fizică şi cea morală, aceasta din urmă fiind totdeauna prioritară. Decisivă este cuminţenia, adică echilibrul care conferă forţă şi demnitate, capacitate de a înfrunta adversităţile şi a te înscrie unui rost supraindividual. Exemplaritatea e gîndită mereu în cadru social şi raportată la natură, din care mentalitatea populară nu-l smulge pe om mai niciodată, ci-l integrează cu anume perseverenţă. De notat că frumuseţea nu e văzută ca o generalitate, un adaos exterior, ci presupune o trăire şi o participare pe potrivă, de unde constatarea cu valoare aforistică: „Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie''. Dar acest *eu* este profund socializat, tipologic. De unde şi forţa sa reperială.

Ce eforturi face creatorul popular în a surprinde multitudinea de valenţe şi întruchipări ale frumuseţii în evoluţia ei ne putem da oarecum seama dacă ne amintim ce risipă de mijloace face el pentru a o sugera. Sînt convocate în acest sens elemente ale faunei şi mai ales ale florei, astrele cunoscute şi diverse simboluri, culorile, mirosurile, sunetele, note ale unor ocupaţii şi produse umane, date ale reliefului şi climei, fenomene meteorologice, spaţiul şi timpul, construcţiile, căile e comunicaţie şi cifrele, artele şi credinţele, mitologia şi întreg universul de fabulaţii, fapte sociale şi particularităţi individuale, practici şi obiceiuri, toate chemate parcă să surprindă, nuanţeze şi concretizeze, să exemplifice intensitatea cu care e dorită şi trăită frumuseţea plenară, bucuria descoperirii ei din cînd în cînd şi gingăşia cu care este înconjurată această floare rară a umanităţii. Mai ales lirica de dragoste, cu nesfîrşita ei gamă de doruri, nostalgii, teme şi iluzii animate de voința de trăinicie și libertate interioară împărtășită reciproc, ne aduce în auz atîta imaginație și infinitezimală nuanță încît și cel mai fin gust artistic se simte uneori depășit.

Vin la rînd anume colinde, unele bocete, cîntecele de înstrăinare, cătănie și război, cele de dor și jale, strigăturile și cîntecele de petrecere, cele de leagăn, repertoriul nupțial, cîntecele de la șezători, ori cele despre natură și altele, infuziile lirice din celelalte genuri și specii ale literaturii populare, în diversitatea cărora citim cu încîntare un elogiu rar al omului și al idealurilor sale, între care frumusețea deține un rol fundamental. O frumusețe văzută mereu dinamic, însoțită de sentimentul măsurii, al fidelității și prieteniei, contextată social și dublată de dragostea pentru locul natal, de bogăția sufletească și sănătatea fizică și morală, de taina înțelegerii și mai cu seamă de atît de caracteristica noastră omenie. E un fir pe care putem coborî fără greș în adîncurile firii și ale tradițiilor specifice, înscriindu-ne în același timp în marile procese și orizonturi ale umanității, la al cărei spor de lumină contribuim. Sunt cîteva elemente care ne pot îndreptăți să ne rostim despre un ideal românesc de frumusețe, pe care literatura noastră populară îl exemplifică pregnant și multiplu. Evident, nu este vorba de ignorarea urîtului, a răului și imoralului, a inechităților de tot felul etc., ci de încercarea de a le domina prin tensiunea spre frumusețe și liniște integrală, de stigmatizarea și de voința de împuținare a lor, diminuînd din tristețea existenței și din ce se opune forței firești de a o spiritualiza. De unde, ironia, imaginea grotescă, biciuirea lor prin anecdote, poeme, bancuri, teatru popular și prin celelalte forme ale artei literare populare, ori strigătul prin sfîșietoare cîntece pline de amar împotriva a ceea ce strică ori pătează dinamica omeniei noastre, nevoia de deplinătate și de unitate funciară a lumii, a poporului, a familiei, a omului în sine și cu universul în care-și desfășoară și înscrie fragila ființă. Aici se află cîteva din rădăcinile și cumpăna jalei și dorului, a marilor îngîndurări pe care le generează spiritualitatea și arta noastră populară, implicîndu-se în universalitate, în al cărei cadru se diferențiază.

Forța coezivă de care vorbeam e vizibilă astfel în atitudinile generale ale poporului față de lume și de propria-i devenire, în arhitectură, plastică și port, în muzică, dansuri, credințe, obiceiuri și tradiții, în limba și literatura lui. Aceasta din urmă e mai veche în parte decît limba, în care și-a insinuat creațiile precedente, „traducîndu-le", încă din vremea genezei și consolidării ei, contribuind substanțial la flexibilitatea și unitatea în care ni se înfățișează, exprimîndu-ne cu subtilitate spontană specificul. Bogăția, forța și frumusețea literaturii române populare cunoscută astăzi trebuie gîndită, însă, doar ca o parte din ce a fost ea prin vreme. Căci, culeasă tîrziu și mult timp nesistematic, ea a supraviețuit fragmentar pînă astăzi, cînd i se dă importanța cunoscută. Cu toate acestea, ne putem citi în varietatea ei devenirea prin vitregia istoriei, participare la destinele europene, mediu asiatice și mai largi, fără de care nu ne putem configura etnicitatea semnificativă și mai cu seamă profunda noastră unitate, în continuă creștere, schimburi interne și externe și cu deosebire în spațiul cultural național și în cel învecinat sau de mai departe.

Expresia ei plină de nuanțe, de sugestive asimetrii și frumuseți, atestă pe diverse căi unitatea felului de a înțelege lumea și de a o transfigura în imagini pregnante, străbătute de un suflu al adîncimilor în care răzbate destinul însuși al poporului. Ascultînd o doină sau o baladă, un cîntec de jale ori de dragoste, privind o horă sau orice alt dans românesc, o casă, o icoană, o biserică, un covor sau un ștergar, nu putem să nu le surprindem adesea consonanța de substanță cu cele anterioare, oricît de vechi, ca și implicarea organică în cele similare, din indiferent ce punct al țării și uneori al lumii. E parcă o forță magică pe dedesubt, un ritm și o cadență, un chip de a îngemăna și separa materii, gesturi, sunete și cuvinte care ține în cea mai semnificativă parte numai de spațiul sufletesc al românilor, constituind invarianta lor dinamică. Iar cînd un asemenea substrat tulburător se întruchipează într-atîtea forme și înțelesuri, unele de o frumusețe și înălțime unică a gîndului, cu rezonanțe pînă la fibra cea mai intimă a firii omenești și a îngemănării ei organice cu natura, istoria și semenii, e semn de profundă specificitate. O explicație în acest sens oferea încă în secolul al cincisprezecelea umanistul italian Antonio Bonfini, care observa că românii aveau obiceiuri, o cultură și o limbă profund unitare, pe care luptau „cu atîta îndîrjire să n-o piardă, încît s-ar zice că războaiele lor se duc mai mult pentru salvarea limbii lor decît pentru apărarea vieții lor''. Se cuvine subliniat faptul revelator că literatura populară a conservat în lunga ei devenire mai ales fondul latin al limbii noastre, comun întregului spațiu existențial românesc, la a cărui consolidare continuă a contribuit substanțial. Iar această definitorie latinitate a fost conservată, transmisă și flexibilizată prin *oralitate*, cel puțin cîteva secole. Cît de puternică a fost aceasta din urmă — ca și creațiile populare pe care le-a vehiculat — ne putem da seama, indirect, parcurînd primele texte scrise în limba noastră, cum ar fi epistola lui Neacșu din Cîmpulungul muntenesc către Johannes Benkner, primarul orașului Brașov, cea a Cîmpulunggenilor moldoveni către bistrițeni, ori cea a lui Cocrișel, trimisă din aceeași Bistriță către părinții săi din Moldova. Toate sînt inteligibile, de parcă ar fi, dincolo de cîteva amprente ale vremii, redactate astăzi. De reținut că toate sînt particulare, deci reflectă în grad apreciabil limba vorbită, de sevele căreia literatura noastră s-a ținut mereu aproape, captîndu-le și influențîndu-le. În plus, prima este adresată unui neromân, care, în vremea aceea, va fi învățat strict limba vorbită. Pentru ca aceasta să fi avut acum aproape cinci secole fluența pe care i-o întrezărim din respectivele texte era firesc să fi avut o vechime considerabilă, o circulație intensă pe întregul spațiu românesc și să fi generat în cuprinsul ei creații literare de o expresivitate înălțată, ca de regulă, mult peste nivelul comun. E important de reamintit, că, la noi, opoziția dintre păturile sociale naționale ducea totuși rar la adversitate și numai din cînd în cînd la explozie. Adversarii erau cu deosebire externi sau veniți din exterior, cînd se mobiliza aproape întreaga suflare împotriva lor. Așa se face că mai toate mișcările noastre sociale au avut de înfruntat și factori străini sau agenți ai acestora. De unde și puternica lor coloratură națională, în sensul eliberării.

Ca și în cazul literaturii culte, mărturii directe despre existența celei populare avem abia din secolul al XVI-lea. Indirecte, avem încă din al XI-lea. Iar pe cale comparativă putem semnala fapte de cultură populară venind din orizontul tracic, poate chiar indoeuropean, cum au sugerat, între alții, Hasdeu, Blaga, Mircea Eliade, I. I. Russu, Octavian Buhociu, Petru Caraman, Ovidiu Bîrlea, Cicerone Poghirc, Paul H. Stahl, Ion Taloș ș. a. Cîteva trimiteri se pot face la lumea helenică și mai ales la cea latină, pentru care evidențele se înmulțesc. Încît, deși probele directe sînt tîrzii, ca și pentru alte neamuri, în cadrul celor patru milenii de istorie a poporului nostru, despre care vorbea N. Iorga, se cuvine să avem în vedere, în ansamblul cultural specific diferitelor epoci traversate, și existența literaturii, rostită sau, mai rar, scrisă în diverse idiomuri. Dar dincolo de datele istorice, de cele înlesnite de comparatism, o probă la îndemînă și încă relativ luată în seamă, pentru istoria culturii și a literaturii, este limba. Contribuția ei la arhitectura națională de imagini este substanțială și foarte timpurie, deopotrivă prin echivalarea fondului moștenit din idiomurile daco-geto-trace, celtice și latine, ca și prin creațiile născute direct în haina sa, fie ea tranzitorie în primele veacuri, fie mai ales definitiv structurată, ceva mai tîrziu.

Cît de implicat se simte românul în limba lui poate constata oricine răsfoiește un dicționar lexicografic al ei sau unul de proverbe .și zicători. Aș îndrăzni a crede că timpuriu oamenii se simțeau de același neam datorită limbii pe care o foloseau și care îi ținea uniți, diferențiindu-i de ceilalți. Dar această limbă nu trebuie gîndită dicționărește, ci vie, ca o ființă, cu tot ce a moștenit ea și a transpus în propriu-i registru ori a creat prin vreme și a păstrat în fagurele său. Cît privește sfera de înțelesuri ale cuvîntului *limbă*, ea sugerează aspecte psihologice, istorice, morale, sociologice, biologice, geografice, geometrice, geomorfologice și, bineînțeles, estetice („limbă de miere", „limbă de aur", „limbă ascuțită" etc.) și existențiale („a smulge limba cuiva" ; „a lăsa cu limbă de moarte"), histrionice chiar („a scoate limba la cineva"). A te înstrăina de neamul tău înseamnă a-ți „schimba limba și portul", cum sună un vers popular.

Unul dintre agenții cei mai importanți în această consolidare internă a limbii a fost și este în cazul celei românești cîntecul popular și mai ales literatura cultă. Succesiv și de la o vreme concomitent. Prin însuși faptul de a spune un basm, o baladă sau o snoavă, de a cînta o doină de jale sau a boci, ori a ura, performerul respectiv ia o atitudine care-l împinge la selecție în masa vocabularului, din care în mod firesc reține cuvintele larg înțelese. Cu nuanțări ținînd de registrul respectiv, constatarea e valabilă și pentru literatura cultă. Inovația este posibilă mai ales pe teren consolidat, într-o limbă de mare flexibilitate, aptă de exprimare liberă a oricăror nuanțe. Cînd mijlocul este adecvat, gîndul se întrupează fără dificultăți. Nu degeaba se plîng unii cronicari de „neajungerea limbii", în registru cult, căci în cel popular nu dăm peste asemenea tînguiri, ci, cel mult, peste teama creatorului anonim că nu va putea găsi în masa vocabularului cuvintele cele mai potrivite, de a căror existență nu se îndoiește. Tulburarea lui Eminescu din versul „Unde vei găsi cuvîntul ce exprimă adevărul?" și liniștea înșelătoare cu care Arghezi ne propune în aparență doar „cuvinte potrivite" punctează două atitudini pe care creatorul popular le-a intuit și sintetizat oarecum în pendularea între adevărul găsit și emoția alegerii cuvîntului preexistent pentru a-l exprima. Acestea ar fi cîteva dintre condiționările dintre literatură și materialul ei care în spațiul românesc sînt relevante și în ce privește dinamica unității naționale, pe care au consolidat-o și în anume înțeles au apărat-o și o apără mai viguros decît orice armă și împotriva tuturor felurilor de arme, multe dintre ele mai puternice decît noi în diverse momente de cumpănă. Limba însă și literatura ei au rezistat, fără nici o mobilizare din exterior. Ştia Kogălniceanu ce spune cînd îndemna „să ne ţinem de limba, de datoria noastră cum se ţine un om în primejdie de a se îneca de prăjina ce i se aruncă spre scăpare".

Examinată însă şi în afara suportului şi mijlocului de exprimare, oricît este el de activ, literatura română populară şi cultă constituie o oglindă profund semnificativă a unităţii naţionale. Parcurgerea ei evidenţiază înainte de toate faptul că unitatea în spirit vine din epoca genezelor, ca un dat formativ şi existenţial, desfăşurat în acelaşi teritoriu şi că numai unitatea statală a cerut ştiutele jertfe şi eforturi spre a fi înfăptuită pe întregul nostru spaţiu şi, deocamdată, pentru atît de puţină vreme în integralitatea lui, altfel incoruptibilă, ori cu cîtă sălbăticie s-ar muşca din el. Ar fi de introdus nuanţa semnificativă că dacă învăţaţii şi creatorii culţi au redescoperit şi argumentat complex, de la cronicari încoace, problemele originii, continuităţii poporului român pe aceste meleaguri, ale naturii limbii şi specificului culturii şi spiritualităţii noastre, ale originii creaţiilor naţionale şi ale participării la patrimoniul de valori europene şi la cele ale lumii, — poporul a trăit şi consolidat spontan aceste aspecte cardinale. Mărturii arheologice, istorice, literare, însemnări de călătorie, glosare şi cercetări comparative relevă atît coeziunea daco-getică, cît, mai ales, masiva romanizare şi creştinare oarecum de la sine a locuitorilor din spaţiul nostru. E de la sine înţeles că creaţii populare vor fi existat în tot intervalul de pînă la marii cronicari. Iar dacă cele culese în secolul trecut şi mai ales în cel de faţă, cu deosebire după Marea Unire desăvîrşită la 1 Decembrie 1918 şi pînă în contemporaneitate, păstrează urme ce duc către zorii istoriei, unele poezii populare româneşti relevînd tulburătoare paralelisme cu cele latine de aceeaşi factură, e de admis că în timp ele vor fi fost mult mai multe. Faptul că hexasilabul şi octosilabul românesc îl continuă direct pe cel din limba latină populară — din care derivă, cum se ştie, şi limba română — e de natură a ne întări, între altele, credinţa în romanitatea spontană şi continuă din folclorul nostru încă din primele versuri şi cîntece rostite în acest idiom. Iată ca exemplu un fragment de descîntec, notat de Marcellus Empiricus din Bordeaux, medicul lui Teodosie cel Mare (cca. 347—395), în paralel cu unul oltenesc, ce pare de foarte fidelă traducere :

Pastores te invenerunt,	*Ciobănaşii te aflară,*
Sine manibus colligerunt,	*Fără mîini te prinseră,*
Sine foco coxerunt,	*Fără foc te fripseră,*
Sine dentibus comederunt.	*Fără gură te mîncară.*

Simplă coincidenţă se poate zice. Dar cînd numărul acestora e considerabil şi se înscrie într-un flux mult mai amplu de date certe şi de alte asemenea frapante „coincideri", e drept să medităm la filiaţii şi orgini comune, la o „matrice stilistică", cum zicea L. Blaga, marcată de europenism şi latinitate. Încît, trebuie făcută o necesară distincţie între existenţa romanităţii, continuităţii şi unităţii poporului nostru în cadrul geografic cunoscut şi consemnarea acestor fapte în scris, de către autohtoni şi, mai concludent, de către străini, unii indiferenţi la implicaţiile problemei. Astfel se face că vechea *Romania orientală* care-i uimea pe străinii ce-o descopereau cu veacuri în urmă ca pe un miracol al istoriei și ca pe unul dintre nucleele naționale cele mai rezistente, create și închegate în spațiul european, are în cultura și literatura populară românească una dintre cele mai trainice și tulburătoare expresii. Încît, istorie și limbă, obiceiuri și tradiții, mituri și gîndire nuanțată, credințe și mod de a fi se regăsesc topite semnificativ în acest patrimoniu, a cărui forță artistică ne încîntă prin vigoare și bogăție și ne exprimă complex, propunînd lumii imaginea unui popor harnic, prietenos și hărăzit, mereu iubitor de liniște și construcție. Iar cînd constați că și astăzi, cînd într-atîtea locuri de pe glob folclorul a dispărut sau e pe cale de stingere, creația populară românească e încă în plină desfășurare, generînd tot alte producții, nu poți să nu încerci un sentiment de firească bucurie că spațiul românesc se exprimă viguros și spontan, participînd constant la sporul de valori ale umanității și rămînînd etern fecund și necoruptibil.

TESTAMENTELE – MISTIC ȘI DE CONȘTIINȚĂ – ALE LUI NICOLAE TITULESCU

– Cinci scrisori inedite –

Marele patriot și cărturar Nicolae Titulescu se află din nou în atenția lumii politice și diplomatice internaționale care-i redescoperă profunzimea gîndirii și vizionarismul de excepție, actualitatea de netăgăduit a construcțiilor sale privind ordinea europeană, considerată cîndva fantezistă dacă nu cumva incomodă, mai ales pentru cancelariile marilor puteri. Prin întreaga sa activitate, prin acțiunile sale energice de apărare a drepturilor României, a păcii în zona geografică a țării și în Europa, de clădire a unui sistem de relații internaționale echitabile și echilibrate, care să stopeze tendințele revizioniste și expansioniste, Nicolae Titulescu și-a atras mari și primejdioase dușmănii, în țară și peste hotare, care pînă la urmă l-au doborît, înlăturîndu-l de pe scena vieții politice. Omul a fost înfrînt, dar ceea ce a construit el cu atîta migală și strădanie rămîne în patrimoniul celei mai prețioase enciclopedii a gîndirii politice a acestui veac zbuciumat.

Puțini dintre noi știu că, în toate acțiunile sale, Nicolae Titulescu a fost sprijinit fără nici o rezervă și încurajat prin toate mijloacele de Academia Română. Ca semn de recunoaștere și prețuire a meritelor sale, Nicolae Titulescu a fost ales membru de onoare al Academiei Române la 31 mai 1930 și membru titular la Secțiunea istorică la 28 mai 1935. Din acest moment Nicolae Titulescu va beneficia de sprijinul necondiționat al Academiei, indiferent de luptele politice sau de atitudinea partidelor, a guvernului și a regelui care-i pregăteau eliminarea de pe scena pe care se afirmase cu atîta strălucire.

Am arătat toate acestea, în amănunțime, într-un studiu mai amplu, publicat în urmă cu nouă ani, din păcate prea ușor trecut cu vederea de biografii și exegeții operei titulesciene (*Nicolae Titulescu la Academia Română*, în „Memoriile Secției de Științe Istorice”, seria IV, tomul VII (1982), București, Editura Academiei, 1984, p. 143–155).

Nicolae Titulescu a răspuns Academiei cu aceleași sentimente de încredere și prețuire, convins de rolul și rostul instituției în apărarea înaltelor idealuri și aspirații ale națiunii române. Pe lîngă multe altele, pe care le-am enumerat în studiul citat, dovada cea mai convingătoare în sensul celor de mai sus o constituie scrisoarea adresată de Nicolae Titulescu Președintelui Academiei Române – C. Rădulescu-Motru – la 17 mai 1939. Este o scisoare testament, de adîncă simțire românească, de natură să

REF, tom 38, nr. 1–2, p. 129–149, București, 1993

sintetizeze tot ce a fost și va rămîne Nicolae Titulescu în istoria neamului românesc. Textul acestui important document a rămas pînă acum, din cîte știm, necunoscut cercetătorilor și opiniei publice.

Îl publicăm acum, la un an de la aducerea osemintelor lui Nicolae Titulescu în țară și reînhumarea lor pe pămînt românesc, ca semn de cinstire a memoriei acestui mare fiu al neamului nostru și de creștinească pomenire.

Înainte de a reproduce textul propriu-zis al acestui emoționant document ne îngăduim să facem unele precizări, și anume :

1) Textul original al scrisorii se află în *Arhiva Academiei Române*, Dosar A-3, 1939, filele 193–195 ;

2) Scrisoarea lui Nicolae Titulescu a fost prezentată plenului Academiei în ședința din 27 mai 1939, prezidată de C. Rădulescu-Motru, președintele Academiei Române ;

3) În procesul-verbal nr. 11, în original, al acestei ședințe se menționează : „De la dl. coleg N. Titulescu se primește următoarea scrisoare (textul). Darurile se primesc cu recunoscătoare mulțumire și cu aplauze din partea tuturor domnilor colegi" (*Arhiva Academiei Române*, Dosar A-3, 1939, fila 190 v).

4) În *Anale* acest moment a fost omis, despre scrisoarea lui Nicolae Titulescu nefăcîndu-se nici o mențiune (*Analele Academiei Române*, LIX (1938–1939), p. 226 ; ședința de la 27 mai 1939). Această omisiune explică de ce pînă acum documentul a rămas necunoscut și nici unul din biografii lui Titulescu nu l-au pus în circulație și nu l-au valorificat la întreaga sa însemnătate de excepție ;

5) Această primă scrisoare a lui Nicolae Titulescu — pe care noi am denumit-o testamentul lui de conștiință — constituie începutul demersurilor marelui diplomat patriot, demersuri care, în final, vor duce la întocmirea testamentului mistic prin care Titulescu își lasă cea mai mare parte din avere Academiei Române și își mărturisea ultimile dorințe, inclusiv aceea ca rămășițele pămîntești să-i fie aduse în țară și reînhumate la Brașov. Acest ultim testament — cel oficial, redactat și legalizat potrivit tuturor canoanelor juridice — este cunoscut și a fost publicat în mai multe rînduri în ultima vreme. De aceea nu vom insista asupra lui.

Vom face altceva însă. Vom urmări schimbul de scrisori dintre Nicolae Titulescu și Academia Română — prin președintele ei de atunci, C. Rădulescu-Motru—pentru a reconstitui drumul parcurs de la prima exprimare a dorinței lui Nicolae Titulescu — scrisoarea din 17 mai 1939 —, pînă la cea din urmă — transmiterea către Academia Română a testamentului său legal și legalizat, cel valabil și în zilele noastre.

6) Vom reproduce aceste scrisori în ordinea desfășurării lor cronologice însoțindu-le doar de notele strict necesare : indicarea fondului documentar-arhivistic, probleme de datare, rezoluții etc. ;

7) În transcrierea textului am respectat cu strictețe particularitățile originalului, intervențiile noastre, rarisime, fiind marcate prin paranteză dreaptă ;

8) Valoarea general-umană a acestor documente, înaltele sentimente patriotice de care sînt străbătute și modelul de comportament ce ni se

propune și se degajă din întreg acest schimb de scrisori ne fac să credem că vor fi apreciate așa cum se cuvine — și nu numai de către cei cărora revista noastră li se adresează în mod curent.

I

Paris 17 mai 1939

Domnule Președinte

Mîhnirea mea de a nu mă găsi printre colegii mei, nici de data aceasta, este atît de mare încît nici nu încerc să o descriu.

Am voit însă să înlocuiesc prezența mea cu ceva mai prețios și astfel, viu să vă rog să primiți în dar pentru Academia Română, următoarele trei lucrări

a) **Demosthenes**

Orationae Graece, cum Librarii argumentis, Demosthenis arta de Venetiis, Aldus Manutuis 1504

Această lucrare este tipărită de faimosul Aldus din Veneția și este descrisă Renauard Annales des Alde (1825 I 110—112). Este cea mai completă ediție a lui Demostene și păstrată foarte bine avînd legătura originală. Exemplarul ce ofer Academiei Române a aparținut marelui istoriograf bavarez Johanus Aventinus (1466—1534) a cărui semnătură și adnotații se găsesc în această carte. Ediția e extrem de rară.

b) **Honter, Johannes**

Reformatio Ecclesiae Coronensis ac totus Barcensis Provinciae. Cum prefatione Philippi Melanthon Wittenbergae 1543.

Este o foarte rară carte scrisă de Honter care împreună cu Val Wagner și Malh Romser a fost conducătorul Reformei religioase în Transilvania. El a întreprins organizarea bisericească și școlară a lutheranilor.

c) **Honter Johannes**

Dyonisii Aphri de totius orbis setu

Io annis Praeterea, Honteri Coronensis de Cosmographiae Rudimentis Basel 1534

E o foarte rară lucrare a lui Honter privitoare la localitățile din Transilvania. Este pregmergătoare Geografii pe care o publică Honter la 1542 și din care Muzeul Bruckental [din Brașov — șters de Titulescu] *posedă un exemplar.*

*

Vă rog, domnule Președinte, să vedeți în acest gest numai un început.

Treptat cu îmbunătățirea mijloacelor de trai, pe care vechea mea profesiune de avocat, azi reluată, mi-o va îngădui, voi oferi Academiei Române și alte lucrări, obligația de a proceda astfel izvorînd întreagă din mîndria de a face parte din această înaltă instituție.

Pînă la ziua cînd voi putea colobora cu colegii mei la lucrările lor, moment ce simt mai apropiat decît aparențele ar permite-o să se creadă, compensez în sufletul meu absența mea cu o prețuire atît de adîncă a Academiei

Române și a cinstei de a fi unul din membrii ei, încît înțelegerea misiunei acestei instituțiuni și respectul ce-i port înlocuiesc provizoriu acțiunea ce sînt nerăbdător a pune în slujba ei.

De aceia mi se pare lucru firesc de a vă comunica de pe acum că intențiunea mea este, ca după moartea mea și a soției mele, o parte din moșia mea Titulești să treacă în stăpînirea Academiei Române.

Mi-am închinat viața apărării intereselor românești peste graniță.

Aparent, departe de țară, am dus de fapt țara acolo unde mă aflam și, pe cît a stat în puterile mele, am impus-o atențiunii internaționale, nu azi cînd solidaritatea europeană a devenit un fapt vizibil, ci, de la 1918 timp de aproape 20 ani, adică la o epocă cînd teama unui nou război mondial neexistînd, tot ce se petrecea în afară de granițele marilor puteri occidentale, apărea ca fără interes.

În slujba acestei misiuni am pus numai argumente date de cugetarea românească. Așa fiind, a lăsa o parte din pămîntul legat mie de strămoșii mei, Academiei Române, devine simbolul faptului că sub haina internațională, am purtat flamura românească, simțind, cugetînd și vorbind ca un pămîntean.

Primiți, vă rog, domnule Președinte, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

N. Titulescu

Membru activ al Academiei Române
Paris Hotel Ritz

II

Domniei Sale,

Domnului **N. Titulescu**
— Membru al Academiei Române —

Stimate și iubite Domnule Coleg,

Am avut plăcerea de a comunica colegilor mei, în ședința de la 27 mai a. c., scrisoarea domniei voastre din 17 mai și a le înfățișa darul celor trei rare lucrări pe care ați binevoit a-l face Instituțiunii noastre ca un prețios adaos la însemnatele daruri cu care, în înalta înțelegere ce aveți despre misiunea și rostul Academiei Române, ați venit în trecut, fie personal, fie ca ministru al Afacerilor Străine, să îmbogățiți patrimoniul de colecții al Instituțiunii noastre.

Colegii noștri au primit cu multă bucurie aceste daruri și și-au exprimat deosebita lor satisfacție și emoțiune la comunicarea făgăduinței domniei voastre de a veni în curînd în mijlocul nostru și la împărtășirea intențiunii domniei voastre generoase de a testa Academiei Române o parte din moșia domniei voastre părintească Titulești. Cu deosebire au fost profund mișcați de arătarea domniei voastre că legătura pe care-o veți crea prin acest legat cu

Academia Română, va deveni un simbol al faptului că opera pe care marele domniei voastre talent a înfăptuit-o pe plan internațional a izvorît din simțirea și din cugetarea domniei voastre adînc românească.

Pentru bunele și frumoasele sentimente pe care ni le arătați — și în care Instituțiunea noastră vede un puternic sprijin moral și spiritual — vă exprimăm întreaga gratitudine a Academiei Române și vă rugăm să primiți, odată cu expresiunea simțămintelor noastre personale de simpatie și de admirație, distinsele noastre salutări colegiale.

Președintele Academiei Române

ss. **C. Rădulescu—Motru**

III

Paris, 8 martie 1940

Domnule Președinte,

Am onoarea a vă înainta testamentul meu autentic făcut la cinci ianuarie anul una mie nouă sute patruzeci prin intermediul Legațiunei din Berna, care a delegat, conform legii, funcționarii special ceruți de ea în acest scop.

Prin aceasta, Domnule Președinte, îmi aduc la îndeplinire promisiunea scrisă ce v-am făcut în vara lui 1939.

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, ca și D-voastre toți iubiți colegi încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

ss. **N. Titulescu**

IV

[Academia Română]
No. 1035
22 martie 1940

Domnule Coleg,

Academia Română a avut în ziua de 16 a lunei curente o scurtă sesiune extraordinară pentru ratificarea unor legate și donațiuni, a căror acceptare nu putea fi amînată pînă la sesiunea generală ordinară din mai viitor. Cu acest prilej am comunicat plenului atît scrisoarea D-v. dela 8 martie curent, cît și testamentul ce ați binevoit a-mi trimite.

Însărcinat a vă transmite vii și călduroase mulțumiri din partea tuturor Domnilor Colegi de față pentru interesul osebit pe care îl purtați Instituțiunii noastre, îmi fac o deosebită plăcere, Domnule Coleg, arătîndu-vă și dorința lor de a vă vedea cît mai curînd în mijlocul nostru.

Primiți, vă rog, Domnule Coleg, încredințarea distinselor mele sentimente

Președintele Academiei Române

Domniei Sale,
Domnului **N. Titulescu**
— Membru al Academiei Române —

Paris

V

Hotel Ritz
Place Vendôme
(Imprimat)
Paris, 23 mai 1940

Domnule Preşedinte,

Avînd umărul drept fracturat şi interzicîndu-mi-se călătoriile lungi, nu voiu putea asista la întrunirea Academiei.

Regretele mele sînt atât de mari, încât scuzele pe care le prezint atât Domniei Voastre căt şi colegilor mei vor fi cred acceptate în acelaş sentiment cu care le exprim.

Primiţi, vă rog, Domnule Preşedinte, asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni.

N. Titulescu

Nota editorului

I Scrisoarea a fost înregistrată la Academia Română, sub nr. 2141, la 29 mai 1939. Aşa cum deja am menţionat, originalul se află în *Arhiva Academiei Române*, Dosar A-3, 1939, filele 193 —195.

II Scrisoarea, a cărei copie se află în *Arhiva Academiei Române*, Dosar A-7, 1939, fila 112, poartă nr. de înregistrare 2221 din 6 iunie 1939.

II Scrisoarea se păstrează în *Arhiva Academiei Române*, Dosar A-7, 1940, fila 234. A fost înregistrată la Academie la 15 martie 1940, sub nr. 1035. Poartă următoarea rezoluţie : "15. III. 940. Se va înregistra şi păstra în Casa de Fier a Secretarului General. ss. Alexandru Lapedatu".

IV Copia scrisorii se află în *Arhiva Academiei Române*, Dosar A-7. 1940, fila 234v.

Procesul verbal al Sesiunii Generale Extraordinare a Academiei Române din 16 martie 1940, publicat în *Anale*, nu face nici o menţiune despre scrisoarea şi testamentul lui Nicolae Titulescu, aşa cum afirmă C. Rădulescu-Motru. Dar acest lucru nu trebuie să ne mire pentru că, dintotdeauna, în *Anale* s-a publicat selectiv [*Analele Academiei Române*, LX (1939 —1940), p. 70 —71 ; Sesiunea Generală Extraordinară de la 16 martie 1940].

V Textul acestei scrisori este dactilografiat. Se păstrează în *Arhiva Academiei Române*, Dosar A-7, 1940, fila 193. A fost înregistrat la Academie la 3 iunie 1940, sub nr. 1945. Poartă următoarea rezoluţie a Secretarului General al Academiei Române : "3. VI. 940. La şedinţa 14. VI. 940. ss. Alexandru Lapedatu". În *Anale*, amintita şedinţă din 16 iunie 1940 nici măcar nu este menţionată [*Analele Academiei Române*, LXL (1940 —1941), p. 5 ; şedinţele de la 14, şi 21 iunie 1940].

Text stabilit, note şi comentarii de :
Alexandru Dobre

O DESCOPERIRE DE SENZAȚIE: **MIORIȚA** *ÎNREGISTRATĂ LA 1794!*

S-a acreditat ideea, care continuă să fie împărtășită și acum de covîrșitoarea majoritate a oamenilor de cultură, idee potrivit căreia balada populară **Toma Alimoș** a fost descoperită și înregistrată pentru prima dată — la mijlocul veacului trecut — de Vasile Alecsandri. Mai mult chiar, unii cărturari merg pînă acolo încît susțin că amintita baladă ar fi nici mai mult nici mai puțin decît o creație proprie a lui Vasile Alecsandri [1].

S-a trecut astfel foarte ușor, neîngăduit de ușor, peste faptul că balada în discuție a fost culeasă, pentru prima dată, la 1831, de către preparandul arădean Dimitrie Ardelean. Colecția lui Ardelean, inclusiv textul baladei *Toma Alimoș*, a fost făcută cunoscută public și tipărită integral în 1945 [2], timp suficient, de atunci pînă acun, credem noi, ca textul respectiv să-și ocupe locul ce i se cuvenea în toate discuțiile, analizele, afirmațiile și aprecierile pe marginea acestui important cîntec epic românesc.

Părerea, care continuă să fie îmbrățișată de majoritatea cărturarilor noștri, potrivit căreia Alecsandri ar fi descoperitorul și primul culegător al baladei *Toma Alimoș*, își are unele explicații pe care, în cele ce urmează, vom încerca să le rezumăm, reducînd la minimum comentariul și trimiterile bibliografice.

Prima explicație a acestei erori biobibliografice — cu consecințe dintre cele mai păgubitoare din punct de vedere cultural și științific — ar fi aceea că varianta Alecsandri este prima publicată, în condițiile cunoscute, avînd, pe această cale, o circulație extraordinară, inclusiv în manualele școlare. Varianta Alecsandri, datorită eventualelor intervenții ale mult prea înzestratului poet — oricum minore și nesemnificative pentru fondul conținutului, dar benefice pentru expresia artistică, fluența acțiunii și limba comună utilizată — a satisfăcut gustul și exigențele tuturor categoriilor de cititori, din toate timpurile și din toate mediile sociale, inclusiv a celor din mediul rural, care apoi au repus-o în circulație orală. În aceste condiții, varianta Alecsandri a căpătat atributul de *prototip* și prerogativele *modelului clasic* de la care s-a pornit și continuă să se pornească în orice discuție și analiză a baladei, chiar și de către specialiști.

De asemenea, descoperirea variantei înregistrate anterior celei a lui Alecsandri a avut loc la o distanță în timp apreciabilă — aproape un secol — cînd interesul și, mai ales, entuziasmul nereținut pentru folclor deveniseră deja caduce, își pierduseră acel suport care, la 1840—1860, ridicase în picioare nu numai pătura cultă a Europei — și, deci și a României — dar și pe oamenii politici. Acum, la data noilor descoperiri, folclorul devenise obiectul de studiu și cercetare al unei discipline — folcloristica — autonomă, de sine stătătoare. Cu cercul ei, destul de restrîns de specialiști, cu entuziasmul mult moderat de cerințele obiectivității științifice, cu un ecou și o rezonanță mult estompate în păturile mai largi ale oamenilor de cultură. Este adevărat că nici folcloriștii din epoca modernă n-au găsit calea, nu au dorit, nu s-au priceput sau nu au avut capacitatea de a păstra și adînci caracterul deschis al disciplinei și cercetărilor lor, ceea ce a provocat ruptura de care aminteam, o izolare nimănui folositoare a folcloristicii.

---

[1] Cea mai recentă părere de acest fel a fost semnalată de Iordan Datcu, *O publicație de nivel european*: *,,Anuarul Arhivei de Folclor''*, în ,,Revista de Etnografie și Folclor'', 37 (1992), nr. 4, p. 419—420.

[2] Romulus Todoran, *Poezii populare într-un manuscris ardelean din 1831*, în ,,Anuarul Arhivei de Folklor'', VII, Publicat de Ion Mușlea, Tiparul Tipografiei ,,Progresul'' Sibiu, 1945. p. 131—139. Textul care ne interesează poartă titlul *Cîntare veselitoare* și se află la p. 134—135,

În sfîrșit, varianta înregistrată anterior celei a lui Alecsandri a rămas conservată în manuscrise de nimeni cunoscute timp de aproape un secol. Atunci cînd a fost, totuși, dată la lumină, prin tipărire, acest lucru s-a făcut în publicații de specialitate, cu o circulație extrem de restrînsă [3] și, ca atare, cu un ecou aproape insesizabil în opinia publică. Să nu mai vorbim de faptul că, chiar în rîndul specialiștilor, ecoul descoperirii, de senzație și răscolitoare pentru istoria folcloristicii a folclorului, și a culturii românești, s-a stins foarte repede [4], continuînd să persiste doar ca o flacără abia mai pîlpîindă [5].

O surpriză de proporții, care în mod sigur va răsturna multe dintre susținerile de pînă acum, obligînd de reconsiderări fundamentale, va fi cea produsă de senzaționala descoperire a unui caiet manuscris în care este înregistrat, pentru prima dată — și acest prima dată înseamnă anul 1794! — textul **Mioriței.**

Am intrat în posesia acestei informații, realmente tulburătoare, pe căi ocolite și cu oarecare dificultate. Așa se și explică de ce, în stadiul actual al investigațiilor, nu putem da un răspuns complet tuturor întrebărilor pe care, în mod justificat, le ridică textul și descoperirea în discuție.

Am aflat pentru prima dată de existența acestui manuscris de însemnătate excepțională pentru folcloristica românească dintr-o notiță apărută în revista "Literatorul", pe care, dată fiind importanța, dar și gravitatea întregii chestiuni, o reproducem în întregime :

,,Din numărul pe luna ianuarie al revistei tîrgumureșene *Școala Ardeleană* desprindem noi mărturii asupra zăcămintelor culturale, încă nescoase la lumină, ce se găsesc în bibliotecile și muzeele Transilvaniei. Sub titlul *Un manuscris românesc inedit de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea al lui Ioan Șincai*, Elena Mihu relevă contribuția fratelui mai mare al lui Gheorghe Șincai la conservarea literaturii populare, oferindu-ne informații de importanță excepțională. Dintre acestea notăm : Partea a doua a manuscrisului este o colecție de cîntece populare, care cuprinde aproape genurile folclorului românesc : balade, o variantă necunoscută a *Mioriței*, cîntece de dragoste și dor, cîntece satirice, o orație de nuntă (colăcărie), strigături, cîntecul de cătănie și înstrăinare . . .” Varianta necunoscută a *Mioriței* este și cea mai veche, confirmînd astfel teoriile celor mai de seamă folcloriști români, care au plasat geneza baladei pe pămîntul transsilvan”[6].

---

[3] ,,Anuarul Arhivei de Folklor" avea un tiraj de 1.000 exemplare, o bună parte a lui, mergînd la schimbul internaţional.

[4] Surprinzător și parcă pentru a ne da cu tot dinadinsul dreptate ni se pare, de pildă, că la articolul despre **Toma Alimoș** din *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, Editura Academiei, 1979, p. 856, textul lui Dimitrie Ardelean sau articolul mai sus citat al lui Romulus Todoran nici măcar nu sînt menţionate.

[5] Ultima dată varianta Dimitrie Ardelean a fost republicată de Iordan Datcu și Viorica Săvulescu, care, aplicînd criteriul organizării materialului pe regiuni istorice își deschid lucrarea *O capodoperă a baladei românești : ,,Toma Alimoș"* (Ediţie critică și studiu introductiv de Iordan Datcu și Viorica Săvulescu. Corpus de texte. Convorbiri cu rapsozi populari. Varianta V. Alecsandri în traducere engleză, franceză, germană și spaniolă. Varianta G. Dem. Teodorescu în traducere germană. București, Editura Minerva, 1989), cu variantele V. Alecsandri (p. 64 –69). Prima variantă a baladei, atestată cronologic, cea a lui Dimitrie Ardelean, este tipărită abia la p. 239, în deschiderea cap. VI. Banat.

În numărul pe februarie/1992 al revistei din Tîrgu Mureș, cu mențiunea ,,Comunicate de d-ra Elena Mihu”, și sub un titlu general, ,,*Din manuscrisul lui Ioan Șincai (1794)*”, sînt publicate cîteva poezii populare : *Miorița*, *Mierluță, mierluță*, *Jurnal de război* și *Versul Hotinului*[7].

Fiecare dintre aceste texte ar merita să fie reproduse și comentate pe larg. Pentru a nu ne îndepărta de la subiectul discuției noastre, vom reda, în continuare, numai textul *Mioriței*

MIORIȚA

Aude-să, doamne, aude
Peste cel plăiuț de munte
Un șuer, doamne, șuier
Că acolo, doamne,
Sînt numai trei păcurărași
Doi is cei mari
Și-s veri primari
Unu-i mic și-i străinel.
Acel mic și străinel
Că la apă l-au mînat
Pînă-in apă au umblat
Foarte mult l-au judecat
Ca pe dînsul să-l omoare
Oile să i le ee
Da el cînd din apă au venit
El numai au avut
O mioară zdrăvioară
Și înainte a eșit
Ci din grai aș-au grăit.
— Dragii mei verișori,
Dacă pe mine mi-ți omorî
Lîngă mine puneți
Fluerul de dreapta
Bucinul de-a stînga
Că cînd vîntul a sufla
Fluerul a fluera
Și bucinul a bucina
Numai răsunul
Că mi-a răsuna
Peste munți numai la ai mei doi părinți
Și răunul și me-a merje
Peste brazi la a mei frați.
Într-o verde dumbrăviță
Este o răce fîntîniță
La acee răce fîntîniță
Sînt 2 luminiță
Da nu-s luminiță
Că-s ochi (i) șerpelui
Că macar cît le-a ploua și le-a ninje
Acela nu să vor stînje,
Că șerpele au mîncat
Numai un voinic a scăpatu
Ceptu lui, le-au mîncat jumătate
Jumătate de cuțite de arămite
Cu iele fu-ntins
Da el din grai așa au grăit :
— Cine a veni să mă scoată
Vină frate și vină tată, și vină maică
Oile mi le-au luat
Și mîna mi-au tăiat
Și m-au legat
Cu spatele la brad

Deocamdată nu putem da mai multe detalii, dar un singur lucru este foarte clar : cunoaștem culegătorul — Ioan Șincai ; cunoaștem anul culegerii — 1794 ; cunoaștem locul de origine al textului propriu-zis.

---

[6] Diac tomnatic și alumn, *Miorița transilvană*, în ,,Literatorul”, II (28 febr. 1992), nr.2 (25), p. 2.

[7] ,,Școala Ardeleană”, Revistă de cultură, Tîrgu-Mureș, Anul II (februarie, 1992), nr.8 (5), p. 7.

Vom face tot posibilul pentru a obţine noi date, dacă se poate chiar de la sursă, şi, în măsura în care alţii nu ne-o vor lua înainte, să publicăm chiar culegerea în totalitatea ei. Vom reveni.

Al. Dobre

ZIARUL „MOLDOVANUL".

— Cîteva constatări preliminare —

1. În *bibliografia Gheorghe V. Madan* publicată de d-na Maria Teodorovici (Iaşi) în „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară" (nr. 4, 1991) ziarul „Moldovanul" figurează doar nominal din simplul motiv că la Iaşi (posibil şi la Bucureşti) colecţia acestuia nu s-a păstrat. Îl putem răsfoi şi studia doar în oraşul Himki de lîngă Moskova, secţia ziare a bibliotecii „V. I. Lenin".

2. În trecut situaţia a fost următoarea :

a) Revista „Viaţa românească " nr. 1 din 1907 a semnalat primirea la Iaşi a primelor numere ale ziarului „Moldovanul".

b) În iunie 1908 „Moldovanul" este pomenit de N. Iorga în „Neamul românesc".

c) Tot „Viaţa românească", prin intermediul basarabeanului Alexis Nour, anunţă la sfîrşitul anului 1908 că „Moldovanul" nu mai apare.

d) În anii '20—'30, tangenţial sau în mod special, dar laconic, despre „Moldovanul" lui Gh. V. Madan scriu Mih. Minciună, Dim. Iov, Pan. Halippa.

e) În Moldova fostă „Sovietică" lucrurile au fost mult mai triste : unica informaţie despre ziarul în cauză ne-o furnizează enciclopedia *Literatura şi arta Moldovei* (vol. 2, p. 36). Articolul îmi aparţine, nu-mi aparţine însă şi faptul că numele lui Gh. V. Madan ca editor şi redactor lipseşte cu totul.

Gh. V. Madan vine la Chişinău, probabil, în a doua jumătate a anului 1906. Ceva mai înainte, tot de la Bucureşti, sosise aici un alt refugiat basarabean, S. V. Cujbă. Venise cu nobila misiune de a redacta din punct de vedere literar gazeta lui Em. Gavriliţă, „Basarabia".

Cujbă şi Madan se vor întîlni la prima serbare moldovenească literar-muzicală care a avut loc la 3 decembrie 1906 la Chişinău. S.V. Cujbă s-a prezentat la serbare cu referatul despre „cîntecul poporan moldovenesc", cel de-al doilea, „artistul Teatrului naţional românesc" Gh. V. Madan, în prima parte a serbării declama poezia lui G. Coşbuc *Rugăciunea din urmă*, în partea a doua figura printre interpreţii de „poezii, cîntece, romanţe". La serbare, probabil, a fost prezent şi seminaristul Al. Mateevici, care a scris cu mare entuziasm despre acest eveniment.

Faptele, o spunem cu părere de rău, dovedesc tristul adevăr că Sergiu Cujbă şi Gh. V. Madan s-au întîlnit pentru a se despăţi ca doi adversari de poziţii şi de idei, pentru că anume astfel s-au pomenit a fi ziarul „Basarabia" reprezentat de S.V. Cujbă şi săptămînalul fondat de Gh. V. Madan.

Duminică, 14 ianuarie 1907, este ziua de naștere a „Moldovanului". Era al doilea periodic român în istoria ținutului nistrean, iar pentru redactorul și editorul acestuia însemna continuarea activității ziaristice desfășurate mai înainte peste Prut. Se are în vedere redactarea împreună cu Șt. O. Iosif șiAl. Antimereanu a revistei „Floare albastră". Fondatorul „Moldovanului" nu era novice nici în ipostaza de publicist.

În „Cuvîntul nostru", care probabil îi aparține chiar lui Gh. V. Madan, se spunea, printre multe altele, și următoarele : „Pornim la luptă sfîntă cu singura dorință de a face bine. Nu vom fi element de regres, ci de progres. Nu urmărim să dărîmăm, ci dimpotrivă să clădim. Nu vroim să întunecăm și să rătăcim mințile, ci să le luminăm și să le arătăm calea cea adevărată. Nu rîvnim să lucrăm pentru vreun partid politic, ci pentru Împărat și lege, pentru patria și neamul nostru cu toate ale lui. În lupta noastră plecăm de la ideea izvorîtă din adînca credință că noi, moldovenii ... numai ca supuși dreptcredincioși al Măriei Sale Împăratului și cetățeni egali ai Rusiei vom putea să redobîndim ceea ce nu mai avem și ni se cuvine. Orice abatere — fie ea pornită de aici, fie insuflată din afară — pe lîngă că ar fi în nepotrivire desăvîrșită cu simțămintele adevărate ale moldovenilor basarabeni, ar putea să ne aducă sabie și ură". Semnătura : „Moldovanul". Platforma social-politică a ziarului își găsește desfășurare și în alte materiale publicate în numărul de inaugurare. În perioada preelectorală — se apropiau alegerile în Duma II de Stat — „Moldovanul" scria : „Fraților țărani ! În ajunul alegerilor calea cea mai dreaptă este cea arătată de Măria Sa Împăratul nostru și urmată de miniștrii Săi". Se lansa apelul către țărani să nu-i urmeze la alegeri pe „șoltici", adică pe reprezentanții partidelor politice, „care promit multe de toate" („Alegerile"). Și deoarece a venit vorba despre partidele politice și atitudinea absolut negativă a celor de la „Moldovanul" față de ele, să apelăm la articolul-chemare „Oameni buni !" Aici în mod fățiș se ia apărarea „partiei numeroasă și puternică" soiuz russcogo naroda „ponegrită și clevetită" de unele gazete pentru faptul că „ține cu legea și Împăratul". Descifrarea frazei „unele gazete" o găsim în același număr al „Moldovanului" : se aveau în vedere, bineînțeles, „Basarabia" lui Em. Gavriliță și editată de Teodor E. Zaharov, acestora respingîndu-li-se afirmația că „Moldovanul" s-ar fi editat pe banii „domnilor Krupenski". Aceleași publicații duceau în acest timp o luptă înverșunată (mai ales cotidianul lui F. Zaharov) împotriva organizației chișinăuene a „uniunii poporului rus". Ultimul material în legătură cu platforma „Moldovanului" îl găsim în articolul intitulat „Fraților !" Cităm : „A venit vremea să ne unim cu toții, țărani, preoți, boieri și cinovnici, împrejurul steagului creștinesc". În dumă și la volostii să fie aleși moldoveni „cu dragoste de legea și neamul nostru, credincioși Împăratului și iubitori de graiul, de obiceiurile și rînduielile noastre moldovenești, pe care ni le-au lăsat nouă moștenire moșii și strămoșii noștri"..

Lucrurile par a fi destul de clare : fără a „rîvni" să lucreze „pentru vreun partid politic", „Moldovanul" se declară deschis în apărarea odioasei „uniuni a poporului rus", declarîndu-se pentru „patria și neamul nostru", pentru graiul, obiceiurile și rînduielile noastre moldovenești, „pe care ni le-au lăsat nouă moștenire moșii și strămoșii noștri", săptămînalul face de fiecare dată cîte-o ploconire „Împăratului" și regimului imperial ori neînțelegînd că țarismul șovin și renașterea unei provincii naționale subjugate sînt lucruri incompatibile, ori făcînd aceasta în mod conștient pentru a-și asigura astfel existența și sutele negre. Însă exact peste două săptămîni după dispariția „Basarabiei", adică la 25 martie 1907, „Moldovanul" se plînge că abonații nu-l primesc. Peste două numere plîngerea se repetă. Se impune concluzia că autoritățile îi pregăteau soarta „Basarabiei", însă aceasta se va întîmpla mult mai tîrziu, la mijlocul lui octombrie 1908. În numărul său de rămas bun, „Moldovanul" publica portretele guvernatorului A. N. Haruzin și a soției sale...

Linia de conduită a „Moldovanului", bineînțeles, a fost determinată în mare măsură de faptul că anii lui de existență au coincis în totul cu perioada postrevoluționară, cînd triumful reacțiunii politice devenise o realitate netăgăduită, iar problema supraviețuirii în astfel de condiții era mult mai complicată în comparație cu „Basarabia". La rîndul său, atmosfera generală n-a putut să nu influențeze (negativ) activitatea gazetei lui Gh. Madan pe tărîm cultural și literar.

Se impune insistent următoarea concluzie: platforma social-politică și orientarea ideologică a săptămînalului „Moldovanul" au fost influențate foarte puternic de personalitatea lui Gh. V. Madan, concepțiile sale fiind mai curînd conservatoare. Numindu-și săptămînalul gazetă națională independentă, Gh. V. Madan stăruia mereu asupra poziției sale proțariste; în fine, el nu numai a editat și redactat „Moldovanul", dar s-a manifestat și ca un autor activ, avîntîndu-se în luptă cu orice ocazie și apărîndu-și cu pasiune ideile de cele mai multe ori de pe poziții sociale și general-umane. Și chiar de se întîmpla ca cele spuse pînă acum să-l caracterizeze în principiu ca editor și redactor, adevărul tot una trebuia formulat, pentru că așa a vrut să fie Gheorghe V. Madan în concepțiile sale social-politice și ideologice.

Faptele, însă, vin să ne demonstreze și un alt Gh. V. Madan ca redactor și editor al ziarului „Moldovanul", un alt aspect al activității sale. Este vorba despre manifestările active și care nu pot fi date uitării pe tărîmul cultural și literar cu pronunțat caracter național.

Anunțînd abonarea pe anul 1908, „Moldovanul", renunțînd la calificativul „independentă" și numindu-se doar „gazetă națională", își determina programul de activitate în felul următor; în anul 1908 urmau să fie publicate articole de: 1) Politică și economie; 2) Religie; 3) Școală; 4) Istoria națională; 5) Literatura națională și rusă; 6) Literatura populară (cîntece, povești); 7) Gospodărie (plugăritul, pomăritul, vieritul, creșterea albinelor și a vitelor; 8) Medicină (bolile și leacurile pentru a le putea vindeca); 9) Petreceri (anecdote, pătărănii); 10) Corespondențe din toate tîrgurile și satele Basarabiei. Cu alte cuvinte, constatăm o evidentă continuitate, o consecvență în activitatea gazetei lui Gh. V. Madan pe planul luminării naționale și culturalizării populației din Basarabia.

Dintre cele zece puncte ne interesează în mod special trei: despre istoria națională, despre literatura națională și cea rusă, despre literatura populară. Prin aceste aspecte ale activității sale „Moldovanul" s-a dovedit a fi continuatorul tradiției începute de „Basarabia", care a susținut în cursul scurtei sale existențe rubricile: *Vitejii neamului*, *Oamenii mari ai românilor*, *Oamenii noștri iluștri*, *Scriitorii însemnați ai neamului*, *Scriitorii mari ai românilor* ș. a.

La rîndul său, în rubrica intitulată fie ,,Istoria neamului", fie ,,Din istoria neamului", fie ,,Din trecutul neamului", inițiată la 8 iulie 1907, ,,Moldovanul" publică următoarele materiale întru realizarea punctului respectiv al programului său: *Întemeierea Moldovei*, *Moartea lui Ștefan cel Mare*, *Din letopisețul lui Neculce*, *Radu cel Mare*, *Mihai Viteazul*, *Fanarioții*, *Sobieski și moldovenii* de C. Negruzzi, *Vitejia vechilor moldoveni* de B. P. Hasdeu. În pofida concepției pur moldovenești, adică basarabene a lui Gh. V. Madan, denumirea rubricii denotă recunoașterea nemărturisită public de către el a comunității moldo-românilor. Conștiința acestei comunități și-a găsit o expresie și mai convingătoare în domeniul valorificării de către ,,Moldovanul" lui Gh. V. Madan a moștenirii literare din trecut. Peste treizeci de nume scriitoricești din felurite perioade, dar mai ales clasică (în total ,,Moldovanul" în cele 18 luni de activitate a înregistrat 75 de numere) vin să sprijine adevărul unei astfel de afirmații. De-am încerca să le adunăm operele publicate în periodicul examinat, rezultatul ar fi un volum impunător de versuri și proză semnate de Eminescu, Alecsandri, Creangă, Negruzzi, Bolintineanu, Bălcescu, Delavrancea, A. Pann, Alexandrescu, Vlahuță, Caragiale, Slavici, Goga, Sadoveanu și ceilalți mici și mari. Primul loc după numărul de publicații îi aparține lui G. Coșbuc, după care urmează V. Alecsandri, A. Pann, M. Eminescu, Alexandrescu, O. Goga etc., care semnează în paginile ,,Moldovanului, de la șapte pînă la 26 de proze sau poezii. Concretizînd aceste cifre abstracte și mute, ieșim față în față cu opere dintre cele mai semnificative: *Doi codri ai Moldovei* de D. Cantemir, *Petru Rareș* de Ion Neculce, *Amintiri din copilărie* și narațiunile cu moș Ion Roată de Ion Creangă, *Obiceiul de luptă al lui Ștefan cel Mare* de N. Bălcescu, *Cum au apărut moldovenii*. *Cetatea-Albă (Akkermanul)* de C. Negruzzi, *Bătaia din codrii Cozminului* și *Muma lui Ștefan cel Mare* de D. Bolintineanu. Aceste fragmente și texte integrale, după cum vedem, veneau să sprijine punctul din program privind istoria națională. Prezența în ziarul ,,Moldovanul" a unor astfel de autori, mai cu renume și mai modești, precum sînt C. Conachi, D. Țichindeal, A. Donici, A. Pann, P. Ispirescu, Gr. Alexandrescu, T. Pamfile, Elena Sevastos, Th. D. Speranția este o dovadă a predilecției săptămînalului ,,Moldovanul" și în primul rînd a redactorului — editor Gh. V. Madan pentru literatura cît mai aproape și mai pe înțelesul și gustul cititorului simplu basarabean. Principiul de selectare a textelor publicate îl trădează versurile publicate din opera lui Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, Goga. Prezența în anumite numere a două și chiar trei poezii de-ale lui Alecsandri, Coșbuc ș. a. poate fi explicată anume prin caracterul popular al creației lor artistice, prin originea folclorică a textelor publicate. În această ordine de idei, M. Eminescu prezintă un caz particular care se cere comentat: marea valoare a creației sale poetice vine în contradicție flagrantă cu ceea ce s-a publicat în săptămînalul lui Gh. V. Madan sub unghiul de vedere cantitativ și mai ales calitativ: din cele zece publicații înregistrate în săptămînal majoritatea o constituie ,,Cîntecele" (,,Frunză verde de curechi...", ,,Cîte păsări sînt pe lume...", ,,Frunzulița macului" etc.) și ,,Strigături și chiuituri", adică scrieri de la periferia marii lui moșteniri artistice. Explicația fenomenului o va face peste cîțiva ani revista ,,Cuvînt moldovenesc" (nr. 2/1913): ,,vroind să dăm ceva din scrierile lui Eminescu, — citim, în revistă, — sîntem nevoiți să ne mărginim numai la cîteva cîntece scrise, în feliul cîntecelor poporului". „Cîntecele" erau următoarele : *Doina*, *Revedere*, *Vremea trece, vremea vine*... ..., *Somnoroase păsărele*. Motivul principal al unei astfel de selectări era explicabil astfel : moldovenii din Basarabia „nu sînt în stare să priceapă toată frumusaţa" operei lui Eminescu, ei nu pot „pătrunde înaltele cugetări ale sale spuse într-o limbă atît de măiestrită şi înflorită", pentru că n-au avut „şcoala moldovenească". Nivelul de cultură al cititorului basarabean din anii 1907–1908, cînd îşi desfăşura activitatea de valorificare a literaturii din trecut ziarul „Moldovanul", nu era alta decît în 1913. Avem, deci, suficient temei să admitem că de acelaşi criteriu — grija pentru cititor — se conducea şi „Moldovanul" lui Gh. V. Madan. Acest adevăr l-a exprimat foarte frumos N. Iorga la Congresul Ligii Culturale chiar în toiul activităţii săptămînalului examinat : „Astăzi « Moldovanul » — spunea marele cărturar, — dă mai ales reproduceri de bucăţi româneşti, pe care le poate gusta poporul, şi face astfel operă folositoare, pe care nici guvernul nu are de ce o împiedica" („Neamul românesc", an. III, nr. 67, 6 iunie 1908, p. 1048).

Pe linia valorilor artistice nu numai „gustate" de popor, dar şi create tot de el se plasează şi punctul de program al „Moldovanului" sub formula „Literatura populară (cîntece, poveşti)" şi „Petreceri (anecdote, pătărănii)". Aici, în lumea creaţiei folclorice, redactorul-editor al „Moldovanului" se simţea în apele sale. Săptămînalul condus de el a inaugurat şi susţinut timp îndelungat rubricile : *Cîntece* ; *Doine* ; *Cîntece din Basarabia* ; *Bocete din Bucovina* ; *Doine haiduceşti* ; *Bocete din Basarabia* ; *Pătărănii* ; *Chiuituri şi strigături la joc* etc. Însuşi Gh. V. Madan susţinea activ rubrica „Cîntece din Basarabia". Zeci şi zeci de texte folclorice de felurite specii deveneau bunul cititorului basarabean datorită străduinţelor redactorului şi ziarului condus de el. „Moldovanul" se prezintă ca o oglindă fidelă a firii şi concepţiilor contradictorii ale redactorului, publicistului şi folcloristului cu numele de Gheorghe V. Madan. Politica şi ideologia lui retrogradă au fost spălate de torentul anilor. A rămas şi nu-şi pierde valoarea munca lui fără precupeţire pe tărîmul culturii şi literaturii naţionale, al cărei slujitor credincios a fost toată viaţa. La sfîrşitul lunii august 1908, adică cu vreo cinci numere înainte de a-şi înceta apariţia săptămînalul, Gh. V. Madan în „Cuvînt către cititori" scria următoarele : „Ne vom căta de nevoile şi necazurile noastre, pe care numai noi, moldovenii, le îndurăm şi pe care mai întîi şi mai vîrtos noi le putem uşura...

Noroadele mari, bogate şi puternice, pot să-şi croiască soarta zi cu zi, ceas cu ceas cum vroiesc şi le place, căci nimeni nu îndrăzneşte să le sufle în borş să le facă împotrivire. Iar noroadele mici, sărmanele, trebuie să aştepte cu zecile şi sutele de ani la răspîntia vremurilor momentul prielnic... Dar dacă cu făcliile aprinse, apoi pot zice cu temei şi dobîndă :

„Acum sau nici odată
Croieşte-ţi altă soartă!"

Sînt cuvinte spuse acum opt decenii şi ceva, dar sînt spuse despre noi şi pentru noi, cei din anul 1992. Iar apelul lansat de Andrei Mureşanu cu şi mai mulţi ani în urmă spre a ne deştepta devine azi şi mai actual.

Sava Pânzaru

MONOGRAFII SĂTEŞTI BUZOIENE INEDITE AFLATE ÎN ARHIVELE STATULUI DIN BUCUREŞTI

La Arhivele Statului din Bucureşti se află numeroase manuscrise buzoiene. Prezentăm mai jos un prim grupaj de monografii săteşti inedite, în marea lor majoritate consultate pentru prima dată de noi.

Intenţia noastră este aceea de a semnala cercetătorilor de diferite preocupări un fond arhivistic documentar unitar prin compoziţie, bogat prin materialul faptic descris şi variat, prin caracterul său ce se impune a fi consultat atît pentru marile sinteze, studii tematice sau comparative, cît şi pentru creionarea zonei respective, la un anumit moment dat, prezentînd interes din multiple unghiuri de vedere, inclusiv din cel folcloric şi etnografic.

Indicatorul monografiilor săteşti buzoiene este o primă încercare de acest fel, urmînd ca pe măsură ce investigaţiiie noastre se vor adînci să-l lărgim, făcîndu-l cunoscut la momentul potrivit.

Lista de faţă nu epuizează nici chiar setul de monografii cercetate de noi, întrucît în stadiul actual al investigaţiilor nu am reuşit să identificăm toate localităţile ce şi-au schimbat pe parcurs denumirea. Unele manuscrise buzoiene se află în mapele altor judeţe, incluse acolo accidental, sau pentru că, la vremea respectivă, făceau parte din acele judeţe, iar acestea vor constitui obiectul de studiu al unor cercetări viitoare.

Pentru început consemnăn următoarele lucrări :

— Andreescu, Matilda, *Monografia comunei Beciu — Balta* [1]
— Angheluţă, Nicu, *Monografia comunei Vîlcele* [2]
— Apostol, Filofteia, *Monografia comunei Cilibia* [3]
— Bălan, Manolache, *Monografia comunei Obidiţi* [4]
— Bălescu, Maria, *Monografia comunei Boboc* [5]
— Boancă, Stroe, *Monografia comunei Zărneşti* [6]
— Budescu, Demetra, *Monografia satului Costieni* [7]
— Burducea, Maria, *Monografia comunei Năeni* [8]
— Caloianu, M. Adriana, *Monografia cartierului Mihai Viteazul din Buzău*[9].
— Chiscop, Al. Maria, *Obiceiuri din Pleşcoi—naştere, botez, nuntă, moarte*[10].
— Cojocaru, S. Ion, *Monografia comunei Goideşti — Bratileşti* [11]
— Constantinescu, Virginia, *Monografia comunei Gura Sărăţii* [12]
— Contescu, Nicolae, *Monografia comunei Lipia* [13]
— Contu, N. Marin, *Monografia comunei Mărăcineni* [14]
— Crestează, Elisabeta, *Monografia comunei Pietroasele* [15]
— Croitoru, I. Maria, *Monografia comunei Bozioru* [16]
— Cucu, Aneta, *Monografia comunei Beceni* [17]
— Damian Elena, *Monografia comunei Gura Teghii* [18]
— Diaconescu, Damian, *Monografia satului Posobeşti* [19]
— Dumitrescu, R., *Monografia sociologică a satului Gălbinaşi* [20]
— Dumitrescu, Răducanu, *Monografia satului Gura Cîlnăului* [21]
— Dumitrescu, Sultana, *Monografia satului Pleşeşti* [22]
— Dumitrescu, Tudoriţa, *Monografia satului Stăneşti* [23]

— Dumitru, T. Alexandru, *Monografia satului Găvănești* [24]
— Ene, V. Zoe, *Obiceiuri la naștere, nuntă, botez în satul Gura Văii* [25]
— Fărcășanu, Viorica, *Monografia comunei Pogoanele* [26]
— Frînculescu, Alexandrina, *Monografia comunei Chiojdu* [27]
— Garcea, Victoria, *Monografia satului Tigoiu* [28]
— Georgescu, Aurelia, *Monografia satului Pîrscovul de Sus* [29]
— Gheorghe Aneta, *Viața spirituală a comunei Aliceni* [30]
— Ghinea, Dumitru, *Monografia comunei Vispești* [31]
— Gionea, T. Nicolae, *Monografia satului Poșta* [32]
— Grigorescu, Nae, *Monografia satului Colibași* [33]
— Hanganu, Stoica, *Monografia satului Monteoru* [34]
— Ionescu, I. Ana, *Monografia satului Cotu Ciorii* [35]
— Ionescu, Petrache, *Monografia comunei Dăscălești* [36]
— Ionuță, Dumitru, *Monografia satului Bălăceanu* [37]
— Leca, Elena, *Monografia orașului Buzău* [38]
Mărgăritescu, Gh. *Monografia satului Crăciunești* [39]
— Mihăilescu, Eugenia, *Monografia comunei Pogoanele* [40]
— Marcoșanu, Vasile, *Monografia comunei Glodeanu Sărat* [41]
— Morogan, Ion, *Monografia satului Boboc* [42]
— Mușat, Gh. Alexandru, *Monografia comunei Poșta Cîlnău* [43]
— Neamu, Margareta, *Monografia comunei Gherăseni* [44]
— Negulescu, Constanța, *Monografia comunei Glodeanu Cîrlig* [45]
— Negulescu, Iuliu, *Monografia comunei Meteleu* [46]
— Neguț, Ana, *Monografia comunei Cărpiniștea* [47]
— Nestorescu, Elena, *Monografia satului Mărunțișu* [48]
— Nicolae, Alexandru, *Monografia comunei Glodeanu Cîrlig* [49]
— Nicolae, N. Ion, *Monografia satului Găvănești* [50]
— Niculescu, Natalia, *Monografia satului Ulmeni* [51]
— Nița, T. Iacob, *Monografia comunei Grăjdana* [52]
— Oltescu, F. Aurelia, *Monografia satului Bădenii Miluți* [53]
— Petrescu, V. Maria, *Monografia comunei Teaucului* [54]
— Popa, Anton, *Monografia satului Chirlești* [55]
— Popa, Gh. Costache, *Monografia comunei Murgești* [56]
— Popa, I. Constantin, *Monografia generală a comunei Lopătari* [57]
— Popa, I. Maria, *Monografia generală a comunei Lopătari* [58]
— Popescu, Cleopatra, *Monografia satului Mărgineanu* [59]
— Popescu, Elena, *Monografia comunei Lipia* [60]
— Popescu, Grigore și Popescu, Gr. Lucia, *Monografia satului Sălcioara* [61]
— Popescu, Ion, *Monografia comunei Spătaru* [62]
— Popescu, Maria, *Monografia comunei Pogoanele* [63]
— Popescu, T. Miloș, *Monografia satului Valea Lupului* [64]
— Popescu, Victor, *Monografia satului Zilișteanca* [65]
— Spirea, Maria, *Monografia comunei Viperești* [66]
— Stoicescu, Ion, *Monografia satului Între Sibicii* [67]
— Stolescu, C. Constantin, *Monografia satului Gornet* [68]
— Ștefănescu, Marcela, *Monografia satului Cislău* [69]
— Teodorescu, Ducotin, *Monografia comunei Merei* [70]
— Teodorescu, Maria, *Monografia orașului Buzău* [71]
— Teodoru, Aurelia, *Monografia comunei Beceni* [72]
— Tîrcoveanu, Maria, *Monografia satului Gălbinași* [73]
— Tîrcoveanu, Maria, *Monografia comunei Joseni* [74]

— Toma, Dumitru, *Monografia comunei Buda* [75]
— Trandafirescu, Constantin, *Monografia comunei Gura Sărăţii* [76]
— Tudor, Gheorghe, *Monografia satului Găvăneşti* [77]
— Ungureanu, Maria, *Monografia comunei Heliade Rădulescu* [78]
— Ungureanu, Petru, *Monografia unui sat din şesul Buzăului* [79]
— Vasilescu, Ana, *Monografia satului Urlători* [80]
— Vîrtej, Alexandru, *Monografia satului Brădeanu* [81]
— Vlăduţ, Maria şi Vlăduţ, Nicolae, *Monografia comunei Greceanca* [82]
— Voinoiu, Nicolae, *Monografia comunei Fundeni* [83]
— Zaharia, Aurelia, *Monografia satului Pietroasele* [84]

Toate aceste lucrări, păstrate în manuscris sau dactilografiate, au constituit lucrări de grad pentru cadrele didactice şi au fost redactate în perioada anilor 1938—1944. Asupra lor există la dosare puncte de vedere ale inspectorilor şcolari referitoare la probitatea ştiinţifică, la stilul lucrărilor respective. Valoarea lor documentară este preţioasă pentru o variată categorie de cercetări.

Din localităţile enumerate mai sus, 12 fac parte din lista celor 18 localităţi-eşantion ale judeţului Buzău cuprinse în reţeaua de anchetat a *Atlasului Etnografic al României* şi anume: Beceni, Chiojdu, Lopătari, Merei, Mihăileşti, Năeni, Pietroasele, Podgoria, Pogoanele, Săgeata, Vîlcele. Dintre acestea, despre Merei şi alte sate aparţinătoare există 6 asemenea monografii, despre Săgeata 4, despre Pogoanele 3, iar despre Beceni şi Lopătari cîte 2. Monografiile au fost întocmite după planurile tip elaborate de Şcoala sociologică de la Bucureşti condusă de prof. Dimitrie Gusti.

Capitolul de aşezări conţine informaţii preţioase despre tipul de aşezare a localităţilor respective, hărţi privind aşezarea, cu indicarea toponimelor, consemnări şi tradiţii despre întemeierea satului. Nu rareori monografiile sînt însoţite de fotografii cu diferite aspecte din sat.

Amplu, cuprinzător este capitolul referitor la gospodărie şi locuinţă. Se descrie pe larg tipul de locuinţă şi gospodărie cu construcţiile anexe, recurgîndu-se la date statistice sau procente asupra materialelor şi tehnicilor de construcţie precum şi a modului de folosinţă a acestora.

Portul popular, textilele şi obiceiurile de trecere sînt bine reprezentate fiind tratate cu multă atenţie, amănunţit. Unele dintre ele sînt însoţite de culegeri de folclor, local, deosebit de interesante. Relaţiile intercomunitare, şcoala, administraţia sînt puternic reliefate.

Menţionăm că, în paralel cu monografiile săteşti, se află manuscrise speciale consacrate artei populare, ocupaţiilor, rolului femeilor în ridicarea vieţii spirituale a satelor, rolului cadrelor didactice în acţiunea de culturalizare a sătenilor, toate prezentate la nivelul preocupărilor din acea vreme, precum şi manuscrise care dovedesc grija, interesul localnicilor pentru marile sărbători naţionale.

În măsura în care am reuşit să atragem atenţia asupra acestor manuscrise se justifică, credem, şi prezenta intervenţie.

NOTE :

[1] Arhivele Statului București, fond Ministerul Educației Naționale, dosar 436/1044, sat al comunei Scorțoasa
Întrucît toate monografiile citate se păstrează la Arhivele Statului din București în același fond, în cele ce urmează, pentru economie de spațiu, vom cita numai dosarul, urmat de localitate, acolo unde este cazul, pentru a defini denumirea actuală. Menționăm că toate identificările au fost efectuate după Iordan, I., Gîștescu, P., Oancea, D. I., *Indicatorul localităților din România*, Buc., Ed. Academiei, 1974, care însă nu include toate localitățile buzoiene după denumirea veche.

[2] dos. 1378/1943
[3] dos. 765/1943
[4] dos. 1378/1943, vechea denumire a satului Rîmnicelu, com. Rîmnicelu
[5] dos. 766/1943, vechea denumire a com. Cochirleanca
[6] dos. 768/1943, vechea denumire a satului Zărnești de Slănic, com. Cernătești
[7] dos. 1382/1943, sat al com. Ziduri
[8] dos. 507/1942
[9] dos. 438/1944
[10] dos. 507/1942, sat al com. Berca
[11] dos. 772/1943, sat al com. Brăești
[12] dos. 507/1942, sat al com. Merei
[13] dos. 507/1942, sat al com. Merei
[14] dos. 437/1944
[15] dos. 508/1942
[16] dos. 775/1943
[17] dos. 508/1942
[18] dos. 777/1943
[19] dos. 778/1943, sat al com. Odăile
[20] dos. 782/1943
[21] dos. 508/1942, sat al com. Vadu Pașii
[22] dos. 1390/1943
[23] dos. 783/1943, sat al com. Vadu Pașii
[24] dos. 763/1943, sat al com. Săgeata
[25] dos. 786/1943, sat al com. Scorțoasa
[26] dos. 787/1943
[27] dos. 509/1942
[28] dos. 1402/1943, sat desființat, înglobat în satul Cetatcu, com. Podgoria
[29] dos. 509/1942, în text Pîrscov de Sus, sat desființat, înglobat în satul Pîrscov, com. Pîrscov
[30] dos. 509/1942, sat al com. Poșta Cilnău
[31] dos. 790/1943, sat al com. Breaza
[32] dos. 719/1942, sat al com. Cilibia
[33] dos. 834/1944, sat al com. Rîmnicelu
[34] dos. 510/1942, sat Sărata Monteoru, com. Merei
[35] dos. 510/1942, sat al com. C. A. Rosetti
[36] dos. 720/1942, sat al com. Puiești
[37] dos. 1406/1943
[38] dos. 510/1942
[39] dos. 511/1943, sat desființat, înglobat în satul Buda-Crăciunești, com. Cislău
[40] dos. 800/1943
[41] dos. 511/1942
[42] dos. 801/1943, sat al com. Cochirleni
[43] dos. 802/1943
[44] dos. 511/1942
[45] dos. 512/1942, sat Cîrligu Mare, com. Glodeanu Siliștea
[46] dos. 512/1942, sat Scutelnici, com. Scutelnici
[47] dos. 512/1942, sat al com. Beceni
[48] dos. 512/1942, sat al com. Pătîrlagele
[49] dos. 764/1943, sat Cîrligu Mare, com. Glodeanu Siliștea
[50] dos. 510/1942, sat al com. Săgeata
[51] dos. 512/1942
[52] dos. 606/1943, sat al com. Tisău

[53] dos. 808/1943, sat al com. Amaru

[54] dos. 822/1943, sat desfiinţat, înglobat în satul Zoreşti, com. Verneşti

[55] dos. 844/1943, sat al com. Nehoiu

[56] dos. 1410/1943

[57] dos. 814/1943

[58] dos. 815/1943

[59] dos. 513/1942, sat al com. Mihăileşti

[60] dos. 513/1942, sat al com. Merei

[61] dos. 722/1942, sat al com. Ghergheasa

[62] dos. 513/1942, sat al com. Costeşti

[63] dos. 821/1943

[64] dos. 824/1943, sat al com. Pătîrlagele

[65] dos. 513/1942, sat al com. Poşta Cilnău

[66] dos. 514/1942

[67] dos. 514/1942, sat Colţi, com. Colţi

[68] dos. 826/1943, sat al com. Pătîrlagele

[69] dos. 514/1942

[70] dos. 515/1942

[71] dos. 515/1942

[72] pos. 515/1942

[73] dos. 514/1942

[74] dos. 514/1942, sat al com. Berca

[75] dos. 1394/1934

[76] dos. 829/1943

[77] dos. 830/1943

[79] dos. 838/1944

[79] dos. 834/1943

[80] dos. 515/1942, sat al com. Berca

[81] dos. 445/1944

[82] dos. 815/1942, sat al com. Breaza

[83] dos. 515/1942, sat desfiinţat, înglobat în satul Batogu, com. Murgeşti

[84] dos. 515/1942

Elena Maxim, Ion I. Drăgoescu

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ A STUDIILOR, ARTICOLELOR ŞI COLECŢIILOR DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR APĂRUTE ÎN REVISTELE DE LA CHIŞINĂU : ,,LITERATURA ŞI ARTA'' (,,LA''), ,,NISTRU'' ŞI ,,BASARABIA'', ÎNTRE ANII 1989 ŞI 1992

A.D. : *O revistă pentru toţi*, ,,LA'', 9. VII .1992, nr. 28, p. 2.

Agachi, Alexei ; Spătaru, Tudor : *O vioară cînta*, ,,LA'', 12. IX. 1991, nr. 37, p. 6.

A.L. ; *Ce mai faci, străveche vatră moldovenească*, ,,LA'', 21. XII. 1989, nr. 52, p. 3.

Badiu Vasile, *Auzite din popor*, ,,Basarabia'', 1991, nr. 5, p. 32 –33.

Badiu Vasile, *O carte vă aşteaptă*, ,,LA'', 23. XI. 1989, nr. 48, p. 6.

Basarabeanca, A. : *Apreciere care obligă*, ,,LA'', 23. VII 1992, nr. 30, p. 6.

Blaga, Lucian, *Spaţiul mioritic*, ,,Basarabia'', 1991, nr. 8, p. 148 –155.

Bostan, Gr. : *O genială romàncă : Elena Niculiţă-Voronca*, ,,LA'', 11. VI. 1992, nr. 24, p.6.

Botezatu, Gr. ; Hîncu, A. : *Gheorghe Asachi şi folclorul*, ,,Nistru'', 1989, nr. 7, p. 143 –146.

Boutière, Jean : *Originalitatea lui Creangă. Locul său printre povestitorii populari europeni*, ,,Nistru'', 1989, nr. 6, p. 15 –18.

Budeanu, Gheorghe : *Angela Păduraru : ,,Rana de cuțit se trece, rana de cuvînt — niciodată"*, ,,LA", 19.IX.1,1991, nr, 38, p. 3.

Calo, A. : *O dinastie de artiști : familia Popa din Tîrpești*, ,,LA", 28.V.1992, nr. 22, p. 1 –2, 4 –7.

Caraman, Petru : *Românitatea Basarabiei văzută de știința oficială sovietică*, ,,Basarabia", 1992, nr. 2, p. 98 –109.

Călinescu, G. : *Ion Creangă (fragmente)*, ,,Nistru", 1989, nr. 12, p. 128 –131.

Chiriac, Alexandru : *Acasă la folclorista Tatiana Gălușcă-Cîrșmariu*, ,,LA", 21 — III. 1991, nr. 12, p. 5.

Chivu Iulian : *Textul folcloric românesc în filtru ideatic*, ,,LA", 5.IX. 1991, nr. 36, p. 2.

Cimpoi, Mihai : *Eul și ,,teroarea istoriei"*, ,,Nistru", 1989, nr. 6, p. 39 –43.

Cimpoi, Mihai : *Folclorul în viziunea lui Mihai Eminescu*, ,,Nistru", 1989, nr. 11, p. 140 – 142.

Ciobanu, L. : *Calina Pîslaru de la ,,Tălăncuța" (Schiță la un portret)*, ,,LA", 25.VI.1992, nr. 26, p. 8.

Ciobanu, Șt. : *Vasile Alecsandri și Basarabia*, ,,Basarabia", 1991, nr. 7, p. 146 –154.

Ciocanu, Ion : *Folclorul și noi*, ,,LA", 23.VIII.1990, 34, p. 54.

Cirimpei, Victor : *,,Sus pe șesul Nistrului... ,, (Folclorul basarabean și bucovinean în atenția lui Vasile Alecsandri)*, ,,Basarabia", 1991, nr. 6, p. 158 –159.

Ciubotaru, Eugen : *Confesiuni în toiul calvarului sau unde-i, totuși Nina Ermurachi?*, ,,LA", 1.VI.1989, nr. 23, p. 6.

Ciubotaru, Ion H. : *Savantul Petru Caraman*, ,,Basarabia", 1992, nr. 2, p. 97 –98.

Codreanu, Teodor : *,,Miorița " și Golgota basarabeană*, ,,LA", 21.II.1991, nr. 8, p. 5.

Corai, Tataiana : *Cîntecul folcloric, un element indispensabil al repertoriului coral*, ,,LA", 23.VII.1992, p. 6.

Corai, Tatiana : *,,Îmi port cîntecele în inimă, nu pe discuri", afirmă interpretul de muzică populară Mihai Ciobanu*, ,,LA", 23, I. 1992, nr. 4, p. 1, 6.

Costenco, Nicolai : *Povestitorul Gh. Madan*, ,,Basarabia", 1991, nr. 4, p. 46 –47.

Coșbuc, George : *Colindele noastre*, ,,LA", 26.XII.1991, nr. 52, p. 2 –3.

Crușevan, Pavel : *Doina*, ,,LA", 2.VII.1992, nr. 27, p. 4.

Culboteanu, Vitalie : *Balada ,,Miorița" și cercul dragostei părintești* ,,LA", 5.V.1992, nr. 19, p. 6.

Datcu, Iordan : *Dincolo de poarta de aramă*, ,,Glasul națiunii", an. III, nr. 24(47), 13.VI. 1991, p. 8 și în ,,Basarabia", 1991, nr. 11, p. 165 –167.

Datcu, Iordan : *Etnologul basarabean Petre V. Ștefănucă*, ,,Basarabia", 1992, nr. 2, p. 202 –206.

Datcu, Iordan : *Petru Caraman, un reprezentant de seamă al rezistenței intelectuale*, ,,Revista de lingvistică și știința literară", 1991, nr. 3, p. 77 –81.

Denciu, Ioan Dumitru : *Mitologia geto-dacilor (Noi posibilități de înțelegere)*, ,,Nistru", 1990, nr. 7, p. 149 –165.

Dumitrescu, Mircea : *Oaspete al nostru, Societatea studențească de etnografie și folclor din România*, ,,LA", 8.VIII.1991, nr. 32, p. 5

Donos, Alexandru : *Lumina învierii*, ,,LA", 19.IV.1990, nr. 16, p. 8.

E. G. : *Mic cuvînt despre un, în fond, anonim*, ,,LA", 5. VII.1990, nr. 27, p. 6.

Eminescu, Mihai : *Poezie populară, culeasă de poet-*, ,,Nistru", 1989, nr. 11, p. 142 –146 ; nr. 12, p. 122 –127 ; 1990, nr. 1, p. 148 –150.

Eminescu, Mihai : *Colinde, colinde!*, ,,Nistru", 1989, nr. 1, p. 103.

Filip, Iulian : *Fața noastră în fața lumii*, ,,LA", 13.IV.1989, nr. 16, p. 6.

Filip Iulian : *Moș Crăciun așteaptă în tindă*, ,,LA", 1.I.1989, nr. 1, p. 1.

Filip, Iulian : *Seri de Crăciun și de Anul Nou*, ,,LA", 23.XI.1989, nr. 48, p. 1.

Gălușcă, Tatiana : *Contribuția folclorului și a limbii la formarea conștiinței de neam*, ,,Basarabia", 1991, nr. 11, p. 168 –177.

Gălușcă-Cîrșmariu, Tatiana : *Ecourile răscoalei lui Hîncu în tradiția folclorică românească*, ,,Basarabia", 1991, nr. 3, p. 172 –177.

Gherman, Ion : *Doină, doină, viers cu foc!*, ,,Basarabia", 1991, nr. 2, p. 180 –183.

Gratii, Mihai : *Sărbătoarea olarilor*, ,,LA", 30.III.1989, nr. 14, p. 7.

Hîncu, Andrei, Botezatu, Grigore : *Folcloristul și etnograful Petre V. Ștefănucă*, ,,Nistru", 1989, nr. 3, p. 148 –155.

Hropotinschi, Andrei : *Muzică de pe meridianul Criva-Giurgiulești*, ,,LA", 23.VII.1992, nr. 30, p. 7.

Hropotinschi, Andrei : *Tudor Pamfile la Chișinău*, ,,Basarabia", 1992, nr. 6, p. 146 –148.

Huzunu, Ion : *De neamul lăutarilor*, ,,LA", 27.IV.1989, nr. 18, p. 8.

Iuncu, Rodica : *Coordonatele ,,joc"-ului*, ,,LA", 19.IX.1991, nr. 38, p. 6.

Iuncu, Rodica : ,,*Doar folclorul va rămîne pe veci*", ,,LA", 30.III.1989, p. 6.

Madan, Gheorghe V. : *Suspine. (Poezii populare din Basarabia)*, ,,Basarabia", 1991, nr. 5, p. 10 –32.

Malancuş, Oleg : *Cine a participat la Festivalul Folcloric Internaţional al Ţărilor Baltice?* ,,LA", 4.VII.1991, nr. 27, p. 6.

Malaneţchi, Vasile : *Cîntecele naşterii şi ale învierii*, ,,LA", 1.I.1991, nr. 1, p. 2.

Mazilu, Gheorghe : *Gheorghe V. Madan, ,,Văzute şi trăite"*, ,,Nistru", 1989, nr. 11, p. 155.

Meniuc, George : *Florile noastre dalbe*, ,,Basarabia", 1991, nr. 12, p. 3 –5.

Mihăileanu, Iulia : *Russo şi mitologia naţională*, ,,LA", 25.V.1989, nr. 22, p. 4.

Mirescu, V. : *Note etnografice, (Articol extras din volumul ,,Cetatea Albă"*, Bucureşti, 1928), ,,LA", 21.XII.1989, nr. 52, p. 3.

Moraru, Sergiu : *Un fiu al Bucovinei*, ,,LA", 26.IV.1990, nr. 17, p. 3.

Muntean, George : *Eminescu şi folclorul*, ,,LA", 10.VIII.1989, nr. 33, p. 1, 5.

Muntean, Ioan : *Moldovenii din Ucraina (nordul Basarabiei)*, ,,LA", 21.XII. 1989, nr. 52, p. 3.

Neagu, Manole : *Unul dintre primii folclorişti*, ,,LA", 1.I.1989, nr. 1, 4.

Niţu, George : *Semnificaţia scenariilor iniţiatice în basmele lui Creangă*, ,,LA", 27.XIII 1990, nr. 52, p. 1, 4.

Olărescu, Vlad : *Nicolae Botgros : ,,Cîntecul popular nu se vinde pe blugi"*, ,,LA", 17.I. 1991, nr. 3, p. 3.

Olărescu, Vlad : *Nicolae Glib : ,,În sfîrşit, ştiu şi eu al cui sînt"*, ,,LA", 26.IV.1990, nr. 17, p. 6.

Olărescu, Vlad : *Valentina Cojocaru : ,,Tot am zis noroc, noroc..."*, ,,LA", 23.XI.1989, nr. 48, p. 6.

Pamfile Tudor : *Legende despre Ştefan cel Mare şi Sfînt*, ,,LA", 6.VIII.1992, nr. 32, p. 6.

Russo, Alecu : *Groază, ultimul haiduc român*, ,,Basarabia", 1991. nr. 7, p. 160 –165.

Rusu, Anastasia : *Numai cu pîinea cea de toate zilele să trăim?!*, ,,LA", 26.XII, 1991, nr. 52 p. 6.

Russu, Antonina : *Să păstrăm autenticitatea portului popular românesc*, ,,LA", 2.IV.1992, nr. 14, p. 6.

Sadoveanu, Mihail : *Poezia populară. Discurs rostit la 9 iunie 1923 în şedinţa solemnă a Academiei Române*, ,,Basarabia", 1991, nr. 7, p. 3 –8.

Sandu, A. : *Unele credinţe şi vrăji de Anul Nou (De la lume adunate în secolul trecut)*, ,,LA", 1.I.1990, nr. 1, p. 6.

Spînul, Maria : *O română revenită din anonimat*, ,,LA", 26.XII.1991, nr. 52, p. 7.

Stamati, Teodor : *Ne urează... (Din cartea,,Pepelea sau tradiciuni năciunari" apărută în 1851)*, ,,LA", nr. 1, p. 1, 3.

Tîgîrlaş, Luminiţa : *Colind pentru folcloristul Ştefănucă*, ,,LA", 13.II.1992, nr. 7, p. 6.

Vetişanu, Vasile : *Partea sufletului*, ,,Basarabia", 1991, nr. 3, p. 159 –160.

Vetişanu, Vasile : *Temeiurile filozofice ale culturii populare româneşti*, ,,Basarabia", 1992, nr. 5, p. 101 –103.

Vornicu, Ion : *Străluminate tenebre (Instantanee dintr-un mic studiu)*, ,,Basarabia", 1990, nr. 10, p. 172 –174.

Vulcănescu, Romulus : *Bătrînul Crăciun*, ,,LA", 26.XII.1991, nr. 52, p. 3.

Zaharia, D. N. : ,,*Mioriţa" fără nuntă*, ,,Basarabia", 1991, nr. 6, p. 160 –164.

Victor Cirimpei

FOLCLORUL ŞI ACADEMIA

FĂNUŞ BĂILEŞTEANU

S-ar putea spune, fără teamă de tăgadă, că, după înfiinţare şi oarecare consolidare, *Academia Română* şi-a făcut un titlu de glorie din a fi alături de ... şi a susţine — cu tot ce i-a stat în putinţă — explorarea *folclorului românesc* şi dezvoltarea *folcloristicii naţionale.*

Cartea Doamnei *Dorina N. Rusu* * despre *Istoria Academiei Române* poate depune o mărturie elocventă în acest sens. Iată, doar, câteva ,,repere".

Fără a-l uita pe *V. Alecsandri*, ,,cap de afiş" şi al Academiei, numit membru al acesteia încă de la 2/14 iunie 1867, ale cărui ,,*poezii populare*" erau donate de Carol Davila (25 de exemplare!) Societăţii literare încă de la 12/24 august 1867, să reţinem că, la 13/25 septembrie 1877, era ales, ca membru al Societăţii Academice Române, ,,scriitorul, *folcloristul* (s. n.), filologul şi istoricul *Bogdan Petriceicu HASDEU*. (Cât a fost de *folclorist* B. P. Hasdeu e, desigur, de discutat, dar ,,memoria" sa folclorică din *Magnum Etymologicum Romaniae* rămîne copleşitoare.). Tot atunci, în aceeaşi şedinţă, au fost aleşi ca ,,membri corespondenţi" ,,istoricul şi *folcloristul*" *Aron Densuşianu*, precum şi (de data asta — direct) folcloristul *Atanasie Marian Marienescu* (devenit, apoi, ,,membru activ", la 24 martie 5 aprilie 1881).

Peste 3 ani, şi ,,istoricul şi folcloristul ,,*Nicolae Densuşianu* devenea membru al Academiei Române (la 6/18 aprilie 1880). În sfârşit, la 26 martie/6 aprilie 1881, odată cu junimistul *Jacob Negruzzi*, intra în Academie ,,folcloristul şi etnograful" *Simion Florea Marian*, care, peste nici un an (la 12/24 martie 1882) îşi susţinea *discursul de recepţie* cu binecunoscuta-i lucrare *Cromatica poporului român.* (L-a urmat, imediat, la 5/17 aprilie, *A. M. Marienescu* cu o teză despre cel mai ,,folcloric" (?) reprezentant al Şcolii ardelene: *Viaţa şi operele lui Petru Maior*).

Uşor-uşor, ,,problema ţărănească" începe să se impună şi la Academie: dacă la 16/28 martie 1883, Vasile Alecsandri — susţinut de Titu Maiorescu — propunea tipărirea a *trei* caiete cu ,,poezii populare" culese de Zaharia Bârsan şi Jan Urban Jarník, la 29 martie/10 aprilie 1883 (într-o şedinţă condusă de Alecsandri, cu ,,bune aprecieri" din partea lui Hasdeu) se discută despre apariţia primului volum din *Mitologia română şi romană* a lui At. M. Marienescu.

---

* Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române. Repere cronologice*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992, 388 pagini.

REF, tom 38, nr. 1–2, p. 151–164, Bucureşti, 1993

În sfârşit, la 18/30 martie 1884, *B. P. Hasdeu* (folcloristul?) şi G. Sion (socrul lui Mateiu I. Caragiale) prezintă un raport favorabil despre antologia *Poezii populare române* a lui G. Dem. Theodorescu – „ca mai importantă din toate câte au apărut până acum". La 25 martie/6 aprilie 1887 e primit în Academie şi „folcloristul şi etnograful" *Teodor Burada* (1839–1923), odată cu *Ioan Bianu* („filolog") şi cu ... Ion Kalinderu („jurist" – reprezentant regal; omul care, spre sfârşitul vieţii, şi-a cam „dat în petec" – dar, vorba lui Eminescu: „Unde este Xerse?").

„Acel" Teodor Burada iată că, doar intrat în Academie, la 12/24 iunie 1887, „primeşte din partea Academiei [Române] o însemnată sumă de bani pentru a întreprinde o călătorie în [H]Istria, în vederea studierii obiceiurilor şi literaturii *poporului român de acolo* (s. n. – *op. cit.*, p. 69).

La 1/13 iulie 1888, *I. G. Sbiera*, membru fondator (din 1866) „dăruieşte membrilor Academiei lucrarea sa *Colinde, Cântece de stea şi urări la nunţi*, dând încă un impuls extraordinar cercetărilor folclorice.

Astfel, la 11/23 mai 1890, *Ion Pop Reteganul* înştiinţează Academia despre marele cadou pe care i l-a făcut: *5 022 de poezii populare*, solicitând, totodată, „sprijinul pentru a le publica".

La 30 martie /11 aprilie 1891, este primit în Academie, ca „membru corespondent", *Theodor Dimitrie Speranţia* (1856–1929), iar un an mai târziu, la 25 martie/6 aprilie 1892, Academia acordă Premiul „Heliade" lucrării *Naşterea şi înmormântarea la români. Datine şi credinţe ...*, de *Simion Fl. Marian*, cum, peste alţi doi ani, acelaşi Premiu va fi acordat lui *Lazăr Şăineanu* pentru celebrul său „studiu asupra basmelor române".

La 4/16 februarie 1894, marele filolog şi istoric *B. P. Hasdeu* va susţine la Academie comunicarea *Statu-Palmă – Barbă-Cot în basmele româneşti*, cu autoritatea sa conferind acestei teme aură mitologică, drept care reluarea ei (de, să zicem, un G. Coşbuc în *Nunta Zamfirei*) nu mai poate surprinde.

Începutul secolului al XX-lea a fost mai prudent în privinţa valorificării folclorului (ce era esenţial se produsese în ultimul sfert de veac). Dar, după „contestaţia" lui *Duiliu Zamfirescu* din al său „discurs de recepţie" la Academia Română *(Poporanismul în literatură* – 16/29 mai 1911), căruia îi „răspunsese", încă la timpul potrivit, *Titu Maiorescu*, vin puternic din urmă un *N. Iorga* (cu a sa prelegere *Însemnătatea ţinuturilor locuite de români peste Prut pentru istoria românilor şi folclorul românesc* – 11/24 mai 1912) şi, mai ales un *B. St. Delavrancea*, cu al său „discurs de recepţie" *Din estetica poeziei populare* (22 mai/4 iunie 1913), căruia îi „răspundea" venerabilul junimist *Jacob C. Negruzzi* (preşedinte al Academiei Române în acel timp) cam astfel: „Eu am citit acest studiu cu plăcere extremă şi tot astfel l-am ascultat şi astăzi. Vezi că mie poezia populară mi-a insuflat totdeauna cel mai mare entuziasm. De când eram copil, *cu dânsa m-am hrănit*". (Şi, mai departe: „ ... adeseori aceste admirabile produceri ale imaginaţiei poporului nostru formau seara obiectul cetirii comune în familia mea, *frumos cetitor fiind însuşi tatăl meu, Costache Negruzzi – s.n., op. cit.*, p. 133).

Ar mai fi de adăugat că această perioadă, bântuită ba de stafia „războaielor balcanice", ba de reculegere activă după „calvarul" (L. Rebreanu) primului război mondial, este marcată de alegerea lui *Artur Gorovei* ca „membru corespondent" al Academiei Române (o fi, oare, întâmplător, că devine „membru de onoare” al aceleiaşi Academii *Române* la 25 mai 1940*?!*), de *discursul de recepţie* al marelui geograf patriot *Simion Mehedinţi*, care „discurs” taie „brazdă dreaptă şi adâncă” pentru geo-politica secolului : *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca şi uneltele sale.* (Să fie iarăşi, întâmplător, că la *Sibiu* — adică acolo unde se va retrage *Alma Mater Napocensis* în perioada ocupaţiei *horty*-iste — e un *muzeu etnografic ?!?)* şi de intrarea în Academie (odată cu *Mihail Sadoveanu* — la 26 mai/8 iunie 1916) a lui *Pericle Papahagi* (1872—1943).

În sfârşit, când idealul României Mari fusese atins (pentru doar vreo 20 de ani, din păcate !), în discursurile lor, *Mihail Sadoveanu* vorbeşte de *Poezia populară*, *Lucian Blaga* face *Elogiul satului românesc* (5 iunie 1937), iar *Liviu Rebreanu* aduce o nouă *Laudă ţăranului român.*

Deşi istoria Academiei Române şi a folcloristicii naţionale va continua (conferinţe de George Vâlsan — 14 oct. 1927 ; iarăşi S. Mehedinţi — 9 nov. 1928 ; Andrei Rădulescu — 23 ianuarie 1931 ; Onisifor Ghibu, *Contribuţii la istoria poeziei noastre poporale şi culte*—25 noiembrie 1932 ; D. Caracostea, *Funcţiunea cântecului poporan* — 26 septembrie 1946), inclusiv cu primirea lui *T. Brediceanu* (1937) sau *I. Muşlea* (23 mai 1947) în Academie, eu mă opresc aici. Cu sentimentul că prima şi cea mai mare *istorie* a Folclorului românesc (inclusiv a *folcloristicii)* s-a scris la Academia Română între anii 1880—1940 — adică în anii de romantică afirmare şi de clasică sedimentare, de organică dezvoltare a *Naţiunii române.*

REFLEXE FOLCLORICE ALE PACTULUI MOLOTOV-RIBBENTROP

— Pe marginea cărţii *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean* de Aniţa Nandriş-Cudla (Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, 183 p.) —

PETRE FLOREA

Dacă o asemenea acţiune diplomatică precum înţelegerea germano-sovietică din august 1939 a determinat o schimbare radicală în evoluţia societăţii omeneşti, ea conducînd la grăbirea declanşării celei mai mari conflagraţii a secolului, cu urmări speciale pentru România, al cărei teritoriu a fost mutilat pe nedrept şi fără nici un scrupul, cu atît mai mult a fost modificată esenţial soarta individuală a oamenilor. Un astfel de destin rupt de la rosturile lui a fost cel al ţărăncii din vecinătatea marelui oraş bucovinean Cernăuţi, şi anume din vechiul sat românesc Mahala, — Aniţa Nandriş-Cudla (1904—1986), provenind dintr-o familie care s-a ilustrat prin hărnicie şi dragoste de carte, neam din care s-au ridicat numeroşi intelectuali de prestigiu, artişti şi literaţi, jurişti, directori de şcoli,

clerici, medici, ingineri, profesori universitari precum marele învăţat filolog Grigore Nandriş (1895—1968), fratele acesteia.

Se ştie că, pe lîngă tragedia încorporării Basarabiei şi Bucovinei de nord, Uniunea Sovietică a procedat imediat la masacre şi reprimări sîngeroase ale oricăror încercări de opunere sau de fugă din gheara invadatorului precum şi la deportări masive din rîndul populaţiei româneşti. Opinia locuitorilor a fost imediată, constînd, pe lîngă acţiuni de rezistenţă, mai mult sau mai puţin evidente, şi în încercarea de transpunere a acestora în vers, în instrumentul aflat cel mai la îndemîna creatorului popular spre a-şi uşura sufletul de năpasta căzută din senin pe capul lui. Unul dintre cîntecele născute în aceste zile, jurnalul oral intitulat *Cîntecul refugiaţilor* a fost comunicat recent de Ion I. Drăgoescu (în „Revista istorică", serie nouă, tom III, 1992, nr. 1—2, p. 159—161).

Familia Aniţei nu a făcut excepţie de la nefasta regulă a persecuţiilor nemeritate, fiind obligată să trăiască un nedrept calvar. Viaţa ei, consemnată peste ani într-un „caiet gros de 360 de pagini, umplut gospodăreşte cu un scris neaşteptat de frumos, aproape caligrafic, amintind scrisul unui copil" (devenit, prin bunăvoinţa Editurii Humanitas şi stăruinţele urmaşilor, volumul de care ne ocupăm), este exponenţială pentru toţi românii din această parte de ţară.

Scrisă probabil în intervalul 1961—1982, această mărturie, una dintre cele mai dramatice avînd ca obiect reflectarea durerosului destin al românilor încăpuţi în braţele rapace ale ocupantului străin, dă măsura a ceea ce a însemnat frîngerea unui destin, al unui om ca şi al unui neam. Citind-o ai senzaţia certă că prin faţa ochilor se perindă o baladă, pentru că ceea ce trăieşte Aniţa este cu mult dincolo de obişnuitul lucrurilor.

În vremuri normale, viaţa acesteia s-ar fi depănat, fără îndoială, altfel. Ar fi fost viaţa unei femei care îşi creşte în dragoste copiii, care are grija unei gospodării prospere, pe măsura hărniciei bărbatului şi înţelepciunii gospodinei, care respectă datinile, obiceiurile, ritualurile, într-un cuvînt, o existenţă cu bucurii şi fireşti împliniri, dar şi cu necazurile inerente traiului cotidian. O viaţă obişnuită.

Ar fi putut constitui acest itinerar prin ani subiect de baladă? Fără îndoială că nu.

A trebuit, din nefericire, să vină trăznetul istoric din vara tragică a anului 1940, aducînd după sine un întreg convoi de vitregii. Destinul Aniţei s-a frînt brutal. Cînd totul se rostuise în viaţa ei, cînd împlinirile aşteptau să fie trăite în bucurie şi fericire, a trebuit să ia drumul Siberiei, să părăsească un pămînt binecuvîntat de Dumnezeu spre a ajunge, din voinţa ocupantului străin, undeva dincolo de Cercul Polar unde, în lupta pentru supravieţuire, natura te sileşte să cobori multe trepte pe scara civilizaţiei.

Mărturia Aniţei prinde contur de baladă prin grozăviile narate. Astfel, eroina noastră este, la începutul periplului tragic pe care va fi nevoită să-l parcurgă, martoră a încercărilor de evadare peste Prut de la începutul anului 1941. Prima fugă, reuşită, peste graniţa fixată de ocupant, a cărei pregătire s-a făcut cu mare discreţie („nu a spus nime nimic, nici copiii la părinţi, nici bărbaţii la niveste"), s-a desfăşurat „cam pe la jumătatea lunei ianuarie 1941", cînd „s-a strîns tineretu, flăcăii şi bărbaţii, tineri însuraţi, poate peste o sută de persoane, şi au plecat într-o noapte pe valea Prutului. A trecut graniţa în România printr-un sătişor care se chema Lunca" (p. 50). Încurajaţi de reuşită, ,,cam pe la începutul lunei februarie, tot în anu 1941, s-a format a doilea transport de lume. Tineret, bărbaţi, flăcăi, fete şi neveste tinere, mult mai mulţi decît rîndu dintîi". Trădarea, însă, îşi arată colţii : ,,Numai ci au eşit din sat şi a fost miliţia anunţată. Au sunat îndată la graniţă şi acolo îi aştepta de acuma. Totuşi au dat năvală şi a trecut o mică parte, dar cei mai mulţi au fost cosiţi cu mitraliera şi au rămas morţi şi răniţi . . . Fruntia tineretului a eşit din sat şi au rămas aproape toţi cosiţi la graniţă".

Este momentul încrustat şi în *Cîntecul refugiaţilor* (descoperit în cuprinsul *Monografiei comunei Mahala, judeţul Cernăuţi* de Alexe Croială, aflată în manuscris la Arhivele Statului din Bucureşti, fond Ministerul Instrucţiunii Publice, dosarul nr. 523/942) amintit mai înainte şi pe care ne permitem a-l reproduce în întregime pentru a se putea compara exactitatea celor consemnate cu ceea ce a rămas în memoria Aniţei după mai bine de douăzeci de ani de la tragicul eveniment :

Dă-mi, mamă, cămăşile,
Că le duc transpoartele,
Din judeţul Cernăuţi,
Unde sînt români mai mulţi
Că şi noi români sîntem,
Pe Mihai rege îl vrem,
Şi de-aceia ne jertfim
Lui Mihai ca să-i slujim.
— Unde pleci, tu, fătul meu?
— Unde plec ştiu numai eu!
Şi pe poartă am ieşit,
Şi spre luncă am pornit,
Spre lunca de lîngă Prut,
Unde s-a strîns popor mult,
Şi poporu-a dat un sfat
Ce-i de mers şi nu-i de stat.
Cu tot gîndul în Dumnezeu
Am pornit la drumul greu,
Drumul nu ne-a fost prin sate,
Ci prin cîmpuri şi prin ape.
În luncă la Derohoi,
Ruşii au strigat : postoi (= stai!).
Cu rachete-n sus zvîrleau,
Mitralierele-mpuşcau.
Sîngele din noi curgea
Gheaţa Prutului roşea,
Vai, sărmanii românaşi,
Mulţi pe gheaţă sînt rămaşi,
Din cinci sute şaptezeci
Au rămas numai cincizeci.

Cruda pedeapsă a actului nesupunerii la voinţa ocupantului nu întîrzie prea mult : ,,După un timp scurt, a venit miliţia în sat şi ai început să facă cercetări" finalizate prin decizia deportării populaţiei româneşti în Siberia.

Debutează astfel calvarul ,,călătoriei", un întreg vălmăşag de evenimente care mai de care mai neobişnuite, mai nefireşti într-o ordine naturală a lucrurilor.

Iat-o pe Aniţa noastră asistînd neputincioasă şi cu sufletul încărcat de teamă la sosirea, ,,joi, după Duminica mare", a maşinilor în sat (,,dar nu aşa una sau două, ci una după alta", ,,mai bine de un cias", însoţite de ,,o mulţime de miliţieni, care călări pe cai, care pe jos"), vehicule destinate să-i încarce pe locuitorii comunei şi să-i transporte în gară la Sadagura, de unde apoi cu vagoanele (,,de cele de cărat vite"), zile şi zile, interminabile, pînă la, într-o primă etapă, ,,vro sută de chilometri afară din oraş (Omsk — n.n.)" într-un lagăr. Aici ei sînt puşi la muncă într-un colhoz, fiind trataţi ca deţinuţi, cu program şi norme stricte, supradimensionate, cu hrană insuficientă (,,era pe cîmp şi mazăre şi cartofi, dar dacă te-ar fi prins că ai scos un cuib de cartofi, sau ai luat mazăre, sau un pumn de grău, te lua la închisoare"). De aici, peste cîteva luni, ,,ni-a pornit pe unde era drum de ţarnă, pe unde nu era deloc drum, peste cîmpuri, prin mlaştini, prin apă", timp de aproape două săptămîni, pînă ,,am ajuns la un orăşel care se chema Bolşiareca", iar de aici ,,pe malul unei ape care se chema Iartîş", unde au aşteptat în cîmp deschis timp de cinci zile vaporul, ,,care era plin de lume aşa ca noi", ,,ni-a urcat şi pe noi în vapor, ni-a înghesuit de şediam aşa ca peştele în poloboc", şi după o săptămînă ajung la Salihard, etapă către o nouă destinaţie cu încă trei sute de kilometri mai spre nord. Nu este însă staţia de pe urmă. Prin iulie 1942, ,,călătoria" continuă încă mai spre nordul îngheţat, unde au ,,poposit", şi-au săpat, la ordin, bordeie şi au început lucrul la tăiatul pădurii. Muncă şi iar muncă în condiţii subumane. Asistăm cu groază la refacerea unui proces de mult uitat : abandonarea civilizaţiei şi lupta dură pentru existenţă. Foamea şi lipsa îmbrăcămintei sînt obsedante. Bolile măresc cortegiul de nenorociri. Grija cea mare, însă, este sănătatea copiilor. Ce nu întreprinde sărmana femeie pentru ca cei trei băieţi ai ei să trăiască, măcar să trăiască? Porţia de pîine este împărţită cu o fărîmă mai mult pentru cei dragi, kilometri întregi sînt parcurşi prin nămeţi spre a găsi cîteva fructe de pădure, atît de necesare vitaminizării trupurilor ajunse la extrema epuizare (p. 104).

Să mai dăm seamă, împreună cu eroina, despre tribulaţiile determinate de îngrijirea sau înnoirea sărăcăcioaselor haine ajunse într-o jalnică stare de degradare? E o întreagă poveste confecţionarea acestora din rămăşiţele şi capetele funiilor sau sacilor găsiţi cu mare primejdie (p. 100–102).

Căutarea aceasta continuă, obsedantă, a hranei oferă Aniţei surpriza intrării într-un alt spaţiu folcloric : cel al ,,neniţilor", cărora ,,mai le ziciau tuzemţi". Prilej de a-i descrie şi a le consemna (nu din pasiune de folclorist ci instinctiv, ca un ţăran ce îşi cunoaşte bine obiceiurile şi ritualurile din sat, dar curios să ştie cum se procedează cu astfel de prilejuri şi în alte părţi, fie ele şi atît de depărtate) unul din ritualuri într-o frumoasă pagină de adevărată cercetare etnografică :

,,Îmblînd aşa pe tundră, într-o zi ne slobozim într-o vale, amăgindu-ne că tot găsiam ,,iagăde" (= fructe de pădure) în partea ceia. Mergeam aşa cu capu în jos, tot strîngînd. Deodată ne rădicăm şi în faţa noastră vedem nişte lemne, nişte hodorobeie. Nici nu ne-am dat siama bine ce poate fi aceia, cînd ne uităm mai bine, erau trei trupuri moarte, aşezate pe trei ,,nărţi", adică trei sănii, la care se înhamă ,,oleni" (= reni, cerbi). Pe lîngă trupurile celia, mai era pus cîte un topor, un cuţit mare pus în tiacă, strachină, lingură, căte o litruţă de băut ceai şi mai ceva ,,bojoghini", nişte piei de ,,oleni" puse grămăjoară.

Aceia erau trei ,,neniţi" (= neneţi), mai le ziciau ,,tuzemţi". Aceasta era naţia de oameni care trăiau pe locurile celia pînă ni-au pus pe noi acolo. Erau un fel de oameni sălbatici, îmbrăcămintia lor era toată numai din piei de ,,oleni". Se hrăniau cu mîncăruri mai mult crude, carne crudă, peşte crud. Trăiau în ,,ciumuri", aşa le zicia, nişte corturi, care le făceau iarna din piei de ,,oleni", iar de vară, din coaje de misteacăn. Puniau nişte druci în picioare, iarna îi învăliau împrejur cu piei de ,,oleni" cusute una de alta, dar drept în sus, cînd te uitai, putiai număra stele pe cer.

În mijlocu „ciumului” ședia legat cu sîrmă un cazan, sub care făciau focul și ferbeau ceai. Împrejurul „ciumului” erau așternute piei de „oleni”, pe care se culcau femei, copii, toată familia cîți erau. Pe timpuri, înainte de revoluție, ei trăiau foarte bogați în felul lor, aviau turmele lor de „oleni”, se ocupau mai mult cu vînatul. Vînau felurite sălbătăciuni și veniau negustorii la ei acolo, le aduciau felurite flinticușuri, lucruri de nimica, cu cari îi amăgiau. Femeile lor iubiau să-și lege la păr fel de fel de zurgalăi, iar bărbații cei tineri iubiau tare curelele cu bumbi și lanțugele. Dacă ar fi avut cît de multe, toate le aninau de cureaua cu care se încingiau. Dacă mai aveau un cuțit pus în tiacă, erau tare mîndri. Cu nimicuri de aiestia luau de la ei „pușnina”, toate blănurile ce vînau, căci ei nu știau să le puie preț. Acum după revoluție i-au strîns și pe dînșii cu șurubul. Turmele de „oleni” le-au luat la stat, li-au lăsat numai cîte cinci sau șiase capete de „oleni”, să aibă pentru carne. Pieile ce le vînau le lua la stat și nu mai putiau face nimic. Tot ce lucrau era pentru stat. Statul de acuma a început să-i mai civilizeze. Pe copiii lor i-au strîns și i-au dat la școală să învețe, i-au îmbrăcat cu cămașe, pantaloni, i-au pus în paturi, ceia ce era pentru dînșii neplăcut.

Așa că cele trei trupuri ce le-am întîlnit noi în tundră erau din nația asta. Așa le era obiceiul lor, cînd muria unul dintre ei, îl punia pe „narta” cu care a lucrat el cu „olenii”, și lîngă dînsul punia tot ceea ce a fost a lui. Era tras cu „narta” undeva departe în tundră, dar nu era voie să-l îngroape în pămînt. Așa era legea lor. Noi cînd am dat cu ochii de trupurile celea, eram vro patru femei, ni-a prins o groază, o frică, că nu mai știam ce-i cu noi și cît mai repede să fugim de acolo. Pe urmă îmblînd după strîns „iagăde”, am mai întîlnit în mai multe locuri așa ceva, dar de acuma nu ne mai era așa frică...” (p. 104–105).

Calvarul continuă. Boala este gata să o răpună. Grija copiilor crește o dată cu trecerea acestora, pe măsură ce cresc sînt obligați la munci din ce în ce mai grele și mai depărtate de aripa ocrotitoare a mamei. Vin vești că războiul s-a terminat. O zare de nădejde încolțește în sufletul Aniței: „din anul 1950 au început să evacuieze nățiile”. Rînd pe rînd pleacă finlandezii, polonii, calmîcii, tătarii. După 1953 are voie să scrie, își regăsește în corespondență mediul din care se rupsese, pentru ca în 1956, „după multă așteptare a ajuns și momentu dorit” : călătoria spre locurile natale, deocamdată doar într-un fel de învoire. „M-am bucurat că am ajuns să văd locurile unde m-am născut, dar apoi m-am întristat că din familia mea nu am mai găsit pe nimene”, iar „casa era ocupată, trăiau străini în casa noastră și nu am vrut să intru”. Cu „amar pe suflet” este nevoită să se întoarcă în recea Siberie („cînd m-am gîndit de unde am venit și că trebuie să merg iarăși înapoi, cînd am pus piciorul pe scară să mă urc în tren, am gîndit, Doamne, mult mai fericită aș fi să-mi deie cineva un plumb să mor, să rămîn aici, pe pămîntul ista, decît să mă duc înapoi acolo”).

Încep demersurile pentru revenirea definitivă în Bucovina, încununate în 1958 cu „reabilitația”, cu recunoașterea „că am fost pe nedrept rădicați”. Sosită în 1959 acasă, abia „pe data de 13 iunie 1961 am intrat în casa noastră, curat 20 de ani de cînd ni-a luat din casă, în aceiași lună și în aceiași zi am întrat iarăși în casă”. Marcată de duritatea încercărilor, află în sfîrșit că tatăl copiilor ei murise încă din 1942 într-un lagăr în Komi, „nu la mare depărtare de unde trăiam noi, între munții Urali”.

Lespedea finală a jurnalului Aniţei este un elogiu adus iubirii întăritoare pentru cei dragi, chezăşia perpetuării peste veac a neamului: ,,Aciastă dragoste şi iubire de familie ni-a dat putere în toate greutăţile şi am putut rezista şi ni-am sălvat viaţa".

Este acesta un destin de baladă, pentru că ceea ce trăieşte Aniţa se află dincolo de obişnuitul lucrurilor. O viaţă atît de aspră trebuia turnată în ceva menit să străbată veacurile. Şi dacă ea nu a avut harul spunerii ,,frumoase", poetice, nu este mai puţin adevărat că Dumnezeu a înzestrat-o pe eroina noastră cu o minte ascuţită, cu inteligenţă, cu un acut spirit de observaţie şi cu o rezistenţă fizică ce i-au conferit posibilitatea să poată să ni se destăinuie în caietul menţionat la început. Spovedania ei este o descărcare, o uşurare de necazurile pe care le-a îndurat pentru cine ştie ce păcate ancestrale.

În teoria baladei (vezi măcar Alexandru I. Amzulescu, *Balade populare româneşti*, Bucureşti, 1964; Gheorghe Vrabie, *Balada populară română*, Bucureşti, 1966; Adrian Fochi, *Cîntecul lui Oroveanu*, în ,,Revista de etnografie şi folclor", nr. 1/1985) este notoriu faptul că aceasta, spre a ajunge la bijuteria ce o admirăm azi, trece printr-un necesar stadiu de jurnal oral. Oral, pentru că în vechime creatorul popular nu putea să-şi scrie opera, el o transmitea prin viu grai semenilor săi, care, la rîndul lor, o spuneau altora precum şi urmaşilor, procesul fiind unul de şlefuire şi de esenţializare.

Astăzi, gradul de civilizaţie este altul (să zic mult superior?). Omul şi-a însuşit în foarte mare măsură ştiinţa de carte, a scrisului şi a cititului. Creaţia populară în aceste condiţii poate fi încredinţată şi hîrtiei de scris. Transmiterea ei dispune evident de alte condiţii, dar finalitatea este tot aceeaşi: cunoaşterea peste vreme a unor destine de excepţie, a unor sentimente, a tot ce ţine de înălţimea existenţei şi spiritualităţii umane. Şi atunci, spovedania aceasta a Aniţei nu poate fi echivalată cu un prim stadiu al construcţiei care cîndva ar putea să devină o baladă? Evenimentele deosebite şi un destin excepţional fac din naraţia ei, depănată într-o tonalitate de intensă trăire sufletească, cel puţin un jurnal ,,oral", galeria de figuri memorabile puse în circulaţie de această specie a cîntecului nostru popular îmbogăţindu-se cu nobila personalitate a Aniţei Nandriş-Cudla.

FOLCLOR NORD-BUCOVINEAN

GEORGE MUNTEAN

De aproape 50 de ani în nordul ocupat al Bucovinei n-a mai văzut lumina tiparului nici o culegere de literatură populară românească. Aparenţa era că izvoarele ar fi secat, deşi sînt în lume colectivităţi mai restrînse, inclusiv românești, care, dacă nu mai produc folclor, îl conservă, cum e cazul unor grupuri din Canada și USA (între altele). Starea de izolare în care au fost și încă mai sînt ținuți românii din nordul Bucovinei (și nu numai ei) făcea, între multe altele, să persiste ideea că totul ar fi dispărut. Personal, de prin anii șaptezeci, aveam indicii că lucrurile nu stau chiar așa. Cel care mi-a vorbit despre existența unei viguroase literaturi populare românești în zonă, ca și în locurile în care acești oameni nevinovați au fost aruncați arbitrar, din Siberia în Kazahstan și în nordul Rusiei europene, a fost chiar autorul culegerii publicate recent la Cernăuți, *Dumitru Covalciuc*, scăpat de atunci, cu peripeții, în țară, unde i-am publicat și cîteva versuri, fără a spune, evident, de unde vine autorul. Mai tîrziu, prin convorbiri cu profesorul Grigore Bostan, de la Universitatea cernăuțeană, care a făcut, împreună cu un număr de colaboratori, întinse cercetări și culegeri sistematice acolo, prin contacte întîmplătoare cu alții, lucrurile s-au limpezit în chip semnificativ, iar după 1988 s-au configurat și prin ascultarea directă în țară sau acolo, a purtătorilor și îmbogățitorilor de cîntec popular românesc din nordul Bucovinei (nu Bucovina de nord sau Bucovina de sud, pentru că există o singură Bucovină, indivizibilă și românească). Au fost distruse sate și familii, li s-a schimbat numele și naționalitatea, li s-a furat limba și falsificat istoria, au avut loc masacre înfiorătoare și deportări dramatice, dar spiritualitatea națională a supraviețuit, inclusiv în cîntece, obiceiuri și alte creații specifice, unele venind spre noi pline de vigoare.

Din acest tezaur, care așteaptă încă să fie investigat în toată complexitatea, scriitorul și ziarisul patriot Dumitru Covalciuc, care a făcut ample culegeri de literatură populară prin satele de acolo, inclusiv în cele supuse unei brutale alterări, a alcătuit și publicat un prim volumaș, cuprinzînd 75 de texte lirice, toate pe străvechiul motiv al cucului, pe care l-a și intitulat, de altfel, *Cucule, ce pene porți?* Tipărit în cadrul abia schițatei edituri *Arboroasa*, în condiții de o precaritate trist relevantă pentru modul în care își duc traiul și își exprimă specificul național românii din actuala Ucraina, cartea este un test revelator în legătură cu forța păstrării și nuanțării continui a patrimoniului nostru popular, cu aptitudinile lui de a se contemporaneiza perpetuu. Spre exemplu, cîntecele avînd ca fundal drama primului război mondial, cînd acești oameni au fost constrînși să lupte pe cele mai diferite fronturi europene, fac uneori trimiteri directe, iar alteori se înnoiesc cu atmosfera celui de al doilea și cu marile înstrăinări concentraționare ce i-au urmat pînă sub ochii noștri. Alte texte evocă dragostea, dorul, jalea, despărțirile și înstrăinările, ruperile din contextul vieții sociale tradiționale, aproape peste toate plutind un aer aluziv la viața contemporană și la marile suferințe îndurate de cei din nordul Bucovinei.

Ceea ce impresionează în această modestă culegere a lui Dumitru Covalciuc este profunda legătură a textelor cu întregul spațiu național, arhitectura de imagini implicîndu-se organic în cea românească de ansamblu, pe care o diversifică. De asemenea, limba este de o rară expresivitate și vigoare, cu rare și încîntătoare forme dialectale mai noi, încît n-ai nici o clipă sentimentul că aceste piese au fost culese într-un teritoriu național rupt imperialist de aproape o jumătate de secol din trupul patriei, interval în care totul a fost batjocorit: „*Cine-a strîns, s-a înșelat,/S-a* *distrus şi s-a fărmat.../Cea mai mare avuţie,/Bate vîntul şi-i pustie,/Tot miroase-a sărăcie*". Numai ei ştiu „*cîte doruri nu-s?/Şi pe faţă şi pe ascuns,/După-acel care s-a dus,/Dor de cîmp şi dor de sat,/Dor de cei care-au plecat.*" Nu putem rămîne indiferenţi la strigătul unei fiinţe care se jeluieşte cu sufletul zdrobit că „*îs atîta de străină,/ Că nici apa nu mă mînă;/ Şi-s atîta de săracă,/Nici apa nu mă îneacă*". Dumitru Covalciuc a izbutit să ne pună în faţă o mostră îngîndurătoare a creaţiei populare româneşti din nordul Bucovinei, în care ne citim destinul şi neamul, dar întrezărim, în acelaşi timp, marile zdruncinări prin care au trecut şi trec semenii noştri de acolo, pe care avem datoria imprescriptibilă să-i aducem din nou la matca firească, într-o întregire şi o unitate pe care nimic n-o poate frînge.

Din aceeaşi zonă ne vin şi alte cîteva texte populare, pe care iniţiatorii noii reviste din Cernăuţi „de istorie, literatură şi folclor", intitulată simbolic, „*Mioriţa*" (Dumitru Covalciuc, Florea Şapcă, Victor Olaru, Teodor Cosma, Vasile Bîcu, Gheorghe Onofreiciuc, Ilie Suceveanu, Nicolae Topală, Valeriu Zmoşu şi Vasile Izvoran-Cernăuţeanu) le includ în primul ei număr. Altele ne întîmpină în „*Calendarul creştin-ortodox* al *românilor bucovineni pe anii 1992–1993*", alcătuit de Adrian Acostăchioaie şi Dumitru Covalciuc, prin care se reia un fir întrerupt brutal în 1944. Din cînd în cînd, au mai apărut piese populare în cotidianul „*Zorile Bucovinei*", iar mai recent, şi mai rar, în bilunarul „*Plai românesc*", tot din Cernăuţi. Deşi puţine, astfel de apariţii constituie semne ale demnităţii şi decenţei, ale omeniei care ne este mereu pavăză. Sperăm că prezenta culegere nu va fi decît prima dintr-o serie, necesară şi plină de înţelesuri.

JALEA PRIZONIERULUI ROMÂN

– Contribuţii etnologice la studiul celui de-al doilea război mondial –

ION I. DRĂGOESCU

Din Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu", fond Informaţii, dosar 19695, filele 128–130, prezentăm o piesă compusă de către Grigore Masan Pascu, de 77 de ani, fost prizonier român în URSS şi comunicată la 7 iunie 1958 profesorului Mihai Pop. Piesa în discuţie prezintă un interes documentar şi ştiinţific deosebit. De asemenea, aduce noi dovezi despre viaţa prizonierilor români în URSS şi demonstrează riscul pe care şi l-a asumat profesorul Mihai Pop *introducînd* în Arhive un astfel de document, care putea să-l expună la multe necazuri. Dar, să redăm textul poeziei :

Ascultaţi măi fraţi încoa,
Să vă povestesc ceva
Cum îmi petrec viaţa
Născut în România
Scumpă ţărişoara mea.

Şi-acu sînt în Rusia
Departe-n Simeria (Siberia)
Şi duc o viaţă grea
De nu ştie nimenea
Numai luna şi cu o stea

Ele ştiu patima mea
Luceafărul zorilor
Lamba prizonierilor.
Rău e pămînt străin
Toată ziua plîng, suspin
Şi la Dumnezeu mă-nchin
Zi şi noapte plîng de dor
Ca de foc nestingător
Îmi vine leşin să mor,
Ascultaţi măi fraţi încoa,
Să vă povestesc ceva
Cum îmi petrec viaţa ;
Lagărul e foarte mare
Închis cu sîrmă şi grătare
Doar privim la sfîntul soare
Ziua mergem la lucrare
Seara venim la-nchisoare
Şi ne bagă-n dormitoare
Trecem la numărătoare
Vezi ce cîine e jidanul?
Că ne bate cu tufanul
Ne bate peste picioare,
Să facem pasul mai mare,
Să intrăm în dormitoare
C-avem ordin de plecare
Şi ne porneşte pe mare.
Cale lungă-n depărtare
Unde? Nu ştiu, frăţioare.
N-avem apă, nici mîncare
Iar la locul destinat
Ne debarcă pe uscat.
Vezi ce cîine e jidanul?
Că ne-adapă cu ligheanul
Şi ne bagă jos la mine
La minele de cărbune.
Greu muncesc fraţii români
De la zori şi pînă-n noapte
Cu cămaşa ruptă-n spate,
Porţia pe jumătate
Şi bătaie cît se poate.
Toţi ţiganii sînt tăgmaci (tălmaci)
Lucrezi că n-ai ce să faci
Un' te duci să cei dreptate
Ia ciomagul şi te bate.
De ne-ar vedea copilaşii
Cum ne pătimesc vrăjmaşii
Vai ce slabi sîntem şi goi
De-aceea vă spun la toţi
Moartea ia mereu din noi.
Luptaţi fraţi şi voi nepoţi,
Să scăpăm ţara de hoţi
Plîngeţi nori întunecaţi,
Ce staţi trişti şi suportaţi,
Şi pe la noi nu plecaţi.
Numai ploaie ne arătaţi,
Plouaţi cum pe-alocurea
Că p-aici e lumea rea.
Voi plîngeţi de timpuri grele,
Eu plîng de mare durere,
C-am ajuns la chinuri grele,
Vai de păcatele mele.
Toată ziua mă gîndesc,
Timpul trece, îmbătrînesc,
Eu nu mai pot să muncesc
Ca mîine mă prăpădesc
Că n-am cu ce să mai trăiesc.

Autorul acestui „jurnal oral" a ţinut să mai precizeze profesorului Mihai Pop : „M-am sculat noaptea şi-am scris-o, că m-am temut că o uit. Le-am făcut noaptea eu. M-am sculat la 12 noaptea fix. Am scris-o".

Este, credem, o contribuţie deosebit de valoroasă, întrucît asemenea documente au ajuns greu pînă la noi.

CĂLĂTORIE DE STUDII ÎN CEHO-SLOVACIA

MONICA BUDIŞ

Circumstanţele au făcut ca la jumătatea lunii iulie 1992 să primesc o invitaţie de studii în Cehoslovacia. Promotorii şi sponsorii (dacă pot spune aşa) acestei iniţiative : familia dr. Jiri Langer de la Muzeul de arhitectură valahă din Rožnov şi familia H. Heino din Danemarca. Dr. Jiri Langer, personalitate marcantă a vieţii ştiinţifice slovace, autor a numeroase cărţi şi articole, referitoare, în special, la arhitectura populară, este cunoscut şi ca iniţiator, promotor şi animator al muzeelor în aer liber.

Cît îl priveşte pe Heino Wessel Hansen, acesta este un vechi prieten al României (prima dată a venit în România în 1965, după care şi-a repetat vizitele la intervale de 2—3 ani). Împreună cu soţia, muzeograf— etnograf, cei doi danezi sînt buni analişti ai spiritualităţii populare româneşti : au făcut cercetări etnologice în ţara noastră, au prezentat expoziţii de cultură populară în Danemarca, au organizat emisiuni radio şi T.V., făcînd încă din vremea regimului trecut o reală propagandă culturală ţării noastre.

Revenind la călătoria în Ceho-Slovacia, cele două familii mi-au organizat un sejur de vis, deosebit de interesant din punct de vedere ştiinţific, dar şi estetic şi utilitar. Am putut călători foarte mult, străbătînd cu autoturismul sau cu mijloacele de transport în comun, o mare parte din Moravia, Slovacia, Boemia. Am vizitat astfel, institutele de Etnografie şi Folclor din Praga şi Bratislava, muzeele pavilionare şi în aer liber din : Rožnov, Liptov, Orava, Martin, Stražnice, Rostoky, Přerov, Trebiź. Din cele 16 muzee în aer liber, am vizitat şi am făcut cercetări în 8 dintre cele mai mari.

Fiecare loc, fiecare convorbire cu directori de institute şi muzee, cu alţi specialişti a constituit o noutate, o altă experienţă, un schimb fructuos de opinii, care ar trebui multiplicat, atît pe plan bilateral, cît şi multilateral (schimburi cu cît mai multe ţări, atît din fostul lagăr comunist, cît şi din Occident).

Desigur, călătoria a fost scurtă (2 săptămîni), dar deosebit de fructuoasă, deşi nu am putut face cercetări de profunzime, ci numai tatonări, luări de contact.

La Institutul de Etnografie şi Folclor din Praga, am putut constata că problematica de cercetare se axează pe teme precum : „Relaţii interetnice”, „Ţiganii”, „Problematica vieţii minerilor în sec. XIX—XX” etc. La Bratislava, printre temele investigate figurează, de asemenea, cele referitoare la „Relaţii interetnice”, „Etnologia oraşului”, „Mentalitatea populară în raport cu formele de guvernămînt, cauzele schimbărilor de mentalitate” etc. Printre preocupările specialiştilor din Bratislava (şi nu numai) se remarcă în mod cu totul special *Etnografský Atlas Slovenska* (Atlasul etnografic slovac), publicat în 1991.

Operă monumentală, de interes naţional şi internaţional, care sintetizează întreaga viaţă şi modul de viaţă al populaţiilor slovace, din mediul rural.

Cei peste 80 de autori, provenind din mai multe instituţii de specialitate : Academia de Ştiinţe din Bratislava, Institutul de Etnografie şi Folclor din Praga, Cartografia din Bratislava, Institutul de Etnografie din Martin, au reuşit să transpună pe hărţi, grafice, diagrame şi medalioane întreaga fenomenologie a culturii populare slovace. După cîteva hărţi generale : Harta Europei, pe care printr-un careu este fixată Cehoslovacia, harta fizică, administrativă, geologică, arheologică etc., urmează hărţile etnologice propriu zise.

Tematica este bogată : Agricultură, meşteşuguri, aşezări-gospodărie, locuinţă, costum popular, grupuri etnice, dialecte, obiceiuri.

Cele 850 de hărţi şi 270 grafice, medalioane, sînt grupate tematic în aproximativ 20 de capitole, cu 180 de subteme. Exemplificînd prin capitolul „Aşezări — gospodărie", trebuie să menţionăm faptul că există hărţi care redau tipurile de sat, după structura morfologică, după corelaţia cu formele de relief, după ocupaţii etc. Sînt hărţi care studiază faţada casei, materialele de construcţie pentru pereţi, acoperişuri, structurarea interiorului, sistemele de iluminat şi de încălzit, diversele tipuri de obiecte de uz gospodăresc. Pentru acestea din urmă, criteriul de bază a fost cel al funcţionalităţii. Titlul hărţilor, tradus în limba rusă şi germană, facilitează un prim contact cu materialul faptic, transpus grafic.

Şi momentele de referinţă ale hărţilor sînt diferite, aproape de la hartă la hartă. Astfel, dacă unele hărţi redau fenomenul existent la 1900, 1980 sau 1985, altele cuprind dinamica lui pe o perioadă de 30—40 de ani, fie pentru a II-a jumătate a secolului al XIX-lea, fie între a II-a jumătate a secolului al XIX-lea — I jumătate a celui de al XX-lea.

Toate acestea contribuie la o lecturare a lor, pe cît de ştiinţifică, pe atît de atractivă şi sugestivă.

Reţeaua de anchetă — 250 de localităţi. Ele sînt decodificate pe două liste (incluse în primele pagini ale Atlasului) : una în succesiunea codurilor, alta în ordine alfabetică, în dreptul fiecăreia fiind trecut şi codul. Grafic, ele sînt reprezentate pe două planşe detaşabile, care însoţesc Atlasul şi care cuprind toate cele 4 tipuri de scări. Dacă pe hărţile de 1 : 1.000.000 sînt trecute şi numele localităţilor, pe alte tipuri de hărţi sînt notate numai regiunile, iar pe cele mai mici — exclusiv codurile punctelor anchetate.

Cît priveşte *realizarea tehnică*, Atlasul se compune din hărţi color, executate la scări diferite, de la 1 : 1.000.000 pînă la 1 : 3.000.000, bineînţeles cu fazele intermediare : 1 : 2.000.000 şi 1 : 1,5.000.000.

Îmbinarea pe pagină este deosebit de atractivă şi de variată, pe aceeaşi pagină aflîndu-se fie 6 hărţi la scara : 1 : 2.000.000, fie 5 hărţi 1 : 2.000.000 + 1—1 : 1,5.000.000, fie 2 hărţi la 1 : 2.000.000 + cel puţin 1—1: 3.000.000 sau un medalion. Alteori, aranjarea hărţilor pe pagină alternează cu grafice care înfăţişează proporţionalitatea ca prezenţă sau ca frecvenţă a fenomenului studiat. Sînt grafice reprezentate prin careuri, dreptunghiuri, dar şi prin săgeţi, diagrame. De asemenea, fiecare pagină este îmbogăţită prin numeroase desene ilustrative. Chiar elementele legendelor multor hărţi sînt sugerate prin desene. Indiferent de modul de grupare al hărţilor şi al materialului însoţitor, autorii au avut grijă să lase loc pentru legendele hărţilor şi pentru comentariile aferente.

Atlasul este însoţit de un volum aparte de comentarii, publicat înaintea volumului cu hărţi, care în 15—20 de rînduri explică conţinutul hărţilor şi locul lor în cadrul tematicii Atlasului.

Dacă am insistat mai mult asupra unor amănunte insignifiante (poate, pentru unii), am făcut-o în ideea că pentru specialiştii din Institutul de Etnografie şi Folclor, care au lucrat ani de zile la conceperea şi redactarea Atlasului Etnografic Român (în momentul de faţă în fază de precartografiere), Atlasul Etnografic Slovac ar putea constitui un model concret.

Cît priveşte muzeele vizitate, experienţa a fost şi aici deosebit de importantă. Fiecare muzeu — altceva : noutate, interes ştiinţific, altă identitate. Avînd la bază ideea că orice muzeu trebuie să sublinieze viața unei comunități rurale, în totalitatea ei, trebuie menționat faptul că toate muzeele cercetate țin seama, pe lîngă alte coordonate, de statutul social-economic al celor care au populat cîndva satul. Astfel, în muzeele cehe și slovace (mai ales) vom găsi atît gospodăria celui mai sărac om din localitate, dar și pe a celui mai bogat. De asemenea, case care au avut o destinație instituțională : școală, primărie, han, ori unele clădiri legate de date istorice. O prezentare detaliată a muzeelor respective — într-un număr viitor.

Creația populară *(Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina)*. Chișinău, Editura ,,Știința", 1991, 768 p. (Academia de Științe a Republicii Moldova, Institutul de Etnografie și Folclor).

În sfîrșit, a prins contur efortul de ani și ani al colegilor noștri de la Chișinău de a însuma într-o sinteză, scrisă pe baza *întregului* material folcloristic, tot ceea ce reprezintă creația populară românească pentru uzul cititorilor basarabeni, vitregiți atît de mult timp de cunoașterea rădăcinilor noastre comune. A trecut, așadar, vremea abordărilor vulgar-sociologice, a atitudinilor negative față de multe comori folcloristice declarate reacționare (mitologia populară, teatrul folcloric religios, colindele, legendele, proverbele, descîntecele), a interzicerii unei întregi serii de obiceiuri tradiționale, în paralel cu permanentul proces de migrație, mai precis, de ,,încurajare" a plecării românilor din Basarabia (care într-o vreme însemna pur și simplu deportare) și de infiltrare de cît mai mulți slavi în insula noastră de latinitate, avînd drept scop degradarea culturii noastre specifice și ștergerea etnosului. A încetat, să sperăm că pentru totdeauna, punerea în operă a ideii, urmărită cu obstinație de guvernanții imperiali de la Moscova, de nivelare a culturii popoarelor, de lichidare a hotarelor etnice și de ,,înflorire a nației socialiste".

Conceput ca o încercare de a aborda istoria și teoria folcloriului în strînsă legătură cu creația artistică, prezentul volum, elaborat în cadrul Secției de folclor a Institutului de limbă și literatură al Academiei de Științe a Republicii Moldova cu sprijinul lui V. Gațac, șeful Secției de creație populară a Institutului de literatură universală ,,A. M. Gorki" de la Moscova, G. Bostan, șeful catedrei de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți și I. Filip, șeful Direcției cultură din Consiliul municipal Chișinău, abordează producțiile populare care au text literar precum și obiceiurile respective, rămînînd în afara lucrării materiale ce țin de psihologia socială, istorie, etnografie, coregrafie, muzică. Autorii sînt conștienți de această lacună, preconizînd o cuprindere a vastului patrimoniu al culturii populare printr-o estetică mai complexă a folclorului, Pînă atunci, ținem să relevăm că actualul tom (structurat în 21 de capitole) va rămîne ca o realizare notabilă în istora și teoria folcloristicii românești prin apelul autorilor la un vast material bibliografic și prin seriozitatea unei arii tematice impresionante.

Cum era și firesc, acest volum debutează cu un lung capitol (p. 7 —149) scris de A. Hîncu, G. Bostan și V. Cirimpei intitulat *Din istoria folcloristicii*, avînd ca scop orientarea cititorului în cunoașterea evoluției domeniului în Moldova de peste Prut. În viziunea autorilor, schița lor este doar o completare a istoriei folcloristicii românești. Într-adevăr, interesul lor se oprește la toate figurile ce au ilustrat domeniul, începînd cu secolele XVII-XVIII, pînă în stricta contemporaneitate. Dacă despre o seamă dintre acestea deținem date din dicționarul lui Iordan Datcu sau din cărțile lui Ovidiu Bîrlea, I.C. Chițimia, Al. Bistrițeanu (ca să cităm doar cîteva), asupra altora va trebui să ne aplecăm cu mai multă asiduitate de acum încolo. Așa spre exemplu, va fi necesar să cercetăm mai cu amănunțime aprecierile și încercările de valorificare a folclorului românesc din Basarabia făcute la mijlocul veacului trecut de A.K. Filatov (autor al unei serii de articole în care apreciază haiducia), K. Hanațki (care studiază unele ritualuri calendaristice, familiale, funerare, obiceiul săpării fîntînilor), Gh. Gore (primul traducător al *Mioriței* în rusește). Sînt apoi, tot în această epocă, unii scriitori ce au în operele lor ecouri folcloristice românești (Olga Nakko, A. F. Veltman) sau traduc legende (N. Gherbanovski, V. A. Kurdinovski, N. Kojuharov, E. P. Kazimir).

Demne de interes sînt apoi noutățile despre folcloristica basarabeană în perioada sovietică și în etapa contemporană. Mai întîi în artificiala Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească din stînga Nistrului, unde în paginile gazetei ,,Plugarul roșu" și ale altor publicații se editează folclor și se încurajează cercetarea acestuia în ideea slujirii unor scopuri bine premeditate de Moscova — ocuparea Basarabiei, ideologizarea populației în spiritul comunismului și rezolvării leniniste a problemei naționale pe viitor în partea dreaptă a Nistrului. În această perioadă își desfășoară activitatea P. Chioru, C. Neniu, E. N. Lebedeva, M. V. Serghievski (autori de lucrări și culegeri despre ,,viața grea din trecut", lupta de clasă, împrumuturile folclorice de la ucrainieni și ruși, prietenia de veacuri cu aceștia etc., în paralel cu negarea importanței moștenirii clasice). O dată cu ocuparea Basarabiei în vara anului 1940, asistăm la lichidarea cer-

REF, tom 38, nr. 1 —2, p. 165 —190, București, 1993

cetătorilor ,,progresişti'' (vezi cazul lui P.V. Ştefănucă internat într-un lagăr sovietic de deţinuţi politici unde moare în 1941). Destinele folcloristicii sînt dirijate de nefastul I. D. Ciobanu, pentru care patriotismul sovietic, internaţionalismul proletar şi ,,eliberarea'' moldovenilor de către ruşi erau mai presus decît destinul neamului românesc.

După august 1944 în Basarabia şi Bucovina de nord începe o ,,epocă nouă'' de valorificare teoretică şi textologică a folclorului, acordîndu-se atenţie tematicii eroico-patriotice, dezvoltată mai ales în lucrarea din 1946 a aceluiaşi I. D. Ciobanu *Pagini din trecutul Moldovei* ce caută să motiveze legăturile ,,binefăcătoare'' cu slavii din est şi, mai ales, acapararea Basarabiei şi a altor teritorii româneşti de către URSS. Este o epocă de evidente denaturări ale spiritului creativităţii folclorice (s-a plăzmuit chiar şi o *Mioriţă* cu final optimist). Apar o sumedenie de texte cîntînd pe ,,scumpul părinte al popoarelor'', viaţa, ,,fericită'' în colhoz etc. Este perioada cînd, din punct de vedere ştiinţific, materialul folcloric este adus la normele limbii literare (publicare semiautentică), descîntecele, colindele cu subiect biblic etc. sînt eludate cu totul iar clasicii domeniului sînt apreciaţi tendenţios, în maniera ideologiei sovietice.

Începînd cu 1965, cînd apare *Schiţă de folclor moldovenesc*, tratînd problemele generale ale teoriei folclorului cu evidenţierea trăsăturilor sale specifice într-o expunere evolutiv-istorică, urmată în anul următor de o crestomaţie cu cele mai reprezentative creaţii folclorice tradiţionale şi contemporane, asistăm la o schimbare treptată de viziune, caracterizată prin renunţarea la interpretările sociologizante ale fenomenelor artistice. Pentru prima dată, în 1967, sînt relevate detaliat caracteristicile tipologice ale eposului eroic românesc (vezi V. M. Gaţac, *Eposul eroic est-romanic;* Gr. Botezatu, *Folclorul haiducesc în Moldova;*-A. Hîncu, *Balada populară Mioriţa*). Poezia obiceiurilor de Anul Nou este cercetată în aspectele ei multiple de N. Băeşu în 1972, ulterior acesta editînd studii privind *Funcţia educativă a folclorului pentru copii* (1980) şi despre *Folclorul ritualic şi viaţa* (1981).

Ca indiciu al progresului cercetărilor îl constituie tendinţa de a pătrunde în esenţa artistică a creaţiei populare, de a scoate în evidenţă valoarea ei estetică. Astfel, între alţii, Sergiu Moraru studiază *Poetica liricii populare moldoveneşti cîntate* (1978) iar L. Curuci abordează în 1985 unele aspecte ale prozodiei poeziei populare. Se extinde substanţial problematica cercetărilor de istorie a folcloristicii (V. Cirimpei în 1978), se efectuează o nouă investigare a cîntecului muncitoresc (B. Chiroşca în 1970), a dramei populare (G. I. Spătaru în 1976 şi 1980) şi se tipăresc noi contribuţii de folcloristică comparată (G. Bogaci, C. Popovici).

Am instistat mai mult asupra acestui capitol (ce se încheie cu cîteva pagini despre şcolile, curentele şi direcţiile din folcloristica occidentală contemporană) pentru a lua cunoştinţă de dramatismul ce caracterizează cercetarea folclorului în Basarabia într-o vreme cînd ,,biruitoarele'' idei ale socialismului ştiinţific impregnau politica imperială a fostei Uniuni Sovietice.

În continuarea volumului ce îl prezentăm, V. Cirimpei elaborează o *Schiţă de mitologie autohtonă* (p. 150 –179), în care prezintă cîteva noţiuni generale despre mitologie şi de poetică a acesteia, urmate de date din istoria culegerii şi cercetării mitologiei române.

N. Băeşu abordează *Folclorul obiceiurilor calendaristice, de muncă* (p. 180 –255), prezentînd folclorul sărbătorilor de iarnă, poezia Crăciunului, folclorul Anului Nou, al primăverii, verii şi toamnei. Nu înainte de a-l defini (,,Folclorul calendaristic, de muncă este un ansamblu de diferite genuri şi specii ale creaţiei populare orale, care au apărut, au fost ori sînt şi astăzi interpretate în cadrul practicării obiceiurilor legate de fenomene ale naturii în cursul anului, de activitatea gospodărească a ţăranilor ; tradiţiile acestea sînt adaptate şi concentrate, mai ales la sărbătorile prilejuite de felurite şi importante ,,începuturi'' şi ,,sfîrşituri'' : ale anului, anotimpurilor, acţiunilor agricole şi păstoreşti (aratul şi semănatul, scoaterea vitelor la păşune, recoltarea ş.a.), solstiţiile de iarnă şi de vară ş.a. şi a-i face cunoscută istoria culegerii, cercetării, clasificarea, geneza şi evoluţia.

Teatrul popular (folcloric) este obiectul unui nou capitol (p. 256 –295) în care autorul, I. Filip, face consideraţii asupra caracterului sincretic al fenomenului, vorbind apoi de alaiuri şi constituirea cetelor, pregătirea şi confecţionarea costumaţiei şi a măştilor, învăţarea cîntecelor, rolurilor şi dansurilor.

A. Hîncu se ocupă de *Poezia ritualurilor de familie* (p. 296 –344) în care aflăm date din istoria problemei privind afirmarea şi periodizarea tipologiei ritualităţii şi poeziei de familie, dezvoltarea poligenetică (tipologică, etnică, naţională) şi generală (internaţională), particularităţile structural-estetice şi funcţional-tematice legate de ritualul naşterii şi înmormîntării sau de ceremonialul nunţii.

Descîntecele (p. 345 –365) (,,o specie folclorică în versuri sau în proză, utilizată în scopuri magice : la vindecarea bolilor, la combaterea diferitelor primejdii, survenite din partea fenomenelor naturii, a oamenilor, pentru a favoriza succesul în dragoste, la muncile cîmpului, în negustorie ş.a.m.d.'') atît de neglijate, ca studiu, în epoca socialismului, sînt tema capitolului elaborat de L. Curuci, avînd următorul cuprins : generalităţi, origine şi evoluţie, atribute şi ceremonial, poetica descîntecului, compoziţia, imagistica, tropi, invenţii de cuvinte, figuri de sintaxă poetică, numere magice, versul, colectarea, editarea, studierea, starea speciei la etapa actuală şi formele de incantaţie.

S. Moraru are ca obiect de cercetare *Ghicitorile* (p. 366 —376) (,,creaţie poetică populară de proporţii reduse, de factură versificată sau în proză, cu caracter metaforic-figurativ şi funcţii competitiv-distractive''), iar E. Junghietu, *Proverbele şi zicătorile* (p. 377 —397), parte componentă din folclorul ,,gnomic'', distingîndu-se, însă, de formulele-urări, imprecaţii, formulele de bineţe, binecuvîntări, calambururi, jocuri de cuvinte, formule meteorologice ş.a., prin caracterul lor aforistic şi didactic. În legătură cu acestea se consemnează încă de la început că folcloristica moldovenească se află în prezent doar la stadiul consemnării lor pe teren şi al acumulării de texte. G. Botezatu face consideraţii privind *Legendele* (etiologice, mitologice şi toponimice), *tradiţiile istorice, povestirile orale* (p. 398 —421) şi *Poveştile* (fantastice, nuvelistice), fabulele populare şi parabolele (p. 422 —472). În capitolul *Snoavele, anecdotele, glumele* (p. 473 — 488), V. Cirimpei abordează şi problema specificului naţional al acestora, tematica şi personajele lor, ca şi specificul artei poveştilor comice.

A. Hîncu scrie despre *Jurnalul oral* (p. 489 —503) în ideea că acesta are o formă şi o funcţie specifică primigenă, devenită universală, de reflectare a realităţii obiective şi inventive. Definiţia acestuia este formulată în felul următor : ,,un stil-arhispecie, ce întruneşte diferite forme incipiente şi permanent existente, folclorice, în proză şi în versuri, constituind adesea o fază de început a speciilor''. Apoi, la p. 522 —576, are ca subiect *Baladele*, unde lămureşte conceptul de baladă (pe de o parte în accepţiunea mai veche : o specie cu diferite aspecte — subspecii de esenţă eroică, nuvelistică ş. a. şi pe de altă parte într-o viziune nouă conform căreia aceasta este o specie aparte cu un sistem intern şi structural, sau statut poetic, autonom ; ea nu este un tip de creaţie pur epică ci sintetică, mixtă, uneşte inegal elementele, sistemele poetice ale genului liric şi epic, avînd, de regulă, un suflu dramatic şi scop propriu ideologico-estetic) şi delimitarea acesteia de cîntecul bătrînesc (acceptat ca ,,denumire a unui domeniu mai larg de creaţii cîntate vechi, separate după principiul cronologic''), face consideraţii asupra genezei şi a fondului tematico-ideologic al baladei. După acest autor specia este 1) tradiţională : a) profesională (păstorească, pescărească), b) generală şi 2) nouă (în care se include şi jurnalul oral baladic).

Cîntecele istorice (p. 504 —521) ca specie, geneză şi evoluţie, tipologie şi fond de idei sînt cercetate de S. Moraru. Ele sînt, după acest autor, ,,o specie a creaţiei poetice populare epice, epico-lirice, lirico-epice şi chiar lirice, cu caracter narativ, ce evocă în mod plastic-transfigurant momentele mai importante (senzaţionale) din istoria ţării, avînd drept repere logico-estetice evenimente şi personalităţi real existente''.

Aşa după cum ne aşteptam, văzînd preocupările sale anterioare în domeniu, V. Gaţac are ca temă a următorului capitol *Cîntecele epice eroice* (p. 577 —624), în cadrul căruia urmăreşte epica eroică arhaică, epica voinicească-socială şi patriotică (sec. XVII —XVIII) şi eposul eroic haiducesc. Principiul de la care porneşte în această succintă analiză defineşte eposul eroic drept ,,o sinteză poetică a celor mai importante momente din istoria maselor populare (ah, acest limbaj de care autorii, din păcate, încă nu s-au detaşat !) : cucerirea naturii şi întemeierea familiei, luptele seculare sociale şi patriotice (= naţionale, n. n.)''. Şi mai departe : ,,Caracterul eroic al conţinutului, forma versificată, interpretarea melodico-recitativă — toate acestea, luate în ansamblu, constituie trăsăturile distinctive ale eposului eroic, precum şi prezenţa elementelor fantastice, zoomorfice, antropomorfice''.

Cîntecele lirice (păstoreşti, de dragoste, familiale, de dor şi jale, de înstrăinare şi singurătate, meditative, de viaţă grea şi protest social, recruţeşti, ostăşeşti, de război, satirice şi umoristice, de veselie, doinele şi cîntecele de haiducie) sînt prezentate de G. Botezatu, I. Buruiană, E. Junghietu şi L. Curuci (p. 625 —704), acesta din urmă scriind şi despre *Romanţa folclorizată* (p. 705 —709), pe care o denumeşte ,,specie mixtă, muzical-literară, reprezentînd de obicei, un cîntec erotic, sentimental şi tînguios''.

Amintirile, scrisorile versificate (p. 710 —722), ,,două specii bine delimitate ale folclorului scris, reprezentînd o împletire specifică a noului cu tradiţia'', constituie materia consideraţiilor lui S. Moraru, *Strigăturile* (p. 723 —737), avînd ca una din trăsăturile definitorii ,,simbioza dintre textul poetic, melodie şi dans'', ,,specie de sine stătătoare a liricii populare ce se manifestă prin texte scurte, cu conţinut satiric, umoristic şi erotic, rostite sacadat în iureşul dansurilor populare cu intenţia de a le anima, a coordona mişcările şi executarea figurilor de către interpreţi'', fiind cercetate de E. Junghietu, iar *Folclorul copiilor* (p. 738 —758) de N. Băeşu, care delimitează folclorul compus şi interpretat de către adulţi pentru copii de cel interpretat de copii.

În fine, I. Buruiană scrie despre *Cîntecele populare din perioada sovietică* (p. 759 — 767), „un fenomen nou, în mare parte confuz, discutabil, cercetat insuficient.

La sfîrşit, p. 767, cursul acesta are o foarte scurtă listă de abrevieri.

Nu doresc să mă pronunţ asupra valorii sau coerenţei demersului teoretic din carte, considerînd-o în primul rînd ca o lucrare indispensabilă celor ce vor să aibă ca obiect de studiu această comoară a inteligenţei populare — folclorul. Aş remarca, totuşi, apelul cercetătorilor de la Chişinău la lucrările de referinţă apărute în România, indiferent de data elaborării şi care fac onoare bibliografiei domeniului, semn sigur că ceva s-a schimbat în mentalităţile de azi. Se observă că cel puţin în privinţa documentării nu mai sînt oprelişti, aceasta în folosul adîncirii cunoaşterii creaţiei populare.

Dar un reproş tot trebuie făcut : ne miră că anvergura ştiinţifică evidentă a volumului nu a fost completată cu un indice de nume şi de materii, atît de necesar facilitării consultării. Totodată ne exprimăm nedumerirea pentru faptul că se mai foloseşte încă alfabetul slav, ceea ce duce inevitabil la o consultare mai greoaie a, repet, interesantului volum discutat. În fine, unele exprimări tributare modului de gîndire trecut, cu nete demarcaţii între „teoriile burgheze actuale'' şi „concepţia materialistă'', ce îşi mai fac loc pe ici-colo în cuprinsul cărţii, ar fi trebuit cu mai multă rigoare înlăturate.

Nu vreau să închei această sumară prezentare fără a-i felicita pe cercetătorii Institutului de Etnografie şi Folclor de la Chişinău care au reuşit să editeze o excelentă sinteză teoretică asupra creaţiei populare din Basarabia, Transnistria şi Bucovina, menită să întregească în mod fericit bibliografia românească a domeniului, demonstrînd o unitate de cuget şi simţire a tuturor românilor din zarea rotundă a Daciei Felix.

Petre Florea

La izvoare. *Poveşti, poezie populară şi cercetări de folclor*, de Grigore Botezatu. Chişinău, „Hyperion'', 1991, 240 p.

În cea mai mare parte a ei, mişcarea folclorică contemporană de dincolo de Prut, cu strălucite tradiţii, dar foarte puţin cunoscută aici în perioada postbelică, a început în ultimii doi ani să fie receptată de cercuri largi de cititori din toate provinciile istorice româneşti. Şi această mişcare folcloristică din Basarabia şi Bucovina se manifestă plenar atît prin culegeri alcătuite în spirit ştiinţific cît şi prin studii solide concepute într-o viziune modernă. La concretizarea şi receptarea ei, Editura Hyperion din Chişinău îşi aduce, prin imprimarea unor cărţi de folclor cu o valoare ştiinţifică majoră şi într-o ţinută grafică înaltă, uneori excepţională, o contribuţie indiscutabilă.

Una din ultimile cărţi apărute în Editura Hyperion este *La izvoare*, titlu sugestiv, şi aparţine lui *Grigore Botezatu*, un folclorist basarabean prestigios, cu o activitate remarcabilă. Cartea se prezintă ca o antologie „ce înmănunchează — se precizează într-o notiţă de pe pagina a 2-a — unele preocupări folclorice ale lui Grigore Botezatu, repovestitor de motive şi subiecte populare de basm (partea I), culegătorul — adunător şi îngrijitor de texte din creaţia orală (partea a II-a) şi cîteva investigaţii folcloristice (partea a III-a)''. Autorul ne apare astfel ca un folclorist „complet'' — în cele trei ipostaze posibile : de culegător, prelucrător şi cercetător. Lucrarea vede lumina tiparului în condiţii grafice acceptabile, cu bogate şi sugestive ilustraţii în culori. Prezentarea grafică este semnalată de *Vasile Movileanu*. Prin cele aproape 30 de poziţii, se ilustrează inspirat scene semnificative din basmele repovestite ori secvenţe semnificative din cîntecele epice şi lirice şi din legendele discutate în studiile despre ele. Într-o notiţă cu caractere abia vizibe se precizează : „Pentru clasele primare'' ; În realitate, prin structura „matură'' a cărţii, aceasta este destinată indiscutabil tuturor categoriilor de cititori.

Prima parte (p. 3—115) are ca titlu *Apa tinereţilor* şi ca subtitlu *Poveşti* şi încorporează 17 basme şi snoave repovestite. Povestitorul, cunoscînd în adîncime repertoriul episoadelor basmice, reuşeşte să aleagă din ele secvenţele adecvate şi să le sudeze în structuri compoziţionale rotunde, independente, ample, cu acţiuni gradate, cu dialoguri vii şi cu limbaj punctat de regionalisme, împrumutîndu-le culoarea locală. Basmelor nu le lipsesc formulele tradiţionale clasice, îndeosebi cele iniţiale şi finale, deseori versificate. Repovestirile ne apar astfel reuşite şi captivante, păstrînd totuşi caracteristica lor livrescă. Dintre basmele fantastice mai interesante relevăm pe *Zorilă-Zori de Zi, Voinicul-şarpe şi fata de împărat, Peneş-împăratul, Alistar Făt Frumos, Cremene-voinicul* etc., iar dintre snoave cităm : *Păcală-argat la popă, Cum a rămas un leneş fără vie* etc. Unele dintre aceste basme şi snoave ne apar ca variante locale ale unor tipuri cu o largă circulaţie în diferite zone etnofolclorice. În mod justificat, nici unui text nu i se transcrie caseta informatorului.

Partea a doua (p. 116—201), cu cîntece, are ca titlu un citat din corpul ei *Cine m-aude cîntînd*.. şi ca subtitlu modalitatea de exprimare *Poezia populară*, reţinînd două mari secvenţe : *Cîntece epice* şi *Doine şi cîntece*. Această a doua parte cu poezie este, prin mulţimea pieselor încorporate şi prin autencitatea lor, una din cele mai valoroase părţi ale cărţii. Textele au fost culese într-un spirit ştiinţific modern, păstrîndu-li-se autenticitatea şi indicîndu-li-se caseta aproape completă a cîntăreţilor, dar, avîndu-se în vedere destinaţia lor principală, s-au dat într-o transcriere literară. Piesele epice şi lirice, în număr de 89, după un calcul personal, au fost culese de la 62 de cîntăreţi din 38 de sate aparţinînd la 22 de raioane pe o întinsă perioadă de timp (1952—1987). Cîntăreţii. de ambele sexe, aparţin unui larg evantai de vîrste, de la tînăra de 16 ani, Vascan Maria din Mărăndeni — rn. Făleşti pînă la bătrînul de 89 de ani, Marcenco Alexandru din Bărboieni — rn. Nisporeni. Ei sînt reprezentaţi în colecţie, în general, prin 1—2 cîntece, mai rar cu mai multe texte, precum Postovan Gheorghe din Glavan(Ţarigrad) rn. Drochia, cu 7 cîntece, Bogoci Nicolae din Solotvino (Slatina) — rn. Teacev din regiunea Transcarpatică, cu 6 texte, Fetelea Dumitru din Dolinskoe (Anadol) — rn. Reni, cu 4 cîntece etc. Pe toţi aceşti cîntăreţi populari îi intîlnim în toate spaţiile geopolitice de dincolo de Prut, la sud ca şi la nord— în satele Cucoara şi Manta din raionul Cahul, în Anadol, Barta şi Frecăţei — Reni, în Taşlîc — Grigoriopol, în Chipureni, Dişcova, Butuceni, Morovia, Mîrzeşti şi Bieşti — Orhei, în Crasnoilsc — Storojineţ, în Slatina — Teacev etc. Unele sate figurează în culegere cu mai mulţi informatori, ca în cazul aşezărilor Bascalia — Comrat, cu 4 cîntăreţi; Crasnoilsc — Storojineţ, cu 2 cîntăreţi ş.a. Frecvenţa aceasta a cîntăreţilor în aşezările relevate indică faptul că baladele şi cîntecele lirice au încă o existenţă dinamică.

Prima mare secvenţă a poeziei, adică *Cîntecele epice*, încorporează trei categirii de producţii narative. În primul rînd, colindele, numărînd compuneri tradiţionale bine conservate, cu o acţiune amplă şi inspirată din tema vînătoarei, dintre care relevăm : *Voinicul Ioan şi cerbul*, *Şoimul*. Urmează seria bogată a baladelor populare. Cele 45 de texte aparţin — după clasificarea autorului, care, în principiu, e similară cu tipologia naţională a baladei populare elaborată de Al. I. Amzulescu — la trei categorii de balade. Şi anume : *eposul eroic*, cu 7 piese, *baladele* — 25, *cîntecele istorice* — 13. Evident, cea mai interesantă şi mai întinsă categorie este cea intitulată *balade*.

Toate textele acestor categorii de poezie epică, cu foarte puţine excepţii, se prezintă în cele două vechi provincii româneşti, Basarabia şi Bucovina, ca nişte variante interesante ale tipurilor naţionale, posedînd însă particularităţile lor regionale. De altfel, ele pot fi oricînd, de acum încolo, raportate benefic, la ,,tipologia şi corpusul de texte poetice'' al baladelor populare româneşti. Textele acestea cunosc, ca şi variantele lor înregistrate în celelalte provincii româneşti, legile interne ale evoluţiei. Multe balade din cele două provincii istorice şi-au conservat structura narativă clasică şi atmosfera tradiţională, încă unele, graţie talentului unor cîntăreţi au devenit prin frumuseţe şi acurateţe piese antologice, precum : *Ghiţă Cătănuţă*, *Codreanu* de la ,,eposul eroic'' : *Soarele şi luna*, *Milea*, *Brumărelul*, *Femeia vîndută la turci*, *Ş-am zis verde doi arginţi*, *Frunzuliţă in în floare* (mîndra părăsită), *Pe sub poale de pădure*, *Ciocoiul şi ţăranul* etc. din balade. Dar o altă serie de balade şi-au pierdut, între timp, datorită procesului degradării lor mai ales din acest secol, anumite motive narative ori chiar episoade întregi, ca în variantele : *Mioriţa*, *Ciobanul care şi-a pierdut oile*, *Meşterul Manole* ş. a. dintre ,,balade'' ; *Bujor*, *Tobultoc* ş. a. de la ,,cîntecele istorice''. Uneori restrîngerea lor merge atît de departe încît textele anumitor balade devin realmente nişte cîntece epico-lirice, ca în cazurile compunerilor : *Mioriţa* (varianta a 2-a), *Ciobănaş cu oile* (varianta a 2-a a baladei *Ciobanul care şi-a pierdut oile*), *Pe sub deal, pe sub pădure* (varianta a 2-a a baladei *Pe sub poale de pădure*) etc. În actul concentrării lor, se apelează nu numai la procedeele omisiunii motivelor sau episoadelor şi rezumării acţiunii, ci şi la cel al împrumutului unor motive adecvate din cîntecele lirice. În structura compoziţională a unor variante ale *Mioriţei* şi *Pe sub poale de pădure*, bunăoară, motivele narative clasice sînt substituiri cu altele, dialogate, dar adaptate la noul context social, din cunoscutul cîntec liric *Ciobănaşul*. În noua structurare, cu accentul pe destinul copilului mamei fugite de acasă (Tip. 131), balada *Pe sub poale de pădure* apare în varianta ei *Pe sub deal, pe sub pădure* astfel construită : ,,Pe sub deal, pe sub pădure,/Se ducea o nevastă-n lume,/ Alungată de bărbat/ Cu pruncul nebotezat./ —.Cine mi l-a boteza?/ — Ploaia cînd a ploua./ —Cine mi l-a legăna?/ — Vîntul cînd s-a clătina./— Cine mi l-a învelit?/— Cucul cu aripile./— Cine i-a mai cînta?/— Sora privighetoarea''. *Cîntecele istorice*, alcătuite — fapt anticipat — din baladele haiduceşti şi cîntece lirice de război, evocă pregnant cîteva momente semnificative din istoria naţională a românilor : lupta haiducească (*Pintea*, *Codrean şi Bogdan*, *Bujor*, *Tobultoc*), războiul pentru independenţa ţării din 1877—1878 (*Plevna arde-n foc*, *Cîntecul Plevnei*), folosirea şi epuizarea fizică şi morală a basarabenilor în războaiele purtate de ţarii ruşi (*Am zis verde lemn de scai*) şi ororile şi suferinţele oamenilor în ultimul război mondial (*Păsărică, păsărea*, *Frunză verde de trei foi*, *De te-ai duce-acasă, vere...*).

A doua mare secvenţă a poeziei, *Doine şi cîntece*, este, prin cele 40 de piese, aproape tot atît de întinsă ca precedenta. Atît doinele cît şi cîntecele au ca titlu, indiferent de natura lui primul vers. Producţiile acestea figurează numai printr-un text unic, nu şi cu variante. Ele aparţin tuturor zonelor etnofolclorice ale celor două provincii istorice. La o cercetare atentă, se observă că subspeciile doinelor şi cîntecelor, datorită unor factori sociali şi psihologici apar reprezentate în mod inegal. Doinele şi cîntecele de dragoste domină, prin numărul lor impresionant de mare, pe toate celelalte. Texte ca *Trandafir crescut în vie, Frunzuliţă de pe şes, Maică, bine ţi-a părut, Ce pămînt, puiule, te ţine, Foaie verde de spic de grîu, Unde mergi, măi mîndrul meu*, etc. marchează momentele esenţiale ale dragostei, ale îndrăgostiţilor, de la înfiriparea sentimentelor dintre îndrăgostiţi şi pînă la despărţirea lor dureroasă. Doinele şi cîntecele de dor, prin numărul lor ridicat, le secundează pe cele precedente. Sentimentul dorului e diferit, dar predomină cel al îndrăgostiţilor : *Foaie verde fir mohor, Cine m-aude cîntînd, La fereastra din ogradă, Vine dorul despre seară, Frunzuliţă spic secară* etc. În schimb, celelalte categorii lirice sînt reprezentate la limită, cu 1—4 texte. Doinele şi cîntecele de cătănie, de înstrăinare şi de noroc ne apar ilustrate cu cîte 1 text ; doinele şi cîntecele de natură — 2 texte. Cunoscutul cîntec *Sărmănică turturică* se află aici într-o variantă excelentă. Doinele şi cîntecele de haiducie, în număr de 4 piese *(La un corn de codru verde, Foaie verde a bobului, Bată-l vina codru des, Sub poală de codru verde)*, reconstituie momente dramatice din lupta dură a haiducilor împotriva ciocoilor parveniţi. În fine, cîntecul satiric, ilustrat tot prin 4 piese, satirizează lenea *(Foaie verde şi una)*, orgoliul fetelor *(Mîndra de făloasă tare)*, alcoolismul unor femei *(La femeia băutoare)*, şi adulterul *(Găleşte, mîndruţă, bine)*. Subtilă e satirizarea fetei orgolioase într-un cîntec laconic de o rară valoare artistică : ,,Mîndra de făloasă tare/Nu poate merge pe cale, / Cînd e ploaie, lunecă,/ Cînd e cald, se-mpiedică''. Altminterea, toate doinele şi cîntecele lirice, ca şi baladele, posedă valenţe artistice majore.

Ultima parte a cărţii (p. 202—240) se intitulează *Izvor curat ca lacrima*, avînd ca subtitlu explicativ *Cercetări de folclor*, şi încorporează 4 ,,cercetări'' ale autorului asupra creaţiei populare de dincolo de Prut. La baza lucrărilor sale stau o bibliografie întinsă şi o metodologie modernă. Două cercetări *(Descălecatul Ţării Moldovei, Legende despre Căpriana)* caută să explice sensul istoric al unor legende toponimice, iar alte două lucrări se ocupă una *(Motiv folcloric în context literar)* de valorificarea valorilor folclorice în *Istoria Ieroglifică* de D. Cantemir şi alta *(Cîntăreţi şi povestitori populari)* evidenţiază pe principalii cîntăreţi şi naratori populari de-a lungul secolelor, din vremuri mai îndepărtate pînă acum, din Basarabia şi din împrejurimi.

Aparatul critic al volumului este limitat şi conceput laconic. Culegerea ar fi putut avea un glosar separat şi un indice de informatori, utile pentru toţi cititorii.

Cartea, care încorporează tematic trei direcţii fundamentale ale folcloristicii moldovene, ne apare astfel ca un eşantion al unor preocupări folcloristice notabile dintr-un important centru cultural românesc. Prin multiplele ei valenţe, ea prezintă literalmente un interes superior pentru cercurile largi de cititori.

Mihail M. Robea

Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova, Institutul de Etnografie şi Folclor, *Folclor din Maramureş*. Culegere şi alcătuire de NICOLAE BĂIEŞU, GRIGORE BOTEZATU, ION BURUIANĂ, VICTOR CIRIMPEI, NICOLAE DEMCENCO, IULIAN FILIP, ANDREI HÎNCU, EFIM JUNGHIETU, SERGIU MORARU, Chişinău, Editura ,,Ştiinţa'', 1991, 144 p.

Ţinutul Maramureşului atrage din ce în ce mai numeroase studii şi cercetări, focalizează atenţia specialiştilor, devenit utopic izvor de cultură populară, pentru unii proiecţia însăşi a Satului ; cu atît mai mult, deci, cealaltă parte, de pe malul drept al Tisei, cîteva zeci de ani atinsă doar de aluzii şi supusă unui îndelung proces de desnaţionalizare, este drept să ne suscite interesul. Volumul *Folclor din Maramureş*, dedicat Primului Simpozion Naţional de Etnologie (desfăşurat anul trecut la Sighetul Marmaţiei), face parte dintr-o serie menită să reducă informaţia necesară şi utilă privitoare la tradiţia şi creaţia populară a românilor din fosta Uniune Sovietică. Materialele, culese între anii 1984—1987 din localităţile Biserica Albă, Slatina, Podişor, Apşa de Jos, Apşa de Mijloc, Plaiuţ şi Cărbunişte, de cercetători ai Institutului de Etnografie şi Folclor din Chişinău (Nicolae Băieşu, Grigore Botezatu, Ion Buruiană, Victor Cirimpei, Nicolae Demcenco, Iulian Filip, Andrei Hîncu, Efim Junghietu, Sergiu Moraru), reprezintă, fără îndoială, un moment de referinţă în cercetarea acestei regiuni.

Preferinţa ce însoţeşte culegerile se opreşte asupra ,,atentatelor la tradiţie'' petrecute acolo, atît în numele ideologiei, urmînd un model generalizat în toate ţările foste comuniste (fenomen dezbătut în studii aprofundate, în Vest şi în Est, mai ales în ceea ce priveşte apariţia unui folclor ,,de alternativă''), dar amplicat de apropierea de centru, cît şi din raţiuni naţionaliste (procesul de rusificare, abandonat în afară, dar intensificat înlăuntrul imperiului Sovietic). În continuare, un bilanţ sintetic al supravieţuirii speciilor folclorice oferă imaginea zonei în contemporaneitate, dar atrage totodată atenţia asupra unor sensibile neconcordanţe terminologice, vizînd teoria genurilor, între Chişinău şi Bucureşti. Toate aceste consideraţii generale sînt cu atît mai preţioase cu cît materialul documentar românesc apărut pînă acum este relativ redus. Putem oferi spre comparaţie, totuşi, un reper bibliografic important, culegerea lui Alexandru Ţiplea, *Poezii populare din Maramureş*, publicată în anul 1906, ce include, într-o meritorie încercare de transcriere a particularităţilor dialectale a textelor, balade, dîrlaiuri (doine şi strigături), colinde şi descîntece, adunate din Biserica Albă.

Volumul se deschide cu texte din ciclul calendaristic incluzînd relatări despre obiceiuri, elemente de meteorologie populară, sărbători religioase şi populare. Colindele, organizate tematic, pot fi regăsite în tipologia Monicăi Brătulescu (*Colinda românească*); întîlnirea cu cîteva tipuri, considerate de o vechime considerabilă, nu poate decît să ne bucure (,,Două rîndunele'' — tip I. 2, *Două surori şi colindătorii*, cu prezenţa ,,pomului raiului''; ,,Piul de căprioară'' şi ,,Rage cerbul sus la munte'' — tip III. 68 C, *Vînătorul şi personajul metamorfozat*; fireşte, ,,Mioriţa'' — tip III 36 C şi F, *Mioriţa, oaia năzdrăvană*, cu o variantă interesantă. ,,Doi purcalaşi''). Atragem atenţia, de asemenea, asupra consemnării unor obiceiuri ca ,,trezirea pomilor'', ,,furatul porţilor'', a practicilor de Sînziene şi a Cununii (însoţite de două cîntece ale cununii). Jocurile cu măşti zoomorfe şi teatrul popular religios, deşi organic legate de sărbătorile de iarnă şi tratate în cele mai multe lucrări de specialitate alături de obiceiurile de Crăciun şi de Anul Nou, constituie un capitol aparte aici, fiind respectată, probabil, delimitarea pe genuri.

Observaţiile vizînd ceremonialurile de familie au fost orientate în special spre nuntă, fiind oferite exemplare reprezentative pentru momentele semnificative ale ritualului. În ceea ce priveşte ceremonialul funebru, cele două bocete şi descrierea sumară a etapelor trecerii nu pot decît să trezească dorinţa de a afla mai multe.

Dacă prezenţa unui capitol despre formule şi practici magice este mai degrabă simbolică, în schimb credinţele şi superstiţiile, tălmăcirile de vise, proverbele şi zicătorile, ghicitorile formează un fond de informaţii preţioase, ce îşi vor găsi cu siguranţă locul în orice studiu monografic ulterior. Considerăm fericită includerea unui număr destul de mare de expresii figurate, trăsături relevante pentru mentalitatea populară.

Capitolul de proză populară este foarte bine reprezentat pentru legende, tradiţii istorice, povestiri orale şi naraţiuni comice. Remarcăm îndeosebi ciclul despre Pintea, răspîndit pe o arie destul de largă şi, după cum arată culegătorii, povestit cu plăcere de informatori.

Cîntecele istorice, baladele şi eposul eroic (pentru a folosi clasificarea propusă de autori) sînt notate fără nici o indicaţie cu privire la execuţia lor muzicală care, în cazul acestei specii, nu poate fi neglijată. Constatăm însă, cu părere de rău, că nici una dintre tipologiile româneşti publicate (ne referim la colindă şi la lirica de dragoste) nu sînt amintite, în timp ce importantele contribuţii ale lui Al. I. Amzulescu la studierea baladei familiale şi a cîntecului epic eroic sînt aruncate pe seama unei mentalităţi din secolul trecut, fără însă a se propune o altă clasificare viabilă (cea din volumul de faţă neamintind nici măcar criteriul după care se disting cele trei specii).

Repertoriul de cîntece lirice este foarte bogat, iar observaţia referitoare la raritatea antroponimelor ar putea fi extinsă într-un studiu comparativ cu repertoriul românesc de dincoace de Tisa.

Dorinţa de a surprinde, prin intermediul textului folcloric viaţa actuală a satelor a determinat introducerea în volum a romanţelor (frecvent întîlnite în culegeri, dar prea puţin luate în seamă de cercetare), a amintirilor, a scrisorilor versificate şi a formulelor de scrisori; de asemenea, cîteva anecdote sînt cuprinse în secţiunea de proză populară.

Am avea unele rezerve în legătură cu metodele de transcriere a textelor (notarea refrenului, a repetiţiei, opţiunea pentru a da unele amănunte în legătură cu graiul abia în introducere la naraţiuni comice). Nu trebuie să uităm însă că găsirea unui limbaj ştiinţific comun este un proces de durată, care necesită foarte multă bunăvoinţă şi răbdare.

Culegerea, în ansamblul ei, denotă preocuparea de a nu scăpa din vedere nici un amănunt, de a fi o sursă obiectivă de informaţii şi, de aceea, trebuie privită ca o contribuţie esenţială pentru o zonă încă atît de puţin cunoscută.

Mihaela Şerbănescu

Număr special consacrat Basarabiei şi Bucovinei de Nord
„REVISTA ISTORICĂ",
serie nouă, t. III, nr. 1—2, ianuarie—februarie 1992

„Revista istorică", ce apare la Bucureşti sub egida Institutului de istorie „N. Iorga" al Academiei Române, consacră primul său număr dublu (1—2/ianuarie-februarie) din 1992 celor două teritorii româneşti ce se mai găsesc încă în afara hotarelor ţării : Basarabia şi nordul Bucovinei.

Volumul se deschide cu *Declaraţia de independenţă a Republicii Moldova* (p. 5—7), adoptată la Chişinău în ziua de 27 august 1991. Prin acest act, Republica Moldova se declară, pe baza realităţilor istorice, a proceselor ireversibile care au loc în prezent în Europa, ca şi a dreptului popoarelor la autodeterminare, „stat suveran, independent şi democratic, liber să-şi hotărască prezentul şi viitorul, fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile şi năzuinţele sfinte ale poporului în spaţiul istoric şi etnic al devenirii sale naţionale" (p. 6). Pe această bază, Republica Moldova urmează să stabilească relaţii de colaborarea pe toate planurile cu ţări din întreaga lume, să ceară admiterea ei ca membru cu drepturi depline în Organizaţia Naţiunilor Unite, să adere la Actul final de la Helsinki şi la Carta de la Paris. Totodată, ea promite garantarea exercitării „drepturilor sociale, economice, culturale şi a libertăţilor politice ale tuturor cetăţenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparţinînd grupurilor naţionale, etnice, religioase şi lingvistice, în conformitate cu prevederile Actului final de la Helsinki şi ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă" (p. 7).

Cea dintîi secţiune a volumului, inspirat intitulată „Din istoria Basarabiei şi Bucovinei", se deschide cu cîteva consideraţii referitoare la *Nicolae Iorga şi trecutul Basarabiei*, semnate de Şerban Papacostea (p. 9—10). Autorul subliniază eforturile neîncetate depuse de marele istoric de a scoate la lumină documentele privitoare la originea românească a teritoriului dintre Prut şi Nistru, la legăturile permanente şi diverse existente între românii de pe cele două maluri ale Prutului, demonstrînd astfel marea nedreptate făcută în 1812, repetată apoi în 1940. „Nimeni nu a trăit mai intens ca Nicolae Iorga sentimentul reparaţiei istorice, al reuşitei care încununează efortul laborios, cînd în 1918 s-a făcut unitatea naţională odată cu revenirea la trunchiul comun a provinciilor înstrăinate de-a lungul timpurilor. Şi nimeni nu a resimţit mai tragic decît el actul de jaf şi opresiune din vara anului 1940, cînd imperialismele dezlănţuite au ciopîrţit din nou unitatea abia refăcută" (p. 10), subliniază în finalul însemnărilor sale Şerban Papacostea, terminînd cu cuvintele pe care Nicolae Iorga însuşi le scria în 1940 în „Revista istorică" : „A doua oară Moldova răsăriteană e smulsă din trupul nostru naţional. Vom lucra ca s-o recîştigăm".

După această succintă introducere, urmează şase studii care tratează, într-o cronologie inversă (din 1940 pînă în 1806—1812) tot atîtea momente din trecutul dureros de zbuciumat al Basarabiei.

Primul dintre ele se intitulează *Dictatul de la Moscova (26—28 iunie 1940) şi relaţiile sovieto-germane* (p. 11—21) şi este semnat de Florin Constantiniu. Pe baza documentelor cunoscute pînă acum, autorul analizează prevederile actului din vara anului 1940 referitoare la amputarea teritoriului României, reliefînd totodată consecinţele asupra relaţiilor dintre Moscova şi Berlin. În acest sens, el subliniază că „ultimatumul adresat de U.R.S.S. României a fost perceput de Führer ca o încălcare a înţelegerii sovieto-germane şi a deplasat atenţia lui Hitler de la Vest la Est" (p. 17). Făcînd o firească apropiere dintre dictatul de la Viena din 30 august 1940, prin care nord-vestul Transilvaniei era smuls din trupul ţării şi anexat Ungariei horthyste, autorul consideră că răpirea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord de către U.R.S.S. este rezultatul dictatului de la Moscova impus României, act care a constituit de fapt „impulsul pentru revendicările teritoriale ale Ungariei şi Bulgariei faţă de România" (P. 20). Conform afirmaţiilor autorului, ultimatumul sovietic din 26—28 iunie 1940 a constituit „prima fisură în colaborarea sovieto-germană" (p. 21), căreia îi va urma o a doua determinată de garanţia germano-italiană acordată României la 30 august 1940 — an în care raporturile germano-sovietice au ajuns la un punct de cotitură.

Mergînd înapoi pe firul istoriei dramatice a provinciei dintre Prut şi Nistru, I.M. Oprea se opreşte în prima parte a studiului său *Basarabia la conferinţa româno-sovietică de la Viena*

(1924) (p. 23–36) asupra etapelor preliminare ale conferinței ținută în martie 1924 în capitala Austriei, subliniind intenția delegației sovietice de a pune pe tapet problemele Basarabiei și a graniței de pe Nistru, probleme considerate de România rezolvate. Pe baza unor documente existente în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, autorul prezintă pe larg mandatul fiecărei delegații, ca și punctele de vedere diferite ale acestora în ceea ce privește caracterul românesc al Basarabiei. Deosebit de interesant în acest sens este răspunsul oferit de șeful delegației române omologului său sovietic în ziua de 31 martie 1924. Făcînd apel la argumente istorice și etnografice, el arăta că încă din antichitate teritoriul dintre Prut și Nistru a făcut parte integrantă din spațiul de viețuire al poporului român, răpirea Basarabiei reprezentînd un ,,anacronism în istoria Rusiei'' (p. 36). În finalul studiului său, I. M. Oprea își exprimă speranța că în condițiile actuale, ,,cînd planul secular al imperiului rus de a trece peste Basarabia ca să ajungă la Constantinopol s-a năruit pentru totdeauna, dar mai ales cînd însuși imperiul bolșevicilor s-a destrămat'' (p. 36), Basarabia va putea să învingă ,,teroarea istoriei'', cum numea Mircea Eliade fatalitatea României de a se găsi așezată în vecinătate marilor imperii, și va reveni la patria-mamă.

Coborînd pe scara istoriei, Eugen Denize se oprește asupra momentului 1918, publicînd *Documente diplomatice spaniole referitoare la unirea Basarabiei cu România în 1918* (p. 39–58). Este vorba de nouă rapoarte diplomatice trimise din Iași în primele trei luni ale anului 1918 de ministrul spaniol în România, Manuel Multedo, guvernelor conduse de Manuel Garcia Prieto marchiz de Alhucemas și de Antonio Maura y Montaner, referitoare la evoluția procesului de unire a Basarabiei cu patria-mamă, din toate reieșind dorința Spaniei, țară neimplicată direct în primul război mondial, de a sprijini România în vederea înfăptuirii aspirațiilor sale naționale.

Seria studiilor continuă cu cel semnat de Apostol Stan, *Rezistență la raptul Basarabiei în 1878* (p. 61–80). Autorul analizează eforturile depuse de România în toată perioada desfășurării războiului de Independență și mai cu seamă după încheierea acestuia pentru păstrarea integrității teritoriale a României, de contracarare a tendințelor expansioniste ale Rusiei țariste de a-și anexa sudul Basarabiei. Sînt prezentate pe larg acțiunile intense desfășurate de Mihail Kogălniceanu și Ion C. Brătianu înaintea și în timpul desfășurării lucrărilor Congresului de la Berlin, autorul conchizînd că : ,,în timp ce guvernul român se situa pe principiul dreptului națiunilor, Rusia și aeropagul european susțineau dreptul celui mai tare. Din aceste motive — subliniază cu deplin temei Apostol Stan —, litigiul româno-rus nu s-a stins la 1878, nu numai pentru faptul că guvernul român a refuzat orice compromis cu o putere expansionistă, ci și pentru motivul că, în general, drepturile națiunilor la autodeterminare sînt imprescriptibilei Cert rămîne însă faptul că, la 1878, guvernul Ion C. Brătianu n-a fost inspirat de interese momentane, ci a privit Basarabia din perspectiva viitorului integral al națiunii române. De aici refuzul categoric de a consimți semnarea unui tratat de alienare a sudului Basarabiei'' (p. 80).

O altă etapă a zbuciumatei istorii a teritoriului dintre Prut și Nistru, care a stat în centrul atenției istoricilor prezenți în numărul de față al ,,Revistei istorice'', a fost cea cuprinsă între 1854 și 1856. Asupra ei se oprește Paul Cernovodeanu în studiul intitulat *Inițiative românești de redobîndire a Basarabiei în perioada războiului Crimeii (1854–1856)* (p. 81–95). Sînt prezentate acțiunile întreprinse de unele personalități române, precum Gheorghe Magheru, Nicolae Golescu, Dimitrie Brătianu, C. A. Rosetti, în vederea influențării opiniei publice internaționale în favoarea retrocedării de către Rusia a Basarabiei, răpită în 1812, toate eforturile depuse în acest sens concretizîndu-se doar cu revenirea la Moldova a celor trei județe din sudul Basarabiei. Așa cum se subliniază în finalul studiului, această ,,soluție teritorială de compromis a fost nedreaptă pentru români, deoarece mai mult de 2/3 din teritoriul Basarabiei a rămas mai departe sub ocupația rusă. Totuși a fost recunoscută pe plan internațional inegalitatea raptului săvîrșit la 1812, cînd a fost ruptă o parte din trupul Moldovei ce n-a aparținut niciodată cotropitorilor de la răsărit'' (p. 95).

Ultimul studiu consacrat în acest număr principalelor momente din trecutul teritoriului din dreapta Prutului este cel privitor la *Preliminariile anexării Basarabiei de către Rusia (1806–1812)* (p. 97–120), aparținînd lui Armand Goșu. Autorul urmărește pas cu pas programul de anexări teritoriale din sud-estul Europei inițiat de Imperiul țarist încă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în care țările române, prin poziția lor strategică deosebită, ocupau un loc central. Acest program se va finaliza în 1812 cînd, profitînd de situația existentă în Europa după războiul ruso-otoman, de slăbirea Porții și de conflictul existent între statele europene și Franța napoleoniană, Rusia a reușit să-și extindă stăpînirea asupra unei jumătăți de Moldovă, răpind teritoriul dintre Prut și Nistru care, pentru mai bine de un veac, va trece sub stăpînirea Imperiului țarist.

Studiilor consacrate unor momente din trecutul zbuciumat și dureros al Basarabiei li se va adăuga încă unul, de data aceasta privitor la Bucovina. Este vorba de cel semnat de Anastasie Iordache, intitulat *Grigore Ghica III și răpirea Bucovinei* (p. 121–134), în care sînt prezentate împrejurările răpirii nordului Moldovei de către Imperiul habsburgic, personalitatea lui Grigore III Ghica și atitudinea lui față de raptul teritorial din 1775.

Probleme referitoare la cele două provincii românești ce se mai găsesc încă în afara granițelor țării sînt tratate și în următoarea secțiune ,,Documentar''. Sub acest generic se publică un capitol din lucrarea fostului director de cabinet la guvernămîntul Transnistriei, *Administrația română din Transnistria*, referitor la *Realități economice în guvernămîntul Transnistriei (19 august 1941— 29 ianuarie 1944)* (p. 121 —134), adică în perioada în care teritoriul dintre Nistru și Bug s-a găsit sub administrație românească. Sînt expuse măsurile luate în vederea redresării economiei acestei regiuni, în urma cărora agricultura, industria și comerțul au cunoscut o perioadă de simțitor avînt.

În continuare, V. Văratec publică, sub titlul *Dezintegrarea Basarabiei la 1940 putea fi evitată* (p. 154—158), un document intitulat *Informație despre structura administrativ-teritorială a R.S.S. Moldovenești*, semnat de A. Scerbacov și datat 15 iulie 1940. După o succintă prezentare a orașului Chișinău, sînt enumerate județele indicate a fi incluse în R.S.S.M., cu menționarea numărului populației și a componenței naționale a fiecăruia. Astfel, se menționează că județele basarabene ,,din punct de vedere istoric și economic gravitează către or. Chișinău'', că ,,în toate aceste județe majoritatea populației o constituie moldovenii (50—87 %) și doar în unele județe ca Akkerman și Izmail — moldovenii, rușii și bulgarii (56—87%)'', constatări care îl fac pe V. Văratec să concluzioneze : ,,acest proiect de organizare teritorial-administrativă a R.S.S.M. unionale era cel mai real, cel mai drept la existență și la aplicare în practică în condițiile create în Basarabia în vara lui 1940. El pornea de la cele mai importante principii pentru asemenea cazuri : componența națională, tradițiile istorice, stabilite pe parcursul deceniilor și secolelor, integritatea teritorială, economică, politică și culturală a unei provincii istorice cum era Basarabia'' (p. 155). Documentul a rămas, din păcate, la stadiul de simplu proiect, nefiind transpus în practică în 1940, cînd, după cum afirma V. Văratec, în prezentarea sa, ,,s-a dat ascultare nu rațiunii, nu unor voci treze, ci unor ambiții politice imperiale'' (p. 155).

Sub același generic general ,,Documentar'', Ion I. Drăgoescu publică, sub titlul *Consemnări despre masacrarea de către sovietici a unor refugiați români în lunca Dorohoiului* (p. 159—161), un Jurnal oral intitulat *Cîntecul refugiaților*. Descoperit în fondurile Arhivelor Statului din București, acest Jurnal oral, consemnat în două manuscrise diferite, redă un moment de un profund dramatism : omorîrea sau deportarea unui mare număr de români din Bucovina de Nord care, în iarna anului 1941, opunîndu-se pe de o parte colectivizării, iar pe de alta înrolării în armata sovietică, au încercat să treacă în România.

Cea de-a treia secțiune a volumului de față — ,,Memorii. Corespondență. Însemnări'' — cuprinde noi fragmente din *Jurnalul* lui I. C. Filitti, publicat de Georgeta Penelea-Filitti (p. 163—174), referitoare la perioada septembrie 1916 — iulie 1917. În calitatea sa de prefect al județului Ialomița, I. C. Filitti a reușit să cunoască viața de zi cu zi din teritoriul ocupat, pe care o consemnează în stilul său caracteristic în paginile *Jurnalului*, reconstituind o fațetă mai puțin cunoscută a războiului nostru de întregire națională.

Actualul număr al ,,Revistei istorice'' consacrat Basarabiei și Bucovinei de Nord este completat cu încă două secțiuni : ,,Opinii'' și ,,Recenzii''.

În cea dintîi Sever Mircea Catalan face cîteva notații pe marginea lucrării lui Nicolas Dima, *From Moldavia to Moldova. The Soviet-Romanian Territorial Dispute*, apărută la New York în 1991 (p. 175—181), considerată ,,drept extrem de binevenită, demersul științific al autorului acoperind o lipsă reală a istoriei relațiilor româno-sovietice'' (p. 181).

În cealaltă secțiune a revistei sînt recenzate de către Paul Cernovodeanu, Sever Mircea Catalan și Marian Stroia edițiile recente (1991) ale *Istoriei Basarabiei* și *Istoriei Bucovinei* de Ion Nistor, precum și lucrările lui George Cioránescu, *Bessarabia, disputed Land between East and West*, apărută în 1985 la München și Anton Crihan, *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești*, California, 1990 (p. 191—196), care tratează diferite aspecte din trecutul celor două provincii românești.

Păstrînd structura revistei, și prezentul număr are o rubrică, devenită o permanență, referitoare la ,,Viața științifică'', în care sînt prezentate Sesiunea științifică anuală de comunicări a Institutului de istorie ,,N. Iorga'' (p. 183—185) și Sesiunea științifică Făgăraș 700 de ani 1291—1991 (p. 185—186) ; tot aici se publică un raport pe marginea unui stagiu de documentare în Ungaria (p. 187—188), precum și două necrologuri (p. 188—190) dedicate Valeriei Costăchel și lui George Potra, stinși din viață la sfîrșitul anului 1990.

Deosebit de lăudabilă este inițiativa de a se publica, începînd cu acest număr al revistei, un *Buletin bibliografic*, în care să fie semnalate lucrările apărute peste hotare, sub semnătura unor istorici străini sau români, trăitori în afara granițelor țării, referitoare la istoria medievală, modernă și contemporană a României. Primul pas se face în volumul de față (p. 197—

207), scopul declarat al acestui *Buletin* fiind acela de a se contribui, şi pe această cale, „la deschiderea dialogului întrerupt atîta vreme, cu istoriografia universală, deoarece investigaţia istorică este condiţionată în primul rînd de informare şi de accesul la aceasta'' (p. 197).

Privit în ansamblu, numărul 1—2, ianuarie-februarie 1992 al „Revistei istorice'' se distinge atît prin tema abordată — „Din istoria Basarabiei şi Bucovinei'' — , cît mai ales prin calitatea înaltă a materialelor reunite în paginile lui, înscriindu-se între cele mai bune numere ale noii serii a „Revistei istorice''.

Dr. Dorina N. Rusu

Efortul de a răspunde tuturor cerinţelor : REVISTA DE LINGVISTICĂ ŞI ŞTIINŢĂ LITERARĂ

Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova, prin institutele sale de lingvistică, istorie şi teorie literară, editează, începînd de la 1 ianuarie 1990, *Revista de lingvistică şi ştiinţă literară*, în cîte şase numere anual, într-un format de 70 × 108.

Să aruncăm o privire asupra celor 624 pagini ale numerelor 1—6, apărute în anul 1991.

Conducerea colegiului de redacţie (alcătuită din acad. dr. Silviu Berejan, redactor-şef, dr. Nicolae Bileţchi, redactor-şef adjunct şi Tamara Răileanu, secretară de redacţie), asigură publicaţiei o ţinută ştiinţifică elevată şi o informare diversificată, la zi, a cititorilor săi.

Cele peste o sută de studii, materiale, documente inedite, articole, informaţii biobibliografice, dări de seamă, note, recenzii ş.a., distribuite în treizeci şi trei rubrici, vizează aspecte teoretice, practice şi didactice, dau o imagine semnificativă asupra diversităţii problemelor investigate şi a sensului demersului critic, urmăresc cunoaşterea şi înţelegerea obiectivă a fenomenului lingvistic şi literar şi înlăturarea iradierilor postume ale ciomagului ideologic comunist şi ale efectelor provocate de spasmele agonice ale expansionismului imperial sovietic.

Prioritare sînt materialele lingvistice, urmate de studii, articole, note, informaţii cu privire la istoria şi critica literară şi secundate de cercetări folclorice, didactico-metodice, comemorări, aniversări, omagieri, restituiri, actualizări, puncte de vedere, cronica vieţii ştiinţifice, critică şi bibliografie etc. La rubrica *În memoriam* sînt publicate articolele omagiale consacrate lui *Ion Mocreac* şi *Constantin Negreanu*.

Majoritatea materialelor apărute în *Revista de lingvistică şi ştiinţă literară*, din 1991, analizează, comentează şi interpretează graiul vorbit de populaţia majoritară din stînga Prutului din punct de vedere diacronic şi sincronic, dînd prioritate incursiunilor intradisciplinare şi mai puţin interdisciplinare. Lucrările lingvistice sînt grupate pe domenii : fonetică şi fonologie (Arcadie Evdoşenco, *Fonemul* ; Ion Popescu-Sireteanu, *Consideraţii privind afereza în limba română*), lexicologie şi semnatică (N. Corlăteanu, *Probleme lingvistice în terminologia medicală* ; R. Grigorovici, *Limbaj şi comunicare în comunitatea ştiinţifică* ; Silviu Berejan, *Studierea confruntativ-contrastivă a microstructurilor lexicale* ; Gh. Druţă, *Antonimele lexicale — mijloace de manifestare a antisemiei*), lexicografie (A. Vulpe, M. Onofraş, *Note lexicale* ; Gr. Bostan, Gh. Jernovei, *Ediţia Paul Miron a „Dicţionarului româno-german'' de S. Tiktin — performanţă a lexicografiei mondiale*), morfologie şi sintaxă (A. Evdoşenco, *Sistemele morfologice şi părţile de vorbire* ; C. Dimitriu, *Gramatica şi limba vorbită* ; I. Eţcu, *Unele consideraţii privind sincretismul categoriilor gramaticale*), istoria limbii (N. Raevschi, *Referitor la unele trăsături comune aromânei şi limbilor romaniei occidentale*), cultura limbii (I. Eţcu, T. Răileanu, *Cultura vorbirii : precizări terminologice* ; Gh. Druţă, *Cuvinte ce se confundă în uz* şi *Formarea şi utilizarea unor neologisme* ; I. Condrea, *Greşeli de reacţiune* ş.a.), onomastică (A. Dumbrăveanu, *Considerente asupra derivării antroponimelor în grai* ; C. Dimitriu, *Flexiunea substantivelor proprii*), dialectologie şi geografie lingvistică (V. Zagaevechi, *Particularităţi dialectale în flexiunea adjectivelor* ; V. Corcimari, *Izoglosa şi harta lexicală de ocurenţe* şi *Cu privire la reconsiderarea ştiinţifică a hărţilor de ocurenţă*), metode de cercetare lingvistică (E. Motuzenco, *Cu privire la metodica de studiere a legităţilor fonetice*), din trecutul problemelor de limbă (T. Cotelnic, *Mihail Kogălniceanu şi limba literară*), etimologii (V. Ioniţă, *Termeni geografici ucrainieni de origine română* ; M. Gabinschi, *Bîrsan. Sarbăd. Screa. Stingher. Țiței. Vandra. A zgîria*; Gh. Rusnac, *Cocor, cocostîrc*; N. Raevschi. *A se întîmpla. A vătăma. Slut*) și vocabular regional (V. Zagaevschi, *Completări la ,,Dicționarul dialectal''*).

Unele din lucrările amintite mai sus nu surprind numai prin varietatea punctelor de vedere și diversitatea ariei de cuprindere, ci și prin noutatea lor, deoarece acoperă pete albe din istoria literaturii și lingvisticii românești, provocate de discriminările izolaționiste ale politicii culturale marxist-leniniste aplicate în practica de zi cu zi. Spre exemplu, romanistul de talie europeană, nuvelistul și dramaturgul Paul Miron, profesor la Universitatea din Freiburg, nici măcar nu e pomenit în cele trei volume : *Știința în Bucovina*, apărute în 1982, 1983 și 1984 și nici în *Scriitori bucovineni. Mic dicționar*, 1992, deși s-a născut în satul Bărăști, nu departe de Fălticeni. Aceeași soartă a avut-o și dr. Klaus Heitmann, profesor la Universitatea din Heidelberg, deoarece, în eseul său *Rumänische Sprache und Literatur in Bessarabien und Transnistrien*, publicat în 1965, în ,,Zeitscrift für Romanische Philologie'', a conturat cu obiectivitate evoluția procesului de slavizare a românilor din stînga și dreapta Nistrului, începînd cu ocupația țaristă și încheind cu cea sovietică. În numele acelorași dogme, revista cu studiul în cauză a fost sechestrată în ,,Fondul Special'', iar autorul ei supus unor aprecieri injurioase de către culturnicii sovietici, fără a-i combate argumentele prin care-și susținea tezele. Pentru a restabili adevărul și reputația științifică a profesorului Klaus Heitmann, colegiul redacțional publică articolul, în versiune română, sub titlul *Limba și literatura română în Basarabia și Transnistria (Așa numita limbă și literatură moldovenească)*.

Pentru a risipi minciunile, falsurile și impostura impuse de politica imperială moscovită istoriei și criticii literare din stînga Prutului, Academia de Științe a Republicii Moldova, prin intermediul ,,Revistei de lingvistică și știință literară'', publică numeroase articole comemorative, studii, documente, note și informații la rubricile : Istoria literaturii clasice (V. Ciocanu, *Costache Negri — literatul*; Gh. Vrabie, *,,Cîntarea României'' : noi contribuții*), Istoria literaturii moderne (M. Dolgan, *Lirica moldovenească : aspecte ale poeticii*; E. Botezatu, *Liviu Deleanu : formulă poetică și expresivitate*; I. Oprișan, *Biblicul în opera lui Mihail Sadoveanu*; A. Voica, *Structuri prozaice în lirica moldovenească actuală* și El. Țau, *Modelări compoziționale în lirica actuală : valențe și expresie*), Istoria și metodologia criticii literare (I. Plămădeală, *Critica literară în viziunea lui C. Dobrogeanu-Gherea*), V. Alecsandri — 100 de ani din ziua morții (H. Corbu, *Permanența lui Vasile Alecsandri*; L. Berdan, *Baladele colecției lui V. Alecsandri din perspectiva cercetărilor folclorice de teren*; S. Dumistrăscel, *Alecsandri și calendarul popular românesc*; El. Popoiu, *Vasile Alecsandri și Franța*; E. Ghica, *Poezia lui V. Alecsandri : de la folclor la creația originală*; M. Tudor, *Aspecte ale poeziei lui Vasile Alecsandri*), Eminesciana (H. Corbu, *Argumentul folcloric în publicistica lui Mihai Eminescu*; M. Cimpoi, *Personalitatea lui Eminescu : odiseea receptării*; I. Holban, *Evoluția noțiunii de timp reflectată în opera lui M. Eminescu* și V. Cuțitaru, *Instabilitatea ierarhiilor din ,,Luceafărul''*), Miron Costin — 300 de ani din ziua morții (Al. Babii, *Vederile estetice și social-politice ale lui Miron Costin*), 120 de ani din ziua nașterii lui Nicolae Iorga (M. Bucur, *Nicolae Iorga, moralistul și învățătorul care ne lipsește astăzi* și S. Pavlicencu, *Nicolae Iorga în spațiul hispanisticii românești*), Restituiri (A. Ciobanu, *Fondarea Societății scriitorilor basarabeni*; I. Niță, *O figură marcantă uitată : Titus Hotnog*), Actualizări (Șt. Munteanu, *,,România literară'' — sinteză istorică între tradiție și inovație*).

Rubrica folcloristică (S. Moraru, *Din poetica ghicitorii*; E. Junghietu, *Paremii românești și bulgare cu cuvinte-cheie turcești*; C. Negreanu, *Contribuții românești la cercetarea structuralistă a proverbului* și L. Cireș, *Parodia în folclor*) a apărut în patru din cele șase numere, iar Bucovina literară (L. Bostan, D. Apetri, *Aspecte ale procesului literar bucovinean*; Gh. Hrimiuc, *Gruparea poetică ,,Iconar''* și Paul Leu, *Un monument folcloric bucovinean inedit*), pînă acum, doar într-un singur număr. Sperăm ca pe viitor fenomenul beletristic din Țara de Sus a Moldovei să fie mai amplu comentat.

Pe lîngă înlăturarea demistificărilor și restabilirea adevărurilor științifice, colectivul redacțional s-a preocupat și de aflarea căilor prin care să se poată vehicula limba și literatura română spre inimile și înțelegerea conștientă a tineretului din învățămîntul elementar, mediu și superior. În acest scop, s-a inclus rubrica În ajutorul școlii (G. Cotelea, *Eminescu și unele probleme ale limbii literare*; M. Dorogan, *Limba maternă în școala națională și Asimilarea normelor ortoepice ale limbii române în școala de cultură generală*), prin care se urmărește limpezirea căilor și mijloacelor didactico-metodice prin intermediul cărora limba maternă, a majorității vorbitorilor din stînga Prutului, să fie asimilată conștient și temeinic de viitorii cetățeni. Din păcate, probabil că datorită lipsei de material, pînă acum au apărut prea puține articole și dezbateri în vederea realizării dezideratelor de mai sus.

Paul Leu

REVISTE DE IERI ŞI DE AZI DIN BASARABIA

● ,,TRIBUNA ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI'', revistă lunară, condusă de un comitet, apare la Chişinău, în 12 numere, în anii 1927 şi 1928. În articolul-program al revistei, semnat de Pan Halippa, se spunea între altele despre transnistrieni : ,,Însemnătatea acestui grup de români pentru Statul şi neamul nostru este aşa de mare încît oricine vorbeşte despre românii rămaşi în afară de graniţele României Mari este silit să-i pomenească pe ei cei întâi''.

Secţiunea de etnografie a revistei este alimentată de studiile lui Nichita P. Smochină, unul dintre cei care au scos revista. Acesta publică : *Prohoadele la românii de peste Nistru* ; ,,*Iarba verde''. Din obiceiurile românilor de peste Nistru; Crăciunul; Boboteaza; Anul Nou la românii de peste Nistru.* Cîteva articole, semnate de alţi colaboratori la revistă, sînt mici monografii de localităţi : Alex. Cuneţchi, *Satul Lunca* ; D.M. Timonu, *Satul Mahala.*

● ,,MĂRGĂRITARE BASARABENE''. Apare, la Chişinău, începînd din septembrie 1927, avînd ca director pe Fr. I. Pop-Delarodna, medic care după nume trebuie să fi fost transilvănean din ţinutul Rodnei. A fost o revistă lunară ,,pentru folclor, artă poporană, chestiuni sociale, culturale etc., sfaturi şi îndemnuri bune''.

Ca motto revista şi-a ales un vibrant citat din cartea lui S. Mehedinţi, *Poporul* (ed. a II-a), un elogiu al lui Al. Mateevici, a cărui poezie, *Limba noastră* este reprodusă.

În articolul-program al revistei, *Plecăm la drum...*, semnat de directorul acesteia, se precizează că ea îşi propune să intre ,,în casa primitoare a moldovanului basarabean, pentru a scormoni întunericul în care zace, pentru a aprinde o luminărică într-un colţ întunecos şi pentru a căuta giuvaerele intelectuale ale mulţimii rurale anonime, pentru a studia şi strînge acele mărgăritare ale cugetării, vorbirii şi manifestărilor artistice moldoveneşti dintre Prut şi Nistru, cari au format în cursul vremurilor tot atîtea baricade sufleteşti, ce n-au putut fi luate sau distruse de către duşmanii mulţi şi multipli ai neamului nostru, cu toate opintirile lor de tirani vremelnici''.

În articolul *Folclorul românesc*, se deplînge, pe de o parte că ,,Ţăranul basarabean — ca de altcum şi ţăranii din celelalte provincii — este încă sclavul credinţelor, de multe ori greşite, a obiceiurilor şi datinilor strămoşeşti, mai mult sau mai puţin modificate în cursul vremurilor, iar pe de alta elogiază păstrarea datinilor fiindcă ,,numai astfel s-a conservat acel specific românesc, care dă coloritul şi pecetluieşte firea'' românului.

Condusă de un medic, revista acordă multe pagini medicinii populare, practicilor populare de însănătoşire : *Medicina empirică (băbească) în satele basarabene* ; *Folclor medico-empiric din Basarabia* ; *Din rezultatul unei anchete în Basarabia. Cîştigul babelor lecuitoare.* Contribuţia cea mai însemnată în acest domeniu, apărută în revistă, este articolul specialistului de marcă Valeriu L. Bologa, profesorul clujean : ,,*Florile spurcate'' ale medicinei populare în lumina ştiinţei*, care apăruse iniţial în ,,Revista de obstetrică, ginecologie şi puericultură'' (Bucureşti, septembrie-octombrie 1926). Revista mai publică articolele : *Metode de lecuire băbească. A ,,pune oala''; Leacuri băbeşti şi metode de naştere.*

Mici studii prezintă satul basarabean din secolul al XIX-lea : *Sate basarabene acum 100 ani.* O accepţiune lipsită de încrîncenări se acordă cîntecelor ,,buruienoase'', care nu sînt taxate ca pornografie.

Revista, apărută în două numere (cîte am consultat noi la BAR), a avut o viaţă scurtă. Ea însă promitea mult, se revendica de la concepţiile etnografice ale unor învăţaţi ca N. Iorga, S. Mehedinţi şi s-a adresat unor buni culegători de folclor, ca Gh. V. Madan. Chiar dacă a străbătut un periplu aşa de scurt, ca de altfel atîtea şi atîtea publicaţii apărute între Prut şi Nistru, ,,Mărgăritare basarabene'' se constituie într-un moment notabil al presei basarabene interbelice. Este citată de toţi cercetătorii spiritualităţii basarabene.

● ,,VIAŢA BASARABIEI''. Revistă lunară de profil complex, apare la Chişinău, între anii 1932 şi 1940 şi la Bucureşti între anii 1940 şi 1944. A fost editată de Asociaţia culturală ,,Cuvînt moldovenesc''. Director a fost Pan Halippa iar din colegiul de redacţie a făcut parte şi Petre V. Ştefănucă.

În coloanele ei au apărut numeroase texte de cîntece populare, cu deosebire culese de Gheorghe V. Madan : *Cîntece de la Codru* (an. I, numerele 4, 5, 6, 7 ; an. IV, 1935) ; de acelaşi, *Cîntece de pahar şi veselie* (an. IV, 1935). Acelaşi Gh. V. Madan publică şi evocări ale unor localităţi : *Sate basaravene. Truşeni* (an. I, nr. 2) şi studii asupra unor obiceiuri : *Ignatul* (an. IV, 1935) ; *Vergelatul* (*De Anul Nou)* (an. IV, nr. 1). Valeriu Ciobanu a tipărit studiul *Jertfa zidirii la ucraineni şi ruşi* (an. VIII, 1983, nr. 1—2). Artur Gorovei apare cu însemnări de călătorie: *Prin Basarabia* (an. XIII, 1914, nr. 3—4), iar Apostol D. Culea cu o evocare a lui *Tudor Pamfile (1882—1921)* (an. XIII, 1944). P. V. Ștefănucă a surprins *Urme din ,,Miorița'' în codrii Orheiului* (an. I, nr. 12).

● ,,DIN TRECUTUL NOSTRU''. Revistă istorică editată de Gh. Bezviconi la Chișinău între anii 1933 și 1939.

Colaborează la ea Gheorghe V. Madan cu *Folclor basarabean (Boșcana Orhei)* (an. IV, 1936) și *Folclor basarabean. Din colecția inedită a lui...* (an. IV, 1936). Colaborează și Artur Gorovei. Aurel G. Stino recenzează cărți ale directorului revistei folticenene ,,Șezătoarea''.

● ,,MOLDOVA NOUĂ''. Revistă trimestrială. Organul Asociației culturale a transnistrienilor. Director: Nichita P. Smochină. Apare la Iași între anii 1935 și 1941. În anul al șaselea de apariție se subintitulează ,,Revistă de studii și cercetări transnistriene''. Tot acum este menționat pe copertă redactorul ei: Domid Strungaru.

Sectorul etnografic este cu deosebire reprezentat de directorul revistei, cu studii ca: *Jocuri de copii la românii de peste Nistru* și *Elemente românești în narațiunile slave asupra lui Vlad Țepeș*. Mai colaborează: Pan Halippa, *Nistrul în literatura română*; D. Strungaru, *Folclorul moldovenilor orientali*; N. Macovei, *Teodor T. Burada, primul cercetător al moldovenilor de peste Nistru*; Vasile Popovici, *Din folclorul muzical al românilor de peste Nistru*.

● ,,BULETINUL INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN DIN BASARABIA''. Primul volum, Chișinău, ,,Tiparul moldovenesc'', 1937, 418 p., apare sub redacția domnilor Dr. N. N. Moroșan, Petre V. Ștefănucă și T. A. Știrbu, profesori din Chișinău. În articolul-program, *Institutul Social Român din Basarabia — după trei ani de activitate*, Pan Halippa, președintele institutului scrie între altele: ,,Institutul nostru a căutat să prezinte publicului românesc din Basarabia doctrinele sociale, economice și culturale contemporane prin conferințe publice, cari s-au ținut la Chișinău sub auspiciile Institutului, dar preocuparea de bază a noastră a rămas cercetarea realităților sociale basarabene. Din această realitate ne-a preocupat mai ales satul românesc. Aceasta, pentru motivul că satul românesc s-a plasat în vremea de pe urmă în centrul atenției intelectualității românești. Satul este privit ca un izvor nesecat al energiilor românești și temelia pentru întregul naționalism românesc. Dacă ne referim la Basarabia, românismul trăiește în plin, mai ales, la sate, cari n-au fost atinse de cultura acelora cari au stăpînit-o mai bine de 100 de ani.

Cînd ne-am constituit în instituție de cercetări sociale, ne-am propus să urmărim gîndul d-lui profesor D. Gusti. Și întemeietorul doctrinei și noi, de altfel, mergem pe drumul pe care ni l-au indicat marii noștri înaintași: V. Alecsandri, Al. Russo, M. Eminescu, B. P. Hașdeu și curentele culturale și literare: sămănătorismul și poporanismul. În plus, am socotit de datoria noastră să cunoaștem realitățile sociale, fără nici o încadrare în doctrina vreunui partid politic. Nu credem să rămînem în cercetarea realităților sociale ale Basarabiei numai la sate. Institutul nostru își propune să se preocupe și de realitățile sociale ale orașelor; deoarece însă satele moldovenești din regiunea noastră sunt temelia cea mai puternică a naționalismului românesc, am socotit ca primele noastre cercetări monografice să le îndreptăm la sate. Vrem să cunoaștem satul moldovenesc așa cum se prezintă el, pentru ca, prin cercetările noastre, să fim utili întregei conduceri publice, care și-a luat sarcina de a ridica nivelul cultural și economic al satelor noastre. Și Statul și atîtea instituții publice doresc să se apropie de sat și să-l ajute; dar este așa de greu să-l ajuți pe cineva dacă nu-i cunoști sufletul, nevoile și aspirațiile''.

Volumul al doilea al buletinului apare cu titlul puțin schimbat pentru că și institutul își schimbase titulatura. Se numește deci ,,Buletinul de Cercetări Sociale al României. Regionala Chișinău'', 1939, 662 p. și sub redacția Dr. N. N. Moroșanu secretar general, Petre V. Ștefănucă director și T. A. Știrbu vicepreședinte.

Volumul I conține studii rezultate din cercetarea monografică a localităților Nicșani, Iurceni și Stolnici. Spre finalul buletinului rubrica ,,Cronica'' are subsecțiunile: ,,Însemnări'', ,,Idei și fapte'', ,,Recenzii, ,,Reviste'', ,,Discuții și păreri'', ,,Diverse'', ,,Însemnări bibliografice''.

Al doilea volum conține studiile despre campania monografică de la Copanca.

Buletinul este cea mai bună publicație de specialitate care a apărut în Basarabia. A apărut, cum se menționează, « cu sprijinul material acordat de Serviciul Social Român, Fundația Regală Culturală ,,Principele Carol'' de sub conducerea D-lui Profesor Dimitrie Gusti, inițiatorul cercetărilor monografice din țară... ».

● ,,BULETIN ȘTIINȚIFIC''. Editat de Muzeul de Stat din Chișinău. Colectivul de redacție la al treilea volum, singurul care ne-a parvenit: V.S. Zelenciuc, I. A. Crupenicov, M. V. Ursu, N. S. Sclearov, G. D. Cemîrtan. După un grupaj de articole despre Muzeul de Stat de la Chișinău, după o rubrică de etnografie regională și o alta de paleontologie, rubrica de etnografie cuprinde: E. Bîzgu, *Obiceiuri și datini ce țin de construcția și funcționarea casei la moldoveni;* V. Iarovaia, *Evoluția alimentației tradiționale la populația din zona de nord a Moldovei (sf. sec. XIX-sec. XX);* V. Zelenciuc, A. Furtună, *Datini și obiceiuri legate de creșterea* *vitelor (sec. al XIX-lea—începutul celui de al XX-lea)*; V. Buzilă, *Simbolica pîinii de ritual (pe baza sărbătorilor ce ţin de începutul anului)*; V. Buzilă, *Imaginea culturilor cerealiere pe covoarele moldoveneşti din secolele XVIII—XX*; M. Marco, *Particularităţile covoarelor populare de pe teritoriul de confluenţă etnică din raionul Camenca*; Ana Graur, *Prosoapele de nuntă din satul Mileştii Mici*; A. Noroc, *Masca populară din cadrul sărbătorilor populare de Anul Nou*; A. Leşcu, *Problemele perioadei de trecere de la societatea fără clase la societatea de clasă pe baza exemplului geto-dacilor*.

Iordan Datcu

PUBLICAŢIILE PERIODICE ALE ACADEMIEI ROMÂNE

REPERE BIBLIOGRAFICE

Inaugurăm, cu acest număr, o nouă rubrică, pe care o dorim permanentă în revista noastră. Ne propunem, aşadar, ca din sumarul publicaţiilor periodice ale Academiei Române evident a acelora care ne sînt accesibile, să semnalăm acele materiale cu un caracter cultural-ştiinţific general sau de un interes special pentru cercetătorii culturii populare.

Urmărim, prin aceasta, în primul rînd o mai bună şi mai completă informare a cititorilor noştri, considerînd aceasta ca o obligaţie elementară a fiecărei redacţii, indiferent de profilul şi natura publicaţiei, faţă de cei ce o cumpără şi o citesc. În intenţia noastră stă, de asemenea, dorinţa unei deschideri mai largi a folcloristicii şi etnografiei către disciplinele din sfera social-umanului de ale căror preocupări, metodologice, mod şi direcţii de abordare trebuie să se ţină seama pentru a asigura dezvoltarea organică şi armonioasă a propriei noastre ştiinţe. Vom avea astfel posibilitatea să observăm din ce unghi sînt abordate problemele culturii populare în sfera altor discipline ştiinţifice, desigur prin publicaţiile care le reprezintă, ce anume puncte de vedere, date şi informaţii ne-ar interesa în cercetările noastre, care ar putea fi datele, informaţiile, materialele şi interpretările pe care folcloristica şi etnografia ar trebui să le promoveze pentru a le pune la dispoziţia specialiştilor din alte domenii ale cercetării.

Caracterul preponderent bibliografic-informativ al acestei rubrici nu va fi de natură să răspundă complet cerinţelor formulate mai sus, dar oferă, în mod sigur, un punct de pornire şi, după opinia noastră, acesta este un lucru extrem de important pentru a ieşi din „înstrăinarea" şi izolarea în care ne complacem de la o vreme încoace.

Şi o ultimă precizare: toate publicaţiile periodice pe care le vom semnala la această rubrică apar în Editura Academiei Române, a cărei conducere a avut amabilitatea să ne asigure accesul în mod gratuit la respectivele reviste.

* * *

— **„Romanian Journal of Sociology"**, editat de Academia Română — Institutul de Sociologie şi Asociaţia Sociologilor din România continuă, într-o nouă prezentare grafică şi cu un conţinut nou, mai vechea „Revue Roumaine des Sciences Sociales—série de Sociologie".

Revista se înscrie printre acele publicaţii al căror sumar este redat în întregime în limbi străine — în cazul nostru în limbile engleză sau franceză —, ceea ce facilitează contactul specialistului de peste hotare cu conţinutul materialelor publicate, dar, în acelaşi timp, oferă şi românilor posibilitatea de a-şi face cunoscute în lume cercetările şi opiniile, fapt de natură să ajute la integrarea cercetării ştiinţifice româneşti în lumea ştiinţifică internaţională.

Din volumul pe care îl avem în faţă, vol. II, 1991, nr. 1—2, 136 de pagini, am reţinut ca prezentînd un interes special pentru noi articole semnate de: Vintilă Mihăilescu, *Comment peut-on être paysan? Identité et ethnologie en Roumanie* (p. 63—71); Vladimir Trebici, *Romania's ethnic demography* (p. 73—81) şi Elena Gheran, *Henri Bergson — George Oprescu (Correspondance inédite)* (p. 117—130).

— **„Revue Roumaine de Linguistique"**, Tome XXXV, no. 2, Mars-Avril 1990 publică un extrem de interesant, şi la modă prin subiect, articol semnat de dl. Gheorghe Sarău, *Con-*

tributions à l'histoire des recherches portant sur la langue et le folklore des Tziganes de Roumanie (p. 117–131).

– **„Studii și cercetări de istorie veche și arheologie"**, Tomul 42, nr. 3–4, iulie-decembrie 1991, are un sumar mai mult decît variat: studii, discuții, materiale și cercetări arheologice, note arheologice, document, cronica, indice, abrevieri.

Am motivat, cu un alt prilej, de ce acordăm un interes special istoriei vechi a României (vezi *Etno-arheologia. Repere metodologice și finalitate*, în REF, 37 (1992), nr. 5, p. 499–504). Pentru aceleași considerente vom stărui asupra conținutului acestei reviste ori de cîte ori ni se va ivi ocazia, pentru completarea și rotunjirea celor zise atunci.

În lunga noastră carieră redacțională ne-am lovit adesea de rețineri și împotriviri aproape de neînțeles. Am considerat întotdeauna și considerăm și acum că ține de condiția elementară a oricărui cărturar, că este o normă morală firească și obligatorie aducerea unui ultim omagiu colegului trecut în eternitate, indiferent de treapta pe care a ajuns s-o ocupe pe scara valorilor. Ne-am propus să marcăm toate aceste evenimente triste în revista noastră, dar n-am reușit decît în mică măsură și atunci cu eforturi și insistențe peste care e mai bine să trecem. De regulă, refuzul era – și continuă să fie – categoric, îmbrăcat adesea în haine care, unora, li se păreau decente: nu sîntem de aceeași specialitate, sîntem de aceeași specialitate dar am avut oarecari neînțelegeri, parcă n-aș fi eu cel mai indicat etc., etc. Același lucru s-a întîmplat și cînd era vorba de unii colegi încă în viață a căror activitate credeam că trebuie marcată fie pentru că împlineau o anume vîrstă, fie pentru că pur și simplu o meritau. De aici s-a născut ideea acelei atît de apreciate rubrici „Profil contemporan" care, nefiind susținută, a fost încet-încet abandonată. Dar să lăsăm deoparte tristețile noastre și să ne încurajăm cu speranța că mentalitatea bolnavă despre care vorbeam, cultivată cu grijă și înspăimîntătoare eficiență, va dispare din breasla și societatea noastră.

Volumul pe care-l semnalăm se deschide cu două articole – necrolog, omagiu adus celor doi arheologi trecuți în eternitate în anul 1991: Vladimir Dumitrescu și Silvia Baraschi, unul cu o bogată activitate și reușind să-și pună în valoare întreaga forță și capacitate creatoare, celălalt ajuns în pragul maturității științifice, un om care deja a dat științei foarte mult dar care încă nu a mai apucat să-și spună ultimul cuvînt. De Silvia Baraschi ne-a legat o veche și constantă prietenie, începută din anii studenției și consolidată în timpul cercetărilor sale în unul din satele de care sîntem legați de fire naturale. Ne alăturăm, cu durere, celor care i-au cunoscut și apreciat. Fie-le țărîna ușoară!

În articolul postum, *Despre civilizația urbană din Dobrogea în secolele XI–XIV*, tipărit în acest volum (p. 133–152), Silvia Baraschi ajunge la concluzia, de un interes mai general, că „civilizația urbană din teritoriul dintre Dunăre și mare, în sec. XI–XIV, este o realitate sugerată de sursele scrise (izvoare bizantine, slave, italiene) și certificată de descoperirile arheologice, numismatice, sigilografice etc. Aspectul mai modest, înfățișarea actuală precară a resturilor lăsate peste veacuri de vechile orașe portuare nu trebuie să ne inducă în eroare, căci din punct de vedere al urbanismului, orașul de la Dunăre și mare este tributar epocii frămîntate continuu de migrația tîrzie. Tocmai de aceea el nu trebuie comparat cu un oraș occidental din aceleași vremuri și nici chiar cu unul din răsărit de veche tradiție imperială. Există cel puțin două aspecte – cel al schimburilor de mărfuri și al circulației monetare – în care orașul ponto-danubian se află la înălțimea unor centre bizantine și, în sec. X–XII, întrece chiar unele orașe medievale occidentale" (p. 151). În cuprinsul studiului se vorbește despre cimitire, tipuri de locuință, ocupații, meșteșuguri. În altă parte se precizează, lucru foarte important, că „Orașul medieval păstrează, după cum se știe, o coloratură rurală, orășenii ducînd o viață complexă în cadrul căreia își găsesc loc atît activitățile meșteșugărești strict specializate, cît și cultura pămîntului, pescuitul, creșterea vitelor etc". (p. 142).

Din sumarul acestui volum ne îngăduim să mai atragem atenția asupra articolului-dezbatere *Observații și îndreptări la istoria României din jurul anului O mie* (p. 153–188) și a documentului *Charta pentru protecția și conservarea patrimoniului arheologic* (p. 249–254). Din *Introducere* reținem: „Este unanim recunoscut că atît cunoașterea societăților umane cît și aceea a evoluției lor sînt de importanță fundamentală pentru întreaga omenire, permițîndu-i să-și cunoască rădăcinile culturale și sociale" (p. 249), iar art. 1., *Definire și introducere* postulează că „Sub termenul de patrimoniu arheologic se înțelege acea parte a patrimoniului nostru material pentru care cunoașterea de bază se întemeiază pe metodele arheologice. El înglobează toate urmele de viețuire omenească și are în vedere toate locurile unde s-au exercitat activități umane, oricare au fost acestea, structurile și vestigiile de orice fel abandonate, aflate pe teren, în subsol sau sub apă, precum și inventarul asociat" (p. 250).

Al. Dobre

Breviar ● Breviar ● Breviar

● ORTOGRAFIA LIMBII ROMÂNE ÎN PRACTICA ȘI PUBLICAȚIILE ACADEMIEI. COMUNICAT OFICIAL

După cum este cunoscut, de mai multă vreme se discută despre reforma ortografiei române. Părerile sînt împărțite, iar dezbaterile foarte aprinse.

În revista ,,Academica'' (anul II, nr. 9(21) din iulie 1992, p. 2). a fost publicat un comunicat oficial, cu următorul cuprins:

,,Biroul Prezidiului Academiei Române, în virtutea dreptului acordat prin hotărîrea Adunării generale a Academica Române din 18—19 decembrie 1991 și publicată în Monitorul oficial nr. 21, Partea I-a din 18 februarie 1992, a stabilit următoarele:

1. Întregul aparat central și al filialelor Academiei Române va utiliza varianta de ortografie cu ,,â'' și ,,sunt''.

2. Autorii care urmează să publice lucrări în Editura Academiei Române vor opta în scris pentru una din cele două variante din hotărîrea Adunării generale. Același regim se aplică și revistelor care apar în Editura Academiei Române''.

Cititorilor care doresc să se informeze mai îndeaproape asupra celor de mai sus le recomandăm colecția revistei ,,Academica'' și ,,Analele Academiei Române'', volumele pe anii 1990, 1991 și 1992 (în curs de apariție).

● CRONICA VIEȚII ACADEMICE ROMÂNEȘTI

,,Vineri, 10 iulie 1992, a avut loc ședința *Prezidiului Academiei Române.*

Urmare unei decizii de principiu a Adunării generale, Prezidiul a aprobat, la propunerea acad. Mihai Drăgănescu, președintele Academiei — *criteriile pentru alegerea de membri titulari ai Academiei Române.* În ceea ce privește criteriile pentru alegerea de membri corespondenți, Prezidiul a format o comisie care să armonizeze propunerile secțiilor și pe care le va discuta la o viitoare ședință.

Prezidiul a aprobat principiile și modalitățile concrete de evaluare a institutelor de cercetare ale Academiei Române. Propunerile prezentate Prezidiului, inclusiv conținutul chestionarului care va fi transmis institutelor, au fost elaborate de acad. Radu Grigorovici, vicepreședinte al Academiei Române, și acad. Ionel Haiduc și au în vedere realizarea în 3 etape, încă în cursul acestui an, a unei evaluări responsabile a potențialului institutelor Academiei și a personalului de cercetare ce lucrează în cadrul lor. Principalele concluzii ale întregii acțiuni de evaluare — care se realizează prin secțiile științifice ale Academiei — vor fi prezentate Adunării generale a Academiei Române.

Au fost aprobate propunerile secțiilor științifice privind premiile Academiei Române pe anul 1990. Potrivit noului regulament privind acordarea premiilor Academiei Române, acestea sunt ,,destinate cu deosebire lucrărilor tinerilor cercetători sau artiști cărora li se recunoaște astfel o contribuție originală la dezvoltarea științei și culturii și pe care îi încurajează în activitatea viitoare''. Decernarea premiilor se va face într-o ședință solemnă a Adunării generale, referatele făcute asupra lucrărilor urmînd a fi publicate într-una din publicațiile Academiei Române.

Acad. Nicolae N. Constantinescu, secretar general al Academiei, a prezentat proiectul ,,Programului de cercetare științifică fundamentală și avansată al institutelor Academiei Române pentru anul 1993 și al programului corespunzător pentru cooperarea științifică internațională'' care urmează să fie supus dezbaterii viitoarei Adunări generale a Academiei''.

Reproducem, în continuare, *Criteriile pentru alegerea membrilor titulari ai Academiei Române:*

,,1. Alegerea anterioară ca membru corespondent să fi corespuns criteriilor valorice pentru alegerea în această calitate, documentată prin lista de lucrări.

2. Activitatea desfășurată după alegerea ca membru corespondent, pe toate planurile, în țară și peste hotare, documentată prin liste de lucrări, activități, participare la organisme științifice etc.

3. Lucrări anterioare ale candidatului au căpătat ulterior o recunoaștere și importanță deosebite, pe plan internațional.

4. O viață profesională și culturală de largă respirație pe plan național și internațional.

5. Candidatul îndeplinea condițiile de a fi ales membru titular încă de la alegerea ca membru corespondent.

6. Candidatul să aibă o contribuție și la bunul mers al Academiei, la prestigiul ei în țară și peste hotare.

7. Să nu deţină, la data alegerii, funcţii de demnitar în aparatul de stat ; să nu fie conducători de partide şi formaţiuni politice''. (Reprodus după ,,Academica'', II (iulie 1992), nr. 9(21), p. 2).

● ,,REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR'' RECENZATĂ DE O PRESTIGIOASĂ REVISTĂ CULTURALĂ

Ne face plăcere să consemnăm interesul faţă de revista noastră manifestat de prestigioasa publicaţie ,,Literatorul'' (redactor şef, acad. Marin Sorescu). Astfel, în numărul 35(50) din 7 august 1992, distinsul nostru coleg şi colaborator, dl. Mihai Coman, decanul Facultăţii de ziaristică a Universităţii din Bucureşti semnează o frumoasă şi elogioasă recenzie la primul număr al REF pe anul 1992.

Reţinem, pentru interesul lui mai general, capitolul de încheiere al acestei atît de încurajatoare luări de poziţie publică.

,,Cum declaraţiile de dragoste faţă de folclor — rezumă dl. Mihai Coman — se consumă mai ales în discursuri cu ţel ideologic, nu e de mirare că nici atunci (pe vremea lui Arthur Gorovei — n. n.) şi nici acum, studiul aplicat al creaţiilor folclorice nu beneficiază decît de un cerc limitat de cunoscători. Poate, cine ştie, generaţiile studioase ce vin...

Pentru acestea, pentru cei ce acum se apleacă asupra fenomenelor culturale populare, ,,Revista de Etnografie şi Folclor'' reprezintă o sursă constantă, solidă, de informaţii fundamentale. Puţin spectaculoasă, puţin vizibilă, dar mereu prezentă, ea oferă, prin cei care o fac, un exemplu de devotament pentru o cauză ştiinţifică''.

● ROMÂNII ÎN ŞTIINŢA ŞI CULTURA UNIVERSALĂ. DICŢIONARUL ENCICLOPEDIC AL ROMÂNILOR DIN DIASPORA.

Pornind de la iniţiativa ,,Bibliotecii Române'' din Freiburg de a publica o *Bibliografie a pribegiei*, Mircea Eliade făcea, în 1953, o pledoarie convingătoare asupra însemnătăţii acestei acţiuni, pe care o considera ,,de o importanţă capitală''. Aceasta, deoarece, se arăta convins, şi pe bună dreptate, eruditul cărturar, ,,*Bibliografia pribegiei* nu ar avea numai o valoare excepţională pentru documentarea şi istoriografia, de mai tîrziu, cînd ţara va redeveni liberă. Evidenţa *masivităţii* şi a *varietăţii* producţiei româneşti din exil constituie de pe acum un sprijin moral şi o încurajare politică pentru fiecare din noi. O cultură — nota Mircea Eliade — nu e făcută de cinci sau zece oameni, ci de sute şi mii de scriitori, cărturari, oameni de ştiinţă, gînditori, critici, artişti, gazetari. Numai dacă generalitatea autorilor se impune pe plan internaţional, cultura neamului respectiv e valorificată drept *o cultură specifică şi creatoare''* (Mircea Eliade, *Pentru o bibliografie a pribegiei*, în ,,Buletinul Bibliotecii române''. Studii şi documente româneşti, an I, nr. 1, 1953, Freiburg, p. 167—170 ; reprodus după Mircea Eliade, *Profetism românesc*, vol, I, Bucureşti, Editura ,,Roza vînturilor'', 1990, p. 151—155).

Am simţit nevoia să reluăm această discuţie (vezi recenzia noastră din REF, 37(1992), nr. 2, p. 179—182), pentru că, iată, demersurile în sensul celor susţinute cu atîta dreptate şi convingere de Mircea Eliade acum trei decenii încep să se concretizeze în lucrări într-adevăr de importanţă capitală.

În ziarul ,,Adevărul'', din 24 ianuarie (fericită coincidenţă) 1992, pe pagina a 3-a, d-l Romulus Căplescu publica o ştire realmente senzaţională prin valoarea informaţiei. O reproducem întocmai :

,,Academia Româno-Americană de Ştiinţe şi Arte (ARA) — cu sediul la Universitatea californiană din Davis — anunţă apariţia, în premieră absolută, a unui volum de excepţional interes : ENCICLOPEDIA ,,ROMÂNII ÎN ŞTIINŢA ŞI CULTURA OCCIDENTALĂ''.

Volumul, tipărit în limba română, în condiţii grafice deosebite, cuprinde 500 de articole, studii, eseuri, note biografice, însoţite de fotografii, selecţiuni din operele unor scriitori, artişti, cineaşti, critici, oameni de ştiinţă, oameni politici cu o valoroasă activitate publicistică, ziarişti etc. care, siliţi de împrejurări să-şi părăsească meleagurile natale, au adus o contribuţie valoroasă la tezaurul ştiinţei şi culturii universale. Printre personalităţile incluse în volum se numără Constantin Brîncuşi, George Enescu, Henri Coandă, Mircea Eliade, Emil Cioran, Sergiu Celibidache, George Apostu, Vintilă Horia, George Palade, Jean Negulescu, Elena Văcărescu, Grigore Gafencu, Constantin Vişoianu, Herman Oberth, Ionel Perlea, Pamfil Şeicaru, Ştefan Baciu ş.a.''.

La sfîrşit, d-l Romulus Căplescu adăuga un *post-scriptum* pe care îl susţinem în întregime :

„Să sperăm că *Enciclopedia*, care, de pe acum, se prefigurează ca un instrument indispensabil pentru cunoașterea rezonanței universale a fenomenului cultural românesc, dar al cărei preț (50 de dolari) nu este, din păcate, la îndemîna multora dintre noi, va putea fi editat, într-un tiraj adecvat, și în România".

• O DOAMNĂ A ETNOLOGIEI ROMÂNEȘTI — LUCIA APOLZAN

La 14 februarie 1991, Muzeul Satului din București — important centru științific și de cultură națională — a organizat o manifestare cu un caracter mai aparte : aniversarea doamnei LUCIA APOLZAN, doctor în etnografie, cu prilejul împlinirii vîrstei de 80 de ani și a 50 de ani de cercetare asiduă a satului românesc.

Au fost prezenți și alături de sărbătorită și organizatori foști colegi și colaboratori, muzeografi, cercetători, cadre universitare.

Personalitatea științifică și morală a sărbătoritei a fost evocată, cu căldură și competență, de domnul dr. *Ioan Godea*, inimosul director al Muzeului Satului, el însuși unul dintre cei mai autorizați muzeografi și cunoscători ai domeniului. S-a relevat, între altele, valoarea științifică general recunoscută și apreciată a operei doamnei Apolzan, tăria unui caracter ce nu s-a lăsat înfrînt nici în fața celor mai grele încercări. S-a insistat în mod deosebit, asupra faptului că, atunci cînd se dezlănțuise furibunda campanie de desființare a satelor românești, doamna Lucia Apolzan a avut curajul să publice o carte care, prin conținutul său temeinic argumentat, demonstra valorile culturale de netăgăduit ale satului românesc : *Carpații — tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987), lucrare premiată de Academia Română.

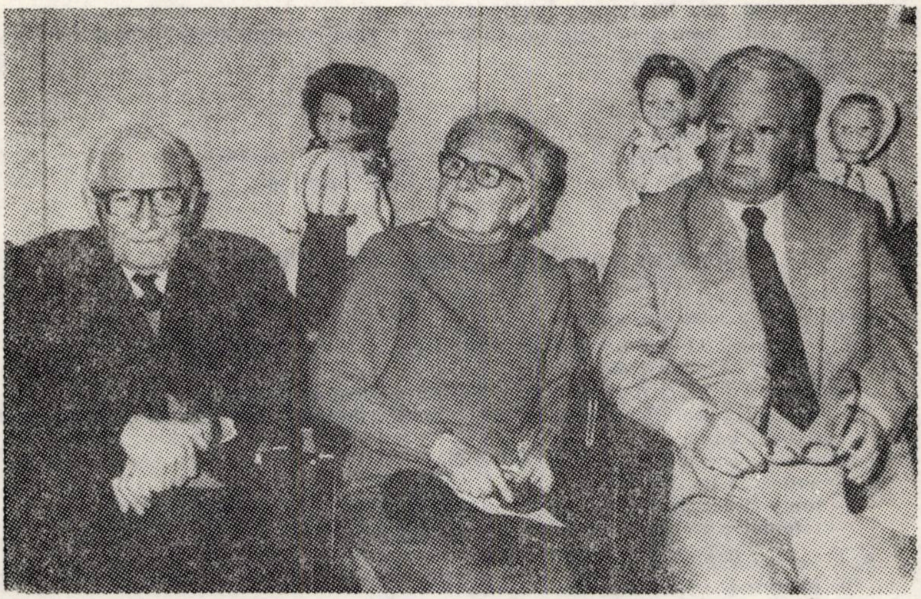

D-na. Lucia Apolzan la 80 de ani între prof. univ. Mihai Pop și prof. Ovidiu Bădina.

Au mai luat cuvîntul, pentru a aduce un elogiu activității și personalității distinsei sărbătorite, d-nii dr. *Ioan Opriș*, director în Ministerul Culturii și *Alexandru Dobre*, redactorul șef al „Revistei de Etnografie și Folclor".

Răspunzînd tuturor celor care au omagiat-o, doamna *Lucia Apolzan* a făcut o profesiune de credință, tulburătoare prin ineditul notelor autobiografice, prin încrederea în adevărata che mare a omului de știință devotat pînă la sacrificiu domeniului său de preocupări.

Această profesiune de credință, impresionantă prin profunzimea ideilor conținute și frumusețea alcătuirii ei, a fost publicată într-unul din numerele prestigioasei reviste academice „Sociologie românească" *(Al. Dobre)*.

● **Premiile Academiei Române pe anul 1986**

În cursul anului 1990 au fost decernate Premiile Academiei Române pe anii 1986 şi 1987. Spre deosebire de anii anteriori şi, probabil, de cei ce vor veni, de această dată premiile au fost decernate în cadrul unor festivităţi organizate, la date diferite, de secţiile ştiinţifice ale Academiei.

Aşa cum am făcut-o şi altădată, vom reproduce in continuare lista lucrărilor premiate pe anul 1986, din domeniul nostru de preocupare sau al celor apropiate urmînd ca cei interesaţi să consulte listele integrale publicate fie în revista „Academica”, fie în „Analele Academiei Române”.

ŞTIINŢE ISTORICE

● *Premiul „Vasile Pârvan”*

— Lucrarea : *Iaşii pînă la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză şi evoluţie*
— autor : Alexandru Andronic
— propusă de : Ministerul Învăţămîntului
— referenţi : prof. Ştefan Ştefănescu, membru corespondent al Academiei Române ; prof. dr. doc. Mircea Petrescu-Dîmboviţa.

● *Premiul „Nicolae Bălcescu”*

— Lucrarea : *Contribuţii la istoria luminismului românesc*
— autor : Nicolae Bocşan
— propusă de : Ministerul Învăţămîntului
— referenţi : prof. Ştefan Ştefănescu, membru corespondent al Academiei Române ; conf. dr. Nicolae Edroiu

● *Premiul „Nicolae Iorga”*

— Lucrarea : *Demografie şi etnografie*
— autori : Vladimir Trebici, Ion Ghinoiu
— propusă de : Secţia de ştiinţe istorice a Academiei Române
— referenţi : acad. Ştefan Pascu ; prof. dr. doc. Mihai Pop

ŞTIINŢE FILOLOGICE, LITERATURĂ ŞI ARTE

● *Premiul „Timotei Cipariu”*

a) Lucrarea : *Lucian Blaga, Opere, vol. I.—III*, ediţie critică
— autor : George Gană
— propusă de ; Ministerul Culturii ; Ministerul Învăţămîntului
— referenţi : prof. Jean Livescu, membru corespondent al Academiei Române ; prof. Ion Dodu Bălan
b) Lucrarea : *Dicţionar româno-macedonean*
— autor : Mile Tomici
— propusă de : Secţia de filologie, literatură şi arte a Academiei Române
— referenţi ; dr. Domniţa Tomescu ; dr. Monica Busuioc,

● *Premiul „Bogdan Petriceicu Hasdeu”*-

a) Lucrarea : *Opera lui Mihail Sadoveanu*
— autor : Ionel Oprişan
— propusă de : Ministerul Culturii
— referent : acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga
b) Lucrarea : *Ion Heliade Rădulescu*
— autor : Mircea Anghelescu
— propusă de : Secţia de filologie, literatură şi arte a Academiei Române
— referent : acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga

● *Premiul „Ciprian Porumbescu”*

— Lucrarea : *Cîntecul de leagăn*
— autor : Ghizela Suliţeanu
— propusă de : Uniunea Compozitorilor
— referent : acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga

● *Premiul ,,Simion Florea Marian''*

a) Lucrarea : *Basme populare româneşti*
— autor : Mihail M. Robea
— propusă de : Comisia de Folclor a Academiei Române
— referenţi : acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga ; conf. dr. Nicolae Constantinescu
b) Lucrarea : *Proverbele româneşti şi proverbele lumii romanice*
— autor : Gabriel Gheorghe
— propusă de : Secţia de filologie, literatură şi arte a Academiei Române
— referenţi : acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga ; dr. Tudora Şandru-Olteanu

Deşi facem publică această listă la o atît de mare distanţă de timp faţă de producerea evenimentului, adresăm colegilor noştri, tuturor celor premiaţi, felicitări şi urarea de a obţine noi succese notabile în activitatea prezentă şi viitoare.

Într-unul din numerele următoare vom reproduce lista lucrărilor premiate de Academia Română pe anul 1987 *(Al. Dobre)*

● **Respectul pentru autentic — Ionică Oltean**

Între interpreţii cunoscuţi şi apreciaţi ai cîntecului popular românesc numele lui IONICĂ OLTEAN începe să se impună atenţiei generale, atît a acelora care iubesc şi ascultă cît şi a acelora chemaţi să propună, să lanseze şi să introducă pe circuitele mass-mediei un anume solist,

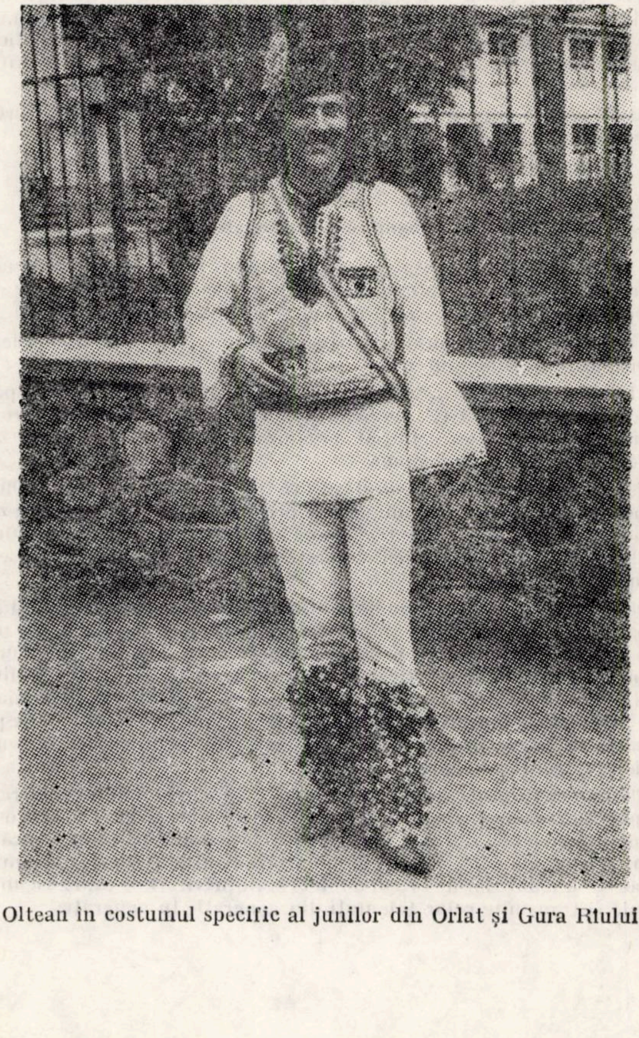

Ionică Oltean în costumul specific al junilor din Orlat şi Gura Rîului- Sibiu.

un anume gen de cîntec sau o anume zonă etnofolclorică. Ionică Oltean este sibian get-beget, are o slujbă sigură și, ceea ce este foarte important, o cultură generală și folclorică cu mult deasupra celei obișnuite în asemenea cazuri. Aceste virtuți, completate de o voce de excepție și un timbru cald, l-au ajutat mult în alegerea repertoriului și a costumului de spectacol, în compunerea unei ținute agreabile de scenă.

Întîmplarea a făcut să ne cunoaștem mai bine și să petrecem împreună cîteva zile. Ne aflam, cu prilejul amintit, în compania unor distinși folcloriști : profesorul Gheorghe Pavelescu, Iordan Datcu, Ilie Moise, Amalia Pavelescu. Sibienii — folcloriști și interpret — continuau un mai vechi și neintrerupt dialog. Excelenți cunoscători ai materialului folcloric și etnografic al zonei, domnii Gheorghe Pavelescu și Ilie Moise, domnișoara Amalia Pavelescu, făceau considerații pertinente asupra repetoriului cîntat, asupra pieselor de port popular reprezentative. Interpretul ascultă cu atenție, intervine în discuție și-și argumentează punctele de vedere, dată fiind cunoașterea și o anumită experiență proprie. Ține să sublinieze, și toată lumea este de acord, că autenticitatea repertoriului, a stilului de interpretare și a costumului sînt condiții ce trebuiesc obligatoriu respectate. Toată lumea este de acord cu această cerință. Numai că asupra interpretului se fac presiuni dăunătoare. Din partea celor ce-l ascultă în primul rînd și care-i cer să cînte și altceva, să facă deci rabat și de la principiul pe care și l-a impus și de la calitatea cîntecului și a interpretării. Același rabat i-l cer și alții, adică unii dintre cei însărcinați cu ,,valorificarea'' folclorului cîntat. Refuzul inseamnă eliminare. Este și motivul pentru care cîntecul lui Ionică Oltean se propagă cu atîta greutate prin mijloacele de informare.

Ascultîndu-i pe sibieni, gîndul m-a dus la mai vechile colaborări ale unor folcloriști cu vestiți interpreți ai cîntecului popular românesc : Constantin Brăiloiu, Hary Brauner, Al. I. Amzulescu — Maria Tănase, Tudor Gheorghe. Poate Ionică Oltean să nu întrunească geniul și calitățile celor doi înaintași, dar colaborarea în această manieră deja verificată, a specialiștilor și interpreților de cîntec popular s-a dovedit și se va dovedi întotdeauna benefică pentru toată lumea și în primul rînd pentru păstrarea, în ceea ce are el mai autentic, a spiritului cîntecului popular.

Este și motivul pentru care am socotit util să consemnăm dialogul la care am fost martori și pe care l-am urmărit cu toată atenția. (*A. D.*).

● Copiii — continuatorii meșteșugurilor tradiționale

Puternicul impact cu noile realități sociale a produs transformări profunde în viața satului, în arta populară românească, contribuind la dispariția unor categorii de obiecte de artă tradițională și la apariția altora noi nespecifice adeseori făcînd loc Kitsch-ului.

Acest fapt a impus apariția unui cadru organizatoric, stimulativ, eficient în procesul promovării și menținerii valorilor autentice.

Muzeul Civilizației Populare ,,ASTRA'' — continuator și păstrător al patrimoniului și ideilor generoase ale Muzeului ASTREI, simbol al unității etno-culturale a tuturor românilor —, din dorința înlăturării nonvalorilor, a inițiat organizarea anuală, în preajma zilei de 1 iunie a ,,*Tîrgului copiilor meșteșugari din Romania*''.

Prima ediție a acestei manifestări, desfășurată între 31 mai — 2 iunie 1992 în *Dumbrava Sibiului*, într-un peisaj armonizat cu monumentele provenite din aproape toate zonele etnograficе ale țării, a reușit pe deplin să ne transpună în universul mirific al satului românesc, la acest lucru contribuind și amplasarea micilor meșteșugari în gospodăriile aduse din satul sau zona lor de origine.

Gospodăriile nu se mai prezentau publicului tăcute, parcă stinghere că stăpînul lor nu-și poate întîmpina oaspeții, ci, dimpotrivă, în aceste zile, au împrumutat voioșia micilor artizani care, în frumoase costume populare, își primeau oaspeții cu o bucurie nedisimulată. O simplă întrebare'referitoare la meșteșugul practicat declanșa o cascadă de explicații din partea ,,gazdelor''. Nu ne mai aflam într-un muzeu , ci, într-un sat viu, nu din Transilvania, nici din Moldova, Oltenia sau Muntenia, ci în SATUL ROMÂNESC. Și nu în oricare zi de peste an, ci într-o zi de tîrg, în care satul își revarsă toată horhota de lucruri făcute peste an pentru împlinirea unor nevoi sau, simplu, pentru bucurarea ochilor.

Cei peste 200 de copii participanți, stăpînind — în ciuda vîrstei lor fragede — tainele meșteșugurilor populare (ceramică, sculptură în lemn, pictură pe sticlă și lemn, ouă încondeiate, țesături, broderii, prelucrarea metalului și a osului, confecționarea de măști și jucării, împletituri din papură), nu numai că au adus o parte din comoara sufletească a străbunilor, dar prin demonstrarea ,,in actu'' a tehnicilor de lucru, au dezvăluit privitorilor taine ascunse, nebănuite, păstrate cu sfințenie și transmite celor talentați din generație în generație.

Privind micuțele mîini, harnice și îndemînatice totodată, am asistat la un real miracol, la un adevărat ,,mit al creației'' prin care acești mici ,,demiurgi'' au reușit să dea viață, în forme nebănuite, lutului amorf, materializînd nuanțele cele mai profunde, mai subtile ale spiritului.

Degete fără astîmpăr, sprințare, au ales pentru țesăturile de casă ,,flori'', ,,frunze'', ,,boboci'', ,,ochișori'', ,,brăduți'', ,,puișori'', ,,dinți de lup'', ,,soare'', ,,stele'', ,,spirale'' realizate geometrizant, în spiritul tradiției artei textile românești.

Copiii din Tălmăcel — Jud. Sibiu.

Încă o dată, ,,pe viu'', s-a putut verifica o caracteristică a artei noastre populare: gama cromatică bogată, bazată pe armonie, pe o trecere calmă, graduală, imperceptibilă, de la un ton la altul.

Este nu numai acel simț al armoniei, dar și al echilibrului, al bunului gust specific țăranului nostru.

Roșul puternic, la care se adaugă complementar accente de galben, albastru și negru, predominant la țesăturile din Avrig, era ponderat de sobrietatea costumului alb-negru al micilor țesătoare din zonă, la fel cum și costumele în culori vii ale ,,coconilor'' din Maramureș au fost armonizate cu pastelurile calde, domoale, discrete, ale țesăturilor din Botiza, tonuri obținute prin miracolul coloranților vegetali.

Privind fetele îmbrăcate în costumele din Pădurenii Hunedoarei, am călătorit cu gîndul spre timpuri arhaice, avînd în fața noastră adevărate domnițe împodobite la gît cu salbe din monede sau încinse la brîu cu ,,balț'' confecționat din mărunte ținte de cositor fixate pe fîșii de piele, încheiate în față cu ,,cătărame''. De ,,balț'' erau prinse lănțișoare din zale cu cheițe, avînd incizate ornamente cu semnificații străvechi, apotropaice.

Tradiția realizării balțului nu a fost uitată, copiii din Deva demonstrînd, în cadrul tîrgului, tehnica de lucru de o vechime imemorială.

Pictura pe lemn sau pe *sticlă*, o adevărată simfonie vizuală, a atras atenția prin simțul ascuțit al observației, contraste, amestecuri complementare, lumină, umbră, respectarea erminiilor (la icoane), sinceritatea exprimării, demonstrînd acea nedezmințită armonie între produsul creației și sufletul care i-a dat naștere.

Aflați la vîrsta în care jocul primează, copiii și-au creat *jucării din lemn, papură* și *lut* materializînd ideile fantastice care au populat și vor popula universul miraculos al copilăriei.

În totalitatea ei, manifestarea s-a dovedit a fi un mijloc de păstrare a contactului cu valorile autentice ale artei populare, dar și un excepțional prilej de destindere.

,,Tîrgul copiilor meșteșugari din România'', cu o semnificație formativă și informativă deosebită, a inițiat un dialog intim cu muzeul, ce se dorește continuu, al micilor creatori populari și publicul larg de toate vîrstele, unii dornici de a dezvălui comori ale spiritualității românești, alții de a cunoaște universul artei noastre populare caracterizat încă de la origine prin utilitate, sinceritate, simplitate, bun gust, ritm și armonie și, nu în ultimul rînd, prin frumusețe și altruism.

Tîrgul s-a constituit și într-un aliat al școlii în dezvoltarea sensibilității estetice a copiilor, a capacității lor de a înțelege esteticul, de a aprecia frumosul, de a dezvolta aptitudinile de creație, de a realiza o educație profundă privind identitatea noastră etno-culturală; a apropiat mai mult această categorie de public de muzeu.

Din ,,puii tîrgului'' oferiți în dar instituției organizatoare, se vor organiza pe viitor expoziții ale artei populare din țara noastră care vor contribui la popularizarea adevăratelor talente, la cunoașterea tradițiilor artei populare, vor încuraja micii meșteșugari în strădania lor și vor incita, sperăm, și pe alții să participe la viitoarele ediții (*Aurelia Marcu*).

● Un fiu vrednic al Bucovinei — Adrian Fochi

Un loc de frunte în patrimoniul culturii noastre naționale le revine scriitorilor, compozitorilor, pictorilor și savanților bucovineni, care, în pofida vicisitudinilor istoriei, au afirmat spiritualitatea românească în acest ținut. Unul dintre aceștia a fost, și fără îndoială va rămîne pentru totdeauna, folcloristul Adrian Fochi, cunoscut specialiștilor ca autor al multor lucrări fundamentale în domeniul studierii poeziei populare românești.

S-a născut la 26 octombrie 1920 la Cernăuți într-o familie de modești funcționari. Pînă la vîrsta de 20 de ani s-a aflat în orașul natal, urmînd aici școala primară de aplicație de pe lîngă școala normală, director al căreia era Laurenție Tomoiagă, cunoscut prin traducerile poeziei lui M. Eminescu în limba germană. Și-a continuat studiile la liceul de aplicație ,,Dr. C. Angelescu'' al seminarului pedagogic universitar (1930—1938). Printre profesorii lui A. Fochi au fost distinșii cărturari și pedagogi: Emilian Țopa (șt. naturale), Ipolit Tarnavschi (limba română), Arcadie Dugan (limbile latină, elină și germană), Simion Reli (istorie)ș. a. Cunoscutul demograf și istoric, profesorul Vl. Trebici (actualmente președinte de onoare al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, cu sediul la Gălănești, jud. Suceava) își amintește că Ad. Fochi îi impresiona adînc pe colegii săi ,,prin seriozitate, cultură și competență, calități care l-au însoțit de-a lungul întregii sale vieți'' (Revista de etnografie și folclor'', 1986, nr. 1, p. 77).

În anii 1938—1940 viitorul savant folclorist cu renume mondial își face studiile la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității cernăuțene, secția de filologie romanică, unde îi are ca profesori pe renumitul istoric literar și folclorist Leca Morariu, care i-a fost prima călăuză în domeniul studierii culturii populare, pe Ilie Bacinschi, titularul catedrei de filologie romanică, fost asistent al celebrului romanist Meyer-Lübcke, pe Grigore Nandriș, reputat slavist, pe atunci președinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina. Își urmează apoi cursurile de filologie modernă la Facultatea de Litere a Universității din București, precum și cele ale Seminarului Pedagogic ,,T. Maiorescu'' din Capitală, după care este cîțiva ani profesor de limbile franceză și română în învățămîntul mediu. Abia în 1957 îmbrățișează cariera mult rîvnită și binemeritată de colaborator al Institutului de Folclor al Academiei Române. Ca documentarist (la început) organizează și conduce lucrurile la *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc*. Totodată, colaborează foarte activ și asigură participarea folcloriștilor români la unele publicații internaționale, în special la ,,Demos'' (Berlin), fiind membru în redacția acestei prestigioase reviste de specialitate.

Ca cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene din București (1964—1975) doctorul în filologie Adrian Fochi (susține lucrarea de doctorat *G. Coșbuc și cultura populară* în 1970) realizează lucrări importante de folcloristică comparată, pe care le continuă și după ce revine la Institutul de Etnografie și Folclor (1975—1982). În special însă este preocupat de aspecte esențiale ale patrimoniului folcloric românesc.

Se stinge din viață la 5 octombrie 1985, lăsînd posterității o operă deosebit de vastă și complexă — peste 300 de lucrări științifice, dintre care 10 monografii și numeroase studii care se înscriu printre realizările majore ale folcloristicii contemporane.

Domeniul principal de studiu al laboriosului și eruditului nostru pămîntean a fost cîntecul bătrînesc ce constituie unul dintre compartimentele fundamentale ale folclorului românesc. Remarcabilă rămîne monografia sa *Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte* (1964) — amplă exegeză consacrată ,,celei mai frumoase epopei păstorești din lume'' (Alecu Russo), publicate pentru prima dată în ziarul ,,Bucovina'' din Cernăuţi la 1850. Această mare investigaţie a lui Ad. Fochi a fost distinsă cu Premiul ,,B. P. Hasdeu'' al Academiei Române, s-a bucurat de aprecieri elogioase atît în ţară cît şi peste hotare; ea rămîne pînă astăzi ,,o mostră de ceea ce înseamnă cercetare ştiinţifică a folclorului'' (O. Bîrlea) şi o carte de referinţă pentru cei mai versaţi şi mai exigenţi cercetători ai culturii noastre populare. Astfel, unul dintre marii filozofi români, Mircea Eliade, în exegezele sale despre *Mioriţa* porneşte în bună parte de la monografia lui A. Fochi, care cuprinde cele mai complete informaţii privind sursele materialului documentar (cele aproape o mie de variante şi versiuni), morfologia tematică, formulele de expresie, procedeele de compoziţie, circulaţie, viaţa actuală a versiunilor baladă şi colind, variantele externe, geneza acestei capodopere a poeziei noastre populare.

O deosebită importanţă au investigaţiile sale de profunzime în sistemul complex de elemente străvechi ale baladei, dintre care cele mai constante sînt anterioare diferenţierii dialectale a românilor (nunta mioritică, testamentul ciobanului ş.a.). Cercetătorul încearcă să reconstituie actul genezei *Mioriţei* prin acumularea treptată pe parcurs de secole a componentelor tematice şi poetice. El îşi spune cuvîntul autorizat şi pe marginea unor încercări de a atribui apariţia imaginii nupţiale (moartea - nuntă) unui împrumut din folclorul popoarelor slave de răsărit, arătînd că metafora aceasta a avut o bază etnografică proprie.

Marele corpus de texte al monografiei include şi materiale ,,externe'', în particular din nordul Bucovinei, extrase, mai ales, din colecţia *Datinile şi creaţiile poporului român* de E. Niculiţă-Voronca (1903). La acestea am mai adăuga o versiune cu adevărat ,,externă'', descoperită de noi în 1964 la unii locuitori ruşi ai satului Grubna, raionul Secureni (textul a fost publicat integral pentru prima dată în colecţia *Poezia populară a obiceiurilor calendarice*, 1975, p. 137—138 din seria ,,Creaţia populară moldovenească'').

Un alt capitol preponderent al preocupărilor lui A. Fochi a fost studierea comparată a cîntecului epic românesc. Principiile metodologice ale investigaţiilor, expuse de cercetător în monografia *Coordonate sud-est europene ale baladei populare româneşti* (1975) vin să extindă diapazonul folcloristicii contemporane. A. Fochi consideră, pe bună dreptate, că este foarte importantă anume problema vieţii specifice a unui subiect sau motiv în cadrul repertoriului naţional. ,,Ceea ce se poate detecta cu precizie şi cu maximum de rigoare — scrie exegetul — este originalitatea... unui popor, exprimată nu numai în ecuaţii etnopsihologice, ci şi în ecuaţii estetice şi aceasta trebuie să constituie dobînda principală a cercetării''. Astfel, desigur, se poate ajunge la definirea ,,matricei stilistice'' proprii spiritualităţii fiecărui popor.

Pornind de la aceste concepte. A. Fochi caută să evidenţieze în ce constă aportul poporului nostru şi al altor popoare învecinate la tratarea artistică a subiectelor baladelor şi poemelor epice şi care este ponderea elementelor specific-naţionale în context internaţional (vezi şi *Paralele folclorice. Coordonatele culturii carpatice*, 1984, ; *Cîntecul epic tradiţional al românilor. Încercare de sinteză*, 1985). În centrul atenţiei savantului se află întreg repertoriul cîntecului nostru bătrînesc — cele 401 de subiecte (conform catalogului alcătuit de Al. Amzulescu), dintre care doar 39 (9,72%) există şi la popoarele din zona nordică (unguri, ucraineni, slovaci, lituanieni, ruşi ş.a.) şi ceva mai mult — circa 47 (12,90%)—la cele din sud-estul Europei (bulgari, sîrbi, neogreci, albanezi, macedoneni ş.a.) Desigur, dacă ţinem cont de faptul că şi aceste subiecte comune sînt atît de individualizate (poetic şi stilistic) la români (ca şi la alte popoare) atunci ne dăm seama de marea capacitate creatoare a poporului, de vechimea şi originalitatea poeziei noastre epice în context european.

Cunoaşterea limbilor străine, în special a celor slave, face ca A. Fochi de cele mai multe ori să apeleze la versiuni originale ale textelor, ceea ce îi ajută să releve cu mai multă siguranţă particularităţile comune şi specific-naţionale ale baladelor şi poemelor eroice.

Într-o amplă lucrare teoretică, *Estetica oralităţii* (1980), A. Fochi studiază cîntecul epic sub aspectele structurale ale genului, ale funcţionării formelor epice, contribuind alături de alţi cunoscuţi folclorişti europeni şi americani la elucidarea unor probleme complexe ce ţin de estetica oralităţii.

În fine, ţinem să mai menţionăm două laturi ale activităţii lui A. Fochi — istoria folcloristicii şi corelaţia folclor-literatura cultă (suita de studii D. Cantemir, N. Iorga, A. D.Xenopol, G. Coşbuc şi creaţia populară). Sub îngrijirea sa au apărut unele dintre cele mai documentate ediţii critice de materiale etnografice şi folclorice: *Datini şi eresuri populare de la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Răspunsurile la chestionarele lui N. Densuşianu* (1976), *Doine şi strigături din Ardeal* (1968).

Opera ştiinţifică a lui A. Fochi s-a învrednicit de o înaltă apreciere atît în ţară, cît şi peste hotare, fiind parţial publicată şi recenzată în Germania, Cehoslovacia, Bulgaria, Iugoslavia, Grecia, Ungaria, URSS ş.a.

Sperăm că nu numai specialiştii, ci şi toţi cititorii vor reţine vrednicul nume al folcloristului Adrian Fochi, se vor apropia tot mai mult de opera sa, consacrată marelui tezaur al culturii noastre spirituale.

P.S. Autorul îi aduce sincere mulţumiri d-lui inginer Eusebie Fochi din Iaşi pentru bunăvoinţa de a-i pune la dispoziţie unele informaţii şi materiale despre ilustrul său frate.

Grigore Bostan,

Membru de onoare al Academiei Române (Reprodus din ,,Zorile Bucovinei'', Cernăuţi, nr. 216 (11815), marţi 13 noiembrie 1990, p. 3.).

● ,,Memoriile Comisiei de Folclor'', Tomul III (1989)

În curînd urmează să apară, la Editura Academiei Române, un nou volum din această publicaţie academică pe care o dorim cît mai larg difuzată

În sumar :

Centenar **Mihai Eminescu** (Alexandru Dobre)

ADRIANA RUJAN, *Mihai Eminescu* : **,,A lumii paranimfă. . .''**

AL. I. AMZULESCU, *Pseudovariante ale* **Mioriţei**

NICOLAE CONSTANTINESCU, *Fidelitatea memoriei sociale a basmului contemporan*

PETRE FLOREA, *Contribuţii biobibliografice* : **Alecsandri necunoscut**

PETRE FLOREA, *Un nedreptăţit* : **Ion Voinescu II**

ALEXANDRU DOBRE, *Primele încercări de instituţionalizare a cercetărilor în domeniul culturii populare la Academia Română*

ALEXANDRU DOBRE, *Comisia de Folclor a Academiei Române. 1946—1948*

ILIE MOISE, *Instituţia tradiţională a cetei de feciori şi cercetătorii ei*

ELENA MAXIM, *Ţesăturile de interior din zona Tg. Neamţ* (II)

TANCRED BĂNĂŢEANU, HEDVIG FORMAGIU, **Gluga** *— piesă de costum popular românesc — o problemă de paleo-etnologie şi de supravieţuire etno-culturală*

Rubrică organizată de

Al. Dobre

CALENDAR 1993

IANUARIE

12 ianuarie. A murit I. Urban Jarník (1923)
14 ianuarie. A murit G. F. Ciaușanu (1963).
18 ianuarie. A murit Mihai Costăchescu (1953).
20 ianuarie. A murit Pericle Papahagi (1943).
29 ianuarie. S-a născut Marțian Negrea (1893).

FEBRUARIE

5 februarie. A murit N. I. Dumitrașcu (1963).
6 februarie. S-a născut Ioan R. Nicola (1913).
20 februarie. S-a născut Al. Lambrior (1883).
23 februarie. S-a născut Traian Mîrza (1923).
26 februarie. S-a născut Octav Păun (1928).
28 februarie. S-a născut Emilia Comișel (1913).

MARTIE

14 martie. S-a născut Teodor Onișor (1913).
18 martie. S-a născut George Marcu (1913).
26 martie. S-a născut Mihai Coman (1953).
30 martie. S-a născut Viorel Cosma (1923).

APRILIE

8 aprilie. S-a născut Gheorghe Vrabie (1908).
19 aprilie. A murit Gheorghe Cardaș (1983).
20 aprilie/2 mai. A murit George Barit (1893).
29 aprilie. A murit Barbu Delavrancea (1918).

MAI

9 mai. A murit George Coșbuc (1918).
22 mai. S-a născut I. C. Chițimia (1908).
27 mai. A murit Teofil Frîncu (1903).
31 mai. S-a născut Onisifor Ghibu (1883).

IUNIE

8 iunie. S-a născut János Jagamas (1913).
10 iunie. S-a născut Ion Pop Reteganul (1853).
10 iunie. S-a născut Iordan Datcu (1933).
11 iunie. S-a născut Tudor Pamfile (1883).
13 iunie. S-a născut Ion Micu Moldovanu (1833).
22 iunie. S-a născut Petru Rezuș (1913).

IULIE

2 iulie. A murit Romulus Vuia (1963).
23 iulie. S-a născut Stanca Ciobanu (1943).
25 iulie. S-a născut Anca Goția (1943).

AUGUST

9 august. S-a născut N. D. Popescu (1843).
13 august. S-a născut Constantin Brăiloiu (1893).
21 august. A murit Dimitrie Cantemir (1723).
21 august. S-a născut Constantin Mohanu (1933).

SEPTEMBRIE

24 septembrie. S-a născut Ion Diaconu (1903).
24 septembrie. A murit August Émile Picot (1918).
27 septembrie. S-a născut Ion Nijloveanu (1913).

OCTOMBRIE

1 octombrie. A murit Mihai Canianu (1933).
16 octombrie. S-a născut Mihail Robea (1928).
31 octombrie. A murit Petre Dulfu (1953).

NOIEMBRIE

6 noiembrie. S-a născut Constantin Catrina (1933).
9/21 noiembrie. S-a născut Ion Codru Drăgușanu (1818).

DECEMBRIE

15 decembrie. A murit Leca Morariu (1963).
17/30 decembrie. S-a născut Ovid Densusianu (1873).
20 decembrie. S-a născut Lucia Cireș (1943).
25 decembrie. S-a născut Ștefan Cacoveanu (1843)

În 1993 se împlinește un secol de la apariția lucrărilor : T.T. Burada, *Românii din Asia Mică. Relațiune de călătorie* ; I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania* ; S. Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri* și *Satire poporane române*. Se împlinesc 50 de ani de la apariția lucrărilor : Mircea Eliade, *Comentarii la legenda Meșterului Manole și* Ion I. Ionică, *Dealu Mohului.*

Întocmit de *IORDAN DATCU*

XF. 1172

A apărut :

Academia Română

MEMORIILE COMISIEI DE FOLCLOR

Tomul II(1988)

Bucureşti, Editura Academiei Române, 1992, 204 p., 60 lei

În sumar :

- Mihai Pop, *Evocarea primului curs de folclor ţinut la Universitatea din Bucureşti*
- Al. I. Amzulescu, *Cîntecul „propriu-zis" în Muscel. Aspecte actuale* (II)
- Nicolae Constantinescu, *Tipologia relaţiilor familiale în poveştile lui Ispirescu şi Creangă*
- Iordan Datcu, *Balade populare din Teleorman în răspunsurile la chestionarul lui B. P. Hasdeu*
- Mihail M. Robea, *Vechi texte folclorice din Nord-Vestul Munteniei*
- Constantin Costea, *Geneza şi evoluţia dansului de perechi în spaţiul folcloristic transilvănean*
- Elena Maxim, *Ţesăturile de interior din zona Târgu-Neamţ (I)*
- Alexandru Dobre, *Ion Muşlea şi chestionarele Arhivei de Folclor a Academiei Române*
- Marin, Marian *Textul popular cîntat. Introducere în logica constructivă a arhitecturii de ansamblu melopoetic*

Publicaţia se difuzează, în principal, prin Comisia de Folclor a Academiei Române şi prin colegiul de redacţie al „Revistei de Etnografie şi Folclor" (tel. 6200543).

ISSN 1220—5370

REF, tom 38, nr. 1—2, p. 1—190, Bucureşti, 1993

S.C. UNIVERSUL S.A c. 3701

43 356

Lei 200 pentru persoane fizice
Lei 500 pentru persoane juridice

XF1172
200150

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Tomul 38

5

1993

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

COLEGIUL DE REDACȚIE

Director :

Acad. prof. ZOE DUMITRESCU BUȘULENGA

Redactor-șef :

ALEXANDRU DOBRE

Membrii :

Prof. ALEXANDRU BALACI, membru corespondent al Academiei Române ; TIBERIU ALEXANDRU ; STANCA CIOBANU ; ION H. CIUBOTARU ; NICOLAE CONSTANTINESCU ; CONSTANTIN COSTEA ; ION CUCEU ; IORDAN DATCU ; GABRIEL GHEORGHE ; ION GHINOIU ; SABINA ISPAS (secretar responsabil de redacție) ; MARIN MARIAN ; ILIE MOISE ; I. OPRIȘAN ; MIHAIL M. ROBEA ; BORIS ZDERCIUC.

În țară vă puteți abona prin intermediul birourilor de poștă.

Toate comenzile externe pentru revistele apărute la Editura Academiei Române se vor adresa la ORION S.R.L., Splaiul Independenței 202 A, București 6, ROMÂNIA, PO BOX 74 — 19 București, Tx 11939 CBTxR Fax (40) 13122425.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa colegiului de redacție al ,,Revistei de Etnografie și Folclor".

La ,,Revue d'etnografie et de folklore" paraît 6 fois par an. Toute commande de l'étranger pour les revues parue aux Editions de l'Académie Roumaine sera adressée à ORION S.R.L., Splaiul Independenței 220 A, București 6, ROMÂNIA, PO BOX 74 — 19 București, Tx 11939 CBTxR Fax (40) 13122425.

En Roumanie vous pouvez vous abonner par les bureaux de poste.

APARE DE 6 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI
BUCUREȘTI

Institutul de Etnografie
și Folclor ,,C. Brăiloiu"
70166, Str. TAKE IONESCU 25

REVISTA
DE
ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Tomul 38 1993 Nr. 5

SUMAR

STUDII ȘI MATERIALE

PAUL H. STAHL, membru de onoare al Academei Române, *Moșitul și nășitul. Transmisia lor în cadrul neamului* 419
ALINA IOANA CIOBĂNEL, *Unități de locuire în moșia satului* 439

„*CIVILIZAȚIA PÂINII. CIVILIZAȚIA GRÂULUI*"

OFELIA VĂDUVA, *Civilizația pâinii* 451
ZAMFIRA MIHAIL, *Pâinea în cultul ortodox și semnificația sa în viața laicilor* 465
CORNELIA BELCIN PLEȘCA, *Civilizația grâului în Evul Mediu românesc. Tehnici și simboluri* 473
GEORGETA MORARU, *Etnologia agrară. Direcții noi de cercetare* 489

NOTE ȘI DISCUȚII

ALEXANDRU DOBRE, *Un donator generos și binecuvântat :* **Jacques M. Elias.** *70 de ani de la moarte* 507

RECENZII

MIRCEA ELIADE, *Memorii*, I. (1907–1960); II. Recoltele solstițiului (1937–1960). Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Handoca. București, Editura Humanitas, 1991, 360 + 238 p. (*Al. Dobre*) 517
GEORGETA ROȘU, *Jucării din lut*, Editura pentru Tineret și Sport – EDITIS, 1992 (*Silvia Zderciuc*) 519
BAZELE ETNOGRAFIEI ROMÂNE. Partea I, Dr. CORNELIA BELCIN PLEȘCA. Partea a II-a, Dr. ION GHINOIU, București, 1992 (Universitatea Independentă „Dimitrie Cantemir", Facultatea de Istorie), 216 + 216 p. (*Zamfira Mihail*) 520
CORNELIA BELCIN PLEȘCA, *Etnografie universală*, Universitatea Independentă „Dimitrie Cantemir". Facultatea de Istorie, București, 1992, 98 p. (*Zamfira Mihail*) 522
STANCA IANEVA, *Pâine rituală bulgară*, Editura Academiei Bulgare de Științe, Sofia, 1989, 140 p. (*Ofelia Văduva*) 523

REF, tom 38, nr. 5, p. 415–554, București, 1993

Du grain au pain. Symboles, Savoires, Pratiques, Collection Ethnologies d'Europe, nr. 2, aug. 1992, Bruxelles (*Ofelia Văduva*) 525
Semnal. *Lucrări recent apărute la Editura Academiei Române* (*Al. Dobre*) . . . 527

REVISTA REVISTELOR

Sugestii pentru istoria folclorului și a folcloristicii românești : STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI (*Al. Dobre*) 529
REVISTA ISTORICĂ (*P. Florea*) 530
ETNOLOGIA EUROPAE CENTRALIS, Brno, 1992 (*Monica Budiș*) 530
Publicații periodice străine primite la redacție (*Cornelia Belcin Pleșca*) 532

BREVIAR (rubrică organizată de *Al. Dobre*)

● Profesorul Gheorghe Focșa la 90 de ani (*Georgeta Stoica*) ● Premiile Academiei Române pe anul 1989 (*Al. D.*) ● Scrisoare deschisă către Prezidiul Academiei Române (Dr. *Vasile Vetișanu*, Președintele Consiliului Științific al Institutului de Etnografie și Folclor ,,Constantin Brăiloiu" al Academiei Române). ● Intervențiile domnilor senatori Emil Tocaci (PAC) și Vasile Vetișanu (PNȚCD) în Parlamentul României. ● Alimentația țăranului român (*Georgeta Moraru*) ● A VI-a Ediție a Zilelor Etnologiei Europene Comparate (*Ofelia Văduva*) ● Din activitatea Asociației Folcloriștilor și Etnografilor teleormăneni (*Iulian Chivu*) ● Biblioteca lui Ovidiu Birlea (*Iordan Datcu*) ● In memoriam RODICA FOCHI (*Iordan Datcu*) 533

IN MEMORIAM

Constantin Catrina, Gh. N. DUMITRESCU-BISTRIȚA (15.IX.1895 — 3.II.1992) 545
Constantin Catrina, *Bibliografia lucrărilor folcloristului Gh. N. Dumitrescu-Bistrița* 550

REVUE D'ETNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE

Tome 38 1993 N° 5

SOMMAIRE

ÉTUDES ET MATÉRIAUX

PAUL H. STAHL, membre d'honneur de l'Académie Roumaine, *Sage femme et marraine, deux ,,institutions'' importantes chez les Roumains* 419
ALINA IOANA CIOBĂNEL, *Unités d'habitation villageoises* 439

,,LA CIVILISATION DU PAIN. LA CIVILISATION DU BLÉ''

OFELIA VĂDUVA, *La civilisation du pain* 451
ZAMFIRA MIHAIL, *Le pain dans le culte orthodoxe et sa signification dans la vie des laïques* 465
CORNELIA BELCIN PLEȘCA, *La civilisation du blé pendant le moyen âge roumain. Techniques et symboles* 473
GEORGETA MORARU, *Ethnologie agraire. Nouveles directions de recherche* 489

NOTES ET DISCUSSIONS

ALEXANDRU DOBRE, *Un donateur généreux et béni :* **Jacques M. Elias.** *70 ans de puis sa mort* 507

COMPTES RENDUS 517

LA REVUE DES REVUES 529

BRÉVIAIRE (rubrique organisée par Al. Dobre) 533

IN MEMORIAM

Constantin Catrina, GH. N. DUMITRESCU-BISTRIȚA (15.IX.1895–3.II.1992) 545
Constantin Catrina, *La bibliographie des ouvrages du folkloriste GH. N. DUMITRESCU-BISTRIȚA* 550

REF, tome 38, n° 5, p. 415–554, Bucarest, 1993

MOȘITUL ȘI NĂȘITUL

Transmisia lor în cadrul neamului

PAUL H. STAHL,
membru de onoare al Academiei Române

Funcția de naș ca și aceea de moașă aveau un loc de cinste în relațiile sociale din trecut. Despre nășit se știe peste tot că dă naștere la relații de rudenie, dar faptul că și moșitul o făcea apare ca mai puțin cunoscut; este vorba desigur de un aspect legat de trecut, când orice femeie cu experiență putea deveni moașă. Locul ei și importanța ei pentru relațiile sociale s-au schimbat atunci când moașa n-a mai fost legată de familie ci aparținea unui dispensar medical.

Prezentarea împreună a acestor două forme de înrudire este determinată nu numai de faptul că se aseamănă în manifestările lor, ci și pentru că ambele sunt legate de naștere. Informațiile culese în Europa răsăriteană sunt poate cele mai semnificative în această privință, societățile din această regiune păstrând un număr însemnat din caracteristicile trecutului. Creștinismul ortodox domină, cu toată prezența importantă a catolicismului, a protestantismului, a mozaismului sau a islamismului. Cercetarea de față privește în primul rând populațiile ortodoxe ale regiunii, mai ales cele din Europa de Sud-Est; ea se orientează explicabil înspre aspecte care țin mai ales de trecut și care sunt greu de sesizat în zilele noastre.

Din ansamblul aspectelor în care apar cele două funcțiuni, de moașă și de naș, mă opresc asupra celor legate de transmiterea lor în cadrul neamului și de asemănările dintre ele. Încep prin prezentarea situațiilor tipice pentru România și aceasta nu pentru că îmi sunt cel mai bine cunoscute, ci pentru că acolo apar în formele cele mai tipice și deci cel mai ușor de definit; ele îmi permit să continui prezentarea situându-le pe planul mai larg el Europei de Sud-Est.

1) NAȘUL

Satul Drăguș

a) Așezat în sudul Transilvaniei, în vechea Țară a Oltului, satul românesc Drăguș prezintă caractere tipice pentru regiunea Țării Oltului. Cea mai mică unitate socială, gospodăria, are un grup domestic care nu pare a fi variat în decursul ultimelor două secole, de când înregistrările

REF, tom 38, nr. 5, p. 419—437, București, 1993

și cercetările moderne le-au putut înregistra. El este compus esențial dintr-o pereche căsătorită ce trăiește împreună cu copiii necăsătoriți (Stahl P. H., 1986, p. 1 sq.).

— o pereche se căsătorește, grupul domestic fiind compus astfel din două persoane;

— la nașterea copiilor, grupul domestic este compus din părinți și copii necăsătoriți;

— ajunse la vârsta căsătoriei, fetele părăsesc casa părintească, de obicei în ordinea vârstei și se așează în casa bărbatului, căsătoria normală fiind cea virilocală;

— băieții părăsesc și ei casa părintească, de obicei tot în ordinea vârstei și în momentul în care se căsătoresc se instalează într-o locuință nouă, formează o gospodărie nouă și își primesc acolo soția;

— unul din băieți, de obicei cel mic, rămâne cu părinții și își aduce soția la el; grupul domestic este atunci compus din perechea părinților, perechea fiului cadet și copiii necăsătoriți ai acestuia din urmă;

— dacă un cuplu nu are băieți ci doar fete, una din ele rămâne cu părinții și își aduce soțul la ea; este așa-numita ,,ginerire pe curte'' cunoscută în întreaga Europă și purtând adesea un nume caracteristic, distinctiv; în această situație nu se mai spune că soțul ,,se însoară'', ci că ,,se mărită'', folosindu-se verbul care definește căsătoria unei femei; este desigur o situație de excepție față de regula generală, dar totuși relativ frecventă la români; din virilocală căsătoria a devenit uxorilocală (Stahl P. H., 1991).

b) Henri H. Stahl studiază în anii treizeci viața socială drăgușană și publică în 1936 un articol care deschide drumul cercetărilor moderne asupra nășitului; avem astfel pentru prima dată o analiză sociologică a ritualului acestei forme de înrudire sufletească și a regulilor ei de transmisie în cadrul neamului. Aceste relații sunt astfel definite: ,,În viața satului Drăguș nașul nu este numai o persoană care apare cu anumit rol ritual, la un botez sau o cununie, ci o persoană legată statornic de o serie de acte rituale, care formează între ele un sistem. Astfel, a boteza pe cineva înseamnă a-ți lua îndatorirea de a-l cununa, de a-i fi naș la « cea de a doua cununie », sau la « punerea mesei », a-i boteza copiii și a-l duce la groapă, luându-i de acolo « mărul », ce apare în ceremonia funebră drăgușană. În actul nășiei sunt deci implicate două serii de oameni, cea a nașilor, cari urmează să se înlocuiască unii pe alții in succesiunea necurmată a acestor îndatoriri, și cea a finilor, cari de asemeni moștenesc această calitate a lor'' (p. 25).

Aceste reguli ale relațiilor sociale ce se țes cu ocazia transmiterii funcției de naș au fost apoi semnalate parțial și în alte studii, mai totdeauna însă ignorând această primă prezentare complexă. Unele precizări sunt necesare pentru a înțelege modul corect de funcționare al sistemului de transmitere; le iau din același articol citat mai sus. Ele interesează prin asemănările puternice pe care le prezintă cu evoluția gospodăriei și grupul ei domestic, așa cum a fost făcută ceva mai înainte.

,,Obligația de a năși este în principiu neîntreruptă. Trebuiește deci ca ea să poată fi transmisă din generație în generație. Cum anume se procedează? Ne putem ușor convinge că și în această privință realitatea cea mare, care trece chiar dincolo de viața indivizilor, este gospodăria" (Stahl H. H., 1936, p. 26). Avem de o parte o gospodărie-naș, de alta o gospodărie-fin ; relațiile lor sunt următoarele, văzute mai întâi din perspectiva gospodăriei-fin :

— părinții au la căsătorie un naș, același care le va boteza toți copiii ;

— fetele care la măritiș pleacă din gospodăria-fin au la căsătorie nașul gospodăriei în care se instalează, și care le-a botezat soțul ; copiii lor au la botez tot nașul gospodăriei, adică cel ce le cunună pe ele și cununaseră socrii lor mai înainte ;

— băieții născuți în gospodăria-fin sunt cununați de nașul lor de botez, care cununase mai înainte pe părinții lor ;

— în cazul căsătoriei uxorilocale (ginerirea pe curte), ginerele are la cununie nașul de botez al soției, adică nașul obișnuit al gospodăriei în care s-a așezat.

Dacă observăm situația din punctul de vedere al gospodăriei-naș lucrurile se prezintă astfel :

— soțul (eventual soția lui) sunt nași de căsătorie și de botez al persoanelor ce locuiesc în gospodăria-fin ;

— la moartea nașului (nașei) funcția lui e preluată de către feciorul rămas în gospodărie, deci de obicei de către cel mai mic dintre băieți ;

— dacă și aci se ivește o căsătorie uxorilocală, funcția de naș e preluată de către soțul fetei fără frați, venit să trăiască în gospodăria-naș.

Se întâmplă însă ca atunci când gospodăria-naș nu poate boteza sau căsători pe toți cei trăind sau ieșiți din gospodăria-fin, numărul cererilor fiind prea mare, ea să transmită o parte din drepturile ei altor gospodării desprinse din ea (de exemplu unuia din băieții instalați aparte).

Este deci vorba de transmiterea unui bun sufletesc care se desfășoară asemenea transmiterii unui bun material prin moștenire ; ea se desfășoară ținând seama de gospodărie, și numai în cazuri excepționale (de exemplu dispariția unui neam) relația gospodăriei-naș cu gospodăria-fin se întrerupe.

c) Pentru a pune și mai bine în lumină această prioritate a gospodăriei față de persoanele care o compun și care se exprimă în cele mai multe sectoare ale vieții sociale din Drăguș, citez cazul numelui de neam, așa cum apare tot într-un articol al lui Henri H. Stahl și tot în satul Drăguș (1959, p. 126 sq.) :

— copiii născuți într-o gospodărie au numele de neam al acelei gospodării :

— la căsătorie, fetele care vin în casa soțului iau numele lui de neam, în fapt al gospodăriei soțului ;

— la fel se întâmplă și în cazul unei căsătorii uxorilocale : bărbatul așezat la soția lui ia numele gospodăriei ei (în fapt al neamului socrului).

Situație de excepție, ea pune în lumină însemnătatea gospodăriei în atribuirea numelui ; aceeași situație poate fi observată în alte regiuni ale Europei, de exemplu în zona Pirineilor, unde funcționează sistemul numit de către cercetători „cu casă" (prin casă înțelegându-se gospodăria). Și acolo, cei care se instalează într-o gospodărie iau numele gospodăriei, indiferent dacă este vorba de un bărbat sau de o femeie (Brutails, p. 117 sq. ; sau lucrarea colectivă „Los Pirineos").

În satul Drăguş apar cazuri în care regula se verifică în două rânduri (Stahl H. H., 1959, p. 127); o femeie se mărită şi se duce în gospodăria bărbatului luând numele de neam al acelei gospodării; după o bucată de vreme soţul îi moare; se recăsătoreşte; al doilea soţ vine în gospodăria primului soţ şi ia numele acelei gospodării.

Un paralelism evident apare în desfăşurarea vieţii gospodăriei şi a grupului ei domestic, cu năşitul şi cu numele de neam.

Transmiterea năşiei

Cu toate că transmiterea năşiei este înţeleasă şi cunoscută ca fiind una singură, de fapt ea ascunde mai multe acţiuni: a) prima şi cea mai cunoscută este aceea care notează o relaţie între botez şi căsătorie, relaţie continuată pe cât se poate fără întrerupere (botez — căsătorie — botez — — căsătorie...); este transmisia asupra căreia Hammel dă informaţiile cele mai bogate (1968): b) a doua transmitere este aceea care, de la botezul primului copil de către un naş, trece la botezul fraţilor lui; c) a treia formă este aceea care se manifestă prin trecerea năşiei de la o generaţie la alta după regulile arătate mai sus; d) în fine, a patra transmitere a funcţiei de naş este aceea care pleacă de la o gospodărie-naş şi merge la o gospodărie înrudită.

Dacă transmisia năşiei este probabil cel mai clar expusă pentru satul Drăguş, ea este practicată şi cunoscută de multă vreme; citatul care urmează o dovedeşte. Cronicarul bizantin Georgios Sphrantzes afirmă la 1438 următoarele: „Iar în acelaşi an, la 26 ale lunii ianuarie, m-am cununat cu Elena fata secretarului împărătesc Alexie Paleologul Tamplacon. Şi la 1 mai din anul 1439 s-a născut fiul meu Ioan, pe care şi împăratul oblăduitorul meu chir Constantin l-a ţinut la sfântul botez, el care înainte de aceasta ne şi cununase... Şi la 16 aprilie din acelaşi an (1441), tot în duminica luminată, mi s-a născut fiica Tamar, pe care domnitorul meu despotul chir Constantin a ţinut-o şi pe dânsa la sfântul botez" (p. 63). Împăratul îşi cunună deci mai întâi ministrul, îi botează primul născut şi apoi îi botează şi următorul copil. Avem astfel o transmitere de la cununie la botez, şi de la botezul unui copil la acela al fraţilor lui.

Botezul tuturor copiilor unei perechi căsătorite de către acelaşi naş este semnalat la albanezi încă din secolul trecut (Hahn, p. 180): „Naşul (« kumbaros ») tânărului cuplu îi botează de obicei toţi copiii". Se întâmplă ca naşul care este de obicei naşul moştenit („Erblich" — de neam, în linie bărbătească) şi care căsătorise perechea, să boteze doar primul copil; „pentru ceilalţi copii este întrebat dacă doreşte să continue să năşească sau dacă este de acord să se caute alţi naşi pentru ceilalţi copii" (p. 149). Trei forme de transmitere sunt deci semnalate de către Hahn. La albanezii din Peloponez naşul de botez al băiatului este apoi naşul lui de cununie (Vellioti, p. 70); în cazul că moare, funcţia lui este preluată de către soţie sau de unul din fii (p. 70).

În colecţia enciclopedică apărută sub direcţia lui Migne, se spune încă din 1853 că la români „funcţia de naş... este ereditară în familii şi constituie o înrudire care nu se stinge decât când una sau alta din familii se stinge" (Migne, p. 1845). Mai veche este menţiunea făcută de către secretarul italian al lui Constantin Brâncoveanu, Anton Maria del Chiaro Fiorentino în 1718 : ,,Aceiași care au fost nași de căsătorie sunt poftiţi să fie nași de botez" (p. 73) ; el adaugă și că nașul de căsătorie este numit cumătru de inel (,,compare dell'anello") iar nașa, cumătră de inel (,,comare dell'anello") (p. 68).

La ţăranii români din Vâlcea se urează nașilor cu ocazia căsătoriei : ,,Să vă trăiască (mirii), să aveţi parte de ei, să le botezaţi (copiii)" (Fira, p. 41). Într-un studiu recent asupra românilor din Maramureș vedem că nașa de botez, întovărășită de soţul ei căsătorise mai înainte părinţii copiilor ; și aici nășia se transmite de la o generaţie la alta (Masson, p. 46). Într-un sat vecin, Gail Kligman notează o practică asemănătoare (p. 36). În Ţara Oașului, Danielle Musset vede că nașul de căsătorie și soţia lui fuseseră nașii de botez ai mirelui : ,,Sistemul de nășie, așa cum există la Moișeni, este o instituţie complexă care creează o rudenie sufletească ce se moștenește între două neamuri ; un bărbat A este nașul de botez al tuturor copiilor unui bărbat B, inclusiv al fetelor lui ; atunci când copiii se căsătoresc, nașul A va deveni nașul de căsătorie al tuturor băieţilor. Apoi, când se vor naște copii, A va fi din nou naș de botez al copiilor finilor lui" (p. 94). Dacă nașul este prea vârstnic trece această obligaţie fiului lui ; dacă are mai mulţi, i-o trece aceluia care moștenește casa părintească în același timp cu funcţia de naș. Aceeași transmisie legând nașii de botez cu cei de la căsătorie este semnalată în 1892 de către Simion Florea Marian (p. 68). Românii din Basarabia cunosc și ei relaţia dintre nășia de botez și cea de căsătorie (Griza, p. 21).

La aromâni un singur naș botează toţi copiii, acela care a căsătorit părinţii (Wace, Thompson, p. 102 și 104). În satul aromânesc Furca, în 1970, nașul de căsătorie era nașul de botez măcar al unuia dintre copii : ,,Relaţia de înrudire dintre două neamuri are tendinţa de a se continua dincolo de generaţii ; fiul unui om va fi nașul de căsătorie al celor botezaţi de către tatăl său" (Schein, p. 97 și 221).

La slavii de sud, în afara lucrării citate a lui Hammel, alţi autori descriu acest obicei și ajung la aceleași concluzii. Trebuie să adaug că cifrele publicate de Hammel și care dovedesc respectarea regulilor de transmisie, includ și populaţii românești din Iugoslavia (Timoc), populaţii la care aceste reguli apar ca fiind cel mai strict respectate. Autorul numește pe români ,,vlahi", cu numele dat de către sârbo-croaţi, și se limitează la consultarea bibliografiei sârbo-croate uitând-o pe cea românească. Datele lui privind ,,vlahii" trebuiesc adăugate celor privind pe românii de la nordul Dunării.

Mary Edith Durham (1928, p. 291) afirmă că în Muntenegru ,,este obiceiul ca același om să fie nașul de botez al tuturor copiilor unei familii". Schneeweis (1931, p. 48—49) constată că nașul de căsătorie este prezent și la botez ; dacă nu poate să o facă, fiul lui îi ia locul. Milenko Filipović (1963, p. 78) afirmă că la croaţi și mai ales la sârbi ,,nășia care unește două neamuri este permanentă și nu se schimbă ; la ei, funcţia de naș se moștenește din generaţie în generaţie ; ea leagă neamuri sau gospodării. mai degrabă decât persoane". Tot el adaugă faptul că, dat fiind importanţa ei, ,,nu e de mirare că nășia este uneori tratată ca un fel de capital imaterial ; nu numai că poate fi moștenită sau împărţită ca un bun material, dar poate fi și cumpărată sau vândută, așa cum se petrece spre pildă în Macedonia" (p. 78). Hammel spune și el că nășia trebuie privită ca un contract ce leagă mai curând grupe decât indivizi (1968, p. 89).

O situație surprinzătoate apare într-un sat din Macedonia, situație care fără a fi direct legată de cele discutate aci, este totuși apropiată de ele. Satul are un naș, numit de către săteni ,,popa al nostru țărănesc". Această funcție este electivă pe bază de neam ; ea este preluată pe rând anual, de către un membru al unuia din cele trei neamuri mai vechi ale satului (Obrebski, 1977, p. 8—10).

La grecii din Peloponez se regăsește legătura căsătoriei-botez, nașul de căsătorie având dreptul să boteze măcar pe cel dintâi dintre copii (Aschenbrenner, p. 45) ; el constată existența unei transmiteri de la o generație la alta (p. 55). Într-un sat din Creta, ,,odată stabilită această relație, scopul celor ce participă la ea este de a o menține... și de a o transmite generației următoare și chiar mai departe. Acest scop este atins grație unei strategii pe care sătenii o urmează cu puține excepții și care constituie regula transmisiei : astfel, nașul de căsătorie (,,koumbaros") este totdeauna chemat să boteze primul copil al unui cuplu pe care l-a cununat : nașul de botez (,,santolos") al unei fete este totdeauna chemat să o căsătorească" (Hatzaki, p. 49). Dacă nașul moare, este înlocuit de către fiul, fratele sau chiar soția lui (p. 48). La Saracatsanii de limbă greacă, grup nomad, ,,nașul de căsătorie are în teorie dreptul de a boteza toți copiii cuplului... Dacă primul copil este o fată, o botează și apoi trebuie să fie și nașul primului fiu" (Campbell, p. 222). Se întâmplă însă după botezul primului copil să se ceară voie nașului ca ceilalți copii să aibă alți nași.

O formă aparte de nășie este aceea numită simetrică (Gudeman, 1975, p. 233 sq.) ; ea este semnalată ca fiind o excepție la muntenegrini mai ales ; Hammel (p. 73) afirmă că nu există mai de loc în sudul și estul Sârbiei (deci probabil nici la ,,vlahi"). Această formă este bine descrisă și pare a fi obișnuită printre catolicii maghiari din pustă ; astfel, în satul Atany ,,găsim o relație simetrică ; cele două perechi căsătorite sunt reciproc nașii copiilor celeilalte perechi. Rezidența în același sat apare ca obligatorie în aceste cazuri " (Fel, Hofer, p. 163). În același loc găsim și legătura dintre nășia de botez cu cea de căsătorie, transmisă de la o generație la alta (p. 163—164). Transmiterea nașului de botez este cunoscută și în regiunea râului Ipoly ; cel care botează un copil, botează toți copiii unui cuplu (Kapros, p. 225 sq.).

Motivele transmiterii nașului

Pentru care motiv aceste reguli ale transmiterii sunt atât de strict urmate în numeroase regiuni ? Se pot invoca mai multe motive și în primul rând însuși faptul că pentru Biserică este vorba de o rudenie care leagă două grupuri între ele și nu numai două persoane. Oamenii au interesul de a avea relații cu anumite grupuri, interes care se poate explica în mod variat. Astfel, pentru ciobanii din insula Karpathos, de exemplu, nășitul rezolvă probleme economice. În acea insulă, în satul Elympos de pildă, se cunosc două categorii profesionale care nu se căsătoresc între ele, agricultorii (având o poziție socială superioară) și ciobanii. Între ei există legături de rudenie pe planul nășiei, agricultorii fiind nașii. Aceștia sunt proprietarii terenurilor pe care pasc oile, și ei le închiriază ciobanilor care le sunt fini (Capetanakis). Alteori, persoane de rang social inferior, săraci spre pildă, caută să aibă drept nași oameni bogați sau având o poziție socială superioară; nășia devine astfel un mod de a se proteja în viață. În societățile unde există vendetta, nășia devine un mijloc de a stinge un conflict dintre cele mai eficace (Migne, p. 1323; Demelić, p. 150 sq.; Wlahovitj, p. 227); ritualul nășiei ia în aceste cazuri forme complexe, deosebit de interesante, care nu mai au decât prea puțin de a face cu creștinismul; elementele păgâne incluse în aceste ceremonii sunt numeroase.

Un alt motiv străin creștinismului, legat doar de necesități sociale, poate deveni un factor de încetare a unei relații de nășie. Se cunoaște astfel cazul în care nașul de nuntă botează numai primul copil al perechii căsătorite; apoi, cu învoirea lui, se aleg alți nași pentru ceilalți copii, în dorința dė a stabili noi relații sociale.

Se poate aminti de asemenea un factor care continuă sau acompaniază pe cel dinainte; odată ce o relație socială a fost formată, prin simpla forță a inerției, dorința de a nu întrerupe o relație, ne explică pentru ce se continuă. Este nevoie fie de o intervenție a destinului (copii botezați și care mor) sau de dorința aprinsă de a lega noi relații sociale, pentru a determina schimbarea nașului.

În sfârșit, un al treilea element intervine mai ales în cazurile în care nașii locuiesc în același sat cu finii, sat a cărui populație este puțin numeroasă. Într-adevăr, nășia dă naștere la interdicții de căsătorie care în trecut mergeau departe, până la al 7-lea neam. Înmulțind relațiile de rudenie cu diferite gospodării din sat se ajunge la situația în care nu mai poți găsi o soluție în sat. Or, regula obișnuită în trecut era aceea a endogamiei de sat, adică a obligației de a-ți lua o nevastă din satul în care trăiești. Ar fi deci vorba de un motiv important care determină păstrarea relațiilor dintre nași și fini, fără a le înmulți peste măsură. Simion Florea Marian citează de altfel acest motiv (p. 167) pentru români; Lucy Garnett o face pentru greci (p. 104). Dorința de a găsi o soție în satul tău, respectând în același timp regulile fixate de către Biserică, este un răspuns curent în satele românești pentru a justifica menținerea relațiilor de nășie.

Delimitarea grupelor care se înrudesc

Caracterul de grup al înrudirii prin nășie este bine cunoscut. Milenko Filipović afirmă că la slavii de sud nășia „este mai curând legată de familii sau de gospodării decât de persoane individuale" (1968, p. 125); este o relație „care unește grupuri, mai curând decât indivizi" spune Hammel (p. 89). La greci „el unește două familii" (Aschenbrenner, p. 54). „Dreptul de a năși aparține gospodăriei și nu unei persoane" constată în satul Moișeni din Țara Oașului Danièle Musset (p. 95). „Prin nășit se leagă între ele două gospodării" observă într-un sat românesc din Iugoslavia Dejan Dimitrijević (p. 48).

Caracterul de grup al nășiei rezultă atât din aceste citații cât și din faptul transmiterii în cadrul neamului; unele precizări trebuie adăugate pentru a cunoaște mai bine limitele grupelor care se înrudesc, cunoaștere ce permite și o apropiere cu grupele constituite pe baza înrudirii prin moșit.

Prima delimitare a grupului nașului și a celui al finului este dată chiar de regulile Bisericii ; până în secolul trecut, rudenia mergea până la al șaptelea grad. Numai descendenții direcți ai nașului și ai finului sunt cuprinși în aceste grupe, ceea ce deosebește acest fel de rudenie de rudenia de sânge, care cuprinde și colateralii. Cu toată această limitare, faptul că rudenia prin nășie mergea până la al șaptelea grad (deci trei generații) creează probleme greu de rezolvat pentru satele din trecut, al căror număr de locuitori era mic. Or, pe de o parte rudenia din nășie dă naștere la interziceri de căsătorie, iar pe de alta în satele trecutului endogamia sătească era puternic dominantă ; oamenii își căutau un soț sau soție chiar în satul lor, străinii putând greu să pătrundă într-o comunitate sătească. Grupul celor între care este interzisă căsătoria din cauza nășiei devine important mai ales la nivelul celei de a treia generații.

Putem presupune că aceste interziceri nu au funcționat totdeauna riguros, și că memoria înrudirii prin nășie ajunsă la a treia generație putea să se șteargă, totuși prezența acestor reguli ale Bisericii crea probleme. De abia în secolul al 19-lea și mai ales al 20-lea regulile Bisericii Ortodoxe devin mai suple.

Următoarea delimitare a grupelor ce se înrudesc prin nășie este cea deja citată, a gospodăriei ; toți membrii gospodăriei-naș se consideră înrudiți cu cei ai gospodăriei-fin, trecând astfel dincolo de regulile Bisericii și agravându-le.

O a treia delimitare este mai puțin precisă decât cele precedente : ea dă naștere la legături vagi între neamurile mai depărtate ale celor două gospodării. Cu cât rudele sunt mai apropiate, ele sunt mai direct legate de relațiile dintre cele două gospodării ; cu cât sunt mai depărtate, legătura pare a se estompa. Astfel, toți invitații finului la un botez vor numi ,,naș'' și ,,nașă'' pe cei ce botează, ba chiar pe toți membrii gospodăriei-naș. Cei ce nu sunt rude cu finul (vecinii spre pildă invitați la botez) fac același lucru. Situația se complică încă mai mult atunci când la o nuntă acționează ca nași mai multe perechi.

Prezența celor două grupe care se înrudesc la o nuntă se manifestă nu numai în felul cum își spun unii altora, dar și în alte feluri. Astfel, dansul, care în societățile trecutului avea legături puternice cu structurile sociale, intervine și aici ca element clasificator. Cu ocazia unei călătorii pe care o face în Grecia spre mijlocul secolului trecut, Earl von Carnarvon asistă la o nuntă în regiunea Argosului și privește cum dansează invitații : ,,Se văd două părți deosebite. Cea a miresei executa un dans războinic solemn dar plin de grație, în sunetele tamburinei și cimpoiului. Odată terminat dansul, au luat mireasa plecând încet, în liniște. După plecarea lor, invitații mirelui au început un dans smirniot (din regiunea Smirnei), ridicând din când în când armele în sus'' (p. 79—80).

Stanley Earl Aschenbrenner observă în Peloponez că cele două grupe vorbesc una despre alta spunând ,,noi'' și ,,ei'' (p. 54). Și, așa cum se vede la botezuri la români, ,,perechea nașilor și cea a părinților finului, sau nașii de nuntă și perechea mirilor, se numesc unii pe alții « koumbare » (cumetre) : rudele lor apropiate își spun și ei unii altora « cumetre », și continuă să o facă și atunci când bătrânii nu mai sunt în viață. Astfel, un bărbat de 38 de ani, al cărui naș murise de 25 de ani, îi spunea fiului nașului tot naș. Se poate vedea adesea cum rudele apropiate ale celor două părți au unii față de alții o atitudine de încredere, respect" (p. 55).

Studiul Irinei Hatzaki cuprinde informații prețioase pentru societatea din Creta. Numele legate de înrudire prin nășie la botez privesc numeroase persoane : frații și surorile finului, care, chiar dacă nu sunt botezați de același naș îi spun totuși ,,nașule". Părinții și bunicii celor două neamuri (din partea mamei și din partea tatălui) fac la fel : frații și surorile părinților fac la fel, uneori chiar și rudele mai depărtate. Dacă observăm grupul nașului (p. 28) rudenia pare a cuprinde în chip normal soțul nașei sau soția nașului, frații și surorile nașului, părinții și bunicii lui ; toți aceștia îi spun finului ,,filiotso" (numele local al finului). Copiii celor două grupe își spun ,,frățiori" — ,,synaderfakia". Se poate observa că vocabularul populației pe care o studiază cuprinde cuvinte care amintesc de prezența în trecut a unei administrații venețiene. Astfel, nașul de botez este numit ,,santolos", iar finul ,,filiotso'", și aceasta deși nu este vorba de o populație catolică ci de una ortodoxă ; aceste cuvinte de origine italiană sunt utilizate în paralel cu altele grecești.

Situații asemănătoare apar printre aromâni : ,,De obicei relația (de nășie) merge dincolo de persoanele interesate direct, în așa fel încât și neamurile lor devin rude sufletești. Spre pildă un bărbat va numi sora nașului său « nașă ». În consecință, numărul persoanelor incluse în aceste relații este mai mare decât cuplul nașilor de botez sau de nuntă" (Schein, p. 221).

În sfârșit, putem considera drept grupe determinate de nășie pe acelea formate de generațiile care se succed, înrudite la origine cu unul sau altul din cele două grupe. Contururile acestor grupe nu sunt precise întrucât vremea aduce mereu noi schimbări, de n-ar fi decât faptul că fetele ies din gospodăria părinților și se duc în cea a soțului.

2) MOAȘA

Moașa de neam

Într-o lucrare apărută în 1910, medicul Charles H. Laugier publică observațiile lui făcute asupra regiunii Doljului, în care medicina empirică era practicată pe scară largă. Culegându-și cu grijă informațiile, el face monografia medicală a județului și semnalează cu această ocazie prezența moașei de neam : ,,Fiecare familie își are moașa sa. Pot să moșească — adică să taie buricul — și copiii, aceasta în scop că dacă moare moașa, să rămâie unul din copiii săi în loc pentru ca gradul de rudenie între familii să nu se piardă" (p. 48). Cam în aceeași vreme, Ovid Densusianu (1915, p. 231) include într-o lucrare de lingvistică textul unui manuscris al lui Ion Pop Reteganul privind obiceiurile din Țara Hațegului : el spune că ,,toată casa își are moașa sa din moși-strămoși", și că ,,fiecare familie își are moașa sa care trei zile nu se depărtează deloc de nou născutul și-l apără" (p. 232).

Primul studiu temeinic consacrat moașei de neam este semnat de Florica Lorinț (1967 a) ; ea notează în județul Gorj numele care se dau moașei : ,,moașă de moștenie" ; ,,moașă de baștină" ; ,,moașă de ocină" (p. 128). Regiunea pe care o studiază este vecină cu cea studiată de Laugier. Autoarea afirmă că are date asemănătoare și pentru alte regiuni (Hunedoara, Argeș, Cluj, Maramureș).

Cum se alege moașa ? Ea pare a fi la origine aleasă dintre consângeni, apoi este moștenită. Această moștenire, care înseamnează ca și pentru nășie o transmitere, se face prin bărbați : ,,moașa aparține familiei tatălui copilului". Ar fi vorba deci de o transmitere pe linie patriliniară : ,,Moașa apare astfel legată nu numai de spița de neam a tatălui copilului ci și de gospodăria care reunea odinioară neamul..." (Lorinț, 1967 a, p. 129). ,,În cazul în care moașa era prea bătrână pentru a-și mai putea îndeplini îndatoririle, atribuțiile ei treceau asupra unei femei mai tinere din neam, de obicei nora moașei, adică femeia care rămânea să conducă gospodăria bătrânească" (p. 129). Această situație reproduce întocmai situația năşitului ; femeia venită prin căsătorie în casa celui mai mic dintre fii continuă tradiția legăturii acestei gospodării cu altă gospodărie.

Relația unind gospodăria-moașă cu gospodăria-lăuză, amintește întru totul relațiile care se țes cu ocazia nășiei :

— relația unește două neamuri și două gospodării ;
— transmisia se face patriliniar ;
— ea se efectuează
  — prin bărbați la nășit, din tată în fiu ;
  — prin femei în cazul moașei, de la soacră la noră ; de la nora devenită soacră, la nora ei ;
  sau
  — de la mamă la fiică, dacă fata nu are frați și deci nu părăsește casa părintească la căsătorie.

Cum am văzut și la nășie sau la transmiterea numelui de neam, unele cazuri reprezentând situații excepționale pun în lumină puternic regulile de bază ; astfel, dacă într-o gospodărie nu există nici o femeie în putere în stare să fie moașă, ci numai fetițe, se face apel la o femeie cu experiență, dar care va acționa în prezența acelei fetițe pentru ca legătura dintre neamuri și gospodării să nu se stingă (Lorinț, op. cit., p. 129.)

Semnificațiile multiple ale numelui de moașă

Atunci când se numește persoana care ajută o femeie să nască, acel nume poate duce la confuzii întrucât are mai multe înțelesuri. Numele românesc probabil cel mai tipic în această privință este acela de ,,moașă", care este femininul cuvântului ,,moș". De origine tracă (Russu, p. 360), el este mai vechi decât limba română și se apropie de unele cuvinte folosite de către albanezi. La români, el este la originea unor cuvinte importante ale vieții lor sociale, întrucât se leagă de noțiunea de strămoș și de proprietate. Poate că sensul vechi al cuvintelor ,,moș" și ,,moașă" este cel mai interesant, întrucât moașă înseamnă și o persoană în vârstă, și o strămoașă, și o bunică, și o femeie care ajută copiii să vină pe lume.

Semnificația de femeie bătrână este luată și de cuvântul ,,babă", de origine slavă, și de acela de ,,bătrână" de origine latină (Scurtu, p. 15

sq.). Cuvântul ,,moașă'' (femeie care ajută copiii să vină pe lume) având și sensul de bunică, se regăsește la aromâni (Papahagi, p. 819); și aci funcționează în paralel cu cuvântul ,,bitârnu'' (Papahagi, p. 276). Într-un studiu consacrat obiceiurilor de naștere la românii din Basarabia, autorul (Griza) utilizează alternativ (cum o făceau și informatorii lui țărani) cuvintele de ,,moașă'', de ,,bunică'', de ,,babă''; primul are sensul de bătrână și de femeie ce ajută la naștere; al doilea pe acela de bunică, de moașă și de bătrână; al treilea de bătrână și de moașă. Cuvântul ,,babă'' însemnează de altfel în multe regiuni românești în chip egal bătrână și moașă (Scurtu, p. 17).

Ami Boué notează la populații de origine slavă din Balcani că ,,femeile bătrâne care servesc drept moașe, «Babița», taie și înnoadă buricul'' (p. 497). Assia Popova insistă asupra cuvântului ,,baba'' la bulgari și asupra semnificațiilor lui multiple — bătrână, bunică, soacră, moașă, vrăjitoare. La sârbi cuvântul ,,baba'' sau ,,babitza'' înseamnă și bătrână și moașă, chiar dacă este vorba de o persoană tânără (Vekhovitc, p. 15).

Confuzia repetată a termenilor se explică probabil prin faptul că de regulă femeile în vârstă sunt cele care știu să aducă pe lume copiii; poate și faptul că adesea mama lăuzei (deci bunica) o ajută să nască, să fie la originea triplei semnificații de moașă-femeie bătrână-bunică.

Confuzia termenilor nu înseamnă și confuzia persoanelor, mai ales acolo unde se țes relații durabile între neamul moașei și acela al lăuzei. Am citat mai sus studiile Floricăi Lorinț explicând transmiterea moașei în Gorj, al lui Laugier pentru Dolj și al lui Ion Pop Reteganul pentru Hațeg. Se pot adăuga alte informații care, fără să vorbească direct de transmitere, marchează dorința de a avea o anume persoană drept moașă și nu o alta, ceea ce permite să se presupună că existau și relații speciale legând două grupuri. Iată spre pildă cele constatate la Clopotiva (Țara Hațegului) de către Ion Conea (1940, vol. 2, p. 407): ,,Când femeia a născut se cheamă îndată moașa care știe toate datinile ce trebuiesc îndeplinite cu această ocazie. Moașa ajută mai întâi muierii să se suie în pat; apoi taie buricul pruncului dacă nu s-a rupt... și pune pruncul în pat, lângă mumă-sa. Dacă se întâmplă ca acestea toate să fie făcute în lipsa moașei de către altcineva, atunci trebuie ca acest altcineva să ia copilul cu o cârpă, niciodată cu mâinile goale. Numai moașa poate să ia copilul cu mâinile goale. Altcineva nu i-o iertat că nu e bine'' (p. 407). Charles Laugier precizează că ,,dacă moașa destinată de lehuză a tăia buricul copilului său nu e de față la facere, sau facerea s-a întâmplat pe neașteptate și nu a fost timp să fie anunțată, copilul se ține cu cordonul netăiat aproape o jumătate de ceas până ce sosește moașa și numai după acest timp se taie de altă persoană'' (p. 50).

La aromâni ea singură asistă la nașterea copilului și tot numai ea poate curăți casa (Wace, Thompson, p. 101). La ruși se întâmplă că dacă nu se cheamă moașa pentru a ajuta la venirea pe lume a copilului, ea este chemată totdeauna după aceea pentru a împlini acțiunile care trebuiesc împlinite, și care constituie un adevărat ritual laic și păgân (Listova, p. 31).

Înrudire creştină şi înrudire păgână

Dacă pentru Biserică faptul că o moaşă aduce pe lume un nou născut nu are nici o consecinţă asupra relaţiilor de rudenie, situaţia este diferită pentru tradiţia ţărănească, tradiţie ce ne duce probabil spre timpurile precreştine. Într-adevăr, la români spre pildă, relaţia care lua fiinţă înainte vreme cu moaşa, mai ales cu moaşa de neam, moştenită, este o relaţie clară de înrudire. Dar ca toate formele de înrudire care nu sunt codificate de către Biserică sau de vreun text scris, este vorba de o înrudire care, deşi neîndoielnică, are forme neprecise.

Pentru năşie (de botez sau de cununie) se cunosc mai multe feluri de a delimita grupurile care se înrudesc şi care sunt mai multe la număr. Situaţia este asemănătoare în relaţia ce uneşte moaşa cu noul născut şi cu lăuza, relaţie care trebuie menţionată în primul rând. Terminologia este preţioasă pentru a semnala această înrudire ; moaşa este în acelaşi timp şi strămoaşa ; lăuza este „nepoată" ; noul-născut este şi el „nepot"-nepoată", nume ce poate fi apropiat de numele dat nepotului de bunic dar şi nepotului de unchi. Uneori se include în acest prim grup restrâns soţul moaşei, numit moş (Kligman, p. 65) ; cuvântul are în româneşte în vremea de astăzi semnificaţia de persoană în vârstă ; în cazul în care este vorba de soţul moaşei el este masculinul cuvântului moaşă, sens care nu este însă totdeauna clar perceput. Dar nepotul ? este nepot de bunic sau de unchi ? Sunt înclinat să cred că este nepot de bunic întrucât poate fi mai uşor apropiat de sensul de strămoş — strămoaşă a moaşei. În sudul Olteniei copilul adus pe lume de moaşă este numit „nepot de buric".

Dacă fiii unui naş sunt numiţi şi ei naşi de către întregul neam al finului, acelaşi lucru se întâmplă şi aici ; fetele moaşei care locuiesc cu ea, eventual nora ei locuind în aceeaşi casă, sunt numite de asemenea „moaşe" (Lorinţ, 1967 B, p. 5). Această a doua delimitare a grupului de rude este deci legat de gospodărie.

Un al treilea grup apare limitat în timp ; persoanele care au o relaţie mai mult sau mai puţin strânsă cu lăuza (prieteni, vecini, neamuri) vin să o viziteze şi cu acea ocazie numesc şi ei femeia care a ajutat-o cu numele de moaşă ; de data aceasta este vorba de un grup ale cărui limite nu sunt precise şi care aminteşte grupul oaspeţilor veniţi la un botez şi care cu acea ocazie se adresează toţi naşului zicându-i „naşule" !

În sfârşit, un al patrulea grup este cel care leagă generaţiile între ele, funcţia de moaşă fiind ereditară în legăturile ei cu o gospodărie. De data aceasta avem două neamuri care evoluează în timp şi care includ viii şi morţii.

Mary Edith Durham (1928, p. 191) notează la albanezi „un anume fel de înrudire spirituală care se formează între noul-născut şi femeia care i-a tăiat buricul", dar nu dă alte detalii. Listova (p. 43) afirmă că moaşa este numită de către ruşi „bunică", iar copiii aduşi de ea pe lume „nepoţi".

Orice formă de înrudire are consecinţe asupra interdicţiilor de căsătorie ; aceasta se petrece şi în cazul relaţiilor ce leagă moaşa cu lăuza şi cu noul născut. Astfel, sunt evocate interzicerile împiedicând căsătoria copiilor moaşei cu cei pe care i-a adus pe lume, dar aceste interziceri rămân neprecise întrucât se bazează numai pe o tradiție orală și vin probabil de la credințe ce preced creștinismului.

Neașteptată în manifestările ei, această înrudire păgână nu este singura ; într-adevăr, și alte forme de înrudire păgână continuă să existe în Europa de Sud-Est și contururile lor rămân vagi ca și în cazul precedent. Citez spre pildă două înrudiri comune întregei Europe din trecut ; este înrudirea prin laptele supt la același sân (frați — surori de lapte) sau prin înfrățire. Ambele sunt înrudiri arhaice, nerecunoscute de către Biserică, dar continuându-și totuși viața în mai toate societățile tradiționale europene. Înfrățirea era într-atât de puternică încât a forțat Biserica să o admită uneori, dar niciodată de bunăvoie, întrucât a fost tot atât de admisă cât a fost și de interzisă. Se cunoaște chiar un ritual creștin care se desfășura în biserică cu ocazia înfrățirii, probabil pentru înfrățirile unor personalități mai de seamă. În lumea țărănească este vorba însă de forme ce se desfășoară în afara Bisericii. Și aci apar interdicții care jenează căsătoriile, deși rămân neprecise.

3) CONCLUZII

Botezul pripit; confuzia ritualurilor

Prin insuși faptul că intervine în momentul nașterii, moașa este inevitabil, mai mult sau mai puțin, în legătură cu botezul, variațiile depinzând de structura socială generală a unei societăți. Se disting mai multe aspecte : primul este acela al botezului precipitat ; al doilea, participarea laolaltă cu nașii la botezul copilului ; al treilea, rolul ei de intermediar între noul născut, lăuză și Biserică.

Botezul pripit este prevăzut de către Biserică ; în cazurile în care copilul vine pe lume fără prezența unui preot și este în pericol de moarte, oricine poate să-l boteze. Cel mai adesea moașa este de față, ea este prima care vede măcar o parte din trupul copilului și prima care deci îl poate boteza. „Se crede despre un copil nebotezat că ăla-i dracu, dacă nu-i apă sfințită pe iel" (Mușlea, p. 150). La fel se crede la românii din Basarabia (Ștefănucă, p. 94), în satul Nerej din Țara Vrancei (Stahl H. H. 1939, p. 268), sau în Maramureș (Kligman, p. 166). Catolicii din Bulgaria cunosc și ei această situație : „an prius domi fuerit baptizatus, et si poterit dubitare de forma, in qua mulieres multoties errare possunt, tunc conditionaliter eum baptizet hac forma . . ." (Fermendziu, p. 124) ; textul precizează că persoana care a botezat este moașa. Călătorul italian Bartolomeo Bassetti notează în 1642 că în satele catolice din România, în absența preotului, copiii ajung la vârsta de trei ani fără a fi botezați, „măcar că moașele pot să-i boteze în caz de urgență, ei cer printr-o îngăduință specială (indulto) să poată și laicii să facă acest lucru și în afară de urgență, ca să nu lase pe oameni să trăiască asemenea animalelor" (p. 54).

În Rusia subcarpatică era obișnuit să vezi moașa botezând în cazurile urgente : „moașa poate boteza copilul după ce îl stropește cu apă sfințită. Dacă se naște un copil ea îi poate da un nume . . . Dacă copilul se naște mort, varsă apă sfințită pe burta mamei. Apoi zice : « dacă ești

Adam, să fii Ivan, dacă ești Eva, să fii Ewka »" (Bogatyrev, p. 94). Preotul poate apoi să îngroape copilul fără să se ivească vreun pericol pentru sufletul lui sau pentru cei rămași în viață.

La grecii din Creta, moașa nu poate fi și nașă copilului care l-a adus pe lume, dar poate să facă un botez special în caz de pericol de moarte, numit ,,aerovaptisma" — botezul în aer. Ridicând de trei ori copilul în sus, îi pune un nume, și întrucât se petrece în caz de pericol de moarte, acest botez se numește și ,,nekrovaptisma" (Hatzaki, p. 45). Același botez în aer este cunoscut de către albanezii din Peloponez (Vellioti, p. 71), dar acolo cel care practică acest prim botez pripit poate deveni naș în cadrul ceremoniei ce se desfășoară ulterior la biserică.

Listova (p. 35) scrie că se întâmplă ca moașele rusoaice să boteze chiar și copii născuți morți. Marginile ce separă viața de moarte în condițiile de igienă ale trecutului sunt adesea nesigure, iar frica de pericolele provocate de către moartea unui copil mort nebotezat este mare ; grija că sufletul copilului nu va găsi raiul bântuie mințile. Toate acestea împreună explică pentru ce se boteza chiar și un copil mort. Această situație, ca și frica de a lăsa un suflet nebotezat apăsa în general populațiile din această parte a Europei ; cu cât aceste credințe sunt mai tari, cu atâta nevoia de a boteza cu orice chip devine și ea mai imperioasă.

Două motive revin cu insistență în explicația dată de țărani pentru a justifica botezul cu orice preț al noului născut, și care merge până la situații neașteptate, tragice chiar. Astfel, un doctor, Hacquet, găsește la începutul secolului al 19-lea într-un sat slav din Istria o femeie aflată în durerile nașterii de opt zile ; moartea era aproape dar, uitând de propriile ei suferințe și de moartea care o pândea, spune doctorului ; ,,dacă ești doctor, fă-mi măcar serviciul să-mi scapi copilul de osânda veșnică ; vezi dacă nu se ivește vreo părticică din trupul lui ca să-l botezi" (p. 63).

Copilul nebotezat poate deveni moroi. Se adaugă ideea că sufletul nu poate găsi raiul dacă n-a fost botezat, idee luată din tradiția Bisericii : ,,. . .mai nainte de ce se botează omul, ceriurile sunt închise pentru dânsul totdeauna depururea până când ce ia Sfântul botez, iară dacă se botează îndată se deschid și Duhul sfânt vine și umbrește pre cel botezat. . ." (Pravila, p. 111). La gândul că trebuie salvat sufletul cuiva, țăranii adaugă un al doilea argument care nu are nimic de a face cu creștinismul ; este vorba de credința în lumea cealaltă, care ar fi alcătuită la fel cu cea de pe pământ. Societatea de aci se reconstituie pe lumea cealaltă, neamurile regăsindu-se între ele. De aceea un copil nebotezat, sau un adult mort în condiții anormale, sunt în pericol să nu-și regăsească neamurile. Una din grijile cele mai însemnate ale ritualului de înmormântare este să ajute morții să-și regăsească rudele (Stahl P. H., 1988).

Aceeași grijă și grabă se întâlnesc în lumea Europei occidentale și catolice (Jussen, p. 483), chiar dacă nu se regăsesc în totalitate motivele expuse mai sus. Și acolo presiunea Bisericii este aceeași întovărășită de permisiunea de a boteza dată oricui (moașelor în primul rând). ,,Firmisse tene et nulaltenus dubites. . . parvulos, qui sive in uteris matrum vivire incipiunt et ibi moriuntur. . . ignis aeterni sempiterno supplicio puniendos" (Jussen, note, p. 87). Sinodul din Canterbury (1214) ordonă : ,,un pahar cu apă trebuie pregătit la fiecare naștere și, urmând statutul din Nimes, să se boteze imediat ce apare capul nou-născutului" (Jussen, p. 83).

Într-un studiu manuscris (pe care îl semnez împreună cu Dario Benetti), studiu întemeiat pe datele culese în registrele parohiale din Valtellina (secolele 17—19), în Italia, am analizat un mare număr de botezuri pripite, care dovedesc și frecvența cazurilor în care moartea este apropiată; se botează copilul până și în uterusul mamei, imediat ce o fărâmă cât de mică din el apare.

★

În afara acestor cazuri care sunt clare și care se repetă de la o țară la alta, se cunosc situații care apar în numeroase variante și în care moașa intervine în ritualul unui botez normal. O relație se formează astfel între noul născut, moașă, Biserică, naș. Moașa duce copilul la biserică, fie pentru a găsi un nou naș (în care caz copilul e pus pe jos în fața intrării bisericii), fie pentru a-l boteza. Ea poate întovărăși nașa (Laugier, p. 53). Atunci când face prima baie copilului pune în apă aghiasmă adusă de la biserică (Mușlea, p. 150; Marian, 1892, p. 81 sq.). Ea anunță preotul că s-a născut un copil și dă de știre și nașilor (Stahl H. H., 1939, p. 267); ea ajută chiar preotul (Stahl H. H., 1939, p. 269). În satul Nerej această colaborare între moașă și nașă ia forme dezvoltate; nașa spre pildă face și ea unele din operațiile pe care de obicei le face moașa, spre pildă îmbăiază copilul (Stahl H. H., 1939, p. 272); Marian, p. 255 sq.). Este vorba deci de o a doua baie rituală în care elementele luate de la magie sunt numeroase. La românii din Iugoslavia (Dimitrijević p. 48) în momentul botezului moașa ține copilul în brațe și apoi îl dă nașului; lucrurile se petrec la fel la aromâni.

Irina Hatzaki spune că la grecii din Creta „moașa nu se limitează în a ajuta copilul să vină pe lume, ci participă și la ritualul de botez. Este ca o împărțire a sarcinilor cu nașul și nașa copilului. Ea duce copilul până în pragul bisericii, îl dezbracă pentru a fi botezat, și tot ea îl îmbracă pentru a-l da înapoi nașului" (p. 44). La ruși ea acționează ca mediator între noul născut și sfinți (Listova, p. 32); acolo ea este asemănată cu moașa mitică din credințe, despre care se spune că a ajutat pe Fecioara Maria „să aducă pe lume Sfântul Duh, atunci când bătrâna Solomonida se găsea pe lângă ea pentru a o ajuta la facere" (p. 33). Același amestec în ritualul de botez se observă în obiceiurile sârbilor (Schneeweiss, p. 48 sq.), sau la bulgari (Vacarelski, p. 284 sq.).

O îndelungată istorie comună

Nașterea și botezul sunt deci la baza a două forme de înrudire paralele, și dacă manifestările lor sunt uneori diferite, asemănările nu lipsesc. Ele se întrepătrund în decursul unei lungi istorii comune și dau naștere astfel la un ritual mixt. Funcționarea lor alternativă este datorită istoriei practicilor ce înconjoară nașterea și faptului că ambele se desfășoară în momente apropiate.

Rolul moașei este cel mai vechi; dintotdeauna a trebuit să fie cineva să ajute lăuza și dintotdeauna magia, medicina empirică și apoi religia s-au amestecat. Un ritual trebuia să existe de multă vreme, bine cunoscut populațiilor europene întrucât el a fost practicat fără întrerupere și în mod frecvent. El se atinge de unul din momentele cele mai importante și misterioase ale vieții omenești iar locul lui ca și acela al moașei care îl îndeplinește trebuiau să fie importante.

Creștinismul, devenit religie de stat, hotărăște că fiecare copil trebuie botezat; un nou personaj apare, nașul, și chiar dacă nașa funcționează și ea, nașul pare a avea rolul principal, rol care corespunde cu structura socială patriarhală a trecutului. Nășitul ia forme apropiate în Europa de Sud-Est, iar terminologia lui este esențial de origine latină (Skok).

Dacă ritualul botezului și cel al căsătoriei (care ambele necesită prezența unui naș) se mărginesc pentru Biserică la aceste două momente, tradiția țărănească adaugă elemente păgâne și le leagă de alte momente ale vieții; de exemplu, nașul pregătește o țesătură pentru botezul finului, în care acesta din urmă se va îngropa în cazul că moare (Stahl P. H., 1990). În unele regiuni ale României (și regulat în trecutul satului Drăguș), la câtăva vreme după căsătorie, nașul (care este naș de botez) se întâlnește cu perechea noilor căsătoriți, cu preotul, cu oaspeții și, în cadrul unei ceremonii în care se fac daruri, se ia masa și se pregătește un pom împodobit care amintește de pomul raiului, pom oferit nașilor. Acest ritual are ca scop să ușureze participanților regăsirea pe lumea cealaltă (Marian, 1890, p. 745 sq.).

Acțiunea moașei, în afara precauțiunilor luate înainte de venirea pe lume a copilului și a celor care urmează nașterea, cuprinde elemente ale unui ritual însemnat, ale cărui momente principale par a fi : să ,,ridice'' copilul, adică să-l primească atunci când iese în lume; să-i facă prima baie, purificându-l; să spele și să purifice lăuza; să pregătească cele necesare pentru primirea ursitoarelor. Moașa face deci o serie de operații din care o parte vor fi preluate de către Biserică : într-adevăr, la rândul lui, preotul vine 40 de zile după naștere să purifice lăuza, copilul, casa. Moașa ridică copilul în sus până atinge cu capul mijlocul bârnei principale a casei (meșter-grinda); ea îl ridică cu ocazia când i se taie prima dată părul (Stahl P. H., 1973 și 1976). Și aci se pot nota elemente de contagiune între cele două ritualuri, al moșei — păgân, al Bisericii — creștin. Nașa face și ea o a doua baie de purificare copilului, în același fel în care îl făcuse și moașa. Nașul poate ridica el însuși copilul pentru a atinge cu capul mijlocul plafonului. Moașa aleargă la biserică imediat după naștere să ia aghiasmă pe care o pune în baia rituală. Ea poartă copilul la biserică cu ocazia botezului, îl dezbracă și îl îmbracă. Creștinism și păgânism precreștin se amestecă încontinuu.

În ambele forme de înrudire regăsim transmiterea funcției, transmitere care în unele din satele românești ia forme bine structurate, ce pun în evidență rolul gospodăriei. Aceste două gospodării înrudite prin moșit sau prin nășit, respectă transmiterea patriliniară, chiar dacă în cazul moșitului rolul femeilor este esențial. În ambele cazuri, gospodăriile reprezintă punctul stabil; uneori prin femei, alteori prin bărbați, ele întrețin legături privilegiate. Preeminența unităților sociale (gospodăria, neamul) asupra persoanelor care le compun este evidentă.

Superioritatea lor este de altfel normală pentru o societate tradiţională în care individul se şterge ascunzându-se după unităţile sociale din care face parte (trib, fratrie, sat, neam, gospodărie). Această preeminenţă a unităţilor sociale nu se exprimă doar în domeniul înrudirii, ci şi în altele, ca spre exemplu vendeta, justiţia, impozitele (Codarcea, p. 63 sq).

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR CITATE

ASCHENBRENNER, Stanley Earl
1971 — A Study of Ritual Sponsorship in a Greek Village. University of Minnesota.
BASSETTI, Bartolomeo
1980 — în Călători străini, vol. 7, Bucureşti (sub redacţia Maria Holban, M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru şi Paul Cernovodeanu).
BOGATYREV, Pierre
1929 — Actes magiques, rites et croyances en Russie subcarpathiques. Paris.
BOUE, Ami
1840 — La Turquie d'Europe. Paris, vol. 2.
BRUTAILS, I. A.
1904 — La coutume d'Andorre. Paris.
CAMPBELL, J. K.
1964 — Honour, Family and Patronage. Oxford.
CAPETANAKIS-DASCALOPOULOS, Sophia
1979 — Parenté et organisation sociale à Elympos de Karpathos. Paris.
CARNARVON, Earl von
1869 — Reminiscences of Athens and the Morea. Londres.
CHIARO, Antonmaria del
1718 — Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia. Venezia.
CODARCEA, Cristina
1992 — L'ancien système fiscal roumain. Paris.
CONEA, Ion
1940 — Clopotiva, un sat din Haţeg. Bucureşti, 2 vol.
DEMELIC, Fedor
1876 — Le droit coutumier des Slaves méridionaux d'après les recherches de M. V. Bogišić. Paris.
DENSUSIANU, Ovid
1915 — Graiul din Ţara Haţegului. Bucureşti.
DIMITRIJEVIC-RUFU, Dejan
1989 — ,,Les déesses du destin''. Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, vol. 14, Paris.
1990 — ,,Le parrain et le baptême au village de Melnica''. Etudes roumaines et aroumaines, Paris (sub redacţia lui Paul H. Stahl).
DURHAM, Mary Edith
1928 — Some Tribal Origins, Laws and Customs of the Balkans. Londres.
FEL, Edith, Tamas HOFER
1969 — Proper Peasants. Tradition Life in a Hungarian Village. Chicago.
FERMENDZIU, Eusebius
1887 — Acta Bulgariae Ecclesiastica ab A. 1565 usque ad A. 1799. Zagabriae.
FILIPOVIC, Milenko S.
1963 — ,,Forms and Functions of Ritual Kinship among South Slavs''. VI-e congrès des sciences anthropologiques et ethnologiques. Paris, 1960. Paris.
1968 — ,,Reciprocity in Folk Life. The Serbian Case''. Ethnologia Europaea, vol. II—III. Arnhem.
FIRA, Gheorghe
1928 — Nunta în judeţul Vâlcea. Bucureşti.
FRILEY, G. et Jovan WLAHOVITJ
1876 — Le Monténégro contemporain. Paris.
GARNETT, Lucy M. J.
1917 — Balkan Home-Life. Londra.

GRIZA, Evfimie

1990 — ,,Însemnări din satul Vancicăuţi (judeţul Hotin)''. Les Roumains orientaux. Paris (sub redacţia lui Paul H. Stahl).

GUDEMAN, Stephen

1975 — ,,Spiritual Relations and Selecting a Godparent''. Man. Londra.

HACQUET

1815 — L'Ilyrie et la Dalmatie, ou Mœurs, usages et coutumes de leurs habitants et de ceux des contrées voisines. Paris.

HAHN, Johann Georg von

1854 — Albanesische Studien. Jena.

HAMMEL, Eugene A.

1968 — Alternative Social Structures and Ritual Relations in the Balkans. New Jersey.

HATZAKI, Irina

1986 — ,,Synteknia'' et ,,koumbaria''. Le parrainage dans une communauté de montagne en Crète Orientale. Paris.

JUSSEN, Bernhard

1992 — ,,Le parrainage à la fin du Moyen Age : savoir public et usage sociaux''. Annales, mars-avril, n° 2.

KAPROS, Marta

1986 — A születés szokàsai és hiedelmei az Ipoly mentén. Debrecen.

KLIGMAN, Gail

1988 — The Wedding of the Dead. Berkeley — Los Angeles — Londra.

LAUGIER, Charles H.

1910 — Sănătatea în Dolj. Monografie sanitară. Craiova.

LISTOVA, T. A.

1991 — ,,Russian Rituals, Customs and Beliefs associated with the Midwife (1850 — 1930''). Soviet Anthropology and Archeology, vol. 30, n° 2.

LORINŢ, Florica

1967 — ,,Tradiţia moaşei de neam în Gorj''. Revista de etnografie şi folclor, vol. 12, n° 2.

1969 — ,,Obiceiuri de la naştere din Oltenia de nord''. Revista de etnografie şi folclor vol. XIV.

MARIAN, Simion Florea

1890 — Naşterea la români. Bucureşti.

MASSON, Danièle

1982 — Les femmes de Breb (Maramureş, Roumanie). Paris, Etudes et Documents Balkaniques, vol. 4.

MESNIL, Marianne (texte prezentate de)

1986 — Ethnologies d'Europe et d'ailleurs. Bruxelles. Civilisations, vol. XXXVI, n° 1 — 2.

MIGNE, l'abbé

1853 — Nouvelle Encyclopédie Théologique. Vol. 37. Dictionnaire d'ethnografie moderne. Paris.

MUSSET, Danièle

1981 — Le mariage à Moişeni, Roumanie. Etudes et Documents Balkaniques, vol. 3.

MUŞLEA, Ion

1932 — Cercetări folclorice în Ţara Oaşului. Anuarul arhivei de folclor, vol. 2, Cluj.

OBREBSKI, Joseph

1977 — Ritual and Social Structure in a Macedonian Village. Amherst.

PAPAHAGI, Tache

1974 — Dicţionarul dialectului aromân. Bucureşti.

PIRINEOS (Los)

1986 — Estudios de antropologia social e historia. Madrid.

POP RETEGANUL, (voir Densuşianu).

POPOVA, Assia

1986 — ,,Quelques réflexions ethno-linguistiques sur la 'baba' bulgare''. (vezi Mesnil).

PRAVILA

1884 — Pravila lui Mateiu Basarab. Bucureşti, ediţia M. Bujoreanu.

RUSSU, I. I.

1981 — Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic şi componenţa latino-romanică. Bucureşti.

SCHEIN, Muriel Dimen

1970 — Change and Continuity in a Greek Mountain Village. Columbia University.

SCHNEEWEIS, E.
1931 — Volksglaube und Volksbrauch. Serbocroatische Volkskunde. Berlin.
SCURTU, Vasile.
1966 — Termenii de înrudire în limba română. București.
SKOK, Petar
1931 — ,,La terminologie chrétienne en slave : le parrain, la marraine et le filleul". Revue des études slaves, vol. XI.
SPHRANTZES, Georgios
1966 — Memorii. 1401 — 1477. Ediție critică, sub îngrijirea lui Vasile Grecu. București.
STAHL, Henri H.
1936 — ,,Rudenia spirituală din nășie la Drăguș". Sociologie românească, vol. I, n^{p} 7 — 9.
1939 — Nérej, un village d'une région archaïque. Vol. 2, București.
1958, 1959, 1965 — Contribuții la studiul satelor devălmașe românești. București, 3 vol.
1987 — Nérej, un village d'une région archaïque. Matériaux et documents. Paris.
STAHL, P. H.
1973 — ,,L'organisation magique du territoire villageois roumain". L'Homme, XIII, 3.
1976 — ,,Peasant House Building and its Relations to Church Building. The Romanian Case". The Mutual Interaction of People and their Built Environment. (sub redacția lui Amos Rapoport). The Hague — Paris.
1986 — Household, Village and Village Confederation in Southeastern Europe. New York.
1988 — ,,Le départ des morts. Quelques exemples roumains et balkaniques". Etude Rurales, n° 105 — 106.
1990 — ,,Les rubans des saints à San Demetrio Corone". Zjarri, XX, n° 33.
1991 — ,,Le propriétaire des enfants". Storia del diritto e teoria politica, 1989/II.
ȘTEFANUCĂ, Petre V.
1933 — ,,Folklor din județul Lăpușna". Anuarul Arhivei de folclor, vol. II.
VACARELSKI, Christo
1969 — Bulgarische Volkskunde. Berlin.
VEKHOVITCH, D.
1928 — ,,Vie et coutume du peuple serbe". l'Ethnographie, 17 — 18.
VELLIOTI, Maria
1987 — ,,Le parrainage, l'adoption et la fraternisation dans un village arvanite du Péloponèse". Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, vol. 13, Paris.
WLAHOVITJ (voir FRILEY).
WACE, A. J. B. și M. S. THOMPSON
1914 — The Nomads of the Balkans. Londra.

★

Studiile semnate de către Dejan Dimitrijević-Rufu, Irina Hatzaki, Danielle Masson, Danièle Musset și Maria Vellioti fac parte din lucrări de doctorat pregătite în cadrul seminarului de Etnologie al Europei de Sud-Est (Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales — Paris) ; ele sunt doar în parte publicate.

★

UNITĂȚI DE LOCUIRE ÎN MOȘIA SATULUI

ALINA IOANA CIOBĂNEL

Relația țăranului cu pământul este expresia unei simbioze vitale care personalizează naturalul. În acest mod, totul devine semn, așa încât este imposibil să nu realizezi că nu trăiești pe lângă sau în natură, ci cu ea. Deci, firesc, umanizarea teritoriului unei așezări rurale este consecința acestei mentalități, care nu diferențiază vatra satului de moșia lui, ele împreună formând o unitate economică, culturală [1] și magico-religioasă.

A trăi într-un sat înseamnă a-ți marca prezența în interiorul și exteriorul casei, gospodăriei, satului și moșiei. În timp ce în oraș marca locuirii personale se pune în exclusivitate în interiorul locuinței, în mediul rural totul poartă amprenta personală a cuiva. Semnele umanizării sunt diferite și foarte diverse : pietre de hotar, copaci plantați sau însemnați, împrejmuiri, adăposturi cu diferite destinații, toponimia însăși, etc.

Una dintre cele mai importante mărci de umanizare a moșiei satului este locuirea în interiorul ei. Mă refer la rezidență permanentă și nu la cea temporară, la unitățile gospodărești capabile să permită prezența umană neîntreruptă, în cursul mai multor ani. Această delimitare trebuie făcută deoarece, consecință a gândirii satului ca o unitate, există numeroase tipuri de construcții în moșie, destinate adăpostirii oamenilor, animalelor, nutrețului, vinului etc., folosite temporar (de obicei iterativ). Trebuie, de asemenea, să precizez că mă voi referi numai la comunitățile rurale cu o așezare închegată spațial, adică unde casele și anexele gospodărești sunt concentrate într-un perimetru anume, formând așa-numita „vatră a satului", înconjurată de pământurile ce aparțin locuitorilor respectivi, delimitate de cele ale satelor vecine prin hotare și cunoscute sub diferite denumiri : „țarină", „câmp", „moșie", „hotar" etc. [2] Deci interesează structurile de tip adunat și răsfirat, care prezintă o disociere mai clară între vatră și teritoriile limitrofe, spre deosebire de cele risipite, „ale căror gospodării sunt împrăștiate în cuprinsul hotarului" [3], tip de sate considerate, de altfel, mai noi și mai puțin frecvente. În cazul sate-

---

[1] Ion Ghinoiu, *Tipologia peisajelor etnografice românești*, în „Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte", Ed. Academiei, seria IV, tom III, 1981.

[2] Vintilă Mihăilescu în *O hartă a așezărilor rurale din România*, în „Bul. Soc. Reg. de Geografie", LIII, București, 1934, stabilește trei tipuri de sate, din punct de vedere al structurii : risipit, adunat și răsfirat. Romulus Vuia, în *Satul românesc din Transilvania și Banat*, Cluj, 1945, reia această împărțire, detaliind-o pe mai multe criterii de plan, structură internă a gospodăriilor și terenurilor satului etc., clasificare acceptată în principal și de Ion Vlăduțiu în *Etnografia românească*, București, 1973.

[3] Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj, 1978, pag. 62.

REF, tom 38, nr. 5, p. 439—449, București, 1993

lor de tip adunat sau răsfirat limitele vetrelor se pot recunoaște și, ca urmare, diferitele amenajări din moșie se localizează cu ușurință.

Cercetătorii care s-au ocupat de construcțiile din afara vetrei satului au discutat mai ales funcția lor[4]; accentul a căzut, astfel, pe latura economică, tipologiile stabilindu-se după îndeletnicirea facilitată de aceste amenajări. Această modalitate de clasificare include însă absolut toate tipurile de construcții, de la cele mai simple la cele mai complexe și de aceea este mai dificil de evidențiat importanța fiecăreia dintre ele în umanizarea întregului teritoriu. Considerând multitudinea acestor amenajări cu motivații, funcționalități și structuri diverse m-am oprit numai la cele locuite permanent, deoarece, apărute din necesități economice obiective, demonstrează optim gândirea întregii suprafețe a unei comunități rurale ca un tot unitar. Deci, alături de o valorificare economică maximă a teritoriului, exprimă și o mentalitate specifică, care a făcut posibilă crearea unor funcții complementare și/sau paralele între vatră și terenurile înconjurătoare.

În acest mod a fost posibilă apariția de corespondențe etnografice între vatră și restul teritoriului, complementaritatea, ori, uneori chiar similitudinea funcțiilor diferitelor amenajări din sat, și, respectiv, din afara sa, creând serii de contexte etnografice ai căror membri marcați sunt diversele unități de cultură materială. Faptul ni se pare deosebit de important deoarece rareori s-au relevat sintagme alcătuite din aceste elemente, de obicei s-au analizat cele aparținând culturii spirituale, ori, astfel se poate demonstra, odată mai mult, unitatea culturii populare tradiționale, expresie a unei gândiri complexe, reflectată în toate aspectele de cultură și civilizație.

Amenajările de care ne ocupăm sunt, de fapt, de cele mai multe ori, adevărate dublete ale gospodăriei din vatra satului, incluzând în majoritatea cazurilor toate elementele acesteia cu excepția spațiilor și construcțiilor pentru depozitat cantități mari de cereale. Sunt așezate la distanțe extrem de variate față de vatra satului, de la câteva sute de metri până la câțiva km, în funcție de conformația terenului și de dezvoltarea vetrei satului, ulterioară amenajărilor din hotar.

Construcțiile din exteriorul vetrelor de sat sunt nuclee gospodărești deoarece conțin elementele materiale necesare unei asemenea definiri și, de asemenea, fiind locuite practic permanent cunosc o viață socială deosebit de variată[5]. Astfel, gospodăriile din hotar au un spațiu destinat locuirii în majoritatea cazurilor independent, sub forma unei locuințe de sine stătătoare; uneori însă, sub același acoperiș se găsește și un adăpost pentru vite, provizii sau diferite unelte. În cadrul gospodăriei se află, cel mai adesea, amenajări separate destinate animalelor, cât și, de cele mai multe ori, construcții pentru păsări și porci. De asemenea, în incinta gospodăriei există fântâni, mai ales dacă aceasta este situată în zona de șes și nu are în imediata apropiere un izvor. O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu gardurile, pe care le găsim mai întotdeauna în așezările din exteriorul vetrei, locuite permanent. Îngrădirea a constituit atât un semn de proprietate cât și, în special, de culturalizare a unui anumit teritoriu; cea mai bună dovadă a acestei afirmații este dată de prezența variatelor forme de delimitare din hotare : la fânețe, pășuni, diverși ,,câmpi'' agricoli etc., de aceea apare, firesc, și în cazul gospodăriilor din exteriorul vetrelor. Delimitarea proprietății a însemnat nu numai sublinierea acestui statut, ci, mai ales, o marcare strictă a unui spațiu umanizat, ferit astfel de posibile intrusiuni atât stricto senso cât și magico-rituale.

---

[4] Ștefan Manciulea în *Sate și sălașuri din Câmpia Tisei*, în ,,Bul. Soc. Reg. de Geografie", Tom L, 1931, le clasifică după: 1) funcționalitate agricolă; 2) funcționalitate agricolă și pastorală; 3) funcționalitate pastorală; include astfel toate tipurile de construcții, atât pe cele locuite permanent cât și pe cele în care se stă temporar.

[5] Ion Conea, *Locuințe și forme de adăpost în Țara Hațegului*, în ,,Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie", tom. LVII, 1938, Buc. ,,regiunea de munte (e) totdeauna locuită..." pag. 62.

După cum se poate vedea din descrierea structurii, gospodăria din hotar prezintă multe elemente comune cu cea din vatră. Pentru a putea releva identitățile și deosebirile existente între ele, trebuie să precizăm câteva aspecte legate de istoricul, motivațiile de apariție, funcțiile și modalitățile de locuire a așezărilor din exteriorul satelor.

Majoritatea autorilor arată apariția foarte timpurie a acestor gospodării. De altfel însăși dezvoltarea vetrelor de sat este explicată prin existența inițială a unor astfel de nuclee de locuire, ale căror urme se pot încă observa în actuala organizare a gospodăriilor din interiorul vetrelor. Astfel, H. H. Stahl [6] explică, istoric, că popularea s-a făcut plecându-se de la câteva odăi inițiale în jurul cărora s-au format cătune, și, ulterior, sate. O poziție asemănătoare, demonstrând întemeierea unor așezări provenite din vechile târle, o are și Mara N. Popp [7], ca și Valeriu Butură, ce explică formarea unor sate de către iobagii fugiți, care s-au așezat întâi în gospodării risipite pe hotar [8]. Studiile citate menționează marea vechime a gospodăriilor din hotar legate de întemeierea de sate [9]; alți autori tratează construcțiile din hotar rămase ca atare, deci care nu au evoluat în comunități rurale, fixând existența lor ca nuclee gospodărești locuite în sec. XVII–XVIII [10]. Este sigur că întemeierea de sate trebuia pornită de

[6] H. H. Stahl, *Sociologia satului devălmaș românesc*, vol. I, Buc., 1946, pag. 137 –138 : ,,în locurile ,,închise'' din izlaz sau defrișate din pădure... apar ,,odăile'' propriu-zise : acestea constituie puncte de plecare pentru formarea vetrelor de sat''.

[7] Mara N. Popp, *Ungurenii*, în ,,Bul. Soc. Reg. de Geografie'', tom. LXI, 1942, arată că păstorii ardeleni s-au așezat uneori, la un moment dat, pe terenurile străbătute în timpul transhumanței, formând așezări dezvoltate în jurul târlelor. Aceste sate - roi, ai căror locuitori și-au păstrat mult timp cutumele locurilor lor de baștină, au deseori denumirea comunității din care provin primii gospodari, sau includ pe cea de ,,ungureni'', ori un sinonim ce indică aceeași ocupație ; sunt sate ce se găsesc, de obicei, la mare distanță de localitățile de baștină ale întemeietorilor lor.

[8] Valeriu Butură, *Adăposturile pastorale din Țara Moților*, în ,,Anuarul Muz. Etn. al Trans. pe anii 1962 –1964'', Cluj, 1966 : întemeierea de sate de către iobagi fugiți, care s-au așezat întâi în gospodării risipite pe hotar, concentrate ulterior în așezări adunate. Din categoria satelor-roi, în afara celor menționate, mai fac parte satele de ,,însurăței'', alcătuite de perechile tinere, care nemaiavând loc în vatră, s-au așezat în exteriorul ei, întemeind o gospodărie de sine stătătoare, care cu timpul a devenit sat. Spre deosebire de categoriile anterior discutate de sate-roi, aceasta din urmă este așezată, de obicei, la mică distanță de satul-matcă și se numește adesea ,,satul nou''.

[9] Evident, se referă la perioade istorice diferite : H. H. Stahl vorbește de întemeierea primelor sate românești, deci de o epocă străveche, în timp ce ceilalți autori arată formarea de sate noi de către locuitorii provenind din așezări deja întemeiate.

[10] Ștefan Manciulea, *Sate și sălașuri din Câmpia Tisei*, în ,,B.S.R.G.'', tom. L, 1931, unde distinge, în evoluția sălașurilor, trei etape : faza cea mai veche, a căror evoluție culminează în sec. XVIII ; faza intermediară — I-a jum. sec. XIX ; faza modernă — după 1848 ; Valeriu Butură, în op. cit., arată că spre sfârșitul sec. XVIII în Țara Moților au apărut colibe, cu funcția de așezări permanente pentru tineret.

la un număr redus de amenajări, în jurul cărora, pe terenurile treptat defrișate s-au dezvoltat ulterior comunitățile rurale. Dar acest fapt nu exclude existența de sine stătătoare a gospodăriilor din hotar, paralel cu a celor din vetre, deoarece numai o parte din ele s-au transformat în așezări de sine stătătoare. Evoluția lor a depins de statutul socio-profesional al celor care le-au construit, de scopul pe care l-au urmărit și de dinamica dezvoltării satelor în hotarul cărora au fost așezate. Este însă deosebit de important faptul că a fost posibilă nașterea de noi așezări plecându-se de la structuri din hotar, uneori mult după apariția vetrelor închegate și în moșia acestora, deoarece se demonstrează astfel pregnant gândirea întregii suprafețe a unei comunități rurale ca un teritoriu unitar, umanizat, cu posibilitatea de a fi chiar locuit în permanență. Această umanizare nu ar fi însă posibilă dacă relieful, condițiile naturale extrem de bogate și de variate ale țării noastre nu ar fi permis-o. Diversitatea vegetației și mai ales existența pădurii au facilitat o locuire neîntreruptă deoarece se putea alterna, ori lucra paralel, în funcție de anotimp, în agricultură, creșterea animalelor ori în muncile de pădure.

În afara acestor condiții de ordin general, care țin de structura geografică specifică țării noastre, există o varietate de motivații specifice, comune în fapt tuturor unităților mari de relief. De altfel apariția gospodăriilor de care ne ocupăm atât la câmpie, cât și la deal, munte, baltă, demonstrează rațiuni comune de întemeiere. Una din cele mai importante condiții ale apariției gospodăriilor din afara vetrei satului a fost mărimea întinderii hotarului. Cu cât limitele teritoriale ale unui sat erau mai mari, cu atât necesitatea construirii unor elemente de gospodărie care să ofere adăpost, posibilități de exploatare maximă a terenului [11], evitându-se deplasările prea dese, cu atât probabilitatea apariției de structuri gospodărești închegate creștea; se adăugau condițiile improprii de transport datorate terenurilor accidentate, drumurilor impracticabile din cauza vremii nefavorabile. Există totuși și excepții, în care mărimea hotarului nu a fost un factor hotărâtor; este cazul unor sate de munte, cu moșie relativ redusă, dar cu munți în proprietate, unde existau structuri cu caracter pastoral. Această motivație teritorială a acționat atât în cadrul comunităților rurale a căror economie era bazată pe creșterea animalelor, cât și a celor cu caracter agricol ori mixt, deoarece existența unor gospodării în apropierea terenurilor ce se cultivau și deci necesitau îngrijiri periodice sau în imediata apropiere a surselor de hrană pentru animale prezenta mari avantaje. În acest mod se eliminau desele deplasări înspre și dinspre pământurile cultivate, era asigurată paza animalelor și a recoltelor; prezența permanentă a animalelor permitea o fertilizare optimă a terenurilor; totodată se eluda transportul furajelor și deplasarea periodică pentru hrănire, fapt extrem de important mai ales în cazul solurilor accidentate și în perioadele nefavorabile climatic. De asemenea, se asigura oamenilor implicați în muncile agro-pastorale adăpost și hrană pe parcursul întregului an.

În afara acestor motivații de ordin geografic și economic a existat și una socială: în condițiile supraîndesirii unor vetre de sat, gospodăriile din afara localității au rezolvat, uneori temporar, alteori definitiv, așezarea familiilor nou întemeiate.

---

[11] H. H. Stahl, op. cit., pag. 115 — 116.

În discutarea cauzelor ce au determinat apariția gospodăriilor din afara vetrei trebuia menționată și una de ordin local, tradiția etnografică, ce a imprimat caracteristici zonale particulare, în sensul accentuării unor mărci ocupaționale și deci a tuturor faptelor de cultură și civilizație legate de aceasta : modalitățile de locuire, de construcție, obiceiuri specifice etc. Ca urmare, în unele arealuri s-a perpetuat o anume ocupație, un mod de a gândi economia rurală, chiar în condițiile modificărilor structurilor socio-economice, ceea ce a permis păstrarea construcțiilor din exteriorul vetrei, mult timp după ce acestea și-au modificat funcțiile ori chiar au dispărut în alte zone, mai puțin tradiționale sub aspect etnografic.

Evident, motivațiile expuse acționează de obicei combinate ; se explică astfel varietatea de funcții îndeplinite de gospodăriile din hotar.

Prima și cea mai importantă funcție este cea de a oferi oamenilor posibilitatea unei locuiri permanente. Din acest punct de vedere, gospodăria din hotar poate fi concepută în diverse moduri :

I. Ca o structură complexă, în care să-și poată duce permanent traiul o familie completă, formată de obicei din părinți și copii. În acest caz, există două posibilități :

a) familia locuiește exclusiv în hotar, neavând o altă gospodărie în vatră (de ex. sălașele din zona Aradului);

b) familia locuiește efectiv în hotar, venind în sat doar de sărbători sau alte prilejuri festive, are gospodărie și în vatră, dar aceasta este locuită de bătrâni și, eventual, de copiii mai mari (de ex. casele din zona Bistriței).

În acest caz se poate vorbi de o gospodărie cu localizare bipolară -- sat și hotar, termenul marcat fiind cel din afara vetrei. Este evident că ambele structuri gospodărești aparțin aceleiași unități, deoarece reacționează solitar din punct de vedere economic, parental și social în raporturile cu comunitatea rurală.

Indiferent dacă este gospodărie unică sau un termen al celei bipolare, acest tip are câteva caracteristici importante, care-i relevă trăsătura de spațiu locuit permanent :

— o locuință cu două încăperi, mai rar formată din una sau trei camere, cu vatră. Este temeinic lucrată, deoarece necesitatea de a oferi protecție contra intemperiilor a impus realizarea unor amenajări durabile ; de aceea pereții sunt de obicei tencuiți în interior, uneori și în exterior, iar acoperișul solid încheiat.

— multiple amenajări și spații pentru animale (inclusiv pentru porci și păsări), provizii, furaje, unelte și atelaje.

Se demonstrează astfel similitudini între vatră și hotar, dovadă certă a unei locuiri permanente în exteriorul satului, pentru că aceste trăsături exclud condiția de temporar sau provizorat.

II. Gospodăria din exteriorul vetrei poate avea o structură mai simplă, în care locuiește permanent o singură persoană, mai rar două. Este vorba, de obicei, de un bărbat, care stă cu sau fără soție, specializat în creșterea animalelor, și, eventual, lucrul la pădure ori un meșteșug legat de acesta ; uneori aici se găsește un bătrân, ajutat câteodată de un copil mai mare. În perioadele de maxim efort, impuse de ciclul recoltării furajelor sau de lucrul la pădure, stau și tinerii din familie, dar temporar. Ca urmare, structura gospodăriei este mai simplă, față de tipul descris anterior.

Se locuiește, în general, într-o singură odaie, cu dimensiuni variabile, care îndeplinește multiplele funcții necesare traiului : adăpost, prepararea hranei, loc de odihnă și încălzit. Și în acest caz spațiul este bine protejat contra intemperiilor, prin pereți și acoperiș temeinic lucrate.

Amenajările și spațiile de depozitat sunt reduse față de tipul precedent, atât ca volum cât și numeric. Astfel, spațiile pentru depozitat alimente, în special cereale, se reduc la vase, în locul unor construcții speciale ; cotețele de porci ori găini lipsesc, ori sunt micșorate ca volum, ca, de altfel, și amenajările speciale pentru unelte și atelaje. De multe ori, sub același acoperiș se găsesc locuința și un adăpost pentru animale, atelaje, alimente.

O altă funcție importantă a gospodăriilor din afara vetrei satului este cea economică, strâns legată de locuire.

Prezența permanentă a omului în hotar a derivat și din necesitatea și posibilitatea înfăptuirii unor munci în tot cursul anului. Semănatul, întreținerea și recoltarea plantelor alimentare, creșterea animalelor și prepararea produselor derivate din aceasta, adunarea furajelor și menținerea fertilității pășunilor și fânețelor, lucrul la pădure, sunt multiplele laturi ale funcției economice exercitate în moșia satului de către așezările permanente de aici.

Raportate la accentul ocupațional, gospodăriile din afara vetrei se pot clasifica astfel :

1. CU CARACTER PREPONDERENT AGRAR

Sunt profilate pe cultivarea cerealelor, de aceea sunt situate, firesc, în zonele de câmpie (Câmpia Tisei, a Banatului). Sunt gospodării complexe, în care stau familii, ceea ce implică o locuință independentă, de obicei cu două camere, multiple amenajări pentru animalele necesare traiului zilnic și muncilor agricole, alimente, furaje, atelaje și unelte. Datorită caracterului agricol, construcțiile pentru păstrat cerealele sunt lucrate la fel cu cele din sat : pătule, hambare ; li se adaugă amenajări pentru pleavă, paie, spații îngrădite pentru depozitat furajele.

2. CU CARACTER AGRO-PASTORAL

Sunt profilate atât pe agricultură, cât și pe creșterea animalelor. În fapt, în cazul acestor gospodării se poate vorbi de adevărate „mici ferme populate statornic de om și prevăzute cu tot ceea ce reclamă o gospodărie modernă, casă, grajduri, șuri, șoproane, pătule de porumb, cotețe etc [12]." Aici se practică agricultura, alături de creșterea intensivă a vitelor și/sau cailor ; oile se țin rar și puține. Acest tip apare tot în zona de câmpie.

Dată fiind marea nevoie de mână de lucru, aici locuiește întreaga familie ; în cazul gospodăriilor ce aveau pământ mai mult, în perioadele de vârf, în special la recoltat, se adăugau și ajutoare temporare, venite de obicei să lucreze „în schimb" sau „pe ajutor".

---

[12] Ștefan Manciulea, op. cit., p. 165.

3. CU CARACTER PASTORAL

Sunt așezări cu accentuat specific de creștere a animalelor, în care locuiește, în mod obișnuit un bărbat specializat în oierit; un bătrân însoțit eventual de un băiat mai mare; rar o pereche. Ca urmare structura locuinței este simplificată față de tipurile ocupaționale anterioare, redusă la o încăpere cuplată de obicei sub același acoperiș cu un adăpost pentru animale, unelte sau/și furaje.

Se țin oi, dar, în funcție de zona în care sunt situate așezările, ciobănitul se combină cu lucrul la pădure și/sau creșterea vitelor (în arealurile montane) sau cu cea a porcilor și, eventual, pescuitul (în Bălțile Dunării, Deltă).

Derivate din caracterul de locuire permanentă, așezările din exteriorul vetrei satului au și o funcție socială. Distanțele mari față de vatra satului, perioadele nefavorabile climatic, au impus o relativă izolare a gospodăriilor din hotar, față de sat. Așezările din moșie erau, de cele mai multe ori, mai apropiate unele de altele decât de vatră, de aceea, firesc, s-a ivit necesitatea creării de relații sociale strânse între oamenii care locuiau în aceste gospodării, concretizate sub multiple aspecte:

a) ajutor reciproc în muncă, mai ales în intervalele de efort maxim;

b) asistență în cazurile de îmbolnăviri, nașteri, decese;

c) săvârșirea în comun a diverselor ritualuri de fertilitate, propițiere, apotropaice etc.

Discutarea funcțiilor evidențiază rolurile asemănătoare jucate de gospodăriile din afara hotarului, comparativ cu cele din sat.

O altă problemă interesantă, relevată de așezările din hotar, este cea a materialelor de construcție. Relativa izolare a acestor amenajări a dus la folosirea materialelor strict locale; dificultățile de obținere a meșterilor specializați, date fiind distanțele, ca și faptul că mulți țărani puteau ei înșiși să folosească, bineînțeles mai rudimentar, materiile prime, a dus la realizarea unor construcții cu un grad de prelucrare mai redusă și deci cu multe caracteristici arhaice, care s-au menținut un timp îndelungat; deși tehnica și în special instrumentarul erau mai simple, acest fapt nu a exclus ingeniozitatea.

Vom menționa întâi principalele modalități de construcție a temeliei, pereților și acoperișului, specificând că ne referim la cea mai complexă unitate: locuința. Poate apare cu sau fără temelie (în „furci" sau pe tălpi). În cazul că există temelie, aceasta este, în general, din bolovani sau lespezi „potrivite", rar din pământ bătut. Pentru pereți, materialul cel mai des întâlnit este lemnul, folosit sub formă de bârne neprelucrate sau rudimentar cioplite, îmbinate în „cheotori", mai rar „în șoși"; apare, dar rar, și sub formă de scânduri sau paiantă-lemn. Frecvența mare a lemnului se datorează localizării masive a gospodăriilor din afara vetrei satului în zonele împădurite, de dealuri înalte și munte. Tot pentru pereți se mai folosește pământul bătut cu maiul ori văiuga (în câmpie), nuielele împletite și lipite (în Bălți, Dobrogea), extrem de rar stuful (este un material prea puțin rezistent), piatra și cărămida arsă (care impun tehnici mai elaborate). Acoperișul cel mai frecvent este cel din lemn — șindrilă, șiță, rar scândură; se mai pot folosi paiele și fânul, vechi materiale de acoperire, trestia, stuful și papura. Foarte rar a fost întrebuințată țigla, dată fiind tehnica complexă și dificultățile de transport datorate greutății și fragilității ei.

Dependența materialelor de construcție de condițiile geografice și existența unor relații între modalitățile de construcție ale temeliei, peretelui și acoperișului, care impun anume materii prime au dus la apariția câtorva tipuri distincte :

a) temelia — piatră + peretele — bârne + acoperișul — draniță/șiță. Este cel mai frecvent tip, întâlnindu-se pe tot lanțul carpatic și subcarpatic ;

b) temelia — pământ + peretele — pământ + acoperișul — trestie, stuf, papură ; apare în câmpia Tisei, vestul și nordul Banatului ;

c) fără temelie + peretele — pământ/nuiele + acoperișul — trestie/paie. Există în Dobrogea și în sudul Munteniei, lângă Dunăre ;

d) temelia — piatră + peretele — bârne + acoperișul — paie ; apare în sudul Banatului și în Transilvania.

O deosebită semnificație o au termenii prin care sunt denumite așezările din sfera gospodăriei satului, deoarece există întotdeauna corespondența între realitatea etnografică și cea lingvistică.

Deoarece nu vom mai reveni, în încercarea de tipologizare, asupra terminologiei, considerăm util să precizăm aici și zonele în care apar acești termeni, cu semnificația de gospodărie locuită permanent, în afara vetrei satului.

Termenul *„odaie”*[13], cel mai răspândit, format după procedeul „pars pro toto”, indică totodată modul în care s-au format și dezvoltat aceste tipuri de gospodării. S-a consemnat în jud. Arad, Argeș, Bacău, Brașov, Buzău, Gorj, Cluj, Dâmbovița, Neamț, Prahova, Timiș, Vrancea.

O situație similară o au și termenii de *„colibă”*[14], *„bordei”*[15], *„poiată”*[16], formați după același procedeu, și consemnați astfel : *„colibă”* : Alba, Bacău, Bihor, Botoșani, Brăila, Buzău, Caraș-Severin, Cluj, Hunedoara, Maramureș, Neamț, Sibiu, Vaslui, Vâlcea ; *„bordei”* : Bacău, Suceava, Bistrița-Năsăud ; *„poiată”* : Bihor, Iași, Satu Mare, Timiș.

Apar, ca denumiri, termeni împrumutați din realități etnografice apropiate, de ex. *„târlă”*[17] care, pe arealuri mari, apare cu două semnificații : de loc pentru creșterea sezonieră a oilor și de gospodărie in hotar ; în acest caz fie cu funcția de creșterea vitelor și lucrul la pădure (Suceava) la care se adaugă cea a oilor (Neamț), fie de creștere a oilor, a porcilor și pescuit (Tulcea).

---

[13] „odaie” — DEX : 1) cameră, încăpere ! 2) inv. și reg. așezare gospodărească izolată de sat, fermă mică, târlă de vite etc. ; 3) colibă... D.L.R., ; tom. VII, partea 2A ; cameră, încăpere... 4) așezare gospodărească izolată de sat, gospodărie, măieriște, curte, conac... 6) târlă cu grajduri pentru vite...

[14] „colibă” — DEX : casă mică și sărăcăcioasă... S. Pușcariu : 1940. 1) Adăpost pentru oameni, rar pentru animale, făcut din bârne... Casă mică...

[15] „bordei” — DEX : încăpere săpată (pe jumătate) în pământ și acoperită cu pământ... DLR ; S. Pușcariu : 1) locuință pe jumătate săpată în pământ.

[16] „poiată” — DEX : adăpost (rudimentar) pentru păsările de curte, pentru porci, pentru vite ; adăpost pentru oameni, la câmp sau la stână.

[17] „târlă” — DEX : ...stâna cu toate dependințele ei ; DLR : ...stână, asociere de mai mulți păstori, ...gospodărie cuprinzând curtea și casa unui om de la țară... ;

O categorie este formată de termenii care indică unitățile locuite permanent din vatră, aplicați cu aceeași semnificație pentru așezările din moșie : „*casa*" [18] (Argeș, Bacău, Buzău, Harghita, Teleorman, Vâlcea) și „*gospodărie*" [19] (Alba, Cluj, Mehedinți, Mureș, Sibiu). Interesanți sunt termenii „*sălaș*" [20] (Alba, Arad, Bihor, Caraș-Severin, Covasna, Hunedoara, Olt, Sibiu, Timiș, Vâlcea) și „*conac*" [21] (Dolj, Gorj, Ialomița, Mehedinți, Vâlcea) care, în afara semnificației de locuință, denumesc și realități etnografice zonale, foarte depărtate de sensul principal.

Consemnarea terminologiei ni se pare interesantă deoarece varietatea ei, răspândirea teritorială neuniformă (în același județ pot apare mai mulți termeni diferiți care desemnează realități identice) indică apariția spontană a acestor gospodării, faptul că au fost generate de cauze locale specifice și nu s-au datorat unor influențe din afara arealurilor unde au fost construite.

LIFE IN THE ESTATE OF THE VILLAGE

(an abstract)

In village life the presence of man is felt throughout. It is in the structures he builds and the lands he develops. His personal imprint extends outward beyond the village, beyond that part of the estate immediately surrounding the village, to those more isolated dwellings still associated to the village.

This differs from city or town living where the inhabitant's personal touch is largely limited to his apartment or flat. The rural peasant lives a life that is inextricably connected to the natural environment. Even his philosophies are reflective of the natural forces acting upon him. The environment marks the man as clearly as the woods and fields are changed by his actions upon them. The peasant doesn't just live in or near his natural realm, but is an integral part of it.

In this discussion we are going to focus on those structures used as permanent residences and which are scattered about the estate of (but quite physically isolated from) a well-formed village. Further, we distinguish these structures from other outlying structures that were not meant for full-time occupancy.

There are four stages in the evolution of these outlying habitations. The earliest dates from the end of the seventeenth century to the end of

---

[18] „casă" : DEX : clădire destinată pentru a servi de locuință omului ; ...gospodărie ; S. Pușcariu : În sens larg se înțelege nu numai clădirea destinată a servi de locuință omului... ci și toate acaretele, curtea... ;

[19] „gospodărie" — DEX : totalitatea bunurilor care constituie averea (imobilă) a unui locuitor... și a familei sale ; S. Pușcariu : economie rurală care constituie averea mobilă a unui gospodar.

[20] „sălaș" — DEX : ...locuință, casă... așezare omenească ; Lajos Tamas, *Ethymologishe*... sicriu, cămașa în care este învelit copilul când se naște, placentă.

[21] „conac" — DEX : casă boierească la țară, pe o moșie ; loc de popas ; distanță de la un loc de popas la altul ; interval de timp egal cu o jumătate de zi ; S. Pușcariu : ...casă departe de sat, unde șade iarna un om cu vitele, hodaie... una din cele trei părți ale zilei de lucru.

the eighteenth. These were hovels (Romanian colibă) in the Țara Moților area of the Apuseni Mountains. They were built as homes for young, married couples. The remaining stages consist of an intermediary stage lasting to the middle of the nineteenth century, a modern phase lasting up to the 1950's, and those surviving the almost total destruction of the „economic revolution''. Throughout these stages these households eiher evolved into villages or remained scattered and isolated.

There were many factors that were instrumental in the development of these habitations. These were mainly geographic and economic conditions such as the need to house a growing population, the overwhelming size of some the estates, the difficulty in traversing them under adverse weather conditions, and the benefits that these scattered households could bestow upon their related etnographic groups.

The permanence of these people assured available labor, the protection of crops and livestock, better fertilization, and the development of labor specialities such as woodworking or livestock breeding.

The isolation of some of these habitations has allowed a preservation of ethnographic traditions in such things as activities of daily living, building techniques, social customs, beliefs, etc. These traditions have been preserved while others changed dramatically or disappeared entirely from less isolated areas.

As stated, these households are characterized by permanent residency consisting of two general habitation patterns :

1. A complex pattern made up of an entire family housed in from one to three rooms with several seperate structures for livestock, storage, and special tasks. In this design we find the family living under one of two conditions :
   a) the family lives in the one dwelling exclusively, having no other households in the village or
   b) the family has an additional household in the village which the outlying relatives visit on special occasions (i.e. Bistrița-Năsăud). This second instance is one of bipolar localization (village and estate) because both units react the same from an economic and social point of view torward the rest of the village community.
2. A more simple pattern consist of a household of one or two persons, usually including an old man and an assistant with skill in the specialty of the household (e.g. handicraft or breeding). These household members might be joined temporarily by other family members as work requires. Generally, these structures consist of a one-room house and few outlying units. In their place are simpler shelters or else the house, itself, may be used for storage or livestock.

Economically, these households would be of three varietes. In those which were mainly agrarian, cereals were cultivated (such as in Tisa and Banat) and there were many complex structures for storage, livestock, and specialized tasks. The agro-pastoral were much the same, but included more animal shelters. The structures geared to a wholly pastoral economy were of the simpler pattern mentioned above.

We further differentiate these structures by the following architectural factors :

a) stone foundations with wall-beams and clapboard roofs — this was the most frequent type and appeared all over the subcarpathians and Carpaţi areas.

b) stone foundations with wall-beams and thatched roofs — these appeared in southern Banat and Transilvania.

c) earthen foundations with earthen walls and roofs of reed, cane, or bulrush — these appeared on the Tisa plain and in western and northern parts of Banat.

d) no foundations with earthen walls or wattles and roofs of cane or thatching — these appeared in Dobrodgea and in the southern part of Muntenia, close to the Danube.

There are several terms for these types of scattered houdeholds. The majority of them were formed by „pars pro totto" and are labeled odaie. Some names have dual meanings such as Tîrlă. This was a complex structure used temporarily in the spring, summer, and the beginning of autumn by sheep herders (Suceava) for cattle and woodworking and (Tulcea) were used by sheep herders, pig farmers, and fishermen both inhabited year around.

We further differentiate three structures by the following architectural features:

a) stone foundations — the wall-beams and [illegible] roofs — this was the most frequent type and appeared all over [illegible] and [illegible];

b) stone foundations — with wall-beams and thatched roofs — these appeared in southern [illegible] and [illegible] respectively;

c) earthen foundations with earthen walls and roofs of reed, etc. [illegible] — these appeared in the [illegible] and in western and northern parts of Banat;

d) no foundations — with earthen walls or wattles and roofs of reeds or thatching — these appeared in the [illegible] and in the southern part of Moldavia, close to the Danube.

There are several names for these types of seasonal households. The majority of these were named by [illegible] and are labeled odaie. Some names have dual meanings such as [illegible]. This was a complex structure used temporarily in the spring, summer, and the beginning of autumn by sheep herders [illegible] for cattle and woodworking and [illegible]. These were used by sheep herders, pig herders, and [illegible] both inhabited year around.

,,CIVILIZAȚIA PÂINII. CIVILIZAȚIA GRÂULUI''

CIVILIZAȚIA PÂINII

OFELIA VĂDUVA

Dialogul între trecut și prezent, între istorie și etnologie, promovat de antropologia contemporană ca metodologie destinată înțelegerii mai profunde a vieții omului, își propune, drept aspirație finală, conturarea profilului cultural al grupurilor umane, a identității și alterității lor. Rezultat al unei complexe analize științifice, cunoașterea identității culturale este realizabilă printr-o abordare globală a vieții oamenilor, percepută și studiată ca un *tot*, din care nu trebuie să lipsească aspectele mărunte ale vieții cotidiene (doar aparent minore), surprinse pe diferite paliere temporale.

Lucrări semnificative din ultimele decenii, continuatoare ale curentului de idei inițiat în Franța de revista Annales, iar în Anglia de Școala de Antropologie Socială (prin Audrey Richards), au relevat aportul cotidianului, al aspectelor de zi cu zi, în studierea evoluției civilizației umane Remarcabile, în acest sens, sunt cu precădere, contribuțiile lui Fernand Braudel, care a abordat realitățile cotidiene din perspectiva ,,duratei lungi'', cu schimbările ei lente, sesizabile doar în perioade lungi de timp[1]. Studierea cotidianului se regăsește și în sfera metodologică a istoriei mentalităților care apelează adeseori la imaginile mentale ale faptelor concrete cotidiene pentru recompunerea trecutului și mai buna înțelegere a prezentului[2].

În cadrul acestei orientări științifice, hrana omului, așa cum a evoluat ea în timp, alături de locuință și vestimentație, se relevă ca o consistentă sursă de informații pentru studierea complexă a universului uman.

Multitudinea de aspecte ce caracterizează hrana cotidiană sau de sărbătoare începând cu procurarea, continuând cu prepararea și sfârșind cu consumarea ei, conferă domeniului hranei o structură de mare complexitate, cu implicații în întreaga viață materială și spirituală a oamenilor.

---

[1] Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*, Editura Meridiane, București, 1984 ; *L'Identité de la France*, Paris, Arthaud-Flammarion, 1986 ; *Alimentation et categories de l'histoire* în ,,Pour une histoire de l'alimentation'', Cahier des Annales, 28, 1970, p. 15.

[2] Jacques de Goff, *Imaginarul medieval*, București, Ed. Meridiane, 1991.

REF, tom 38, nr. 5, p. 451—463 .București, 1993

Studierea alimentației rurale în țările europene a evidențiat elementul de bază al acestei structuri — pâinea[3], alimentul ce a centrat în jurul său de-a lungul timpului preocupări, gândire, muncă, marcând viața cotidiană și cea de sărbătoare a oamenilor ; alimentul cu valoare de simbol, ce a însumat în timp, esențe ale spiritualității populare.

Întreaga existență a omului este legată, în mentalitate tradițională, de pâine, așa cum, convingător, se relevă în expresii uzuale românești ,,muncești ca să-ți câștigi pâinea", ,,muncești să dai copilului o pâine în mână", iar ,,a i se lua cuiva pâinea de la gură" semnifică răul major ce poate surveni într-o viață de om.

Axă în jurul căreia s-a concentrat lupta pentru supraviețuire, activitatea de obținere a pâinii a dus, în timp, la crearea unei ,,civilizații a pâinii".

Pentru că, după cum spune Levi-Strauss, ,,cuvintele sunt instrumente pe care fiecare din noi este liber să le utilizeze cum dorește, cu condiția să explice intențiile sale" [4], considerăm necesară precizarea că accepția ce o dăm termenului de *civilizație* se oprește la nivelul sinonimiei de sensuri cu termenul *cultură*, relevat de teoreticieni, nivel până la care aspectele materiale și spirituale sunt în evidentă congruență. Metafora din titlu se plasează alături de cele folosite de arheologi (civilizația fierului, a lemnului) pentru a desemna trăsăturile definitorii ale vieții materiale, dar și spirituale, dintr-o anumită perioadă istorică, într-un spațiu dat.

★

Analizând plantele dominante ale omenirii, grâu, orez, porumb, Fernand Braudel (reluând exprimarea lui Paul Vidal de la Blache) le numește ,,plante de civilizație", care au organizat viața materială și câte odată pe cea psihică a oamenilor, foarte în profunzime, până la a deveni structuri aproape ireversibile" [5].

Complementară acestei idei se dovedește cea a pâinii — ,,element de civilizație", pentru că, fără echivoc, pâinea a organizat munca și, în genere, viața omului societății tradiționale, stimulând producerea numeroaselor valori materiale și spirituale circumscrise activităților de realizare a ei. În acest sens, pâinea poate fi considerată creatoare de civilizație, prin aportul ei, ca punct de referință, în impulsionarea acumulărilor culturale de-a lungul timpului și, în acest cadru, prin aportul ei la definirea stilului de viață specific fiecărei mari colectivități umane.

---

[3] Dintre lucrările apărute pe marginea acestei teme, în ultimele decenii, consemnăm : Angelos N. Deftereos, *Bread at birth and death*, Atena, 1979 ; Suzanne Tardieu-Dumont, *Aperçu sur le pain domestique*, în ,,Ethnologie française", tome 10, nr. 3, 1980, p. 239 — 247 ; Kevin O'Danachair, *Bread in Ireland*, în vol. *Food in perspective*, Edinburgh, 1981 ; Stanca Ianeva, *Pâine rituală bulgară*, Editura Academiei Bulgare de Științe, Sofia, 1989 ; În ,,Collection Ethnologies d'Europe", nr. 2 — vol. *Du grain au pain. Symboles, Savoirs, Pratiques*, Bruxelles, 1992

În ultimii ani, sub auspiciile Societății Europeniștilor, au fost organizate reuniuni științifice — în anul 1990 în Italia — simpozionul ,,*Du grain au pain*", iar în anul 1991 în România — ,,*Du moulin au four. Techniques et symboles*".

[4] F. Braudel, *Grammaire des civilisations*, Arthaud-Flammarion, Paris, 1987, p. 7.

[5] F. Braudel, *Structurile cotidianului*, Editura Meridiane, București, 1984, p. 115.

,,Pâinea nu aparține decât omului, semnul și garantul unei vieți civilizate, ea demarcă umanitatea de animale ca și de zei...”[6]

Întreaga civilizație europeană este o civilizație a pâinii, spun istorici ai culturii și etnologi. În treimea grâu, făină, pâine, care ,,umple istoria Europei”, pâinea, ,,personaj copleșitor” (cum se exprimă F. Braudel)[7] sau “alimentul-rege” (cum o numește R. Delort)[8] a dominat întreaga istorie europeană.

,,Hrană prin excelență a societăților europene, pâinea și cultura cerealieră pe care o implică, marchează organizarea unui gen de viață atât în dimensiunea materială cât și în imaginar. Aceasta, fără îndoială, fiindcă ea ocupă un loc privilegiat și dificil de înlocuit în imaginarul cultural al Occidentului...”[9].

,,Prezență umanizată” în universul vieții rurale europene[10], pâinea capătă mental valori supreme — ,,hrană cotidiană dar sacră”[11], ea este produs al efortului (maxim) și al răbdării devenind din hrană concretă un simbol general al vieții. Despre ,,tirania” pâinii, sclavia la care a supus omul grâul, plantă sensibilă și pretențioasă, s-au scris multe pagini, în care este relevată munca acerbă necesară obținerii finale a pâinii[12].

Reconstituirea unei istorii a ,,duratei lungi” a pâinii a sublimat idei ce converg spre concluzia că întreaga civilizație europeană este o civilizație a pâinii[13]. Ea începe cu primele vestigii de pâine descoperite în țările din nord-vestul Europei încă din neoliticul mijlociu (aprox. 3500 î.e.n.) și continuă cu date ce însoțesc, de-a lungul timpului, periplul european al pâinii. Ele devin din ce în ce mai numeroase în Evul Mediu, când primul loc în alimentația europeană este deținut de pâinea fermentată[14].

În acest cadru general, pe teritoriul locuit de români s-a conturat o civilizație a pâinii cu o anume ,,pecete stilistică”, cum ar spune Lucian Blaga referitor la trăsăturile caracteristice ce particularizează poporul român în marea civilizație europeană a pâinii.

Având în vedere că structurile unei civilizații constituite într-un spațiu cu limite stabile au drept caracteristică definitorie vechimea, durata lungă, putem consemna, referitor la începuturile cultivării grâului și implicit a preparării pâinii în spațiul carpato-danubian, numeroase dovezi arheologice care atestă perioada neolitică drept ,,martoră'' a inițialelor preocupări pentru cultivarea primitivă a grâului și, poate, a unor incipiente tentative de preparare a pâinii (în neoliticul mijlociu sau târziu, când se trece treptat la viața sedentară) [15]. Peste secole, documente de cancelarie medievale [16] și însemnări ale unor călători străini [17] notează preferința locuitorilor pentru grâu și pâine, mărturii ale neîntreruptei practicări a cultivării grâului și preparării pâinii. Chiar și în epoci nefavorabile, când în hrana zilnică s-a recurs la utilizarea altor cereale (porumb, orz, ovăz) [18], pâinea din grâu sau modelările din aluat (colacii) au făcut permanent parte din context sărbătoresc, punctând, prin bogata lor simbolistică, secvențele rituale și ceremoniale ale obiceiurilor populare.

---

[6] J. P. Vernant, *A la table des hommes*, în vol. *Le cuisine du sacrifice en pays grec*, Pari s Gallimard, 1979, p. 62.

[7] F. Braudel, *Structurile cotidianului*, p. 258.

[8] R. Delort, *L'aliment-roi : le pain*, în vol. *Historia*, t. 85, 1986, p. 98.

[9] M. Mesnil, *Patience et longueur de temps : les leçons du pain*, în vol. ,,Du grain au pain”, p. 14.

[10] E. Spera, *La panification comme ,,acte de vie”*, în vol. ,,Du grain au pain,” p. 95.

[11] M. Mesnil, lucr. cit., p. 14.

[12] F. Braudel, *Structurile cotidianului*, p. 148, citează cuvintele lui Sebastian Mercier : ,,Grâul care hrănește pe om a fost în același timp călăul lui”, iar în *L'identité de la France. Les hommes et les choses*, vol. II, p. 118, spune : ,,grâul este grija constantă, o obsesie, o vrajă ... se știe că în funcție de rezultatele sale (ale recoltei de grâu n.n.) viața va fi liniștită sau sub semnul restricțiilor, neliniștii”. J. P. Vernant, *A la table des hommes*, p. 62, notează că munca necesară cultivării și creșterii grâului este comparată încă de la Aristotel cu educația ce se dă copiilor pentru a deveni oameni. Tema ,,grâului-rege” în Sardinia o abordează și Giulio Angioni, *Du pain et du fromage*, în vol. ,,Du grain au pain”, p. 132. Comparativ cu grâul, porumbul este considerat ,,plantă miraculoasă” deoarece necesită doar aproximativ 50 zile de muncă pe an.

[13] F. Braudel, *Structurile cotidianului*, p. 43.

[14] Kai Fechner, *Le pain avant l'histoire ; un bilan archéologique et palethnologique pour le nord-ouest de l'Europe*, în vol. ,,Du grain au pain”,p. 53.

Conservarea și transmiterea din generație în generație a practicilor legate de cultivarea grâului și de transformarea lui în pâine, deci permanența lor în timp, ne permit să relevăm existența vechii civilizații a pâinii la poporul român, adeseori neînțeleasă de călătorii pe aceste meleaguri, în decursul asprei noastre istorii, sau chiar contestată de neprietenii noștri, care cu o conotație ironică ne-au numit epoci întregi ,,mămăligari'', speculând faptul că în condiții socio-economice dure, țăranul român a fost nevoit să înlocuiască în alimentația cotidiană pâinea din grâu cu mămăliga din porumb.

Cultivarea grâului este dominată de veșnica luptă a țăranului cu natura pentru finalizarea muncii grele și de lungă durată. În timp, acumulări de procedee tehnice și unelte adecvate, necesare cultivării și prelucrării acestei plante exigente, au fost dublate de atributele intensei vieți spirituale caracteristice poporului român transpuse în practici și obiceiuri menite să asigure succesul muncii de obținere a recoltelor de grâu. Dacă adăugăm la aceasta munca de transformare a grâului în făină și de preparare a pâinii, proces îndelungat și dificil, se relevă adevărul bine cunoscut că pâinea înseamnă muncă, multă muncă.

---

[15] O parte a atestărilor documentare sunt consemnate în O. Văduva. *Repere simbolice în cultura populară*, R.E.F., tom. 26, 1981, nr. 1, p. 58. Trebuie notate și alte cercetări, mai vechi sau mai noi, care aduc elemente privind vechimea preparării pâinii în spațiul carpato-danubian — măcinarea grâului cu râșnița, existența unor cuptoare primitive încă din neoliticul mijlociu sau târziu. Eugen Comșa, în ,,*Neoliticul pe teritoriul României*'', Editura Academiei, București, 1987, consemnează numeroase vase și gropi de provizii, apariția ,,hambarelor'' (Teiu), a râșnițelor de dimensiuni mari (care reflectă cantitatea mare de grâu râșnit odată), a cuptoarelor cu boltă (Radovanu).

Pentru epoci mai târzii, V. Pârvan, în *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 135, amintește : ,,Femeile gete fac toată treaba gospodăriei singure : ele macină grâul în râșnițele de mână, care se găsesc în orice așezare preistorică și protoistorică și tot ele cară apa, purtând vasele pe cap''.

Ion Ioniță, în *Din istoria și civilizația dacilor liberi*, Editura Junimea, Iași, 1982, vorbește, pentru sec. II — IV e.n., de ,,cuptoarele de copt pâine'' (p. 60).

O primă descriere a modului de preparare a pâinii a lăsat-o poetul Vergiliu (apud. N. Lascu, *Cum trăiau romanii*, București 1965, p. 218) ,,El pune făina pe o măsuță de lemn și varsă peste ea apă călduță ; amestecă apoi apa și făina și le frământă într-una cu mâna lui puternică, iar când pasta lichidă a devenit mai consistentă, el presară pe deasupra aluatului sare, apoi subțiază aluatul și îl întinde cu palma mâinii dându-i o formă rotundă și o însemnă cu pătrate de dimensiuni egale. El o pune atunci pe vatră...''. Vezi și P. Grimal, *Civilizația romană*, Editura Științifică, București, 1973, p. 271.

[16] Pentru exemplificare notăm : Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, Iași, 1906, vol. IV, p. 303, doc. CCLXVI ; M. Costăchescu, *Documente moldovenești*, Iași, 1931, vol. II, p. 462, doc. 124.

[17] În colecția *Călători străini despre Țările Române*, Editura Academiei, București, în vol. V, găsim însemnări despre acest aspect la D. Frölich (1629 — 1630), M. Bandini (1640) — ,,este un mare belșug de vin și pâine'' (p. 326). R. Bargrave (1652) — ,,Aici se găsește de asemenea și miere din belșug și cea mai bună pâine obișnuită pe care țin minte să o fi gustat vreodată'' (p. 485).

[18] F. Griselini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Editura Facla, Timișoara, 1984, p. 178 ; W. Wilkinson, *Voyage dans la Valachie et la Moldavie*, Paris, 1831, p. 148.

Simion Mehedinți pleda pentru utilizarea valorii muncii ca criteriu de caracterizare a civilizației unui popor, înțelegând prin civilizație și cultură suma muncii din toată viața unui popor. [19] Ținând seama de cantitatea de muncă investită, de robia la care grâul îi supune pe producători, intermediari, cărăuși, consumatori, [20] „civilizația pâinii" poate fi numită și „civilizația muncii", în sensul folosit de filozoful francez Henri Arvon (care plecând de la ideea că fiecare civilizație se bazează pe o anumită ierarhie a valorilor), precizează că „munca este o valoare centrală în contextul civilizației moderne" [21].

Autoimpunerea unei discipline a muncii, respectarea strictă a etapelor de lucru în dificila ocupație de cultivare și prelucrare a grâului, reluarea perseverentă a activităților pe lungul drum al metamorfozării bobului însămânțat în pâine sunt componente de bază ale „civilizației pâinii". Ea s-a constituit în succesiunea generațiilor prin contribuții de ordin tehnic, prin progresul uneltelor și instalațiilor tehnice specifice : unelte pentru lucratul pământului, de recoltat, de treierat, de măcinat. Paralel, structurarea gospodăriei, a construcțiilor anexe destinate depozitării cât și a interiorului locuinței în funcție de utilajul și instalațiile tehnice necesare preparării pâinii (mobilier, vase, cuptoare), evidențiază o „civilizație a pâinii" sub marca specificului românesc. Valențele pâinii creatoare de „civilizație" nu se limitează doar la domeniul material. Spiritualitatea populară conferă semnificații multiple acestui aliment de bază și îl transformă în simbol major al culturii populare. Transfigurată spiritual, pâinea reflectă în secvențele importante ale scenariului ritual și ceremonial al obiceiurilor tradiționale, fațete ale concepției populare privind existența omului, înțeleasă prin prisma nașterii, morții și renașterii. Căci pâinea, asimilată bobului de grâu care moare îngropat în pământ pentru a renaște, simbolizează forța vieții asupra morții, forța omului care reușește s-o producă în lupta sa cu ostilitățile naturii, în final, supremația omului în lupta cu moartea.

În gândire tradițională, pâinea concentrează o simbolică în totalitate benefică : bucurie, rodnicie, belșug, fertilitate , puritate. Înscrise într-o axiologie a binelui, aceste multiple semnificații se acumulează într-o *energie simbolică* pe care omul se străduiește s-o capteze. Dorința lui conferă sens numeroaselor ipostaze în care pâinea este atinsă, ruptă sau mâncată ritual în situații liminale de destrucție spațială, temporală sau socială. În aceste situații pot fi reperate principalele funcții rituale ale pâinii — funcția apotropaică, potențată de cea augurală, de menire rituală a unui bun și senin viitor. Centrate pe *energia simbolică* a pâinii și, de aici, pe *forța*

---

[19] S. Mehedinți, *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale*, în vol. *Civilizație și cultură*, Editura Junimea, Iași, 1986, p. 73.

[20] F. Braudel, *Structurile cotidianului*, p. 148.

[21] Henri Arvon, *La philosophie du travail*, Paris, P.U.F., 1961, p. 23.

ei magic-rituală, aceste funcţii explică prezenţa nelipsită a pâinii sau colacilor în performarea secvenţelor rituale, ceremoniale sau festive în contextul temporal şi spaţial al sărbătorilor tradiţionale [22]. Căci, dacă din cotidian pâinea poate fi uneori absentă, ea este *atribut obligatoriu* al sărbătorii (indiferent de epocă istorică sau de situaţie social-economică), ea este „normă" inclusă în modelul cultural al sărbătorescului, este obiect de „recuzită", dar sau ofrandă rituală, contribuind, totodată, la „bucuria ospăţului" [23] ce face parte din sărbătoare.

„Făcutul pâinii" prag pregătitor al sărbătorii (act complementar sacrificiului de animale [24]), marchează, de fapt, intrarea în sărbătoare. Prepararea pâinii solemnizează şi purifică începutul perioadei, subliniază „ruptura" timpului cotidian, „oprirea" temporalităţii profane şi pregăteşte imersiunea omului în timpul sacru al sărbătorii (exprimându-ne cu cuvintele lui M. Eliade). Timp creat sau re-creat periodic prin gesturi şi formule prescrise, timpul sărbătorii debutează astfel prin cele două acte: „făcutul pâinii" şi sacrificiul de animale, care inserate în cotidian, au aparenţa unor acte profane, dar în context ritual, prin conotaţii specifice, devin acte rituale ce pregătesc intrarea în timpul sacru al sărbătorii.

O lectură a semnificaţiilor pâinii în universul civilizaţiei tradiţionale dintr-o altă perspectivă, cea a teoriei comunicaţiei, relevă setul de semne cumulat de pâine, utilizat pentru transmiterea mesajelor în cadrul comunităţii. Cu precădere, în obiceiurile calendaristice sau din ciclul vieţii, poate fi observată funcţia mediatoare a pâinii, în ipostaza ei de *dar sau ofrandă rituală* destinată comunicării în societate pentru menţinerea bunelor relaţii cu membrii comunităţii sau cu misterioasele forţe supranaturale şi cu strămoşii [25]. Mai ales în riturile de separare a celor două lumi, „lumea oamenilor" de „lumea divinităţilor", „lumea de aici" de „lumea de dincolo" („lumea cealaltă"), semantica pâinii sau a colacilor se referă la medierea contactelor şi asigurarea echilibrelor.

Semnificativă în acest sens este practica rituală de a însoţi orice *dar* de semnul convenţional al pâinii (sau colacului) cu întreg cumulul de simboluri benefice pe care el îl condensează. Dar ceea ce detaşează pâinea într-o posibilă ierarhie a reperelor simbolice în cultura populară este identificarea ei cu anumite divinităţi în secvenţe ale obiceiurilor de Crăciun sau de Paşte, de înmormântare sau de comemorare a morţilor. În aceste ipostaze, pâine sau colaci modelaţi special primesc nume de divinităţi şi sunt oferiţi ca ofrandă rituală (jertfă) concret nominalizată. [26] Putem presupune practica de reprezentare prin pâine a unor divinităţi (singurul aliment cu însuşiri apte configurării materiale a sacrului) ca fiind anterioară creştinismului, care a identificat pâinea cu trupul lui Isus Cristos, precizând clar simbolismul ei.

---

[22] O. Văduva, *Repere simbolice în cultura populară*, R.E.F., tom. 26, 1981, nr. 1.

[23] P. Drogeanu, *Practica fericirii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1985, p. 70.

[24] O. Văduva, *Sacrificiu şi sărbătoare în calendarul popular*, comunicare prezentată la cel de-al II-lea Simpozion Naţional de Etnologie, Câmpulung Moldovenesc, 17 —20 sept. 1992.

[25] O. Văduva, *Daruri şi ofrande rituale*, în vol. *Imagini şi permanenţe în etnologia românească*, Chişinău, Ştiinţa, 1992.

[26] S. Fl. Marian, *Înmormântarea la români*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1892, p. 299. Informaţii de teren mai recente confirmă practica rituală a modelării unor colaci ce primesc nume de divinităţi care, simbolic, sunt oferiţi acestora, gestul fiind însoţit de formule rituale („Dumnezeu să primească", „Doamne primeşte, să fie arhanghelului").

Comentând valoarea spirituală a pâinii din perspectiva ,,civilizaţiei'' pe care ea a creat-o, sensuri relevante desprindem din valenţele ei de simbol al consacrării unui început, al consfinţirii durabilităţii acţiunilor umane începute sub marca ei benefică.

În acest sens, pe lângă semnificaţiile pâinii în marcarea începutului perioadelor de renovare a timpului în obiceiurile ciclului calendaristic sau de consacrare benefică a unui prag de trecere în ciclul vieţii omului [27], remarcăm în obiceiurile de construcţie secvenţe în care conotaţiile benefice ale pâinii sunt implicate în gestul creator al începutului, oferind, totodată, garanţia continuităţii şi durabilităţii — alegerea ,,locului curat'' cu ajutorul unei pâini, aşezarea la temelie a unei bucăţi de pâine (sau aluat), introducerea, în primul rând, în casa nouă (înainte de mutare) a unei pâini. Cu înţelesuri asemănătoare sunt unele obiceiuri legate de principalele ocupaţii — începutul muncilor agricole de primăvară ca şi al celor de toamnă, primul măcinat al grâului nou, mulsul oilor (prin colac) la ,,măsurarea laptelui'', plecarea turmelor la munte — ,,începuturi'' marcate ritual printr-o pâine (sau colac), în ideea transferării energiei simbolice a acesteia asupra rezultatelor viitoare ale muncii omului.

Sensuri inedite pentru ceea ce înseamnă în viaţa rurală tradiţională ,,civilizaţia pâinii'' relevă unele conotaţii ale acesteia în ,,obiceiurile pământului'' din vechiul drept cutumiar românesc. Pâinea poate valida înţelegeri şi aranjamente, fiind percepută ca ,,martor'' suprem în perfectarea lor.

Înlocuirea simbolică a unei persoane decedate prin alta în viaţă (de ex. dacă moare o mamă, copiii îşi aleg o alta) este consacrată prin ruperea unei pâini deasupra sicriului. [28] În context normativ tradiţional, pâinea poate fi totodată ,,aldămaş'' pentru garantarea seriozităţii unei tranzacţii comerciale. [29]

Semnificaţii speciale pentru vechea civilizaţie românească derivă din credinţa în forţa pâinii de consacrare a unui jurământ. ,,Jurământul mare'' *Pe pâine, pe sare / Pe sfintele icoane*, cerut de meşterul Manole lucrătorilor [30], (de remarcat locul pâinii, anterior, chiar, icoanei) este regăsit şi în practica ,,Însurăţirii'' sau ,,Înfârtăţirii'', în care pâinii îi este rezervat un rol ritual central. Cu rădăcini istorice dovedite documentar pentru Evul Mediu românesc [31], ,,jurământul pe cruce, pe pită şi sare'' are încă valoare de validare a unor înţelegeri pentru începutul secolului nostru, parţial fiind valabil şi pentru zilele noastre în relaţiile din unele comunităţi rurale.

Reflexe identificăm şi în gestul ritual al primirii oaspeţilor cu pâine şi sare, care prin conotaţiile simbolice ale pâinii (completate de cele ale sării, cu întreg subtextul lor benefic) exprimă bucuria și urările cuvenite dar validează, totodată, legăturile spirituale ce se creează între oaspeți și gazde.

---

[27] O. Văduva, *Repere simbolice în cultura populară* p. 59 — 60.

[28] *Clopotiva. Un sat din Haţeg*, Bucureşti, 1940, vol. II, p. 430.

[29] *Documente privind istoria României*, B, Ţara Românească, Editura Academiei, V — XVII, vol. III, p. 630, doc. 6.

[30] Ion Taloş, *Meşterul Manole*, Editura Minerva, Bucureşti, 1973, p. 307.

[31] Gh. Cronţ, *Instituţii medievale româneşti*, Editura Academiei, Bucureşti, 1969, p. 32, consemnează practici ale frăţiei de cruce între feudali care ,,au consumat împreună o turtă de pâine în formă de cruce, ceea ce se socotea la ei legământul cel mai sfânt''.

★

Lungul drum al grăuntelui însămânțat până la transformarea lui în făină și apoi în pâine se exprimă, așa cum arătam mai sus, printr-un efort uman deosebit. Pentru reușita lui, în mentalitate tradițională, se încearcă atragerea bunăvoinței forțelor capabile să ajute finalizarea eforturilor unui întreg an de muncă.

De aceea, prepararea pâinii ca și lucrările agricole tradiționale necesare obținerii grâului, cumulează, pe lângă actele tehnice obișnuite, multiple gesturi și formule rituale menite să asigure împlinirea finală. Ele sporesc, totodată, valențele benefice ale pâinii, îi subliniază sacralitatea, transformând procesul tradițional de preparare a pâinii într-un adevărat scenariu ritual.

O departajare a tehnicilor de preparare a pâinii de actele rituale complementare se dovedește însă a fi dificil de realizat. Aceasta pentru că în sistemul tradițional de viață, prepararea pâinii și mai ales a pâinii rituale (colacii) este în fapt o îngemănare de acte tehnice și rituale. Putem vorbi, desigur, de proporția acestor acte [32], de predominarea tehnicului asupra ritualului sau invers, aceasta depinzând de destinația pâinii (consum zilnic, ritual sau ceremonial). Important, însă, este fără îndoială, efectul îmbinării actelor tehnice cu actele rituale adiacente — și anume — realizarea pâinii. Informații culese pe teren atestă că, în sistemul tradițional de viață, comportamentul ritual este propriu nu numai preparării pâinii sau colacilor destinați practicării obiceiurilor, dar și preparării pâinii zilnice. Pe parcurs, procesul de preparare al acesteia a fost simplificat, reducându-se, în mare măsură, la respectarea tehnologiei bine cunoscute. Deosebită valoare practică pentru obținerea unei pâini de calitate este atribuită dozării materiilor prime componente ale pâinii : făină, apă, sare, ferment. Există o știință a dozării lor pentru ca aluatul obținut să aibă o anumită consistență. În gândire tradițională, însă, importantă este nu numai calitatea pâinii, ci, mai ales, funcțiile ei magico-rituale și ceremoniale, care prevalează prin importanță în contextul obiceiurilor populare. Pentru asigurarea eficacității lor, practica tradițională implică norme rituale pentru fiecare fază a procesului de preparare. În acest fel, fiecare fază devine un act ritual, performat de actanți ce trebuie să respecte prescripții și interdicții multiple : „Femeia care a ucis nu are voie să mai facă pâine" [33], de asemenea lăuza (până i se face „slujba de dezlegare") [34], ca și femeia care „gătește mortul" [35]. Totodată există interdicții legate de timp, zile și perioade în care este interzisă prepararea pâinii — în special vinerea și duminica, considerate zile nefaste pentru copt, marile sărbători religioase, săptămâna mare etc. — restricţii ale căror încălcări sunt urmate de neplăceri, conform mentalităţii tradiţionale.

---

[32] J. S. La Fontaine, *Ritualisation of women's life crises in Bugisu*, în vol. *The interpretation of Ritual*, Tavistock Publication, 1972, p. 160.

[33] Informație teren, O. Văduva, sat Lupșanu, jud. Călărași, 1978.

[34] Ștefania Cristescu Golopenția, *Elements magiques dans la vie spirituelle des paysans roumains de diverses regions du pays*, Institut de Sciences Sociales de Roumanie, 1940, p. 11 .

[35] V. Butură, *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 285.

Chiar şi faza de pregătire a preparării pâinii este marcată de acte obligatorii — femeia trebuie să respecte câteva zile înainte interdicţii sexuale şi alimentare (să ţină post) [36], trebuie să se spele, să-şi schimbe cămaşa şi, mai ales, acoperitoarea capului. Acest comportament are desigur şi raţiuni ce ţin de igienă, dar el este în principal impus de realizarea stării de puritate necesară performării actelor rituale. Comportamentul devine şi mai eficient în condiţii de puritate organică a femeii : „Mai mult bătrânele era bine să facă pâinea, că erau curate", spune o informatoare [37], accentuând asupra vârstei înaintate a aceleia ce „era bine" să facă pâine. În timp, aceste condiţii rituale s-au estompat, mai ales în practica curentă, ele supravieţuind în forme disimulate sau limitate doar la pâinea pentru biserică, prescura şi anafura.

Prima fază a transformării făinii în pâine, cernutul, respectă reguli specifice unui act ritual, el trebuie să se realizeze dimineaţa în zori, „pe nemâncate", în deplină tăcere [38]. Aceleaşi reguli privind timpul ritual (zorii), starea de puritate cât şi un anumit comportament se impun şi pentru aducerea apei necesare — apă care numai în aceste condiţii capătă valoare magico-rituală. „Apa neîncepută", element ce receptează şi asigură transmiterea forţelor magice, este utilizată şi în alte acte de maximă concentrare rituală, cum sunt descântecele. Pornind de la apa folosită, comparând gestica şi atmosfera ce o creează femeia ce face pâine şi femeia ce descântă, notăm evidente apropieri, ce dau impresia, în ambele cazuri, a săvârşirii unui ritual de mare solemnitate.

Uneori, „apa neîncepută" este înlocuită cu rouă. Adunarea picăturilor de rouă, secvenţă a vechilor practici magice de luare şi furare a manei holdelor de grâu, urmează aceleaşi restricţii rituale (adunată în zori, pe nemâncate, în tăcere) în credinţa transferului manei (sporului) grâului asupra aluatului care nu numai că va creşte în mod miraculos [39], dar este investit cu o forţă magică deosebită.

Adăugarea sării, element cu multiple atribute pozitive în cultura populară, este de natură să mărească valenţele magico-rituale ale pâinii. Personificată în unele credinţe populare ca „mama lui Dumnezeu" sau sfântă (numită Sfânta Dreptate) [40], sarea cumulează o simbolică preponderent benefică, pe care o transferă, evident, pâinii, în a cărei compoziţie este inclusă.

Nu mai puţin semnificativă este adăugarea fermentului. Simbol al forţei vitale, prin care aluatul capătă viaţă, „răsare", „înfloreşte", „creşte" [41], fermentul înviază coca — ea „dospeşte", „creşte", devine „vie".

---

[36] Informaţie teren, O. Văduva, sat Valea Măcrişului, Ialomiţa, 1976, şi Visterna, Tulcea, 1977.

[37] Inf. teren, O. Văduva, sat Sohatu, Călăraşi, 1976.

[38] Vezi A. Gorovei — *Credinţe şi superstiţii ale poporului român*, Libr. Socec, 1915, art. 1259, 1260. Inf. teren, O. Văduva, sat Berzasca, Caraş-Severin, 1980. „Făina e bine s-o cerni dimineaţa în zori şi să nu vorbeşti cu nimeni înainte".

[39] Gh. Pavelescu, *Mana în folklorul românesc*, Sibiu, 1944, p. 56.

[40] Elena Niculiţă Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român*, vol. I, Cernăuţi, 1903, p. 183.

[41] Inf. teren, O. Văduva, sat Valea Măcrişului, Ialomiţa, 1976; Ciochina, Ialomiţa, 1976; Lelese, Hunedoara, 1979; Suletea, Vaslui, 1982.

Coca reia astfel, drumul grăuntelui semănat care răsare, înflorește, crește, ființă vie a cărei dezvoltare este urmărită cu atenție de cultivator.

Această cocă vie, se deosebește de coca ,,moartă", așa cum este denumită de informații de teren *turta* sau *azima*[42], din a cărei compoziție lipsește substanța vitală a fermentului.

Pentru potențarea virtuților fermentului se rostesc formule de invocație în timpul fazei următoare din procesul de preparare a pâinii — fază de maximă concentrare — frământatul, dar și după ce el este terminat și pâinea este lăsată ,,să se odihnească", ,,să crească"[43].

,,Frământatul aluatului, ,,muncitul" lui presupune un mare efort, de el depinzând, în mare măsură, calitatea pâinii[44].

Nu este lipsit de importanță faptul că mentalitatea tradițională amplifică semnificațiile actelor ce includ un efort uman deosebit. În acest sens, cu cât pâinea este mai mult ,,muncită", cu atât valoarea ei spirituală crește. Ce alt înțeles putem acorda modului de preparare a pâinii rituale numită ,,colac de țărână" din secvența finală a obiceiurilor de înmormântare din unele zone? Pentru prepararea acestei pâini, spicele trebuie adunate cu mâna, de o femeie în vârstă sau de o fetiță (deci ,,curată"), boabele de grâu desprinse prin frecarea palmelor, râșnite între două pietre sau pisate în piuă, făina cernută cu sită deasă, iar aluatul frământat timp cât mai îndelungat[45]. Munca inclusă în executarea acestui colac, laborioasă și de lungă durată,respectând practici rituale precise, îi conferă valențe speciale, o forță rituală deosebită.

Nu mai puțină atenție se acordă fazei coptului pâinii. Arderea cuptorului sau țestului[46] pentru realizarea unei temperaturi potrivite este, prin tradiție, o măsură a priceperii femeii. O anumită tehnică rituală, bazată pe gesturi și formule consacrate (aprinderea cuptorului cu ramura de Arminden, când se coace pâinea din grâu nou[47], stropirea cuptorului cu apă sfințită, trasarea unei cruci imaginare la gura cuptorului, rostirea unor formule de invocație[48]) au rolul să mărească eficacitatea procedeelor de finalizare a preparării pâinii.

Există multe credințe legate de coptul pâinii și mai ales de ,,întoarcerea pâinii în cuptor" (dacă nu s-a copt suficient)[49], gest cu efecte nocive asupra acelora ce mănâncă pâinea și, de aceea, interzis în practica tradițională.

Deosebite semnificații au credințele ce se referă la momentul scoaterii pâinii din cuptor, credințe ce sunt transpuse în practici rituale obligatorii. Cuptorului trebuie ,,să-i laşi ceva'' în schimbul pâinii, ,,să nu rămână gol'', de aceea se pun lemne în cuptor [50] sau blid cu apă sau doar se stropeşte cuptorul cu apă, [51] practici ce îşi găsesc sensul în sistemul de credinţe referitor la oferirea de ofrande rituale în schimbul bunăvoinţei unor forţe supranaturale, poate, în acest caz, un străvechi zeu al focului.

---

[42] Inf. teren, O. Văduva, sat Sudiți, Ialomița, 1977.

[43] A. Gorovei, lucr. cit., p. 272 · ,,Ca să dospească pita, după ce s-a frământat, se zice : ,,așa să-și aducă pita mea aminte de dospit, cum și-aduc aminte fetele de măritat" (3178); ,,Când ne apucam de frământat spuneam ,,Doamne-ajută" — teren, O. Văduva, Peștera, Constanța, 1977 ; ,,Când frământam pâne, spuneam ,,dă Doamne să crească frumos" — inf. teren Oteșani, Vâlcea, 1983.

[44] În Bucovina, frământatul Paștelui ,,se face de un voinic. Cu cât aluatul este mai bine frământat, cu atât crește mai bine" în ,,Șezătoarea", nr. 3, 1902, p. 33.

[45] Informație teren, Ion Ghinoiu, jud. Galați și Vaslui, 1980.

[46] ,,Făcea focul până se albea vatra" — Inf. teren, O. Văduva, Sohatu-Călărași, 1976.

[47] S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, vol. I, Cârnilegile, Institutul de arte grafice, București, 1898, p. 298.

[48] Informații teren, O. Văduva, sat Lupșanu, jud. Călărași, 1978 ; Vezi și A. Gorovei, lucr. cit., p. 256.

[49] E. Niculiță Voronca, lucr. cit., p. 229.

Tehnică şi ritual, îndemânare, pricepere, experienţă câştigate în timp, dar şi practici menite să asigure în mod magic reuşita demersului, toate contribuie la obţinerea finală a pâinii. Lungul drum al transformării grăuntelui însămânţat în făină şi apoi în pâine, este, de fapt, lungul drum al omului spre o nouă creaţie [52] — pâinea nouă. Reluată an de an, această creaţie necesită (în afară de muncă) investiţie de spirit, imaginaţie, fantezie, perseverenţă, concentrarea tuturor forţelor ce ar putea asigura încheierea cu succes a fiecărei etape până la realizarea finală.

★

Prin modelarea aluatului în diverse şi remarcabile forme şi ornamente, pâinea poate fi inclusă între manifestările de artă populară. Efemeritatea materiei şi consumul imediat nu au împiedicat niciodată ţăranca-artistă să reia modelarea pâinii de fiecare dată cu aceeaşi pasiune, augmentând, prin forme şi ornamente, simbolistica pâinii.

Respectul faţă de tiparele străvechi şi, totodată, conştientizarea forţei expresive a formelor şi ornamentelor de mare simplitate, cât şi a valorii lor plastice, conduc la perpetuarea în timp a formelor şi ornamentelor simplificate până la esenţializare [53]. Multe din ele ne duc cu gândul la arta genialului Brâncuşi, sugerând ideea aceloraşi surse arhetipale de inspiraţie în realizările artistice.

Ornamentele actuale, complicate şi încărcate, sunt exprimări ale tendinţei spre decorativism exagerat, comune artei populare contemporane, în genere. Totuşi, caracteristica de bază a modelărilor din aluat rămâne şi azi simplitatea şi puritatea formelor, a ornamentelor tradiţionale, care s-au perpetuat, alături de modelările cu încărcătură ornamentală bogată, în recuzita necesară performării actelor rituale, ceremoniale sau festive.

★

Şi fiindcă în cadrul oricărei civilizaţii comportamentul are implicaţii asupra nivelului acesteia, putem aprecia că la poporul român atitudinea faţă de pâine exprimă un înalt grad de civilizaţie. Ea se înscrie în modelul comportamental propriu unui popor conştient de valorile sale.

Respectul aproape mistic faţă de pâine a impus norme severe de comportament, ,,legi'' nescrise conform cărora aruncarea pâinii rămase de la masă sau chiar a firimiturilor echivalează săvârşirii unui păcat. De aceea, este necesară purificarea lor prin foc, ,,element sacrificial prin excelență" care, prin virtuțile sale, prevestește regenerarea, moartea urmată de înviere, corespunzătoare regenerării anuale a vegetației, implicit a cerealelor din care se va face din nou pâine [55].

---

[50] Ibidem, p. 230.

[51] Informaţie teren, O. Văduva, sat Plevna, jud. Călăraşi, 1980.

[52] Mircea Eliade, *Le mythe de l'eternel retour*, Paris, Gallimard, p. 45.

[53] O. Văduva, *Semnificaţii străvechi ale unor forme şi motive ornamentale perpetuate în contemporaneitate*, Anuarul ICED, seria A, Bucureşti, 1981, p. 137 — 153.

[54] A. Gorovei, lucr. cit., p. 257 ; ,,Fărâmăturile de pâine ce cad de la masă, să le dai foc, în loc curat, ca să nu le calci, că păcătuieşti (Suceava) — 3005.

Trasarea unei cruci imaginare pe pâine înainte de a fi tăiată, așezarea pâinii cu partea „de vatră" întotdeauna în jos, așezarea ei pe un ștergar neapărat alb și curat (gest care nu se referă numai la igienă, ci, mai degrabă, la crearea cadrului de puritate implicat de simbolica pâinii), toate acestea fac parte dintr-o semantică a comportamentului față de pâine.

Interdicții speciale de viață tradițională se referă la înțeparea pâinii cu vârful cuțitului sau lăsarea cuțitului înfipt în pâine, gest echivalent unei crime imaginare și, de aceea, condamnat în mentalitate populară. „Pâinea este om" [56], străveche credință care personifică pâinea (credință preluată de creștinism), conferă pâinii însușirile unui organism viu, față de care se impune un anumit comportament. Prescripții speciale se referă la gestul ruperii sau tăierii pâinii și al împărțirii ei la masă, gest solemn prin care tatăl familiei marchează, în vechi tipare de viață tradițională, începutul mesei, creând atmosfera emoțională caracteristică unei ceremonii. Prima bucățică (mai ales din pâinea din grâu nou) este considerată ofrandă pentru cei morți și trebuie aruncată ritual pentru aceștia [57]. Ultima, numită și „bucățica norocului", „bucățica puterii", concentrează, în gândire populară, o putere magică de influențare a viitorului copiilor dar și a adulților [58]. Captarea acestei forțe concentrată în ultima bucățică exclude lăsarea ei pe masă, ea este mâncată în credința că, în acest fel, este asimilată întreaga energie benefică a pâinii.

*

Pâinea — reper cu implicații majore în viața cotidiană și de sărbătoare a omului, îngemănează valori materiale și valori spirituale, create, re-create și rafinate prin trecerea timpului, pe lungul drum ce începe cu îngropatul bobului de grâu în pământ, continuă cu transformarea lui în făină și sfârșește în pâinea coaptă, drum ce constituie, în perspectivă istorică, firul roșu al unei civilizații — **civilizația pâinii.**

---

[55] Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers, București, 1977, p. 412.

[56] E. Niculiță Voronca, lucr. cit., p. 187.

[57] Informații teren, O. Văduva, sate Runcu, Arcani, jud. Gorj, 1978 ; satele Moșteni, Măgura, jud. Teleorman, 1979 ; sat. Ciochina, jud. Ialomița, 1979. Ovidiu Bîrlea, în *Eseu despre dansul popular românesc*, Cartea Românească, București, 1982, p. 44, amintește un obicei asemănător ce relevă fondul arhaic al acestui gest ritual. El se referă la călușarii din zona Alba Iulia care, la începutul mesei, aruncau ca dar, patroanei lor, prima îmbucătură de pâine și primul pahar de băutură.

[58] A. Gorovei, lucr. cit., p. 257 : „Să nu dai altuia pânea ce rămâne nemâncată că-ți dai puterile" (Dolj, Teleorman) — 3003 ; „Când rămâne pe masă vreo bucățică de pâne uitată, e semn că a rămas cineva flămând din acei care au mâncat" — 3008 ; „Dacă lași ultimul dumicat de pâine nemâncat, îți lași norocul" — inf. teren Ofelia Văduva, sat Calvini, Buzău, 1976 ; Oteșani, Vâlcea, 1983 ; Berevoii Mari — Recea, Brașov, 1979.

LA CIVILISATION DU PAIN

(Résumé)

Par sa démarche l'auteur se propose de mettre en relief la civilisation constituée, le long des temps, autour des activités humaines concernant la réalisation finale du pain.

Les accumulations matérielles, mais surtout celles spirituelles dûes à ces activités mettent en évidence, sur le territoire roumain, une civilisation du pain portant l'empreinte du spécifique roumain, integrée dans la grande civilisation europèene du pain.

L'auteur insiste particulièrement sur les significations du pain dans la spiritualité populaire, en tâchant de détacher les aspects qui plaident pour la métaphore du titre.

Pour souligner l'apport du pain dans l'édification d'une civilisation, l'auteur détache, de sa riche symbolique (contenue en totalité, dans une axiologie du bien), les valences de symbole de consécration d'un commencement et les valences qui valident la durabilité des actions humaines.

L'analyse des phases de préparation du pain (comme scénario rituel avec le but d'attirer la bienviellance supréme pour accomplir avec succès les efforts d'une entière annèe de travail) est appelée à souligner des traits specifiques de la civilisation roumaine.

On fait aussi des références à la valeur plastique des formes modelées en pâte, avec des ornementation simples, mais avec une grade expressivité. Comme éléments d'art populaire, elles font partie intégrante de la civilisation du pain.

Dans le contexte des normes traditionelles roumaines concernant l'attitude vis-á-vis du pain, l'etude du comportement humain signale le haut degré de civilisation d'un peuple conscient de ses valeurs matérielles et spirituelles accumulés le long des temps.

PÂINEA ÎN CULTUL ORTODOX ȘI SEMNIFICAȚIA SA ÎN VIAȚA LAICILOR

ZAMFIRA MIHAIL

Cultura tradițională a unui popor se constituie și dăinuie în mediul spiritual al religiei pe care acea etnie o practică. În altă perspectivă, diferitele credințe religioase datoresc unele trăsături caracteristice culturii în care au apărut[1]. Conștiința unității istoriei spirituale a omenirii odată relevată,[2] aceasta nu dispensează de adâncirea cercetării comparate, atât cu discipline care urmăresc aceleași fenomene din unghiuri de vedere diferite, cât și cu cele care se ocupă de iradierea fenomenului religios în alte domenii ale vieții. Pentru corelații între universul religios și cultura laică avem în vedere faptul că la Dunăre, în Scytia Minor, credința ortodoxă a fost propovăduită de Apostolul Andrei, că începând din sec. IV d. H. a existat episcopie în Dobrogea, iar religia a fost practicată, după cum o atestă martiriile de la Niculițel (Tulcea),[3] descoperirile arheologice de obiecte de cult — crucea de la Biertan,[4] relatarea despre sacrificiul episcopului Sava (Gotul) în râul Buzău[5], ca și așezările monahale atestate arheologic.[6] Dar până acum nu a fost studiată corelația unor tradiții bisericești cu cele practicate de laici în mediul tradițional românesc.

Credincioșii ortodocși cunosc învățăturile bisericii printr-o ,,catehizare'' continuă, de-a lungul întregii vieți, participând la ceremonii efectuate de preoți, dar și practicând ei înșiși rugăciuni, atât în incinta bisericii, cât și în orice loc, în particular. Biserica creștină în general se preocupă de purificarea de păcate a oamenilor și o face prin Sf. Euharistie (Împăr-

---

[1] M. Eliade, *History of Religions and ,,Popular Cultures''*, în ,,Ethnologica'', Bucarest, 1983, p. 7 — 15 ; ,,A number of important contributions were brought out corroborating the possibility of utilizing folkloric materials as authentic religions documents'' (p. 8) and Notes (p. 190 — 192) ; Cf. și Angelos Deftereos, *Artos catá tin génnisin kai tin telefti — i símvoliki kai maghiki hrisis tu ipo tu neoteron Elinon*, Athena, 1979 ; (rec. de Cornelia Belcin-Pleșca și Lia Brad, în ,,Ethnologica'', 1983, 1, p. 160 — 162) ; H. Vakarelski, *Etnografia na Bălgaria*, Sofia, 1974, p. 574 — 592 ; *Etnografia vostočnych slavjan. Očerki traditionnoi kultury*, Moscou, 1987, p. 293 — 296.

[2] M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, ed. a 2-a, 1991.

[3] Les saints martyres : Ammasis, Zoticos, Phillippos et Camassis. Cf. I. Barnea, *Un martirium descoperit la Niculițel (județul Tulcea)*, în ,,Studii și cercetări de istorie veche'', 1973, 24, nr. 1, p. 123 — 136.

[4] Cf. Eugenia Zaharia, *Principalele etape ale istoriei românilor în mileniul I și regiunea subcarpatică de sud-est a României*, în ,,Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților'', Buzău, 1983, I, pag. 19 — 29.

[5] Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice în literatura noastră, sec. IV — XVI*, Craiova, 1984, p. 35 — 36.

[6] Paul Mihail și Zamfira Mihail, *Necropola de la Vornicenii Mari, jud. Suceava (sec. XI — XIII) : o ipoteză*, în ,,Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie « A. D. Xenopol »'', XXIII/1, 1986, Iași, p. 405 — 407. Cf. și J. M. Dom Besse, *Les Moines d'Orient antérieurs au concile de Chalcedonne*, Paris, 1900, p. 33 — 34.

REF, tom 38, nr. 5, p. 465 — 471, București, 1993

tăşanie). Semnificaţia simbolică a jertfei lui Iisus Hristos pentru oameni s-a perpetuat prin spusele sale — în acest sens folosirea pâinii şi a vinului este de revelaţie divină. Pentru prima dată în istoria omenirii s-au adus jertfe diferite de cele ale tuturor religiilor de până atunci (cărnuri sau produse naturale), spre deosebire de acestea, care erau în stare naturală, pâinea şi vinul sunt rezultatul unei prelucrări, a unei activităţi specific umane. În plus, considerăm noi, faptul că pâinea este un produs purificat prin foc şi conţinând elemente simbolice primordiale, o aşează la baza vieţii (de altfel în orice invocaţie creştină se cere asigurarea spre vieţuire a ,,pâinii, vinului şi untului de lemn"). Pe de altă parte, realizarea pâinii din atâtea boabe de grâu strânse laolaltă simbolizează unitatea sau comuniunea spirituală care leagă între ei pe toţi membrii bisericii. Astfel, Sf. Ioan Gură de Aur explică: ,,Deşi alcătuită din multe boabe de grâu, pâinea este astfel unită încât boabele nu apar, deşi rămân ele însele; aşa trebuie să se unească şi oamenii, unii cu alţii, întru Hristos" (Omilia XXIV/2 la Epist. I. Corint.). Iar fericitul Augustin comenta în acelaşi fel: ,,Apostolus enim dicit: Unus panis, unum corpus, multi sumus (I Cor. X, 17)... Comendatur vobis in ist pane quomodo unitatem amare debetis. Numquid enim panis ille de uno grano factus est? Nonne multo erant tritici grana?"[7]

Stadiul actual al practicării cultului în biserica creştină (ortodocşi, romano-catolici, armeni, anglicani etc.) reprezintă urmarea unui proces lent dar continuu de evoluţie. Încă din faza primară a ,,Bisericii Una", ritualul a început să se deosebească în anumite zone geografice. Apoi textele înseşi ale Liturghiilor (ale lui Ioan Gură de Aur şi a Sf. Vasile cel Mare, ca şi a ,,Darurilor mai înainte sfinţite")[8] oficiate în biserica ortodoxă diferă total de mesa catolică, a cărei origine nu este precizată, ea se bazează pe un text anonim ce provine din mediul monahal. Diferenţa capitală este că pâinea întrebuinţată pentru Sf. Jertfă (la Liturghie) este făcută din aluat dospit la ortodocşi şi din azimă la armeni şi romano-catolici.

Credincioşii sunt cei care aduceau şi aduc pâinea pentru Jertfă. Dacă aceasta iniţial constituia bucăţi de pâine identice cu cele pe care le foloseau în hrana zilnică, după sec. VI forma pâinii s-a micşorat luând treptat forma şi mărimea tipizată sau rituală a prescurii de astăzi. (O descriere în Comentariul liturgic al Patriarhului Gherman I al Constantinopolului din sec. VIII, apoi stabilirea, în sec. XIV, de către Filotei Patriarhul Constantinopolului a ,,Rânduielii" Liturghiei şi deci a modului în care se efectuează Sf. Jertfă)[9]. De ce se aduce pâinea dospită la ortodocşi?

Întâi pentru că o astfel de pâine a întrebuinţat Mântuitorul însuşi la Cina cea de Taină, când a întemeiat Sf. Euharistie. Căci El a serbat atunci cu anticipaţie Paştele iudaic şi azimile încă nu erau făcute, pentru că nu era încă ziua azimilor sau a paştelui evreesc. Toţi Sf. Evanghelişti se exprimă lămurit: ,,Luând pâine" (*arton* ,,pâine dospită" iar nu ,,azimon artron") (Luca XXII, 19) ş. a.

---

[7] Ap. Ene Branişte, *Liturgica specială* (pentru Institutele Teologice). Bucureşti, 1980, p. 261 — 263.

[8] N. Borgia, *Origine delle liturgia bizantina*, Grottaferrata, 1933; N. Nicolaescu, *Cele patru Evanghelii, dovada pentru folosirea pâinii dospite la Sfânta Eucharistie*, în ,,Studii Teologice", 1951, nr. 9 — 10, p. 552 — 558.

[9] Ene Branişte, *op. cit.*, p. 306.

Al doilea pentru că pâinea adevărată, dospită cu aluat, simbolizează sufletul desăvârşit al Domnului, fiind făcută din trei elemente, care reprezintă cele trei părţi ale sufletului şi cinstirea sfintei Treimi (Cf. Simeon al Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie*, cap. 91, *Synopsis* al Mitr. Iacov Putneanul, Iaşi, 1751).

Aluatul ne aduce aminte şi de aluatul nestricăciunii cu care Mântuitorul a asemănat Împărăţia cerurilor (Luca, XIII, 20—21) şi care este El însuşi cel ce dospeşte toată frământătura Bisericii Sale, adică firea creată, până la Unirea şi asemănarea cu el, prin împărtăşire şi înviere.

Pâinea folosită la *proscomidie* poartă pecete şi denumirea de prescură (de la gr.[ecescul] *prosfore*=,,ofrandă, jertfă, aducere''). Prescurile sunt făcute în formă rotundă, simbolizând rotunjimea pământului. Ele se reunesc de obicei în formă de cruce cu 4 colţuri ; există şi tradiţia reunirii a 5 unităţi de prescură într-una, pentru a reaminti cele 5 pâini cu care Mântuitorul a săturat mulţimile în pustie tocmai după ce a rostit cuvântarea în care prevestea instituirea jertfei Trupului său (cf. diferitele forme de prescuri în biserica românească)[10].

Din ritualul proscomidiei reţinem că se scot părticele de pâine din celelalte prescuri numite şi *miride* (<din gr.) pentru pomenirea şi iertarea păcatelor credincioşilor vii şi morţi, după pomelnicele pe care preotul le primeşte la Liturghie sau care sunt în pomenirea perpetuă a bisericii (ctitori, sărindare ş. a.). ,,Miridele'' = ,,părticelele'' se împart apoi la ce care au dat pomelnice pentru comuniune cu cei pomeniţi de ei şi care iau apoi, în zilele următoare, pe nemâncate, câte o bucăţică de pâine spre sfinţire şi realizare a cererii pentru care s-a făcut rugăciunea.

De asemenea, la sfârşitul Liturghiei se împarte *anafură*, o practică veche şi generală în toată lumea ortodoxă, care se mănâncă atunci sau în cursul săptămânii dimineaţa. În aceea ce priveşte originea anafurei sunt două păreri. După unii teologi, anafura a apărut atunci când credincioşii au început să nu se mai împărtăşească la fiecare Liturghie (sf. sec. IV sau începutul sec. V). Fiind făcută din prescurile întrebuinţate la Proscomidie, ea este un locţiitor al Sfintei împărtăşanii care se dădea în secolele primare ale creştinismului numai celor care nu se puteau împărtăşi şi care, astfel, se mulţumeau cu firimiturile de la masa euharistică şi de aceea ea se ia pe nemâncate în cursul săptămânii (în gr. ea se numeşte antidoron, ,,dar''). Alţi teologi consideră că anafura este o reminiscenţă a vechilor agape sau mese frăţeşti care aveau odinioară loc după Sf. Liturghie[11].

Un alt moment de sfinţire se transmite credincioşilor prin intermediul pâinii la Paşte (Învierea Domnului), binecuvântarea preotului în altar se face pe aşa-numitul *artos* (gr. = ,,pâine'') sau ,,paşte mic'', care se împarte apoi celor prezenţi pentru a fi mâncat înainte de aşezarea la masa festivă sau păstrat tot timpul anului pentru sfinţirea casei. Numai ştiind această tradiţie se poate explica simbolica bucăţii de pâine uscată (înfăşurată de obicei în hârtie) care se păstrează la icoană (pe rama ei superioară)[12] alături de firele de busuioc uscat şi de ramura de salcie

[10] D. Buzatu, *Paniornamentica*, în ,,Mitropolia Olteniei'', 1963, nr. 7 — 8, p. 568.

[11] Cf. P. Vintilescu, *Anafură sau antidoron*, în ,,Studii Teologice'', 1953, nr. 1 — 2, p. 116 — 145.

[12] Atestări pe teren *de visu* în satele din Moldova şi Bucovina.

de la Florii. Altfel, a fost interpretată numai ca ,,bucata din prima pâine a unei noi recolte anuale,'' explicaţie pe care nu o negăm, căci Biserica se implică şi în binecuvântarea recoltei şi a primelor produse obţinute în fiecare an. Fireşte, în perioada în care biserica ortodoxă nu s-a mai putut implica în viaţa laicilor în toate localităţile, tradiţia a trecut numai în expresia sa ultimă, dar înglobând în semnificantul ,,timp'' valenţa sacră a binecuvântării, a sfinţirii de altădată. De aceea, explicaţia strict etnografică este unilaterală, căci ,,bucata de pâine'' este de fapt purtătoare de sfinţenie şi, în această calitate, ea este păstrată. Biserica se implică, prin chemarea harului, şi în diferite etape ale semănatului şi recoltatului, prin sfinţirea care se face seminţelor de 1 februarie (Sf. Trif, ocrotitorul seminţelor), prin rugăciuni speciale pentru apărarea recoltei de calamităţi naturale, apoi în caz de secetă cu invocaţii pentru venirea ploii, de asemenea există rugăciuni pentru binecuvântarea recoltei şi a produselor sale.

Demersul nostru vizează, în acelaşi timp, manifestările religioase ca atare, cât şi tradiţiile populare religioase pentru a degaja plenitudinea semnificaţiilor ritualurilor respective. Pentru că sunt situaţii în care biserica nu a acreditat ritualurile ci însăşi tradiţia religiozităţii populare, care a acordat aceeaşi explicaţie simbolurilor, ca şi biserica, a creat în consens forme de manifestare acceptate şi de biserica ortodoxă. Căci în multe ceremonii, mai ales cele legate de marile evenimente ale omului (botez, căsătorie, nuntă), există manifestări complementare ceremoniei propriu-zis religioase. De exemplu, textele tipicului stipulează numărul de parastase şi intervalul la care acestea trebuie făcute (şi rugăciunile ce trebuie citite) dar alăturarea colacilor face parte din tradiţia populară. Considerăm că acesta este şi motivul pentru care există diferenţe între numărul şi forma copturilor, iar în Transilvania nu se face nici colivă la înmormântare. În acelaşi sens calificăm *ex-voto*-ul ca manifestare populară într-un cadru ,,instituţionalizat'' care a acceptat-o fără ca prin aceasta dogma, tipicul şi funcţia sacră să se modifice.

Am întâlnit în cercetările de teren din Moldova (efectuate în perioada 1964—1982) manifestări de religiozitate care, atunci, nu au putut fi studiate, despre care, de altfel, nici nu s-au putut face măcar referiri. Aceasta şi pentru că unele dintre ele se desfăşoară ,,în secret'', fără să se vorbească în public. Astfel, în familii în care sunt probleme, de obicei femeile iau dimineaţa pe stomac gol (o anumită perioadă) câte o bucăţică de pâine sfinţită (miridă, părticică/anafură) din numărul de bucăţele (miride sau anafură) primite de la preot sau de la călugări de la mănăstiri, după ce au dat un pomelnic pentru sănătate sau pentru împlinirea unei dorinţe. Li se dau şi copiilor să înghită aceste firimituri, fără să li se spună despre ce este vorba, femeia (mama sau bunica) făcând deasupra lor semnul crucii. Este o ceremonie scurtă, ca luarea unui medicament, pâinea ,,sfinţită'' fiind purtătoarea ,,harului'' rugăciunii oficiate asupra ei. Astfel, se face o încorporare în organismul credinciosului a unei substanţe care, continuând să rămână ,,bucăţică de pâine'', a căpătat şi proprietatea de a vindeca sau de a transmite forţe pentru realizarea unei dorinţe, aspiraţii etc. De obicei, luarea acestor miride este consecutivă oficierii (citirii) unei rugăciuni deasupra capului celui care solicită, încât efectele benefice au ca suport şi invocaţia verbală, cu deosebire la pomelnicele pentru sănătate, pentru căsătorie, pentu exorcizarea duhurilor rele ş. a.

Explicații complementare putem intui și în semnificația lumânării aprinse în mâna mortului care este stipulată în canoane (= a muri cu lumânare/a muri fără lumânare; cu altfel de rugăciuni de iertare). Biserica își are propria explicație a lumânării din mâna mortului și, de altfel, este de presupus că folosirea lumânării s-a și fixat prin biserică (în perioada arhaică greacă lumânarea era oferită divinității și nu ,,decedatului" care începea marea călătorie). Au fost date și explicații integral etnologice[13]. Or, nu trebuie să uităm că, în ansamblul fiecărui ceremonial legat de evenimentele mari ale omului, există interludiul bisericii ortodoxe care desfășoară propria ei ceremonie (același text identic în spațiul vast al Europei de est) la popoare foarte diferite. Tradiția populară adiacentă este și ea diferită.

În rânduielile referitoare la înmormântare legătura simbolică prin semințe și pâine cu sufletul celui decedat se ivește sub multiple forme. Biserica sfințește și binecuvântează coliva care simbolizează prin sămânță (bobul de grâu) credința în nemurirea sufletului, căci precum bobul trebuie să cadă în pământ și să putrezească pentru a da un nou colț (a învia), așa și trupul omului va elibera sufletul spre o nouă existență numai după ce se preface în elementele din care a fost creat. Sunt sfințite și copturile care însoțesc coliva (binecuvântarea — pentru exorcizare — se dă de altfel pentru toate obiectele și produsele cu care omul vine în contact). Însă numai la parastasul de 40 de zile asupra unui colac se citește o rugăciune anume stipulată în Molitfelnic, închinată Sf. Fecioare Maria și se scoate de către preot, cu un obiect de ritual numit *copie* (un cuțitaș în formă triunghiulară) un triunghi din coptură denumit *panaghie* care se mănâncă pe loc numai de către rudele celui răposat pentru o ,,coîmpărtășanie" (deci o sfințire a celor rămași).

Și mirii, în unele regiuni ale României, posteau și erau împărtășiți înaintea ceremoniei și, prin aceasta, spălați de păcatele trecute la începerea noii vieți. Astfel, ei erau și în acest moment în legătură cu pâinea rituală. Acum în ceremonia ortodoxă s-a păstrat ,,paharul de obște" (din care se dă să bea noilor căsătoriți, la care se adaugă o bucată de pâine, special coaptă pentru nuntă, numită *jemnă* sau în oraș bucata de cozonac sau pișcot), simbolizând bucuria nunții cât și legământul pentru soarta comună pe care viitorii soți o vor împărtăși având parte de aceleași bucurii și necazuri.

Este posibil ca bucata de pâine din care mușcă cei doi miri să fie și o reminiscență a ritualului de căsătorie roman precreștin : era o bucată de pâine (un fel de plăcintă, de fapt) care se frângea în timpul ceremoniei și pe care mirii o mâncau atunci împreună (librum farreum, confarreatio)[14]. Atât paharul de vin cât și pâinea fac însă cu deosebire prezent momentul mai vechi al împărtășirii (acest moment nu există în ortodoxia slavă și cea grecească) dar și anafura (așa apare consemnat în Molitfelnicul din 1705 copiat de Popa Flor din Josani, Bihor).

---

[13] Cf. Paul Drogeanu, *Despre un model poetic al marii treceri*, în ,,Anuarul Institutului de cercetări etnologice și dialectologice", seria B, vol. 3, București, 1985, p. 459 — 485.

[14] N. Lascu, *Cum trăiau romanii*, București, 1965, p. 285.

Într-o altă Taină, a Sf. Maslu, făina de grâu adusă și binecuvântată împreună cu untdelemnul sfințit sunt apoi folosite pentru a se coace pâinișoare (lipii) din care se dă bolnavului să mănânce în vederea însănătoșirii sale (sau, mai rar, se fac prescuri).

Un ultim moment de care ne ocupăm acum este sfințirea care se face de Paști (în Moldova, după cunoștințele noastre) a ouălor roșii, brânză, pască și cozonac, după care creștinii se întorc cu ele acasă și masa Paștelui începe cu aceste alimente sfințite. Pâinea este, și de această dată, în prim plan. Iar o formă cu aspect figurativ și simbolic deosebit ce se întâlnește cu deosebire la mănăstiri, de unde a pătruns în tradiția laică, este coacerea și sfințirea unei coptu rireprezentând un miel (în amintirea jertfei mielului pashal) care se mănâncă apoi, cu aceeași semnificație de sfințire a celor care se ,,împărtășesc'' din coptură.

Prin urmare, a ține bucăți de pâine la icoană, a mânca o bucățică de anafură pe stomac gol (ca și a bea o înghițitură de aghiazmă) sau a mânca anumite bucăți de coptură sfințite (panaghia, artosul, mielul pashal) a devenit o tradiție populară, deși s-a efectuat datorită slujbei religioase. ,,Tradiția'', valoare supremă în biserica ortodoxă, a fost recunoscută și adoptată de tradiția populară.

Folosirea ,,pâinii'' în aceste cazuri, mărturii ale sacrificiului din slujba Sf. Euharistii, este simbolul care asigură participarea directă a credincioșilor la momentul sacru și, în același timp, biserica dă nădejde de ,,sfințire'' (adică de iertare de păcate) prin intermediul ,,pâinii ''înghițite celor care în substanța vieții descifrează și semnificații ale spiritualității noastre.

LE PAIN DANS LE CULTE CHRÉTIEN DE RITE ORIENTAL (ORTHODOXE) ET SES IMPLICATIONS DANS LA VIE DES LAÏCS

(Résumé)

La culture d'un peuple s'est développé dans l'environnement religieux de ce peuple. La corrélation entre l'univers chrétien et la culture laïque dans l'espace roumain date du temps le plus reculé. Symbole des avatares de l'âme immortelle, en tant que produit du blé, et de la vie quotidienne, en tant qu'aliment de base reconnu comme tel pas le Christ, l'implication du pain dans le rituel chrétien orthodoxe est bien naturelle. Il me semble que le pain sanctifié et diffusé dans certaines circonstances par l'église, après avoir commencé par être une tradition du culture orthodoxe est devenu aussi une coutume traditionnelle de la vie laïque.

Des études en terrain, poursuivies en Moldavie pendant près de vingt ans (1964—1982) portèrent à ma connaissance des pratiques religieuses tenues secrètes à l'époque. Il s'agit de la consommation des petits morceaux de pain bèni par le prêtre en quête d'obtenir une guérison, de réaliser un mariage, de procéder à un exorcisme etc. Les enfants aussi prenaient part à ce rituel : sans même qu'on leur explique pourquoi, la mère ou la grand'mère leur faisait avaler l'une de ces morceaux de pain béni.

D'autres épisodes du rôle sacré tenu par le pain se place à Pâques, pendant la cérémonie du mariage ou dans le sacrement des Saintes Huiles.

C'est pourquoi l'interprétation de ces coutumes ne peut-elle rester strictement ethnologique, car, si tel était le cas, elle seraient bornée, unilatérale. Valeur suprême de l'Eglise orthodoxe, la ,,Tradition" a été reconnue et adoptée par le peuple, en devenant de la sorte une tradition populaire. Le pain eucharistique donne aux fidèles l'espoir du rachat et redonne confiance à ceux qui recherchent, au-delà de l'essence de la vie, l'essence de leur spiritualité.

CIVILIZAȚIA GRÂULUI ÎN EVUL MEDIU ROMÂNESC – TEHNICI ȘI SIMBOLURI –

CORNELIA BELCIN PLEȘCA

Dacă am încerca să caracterizăm sintetic dar sugestiv creația populară tradițională a românilor am putea vorbi despre o civilizație a lemnului, lutului și grâului, triadă metaforică ușor de urmărit în toate domeniile de manifestare, egal dacă e vorba de aspecte materiale, spirituale sau artistice. În acest context trebuie să amintim contribuția lui Vasile Pârvan[1] care definea, cu argumente convingătoare creația culturală a geto-dacilor drept o civilizație a lemnului, concept preluat și de etnografi, mai ales în contextul studierii arhitecturii populare.

Noi propunem triada menționată mai sus care are calitatea de a fi mai cuprinzătoare în definirea esenței creației populare românești, fiecare din cele trei laturi explicând, completând pe celelalte două. Argumente pentru susținerea acestei caracterizări sunt de ordin geografic, arheologic, istoric, lingvistic, etnografic și folcloric. Variatele categorii de izvoare oferite de aceste discipline aduc dovezi numeroase și convingătoare ce arată marea vechime (cu rădăcini în preistorie), persistența în timp și spațiu a acestor trăsături până în vremuri apropiate nouă și chiar până în contemporaneitate, pe întreg spațiul locuit de români, de la zonele de luncă și câmpie până la cele de deal și munte.

În continuare nu ne propunem o tratare sistematică a conceptului propus ci desprinderea unei laturi a triadei, aceea a civilizației grâului, în susținerea ei apelând la categoria izvoarelor scrise, nu în totalitatea lor ci la grupa compactă a mărturiilor călătorilor străini despre țările române în Evul Mediu. Folosite sporadic în cercetarea noastră etnografică, aceste date au calitatea de a proveni, de cele mai multe ori, dintr-o observație directă și de a acoperi în timp o durată lungă de aproximativ 500 de ani, plasată între anii 1331 și 1880[2].

Vechimea și importanța grâului în agricultura românească, mulțimea și amplasarea credințelor și obiceiurilor legate de cultivarea grâului (în comparație cu acelea referitoare la alte plante cultivate)[3], locul pâinii obișnuite și a celei rituale (colacii) în ceremoniile poporului român, importanța grâului ca ofrandă în obiceiurile populare, frecvența spicului de grâu și a uneltelor agricole în ornamentica noastră populară, tematica

---

[1] Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Buc., 1926, p. 140.

[2] Baza documentară a studiului o formează colecția *Călători străini despre țările române*, Editura Științifică, 8 volume, 1968 — 1983, sec. 14 — 18, citate în continuare *Călători*...

[3] Sublinieri la Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 153 ; Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 7 — 11.

REF, tom 38, nr. 5, p. 473 — 487, București, 1993

agrară a unor importante creaţii literare (Pluguşorul, colinda grâului) sunt aspecte care ne îndreptăţesc să vorbim de o adevărată civilizaţie a grâului în Carpaţi şi la Dunăre.

Relatările celor peste 100 de călători care se referă la tema noastră sunt numeroase, cele mai multe se concentrează în secolele 16—17, iar în ceea ce priveşte conţinutul, majoritatea sunt grăbite, superficiale, laconice. Dar cercetate exhaustiv şi grupate apoi foarte riguros tematic, ele capătă greutate şi semnificaţie uneori remarcabilă prin convergenţa datelor, în susţinerea temei noastre. Am grupat aceste mărturii în cinci secvenţe şi anume : 1. importanţa cultivării grâului în agricultura ţărilor române ; 2. tehnici folosite la arat, semănat, recoltare, treierat, păstrare ; 3. măcinarea grânelor ; 4. grâul şi pâinea în alimentaţia cotidiană ; 5. grâul, pâinea şi colacii în obiceiurile şi credinţele românilor.

Imposibilitatea prezentării exhaustive a ştirilor ne-a obligat să le alegem pe cele mai sugestive din punct de vedere etnografic. Prin numeroase citate am preferat să-i lăsăm pe călători să vorbească ei înşişi, reducând comentariul nostru la minimum, din dorinţa de a atrage încă odată atenţia asupra importanţei acestui gen de izvor pentru cercetarea etnologică în dimensiunea ei diacronică.

1. Atenţia celor mai mulţi călători se îndreaptă asupra resurselor economice ale ţărilor române şi în acest context relatările a peste 50 autori converg în a sublinia importanţa agriculturii ca ocupaţie principală a tuturor românilor, rodnicia pământului, marea pondere a cultivării grâului dar şi a altor cereale : mei, alac (ambele autohtone şi străvechi), orz, ovăz, secară şi, începând din sec 18, porumbul, numit ,,grâu turcesc", denumire ce arată filiera pătrunderii lui în ţările române. Reţinem şi sublinierile care considerau ţările române un adevărat grânar pentru ţările vecine şi Poarta otomană.

Umanistul german Sebastian Münster nota în anul 1544 despre românii din Ţara Românească : ,,Românii se îndeletnicesc înainte de toate cu munca câmpului şi creşterea vitelor, ceea ce atestă originea poporului" (*Călători* ..., I, p. 505). Autorul se gândea la romanitatea românilor, aşa cum se poate constata din citirea integrală a textului.

Căpitanul italian Giovan Andrea Gromo a trăit la curtea principelui Ioan Sigismund Zapolya, la Alba Iulia şi a menţionat, în descrierea Transilvaniei din 1564 : ,,...satele sunt toate locuite de români şi aceasta nu numai în Banat, ci chiar şi în Transilvania, îndeletnicirea românilor fiind să cultive pământul şi să crească cirezi de vite... aceştia sunt ca nişte ţărani ai celorlalte două naţiuni "(*Călători* ..., II, p. 320).

Pentru rolul de grânar deţinut de ţările române am reţinut relatarea prelatului catolic Filippo Pigafetta care scria în anul 1598 : ,,Într-adevăr cele trei provincii Transilvania, Ţara Românească şi Moldova sunt trei cămări mari, îmbelşugate şi nesecate din care se aduc alimente la Constantinopol, grâne de orice fel..." (*Călători* ..., III, p. 560).

În acelaşi sens, Anton Verancsics, în descrierea Transilvaniei din 1549 : ,,Căci în adevăr ea este atât de bogată în grâne... încât adeseori vine de aici chiar în ajutorul Ungariei şi al ţărilor vecine..." (*Călători* ..., I, p. 398). Pastorul protestant Conrad Iacob Hiltebrandt notează, plin de entuziasm, în anii 1656—58, despre Ţara Bârsei :,,...căci ţărişoara aceasta produce inul şi cerealele cele mai frumoase, încât nu pe nedrept este numită Horreum Cereris sau grânarul, împreună cu Ţara Românească vecină" (*Călători*..., V, p. 588). Negustorul italian Bartolomeo Locadello a cunoscut Ţara Românească în vremea lui Matei Basarab şi a scris în 1641 : ,,Bogăţia acestei provincii stă în marele belşug de grâu, din care se opreşte cantitatea necesară pentru nevoile ţării şi se mai trimit acum de ajuns şi în ţările vecine, iar ceea ce prisoseşte este cumpărat de negustorii turci şi greci şi este dus pe Dunăre — în Marea Neagră — până la Constantinopol "(*Călători*..., V, p. 34).

Rodnicia pământului este unanim recunoscută şi apreciată, dar comparând fertilitatea ogoarelor românilor cu a locurilor lor de baştină (aride şi pietroase), unii călători cred că această calitate a pământului îi face pe români leneşi, apreciere severă, revenind ca un stereotip în relatările lor. În acest sens, sublinierea venețianului Giorgio Tomasi, secretar intim al principelui Sigismud Báthory, în descrierea Ţării Româneşti şi a Moldovei din 1621 : ,,Pământul lor este atât de roditor şi cere atât de puţină osteneală pentru a fi muncit încât îi face pe ţărani lăsători şi leneşi ..." (*Călători*..., III, p. 672). Aceeaşi apreciere la catolicul iezuit Paul Beke, în relatarea sa despre Moldova, din 1644 :" ...această rodnicie a pământului îi face fără îndoială pe locuitori atât de leneşi, ca şi cum ar vrea să culeagă (de-a gata) toate roadele pământului fără muncă ; şi în adevăr, cu foarte puţină muncă ei recoltează atâtea bucate de tot felul..." (*Călători*..., V, p. 275).

Faţă de această apreciere grăbită, superficială, cei mai mulţi călători au înţeles şi au notat adevăratele cauze ale valorificării parţiale a pământului : nesiguranţa vieţii datorată deselor năvăliri străine, numeroasele servituţi la care erau supuşi ţăranii. Astfel, căpitanul italian Attilio Vimercati menţionează, în raportul său din Târgovişte, scris la 23 iulie 1604 : ,,Tătarii obişnuiţi nu încetează să bântuie această nenorocită ţară în mici cete, făcându-i pagube însemnate ... neputând bieţii ţărani să-şi adune bucatele de pe câmp, şi cei care sunt aflaţi pe câmp sau în casele lor, sunt duşi cu toţii în robie..." (*Călători*..., IV, p. 322). Clas Brorsson Ralamb, sol al regelui Suediei, Carol al X-lea, a călătorit prin Ţara Românească în 1657 şi a notat : ,,Prin aşezarea ei şi prin dărnicia naturii, Ţara Românească este una din ţările cele mai binecuvântate din Europa. Pământul ei este atât de roditor încât locuitorii n-au nevoie să-şi dea multă osteneală pentru a-l cultiva. Este de ajuns ca bobul de grâu să fie acoperit de pământ pentru a da un rod îmbelşugat. Partea cea mai bună a ţării rămâne însă nearată şi pustie. Nu sunt locuitori decât de-a lungul munţilor, unde îşi caută un adăpost când năvălesc turcii şi tătarii. "(*Călători*..., V, p. 612).

Şi alţi autori sunt entuziasmaţi de locurile văzute, pe care le descriu cu obiectivitate. Paul Strassburg, consilier al regelui Suediei, a călătorit prin Ţara Românească în 1632 şi a scris : ,,Pot spune că în toată lumea creştină nu este pământ mai roditor decât cel al Ţării Româneşti ..." (*Călători*..., V, p. 67).

În sprijinul rodniciei pământului este arătată şi productivitatea obţinută. Negustorul italian Franco Sivori a cunoscut bine Ţara Românească în vremea domniei lui Petru Cercel şi a notat în Memorialul său din 1581 :" ...o măsură de sămânţă dă 25 şi 30 de măsuri când anul este bun ... (*Călători*..., III, p. 13).

Despre calităţile şi varietăţile de grâu aflăm numai aprecieri pozitive G. A. Gromo vorbeşte în 1564 despre ,,grâul de toată frumuseţea şi bunătatea" (*Călători*..., p. 318) din Transilvania. Alţi doi autori arată cât de viguros creştea grâul în Transilvania şi Moldova. David Frölich scria în 1629—1639 că solul Transilvaniei este foarte potrivit cultivării grâului, ,,. . .aici paiul grâului este aproape tot atât de tare şi de lung ca trestia. ,,(*Călători*..., V, p. 46). Paul de Alep, arabul ortodox, a cunoscut ţările române în vremea lui Matei Basarab şi Vasile Lupu şi a văzut în Moldova anului 1653 ,,...câmpii de grâu, care în acea ţară întrece de obicei în înălţime statura unui om..." (*Călători*..., VI, p. 93). Sunt notate şi varietăţile de grâu cultivate. Catolicul Paul Beke nota în relatarea sa despre Moldova, din anul 1655 : ,,. . .îndestulaţi cu grâul cel mai curat... Nu au grâul siligo peste tot locul şi nici din belşug ; dar sunt îndestulaţi cu grâu obişnuit triticum..." (*Călători*..., V, p. 275). Şi David Frölich, referindu-se la Transilvania, ne spune că varietatea siligo, socotită cea mai aleasă de grâu, este cultivată mai rar. (*Călători*..., V, p. 46). Evlia Celebi, vestitul călător şi militar otoman, scrie că în Transilvania,,. . .se produce o varietate de grâu ce seamănă cu grâul denumit dinte de cămilă", un grâu de calitate (*Călători*..., VI, p. 666), iar în oraşul Cetatea Albă este renumit grâul roşu (*Călători*..., VI, p. 412), atât de des menţionat în textul Pluguşorului, în varianta de colindă sau de oraţie[4], menţiunea meticulosului călător turc fiind un argument în plus asupra caracterului real pe care-l au multe date etnografice cuprinse în folclorul nostru literar.[5]

În afara grâului, numeroşi călători consemnează şi cultivarea altor cereale, cei mai mulţi subliniind însă locul predominant pe care-l ocupă grâul. Am reţinut în acest sens relatarea lui David Frölich, care a călătorit în Transilvania în anul 1630 : ,,Cereale de tot felul se produc din belşug şi nu cred să se găsească în lume un loc unde să crească mai bine grâul ca în această Transilvanie... meiul — din care este mare belşug — cu care se îngraşă porcii şi alte vite. În afară de acestea se mai află aici un soi de cereale puţin cunoscute în alte părţi numit alac, al cărui pai şi spic aduc cu orzul. Cu acesta şi cu fasole obişnuiesc iobagii să-şi îngraşe vitele. Orzul nu creşte prea bine..." (*Călători*..., V, p. 46). Charles de Joppecourt a călătorit prin Moldova anului 1620 şi a notat : ,,Câmpiile Moldovei sunt foarte mănoase şi în multe locuri udate de frumoase izvoare şi râuri care le fac foarte roditoare în grâu, secară, orz, ovăz, mei şi fân..." (*Călători*..., IV, p. 383). De La Croix, secretar al ambasadorului Franţei la Constantinopol, a călătorit prin Ţara Românească în anul 1675 şi a subliniat : ,,Are din belşug grâu, orz, ovăz, mei, fructe..."(*Călători*..., VIII, p. 254).

2. Mărturiile a opt călători din sec. 16—17 vizând, în principal, realităţile din Moldova şi Ţara Românească, menţionează o tehnică agrară arhaică : practicarea unei singure arături, primăvara, în preajma Paştelui când se şi semăna şi prin aceasta atestarea folosirii cu precădere a grâului de primăvară. Matteo Muriano, medicul lui Ştefan cel Mare

---

[4] Dumitru-Pop, op. cit., p. 9, 84, 89, 91.

[5] Vezi şi Henri H. Stahl, *Comentarii etnografice pe tema pluguşorului*, ,,R.E.F.", t. 10, nr. 2, 1965, p. 151 — 159.

scria în rapoartele sale că în Moldova ,,Grânele se seamănă în aprilie şi în mai..." (*Călători*..., T, p. 149). Iezuitul maghiar Paul Beke prezintă realităţi ale Moldovei, în anul 1644 : ,,La ei se pare că nu se ară sau se seamănă toamna, ci primăvara când este cald o singură dată către Paşte şi atunci nu ară atâta cât răcâie pământul ; cu toate acestea ei strâng recolta cea mai bogată şi cea mai timpurie în iulie" (*Călători*..., V, p. 275). Prin formula ,,răcâie pământul" am putea presupune folosirea unui plug arhaic, lipsit de cormană, care nu întorcea brazda. Philippe le Masson du Pont, inginer militar, s-a aflat în Moldova în 1686 şi a scris : ,,Aceste pământuri sunt atât de grase... Plugarul din această ţară ară pământul numai o dată, îşi aruncă sămânţa şi nu se căieşte niciodată de osteneala şi munca sa" (Călători..., VII, p. 296). Scrierea lui Niccolo Barsi, despre Moldova, 1633—39, conţine o ştire interesantă care, pe lângă consemnarea obştii ţărăneşti, atestă practicarea sistemului bienal de cultură, larg răspândit în Ţara Românească şi Moldova medievală : ,,Acestea (ogoarele) sunt atât de multe încât niciodată nu pot fi semănate toate, ci doi ani se seamănă într-o parte şi doi ani se schimbă ogorul într-alta" (*Călători*..., V, p. 80). Petru Bogdan Bakšič, arhiepiscop catolic al Bulgariei, a cunoscut bine realităţile de la nordul Dunării şi a scris în 1640 : ,,Românii nu ară pământul de două sau trei ori, ci numai odată şi pun sămânţa în pământ, ceea ce este un lucru minunat [...] ei seamănă doar atât cât să le ajungă pe un an..." (*Călători*..., V, p. 203).

Dar această tehnică arhaică face loc uneia mai avansate, la începutul sec. 18, când secretarul domnitorului Constantin Brâncoveanu, Anton Maria del Chiaro, constată, la 1717 practicarea arăturii de toamnă, folosirea grâului de toamnă : ,,Cât despre rodnicie trebuie ştiut că în Ţara Românească pământul se ară de două ori toamna şi apoi se seamănă grâul care creşte o jumătate de palmă până la căderea zăpezii [...] şi primăvara începe din nou să crească până la maturitate. Meiul se seamănă primăvara şi se culege în iulie. Porumbul sau grâul turcesc se seamănă de asemenea primăvara şi se culege în august" (*Călători*.... VIII, p. 371). În ceea ce priveşte muncile câmpului, călătorii dau unele detalii privind aratul, folosirea îngrăşămintelor naturale, treieratul, unelte agricole (plug, grapă), animalele folosite în agricultură. Este consemnată utilizarea unor pluguri grele, lipsite de roţi, trase de 5—6 perechi de boi. Antonio Maria Graziani consemnează în a sa descriere a Moldovei din 1564 că ,,Oamenii înjugă câte 12 boi la plug..." (*Călători*..., II, p. 381), iar ofiţerul german E. H. Schneider von Weismantel, referindu-se tot la Moldova, în anul 1710, notează : ,,...ei înjugă cinci ba chiar şase perechi de boi la plug şi ară unde pământul este mai bun..." (*Călători*..., VIII, p. 351). Dar cea mai sugestivă este relatarea la Paul de Alep care infirmă şi ideea indolenţei românilor, arătând munca grea depusă la arat şi datorită folosirii unui plug primitiv, lipsit de roţi, unealtă figurată şi pe frescele medievale moldovene : ,,În Moldova şi în Ţara Românească i-am văzut pe băştinaşi arând cu cinci sau şase perechi de boi însoţiţi de cinci sau şase oameni (care mergeau) pe jos ; şi chiar cu această forţă ei erau tare istoviţi când îşi îndeplineau munca, căci nu te poţi lipsi de roţi" (*Călători*..., VI, p. 299). Din relatările câtorva călători reiese folosirea curentă, în toate provinciile istorice româneşti, a bivolilor la muncile agricole. Giorgio Tomasi, în descrierea Ţării Româneşti şi a Moldovei, din 1621, arată :

,,...ei slujindu-se pentru munca câmpului de bivoli din care au mare mulţime" (*Călători*..., III, p. 672). Referindu-se la Moldova anului 1620 Charles de Joppecourt vorbeşte despre ,,Bivolii cu care se fac munci [...] locuitorii de la şes cresc un număr de vite de tot felul şi chiar bivoli, de care se slujesc în loc de boi sau cai la cultivarea pământului" (*Călători*..., IV, p. 383). În schimb Petru Bogdan Bakšić ne oferă o ştire interesantă privind folosirea cailor la arat, în Ţara Românească, în 1640 : ,,...ară mai mult cu cai. Îi folosesc şi la căruţe din cauză că este locul şes" (*Călători*..., V, p. 204). Mărturia lui Paul Strassburg din 1632 atestă existenţa unui tip arhaic de grapă de mărăcini, folosită la mărunţirea pământului şi nu la arat, cum crede autorul : ,,...şi pământul se ară cu un mănunchi de spini" (*Călători*..., V. p. 67).

În ceea ce priveşte folosirea îngrăşămintelor naturale, reţinem redusa lor utilizare. Astfel, Franco Sivori, 1581, ne spune că în Ţara Românească ,,nu se îngraşă prea mult pământul de cultură" (*Călători*..., III, p. 13), iar reverendul anglican Ed. Chishull, în 1702, că ,,în Transilvania pământul este bine lucrat şi pentru că este atât de fertil, negru, fără cea mai mică piatră, nu are nevoie să fie îngrăşat afară de ţinuturile secuieşti unde se foloseşte gunoirea" (*Călători*..., VIII, p. 214). E. H. Schneider von Weissmantel vorbeşte cu dispreţ despre felul în care se treiera în Moldova, cu cai pe ogor, subliniind pierderea unei cantităţi însemnate de boabe : ,,...se face la câmp o arie şi se treieră acolo cerealele cu caii [...] acolo unde s-a strâns recolta" (*Călători*..., VIII, p. 352).

Principalele modalităţi de depozitare a cerealelor, potrivit relatărilor călătorilor erau gropile de bucate şi păstrarea grâului în snopi, aşezaţi în clăi mari. Păstrarea cerealelor în gropi, de străveche tradiţie în Carpaţi şi la Dunăre, este menţionată pe întreg teritoriul ţării, în sate şi oraşe, la români şi la saşi. Se consemnează şi modalităţile de a descoperi astfel de depozite subterane. Walerand de Wavrin, căpitanul unei galere din flota burgundă, a participat la o expediţie pe Dunăre în anul 1445 şi a profitat de descoperirea unor gropi de cereale în apropierea castelului Turtucaia : ,,Câţiva români au coborât pe ţărm unde au găsit mai multe grânare subterane[...] În ţările de pe acolo, se fac gropi mari în pământ ca nişte cisterne unde se bagă grâu, ovăz şi tot felul de grăunţe şi apoi se acoperă deschizăturile gropilor cu pietroaie mari. Şi în dimineaţa ⟨următoare⟩ nopţii în care fusese atâta ceaţă, pământul de deasupra gropilor nu era jilav. După acest semn au fost descoperite toate grânarele de sub pământ care se aflau în satul castelului Turcan..." (*Călători*..., I, p. 99.) La rândul său, Ioan Borsos, comandantul oastei transilvane aflată la Târgovişte în 1655 scria : ,,Eu... îndemn pe voievod şi pe boierii (de aici) ca să spargă gropile de grâu care... există în oraşe şi pe lângă Dunăre..." (*Călători*..., V, 525). Vorbind despre campania sultanului Mahomed al II-lea în Moldova anului 1476, Giovani Maria Angiolello spune că turcii au depistat gropile de grâne din cetatea Suceava, părăsită de români : ,,...sunt meşteri în asta [...] trăgând pe pământ un lanţ sau chiar un frâu, ei aud şi cunosc golurile din pământ [...] astfel au găsit puţuri cu grâne..." (*Călători*..., I, p. 135). Iacob Sobieski notează în jurnalul său de campanie în Moldova, în 1686, că în satul Criveşti, nu departe de Tg. Frumos, cazacii au găsit gropi cu grâu (*Călători*..., VIII, p. 432). Din jurnalul unei solii poloneze aflăm, că, în anul 1700, un demnitar moldovean din Cernăuţi a poruncit să se deschidă gropile cu ovăz pentru a hrăni caii numeroasei delegaţii (*Călători*..., VIII, p. 164). Şi în Transilvania era folosită depozitarea în gropi a cerealelor bine uscate, aici fiind amintită şi modalitatea păstrării vreme îndelungată a grâului în snopi, clădiţi în mari clăi, această provincie nefiind atât de expusă năvălirilor. În acest sens, Pietro Busto, muzicant italian la curtea din Alba Iulia, scria în 1595 : ,,...grânele se păstrează multă vreme în spice şi după ce au fost treierate (se ţin) în gropi'' (*Călători*..., VII, p. 438). Reţinem şi cuvintele lui G. A. Gromo din 1564 referitoare la saşii din Sighişoara, care foloseau dealul de tuf vulcanic pe care este construit parţial oraşul pentru depozitarea grânelor : ,,Dealul amintit este în întregime din tuf şi e plin de peşteri în care, după mărturia celor mai bătrâni şi mai de vază localnici, se adăpostesc şi se păstrează, de 180 de ani încoace, cereale cât se poate de bine. Şi acest lucru se întâmplă pentru că aceste cereale nu se recoltează şi nu se ridică de pe câmp nici odată mai înainte ca boabele să înceapă a se scutura de la sine din spic'' (*Călători*..., II, p. 349). Potrivit relatării lui Georg Reicherstorffer, din anul 1550, şi saşii din Sibiu foloseau aceeaşi modalitate : ,,Aici se strâng anual grâne în gropniţe săpate în pământ pentru a se păstra mulţi ani...'' (*Călători*..., I, p. 214). La rândul său, Giovanni Antonio Magini scria în 1598 că în Transilvania este un mare belşug de grâu care umple grânarele (probabil nişte construcţii anexe de tipul cămărilor destinate păstrării acestora) ,,dar se şi conservă mulţi ani, parte în grămezi foarte înalte, parte în gropi subterane...'' (*Călători*..., IV, p. 582). În anul 1661, Evlia Celebi a văzut şi el în satele şi pe ogoarele cetăţii Rupea, în vreo 50 de locuri, ,,grămezi de snopi de grâu... care stau acolo ca înălţimea cupolei Sfintei Sofii şi ca piramidele egiptene. Snopii sunt aşezaţi în stoguri cu spicele înăuntru şi cu paiele în afară, încât nu putrezesc nici vara, nici iarna...'' (*Călători*..., VI, p. 605). Călătorul otoman menţionat a văzut şi pe Valea Someşului multe grămezi de grâu formate din sute de mii de snopi (*Călători*..., VI, p. 552).

3. În ceea ce priveşte măcinatul, călătorii menţionează utilizarea râşniţei unealtă arhaică, nelipsită în gospodăriile ţărăneşti, dar şi instalaţiile mai, complexe, morile. Morile de apă sunt cel mai des amintite, în toate cele trei ţări române. Morile de vânt sunt semnalate doar în Dobrogea, iar morile cu tracţiune animală apar într-o singură relatare referitoare la Transilvania. E. H. Schneider von Weismantel nota în jurnalul său de campanie din anii 1710—1714, referindu-se la realităţi din nordul Moldovei : ,,Toţi au râşniţe de mână în casele lor ; ei macină în fiecare zi făină proaspătă atât cât le trebuie pe o zi'' (*Călători*..., VIII, p. 352). Ofiţerul german avea în vedere făina de mei din care se prepara mămăliga, dar şi aluatul pentru pâine.

Sunt numeroşi călătorii care amintesc morile de apă situate pe diverse râuri sau, în cazul Transilvaniei, de-a-lungul şanţurilor ce înconjoară cetăţile. Din păcate, cu puţine excepţii, nu aflăm detalii asupra sistemelor de construcţie. Se notează totuşi că unele mori erau mici, de capacitate redusă, dar altele aveau performanţe deosebite. Paul de Alep aminteşte în 1657 despre moara mănăstirii Tismana, probabil o moară cu roată orizontală, atât de frecvente în zonele muntoase : ,,... o moară mică, curată, care se învârteşte mereu şi care macină pentru ei toate grăunţele de care au nevoie fără osteneală şi fără greutate'' (*Călători*..., VI, p. 197).

Același călător a văzut în Moldova, la Orhei, în 1654, niște mori, probabil cu roată orizontală : ,,din iaz apa e dusă pe canale la morile ce se învârtesc'' (*Călători*..., VI, p. 149). La Bacău, catolicii aveau și ei două mori de apă, cu câte trei roți, cum precizează Andrea din Forli în 1601 (*Călători*..., IV, p. 192) și Vito Piluzzi în 1673 (*Călători*..., VI, p. 95). În afara morilor obișnuite, doi călători de la mijlocul sec. 17, Paul de Alep și Evlia Celebi vorbesc despre mori deosebite, de mare capacitate, cu performanțe remarcabile, în stare să cearnă făina, care le-au atras atenția și le-au stârnit admirația. Paul de Alep a rămas încântat de moara domnească de lângă București, pe Argeș ,,cu șase roate pe dinafară și șase pietre de moară dinăuntru. Fiecare piatră este închisă într-o cutie ca un teasc de vin și când cade făina, ea este prinsă în saci care atârnă de fundul cutiei fără să scape nici pulberea cea mai măruntă [...] înăuntru se află o născocire iscusită datorită căreia toată făina cade de o parte și tărâțele de alta...'' (*Călători*..., VI, p. 230). Mori asemănătoare erau probabil și cele văzute de turcul Evlia Celebi în 1661, în orașul din afara cetății Baia Mare : ,,Pe râu sunt mori de apă de construcție ungurească lucrate cu măiestrie : ele fac tot felul de făină, ba chiar și cern făină și aleg tărâța din ea. Oamenii nici nu pun mâna pe aceste mori, ci doar toarnă grâul'' (*Călători*..., VI, p. 561). El amintește mori asemănătoare și în zona Odorheiului (*Călători*..., VI, p. 587). Este posibil ca aceste mori să fi pătruns în țările române pe filieră germană. Marile mori plutitoare de pe Dunăre trebuie să fi fost într-adevăr remarcabile de vreme ce au stârnit entuziasmul și admirația lui Evlia Celebi, care văzuse multe lucruri deosebite în lungile lui călătorii și care le consideră adevărate minuni demne de a fi văzute. El vorbește de 70—80 de mori de făină, de mare capacitate, amplasate pe Dunăre, în dreptul cetății Silistra, unde fluviul curgea cu mare viteză, formând o vâltoare. Relatarea conține detalii importante asupra modului de construcție și de ancorare a acestor mori. : ,,Întâi și întâi sunt așezate alături două corăbii asemănătoare cu cele de tranzit de pe Dunăre și sunt prinse între ele cu ajutorul unor grinzi mari. Între aceste corăbii se află niște cutii, făcute din scânduri groase, late de vreo zece arșini și din lemne așezate perpendicular. Aceste cutii sunt puse în legătură cu niște roți dințate, așezate în corabia cea mare. În interiorul roții celei mari se află o piatră mare, care poate fi trasă abia cu trei perechi de bivoli... Aceste roți se învârtesc cu atâta iuțeală încât omul nu le poate urmări...'' Și mai departe : ,,Dar șederea acestor 70—80 de mori pe Dunăre este un lucru de mirare... se împletește un coș mare din trunchi de viță sălbatică și se umple cu piatră, după care se închide bine. Apoi, tot din viță sălbatică se împletește o funie groasă, cât corpul omului... După aceea corăbiile cu moară se deplasează pe Dunăre, iar când sunt aduse pe locul aparținând stăpânului morii, coșul cu piatră e lăsat în apă și, în felul acesta moara este fixată pe locul acela...'' (*Călători*..., VI, p. 366, 375—376). Pentru morile acționate cu tracțiune animală beneficiem doar de relatarea lui Evlia Celebi care a văzut la Oradea, în anul 1663 ,,...în trei locuri se află mori trase de cai ...'' (*Călători* ..., VI, p. 659). Călătorul francez François de Pavie a văzut în Dobrogea, în anul 1585 mori de vânt cu 4—6 vele de pânză, aparținând unor familii de tătari, amplasate în carele lungi și înalte în care aceștia locuiau : ,,... la capătul lor se află o moară de vânt, cu patru sau șase pânze, pentru ca să macine făina lor...'' (*Călători*...

III, p. 179. Şi Niccoló Barsi a trecut prin Dobrogea între anii 1633—1639 şi a văzut ,,multe mori de vânt" (*Călători*..., V, p. 79). Despre o moară de vânt văzută la Tariverde, secretarul unei solii poloneze scria în 1677 : ,,... o moară de vânt, de o formă ca ale noastre, dar mizerabil asamblate cu opt aripi, iar piatra foarte mică şi întocmai ca la râşniţele ţărăneşti" (*Călători*..., VII, p. 359). Deşi sumare, relatările de mai sus atestă existenţa celor două tipuri cunoscute de mori de vânt : cu vele de pânză şi cu aripi de scânduri.

4. Alături de alte cereale, grâul transformat în făină dar şi în stare de boabe a deţinut un loc important în alimentaţia tradiţională a românilor. În Europa medievală, puternic influenţată de civilizaţia grâului, pâinea era simbolul hranei, constituia un aliment important şi preţuit, o unitate de măsură prin care călătorii judecau prosperitatea aşezării în care se aflau. Importanţa pâinii în alimentaţie e arătată sugestiv de spaniolul Diego Gálan, ajuns rob la turci şi participant la expediţia lui Sinan Paşa împotriva Ţării Româneşti, în 1595, când ţara a fost crunt prădată, românii duşi în robie, grâul rămas nesecerat, mulţime de vite trecute la sudul Dunării : ,,Totuşi când pâinea a început să lipsească, toate celelalte au ajuns de prisos şi toate vitele nu au putut-o înlocui : mulţi turci şi mulţi robi au murit..." (*Călători*..., III, p. 533).

În condiţii normale, climatice şi politice, în zonele producătoare de grâu, pâinea era folosită curent în alimentaţia cotidiană, fiind un aliment principal, preţuit de ţăranul român care consideră grâul şi pâinea drept ,,cinstea mesei".[6] Pentru importanţa pâinii, a cerealelor, în alimentaţia tradiţională a românilor pledează şi puternica influenţă a Bisericii Ortodoxe, mulţi călători subliniind numărul mare de zile de post, severitatea cu care românii, oameni simpli şi boieri, respectă posturile hrănindu-se doar cu pâine şi legume (chiar uleiul vegetal era interzis), abaterile, dezlegările de la aceste norme nefiind acceptate nici pentru bolnavi sau bătrâni. Am reţinut câteva relatări în susţinerea acestor afirmaţii. Călugărul italian Niccoló Barsi, în descrierea Moldovei din 1633-39 : ,,De Paşte iau puţină anafură şi cei ce iau această anafură au postit postul de 40 de zile mai înainte, în care timp nu mănâncă altceva decât pâine şi legume, fără untdelemn; nu mănâncă nici peşte, ci numai icre şi spun că morunul şi icrele nu sunt peşte. Mănâncă sâmbăta carne după obiceiul grecesc şi în vinerea de după Paşte şi urmează astfel timp de câteva săptămâni, dar apoi postesc şi vinerea şi nu mănâncă decât peşte" (*Călători*...,V, p.78). Prelatul catolic Marco Bandini, referindu-se la realităţi din Moldova, la influenţa preceptelor ortodoxe asupra catolicilor din Moldova, în anii 1646-47 : ,,Moldovenii ţin aceleaşi zile de post şi de sărbători ca şi grecii. Aproape toţi catolicii moldoveni se abţin de la mâncarea cărnii şi a laptelui chiar şi în ziua de miercuri pe lângă zilele de vineri şi de sâmbătă. În tot timpul postului de Crăciun ei practică abstinenţa, înainte de Adormirea Maicii Domnului ei trăiesc cu mâncare de post două săptămâni, înainte de sărbătoarea Sfinţilor Petru şi Pavel, unii câte o săptămână, alţii câte două, şi chiar mai multe... moldovenii — şi până acum şi unii catolici — cred că este mai mic păcatul să furi... decât să mănânci carne în zilele oprite. Moldovenii nu îngăduie nici femeilor însărcinate şi nici bolnavilor pe moarte să consume carne sau lapte, fie chiar ca doctorie" (*Că-*

---

[6] Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, Editura Meridiane, Buc., 1988, p. 170.

lători..., p. 344). La rândul său François de Pavie relata în anul 1585 : ,,Pescuitul morunilor pe Dunăre, pentru pregătirea icrelor tescuite şi a icrelor moi, feluri mult cerute în Grecia şi în ţările în care se observă religia ortodoxă, din cauza posturilor lor, dintre care unul îi sileşte să nu mănânce nimic care să aibă sânge'' (*Călători*...,III, p. 179).

Mulţi călători au scris despre ospitalitatea românilor care ofereau fără plată, găzduire şi hrana pe care o aveau de obicei, între care şi pâine. În acest sens scrie şi Marco Bandini, despre moldoveni : ,,Ei dau bucuroşi drumeţilor pâine, brânză, ceapă, lapte şi altele de acest fel ce se găsesc în casa lor'' (*Călători*... ,V, p. 331). David Frölich precizează în anul 1629 că ,,locuitorii Transilvaniei nu mănâncă altă pâine decât de grâu'' (*Călători*..., V, p. 46), iar umanistul Nicolaus Olahus vorbeşte despre pâinea ţărănească din Transilvania, unde la acea dată majoritatea ţăranilor erau români (*Călători*..., I, p. 489). Într-un sat din Maramureş, pe valea Izei, în anul 1709, Johann Wendel Bardili a găsit peste tot pâine foarte frumoasă, de calitate, care era ,,...tot aşa de bună ca şi cea mai bună pâine de grâu de la noi...'' (*Călători*..., VIII, p. 285). În Dobrogea, unde trăiau şi mulţi români, Evlia Celebi a constatat că locuitorii ,,...au pâine din belşug atât pentru bogaţi cât şi pentru săraci...'' (*Călători*..., VI,357). La rândul său englezul Robert Bargrave relatează că în 1652 a găsit la Galaţi ,,...cea mai bună pâine obişnuită pe care ţin minte să o fi gustat vreodată'' (*Călători*..., V, p.486). Stareţul Leontie, pelerin rus, a călătorit prin Moldova în 1701 şi a constatat că la Iaşi, Galaţi, Reni pâinea era foarte ieftină, iar la Soroca ,,...nu găseşti pâine de secară, ci numai pâini mici de grâu...'' (*Călători*..., VIII, p. 187). Spirit pragmatic, Evlia Celebi a menţionat de multe ori calitatea pâinii din locurile prin care a trecut. În multe oraşe şi cetăţi din Dobrogea, Moldova, Ţara Românească, Banat şi Transilvania el a găsit pâine ,,albă, frumoasă, curată, strălucitoare''. Tot de la el aflăm că la Iaşi şi Bucureşti pâinea albă se numeşte franzelă, iar în Banat şi Transilvania a mâncat o pâine bună, albă numită ţipău (*Călători*..., VI, p. 485, 717). Tot lui Evlia Celebi îi datorăm o ştire despre pâini uriaşe coapte în gropi (cea mai primitivă formă de cuptor) aşa cum a constatat la banchetul oferit de voievodul Mihail Apafi trupelor otomane, în anul 1661 la Cetatea de Baltă : ,,Au adus 40 de pâini albe, fiecare în câte un car cu boi şi fiecare era lungă de douăzeci de paşi, lată de cinci paşi şi înaltă cât statura unui om. Alah ştie că era aşa !''. A aflat şi modul de pregătire a acestor pâini :,,Aducându-se atâtea şi atâtea mii de chile de făină fină, o fac aluat în multe mii de albii şi, pe măsura pâinilor, sapă nişte gropi, în felul şanţului de cetate, apoi foarte frumos fac foc în ele şi varsă tot aluatul în gropi. Peste aluat presară cenuşă cernută cu sita, iar deasupra ei şi pe delături îngrămădesc jar. După şapte ceasuri sting focul şi pun un număr de oameni să scoată pâinile din gropi, apoi curăţă cu cuţitele părţile arse...'' (*Călători*..., VI, p. 581).

În afara pâinii dospite, despre care a fost vorba mai sus, alimentaţia românilor cuprindea şi pâinea nedospită (azima), cum a constatat şi călătorul englez Henry Cavendish în 1589 : ,,...românii coc turte întotdeauna înainte de prânz şi cină'' (*Călători*..., III, p. 295).

La sărbători se pregăteau şi aluaturi deosebite (cozonac) fapt observat de minuţiosul sirian ortodox Paul de Alep, în prima zi de Paşte, la Iaşi, când la biserică s-au adus mai multe alimente pentru a fi sfinţite şi împărţite apoi celor prezenţi la slujbă : ,,În această zi s-au adus în biserică multe tăvi pline cu ouă vopsite şi încondeiate şi de culori diferite ; s-a adus şi carne de porc, pâine cu unt topit şi busuioc, după datina lor'' (*Călători*... VI, p. 80). Această ştire este deosebit de interesantă şi prin consemnarea ouălor încondeiate ca şi a cărnii de porc la Paşte. Tăierea porcului de Paşte a fost notată şi de Simion Florea Marian, în sec. 19 sacrificarea acestui animal — întruchipare a unei străvechi zeităţi a grâului —fiind mai logică primăvara, adecvată vechiului calendar popular agrar, aşa cum sublinia Ion Ghinoiu. [7] Aşadar nu este vorba despre vreo greşeală a călătorului care în loc de carne de miel ar fi scris carne de porc, aşa cum consideră editorii volumului VI, menţionat mai sus.

Evlia Celebi notează şi folosirea grâului nemăcinat în alimentaţie şi anume pregătirea ciorbei din boabe de grâu, la mănăstirea Sf. Ioan din Focşani, în anul 1664 : ,,... aşezământ de binefacere, unde se fierbe în fiecare zi ciorbă de grâu, care se serveşte pentru sufletul Sfintei Maria şi se distribuie din belşug câte o strachină de ciorbă şi câte o bucată de pâine creştinilor sărmani, precum şi călătorilor musulmani şi nemusulmani'' (*Călători*...,VI, p. 730). Marco Bandini aminteşte utilizarea tărâţelor pentru obţinerea borşului, aliment important în bucătăria moldovenilor : ,,... de cele mai multe ori gătesc peştele sau carnea cu borş din tărâţe sau cu oţet'' (*Călători*...,V,p. 331). Pe lângă grâu, meiul avea o pondere însemnată în alimentaţia românilor, mai ales în unele zone înalte, fiind o cereală nepretenţioasă şi în anumite momente de criză socială, politică, economică. Iezuitul ungur Paul Beke, referindu-se la Moldova anului 1644 spune că ,,... meiul le place românilor peste măsură... din care pregătesc o mămăligă foarte bună negreşit după gustul lor, dar pentru alţii este de nemâncat'' (*Călători*..., V,p. 275). Pastorul protestant Conrad Iacob Hiltebrandt consemnează folosirea meiului în alimentaţia românilor din Transilvania :,,... mănâncă multă mămăligă, coc colaci în spuză, fac cozonaci din făină de mei'' (*Călători*..., V, p. 507). Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, ofiţer german în armata suedeză, a cunoscut nordul Moldovei în anul 1710, când ţara era secătuită. Acolo a mâncat ,,... un fel nou de pâine moldovenească numită pe limba lor mălai, care se face doar din făină de mei, fie fiartă sau coaptă fără drojdie în spuză sau în cuptor...'' (*Călători*..., VIII, p. 315—16). Nu i-a plăcut pentru că era înţepător şi lipsit de gust, după părerea sa şi a fost mulţumit să găsească pâine bună la Botoşani. Tot el subliniază în legătură cu hrana moldovenilor din zona pe care a cunoscut-o : ,,Cei mai mulţi dintre ei nu mănâncă nici măcar pâine, ci macină mei din care coc în spuză caldă sau în cuptor plăcinte sau terci pe care le mănâncă cu lapte sau cu brânză şi sunt mulţumiţi'' (*Călători*..., VIII, p.352). Din relatările de mai sus reţinem folosirea meiului sub formă de mămăligă şi aluat (mai ales pâine nedospită) ca şi tehnicile utilizate : râşniţa, vatra liberă, cuptorul. Misionarul catolic Giovani-Battista Del Monte Santa scria în anul 1670 că în partea dinspre munte a Moldovei, care nu e prea roditoare, se trăieşte cu pâine de mei (*Călători*..., VII, p. 221). Mai multe relatări atestă folosirea meiului ca aliment de criză în perioadele marcate de războaie, epidemii, calamităţi naturale. În acest sens concordă ştirile misionarilor catolici aflaţi în Moldova între anii 1654—1682. Astfel, Vito Pilluzi spune în 1673 că ţara era cotropită de păgâni, nu s-a semănat nimic, se mănâncă doar mămăligă din făină de mei (*Călători*...,VII, p. 100). Antonio Angelini, în 1682, arată că la Fărăoani, lângă Bacău, la Ciubărciu, pe Nistru, populaţia e foarte săracă, mănâncă pâine de mei şi de hrişcă (*Călători*..., VII, p. 338).

---

[7] Idem, op. cit., p. 166.

5. În mentalitatea tradiţională a românilor grâul şi pâinea erau considerate sacre, investite cu puteri benefice deosebite, lucru firesc pentru un vechi popor de agricultori. Aşa cum au remarcat deja cercetători consacraţi ai culturii noastre populare — Maria Bocşe, Ion Ghinoiu, Dumitru Pop — grâul este prezent în toate obiceiurile calendaristice dar şi în cele legate de viaţa omului. Cum sublinia Ion Ghinoiu ,,nu există plantă în afară de grâu, şi nici aliment, în afară de pâine, să adune în jur atâtea obiceiuri şi tradiţii populare.'' [8] În toate obiceiurile şi riturile marcate de prezenţa grâului, pâinii, colacilor surprindem un fond de credinţe şi practici magice străvechi, precreştine, pe care s-au grefat preceptele cultului ortodox. Dintre numeroşii călători care au străbătut ţările române, câţiva au consemnat în relatările lor aspecte privind valoarea simbolică a grâului şi pâinii. Cu excepţia lui Paul de Alep, sirianul ortodox, ştirile pe care le prezentăm mai jos aparţin unor catolici şi protestanţi care au consemnat obiceiuri şi rituri ale românilor la nunţi, înmormântări, la Paşte, Crăciun şi la 9 Martie, care i-au surprins, şocat, fiind inacceptabile pentru educaţia, convingerile, mentalitatea lor. Într-o descriere anonimă a Moldovei şi Ţării Româneşti din 1699, de limbă germană, este pomenit obiceiul românilor de a-şi îngropa morţii cu anumite ofrande între care şi cu pâine : ,,. . . îi îngroapă cu tot felul de păpuşării . . . pâine şi altele de acestea . . .'' (*Călători*..., VIII, p. 634). Ofiţerul german E.H. Schneider von Weismantel a observat o practică asemănătoare în nordul Moldovei : ,,Când îngroapă mortul în pământ îi dau pâine şi vin sau apă . . . cu el în mormânt . . .'' (*Călători*..., VIII, p. 363). Pe lângă pâinea obişnuită sunt amintiţi colacii şi coliva ca elemente importante în riturile funerare ale românilor, atât la înmormântare cât şi în numeroasele obiceiuri de pomenire a morţilor. Frecventa comemorare a rudelor dispărute dar şi a moşilor şi strămoşilor necunoscuţi vorbeşte de la sine despre existenţa unui puternic cult al strămoşilor specific unui popor de agricultori sedentari. Demnă de reţinut în acest sens este relatarea arhiepiscopului catolic Marco Bandini, care a cunoscut bine realităţile Moldovei la mijlocul sec. 17 : ,,Printre altele este vrednic de râs şi acest basm pe care ei îl socotesc drept un articol al crezului, cum că în Joia mare, sufletele morţilor, ale părinţilor, străbunilor şi străbunelor obişnuiesc să se reîntoarcă la ai lor pentru hrană, din care cauză în zori de zi, tatăl familiei sau mama familiei face un foc înaintea uşii casei sale, aşează lângă foc un scăunel acoperit cu o pânză curată, pune pe el pâine cu mâncare, băutură pentru ca părinţii, străbunii şi străbunele să-şi întremeze sufletul'' (*Călători*..., V, p. 343). Ca şi altele, ştirea de mai sus merită o analiză detaliată într-un studiu viitor. Subliniem acum, pe lângă menţionarea pâinii în riturile funerare şi post-funerare legătura dintre

---

[8] Maria Bocşe, *Grâul — finalitate şi simbol în obiceiurile cu caracter agrar din valea Bârgăului*, în ,,Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei'', Cluj-Napoca, 1977, p. 213 ; Ion Ghinoiu, op. cit., p. 213 ; Dumitru Pop, op. cit., passim.

focurile aprinse la anumite sărbători, care sunt niște focuri rituale, și cultul morților. Praznicele care au loc după înmormântare sau la comemorarea morților, la care se împart pâini, colaci, colivă, au atras, de asemenea, atenția călătorilor. Paul de Alep a asistat la două înmormântări în Țara Românească, în anul 1657. La moartea unui mare boier de la Poiana, lângă Filiași (jud. Dolj), s-a făcut o pomană bogată : ,,S-au copt pâini nenumărate... Pe aceste mese ei au așezat pâinea în jimble mari întregi și pe fiecare jimblă au pus o bucată de carne... Fiecăruia i se împărțeau, de asemenea, trei jimble..." (*Călători*..., VI, p. 208—209). Paul de Alep subliniază că și săracii fac pomeni asemănătoare : ,,... când le moare cineva din familia oricăruia dintre ei, îl însoțesc la mormânt cu colivă și pâine. Și după ce îl îngroapă, le împart celor de față ca să se roage pentru iertarea lui'" (*Călători*..., VI, p. 209). Paul de Alep a descris și înmormântarea doamnei Bălașa, soția lui Constantin Șerban : ,,După ce au îngropat-o... s-a dat un mare praznic celor de față mari și mici și... s-au împărțit săracilor și lucrătorilor care erau de față mai bine de zece pâini bune, tuturor săracilor pâine bună și blide cu mâncare și pahare cu vin" (*Călători*..., VI, p.174). Anton Maria del Chiaro scria la începutul sec. 18 că românii împart bogate pomeni pentru sufletul mortului în a treia, a noua, a 40-a zi, luna a treia, a șasea, a noua și la un an după moarte : ,,În fiecare din aceste zile ei trimit la biserică un colac mare, o lumânare de ceară, o farfurie mare cu grâu fiert în apă din care apoi fiecare ia câte o lingură, spunând aceste cuvinte în limba română : Dumnezeu să le ierte sufletul. Săracilor li se împarte o lumânare, o pâine albă în chip de colac, o căniță cu vin..." (*Călători*..., VIII, p.384—385). E.H. Schneider von Weismantel a constatat în nordul Moldovei : ,,Pentru pomenirea și mântuirea mortului pun să se facă de către popii lor... slujbe bisericești... mai trimit și mâncare la biserică... prescuri, grâu fiert cu miere, stafide, nuci..." (*Călători*..., VIII, p.363). Și la Paște și Crăciun, ca și la sărbătorile de hram, de cinstire și pomenire a patronilor bisericilor, se aduceau tăvi cu colivă ; colivă domnească cu miere, cum a văzut Paul de Alep la Iași, în anul 1654 la sărbătoarea celor Trei Ierarhi (*Călători*..., VI, p. 36). Tot Paul de Alep ne dă detalii privind ornamentarea colivelor cu motive fitomorfe : ,,În bisericile din Moldova și Țara Românească și în cele ale cazacilor... în loc de anafură sfințită se aduceau seara tăvi cu colivă în fel de fel de culori și desenuri și flori frumoase (și chiar) minunate. La sfârșitul liturghiei, preoții slujesc această colivă pentru sufletul răposatului și este împărțită împreună cu vin și sare" (*Călători*..., VI, p. 290). Foarte interesantă este această știre și prin consemnarea sării printre ofrandele rituale, care de obicei cuprind alimentele primare, de cea mai mare importanță în viața comunității, între care și sarea.

Paul de Alep a asistat și la o nuntă boierească în același sat Poiana din Oltenia și a notat prezența pâinii în ceremonialul nupțial : ,,În timpul slujbei, când mirele și mireasa ocoleau masa, s-au aruncat zaharicale... și jimblă... adunate cu lăcomie de cei de față" (*Călători*..., VI, p. 210).

Același Paul de Alep relatează sărbătorirea Ajunului Crăciunului în 1653, la Târgoviște, în prezența domnului Matei Basarab, când, printre altele : ,,S-au rostit rugăciuni asupra tăvii de colivă domnească, toți cei de față au luat din ea împreună cu colaci frumoși care li s-au împărțit" (*Călători*..., VI, p. 112).

Un interesant rit de fertilitate şi de pomenire a morţilor, în care pâinea şi colacii deţin un rol important, a fost descris de pastorul C.I. Hiltebrandt care a intrat în Bacău în prima zi de Crăciun a anului 1657 şi ajungând la casa în care trebuia să fie găzduit i-a găsit pe ,,... locuitori adunaţi în faţa unei mese întinse, acoperite cu o faţă de masă pe sub care era pus fân, iar pe masă erau multe pâini frumoase, colaci mari rotunzi şi pâini rotunde. Oamenii care se adunaseră aici mulţumeau lui Dumnezeu pentru un an bun şi-l rugau să le dea timp mănos şi în viitor ... locuitorii nu au voit să deschidă uşa, până ce pâinea aceasta n-a fost strânsă de pe masă şi ascunsă sub pat. Unul din colaci din rândul cel mai de jos, pe care l-a scos un servitor, era mare, ceilalţi tot mai mici, până ce se făcea o grămadă ascuţită la vârf" (*Călători*..., V, p. 595). Remarcăm acurateţea descrierii acestei mese rituale deşi pastorul protestant nu a fost acceptat să participe la acest rit de familie, prezenţa fânului sub faţa de masă, aşezarea colacilor în grămezi conice (element de rit funerar), caracterul familial al manifestării dovedit de neacceptarea străinilor. Această relatare este cu atât mai interesantă cu cât Simion Florea Marian vorbeşte despre o practică asemănătoare, în secolul trecut, în Bucovina. Şi acolo, masa rituală pregătită în ajunul Bobotezei era atât o ofrandă pentru morţii familiei cât şi un rit de fertilitate, de asigurare a unor recolte bune de grâu şi cânepă (plantele cele mai importante în agricultura veche românească), de apărare a vitelor de boli şi primejdii (fânul pus sub faţa de masă era dat vitelor în scopuri apotropaice). [9]

9 Martie, sărbătoarea celor 40 de mucenici, a fost celebrată de Paul de Alep în Moldova, la Iaşi, în anul 1653, când : ,,În ziua aceasta lumea a adus la biserică o mulţime de pâini mici rotunde, pâine obişnuită, turte şi colaci de toate formele... precum şi colivă. S-au împărţit, ca binecuvântare, celor de faţă, ca de obicei" (*Călători*..., VI, p. 66). În legătură cu pregătirea ,,măcinicilor" şi oferirea lor la 9 martie, sărbătoare de pomenire a morţilor, reţinem şi relatarea din jurnalul solului polon R. Leszczynski, la 9 martie 1700 când ,,plecând de la Măcin, m-au întâmpinat în drum pe o câmpie o mulţime de moldoveni, urându-mi bun sosit şi aducându-mi în dar colaci cu mied..." (*Călători*..., VIII, p. 180).

Paul de Alep a asistat şi la ceremonia înscăunării lui Constantin Şerban, în 1654, şi a observat următoarele "... femeile veneau să-i întindă în faţa domnului pânze de in pe care aruncau boabe de grâu, de orz şi alte grâne, potrivit datinei lor... pentru că era un domn nou... Altele îi ofereau spice vechi, altele ramuri de copac înverzite..." (*Călători*..., VI, p. 141). Observăm aici un fenomen sincretic care înglobează elementele mai multor obiceiuri, practici rituale menite să asigure bunăstarea, fertilitatea, norocul, sănătatea : ofranda de cereale şi în primul rând de grâu, credinţa în puterea benefică deosebită a ultimelor spice secerate şi păstrarea lor în scopuri rituale în complexul obicei al cununii (acele spice vechi menţionate de călător), puterea benefică, regeneratoare a ramurei verzi, frecventă în obiceiurile calendaristice de primăvară.

Cercetate exhaustiv şi grupate riguros tematic, datele oferite de călătorii străini se constituie într-un izvor important al etnologiei, îmbogăţesc substanţial orizontul tematic investigat cu elemente noi, dau adâncime cercetării prin vechimea lor de câteva sute de ani, evidențiază unitatea și permanența unor elemente de cultură în spațiul carpatic. În relatările unor călători este menționată Dacia ca simbol al unității etnice și culturale a românilor din cele trei provincii istorice, despărțite prin granițe artificiale. Imaginea Daciei se completează firesc, din datele analizate, cu imaginea țăranului român agricultor, creator al unei autentice civilizații a grâului, ușor de sesizat în modul de viață tradițional, în mentalitatea sa, în întreaga sa creație tehnică, spirituală, artistică. El este continuatorul acelei străvechi civilizații agrare, cu rădăcini în preistoria și protoistoria locală, pe care s-au altoit viguros elementele civilizației agrare romane. Demne de reținut în acest sens sunt sublinierile lui Vasile Pârvan care demonstra convingător că ,,romanii n-au putut prinde rădăcini decât acolo unde au putut deveni țărani''. Bazinul Dunării fiind o regiune clasică a agriculturii încă din neolitic, ,,aici toți oamenii s-au făcut țărani și toți țăranii s-au făcut romani''. [10]

---

[9] Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, vol. I (Cârnilegile), Buc., 1898, p. 162 — 165.

Nu putem să nu apropiem și să nu subliniem cât de asemănătoare sunt două relatări despre cultivarea grâului la nord de Dunăre. Una aparține lui Ptolemeu și se referă la expediția lui Alexandru cel Mare la nordul Dunării, în anul 335 a. Chr., când soldații acestuia au culcat cu lăncile lanurile de grâu pentru a putea înainta, a doua relatare aparține lui Paul de Alep care descrie retragerea resturilor armatei lui Vasile Lupu în iulie 1654 : ,,. . . ei se aruncară într-o câmpie cu grâu, care în această țară întrece de obicei în înălțime statura unui om. . . s-au împotmolit în ogorul cultivat'' (*Călători*. . ., VI, p. 93). Cele două imagini, a căror asemănare merge până la identitate, dar care sunt despărțite în timp de aproape două milenii vorbesc de la sine, convingător despre permanența ,,civilizației grâului'' în Carpați și la Dunăre.

LA CIVILISATION DU BLÉ AU MOYEN AGE ROUMAIN. TECHNIQUES ET SYMBOLES

(Résumé)

Afin de présenter les caractéristiques de la création populaire traditionnelle des roumains d'une manière aussi succinte que suggéstive, l'auteur propose la triade metaphorique : ,,civilisation du bois, de la terre glaise et du blé''. De ce concept il sépare un seul élément, notamment la ,,civilisation du blé'' dont l'argumentation est fondée sur une catégorie unique de sources : les témoignages des voyageurs étrangers du Moyen Age, concernant les roumains. Ces relations ont été groupées, selon des critères thématiques, dans les séquences suivantes : 1) l'importance de la cultivation du blé dans l'ensemble de l'agriculture roumaine dans les Pays Roummains ; 2) techniques utilisés dans le labourage, l'emblavage, la moisson, égrenage et la conservation ; 3) mouture des grains ; 4) le blé et l'alimentation quotidienne ; 5) le blé, le pain habituel et le pain rituel (les jimblettes) ainsi que leur place dans les coutumes et croyances des roumains.

---

[10] Vasile Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, ediția a IV-a, Ed. Științifică, Buc., 1967, p. 150.

[illegible] generații prin vocațiunea lor de a [illegible] de ani, cristalizată [illegible] și permanența unor elemente de cultură în spațiul carpatic. [illegible] Dacia [illegible] prin [illegible], din datele analizate, [illegible] civilizației grâului, [illegible] de viață tradițională, [illegible] spirituală, artistică. El este [illegible] în preistorie și protoistoria locală, [illegible] elemente de civilizație agrare romane. [illegible] în acest sens sunt semnificative [illegible] Vasile Pârvan [illegible] „pământul [illegible] n-au putut [illegible] decât acolo unde au putut deveni [illegible]". [illegible] Dunării fiind o regiune [illegible] agriculturii [illegible] [1]

Nu putem să nu amintim și aici [illegible] grâului la nord de Dunăre. Una aparține lui Ptolemeu și se referă la expediția lui Alexandru cel Mare la nordul Dunării, în anul 335 î. Chr., când soldații acestuia au cules cu lăncile lanurile de grâu pentru a putea trece, a doua relatare aparține lui Paul de Alep care descrie [illegible] lui Vasile Lupu în anul 1653: „... și se aruncă într-o câmpie cu grâu, care în aceste țări [illegible] de obicei la mulțime statura unui om ... și au împiedicat în egal [illegible]" (Călători..., VI, p. 33). Cele două imagini, a căror asemănare merge până la identitate, deși care sunt despărțite în timp de aproape două milenii vorbesc de la sine, convingător despre permanența „civilizației grâului" în Câmpia și la Dunăre.

LA CIVILISATION DU BLÉ AU MOYEN AGE ROUMAIN. TECHNIQUES ET SYMBOLES

(*Résumé*)

Afin de présenter les caractéristiques de la création populaire traditionnelle des roumains d'une manière aussi succinte que suggestive, l'auteur propose la notion métaphorique „civilisation du bois, de la terre glaise et du blé". De ce concept il sépare un seul élément, notamment à la „civilisation du blé" dont l'argumentation est fondée sur une catégorie unique de sources: les témoignages des voyageurs étrangers du Moyen Age, concernant les Roumains. Ces relations ont été groupées, selon des critères thématiques, dans les séquences suivantes: 1) l'importance de la cultivation du blé dans l'ensemble de l'agriculture roumaine dans les Pays Roumains; 2) techniques utilisées dans le labourage, l'ensemencement, la moisson, le battage et la conservation; 3) la mouture des grains et le blé et l'alimentation quotidienne; 4) le blé, le pain habituel et le pain rituel (les gâteaux) ainsi que leur place dans les coutumes et croyances des roumains.

---

[1] Vasile Pârvan, *[illegible]*, [illegible] 1967, p. 150.

ETNOLOGIA AGRARĂ. DIRECȚII NOI DE CERCETARE

GEORGETA MORARU

În ultimele decenii, științele umaniste și-au îmbogățit informația documentară prin abordarea unor direcții noi de cercetare din perspective uneori inedite, atât din punct de vedere tematic, cît mai ales din punct de vedere epistemologic și metodologic ; cercetări materializate prin studii multi- și interdisciplinare [1] având drept scop adâncirea cunoașterii științifice și valorificarea tuturor rezultatelor obținute în domenii cu problematică convergentă. Cu această ocazie, au fost reluate și teme mai vechi cercetate, considerate la un moment dat imposibil de descifrat sau chiar epuizate în privința informației, ajungându-se treptat la concluzii noi și interesante care au dus chiar la apariția unor noi discipline științifice.

Poate nu întâmplător, noile direcții de cercetare și-au găsit un câmp larg de investigații în domeniul etnologiei, știința ce studiază vasta problematică a lumii culturii populare. Un capitol important al său are ca obiect studiul agriculturii, formă de activitate productivă reprezentativă și definitorie modului de viață specific comunităților sătești. În acest sens, cercetările etnologice cu problematică agrară și-au modificat total optica abordării teoretice și metodologice, exigențele științifice impunând schimbarea metodologiei și redefinirea conceptelor, în acord cu celelalte științe ce au ca obiect studiul fenomenelor socio-culturale complexe, renunțând la perceperea cunoașterii empirice, descriptivist-morfologiste și la metodologia unilateral simplistă. S-a impus analiza modernă, în viziune sistemică, globală, a faptelor și fenomenelor cu un grad mare de complexitate, descifrarea sensurilor și semnificațiilor elementelor ce compun sfera vieții agrare.

Definiri și delimitări tematice. Deși interesul pentru cunoașterea diverselor aspecte ce compun tematica agriculturii este mai vechi, bazele științifice ale definirii și delimitării ca domeniu de cercetare distinct sunt de dată recentă. Etnografii includ problematica agricolă în cadrul marelui capitol destinat activităților practicate în vederea obținerii mijloacelor de subzistență, a „ocupațiilor", desemnat cu termeni având sensuri și sfere de cuprindere diferite : „ergologie", „tehnologie", „cultură materială", referindu-se îndeosebi la aspectele materiale ale desfășurării procesului de muncă agricol ; în 1968, Jean Michéa încadra agricultura în capi-

---

[1] Jean Piaget, *Problèmes généraux de la recherches interdisciplinaire et mécanismes commune*, în volumul „*Tendences principales de la recherche dans les sciences sociales et humaines*", I, UNESCO, Paris, 1971 ; Vezi și *Interdisciplinaritatea în știința contemporană*, Editura Politică, București, 1980 ; *Interdisciplinaritatea și științele umane*, Editura Politică, București, 1986.

REF, tom 38, nr. 5, p. 489–505, București, 1993

tolul de ,,technologie culturalle" [2], structurat după vechile clasificări ce aveau la bază materiale etnografice ,,exotice", în maniera lui M. Mauss [3] și G. Montandon [4], clasificări care au persistat multă vreme în sinteze etnografice. Lucrările etnografice românești, referitoare la ,,cultura materială" tradițională, plasează agricultura pe primul loc în categoria ,,ocupațiilor principale" ale poporului român [5].

Analiza morfologică a uneltelor agricole [6], mai cu seamă a uneltelor de arat, a reliefat necesitatea lămuririi tipologiilor prin adâncirea cunoașterii pe baza culegerii unui bogat și variat material documentar, precum și prin specializarea cercetării atât în plan sincronic cât și diacronic. Lansat în 1956, cu prilejul celui de al cincilea Congres internațional de științe antropologice și etnologice de la Philadelphia, USA, domeniul rezervat studiului etnografic al ocupației agricole a fost desemnat cu numele de ,,*etnografie agrară*" — ,,ethnographie agraire" (Franța), ,,etnografia agrara" (Spania), ,,Agrarethnographie" (Germania), ,,agricultural anthropology" (USA) [7], referindu-se în principal la evoluția tipologică a inventarului agricol și la descrierea tehnicilor de muncă a pământului. Restul ocupațiilor ce au tangențe cu lucrul pământului au continuat a fi studiate separat, rupte din contextul practicării lor, după cum s-a procedat cu creșterea animalelor, stare de fapt ce nu corespunde realităților din multe zone geografice, cum sunt cele din România.

Complexitatea problemelor, multitudinea implicațiilor, ca și limitele informației documentare, diferite de la o țară la alta, au impus necesitatea depășirii modului de abordare specific cercetării etnografice, conturându-se treptat o metodologie etnologică modernă, prin aprofundarea studiilor atât în plan sincronic cât și diacronic, precum și prin diversificarea cunoașterii inițiind direcții noi de cercetare pluri- și interdisciplinare cu problematică agrară convergentă. În acest context, se remarcă și contribuțiile etnologiei românești în direcția conturării unui domeniu distinct — *etnologia agrară* — ce are în vedere analiza multilaterală, sistemică și globală a faptelor și fenomenelor socio-culturale cuprinse în sfera vieții agrare, raporturile, interacțiunile și interdependențele cu celelalte domenii ale modului de trai caracteristice comunităților sătești tradiționale [8]. Sfera de cuprindere a etnologiei agrare depășește aspectele pur materiale, incluzând întregul *mod de viață agrar*, în conexiunile cu tradițiile de muncă, cu obiceiurile, cu mentalitatea și cu celelalte aspecte folclorice și de artă populară care au un substrat agrar. Analiza științifică a informației cuprinsă în documentele etnografice privitoare la agricultură, se efectuează în cadrele universului lumii culturii populare ce își are coordonatele proprii de gândire și de existență. În fapt, etnologia agrară poate furniza date și interpretări inedite, necesare lămuririi problematicii complexe și controversate ale cunoașterii agriculturii tradiționale, implicit ale istoriei evoluției ocupației agricole, utilizând noțiuni și categorii științifice proprii, o metodologie și un model de interpretare raportat la diversitatea realității, precum și o viziune globală asupra vieții și mentalității agrare tradiționale.

---

[2] *Ethnologie Générale*, sous la direction de Jean Poirier, Enciclopédie de la Pleiade, Gallimard, 1968, capitolul ,,La technologie culturelle. Essai de systématique", de Jean Michéa, p. 823 – 880.

[3] Marcel Mauss, *Manuel d'Ethographie*, Paris, 1947.

[4] G. Montandon, *Traité d'Ethnologie Culturelle*, Paris, 1934.

[5] Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească*, Editura Științifică, București, 1973; Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978.

[6] Axel Steensberg, *Ancient Harvesting Instruments. A study in Archaeology and Human Geography*, Copenhaga, 1943; A.G. Haudricourt, Mariel Jean Brunhes Delamarre, *L'homme et la charrue à travers le monde*, Paris, 1955.

[7] Åke Hultkranz, *International Dictionarry of Regional European Ethnology and Folklore*, vol. I, 1960, Copenhaga.

[8] Georgeta Moraru, *Direcții de cercetare în domeniul agriculturii tradiționale românești*, comunicare IEF, 1986.

Una din primele probleme a fost cea a definirii conceptelor și a precizării terminologiei care să cuprindă conținutul real al noțiunilor ; s-a impus redefinirea *conceptului de agricultură*, punându-l de acord cu cel folosit de agronomi, de economiști și de istoricii vieții agrare. Până acum s-a manifestat o neconcordanță inexplicabilă între terminologia și sfera conținutului unor categorii și noțiuni similare, eludându-se faptul că avem același domeniu de studiat, un proces de muncă, și chiar dacă îl abordăm din direcții diferite, ca specialiști trebuie să utilizăm același limbaj științific, ținând seama și de particularitățile terminologiei de specialitate. Exemplele sunt multe, unele le-am discutat în diverse lucrări [9].

Din perspectivă etnologică, agricultura se înscrie în marea categorie a activităților productive ce caracterizează modul de trai al unei comunități umane ; ea cuprinde acel set de activități ce au avut și mai au încă ca preocupare cultivarea pământului cu plante cerealiere, textile, oleaginoase, legume și zarzavaturi, viță de vie, pomi fructiferi, nutrețuri, precum și creșterea animalelor, păsărilor, viermilor de mătase, albinelor, atât în cadrul gospodăriei cât și în perimetrul satelor, vatra și moșia, pentru asigurarea existenței zilnice. Acestea se intersectează cu o serie de activități productive cum sunt cele de preparare a produselor agro-alimentare folosite în alimentație, cu împletitul fibrelor vegetale și animale, cu prelucrarea și țesutul plantelor textile pentru confecționat îmbrăcămintea și amenajat interiorul casei, precum și cu alte activități specializate, meșteșuguri ce prelucrează produsele rezultate. În cercetarea științifică, pentru aprofundarea cunoașterii lor, aceste activități productive au constituit obiecte de studiu de sine stătătoare.

Complexitatea aspectelor ce compun ocupația agricolă face ca elementele sale să le găsim inserate la toate nivelurile ansamblului sătesc, fiind principala activitate productivă care asigură existența locuitorilor din mediul rural ; într-un anume fel, problematica sa se încadrează în cercetarea globală a satului românesc, în legătură cu care, din păcate, nu avem încă o sinteză etnologică. În acest fel, satul devine aproape sinonim cu agricultura [10].

De aceea, sfera de cuprindere a *obiectului* etnologiei agrare este mare, pe măsura diversității problematicii sale, incluzând : modul de organizare și de exploatare a spațiului agricol ; structura procesului de muncă agricol ; tehnologia și tehnica agricolă ; calendarul muncilor agricole ; relațiile agrare în procesul muncii : familiale, comunitare, asocierile în muncă ; instituțiile în care acestea funcționează ; cunoștințele de muncă și modul de transmitere și învățare a muncii. De asemenea, se are în vedere modul în care ocupația agricolă se regăsește în modelul de subzistență tradițional, precum și reflectarea sa în viața și universul gândirii tradiționale, în obiceiurile din ciclul vieții și de peste an, în tradițiile de muncă, în comportamentul socio-cultural, în mentalitate, în mitologie, în simbolistica, etica și filosofia tradițională, în ceremoniile și în ansamblul manifestărilor folclorice. Se mai are în vedere și modul în care își pune amprenta ocupația agricolă asupra structurii așezării, în organizarea structurii teritoriului sătesc, al gospodăriei și locuinței, în toponimie, în ponderea și specificul unor meșteșuguri etc. După cum s-a putut constata, obiectul etnologiei agrare este pe măsura dimensiunilor vieții agrare, fiecare aspect enunțat putând deveni obiectul unor ample teme de studiu iar sinteza lor se poate concretiza în numeroase volume.

---

[9] Georgeta Moraru, *Probleme preliminare ale clasificării în etnografia agrară*, II, ,,Buletin — Atlasul Etnografic al României", nr. 8, 1980, p. 164—167 ; idem, *Contribuții etnografice la istoria uneltelor agricole românești*, volum în manuscris.

[10] Ion Ghinoiu, *Tipologia peisajelor etnografice românești*, în ,,Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte", seria IV, tomul III, 1981, p. 81—97.

Preocupări și direcții de cercetare în domeniul agriculturii românești. Demersurile științifice cu privire la cercetarea ocupației agricole la români au urmat mișcarea de idei, tendințe și direcții dominante manifestate în dezvoltarea etnografiei/etnologiei din România[11]. În privința preocupărilor și cercetărilor cu caracter *etnografic*, acestea sunt vechi ; inițial nu se poate vorbi decât despre un *interes cultural* manifestat pe marginea acestei teme. Încă din sec. al XVIII-lea, găsim referiri asupra culturilor agricole și animalelor crescute în Moldova, în lucrarea principelui enciclopedist Dimitrie Cantemir[12]. Informații interesante publică calendarele[13] și diferitele articole din ziarele apărute în sec. al XIX-lea[14]. Interesante date găsim și în unele lucrări menite a răspândi recomandări în scopul stimulării creșterii randamentului muncilor agricole,[15] fertilizarea solului și chiar perfecționarea uneltelor, deci, cunoștințe agrotehnice mai evoluate pentru uzul mediului sătesc, cum este lucrarea lui Gh. Șincai din 1806[16].

Pentru oamenii de cultură din sec. al XIX-lea, chiar și din sec. al XX-lea, practicarea agriculturii era menită a ilustra, cu material concret, aspecte din viața poporului român, subliniind vechimea și continuitatea vieții unui ,,popor de săteni'', prin excelență. ,,Oamenii pământului'', cum le spunea N. Iorga, trăiau încă în cadrele unor datini și norme de viață ,,așa cum le-au apucat din bătrâni'', chiar dacă în jurul lor societatea era în curs de profunde transformări, care treptat îi vor afecta și pe ei, ducând la disoluția culturii materiale cu un specific inconfundabil, dar rămânând viabilă la nivelul comportamentelor socio-culturale și al mentalității tradiționale.

---

[11] Romulus Vulcănescu, *Etnologia*, în volumul ,,Istoria științelor în România'', Editura Academiei, București, 1975.

[12] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, E.S.P.L.A., 1956 ; Vezi și Adrian Fochi, *Dimitrie Cantemir, etnograf și folclorist*, I, în REF, 1, 1964.

[13] Nicola Nicolau, *Calendariu (1814). Calendariu ce slujește pe 100 ani începând de la anul 1814 până la anul 1914*, Buda, 1914 ; I. Ionescu, *Calendar pentru bunul gospodar*, Iașii, 1845.

[14] *Povățuirea către economia de câmp, pentru folosul școalelor românești celor din Țara Ungurească și din părțile ei împreunate*, Buda, 1806 ; Pavel Vasici, *Agricultura. Economia de câmp*, în ,,Telegraful român'', nr. 9, 31 ianuarie, 1853 ; R. Simu, *Uneltele, instrumentele ori mașinile*, în ,,Economul'', 5, 13 martie 1879, p. 35–37 ; Șt. Pop, *Epistole agronomice*, în ,,Transilvania'', I, nr. 11, 15 mai 1868 ; nr. 20, 1 octombrie 1868 ; P.S., *Plugul la români*, în ,,Gazeta Transilvaniei'', 51 (1888), nr. 142.

[15] Ioan Fridvaldszky, *Dissertatio de agris fimandis et arandis pro. M. Principatu Transilvaniae elucubrata*, 1771, vezi comentariile lui Alexa Csetri, Carol Engel, *Prima lucrare agronomică din Transilvania*, în ,,Terra nostra'', vol. II, 1971, p. 269–278.

[16] Gh. Șincai, *Povățuire către economia de câmp*, Buda, 1806 ; vezi și, Barbu Ștefănescu, *Date de interes etnografic în lucrarea lui Gheorghe Șincai, ,,Povățuire către economia de câmp''*, în ,,Biharea'', VII–VIII, 1980, p. 7–46.

Probabil, pentru că la acea dată, ocupația agricolă reprezenta o realitate care se întâlnea la tot pasul, pentru exemplificarea vechimii poporului român se aduceau argumente din domeniul agriculturii, cel mai ușor fiind a proba cu existența în fondul de bază al limbii române a terminologiei agricole provenind îndeosebi din moștenirea romană[17]. De aceea, multă vreme referirile la agricultură vor servi ca material documentar lingviștilor la întocmirea dicționarelor. Din păcate, sensul agriculturii va fi cel îngust, de ,,lucrare a pământului'' pentru cultivarea cerealelor. Viticultura era abordată separat, la fel păstoritul, redus la creșterea oilor, din perspectiva transhumanței. Paradoxal, creșterea altor animale, a vitelor mari, a cailor etc., erau tangențial amintite, deși ponderea și importanța acestora în economia țărănească a fost mare. Aceeași greșeală au făcut și istoricii, care au persistat în vechile tipare până acum două decenii.

Excepție au făcut specialiștii agronomi și economiștii, [18] foarte buni cunoscători ai realităților agrare românești, ca și a istoriei tehnicii agricole în totalitatea aspectelor sale, care din păcate, nu au avut ecou în epocă, abia astăzi li s-a recunoscut valoarea științifică.

Faptul s-a datorat în cea mai mare parte stadiului abordării teoretice și metodologice, conceptele culturii populare nu erau clare; conceptul de etnografie pătrunzând în literatura științifică românească paralel cu conceptele de folclor și artă populară, considerate sinonime și omonime [19]. Confuziile erau de altfel proprii cercetării științifice și pe plan mondial, chiar acolo unde existau deja mari culegeri de teren. Această confuzie între domeniu, obiect, problematici, se va resimți și mai mult în cercetarea agriculturii, chiar dacă personalități științifice de seamă ale culturii noastre vor discuta probleme ale vieții agrare, în absența documentării, absolut necesară cunoașterii realităților etnografice românești.

În orientarea științifică, un mare rol a avut Academia Română, inițiind întocmirea chestionarelor utile culegerii informațiilor din țară pentru elaborarea ,,Dicționarului limbii române'', precum și seria de culegeri și studii publicate în colecția ,,Din vieața poporului român''. Acestora le datorăm informații de mare însemnătate, pe care abia astăzi le putem valorifica analizând amplele culegeri de teren efectuate pentru redactarea ,,Atlasului Etnografic Român", lucrare de mare cuprindere inițiată și patronată tot de Academia Română.

---

[17] J. A. Vaillant, *Originea agriculturei și desvoltarea ei la români*, București, 1862, din care cu toată strădania autorului, nu reiese clar, ce anume este roman și ce anume românesc.

[18] Ion Ionescu, de la Brad, *Instrumente agricole. Despre plug*, în ,,Foaie de agricultură practică'', 1 (1858), p. 113—118; idem, *Agricultura română dela Brad*, Roman, 1856; idem, *Agricultura română din județul Dorohoi*, București, 1866; idem, *Agricultura română din județul Putna*, București, 1869; idem, *Agricultura română din județul Mehedinți*, București, 1868; idem, *Excursiune agricolă în Dobrogea*, București, 1879; P.S. Aurelian, *Terra nostra.* Schițe economice asupra României, București, 1880; idem, *Despre sistemele de cultură și raportul lor cu starea socială*, București, 1891; P.S. Radian, *Din trecutul și prezentul agriculturii române*, București, 1906; G. Maior, *România agricolă, studiu economic*, ediția a II-a, 1911; G. Bontea, *Influența condițiilor naturale de producție asupra sistemelor economice în agricultura din stepele românești*, I, București, 1931; C. Garoflid, *Agricultura veche*, București, 1943.

[19] R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 38.

În această mare acțiune culturală, un rol important a avut Bogdan Petriceicu Hasdeu, proeminentă personalitate a culturii române din sec. al XIX-lea, care a elaborat importante chestionare [20] pentru culegeri de date, a publicat lucrări privitoare la agricultura la români în viziunea specifică epocii [21], introducând în circulația științifică și conceptele de strat și substrat în cultură, care s-au dovedit foarte importante pentru cercetările din zilele noastre. Discuțiile privitoare la originea etimologică a uneltelor agricole n-au putut fi confirmate de analiza tipologică, îndeosebi a uneltelor de arat [22].

Interesantă este lucrarea lui Frédéric Damé [23], ilustrată cu un material documentar prezentat prin schițe și desene despre care putem spune că sunt de strictă specialitate etnografică. Dar cele mai importante, prin calitatea materialului informativ cules prin metoda chestionarelor difuzate în țară, ca și a modului de sistematizare tematic, sunt lucrările rămase de referință ale lui Simion Florea Marian [24] și Tudor Pamfile [25], lucrări ce marchează domeniul folcloristicii și etnografiei, ca discipline de sine stătătoare. Lui Tudor Pamfile îi datorăm prima și deocamdată unica lucrare monografică, cu caracter etnografic descriptiv, referitoare la ,,Agricultura la români", apărută în 1913. Bazată în mare măsură pe informații culese din comuna natală, Țepu, lucrarea a introdus în circuitul științific unele noțiuni și termeni de circulație restrânsă, dialectală, care în timp s-au generalizat, în lipsa altor lucrări referitoare la agricultură [26].

---

[20] B. P. Hasdeu, *Programă pentru adunarea datelor privitoare la limba română*, 1884—1885 ; idem, *Obiceiele juridice ale poporului român*, 1877 ; răspunsurile la aceste chestionare se păstrează în manuscris la Biblioteca Academiei, o parte din informații au fost prelucrate de Ion Mușlea, Ov. Bîrlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hasdeu*, Editura Minerva, București, 1970.

[21] B. P. Hasdeu, *Originile agriculturei la români*, p. 56—73 ; *Originile viniculturei la români*, p. 74—94 ; *Originile păstoriei la români*, p. 95—141, în volumul ,,Scrieri istorice ', II, ediție îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, Editura Albastros, 1973 ; Vezi și *Ethymologicum Magnum Romaniae*. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor, Ediție îngrijită de Grigore Brîncuș, Editura Minerva, 1974.

[22] Georgeta Moraru, *Comentarii etnografice la arheologia plugului*, în REF, nr. 3, 1967 ; idem, *Contribuții la tipologia plugului românesc*, în REF, nr. 2, 1970 ; idem, *Evoluția uneltelor de arat pământul pe teritoriul României*, comunicare la sesiunea științifică a Muzeului Bruckental, Sibiu, 1981.

[23] F. Damé, *Încercare de terminologie poporană română*, București, 1898.

[24] Simion Florea Marian, *Nunta la români*, București, 1890 ; idem, *Nascerea la români*, București, 1892 ; idem, *Înmormântarea la români*, București, 1892 ; idem, *Sărbătorile la români* : *Cârnelegile*, vol. I, București, 1898 : *Păresimile*, vol. II, București, 1899, *Cinzecimea*, București, 1901 ; idem, *Botanica populară română*, București, 1900 ; idem, *Ornitologia populară*, Cernăuți, 1903 ; idem, *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor*, București, 1904. Vezi și, Mircea Fotea, *Simion Florea Marian. Folclorist și etnograf*, Editura Minerva, București, 1987.

[25] Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români*, 3 volume, București, 1905—1909 ; idem, *Industria casnică la români*, București, 1910 ; idem, *Agricultura la români.* Studiu etnografic, cu un adaus despre măsurătoarea pământului și glosare, București, 1913 ; idem, *Mitologie românească*, 3 volume, București, 1916—1924.

[26] Georgeta Moraru, *Tehnologia și terminologia, din perspectiva etnologiei*, comunicare la sesiunea Comisiei de etnologie a Academiei Române, februarie, 1991.

Informaţii etnografice privitoare la unele aspecte ale agriculturii, de mai mare sau mai mică întindere, găsim în diferite monografii zonale [27], în monografii săteşti [28] sau în lucrări cu caracter tematic, mai cu seamă în cele ce analizează tipologia şi terminologia uneltelor agricole [29]. Deşi aduc informaţii interesante, acestea nu pot acoperi problematica diversă şi complexă a multiplelor aspecte cu caracter agrar ; se resimte tot mai mult necesitatea extinderii şi adâncirii cunoaşterii realităţii etnografice la nivelului întregii ţări.

În deceniile trei şi patru ale sec. al XX-lea, în cercetarea ştiinţifică românească au loc mari reorientări teoretice şi metodologice în unele domenii de cercetare, cum sunt : geografia, sociologia, lingvistica etc, care au dus la apariţia unor direcţii noi de cercetare ce vor da rezultate deosebite [30]. Din păcate, în cele mai multe, problemele agriculturii vor fi eludate în favoarea cercetării păstoritului, îndeosebi a păstoritului transhumant, prezentat în mod descriptivist.

Apar primele lucrări cu caracter interdisciplinar, cum este volumul ,,Alimentaţia poporului român'', de Ioan Claudian[31], care analizează în cadrele antropogeografiei şi ale istoriei economice, problemele ,,geografiei agrare'' româneşti, în context geografic şi alimentar european. Autorul studiază alimentaţia tradiţională în ansamblul istoric al ,,genului de viaţă“ specific poporului român, ajungând la concluzii interesante privitoare la existenţa unor ,,obiceiuri alimentare'' arhaice adânc înrădăcinate în timp. O subtilă şi amplă analiză a evoluţiei ceremoniei agrare a cununii de grâu în Ţara Oltului o face Ion Ionică în ,,Dealul Mohului'' [32], prima lucrare etnologică românească.

Nu putem să nu subliniem importanţa celor trei volume de ,,Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti'', ale lui H.H. Stahl, contribuţii originale, ce deschid noi direcţii de cercetare a agriculturii vechi din România, propunând ,,lectura'' etnografică a datelor istorice, analizate prin prisma tehnicilor de ,,arheologie socială'', pentru a le desluşi sensurile concrete şi semnificaţia socio-culturală [33].

---

[27] Teofil Frâncu şi George Candrea, *Românii din Munţii Apuseni (Moţii)*, Bucureşti, 1888.

[28] Dimitrie Dan, *Comuna Straja şi locuitorii ei*, Cernăuţi, 1897 ; Victor Păcală, *Monografia Comunei Răşinariu*, Sibiu, 1915 ;

[29] P. Cancel, *Termenii slavi de plug în daco-română*, Bucureşti, 1921 ; Al. Bocăneţu, *Terminologia agrară în limba română*, în ,,Codrul Cosminului'', II—III (1925—1926), Cernăuţi, 1927 ; G. Bungescu, *Evoluţia plugului din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Bucureşti, 1939 ; N.Al. Rădulescu, *Asupra răspândirii plugului de lemn în România*, în ,,Revista geografică română'', 1—2, 1942.

[30] H. H. Stahl, *Nerej, un village d'une région archaïque*, 3 volume, Bucureşti, 1939 ;*Clopotiva, un sat din Haţeg*, sub conducerea lui Ion Conea, 2 volume, Bucureşti, 1940 : L. Someşan, *Viaţa umană în regiunea Munţilor Căliman*, Lucrările Institutului de geografie, Cluj, vol. III, 1932 ; idem, *Vechimea şi evoluţia agriculturii româneşti în Transilvania*, în ,,Analele Academiei de Înalte Studii Comerciale şi Industriale, din Cluj'', I, 1939—1940 ; idem, *L'origine dell'agricuoltura romena in Transilvania e la sua evoluzione*, Bucureşti, 1943 ; V. Butura, *Credinţe în legătură cu cultivarea grâului la românii din Transilvania*, în ,,Sociologie românească'', nr. 7—8, 1937 ; L. Apolzan, *Observaţii asupra ocupaţiilor agricole în Munţii Apuseni*, în ,,Apulum'', II, Alba Iulia, 1946.

[31] Dr. Ioan Claudian, *Alimentaţia poporului român*, Bucureşti, 1939.

[32] Ion Ionică, *Dealul Mohului*. Ceremonia agrară a cununii în Ţara Oltului, Tipografia ,,Bucovina'', 1943.

[33] H.H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, 3 volume, Editura Academiei, Bucureşti, 1958—1965.

Semnificative sunt şi datele cartografiate în ,,Atlasul lingvistic român'', ,,seria veche'' şi ,,seria nouă'', care semnalează la nivelul întregii ţări o mare diversitate de informaţii etnografice cu caracter agrar.

Direcţii de cercetare moderne, în abordarea domeniului agriculturii tradiţionale. După cum subliniam în prima parte a articolului, ca domeniu de cercetare distinct, studiul agriculturii tradiţionale este de dată recentă, de aproximativ trei decenii. Afirmarea ştiinţifică târzie s-a datorat în principal sărăciei de informaţii etnografice precum şi inexistenţei unei abordări teoretice şi metodologice raportată la necesităţile analizei ştiinţifice a materialelor diverse şi complexe ce caracterizează culegerile privitoare la agricultură.

Lipsa arhivelor şi a colecţiilor muzeistice etnografice a fost rezolvată prin intensificarea campaniilor de *culegeri de teren*, în condiţiile în care informaţiile dispăreau într-un ritm alert, urmare a transformărilor prin care trecea satul românesc contemporan. Culegerile s-au desfăşurat pe întreaga ţară, prin participarea în măsură mai mare sau mai redusă, atât a cercetătorilor din institutele de profil, cât şi a tuturor muzeografilor, astfel încât, într-un răstimp de aproximativ cincisprezece ani s-au mai putut salva ultimele dovezi cu privire la ocupaţia agricolă tradiţională, unelte de muncă, instalaţii şi alte obiecte de folosinţă agricolă, completându-se colecţiile muzeelor mai vechi sau mai noi, muzee cu profil agrar, cum este cel de la Slobozia, pomiviticol de la Goleşti, muzeul oii de la Palas-Constanţa etc.

În paralel, au început cercetările arhivistice precum şi analiza propriu-zisă a materialelor culese, o atenţie deosebită acordându-se uneltelor agricole ; lista bibliografică a studiilor şi materialelor publicate este impresionantă [34].

Ultima acţiune ştiinţifică de amploare, iniţiată de Institutul de Etnografie şi Folclor al Academiei Române, a constat în întocmirea unor chestionare tematice privind întreaga cultură populară, unul din chestionare se referă la agricultură [35] ; chestionare necesare culegerii materialului de teren pentru întocmirea Atlasului Etnografic Român, iniţiativă de mare rezonanță în cercetarea științifică românească de profil. Arhiva Atlasului a devenit nucleul *corpus*-ului de documente etnografice privitoare la întreaga cultură populară românească.

---

[34] Iniţial, cele mai numeroase lucrări au avut ca obiect studiul uneltelor agricole, însăşi autoarea a redactat un volum rămas în manuscris, *Contribuţii etnografice la istoria uneltelor agricole româneşti*, 1972, în care analizează bibliografia temei împreună cu un imens material de teren cules de pe întreg teritoriul României în perioada anilor 1965—1970. A se consulta listele bibliografice din lucrările : N. Edroiu, P. Gyulai, *Evoluţia plugului în ţările române în epoca feudală* în ,,Acta Musei Napocensis'', II, 1965, p. 307—344 ; N. Edroiu, *Despre apariţia plugului în ţările române*, în ,,Terra nostra'', II, 1971, p. 95—117 ; Vasile Neamţu, *Contribuţii la istoricul instrumentelor de arat din perioada feudală*, în ,,Arheologia Moldovei'', 1966, IV, p. 293—316 ; idem, *Contribution à l'étude du problème des instruments aratoires utilisés en Moyen Age en Moldavie*, în ,,Revue Roumaine d'Histoire'', 1967, 4, VI, p. 533—552 ; idem, *La technique de la production céréalière en Valachie et la Moldavie jusqu'au XVIII*^{e}*siècle*, Bucureşti, Editura Academiei, 1975 ; A se consulta întreaga bibliografie, punctele de vedere şi clasificările lui Corneliu Bucur, în volumul ,,Istoria gândirii şi creaţiei ştiinţifice şi tehnice româneşti'', capitolul privitor la *Creaţia tehnică şi ştiinţifică populară românească*, p. 67—111, Editura Academiei, Bucureşti, 1982 ; Vezi şi studiile şi materialele din volumul *Ialomiţa*, materiale de istorie agrară a României, coordonator Răzvan Ciucă, Muzeul Judeţean Slobozia, 1983 ; volumele de ,,Studii şi comunicări de istorie şi etnografie'' ale Muzeului Goleşti—Argeş ; ,,Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei'', ,,Biharea'' etc.

[35] R. Vulcănescu, Paul Simionescu, Georgeta Moraru, *Chestionarul-machetă*, *agricultura*, în REF, nr. 6, 1971.

Cu privire la studierea științifică a problematicii variate a agriculturii tradiționale românești, trebuie subliniată contribuția lui R. Vuia care a inițiat cercetări sistematice, după un plan și cu o metodologie riguros științifică [36], chiar dacă astăzi unele idei sunt ușor depășite, rezultat al acumulării unor numeroase noi date. Printre lucrările postume, există o succintă sinteză intitulată ,,Agricultura la români'' [37]. R. Vuia a studiat teme privitoare la culturile agricole de pe terasele montane, despre obiceiurile agricole ale românilor, despre ,,supraviețuirile'' agrare din cultura populară românească [38]. De asemenea, a abordat și problematica complicată a interdependenței dintre cultivarea pământului și creșterea animalelor, ,,ocupații care în cele mai multe locuri merg în paralel și se întregesc'', deslușind un ,,păstorit agricol local'', ca un corolar al agriculturii [39]; interdependența dintre cunoașterea agriculturii și definirea tipurilor de așezări, de gospodării etc. Vuia a orientat cercetarea agriculturii în direcția specializării cercetătorilor având în vedere problematica vastă a temei.

Scurte sinteze asupra agriculturii tradiționale, sunt prezentate în lucrările lui Ion Vlăduțiu [40], Valer Butură [41], Gheorghe Iordache [42]; inserate în capitolul destinat ocupațiilor specifice culturii materiale a poporului român, deci, tot în formula sensului îngust, etnografic, al agriculturii : unelte agricole, tehnici de muncă, instalații, sisteme de depozitare etc., urmând apoi prezentarea viticulturii, pomiculturii, creșterii animalelor, conform metodei analizei morfologice.

Contribuții importante la cunoașterea diferitelor aspecte ale agriculturii găsim în numeroasele studii ce le aprofundează tematic [43] sau în monografii zonale[44], astfel încât, pe măsura diversificării cercetărilor, implicațiile acestei ocupații se înmulțesc, acoperind domenii noi : tradiții de muncă, credințe, obiceiuri magico-rituale agrare[45], problematica sa regăsindu-se în structura întregii vieți rurale.

---

[36] Georgeta Moraru, *Romulus Vuia și studiul agriculturii tradiționale românești*, comunicare la sesiunea jubiliară ,,100 de ani de la nașterea lui R. Vuia'', Academia Română, iunie, 1987.

[37] R. Vuia, *Agricultura la români*, în ,,Studii de etnografie și folclor'', vol. II, 1980, p. 131—161.

[38] R. Vuia, *Hautes cultures en terrasses en Transylvanie*, Copenhaga, 1938 : idem, *Coutumes agraires ches les Roumains*, în ,,Studii de etnografie și folclor'', II, p. 162—167 ; idem, *Dovezi etnografice pentru vechimea și continuitatea românilor în Transilvania*, în ,,Studii de etnografie și folclor'', I, p. 76.

[39] R. Vuia, *Tipuri de păstorit la români* (sec. XIX-lea — începutul sec. al XX-lea), vol. II, p. 217—252.

[40] Ion Vlăduțiu, *Etnografie românească*, p. 191—353.

[41] Valer Butură, *Etnografia poporului român*, p. 127—321 ; idem, *Străvechi mărturii de civilizație românească în Transilvania* — studiu *etnografic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 181—283; idem, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, 1979 ; idem, *Cultura spirituală românească*, Editura Minerva, București, 1992.

[42] Gheorghe Iordache, *Ocupațiile tradiționale pe teritoriul României* vol. I, 1985 ; vol. II, 1986, Editura Scrisul Românesc, Craiova, a se consulta bibliografia apărută în ultimii ani.

[43] R. Vulcănescu, *Agricultura în Clisura Dunării*, Craiova, 1967 ; idem *Agricultura de munte în vestul Carpaților Meridionali*, în REF, t. 12, nr. 2, 1967; Nicolae Dunăre, *Mijloace tradiționale în agricultura Munților Apuseni, în prima jumătate a secolului XX*, în ,,Apulum'', XI, Alba Iulia, 1973 ; idem, *Civilizație tradițională românească în curbura carpatică nordică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984 ; L. Apolzan, *Carpații, tezaur de istorie.* Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987 ; Ofelia Văduva, *Introducere în studiul alimentației populare*, REF, tom 20, nr. 2, 1975 ; idem, *Repere simbolice în cultura populară — pâinea și alte modelări din aluat*, în REF, nr. 1, 1981 ; Monica Budiș, *Sisteme tradiționale de agrimensură*, în ,,Anuarul ICED'', seria B, 3, 1985.

În timp, s-a făcut tot mai mult simțită necesitatea elaborării unei sinteze privitoare la agricultura tradițională românească[46]; acumularea imensului fond de cunoștințe, ca și multiplele implicații au impus abordarea din perspectivă etnologică a acestui subiect de primă importanță pentru viața poporului român. Asupra delimitării și definirii domeniului etnologiei agrare, ne-am expus punctele de vedere în prima parte a acestui articol, vom reveni cu unele precizări când vom concluziona pe marginea sa.

Pentru o mai cuprinzătoare cunoaștere a agriculturii, trebuie avute în vedere și contribuțiile altor *direcții de cercetare cu problematică agrară convergentă*, dat fiind că nu putem să nu folosim rezultatele *cercetărilor multi- și pluridisciplinare:* arheologie, istorie, geografie, antropogeografie, geografie istorică, toponimie, lingvistică, sociologie, agronomie, ca și rezultatele unor studii din perspective interdisciplinare noi : paleomediu, paleoclimă, palinologie, paleobotanică. Cum lista bibliografică este foarte mare, spațiul lucrării nu ne permite analiza lor.

Interesante date găsim în tratatele privitoare la flora, pomologia, viticultura, zootehnia din România, ca și în lucrările de etnobotanică. Astfel, putem valorifica multe informații care rămâneau necunoscute, unificând concepte și precizând noțiuni.

Interesul pentru studiul agriculturii a dus la constituirea unui nucleu de specialiști ce și-au orientat cercetările în direcția descifrării evoluției în timp a *istoriei agriculturii*. Pe plan mondial funcționează un ,,International Secretariat for Research on the History of Agricultural Implements'' care editează revista ,,Tools and Tillage'', sub redacția lui

---

[44] *Arta populară din Valea Jiului*, București, Editura Academiei, 1963 ; N. Dunăre, *Țara Bârsei*, vol. I, Editura Academiei, 1972 ; Ion Vlăduțiu, *Etnografia Văii Bistriței, zona Bicaz*, Piatra Neamț, 1973, p. 283 – 307 ; N. Dunăre, C. Popa, în vol. *Mărginenii Sibiului*, 1985, p. 158 – 246 ; M. Cioară, *Zona etnografică Rădăuți*, Editura Sport-Turism, București, 1979 ; Maria Cioară-Bâtcă, Vlad Bâtcă, *Zona etnografică Teleorman*, 1985 ; Angela Paveliuc-Olariu, *Zona etnografică Botoșani*, 1983 ; Mihai Spânu, Gh. Bratiloveanu, *Zona etnografică Suceava*, 1987 ; Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, 1986 ; Sabin Șainelic, Maria Șainelic, *Zona etnografică Chioar*, 1986 ; Georgeta Stoica, Mihai Pop, *Zona etnografică Lăpuș*, 1984 : Ioan Augustin Goia, *Zona etnografică Meseș*, 1982 ; Violeta Blaj, Elena Georgescu, *Zona etnografică Făget*, 1985 ; Ioan Godea, *Zona etnografică Beiuș*, 1981 ; Lidia Gaga, *Zona etnografică Almăj*, 1984 ; Tereza Mozeș, *Zona etnografică Crișul Repede*, 1983 ; Dorinel Ichim, *Zona etnografică Bacău*, 1985 ; Șt. Enache, Teodor Pleșa, *Zona etnografică Dolj*, 1982 ; Georgeta Stoica, Olivia Moraru, *Zona etnografică Bran*, 1981 ; Olga Horșa, *Zona etnografică Buzău*, 1981 ; Marcela Bratiloveanu-Popilian, *Zona etnografică Plaiul Cloșanilor*, 1990.

[45] Alexandru Popescu, *Tradiții de muncă românești*, în obiceiuri, folclor, artă populară, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986 ; R. Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei, București, 1985 ; Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1985 ; Vasile Adăscăliței, *Istoria unui obicei — Plugușorul*, Editura Junimea Iași, 1987 ; Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, Editura Meridiane, București, 1988 ; Vasile Tudor Crețu, *Existența ca întemeiere*, perspectivă etnologică, Editura Facla, Timișoara, 1988 ; Ion Cuceu, Maria Cuceu, *Vechi obiceiuri agrare românești*, Tipologie și corpus de texte, I, 1988 ; Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.

[46] Georgeta Moraru, *Agricultura — ocupație tradițională la români*. Studiu etnologic, 1991, lucrare în manuscris.

Axel Steenberg, Alexander Fenton și Grith Lerche, cu sediul la Copenhaga, în Danemarca. În România își desfășoară activitatea de aproximativ două decenii ,,Simpozionul național de istorie agrară a României", devenit apoi ,,Societatea de istorie și retrologie agrară a României", condusă de inginerul agronom Eugen Mewes care editează și revista ,,Terra nostra". Până acum au avut loc 13 simpozioane naționale de istorie agrară, cu o tematică ce acoperă toată problematica agriculturii. Pe lângă acestea au loc numeroase mese rotunde, cu tematici ce necesită aprofundări deosebite; ultima discuție științifică a avut ca temă ,,Alimentația țăranului român", în noiembrie 1992, desfășurată sub auspiciile Institutului de Etnografie și Folclor. Comunicările și discuțiile simpozioanelor au avut ca urmare nu numai adâncirea cunoașterii istoriei agriculturii prin gruparea numeroșilor cercetători ai acestei teme, ci și orientarea cercetărilor pe probleme mai puțin sau de loc cunoscute, discutarea și abordarea unor puncte de vedere teoretice și metodologice [47], evidențiind contribuțiile aduse de personalități științifice care au lucrat în domeniul agriculturii.

Cercetări interdisciplinare — paleoetnologia agrară. În fapt, acestea reprezintă preocuparea sub care se manifestă în etapa actuală nevoia de sinteză resimțită tot mai acut în toate domeniile de cercetare. Una din noile discipline apărute la confluența datelor furnizate de cercetările multi-disciplinare cu problematică convergentă este și *paleoetnologia* [48], care în mod surprinzător s-a structurat din analiza informațiilor cu tematică agrară, găsindu-și în agricultură un câmp de investigații deosebit. Adâncirea cercetărilor în această direcție ne-a condus la conturarea unui domeniu de cercetare nou specializat, *paleoetnologia agrară*, domeniu pe care l-am dezvoltat într-o teză de doctorat având ca subiect ,,Istoria agriculturii pe teritoriul României de la origini și până în sec. IV e.n.", oferindu-ne posibilitatea efectuării unei ,,recitiri" a urmelor activităților agricole descoperite în săpăturile arheologice efectuate în spațiul carpato-danubiano-pontic. Paleoetnologia agrară își propune să studieze vechi moduri de viață caracteristice unor comunități agrare, structura, funcțiile și semnificațiile elementelor ce compun activitatea agricolă, factorii ce au determinat specificul procesului de muncă, precum și cadrele vieții în care acestea au funcționat și evoluția lor în timp [49].

Precizările sunt deosebit de necesare pentru fundamentarea științifică a cercetării *elementelor de substrat*, din perspectivă etnologică, dat fiind importanța acestor elemente pentru studiul agriculturii tradiționale la români. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea deși ocupația agricolă a trecut printr-un proces de adânci prefaceri care i-au afectat și modificat întreaga structură, datorită unui complex de factori și împrejurări, mai păstra încă o serie de elemente reprezentative și definitorii pentru vechea agricultură. Adunate și analizate, aceste elemente recompun un străvechi sistem agricol caracteristic regiunii noastre.

---

[47] Georgeta Moraru, *Etnologie agrară — domeniu de cercetare interdiciplinar al istoriei agriculturii*, comunicare la al XII-lea Simpozion național de istorie și retrologie agrară a României, Deva, 1992.

[48] Georgeta Moraru, *Paleoetnologia*, comunicare la sesiunea științifică a Muzeului Satului, 1981.

[49] Georgeta Moraru, *Istoria agriculturii pe teritoriul României până în sec. IV e.n.*, rezumatul tezei de doctorat, 1983.

În analiza funcționării proceselor de muncă agricole își găsesc locul și discuțiile privitoare la ,,supraviețuirea'' unor ,,rămășițe culturale''[50], elemente ale unui substrat străvechi de cultură populară, vestigii ale unor tipuri de unelte arhaice, practici de muncă, cunoștințe, credințe, acte rituale, etc., stabilind cauzele și factorii care au influențat permanența funcționării lor, a mutațiilor și transformărilor survenite în timp în evoluția lor, precizând totodată ponderea și situarea lor în contextul contemporan. Cercetările de paleoetnologie agrară depistează și valorifică ,,elemente de substrat'' oferite de rezultatele cercetărilor cu problematică agrară convergentă, precum și rezultatele unor noi orientări interdisciplinare în curs de precizare, cum sunt cercetările asupra paleomediului, paleoclimatice, paleobotanice, analizele sporo-polinice și chiar paleoastronomice, tot ce poate furniza informații de natură a lămuri aspecte necunoscute până în prezent.

În cercetarea paleoetnologică, fenomenele și procesele de muncă agricole se desfășoară pe ,,perioadele lungi'' ale dezvoltării (Fernand Braudel), ale structurilor, dând posibilitatea evidențierii succesiunii unor constante categoriale ce se regăsesc în perioadele istorice sub forma unor elemente de ,,continuitate'' provenind din epoci diferite, remodelate în noile structuri, în conformitate cu noile cerințe, rămânând astfel viabile în timp. Pe bună dreptate, constata Georges Charachidze :,,. . . ceea ce poartă numele de ,,supraviețuire'' acoperă în fapt un neîntrerupt șir de remodelări, o prefacere mereu înnoită, căreia îi corespunde cel mai adesea rezultatul, uneori punctul de plecare, sau, cu mai mult noroc, câteva aspecte . . . sarcina noastră este să scoatem la iveală procesele acestei memorizări, structurale care-i conferă coerență și viabilitate[51] ''.

Rezultatele strădaniilor noastre s-au dovedit neașteptat de fructuoase oferind o bogăție de date relevante[52]. S-a pornit de la analiza ecosistemului local, a acelor premise naturale propice desfășurării ocupației agricole, evidențiindu-se existența pădurii ca principal aspect fitogeografic ce și-au pus amprenta asupra desfășurării procesului de muncă de-a lungul timpului. S-au putut preciza mai multe *stadii* în evoluția tehnicii agricole, fiecare având o perioadă de maximă intensitate, favorizate și de către un *optim climateric*, în cadrul căruia de regulă s-a structurat o nouă ,,sinteză agrară'' cu un sistem agricol specific. Am urmărit modul în care anumite cunoștințe agrotehnice și chiar tipuri de unelte, elemente componente ale unor practici agricole și-au dovedit eficiența, perpetuându-se prin preluare și remodelare în cuprinsul unui nou sistem agrar, sub forma elementelor de substrat. Astfel, se atestă elementele unui substrat agrar preistoric puternic, în care, definitorie va fi fost ,,sinteza neolitică", aflată la baza dezvoltării sistemelor agricole ulterioare. În acest sens, considerăm pertinentă remarca lui Mircea Eliade că, dacă vrem să vorbim de continuitate, ea trebuie căutată la un nivel mult mai adânc decît istoria geto-dacilor[53]. A urmat un sistem agrar daco-roman, început în epoca geto-dacilor, perfecționat și definitivat pe parcursul epocii romane. ,,Sinteza daco-română", bine structurată, omogenă, generalizată într-un timp ce depășește epoca romană, va fi încadrată organic într-un spațiu larg al Europei care s-a racordat la specificul tehnicii agricole provincial romane. Aceasta se va dovedi deosebit de viabilă și rezistentă, dăinuind înglobată și restructurată conform necesităților agriculturii feudale ce va caracteriza spații întinse europene[54].

---

[50] Georgeta Moraru, *Paleoetnologia și problema continuității (substratul agrar)*, în ,,Anuarul ICED'', seria A, 2, 1980.

[51] Georges Charachidze, *Prometeu și Caucazul*, Editura Meridiane, București, 1988, p. 330 – 331.

[52] Georgeta Moraru, *Elemente de substrat în agricultura tradițională românească*, comunicare, sesiunea Comisiei de antropologie și etnologie, Academia Română, 1982 ; idem, *Permanență și continuitatea ocupației agricole din perspectiva paleoetnologiei*, comunicare, Comisia de folclor, Academia Română, iunie, 1988.

În structura ocupației agricole practicată pe teritoriul României, la sfârșitul sec. al XIX-lea și în primele decenii ale sec. al XX-lea, se pot distinge coexistența în proporții diferite a unor rămășițe specifice mai multor straturi din evoluția acestei ocupații, restructurate în contextul unui sistem agrar tradițional, încă unitar practicat. În fapt, ne găsim la capătul unui lung proces evolutiv, ce coboară adânc în timp și din care au ajuns până în zilele noastre diverse rămășițe, elemente de substrat ce se regăsesc remodelate sub forma unor tehnici de muncă sau de tipuri de unelte agricole, originare din epoci diferite, și care, datorită anumitor condiții generate de diverși factori : geografici, economici etc., și-au găsit aplicare, în măsură mai mare sau mai mică, regăsindu-se ca vestigii, mai mult sau mai puțin asemănătoare cu cele străvechi[55].

Elemente ale străvechiului sistem agrar se regăsesc atât tipologic cât și lingvistic în : 1. tehnica obținerii și preparării pământului în vederea însămânțării ; 2. în tehnicile agricole propriu-zise : săpat, arat, semănat, plivit, recoltat, treierat, vânturat ; 3. în tipologia inventarului agricol ; 4. în mijloacele și instalațiile de prelucrare a materiilor prime și în modalitățile de depozitare a lor ; 5. în unele forme de exploatare și organizare a ,,spațiului" rural ; 6. în ritualurile agrare păstrate în obiceiurile de muncă și în obiceiurile care marchează momentele principale din viața țăranului român ; 7. în mitologie ; 8. în mentalitate etc.

Analiza materialului etnografic scoate în evidență o *permanență agrară* ce nu se datorează caracterului conservator al tehnicilor agricole sau a izolării geografice, cum au încercat unii să o explice, ci unui proces de *revalorificare a experienței de muncă*, în contextul unor forme de organizare socială specifice comunităților agrare care au trăit și muncit pe teritoriul României. Cele mai multe revalorificări se constată la nivelul tehnicilor de muncă și se concretizează sub forma unui *bagaj de cunoștințe agrotehnice*, transmis de la o generație la alta, în cursul procesului de muncă agricol.

---

[53] Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Gengis-Han*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 17.

[54] Georgeta Moraru, *Survivances géto-daces et daco-romaines dans l'agriculture roumaine*, în ,,Actes du IIe Congrès International de Thracologie", vol. III, Editura Academiei, București, 1980 ; idem, *Elemente de substrat în tehnica obținerii terenurilor agricole din regiunea carpato-danubiano-pontică*, în ,,Thraco-Dacica", III, 1982.

[55] Georgeta Moraru, *Permanențe etnografice în agricultura românească*, în ,,Terra nostra", IV, 1981.

★

Așa cum subliniam în prima parte a articolului, aplicând metodologia ,,analizei complexe'' a sistemului agrar tradițional, putem descrifra structura sa, ca și sensul și semnificațiile componentelor sale. Putem vorbi despre un concept de *etnosistem agrar* tradițional, cu o cuprindere largă, un ansamblu de fapte și fenomene etnografice cu specific agrar, ordonate și structurate conform unor reguli arhaice, a căror vechime nu se mai cunoaște, ,,așa le-am apucat'' ; în care regăsim obiecte, unelte, instalații, tehnici, procedee și procese de muncă, organizate conform unei ,,rânduieli'' ale căror coordonate trec din economic în social și din social în spiritual, funcționând în spațiu și timp conform unei viziuni despre lume și viață specifice mentalității satului tradițional românesc[56]. Este un ansamblu, un ,,mod de viață'', dominat de reguli magice și religioase integrate în ceremonii și sărbători populare cu simbolistică agricolă străveche, care mai funcționau încă în prima jumătate a sec. al XX-lea. Analiza elementelor sale componente relevă existența unui ,,model cultural de subzistență'', structurat și adaptat, funcție de posibilitățile economice de care dispunea fiecare așezare sătească. Această flexibilitate și disponibilitate de adaptare la condiții locale, nuanțează specificul economiei sătești, nu numai de la zonă la zonă, ci chiar de la sat la sat, imprimând economiei un caracter mixt, precum și posibilitatea organizării și reglării structurii ,,modului de viață'', asigurând existența în orice condiții, reușind să depășească perturbațiile perioadelor ,,critice'', indiferent de cauza care le-a generat. Astfel încât, pe ansamblul țării, milenii întregi nu a existat o activitate productivă unilateral definitorie pentru modul de trai — pur cerealieră sau pur pastorală, ci un complex de activități productive, variabile și interdependente[57], care trebuie analizate în ambianța condițiilor locale și raportate la necesitățile și cerințele ,,ofertelor economice'' ale epocii. Distingerea corectă a ponderii lor în economia locală sau în ansamblul economic al societății, evidențiază ,,dominanta'' sau ,,dominantele'' din sistemul ocupațional, și explică mutațiile care au avut loc în timp.

În această perspectivă putem discuta variațiile raporturilor dintre cultivarea pământului și creșterea animalelor în diverse epocii. De regulă, în cadrul restrâns al gospodăriei țărănești, cele două activități se reglează funcție de necesitățile în plan local, de potențialul economic al zonei, accentul variind de la sat la sat. Caracteristicile ,,mediului geografic'' românesc au făcut posibilă o mare diversitate. Cu excepția zonei alpine, aproape în totalitate, teritoriul României este propice practicării celor mai variate forme de exploatare agricolă. Desigur, nu toate formele de relief prezintă aceeași importanță pentru agricultură. Sunt diferențieri sensibile între terenurile cultivate, dar nu vom întâlni localitate rurală în care activitatea agricolă să nu fie practicată, indiferent de forma variată în care are loc, raportată la specificul local.

---

[56] Georgeta Moraru, *Considerații etnologice asupra mentalității agrare a poporului român*, în ,,Anuarul IEF'', serie nouă, nr. 1, 1991.

[57] Nicolae Dunăre, *Interdependența ocupațiilor tradiționale la români, factor de stabilitate și continuitate*, în ,,Apulum'', VII (1), Alba Iulia, 1969.

În privința raporturilor dintre cultivarea pământului și creșterea animalelor, cu ramurile lor specializate — transhumanța oilor și creșterea cailor și vitelor —, acestea au variat în timp, funcție de „oferta economică" a epocilor istorice. De exemplu, în Evul Mediu, cererea s-a îndreptat în egală măsură atât spre animalele necesare practicării transporturilor sau pentru nevoile armatelor, cât și spre produsele oferite de creșterea oilor: produse alimentare, lâna de calitate, pieile bune etc. Necesitățile diverselor ramuri de activitate au determinat în plan istoric, ca dominanta pastorală să se impună prin comerț, punând în mișcare și oameni proveniți din lumea satelor românești.

În acest context, mocanii s-au dovedit a fi țărani întreprinzători, elemente provenite din cuprinsul unor sate montane situate în zonele limitrofe orașelor breslașilor germani[58], specializați în producția manufacturieră a pielăriei și îndeosebi a postavurilor, „industria de vârf" a epocii medievale[59]: Sibiu (Mărginenii Sibiului), Brașov (Țara Bârsei, Brețcu, Covasna), Bistrița (Munții Rodnei). La fel s-a întâmplat și cu produsele unor sate din zona Carpaților Meridionali, care au luat calea Bucureștilor, unde în sec. al XVIII-lea, bresla cojocarilor ajunsese renumită pe piața Stambulului pentru produsele sale[60]. Este un fenomen similar altor regiuni din sudul și sud-vestul continentului european[61]. Lipsa pășunilor pe timp de iarnă care să asigure hrana unui număr mai mare de animale, ca și existența unor pășuni în ținuturi mai apropiate sau mai depărtate, au dezvoltat rețeaua de „drumuri ale oilor", intrate în toponimie, presărate cu cruci mari de piatră ce marcau drumul, amintind diverse întâmplări, transpuse în plan focloric. În aceste adevărate călătorii la distanță, nu puteau merge decât oameni selectați și îndrumați de la vârste fragede pentru a se specializa în creșterea oilor. Date interesante despre felul cum se selectau ciobanii în cadrul obștiilor sătești, ca și despre modul lor de viață, găsim în lucrările privitoare la studiul vestitei „Miorița" [62].

Un cadru foarte semnificativ îl oferea Bărăganul, care până la mijlocul secolului al XIX-lea, a fost un peisaj total diferit celui cunoscut astăzi, cu herghelii de cai sălbăticiți care cutreierau câmpia[63], prinși cu arcanul și vânduți la Tîrgul Drăgaicii de la Buzău sau la Oborul de vite de la Brăila. Datorită repetatelor și îndelungatelor războaie ruso-turce care s-au purtat pe teritoriul zonei de sud-est a țărilor române, satele erau rare și mici, clăcașii fiind practic liberi să are, să cosească și să țină vite la discreție[64].

---

[58] A se vedea volumul, *Mărginenii Sibiului*, coordonatori: Cornel Irimie, Nicolae Dunăre, Paul Petrescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

[59] Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1984, p. 137.

[60] Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969; Vl. Diculescu, *Bresle, negustori și meseriași în Țara Românească. 1830 — 1848*, București, 1973.

[61] F. Braudel, *Mediterana și lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1985.

[62] Tatiana Găluşcă-Cîrşmariu, Nicolae Saramandu, Emilia Șt. Milicescu, Tudor Nae, *Miorița la dacoromâni și aromâni*, Editura Minerva, București, 1992.

[63] P. S. Aurelian, *Terra nostra*, București, 1880.

De la mijlocul sec. al XIX-lea, mai cu seamă după reforma agrară din 1864, modificându-se radical regimul proprietății agrare, începe o perioadă de profunde și rapide transformări economice în lumea satului românesc, mai puțin cunoscute din lipsă de informații, cercetările etnografice fiind singure în măsură să le prezinte. În acest fel, își dovedește importanța documentul etnografic, *document de ,,istorie orală''*, necesar completării informării asupra aspectelor de *viață cotidiană* rurală, prea puțin cunoscute.

În sfârșit, se pune problema delimitării corecte în timp, până când se poate vorbi despre o ,,agricultură tradițională'' în România. După reforma agrară din 1864, a urmat o perioadă de tranziție în care a avut loc o mare mutație, cultura cerealelor devenind dominantă, luând locul creșterii animalelor în ponderea economiei. În timp, diferite activități complementare au ajuns ramuri specializate : viticultura, pomicultura, mai târziu legumicultura, în unele zone geografice mai propice practicării lor, imprimând specificul lor unor peisaje geografice, cum este peisajul pomi-viticol[65]. Spre disperarea agronomilor vremii, procesele și tehnicile de muncă agricole au continuat încă mult timp să se practice ,,după datina veche'', deci, conform tehnologiei tradiționale, fenomen explicabil datorită lipsei de dotări tehnice corespunzătoare, țăranii continuând să muncească atât pe loturile lor cât și pe moșiile boierești, pe baza învoielilor agricole. Procesul a fost complex și a generat mari convulsii sociale din cauza pauperizării.

După primul război mondial și până în 1962, urmare a două reforme agrare și apoi a colectivizării, disoluția practicilor agricole tradiționale este rapidă și totală. Ceea ce am mai putut culege ca informații de teren, mai ales pentru Atlas, au fost descrieri ale unor vechi practici, tehnici și unelte de muncă care deja dispăruseră, obținute de la informatori bătrâni ce își aminteau despre realități etnografice existente în primele decenii ale sec. al XX-lea. După părerea noastră, veacul de disoluție a agriculturii tradiționale s-a consumat între mijlocul sec. al XIX-lea și mijlocul sec. al XX-lea. Ceea ce s-a mai găsit, ici și colo, mai cu seamă în zona carpatică, unde a continuat să funcționeze ,,sistemul ocupațional carpatic[66] '', mult simplificat, ne-a putut folosi la lămurirea unor realități etnografice al căror sens se pierduse.

În ansamblu său, agricultura fiind ocupația de bază care s-a practicat pe teritoriul României de-a lungul multor milenii, a constituit izvorul și creatorul de ,,mărci'' culturale care au jalonat existența și universul vieții comunităților tradiționale. Modul de viață agrar continuă a fi un filon de informații inedite pentru istoria poporului român, o „istorie de țărani", cum o definea Nicolae Iorga, informații care urmează a fi valorificate.

---

[64] Ilie Corfus, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Academiei, București, 1969 ; Idem, *Agricultura în Țările Române 1848 — 1864*, Editura Academiei, București, 1982.

[65] I. Băcănaru, Ioana Ștefănescu, P. Deică, D. Bugă, E. Molnar, V. Tufescu, *Contribuții la studiul clasificării funcționale a așezărilor rurale din R. P. Română*, în ,,Probleme de geografie'', vol. X, 1963, p. 29 — 53.

[66] Georgeta Moraru, *Mutații contemporane în sistemul ocupațional tradițional*, în ,,Anuarul, ICED'', seria A, 1, 1981.

NOUVELLES DIRECTIONS DE RECHERCHE – ETHNOLOGIE AGRAIRE

(Résumé)

Dans une perspective ethnologique, l'article traite de l'étude de l'agriculture, en tant qu'activité productivé, mais aussi représentative d'un mode de vie spécifique aux communautés roumaines rurales. Des investigations récentes ont mis en évidence un riche matériel informatif, dont l'analye impose une rédéfintion des concepts, une modification de la methodologie, l'approche purement empirique et l'analyse simple des données étant abandonnées. La complexité des problèmes, les implications de l'étude des documents „d'histoire orale", ont conduit à l'approfondissement de l'approche, aussi bien dans une dimension synchronique que diachronique. Des nouvelles directions de recherche ont été ainsi suggérées, une approche interdisciplinaire d'une problématique agraire s'est réalisér.

Tout un domaine de recherche distinct s'est constitué, *l'ethnologie agraire*, dont l'objectif c'est l'analyse systématique et globale des données et des phénomènes socio-culturels, inclus dans l'ensamble de la vie agraire, les raports, les intercations, les interdépendences avec d'autres domaines d'un certain mode de vie. L'ethnologie agraire dépasse la description des aspects purement matériels, pour explorer tout ce qui constitue un mode vie agraire, en relation avec les traditions de travail, les coutumes, la mentalité, l'art populaire, tout ce qui dans le paysage culturel „folclorique" est marqué par des connotations agraires. Le concept même d'agriculture se voit ainsi rédéfini, cette fois-ci dans une perspective ethnologique. L'article propose également des discussions concernant le concept *d'ethnosystème agraire* traditionnel, comme ensemble d'éléments éthnographiques, ordonnés et structurés conformément à certaines règles archaiques, éléments dont l'ancienneté n'est plus connue, mais parmi lesquels on retrouve des outils, des objets, des installations, des techniques, des pratiques et processus de travail, agissant d'après un „ordre" (des lois) dont les coordonnées traversent l'économie, pour pénétrer dans la vie sociale et spirituelle, opérant en termes de temps et espace, en accord avec une vision de la vie et du monde, specifique au village roumain traditionnel.

Le substrat culturel et historique que ces éléments archaiques constituent, une fois signalé et exploré dans une perspective ethnologique, a encouragé la recherche interdisciplinaire, en facilitant l'ouverture d'un nouveau champ de recherche, celui de la *paleoethnologie agraire*. Cette nouvelle branche de recherche a apporté des données significatives et importantes pour la compréhension des spects jusqu'ici ignorés ou moins connus par ceux qui s'intéressent à l'histoire de l'agriculture telle que pratiquée sur le territoire de la Roumanie.

UN DONATOR GENEROS ȘI BINECUVÂNTAT : JACQUES M. ELIAS

– 70 de ani de la moarte –

ALEXANDRU DOBRE

La data de 5 iunie 1923, Ioan Bianu dădea citire, în plenul Academiei Române, testamentului bancherului Jacques M. Elias, „proprietar, domiciliat în București, strada Corabia No. 1", decedat cu puțin timp în urmă – la 14 mai 1923 [1].

Ședința era condusă de reputatul savant Vasile Pârvan, vicepreședinte al înaltei Instituții [2].

Lectura testamentului lui Jacques M. Elias – „scris și semnat de mine, astăzi 2/15 decembrie 1914" –, a provocat emoție sub cupola Academiei și în opinia publică românească. La 1 iulie 1923, informa Ioan Bianu într-un raport, „din inițiativa Academiei Române s-a făcut în Templul cel Mare al israeliților de rit spaniol din Capitală un solemn serviciu religios pentru pomenirea lui Jacques M. Elias. Academia a fost reprezentată prin toți membrii prezenți în Capitală și colegul Gr. Antipa a rostit în mijlocul unei foarte mari asistențe de rude, prieteni și coreligionari ai răposatului o cuvântare comemorativă în numele Instituțiunii moștenitoare" [3]. O ceremonie similară va fi organizată și la 1 iunie 1924, „pentru un an de la încetarea din viață a lui Jacques M. Elias" [4]. În sfârșit, făcând bilanțul lucrărilor din anul academic 1924–1925, Vasile Pârvan, acum secretar general al Academiei, sublinia : „Motive de adâncă satisfacție și încredere în viitorul strălucit al Instituțiunii noastre ne-au procurat rezultatele la care am ajuns în cursul anului ce a trecut în cele două mari chestiuni ce ne preocupau așa de mult în precedenta sesiune generală : localul Academiei Române și orânduirea „Fundației Familiei Elias". Am socotit potrivit ca chiar din primele rânduri ale raportului meu general să reiasă, prin o relevare excepțională, însemnătatea pe care, sprijinite pe interesul și autoritatea Domniilor-Voastre biroul și comisiunile speciale au acordat-o acestor două chestiuni" [5].

---

[1] Academia Română, *Anale*, Tomul XLIII, Ședințele din 1922 – 1923, București, „Cultura Națională", 1923, p. 140 – 147. În continuare vom abrevia : *Anale*, tom., anii, pagina.

[2] Idem, p. 134.

[3] *Anale*, XLIV (1923 – 1924), p. 97.

[4] Idem, p. 103.

[5] Vasile Pârvan, secretar general al Academiei Române, *Raportul activității Academiei în anul 1924 – 1925*, în *Anale*, XLV (1924 – 1925), p. 62.

REF, tom 38, nr. 5, p. 507–515, București, 1993

Academia Română, denumită inițial Societatea Literară și, apoi, imediat, Societatea Academică Română, a fost înființată la 1 aprilie 1866 pe baza unui Decret al Locotenenței Domnești a Principatelor Unite. Baza materială a tinerei instituții consta în importantele donații ale lui Evanghelie Zappa (5.000 galbeni) și Alexandru Ioan Cuza (1.000 galbeni). Au urmat însemnatele donații ale Episcopului de Buzău, Dionisie Romano (un excepțional set de manuscrise și carte veche românească), ale generalului Constantin Năsturel Herescu (bunuri mobile și imobile din veniturile cărora s-au subvenționat cunoscutele premii), ale doctorului academician Anastasie Fătu (o sumă de bani egală cu subvenția primită de Academie de la guvern) ș.a.m.d.

De menționat că printre donatorii Academiei s-au numărat și folcloriștii Tudor Pamfile și C. Rădulescu-Codin. Este adevărat, contribuția lor este modestă în raport cu ale celorlalți donatori, dar sunt cu atât mai semnificative cu cât mijloacele și posibilitățile lor erau, o știm cu toții, extrem de limitate. Vom reveni, când ni se va ivi prilejul, cu un studiu separat.

Despre toate aceste prime donații am scris pe larg cu alte prilejuri[6]. Acum ne vom mulțumi să atragem atenția numai asupra faptului că însăși existența Academiei și înfăptuirea programelor sale cultural-științifice a fost, într-o foarte mare măsură, condiționată și substanțial sprijinită de gesturile generoase ale unor donatori dezinteresați sau, mai exact spus, interesați de promovarea valorilor morale și cultural-științifice ale națiunii române. Într-un discurs comemorativ, prezentat în fața Academiei Române în 1922, Ioan Bianu remarca faptul că ,,s-a arătat în cursul anilor un însemnat număr de înțelegători ai înaltelor scopuri urmărite de Academie și prețuitori ai năzuințelor ei care i-au adus ajutoare materiale în fonduri de avere spre a ajuta și a contribui la ajungerea scopurilor ei culturale". ,,Donațiunile acestea, sublinia Bianu, sunt aduse la această instituțiune ca la un templu al culturii naționale, întocmai precum în secolii trecuți se făceau donațiunile la mănăstiri și biserici, pe când credința, religiunea, biserica erau singurele așezăminte de înălțare sufletească spre care năzuiau sufletele de elită". La data la care Bianu își ținea discursul Academia avea ,,57 de fonduri provenite din donațiuni, cu un venit anual de peste

---

[6] Alexandru Dobre: *Idealul unității naționale în cultura română*, București, Editura Minerva, 1988; *Simion Florea Marian și concursurile pentru premiile Academiei Române*, în Academia Română, ,,Revista de Etnografie și Folclor", 24 (1979), nr. 2, p. 235—250; *Societatea Academică Română: Constituirea Secției Științifice. Obiective, demersuri, realizări*, în Academia Română, ,,Memoriile Secțiilor Științifice", Seria IV, tomul II(1979), București, Editura Academiei, 1980, p. 325—338; *Alexandru Ioan Cuza — fondator și membru donator al Societății Academice Române*, în Academia Română, ,,Memoriile Secției de Științe Istorice", Seria IV, tomul IV (1979), București, Editura Academiei, 1981, p. 149—158; *Membrii Societății Academice Române*, în Academia Română, ,,Memoriile Secției de Științe Istorice", Seria IV, tomul VI(1981), București, Editura Academiei, 1983, p. 161—171; *Al. I. Odobescu și premiile Academiei Române*, în Academia Română, ,,Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte", Seria IV, tomul VI (1984), București, Editura Academiei, 1985, p. 107—117; *Premiile Societății Academice. I. ,,Gramatica" lui Timotei Cipariu*, în Academia Română, ,,Memoriile Secției de Științe Istorice", Seria IV, tomul X(1986), București, Editura Academiei, 1988, p. 139—159 și *II. Traduceri din clasicii antichității latine și eline*. în idem, tomul XI (1986), București, Editura Academiei, 1989, p. 115—126; *Un așezământ cultural-științific de interes național. Biblioteca Academiei*, în Academia Română, ,,Memoriile Secției de Științe Istorice", Seria IV, tomul XII (1987), București, Editura Academiei, 1990, p. 153—162; *Donatorii Academiei Române*, în ,,Românul" II (1991), nr. 14 (52), 8—14, aprilie, p. 7.

2.600.000 lei". Între cei mai importanți donatori se numărau Alexandru Ioan Cuza, Evanghelie Zappa, Anastasie Fătu, generalul Constantin Herescu-Năsturel, Carol I, Alina Știrbei, Dimitrie A. Sturdza, Elena Dalles, Vasile Adamachi, Ioan Otteteleșanu, Tache P. Anastasiu, Ioan Costache Agarici, Grigore Buicliu ș.a.m.d. [7].

Să mai adăugăm că tocmai în acești ani Academia trecea printr-o criză financiară acută și dramatică. Astfel, la 25 mai 1924 se menționa : ,,Strâmtoarea financiară cu care se luptă Academia mai ales de la război încoace, în urma schimbărilor adânci și grele, urmate după 1914, este bine cunoscută. Știm cu toții că activitatea acestei Instituțiuni de știință și înaltă cultură este grav stânjenită din cauză că mijloacele ei materiale au scăzut — în urma exproprierilor — în proporție inversă cu trebuințele și îndatoririle impuse de noua situație a neamului nostru. Mai multe publicațiuni, întrerupte de război, nu pot fi continuate, cercetări și explorări științifice nu pot fi întreprinse, participarea la lucrări științifice, la care suntem chemați din străinătate, nu suntem în stare a o primi. Astfel trăim într-o așteptare chinuitoare și trebuie să renunțăm la o întreagă serie de lucrări, mai ales atunci când — și cazul e foarte frecvent — nici guvernul, nici particularii nu prea se arată înțelegători de noile îndatoriri culturale ce le au față de țara întregită și nu dau contribuțiile bănești necesare promovării întreprinderilor noastre științifice și de înaltă cultură" [8].

În acest context, așa cum deja am arătat, are loc lectura testamentului bancherului bucureștean Jacques M. Elias prin care lăsa Academiei, ,,ca legatară universală, întreaga sa avere din țară și din străinătate". După primele estimări, ,,averea aflătoare în țară se compune din șapte imobile (două hoteluri, două case de comerț în Lipscani, două case închiriate și casa locuită de răposatul) ; trei moșii (două în Mehedinți, una în Putna) ; pe lângă aceasta un însemnat depozit de efecte la Banca Generală a Țării Românești, la a cărei conducere răposatul a luat parte activă de la înființare până în ultimele sale zile. S-a aflat apoi că o foarte însemnată parte din avere se află la Viena, unde familia răposatului și el însuși ținuse de mulți ani o casă de bancă, care acum în urmă nu mai funcționa. În Viena succesiunea posedă nouă imobile, valori deosebite și o însemnată avere în deosebite titluri de rentă și acțiuni. S-a aflat apoi că depozitul de efect de valori se află la Berlin ; că o altă parte de avere în efecte fusese încredințată de răposatul vărului său Isac Manoach de la Paris și depusă pe numele acestuia la bănci de la Paris, Bruxelles, Londra și New-York " [9].

Potrivit calculelor academicianului Gheorghe Țițeica, venitul total al succesiunii Elias, pe un singur an, era de 9.401.400,84 lei, iar cheltuielile de 3.747.365,40 lei, ceea ce însemna, pentru perioada ,,13 iulie 1923, când

---

[7] Ioan Bianu, *Pomenirea donatorilor Academiei Române*, Cuvântare rostită de . . . , membru al Academiei, în ședința solemnă de la 1 iunie 1922, în *Anale*, Tomul XLII (1921 — 1922), p. 140 — 159.

[8] Vasile Pârvan, secretar general al Academiei Române, *Raport asupra activității Academiei în anul 1923 — 1924*, în *Anale*, XLIV (1923 — 1924), p. 67.

[9] Ioan Bianu, *Raport general aupra activității Comisiunii succesiunii J. M. Elias*, în *Anale*, XLIV (1923 — 1924), p. 97 ; ședința de la 29 mai 1924.

Academia a intrat în posesia averii și 13 mai 1924, când s-a făcut extragerea din registre", un beneficiu net de 5.654.035,44 lei [10].

Am reprodus toate aceste cifre, care poate nouă celor de azi nu ne mai spun mare lucru, spre a observa, prin însumare și comparare, cam la ce proporții se ridica averea lui Jacques M. Elias încredințată Academiei Române. Sigur, cifrele au fost și vor rămâne impresionante. Dar, după opinia noastră, ceea ce a produs, în egală măsură, emoție sub cupola Academiei și în opinia publică românească au fost, deopotrivă, destinația veniturilor acestei imense averi și spiritul care l-a condus pe generosul bancher în redactarea ultimei sale dorinți. Pentru a înțelege mai bine acest spirit să reproducem un pasaj din testamentul lui Jacques M. Elias, și anume cel de la început:

,,Subscrisul Jacques M. Elias, proprietar, domiciliat în București, strada Corabia, No. 1, neavând ascendenți, nici descendenți, dispun după încetarea mea din viață să se urmeze cu averea mea în modul următor:

Institui legatar universal Academia Română, căruia îi las toată averea mea mobilă și imobilă, fără de nici o rezervă, oriunde s-ar afla această avere în țară și în străinătate.

Impui legatarului universal următoarele sarcini:

Să înființeze și să stăruie a se recunoaște ca persoană juridică o fundație de cultură națională și de asistență publică numită « Fundația familiei Menachem H. Elias » cu sediul în București. Va înzestra această fundație cu toată averea mea, după ce va deduce sarcinile succesiunii și legatele particulare.

Fundația familiei Menachem H. Elias va avea de scop a întemeia, întreține, dezvolta sau ajuta instituțiunile de cultură, de preferință de cultura practică, precum și de opere de asistență publică și de binefacere, ca de exemplu burse la copiii săraci, cantine școlare, ajutorul săracilor, de preferință prin muncă etc.

În special va avea obligația de a construi și întreține în București un spital cu cel puțin una sută paturi, în condițiunile cele mai moderne și perfecționate; acest spital se va numi: «Spital fondat de familia Menachem H. Elias».

În acest spital se vor primi bolnavi de ambele sexe, israeliți și de orice altă credință. Va construi și va întreține, tot în București, un gimnaziu și o școală profesională pentru elevii israeliți și de orice altă credință. Atât gimnaziul cât și școala profesională se vor numi: »Gimnaziu fondat de familia Menachem H. Elias » și »Școala profesională fondată de familia Menachem H. Elias ».

Fundația se va administra de un consiliu de trei persoane din care doi creștini și un israelit"[11].

,,De-a lungul celor aproape șapte decenii de existență, — se spune într-un document oficial de dată recentă —, fundația a realizat, printre altele: construirea și înzestrarea unuia dintre cele mai moderne spitale la acea vreme (1936—1938) cunoscut sub numele de ,,Spitalul Elias";

---

[10] Gheorghe Țițeica, *Raport asupra conturilor averii succesiunii Elias*, în *Anale*, XLIV (1923—1924), p. 98 — 101; ședința de la 29 mai 1924.

[11] *Testamentul răposatului bancher Jacques M. Elias*, în *Anale*, XLIII (1922—1923), p. 140 — 141; citit de Ioan Bianu în ședința Academiei Române de la 5 iunie 1923.

construirea căminelor culturale din comunele Dârvari (Mehedinți) și Poienarii Burchii (Prahova); construirea dispensarelor medicale din comunele Bondrea (Olt) și Izvorul Bârzei (Mehedinți); construcția liceului cu profil agricol din localitatea Sascut-Târg (Bacău); refacerea comunei Dorolț (Satu-Mare) după inundația din 1971, prin construirea a 57 case, a unei școli și a unui dispensar; construcția Casei Științei și Tehnicii aparținând Filialei Academiei Române din Iași; dotarea unor spitale cu aparatură; subscripții la fondul de ajutoare a sinistraților, ca urmare a unor calamități naturale; acordarea de burse și alte ajutoare.

În anul 1978, ca urmare a hotărârii abuzive a conducerii regimului dictatorial, bunurile Fundației au fost trecute în patrimoniul statului.

După revoluția din Decembrie 1989, Fundația a reintrat pe deplin în drepturile sale firești asupra tuturor bunurilor din patrimoniul său, reluându-și activitatea. Una din preocupările imediate ale Consiliului de Conducere și Administrație al Fundației a constituit-o reorganizarea întregii activități în contextul noilor realități economico-sociale din țară, pentru modernizarea și optimizarea unităților sale economice. În acest sens, s-au întreprins deja o serie de măsuri pentru dotarea tehnică, cu mașini și utilaje, a celor patru ferme agricole, pentru repararea imobilelor deținute în țară și în străinătate, precum și pentru valorificarea superioară a bunurilor sale.

În anii 1990 și 1991, din veniturile realizate, Fundația a acordat numeroase ajutoare, între care amintim: cele pentru victimele Revoluției, pentru dotarea unui număr de 7 cămine de copii handicapați și de bătrâni, pentru procurarea unui număr de 50 de valve necesare operațiilor pe cord, alte ajutoare materiale ocazionale pentru orfani și văduve, lipsiți de mijloace materiale, etc.

Totodată, a fost sprijinită organizarea unor manifestări științifice ale Academiei Române, precum și reluarea activității Casei Oamenilor de Știință din București.

Este în curs de organizare Biblioteca Academiei Române la Viena, într-unul din imobilele Fundației".

Jacques M. Elias, omul animat de spiritul superior și sentimentele generoase expuse în propriul său testament, s-a născut în 1844. A întemeiat, împreună cu doi frați ai săi, o casă de bancă în 1877, cu sediul în București și la Viena. S-a ocupat și de întreprinderi industriale, între altele, fabrica de zahăr de la Sascut, cea mai veche din țară. Mai târziu, Jacques M. Elias s-a numărat printre fondatorii Băncii Generale din București [12].

Elementul biografic relevant al bancherului bucureștean este însă altul. A fost subliniat cu prisosință la 1 martie 1939, când ,,s-a făcut deschiderea Spitalului și Sanatoriului construit de Fundațiunea Familiei Menachem H. Elias în București, b-dul Mărășești". La această dată ,,Solemnitatea a avut un caracter intim și strict academic, întrucât s-a făcut numai în prezența membrilor Academiei de toate categoriile, convocați anume la această solemnitate, rămânând ca inaugurarea oficială să se facă la o dată ulterioară" [13]. Cu acest prilej au vorbit Constantin

---

[12] I. Aurel Candrea, Gh. Adamescu. *Dicționarul enciclopedic ilustrat ,,Cartea Românească''*, București, 1931, p. 1625 — 1626.

[13] *Anale*, LIX (1938 — 1939), p. 71.

Rădulescu-Motru, președintele Academiei Române, Grigore Antipa și dr. Daniel Danielopol. Însemnătatea celor spuse atunci derivă mai puțin din prestigiul poziției științifice a vorbitorilor, deși și acest lucru își are semnificația sa, și mult mai mult, foarte mult, din faptul că toți îl cunoscuseră îndeaproape pe Jacques M. Elias, unii din imediata apropiere chiar, ceea ce conferă aprecierilor lor un sporit accent de autenticitate, de posibilitate de discernere a unui mod de a gândi și aprecia lucrurile ce se situează deasupra faptului biografic propriu-zis.

Din această perspectivă, aprecierile lui Grigore Antipa ni se par relevante, fapt pentru care și reproducem în întregimea lui pasajul respectiv :

,,Deschizând astăzi acest frumos spital și dispunând imediata sa punere în funcționare, se cuvine ca în acest moment solemn gândul nostru să se înalțe cu evlavie și recunoștință la acei cărora le datorim această mare operă națională și să tragem și învățămintele ce decurg din faptele lor.

În primul rând trebuie să slăvim nobila faptă a acelui mare filantrop, care a muncit o viață întreagă și a adunat ca o albină, ban cu ban, o mare avere, neîntrebuințând pentru sine decât strictul necesar al unui trai foarte modest, pentru a putea destina apoi întregul fruct al muncii vieții înzestrării Capitalei țării, cu o măreață operă de cultură și binefacere. Este o faptă de cel mai înalt patriotism și umanitarism, pentru care țara noastră trebuie să-i fie recunoscătoare, iar numele său să fie pururea pomenit.

Faptul că bancherul Elias, care s-a dovedit atât de recunoscător țării în care s-a născut și și-a agonisit averea și poporului în mijlocul căruia a trăit, a crezut de cuviință să lase întreaga sa avere Academiei Române și să-i încredințeze, tocmai acestei înalte Instituțiuni de cultură a întregului neam românesc, misiunea de a înființa în capitala țării *«o fundațiune de cultură națională și de asistență publică»*, care fundație să creeze apoi instituțiuni de binefacere și școli, în care cetățeni ai țării, de origine etnică și religie diferită, să-și poată îngriji sănătatea și să fie educați împreună, în cadrul culturii naționale a neamului nostru, acesta constituie totodată și un gest de o importanță cu totul semnificativă, a cărui valoare profund etică trebuie să fie apreciată în toată însemnătatea sa. Este un exemplu concret pe care testatorul, după o lungă chibzuință, a vrut să-l dea tuturor acelor cari — ca și dânsul — s-au născut în această țară și au profitat de binefacerile și ospitalitatea populației ei, cât și un indiciu pentru îndatoririle morale ce decurg pentru ei.

Căci îndelungata sa experiență l-a convins — și prin exemplul dat el povățuiește și pe alții — că numai prin astfel de fapte și opere umanitare și prin viață comună în instituțiuni de binefacere și de cultură națională, de felul celor care a dispus el prin testamentul său să se înființeze, se poate dezvolta, între cetățenii de origină etnică diferită și populațiunea băștinașă a țării, acea comunitate de gândire și de simțire, acea legătură sufletească cu pământul țării și acea identificare cu interesele ei vitale, care sunt atât de necesare pentru a forma din toți o națiune și pentru a face ca ţara în care s-au născut şi trăiesc, să le devină şi lor adevărată patrie, de care să rămână legaţi pe vecie, ei şi urmaşii lor"[14].

Dr. D. Danielopol l-a cunoscut bine pe donator şi de aceea caracterizările lui sunt cu atât mai preţioase. ,,Am fost — mărturiseşte savantul — mult timp medicul lui Jacques Elias şi am avut ocaziunea să-mi dau seama de inteligenţa sa vie şi de dragostea lui pentru ţară. Când mai târziu i-am citit testamentul în care el prevedea construcţiunea unui spital cu un confort modern şi cu cele mai perfecţionate instalaţii pentru tratamentul boalelor, testament scris acum 25 de ani, într-un moment în care tehnica spitalicească era aşa de rudimentară, mi-am dat seama de admirabilul său simţ de prevedere, de încredere ce el arăta progresului ştiinţelor medicale şi de larga concepţiune în organizarea unui spital a acestui om căruia îi lipseau orice cunoştinţe tehnice"[15].

,,Cunoscând – îşi continuă dr. Danielopol portretul moral şi spiritual al fostului său pacient — sentimentele sale de înaltă umanitate, nu am fost cât de puţin surprins de acele admirabile cuvinte din testamentul său : «În acest spital vor fi îngrijiţi bolnavi de orice credinţă».

Nu am nevoie să arăt însemnătatea acestor cuvinte. Doresc numai ca amintirea lor să fie păstrată din generaţie în generaţie, să fie apreciate cum se cuvine de toţi medicii, să servească de exemplu de iubire de ţară şi de patriotism şi să stârnească între diferitele neamuri ce locuiesc în hotarele ţării noastre sentimente de bunătate, de generozitate şi de înfrăţire"[16].

Semnificaţia acestor aprecieri este cu atât mai relevantă dacă ţinem seama că erau făcute şi expuse public în anul 1939, cu tot ceea ce însemna acea perioadă pentru problemele pe care le discutăm.

S-ar mai pune o întrebare şi anume de ce Elias a lăsat Academia legatar universal testamentar şi nu pe altcineva – persoană juridică sau fizică. Răspunsul nu e greu de dat.

Să ne reamintim de ,,cuvântul de pomenire" al lui Bianu care se încheia astfel :

,,Să nu uităm niciodată că prin ochii de bronz şi de marmoră rece ai acestor busturi[17], ne privesc zilnic şi urmăresc activitatea acestei Academii, nu numai sufletele acelor pe care ele le reprezintă, ci şi ochii vii, minţile luminate şi inimile calde ale tuturor reprezentanţilor culturali ai neamului nostru. Toţi aceştia aşteaptă şi pretind ca această Instituţie şi cei care o compun astăzi şi o vor compune mâine să-şi îndeplinească faţă de cultura naţională datoriile înalte care li se impun prin înălţimea Instituţiei înseşi. Recunoştinţa eternă datorită donatorilor de până acum se poate arăta numai prin îndeplinirea acelor înalte datorii. Numai astfel vor fi îndemnaţi alţi donatori să aducă jertfa lor la acest altar al culturii româneşti, numai astfel Academia, ca instituţie, se va putea ţine la înălţimea la care a fost pusă şi neamul întreg vrea să rămână; numai astfel fiecare din noi vom putea avea în ultima oră a vieţii conştiinţa senină şi liniştită că ne-am făcut datoria pentru care am fost chemaţi aici"[18]. Era un angajament şi, în acelaşi timp, o asigurare dată eventualilor donatori că averea ce va fi testată Academiei va fi folosită cu chibzuinţă şi corect, cu strictă respectare a dorinţelor exprimate de donatori.

---

[14] Grigore Antipa, *[Cuvântare rostită la solemnitatea deschiderii Spitalului şi Sanatoriului construit de Fundaţiunea Familiei Menachem H. Elias]*, în *Anale*, LIX (1938 — 1939), p. 77 — 79 ; şedinţa Academiei Române de la 3 martie 1939.

[15] Dr. D.Danielopol,*[Cuvântare rostită la solemnitatea deschiderii Spitalului şi Sanatoriului construit de Fundaţiunea Familiei Menachem H. Elias]*, în *Anale*, LIX (1938 — 1939), p. 82 ; şedinţa Academiei Române de la 3 martie 1939.

[16] Idem.

[17] Executate în marmoră, busturile celor mai importanţi donatori împodobeau aula Academiei Române.

Jacques M. Elias cunoştea bine toate aceste lucruri, fapt confirmat de altfel şi de Ioan Bianu, unul dintre cei mai buni cunoscători ai acestei succesiuni, care considera că „legatul Elias a fost lăsat în deplină cunoaştere a Statutelor noastre"[19].

Şi într-adevăr, Jacques M. Elias nu s-a înşelat. Felul în care a fost înfiinţată şi administrată până în zilele noastre Fundaţia ce poartă numele părintelui său o confirmă. Dar despre Fundaţia „M. H. Elias", despre istoricul şi înfăptuirile sale ulterioare, cu un alt prilej.

De data aceasta, la comemorarea a 70 de ani de la moartea fondatorului, am socotit ca o datorie morală această evocare a personalităţii şi operei de binefacere a celui ce a fost Jacques M. Elias.

Şi ar mai fi ceva.

Intuind importanţa donaţiilor pentru activitatea generală a Academiei Române, având în faţă şi modelul oferit de Evanghelie Zappa şi Alexandru Ioan Cuza, întemeietorii Academiei au instituit, încă de la 1867, categoria de „membru donator" al Societăţii Academice Române. „Membrii onorari, se stipulează în articolul IX al Statutului Societăţii Academice, se numesc de Societate atât dintre români, cât şi dintre străini. Ei sunt sau numai onorari, sau corespondenţi, sau donatori [. . .]. Membrii donatori sunt cei ce vor contribui (cu) cel puţin una mie de galbeni în bani sau în fond la scopul Societăţii. Numele donatorilor şi sumele ce le vor da se vor trece în cartea de aur şi se vor publica în fiecare an (în) Analele Societăţii"[20]. Ca urmare, printre „membrii donatori" vor figura Alexandru Ioan Cuza, Evanghelie Zappa, general Constantin Năsturel-Herescu şi Anastasie Fătu. Dar aceasta numai până la 1879 pentru că, odată cu transformarea Societăţii Academice în Academia Română, categoria „membrilor donatori" nu mai este stipulată în Statute. De la aceeaşi dată numele lui Zappa şi Cuza sunt radiate din Anale, situaţia menţinându-se aceeaşi şi în zilele noastre.

Începând cu anul 1990, Academia Română a realizat o serie de acte reparatorii prin reconfirmarea membrilor eliminaţi în 1948, prin alegerea ca membri post-mortem a unor ilustre personalităţi ale vieţii cultural-ştiinţifice româneşti. Considerăm că aceeaşi valoare morală şi reparatorie ar avea-o readucerea pe lista membrilor Academiei a numelor lui Alexandru Ioan Cuza, Evanghelie Zappa şi general Constantin Năsturel-Herescu.

---

[18] Ioan Bianu, *Pomenirea donatorilor Academiei Române*, loc. cit., p. 158 – 159.

[19] *Anale*, XLIV (1924 – 1925), p. 33; şedinţa de la 27 februarie 1925.

[20] *Statutele Societăţei Academice Române*, în *Anale* (1867, 1868 şi 1869), p. 62.

Lor li s-ar putea adăuga numele altor câtorva mari donatori, dintre care, desigur, numele lui Jacques M. Elias nu va putea lipsi. Faptul, care ar avea urmări benefice din multe puncte de vedere, este cu atât mai necesar şi posibil cu cât Statutul Academiei Române, în vigoare astăzi, stipulează că şi unii dintre donatori pot fi aleşi membri de onoare ai înaltului for ştiinţific şi de cultură al ţării. Dar aceasta este doar o sugestie asupra realizării căreia numai cei îndrituiţi cu puterea de decizie se pot pronunţa.

Evocându-i gestul generos, acum la comemorarea a 70 de ani de la trecerea în nefiinţă, ne facem, cu aceste rânduri o datorie de suflet şi de conştiinţă. Fie binecuvântate numele şi memoria lui Jacques M. Elias, marele donator al Academiei Române !

MIRCEA ELIADE, **Memorii**, I. (1907 –1960); II. *Recoltele solstițiului* (1937 –1960). Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Handoca. București, Editura Humanitas, 1991, 360+238 p.

Deși poartă titlul de ,,Memorii'' și face parte din colecția ,,Memorii. Jurnale'', inaugurată și susținută cu strălucire de Editura Humanitas, cartea lui Mircea Eliade este, în primul rând, o operă de ficțiune, un roman autobiografic prin excelență, cu toate atributele pe care le reclamă genul. Istoria și critica literară vor discuta, suntem convinși, cu metodologia și argumentele specifice, această realitate. Pentru că, să nu uităm, aproape în toată literatura lui Eliade elementul autobiografic are o pondere însemnată, cel mai adesea prioritară. În unele dintre romanele sale Mircea Eliade transcrie, fără nici o altă intervenție decât schimbarea numelui, pagini întregi din jurnalul său care este altul decât volumele pe care ne-am propus să le prezentăm în aceste rânduri. De asemenea, pagini întregi din ,,romanele'' lui Mircea Eliade sunt consacrate dezbaterii, pe toate fețele, a unor probleme de natură strict științifică pe care le vom regăsi, mai apoi, reluate și în opera de specialist în istoria religiilor, filosofia culturii, folcloristică, etnologie etc. a eruditului lor autor.

,,Memoriile'', ,,Paginile de jurnal'', ,,Amintirile'' sau ,,Însemnările zilnice'' ș.a.m.d., literatura memorialistică în general, s-au bucurat de o largă audiență în cultura noastră — și nu numai — constituindu-se într-un gen specific cu o valoare în primul rând informațională și documentară, abia mai apoi literară.

În atât de incitanta sa *Istorie critică a literaturii* (București, Editura Minerva, 1990), d-l prof. Nicolae Manolescu rezervă jumătate din spațiul acordat lui Ispirescu analizei ,,jurnalului intim'' al acestuia, amănunțit și temeinic comentat (p. 272 — 273). Despre Iacob Negruzzi, menționat în continuare, reputatul critic și istoric literar consideră că tot jurnalul ar fi de reținut, în primul rând, din întreaga operă a directorului ,,Convorbirilor literare'' : ,,Dacă fiul lui Costache Negruzzi, Iacob, merită a fi menționat într-o istorie critică a literaturii, nu e, cu siguranță, pentru prozele propriu-zise (*Cópii după natură* sunt fiziologiile generației anterioare asortate realist), nici, cu atât mai puțin, pentru poeziile sale, absolut nule, ci pentru un jurnal intim de primă tinerețe, ținut în germană, pe când era student la Berlin și încheiat abrupt după întoarcerea de la studii. M. Zamfir — continuă dl. Manolescu — îl socotește un ,,jurnal de criză'', ca și cele ale lui Rosetti sau Ispirescu [. . .]. Dar chiar dacă e scris în principal ca un mijloc de a se analiza spre a se aduce pe calea cea bună, într-un moment dificil al vieții studentului, cum presupune M. Zamfir, jurnalul lui Iacob Negruzzi are mai curând trăsăturile celeilalte categorii desemnate de critic, fiind, în paralel cu *Însemnările zilnice* maioresciene începute în 1855, al doilea jurnal de tip Amiel de la noi'' (p. 273 — 274). Încheind, d-l Manolescu observă că ,,avem în jurnalul nemțesc al lui Iacob Negruzzi o operă rară, care împreună cu acela maiorescian, rupe cu tradiția romantică a genului. Numai lipsa de răbdare a autorului de a-l ține o perioadă mai îndelungată, dacă nu toată viața, ca tenacele Maiorescu, oprește acest jurnal să reprezinte mai mult în literatura noastră'' (p. 275).

Este clar că ,,memoriile'' lui Mircea Eliade reprezintă, din punctul de vedere avansat de d-l Manolescu, mult mai mult în literatura română și chiar în cea universală, dacă ținem seama de circulația lucrării în lume. Este, din cât ne putem noi da seama, momentul de vârf atins în literatura română.

Am reprodus citatele și aprecierile d-lui prof. Nicolae Manolescu pentru a marca apropierile existente între cei amintiți și Mircea Eliade, factorul de continuitate pe care acesta din urmă îl asigură, înscriindu-se armonios și organic într-o direcție cultural-artistică bine definită și reprezentată în literatura noastră. Dar și pentru a sugera existența unor deosebiri de structură, de fond, deosebiri ușor sesizabile, care, în cele din urmă, determină locul de excepție al ,,memoriilor'' eliadești în literatura română.

,,Memoriile'' lui Mircea Eliade sunt o operă ce aparține integral literaturii artistice, sunt, romanul vieții autorului, scrise în maniera și cu mijloacele specifice genului. Dacă am face o mică modificare de titlu, căci acela dat de autor este înșelător, și le-am numi, de pildă, ,,*Viața lui Mircea Eliade scrisă de el însuși*'', lucrurile ar deveni mai clare, pentru că, o repetăm, în aceste două volume, scrise la persoana întâi, Mircea Eliade este, în primul rând, și mai

REF, tom 38, nr. 5, p. 517—543, București, 1993

ales, un personaj literar, cu tot ceea ce înseamnă aceasta. Acesta ar fi primul argument, este adevărat cel decisiv. Între argumentele din planul secund se înscriu cele privind transcrierea, fără nici o modificare, a unor întregi pasaje din ,,jurnalul" propriu-zis. Iată câteva exemple: ,,Copiez câteva fragmente şi rezum altele din *Jurnalul* redactat la Lisabona. « Grija cu care păstram valiza sigilată[... »]" (*Memorii*, II, p. 50) sau, în alt loc: ,,Transcriu câteva rânduri din *Jurnal*: « E îmbrăcat în haine simple, gris, de după-amiază[... »]" (Idem, p. 57).

Ori, o putem uşor demonstra, procedeul transcrierii unor pagini sau capitole întregi din jurnal este utilizat de Eliade — după propria-i mărturisire — pe scară largă şi în beletristica sa.

Continuând enumerarea argumentelor, să remarcăm că ceea ce ne-a atras atenţia şi ne-a întărit convingerea în susţinerile noastre este o notă de subsol de pe chiar prima pagină a celui de al doilea volum. ,,Când — începe volumul al doilea din ,,Memorii" —, în noaptea de 9 septembrie 1940, am coborât în adăpostul antiaerian al imobilului unde locuia, la etajul IV, unul din colegii mei de la Legaţie, *deodată, pe neaşteptate şi înghesuite una într-alta, de parcă ar fi constituit un singur episod, fără întreruperi, mi-am amintit o seamă de întâmplări din ultimii trei ani*" (*Memorii*, II, p. 7 — subl. ns. A.D.). Şi, aici, intervine tulburătoarea mărturisire a lui Mircea Eliade expediată în aparatul critic de la subsol: ,,Am relatat în amănunt aceste întâmplări în *Noaptea de Sânziene* (partea I, capitolul VII) şi nu le mai rezum aici". Aşadar, într-o ediţie critică şi comentată, în acest loc va trebui introdus capitolul indicat din *Noaptea de Sânziene*, capitol care începe cu ,,La 10 mai era recepţie la Legaţie" şi unde sunt narate întâmplările eroilor romanului — Ştefan Viziru, Spiridon Vasilescu-Vădastra şi profesorul Antim — în timpul bombardării Londrei. După câteva pagini Mircea Eliade reia în ,,Memorii" episodul întâmplărilor de la 9 septembrie 1940, de fapt noaptea de 9 spre 10, şi, în paragraful următor, după cuvenitele puncte de pauză (...): ,,M-am trezit deodată cu trei ani în urmă. În acea vară a anului 1937 plecasem [...]" (p. 13).

Şi ca lucrurile să nu pară de tot simple, undeva în ,,Memoriile" sale Mircea Eliade revine cu o nouă precizare: ,,Am utilizat multe din amintirile mele de la Siguranţa Generală şi de la Ciuc în *Noaptea de Sânziene*, şi-mi pare rău; am putut lăsa astfel impresia că Ştefan Viziru ar fi fost un *alter ego* al meu, ceea ce nu era adevărat. Dar evenimentele din 1938, ca şi anii pe care i-am petrecut la Londra şi Lisabona în timpul războiului, îmi puneau la îndemână oarecum ,,de-a gata", un bogat material epic — şi m-am lăsat ispitit. De la un moment dat, în loc să continui a inventa viaţa lui Viziru, i-am alcătuit-o folosind propriile mele experienţe. Am ţinut să precizez acest lucru pentru a explica lipsa de entuziasm cu care scriu despre întâmplările din vara şi toamna anului 1938: am impresia că le-am mai povestit odată" (*Memorii*, II, p. 28).

În sfârşit, o ultimă chestiune şi anume aceea a prezenţei în literatura beletristică a lui Eliade a unor probleme strict ştiinţifice. Facem această precizare pentru că, atunci când ne referim la apartenenţa ,,Memoriilor" la literatură, nu trebuie să ne lăsăm păcăliţi de ponderea pe care o au chestiunile ştiinţifice, de aparentă ,,bio-bibliografie" a vieţii şi operei pe care ne-o serveşte, în mod deliberat credem noi, Mircea Eliade.

Dar, toate acestea — şi altele poate — sunt de domeniul istoriei şi al criticii literare, noi nefăcând altceva decât să le semnalăm, aspectul interesându-ne în egală măsură. Istoria folcloristicii şi critica folcloristică vor trebui să-şi extragă informaţiile, materialele şi interpretările teoretice aparţinând lui Mircea Eliade în egală măsură din opera beletristică şi din cea ştiinţifică propriu-zisă.

Din acest punct de vedere, cele două volume pe care le recenzăm sunt o sursă fără de a căror consultare şi punere în valoare nu se poate întreprinde nici o cercetare cât de cât serioasă şi cu pretenţia unei abordări cât mai complete a contribuţiei lui Mircea Eliade la istoria folcloristicii româneşti şi universale.

Cu bună ştiinţă, Mircea Eliade îl pune pe eventualul biograf şi scrutător al operei sale pe calea cea mai facilă oferindu-i ,,cheia" atât de numeroaselor probleme pe care le ridică omul şi opera, ,,mitul" Mircea Eliade. Rar ne-a fost dat să întâlnim atâtea informaţii, date, rezumate, comentarii, precizări de natură bio-bibliografică la vre un alt scriitor sau savant. Eliade este, cu cercetătorii operei sale, de o generozitate realmente copleşitoare încât, citindu-i atent ,,memoriile", ai senzaţia că nu-ţi rămâne altceva decât să întocmeşti un indice de nume, unul de lucrări şi unul de materii şi ai oglinda nu numai completă şi bine lustruită, dar şi gata înrămată şi expusă în locul cel mai potrivit pentru a fi pusă în valoare după cuviinţă.

Sugerăm, de aceea, ca în viitoarele reeditări, ,,Memoriile" lui Mircea Eliade să cunoască două variante: una cu o prefaţă şi un minimum de date şi comentarii pentru publicul larg dornic să lectureze ,,romanul vieţii lui Mircea Eliade", cealaltă amplu şi amănunţit adnotată, o ediţie ştiinţifică în adevăratul sens al cuvântului, alcătuită după toate rigorile, pentru specialişti.

Parcurgând paginile atât de dense ale acestei lucrări, aproape singulară în literatura ştiinţifică şi artistică românească, suntem nevoiţi să ne oprim la fiecare pagină, la fiecare pasaj pentru a obţine răgazul necesar asimilării bogăţiei de informaţii sau consideraţii făcute de autor pe marginea unora dintre atât de numeroasele chestiuni pe care mintea luminată a unuia dintre cei mai erudiţi cărturari ai românilor le ridică în faţa cititorului său. Acelaşi răgaz este necesar şi pentru a admira — un termen nefericit ales, dar n-am găsit altul — paginile de adevărată literatură, subtilitatea şi geniul arhitectonic care a stat la temelia acestui extraordinar edificiu cultural-ştiinţific, atât de modest învăluit în aproape banalul titlu de ,,Memorii".

Al. Dobre

GEORGETA ROŞU, *Jucării din lut*, Editura pentru Tineret şi Sport—EDITIS, 1992.

În Editura pentru Tineret şi Sport — Editis, sub îngrijirea Teodorei Şerban, au apărut în acest an, în colecţia ,,Spaţiu Spiritual", două lucrări etnografice din domeniul artei populare, mai puţin cunoscute : *Ouăle încondeiate*, de Maria şi Nicolae Zahacinschi şi *Jucăriile de lut*, de Georgeta Roşu.

În cele ce urmează ne vom referi la lucrarea mai recentă, respectiv cea privind jucăriile din lut.

Dedicat fiului ei Răzvan, micul volum cuprinde următoarele capitole : 1. Origini ; 2. Meşteşug. Proces de creaţie ; 3. Tipologie. Funcţionalitate.

Volumul se încheie cu un glosar ce cuprinde un număr foarte mic de cuvinte, îndeosebi termeni locali, care se referă în mod special la tehnica ceramicii.

Rezumatele în limbi străine (franceză, spaniolă şi engleză), fac accesibil studiul şi pentru vorbitorii altor limbi.

Ilustraţia : fotografii alb-negru şi color, desenele a câtorva unelte de modelare, precum şi harta principalelor centre producătoare de jucării din ţară ridică valoarea lucrării.

Materialul care a stat la baza lucrării reuneşte atât informaţia de teren, cât şi pe cea obţinută din cercetarea colecţiilor muzeale şi a bibliografiei din ţară şi străinătate. Informaţiile de teren sunt menţionate cu numele subiecţilor care le-au furnizat.

În plastica populară, jucăriile, ramură specială a ceramicii populare, sunt destinate cu deosebire jocurilor de copii. În ultima vreme ele devin tot mai mult obiecte turistice, înlocuind într-o oarecare măsură bibelourile de porţelan.

De forme foarte variate, ele redau, în miniatură, imagini de oameni, păsări, animale, vase de bucătărie şi cu alte funcţii gospodăreşti, instrumente muzicale, obiecte diferite, cum este de pildă pistolul, construcţii de case, sonde petroliere. etc. Modelate cu mâna, pe roată sau cu tiparul jucăriile sunt produse în aproape toate centrele de ceramică din ţara noastră, unii olari specializându-se în acest domeniu (Româna, Rădăuţi).

Lucrarea evidenţiază vechimea jucăriilor pe teritoriul patriei noastre — îndeosebi cele figurative — raportându-le într-o anumită măsură şi la unele descoperiri arheologice.

Capitolul de tehnică se referă la prepararea lutului şi la modul de confecţionare a jucăriior după care sunt expuse pe larg jucăriile populare româneşti făcându-se o tipologie, precum şi o prezentare artistică a lor, cu trimiteri la sursele de inspiraţie ale creatorului popular.

Considerăm binevenită această primă apariţie într-un volum separat a jucăriilor din lut. Îl recomandăm atât celor mici, cât şi celor mari.

La o eventuală reeditare am recomanda un format mai mare al cărţii, pentru a putea fi puse mai mult în valoare ilustraţiile, precum şi îmbogăţirea glosarului.

Silvia Zderciuc

BAZELE ETNOGRAFIEI ROMÂNE. Partea I, Dr. CORNELIA BELCIN PLEȘCA. Partea a II-a, Dr. ION GHINOIU, București, 1992 (Universitatea Independentă ,,Dimitrie Cantemir", Facultatea de Istorie), 216 + 216 p.

Realizarea unei sinteze este rezultatul unor ani îndelungi de cercetări și reprezintă o contribuţie ale cărei valenţe teoretice trebuie avute în vedere. Pornind de la titlul, care cu precauţie și modestie delimitează demersul de faţă la categoria de ,,Introducere...", în disciplina etnografiei, remarcăm că în tradiţia școlii germane o ,,Introducere" este o lucrare știinţifică de recunoscut prestigiu, care conţine toate elementele istoriei și tipologiei din domeniul respectiv. *Bazele etnografiei române* încearcă tocmai acest demers prin redarea succintă, dar cu aceeași rigoare știinţifică a tuturor problemelor care preocupă o istoriografie a etnografiei.

Este prima lucrare de acest fel din literatura de specialitate românească, atât ca denumire cât și ca obiectiv didactic, căci, dacă este posibil să se fi predat în deceniile trecute prelegeri cu acest conţinut, ele nu au fost tipărite, așa cum s-a procedat de data aceasta. Corpul universitar al unei universităţi independente își afirmă cu conștiinciozitate știinţifică înalta pregătire profesională și pune la îndemâna atât a studenţilor cât și a unui cerc mai larg de specialiști și intelectuali interesaţi în problemele etnografiei o lucrare de ţinută știinţifică.

Dr. Cornelia Belcin Pleșca și Dr. Ion Ghinoiu sunt doi dintre cei mai avizaţi cercetători etnologi, care de-a lungul anilor au publicat numeroase contribuţii originale, rezultatul cercetărilor lor. Știinţa lor se vădește atât prin capacitatea de selecţie a celor mai importante probleme și de clasificare a elementelor caracterizante ale etnologiei românești, cât și prin folosirea cu discernământ a literaturii de specialitate. În perioada în care informaţia știinţifică trebuie în primul rând în mod riguros ,,selecţionată", pentru a pune în valoare contribuţiile cu adevărat revelatoare ale unui domeniu de cercetare, experienţa și obiectivitatea celor doi autori și-au spus cuvântul.

Răspunsurile cele mai adecvate ale problematicii etnologiei presupune, în egală măsură, atât abordarea istorică cât și pe cea comparativă, avându-se în vedere caracterizarea diferitelor zone și regiuni etnografice și privirea de ansamblu asupra tuturor părţilor locuite de români.

Deși se operează cu clasificările tradiţionale: civilizaţie/cultură—cultură materială/cultură spirituală, avându-se în vedere cu deosebire necesităţile didactice, interpătrunderea fenomenelor este prezentă permanent în simbioză firească. De altfel, prima parte are subtilul ,,Tehnică și artă", iar partea a doua se subintitulează ,,Tehnică și spirit".

După o detaliată definire a obiectului etnografiei și a metodelor de cercetare, se analizează legăturile etnografiei cu alte știinţe, se precizează istoriografia cercetărilor românești și se delimitează câteva caracteristici ale culturii populare românești. Definirea termenului de bază: etnografie/etnologie este comparat cu terminologia din alte limbi europene, ,,antropologie socială" în limba engleză sau calculul german ,,Volkskunde/Völkerstunde", atât pentru circumscrierea sferei de probleme cât și pentru stabilirea perioadei și, mai ales, a spaţiului etnic avute în vedere. Etnografia românească s-a preocupat de la început de ,,cercetarea complexă a faptelor și fenomenelor de cultură populară", care nu se limitează la satul românesc tradiţional sau contemporan, ci și de reconstituirea diverselor aspecte ale culturii arhaice, pre- și protoistorice. Prin aceasta legăturile sale atât cu istoria cât și cu arheologia se vădesc esenţiale și reciprocitatea folosirii atât a metodologiei cât și a rezultatelor investigaţiilor sunt evidente.

Izvoarele etnografiei române sunt dintre cele mai bogate și, am putea spune, încă nu îndestul valorificate, dacă ar fi să luăm în consideraţie realizările din alte ţări. Materialul concret de teren conservat încă în condiţii de minimă ,,poluare" urbană reflectă un stadiu de continuitate conservatoare dar pe cale de a fi devastată prin pătrunderea masivă a mijloacelor de mass-media cu elemente de ,,kitsch". Mărturiile muzeale au fost judicios adunate și conservate de-a lungul anilor începând cu opera generoasă a lui Al. Tzigara-Samurcaș, directorul primului muzeu etnografic român, continuând cu toate muzeele în aer liber, cele regionale sau specializate. Alte două categorii de izvoare sunt susceptibile de permanente îmbogăţiri: prin rezultatele săpăturilor arheologice și prin depistarea unor noi atestări scrise ce conţin referiri etnografice.

Istoriografia cercetărilor etnografice din România, care constituie prin ele însele un domeniu distinct, este prezentată cronologic și cu privire panoramică și asupra cercetărilor contemporane. Crearea Institutului de Etnografie și Folclor dependent de Academia Română a reprezentat un moment esenţial în progresul cercetărilor. Se cuvin menţionate și cele două Comisii ale Academiei (cea de etnologie și cea de folclor) care continuă la nivelul central al Academiei preocupările de lungă tradiţie și autoritate.

În volumul întâi capitolele propriu zise tratează despre : ,,așezări și gospodării", ,,locuința" și ,,ocupațiile". Pentru prima dată după 50 de ani în cadrul unui curs de etnografie sunt analizate, alături de așezări și gospodării și ,,bisericile". Tonul abordării și informația sunt de autoritate, cu o multilaterală cunoaștere a subiectului. Într-adevăr bisericile de lemn ridicate de obște cu contribuția directă a sătenilor sunt modele de arhitectură populară și trebuiau de mult încadrate ca atare în arhitectura țărănească. Chiar dacă se pot delimita unele influențe și stabili ariile anumitor tipuri, este relevant faptul că aceste construcții ,,publice" au reprezentat un specific românesc și au găsit rezolvările adecvate.

Autoarea atrage pe bună dreptate atenția asupra faptului că ,,unele elemente constructive ale bisericilor oglindesc străvechiul cult al strămoșilor ca și structura comunității rurale care a construit biserica". Adăugăm că tradiția ,,hramurilor", mesele comune ale întregului sat cu prilejul sărbătorii al cărei nume îl poartă biserica respectivă reunea la agapă întreaga comunitate care celebra astfel pe înaintași, invitând și pe toți străinii participanți la această pomană colectivă.

Relevăm, în cadrul aceluiași capitol despre așezări, analiza pentru prima dată în cadrul unei monografii-manual a uneia dintre componentele oricărei așezări : cimitirele sătești, caracterizate drept ,,tablou etnografic, demografic și istoric". Din problematica largă a acestei ,,vetre a celor morți" autoarea s-a oprit, judicios, asupra modului de grupare pe spițe de neam și familii a mormintelor, asemănătoare cu cele ale gospodăriilor din vatra satelor. De asemenea, s-a analizat îngroparea morților în gospodărie, una dintre practicile arhaice de pe teritoriul românesc.

Un exemplu de tratare complexa, globală, este capitolul despre întemeierea așezărilor, cu toate ritualurile sale dar și cu analiza caracteristicilor antropo-geografice și ale elementelor constitutive ale vetrei satului.

Contribuții inedite ale dr. Cornelia Belcin-Pleșca reprezintă și capitolele despre clarificările terminologice în legătură cu locuința. Precizarea termenilor folosiți de către specialiști este necesară deoarece în literatura de specialitate, cu deosebire în etnografie, nu s-a optat pentru statuarea unei terminologii ,,științifice", ci s-a preferat, de obicei, reproducerea terminologiei folosite în diferite zone geografice, ceea ce conduce spre suprapuneri și sinonimii derutante (am tratat și noi această problemă în lucrarea *Terminologia portului popular românec în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, București, 1978, p. 28 — 34).

Nu ne vom opri cu analiza la celelalte capitole tradiționale, expuse logic, în încheieri esențiale și cu o claritate care conferă celor două volume toate atuurile unui manual exemplar. Mai adăugăm doar că un capitol despre arta populară românească introduce în discuție și perspectiva estetică de apreciere a creațiilor poporului român.

În lucrarea sa, dr. Ion Ghinoiu reușește aceeași abordare originală și complexă a problematicii culturii spirituale. O clasificare diferită a ,,timpului" introduce într-o suită riguros științifică toată tradiția populară relativă la ,,calendar" (sărbători și obiceiuri de iarnă, de primăvară, toamnă-vară) în legătură cu sărbătorile creștine, cu zilele unor sfinți, cu legendele precreștine perpetuate în noul cadru, determinându-l de multe ori.

Considerațiile privind interrelațiile sărbătorilor bisericești cu cele populare aduc pentru prima dată în ultimele decenii explicații complexe unor cicluri de practici populare și ajută mai bine la înțelegerea mentalității populare, în marcarea și cinstirea unor date în legătură cu numele unor sărbători sau cu ciclurile muncilor din cursul unui an. Structura binară a anului calendarului popular (echinocțiul de primăvară și cel de toamnă fiind punctele nodale) este în legătură atât cu muncile agricole cît și cu datele calendarului pastoral. Un capitol deosebit de interesant, cu multe interpretări noi este cel consacrat ,,vârstelor omului", în care se discută despre motivația socială a nașterii, controlul natalității de către obște sau ipostaze ale nașterii : legitimă și nelegitimă. Dar, așa cum am avut prilejul să subliniez de mai multe ori în cadrul acestei prezentări, dr. Ion Ghinoiu discută și aici probleme prohibite până nu demult. Astfel, botezul creștin (și cu alegerea numelui) este dintre cele mai revelatoare pentru fondul de continuitate al poporului român. O tratare complexă se face și în cadrul capitolului despre ,,Căsătorie și familie".

Analiza tradițiilor spirituale este făcută, cu succes, prin prisma ,,vârstelor timpului", direcție de cercetare căreia dr. Ion Ghinoiu i-a consacrat deja o lucrare apreciată în literatura de specialitate : *Vârstele timpului*, Editura Minerva, București, 1988. Am folosit mai sus termenul ,,tradiție" ; autorul, cu grijă pentru proprietatea termenilor, explică și folosește numai pe cel de ,,obicei popular", pe care-l definește ca ,,manifestare culturală repetabilă, cu rezultate reale sau imaginare, creat, practicat și transmis din generație în generație prin canale folclorice" (p. 5). Este o definiție completă, care va trebui avută în vedere și de către lexicografi. În ,,Dicționarul limbii române", tom VII, partea a 2-a, București, 1969, sensul era considerat învechit (? !) și definit drept ,,datină, practică religioasă", rit" (p. 24), ceea ce este incomplet și, deci, inexact.

La vârstele timpului se adaugă vârstele omului și autorul urmărește obiceiurile în legătură cu nașterea, cu căsătoria și cu moartea. Chiar și numai enumerarea titlurilor unor subcapitole arată diversitatea abordării problemelor, de exemplu : motivaţia socială a nașterii ; masa ursitoarelor ; controlul natalităţii de către obște ; ipostaze ale nașterii — legitim și nelegitim ; botezul creștin și botezul păgân(dar practica respectivă nu credem că poate fi denumită ,,botez'', deoarece termenul este exclusiv de nuanţă creștină), căruia tradiţional i se spune ,,schimbarea numelui'', deoarece este o atribuire de nume, în timp ce botezul de către moașă (p. 102) (cu spunerea obligatorie a cuvintelor ,,se botează pruncul cutare'') fie cu apă sau cu pământ turnat deasupra copilului, când acesta este în pericol să decedeze imediat, este un botez *creștin*, recunoscut și recomandat de biserica ortodoxă pentru ca, copilul să nu moară ,,păgân''. De asemenea, am adăuga și explicaţia strict religioasă a opririlor în drumul spre cimitir (până la 12 opriri cu slujbă la fiecare răspântie), obligatorii în tipicul slujbei. Nu credem că trebuie să avem în vedere doar explicaţia populară că opririle se datoresc faptului că ,,mortul obosește'', (p. 194), deoarece din câte știm în satele românești mortul a fost dus întotdeauna cu preotul în fruntea cortegiului la groapă (adică nu s-au făcut înmormântări ,,civile'', ,,atee'', decât în cazuri extreme, când nu exista în zonă un slujitor al altarului, fie preot, diacon sau cântăreţ). Întrepătrunderea tradiţiilor determinate de practica ortodoxă cu cele de sorginte strict populară este un domeniu care va trebui încă studiat, deoarece 50 de ani ele nu au putut fi invocate. Or, considerăm că multe aspecte pe care noi, cercetătorii fenomenului popular, le considerăm numai ,,populare'' sunt în același timp, ,,creștine'', mai precis spus, ,,ortodoxe''. Chiar ,,inovaţiile'' populare, cum este trecerea găinii peste groapă, coliva, alte obiceiuri de până la 40 de zile au fost asimilate simbolicii creștine, deoarece de aproape 2000 de ani creștinismul a fost forma dominantă de spiritualitate pe pământurile ţării noastre.

Dr. Ion Ghinoiu are o perspectivă inovatoare asupra studierii simbolurilor în viaţa spirituală a poporului român. Exemplificările din aproape toate zonele ţării (mai puţin din Moldova) conferă trăsături de monografie lucrării sale. Este o realizare care reprezintă un nou drum în etnografia românească. O bibliografie bogată completează lucrarea. Concizia și nuanţarea explicaţiilor, surprinderea esenţialului și perspectivele noi, interdisciplinare, recomandă lucrarea lui Ion Ghinoiu ca un manual de bază și pentru specialiști. Salutăm în cele două volume ale lucrării *Bazele etnografiei române* **prima** contribuţie de sinteză, care îmbină novator latura teoretică cu cea descriptivă, privind trăsăturile specifice ale etnografiei poporului român. Faptul că cei doi autori au reușit să introducă în programul didactic al unei universităţi *primul lor curs de etnografie românească* este un exemplu și un imbold de generalizare a predării elementelor de ,,etnografie românească'' în învăţământul superior.

Zamfira Mihail

CORNELIA BELCIN PLEȘCA, *Etnografie universală*, Universitatea Independentă ,,Dimitrie Cantemir''. Facultatea de Istorie, București, 1992, 98 p.

Noţiunile de etnografie a altor popoare, cu deosebire a celor numite primitive, sunt pe bună dreptate considerate indispensabile pentru pregătirea cu precădere a studenţilor în domeniul istoriei. Așa se face că de mai bine de 50 de ani această disciplină se predă numai în cadrul facultăţilor de istorie nu și la filologie, ca în perioada interbelică. Este de salutat deschiderea informaţională pe care o asigură studenţilor săi universitatea independentă ,,Dimitrie Cantemir'' și faptul că și-a asigurat colaborarea unora dintre cei mai buni specialiști din domeniu. Conlucrarea cu profesioniști proveniţi din institutele știinţifice de cercetare se vădește, de data aceasta, prin realizarea cu prioritate a unor manuale-monografii, ale disciplinelor respective, care depășesc cu mult cadrul didactic, înscriindu-se printre realizările știinţifice de prestigiu ale ultimilor ani. Între aceste apariţii, lucrarea de care ne ocupăm aici este o contribuţie știinţifică originală atât orin metodologia analizei cât și prin documentaţia bogată.

Problematica etnografiei necesită precizarea terminologiei știinţifice abordate și autoarea explică cu discernământ sensurile termenilor ,,cultură'' și ,,civilizaţie'' optând pentru o interpretare complexă, care să nu trateze dihotomic conceptele ci în interdependenţă, deoarece ele sunt ,,inseparabile și simultane'' (p. 6), nu succesive așa cum a opinat morfologia istorică a lui O. Spengler. Alte clarificări terminologice au în vedere definirea credinţelor primitive ale populaţiilor primitive studiate, apoi clasificarea raselor umane și a tipurilor economico-culturale.

Delimitarea s-a făcut, de data aceasta, numai la câteva dintre colectivităţile de ,,culegători şi vânători", grupuri umane din zone diferite ale globului, de la boşimanii şi pigmenii din Africa, la băştinaşii din Australia, patagonezii din sudul Americii, la eschimoşi.

Ni se pare deosebit de important faptul că autoarea a acordat atenţie şi limbilor vorbite de aceste colectivităţi. Aşa după cum se subliniază, clasificarea genealogică a limbilor prezintă elemente esenţiale pentru cercetarea etnologică, cu atât mai mult cu cât este vorba de limbi aşa numite ,,orale", care nu au avut scriere până la pătrunderea omului alb, care au fost studiate de către exploratori mai ales în sec. al XIX-lea ca parte componentă a expresiei şi relevanţei grupului respectiv. Cele câteva noţiuni caracterizante ale tipurilor de limbi sunt precis explicate şi întreaga clasificare este accesibilă oricui doreşte să se iniţieze în probleme de ,,ştiinţe ale omului".

Considerăm că este foarte potrivită deschiderea ciclului de etnologie universală prin prezentarea colectivităţilor de culegători şi vânători, cultivatori şi crescători nomazi de animale, ,,deoarece aceştia şi-au perpetuat modul de viaţă străvechi până în zilele noastre şi studierea lor îngăduie atât completarea imaginii despre preistoria şi protoistoria umanităţii cât şi înţelegerea mai adecvată a relictelor etnografice, prezente în cultura populară europeană" (p. 17). În capitolele principale sunt analizate răspândirea geografică, originea şi limba populaţiilor respective, înfăţişarea lor fizică, caracterizarea veşmintelor şi a podoabelor, a aşezărilor şi a locuinţelor, ca şi a ocupaţiilor, uneltelor şi a armelor. Fireşte, cunoaşterea ştiinţifică a acestor aşezări s-a făcut în anumite cazuri după ce se exercitaseră asupra lor unele influenţe ale altor tipuri de culturi dar se are în vedere şi descrierea lor de către istoricii antichităţii sau de cei mai vechi călători care au însemnat, fără intenţii ştiinţifice, elementele specifice. Însă, toposuri ,,fantastice" au caracterizat aceste prime relatări, dintre care nu au lipsit informaţii despre pretinşi ,,oameni cu cap de câine" (kinocefalii) ş.a. De aceea, considerăm că acele 12 tipuri economico-culturale în care au fost clasificate popoarele lumii, rezultate ale unor cronologii diferite, reprezintă faza la care s-au păstrat popoarele în epoci apropiate nouă, tipurile evoluând ele însele în funcţie de marile schimbări demografice ale omenirii. De aceea, cu atât mai mult este de apreciat precizia şi perspectiva dinamică în care a tratat întreaga problematică dr. Cornelia Belcin-Pleşca. Bibliografia selectivă este elocventă.

O altă caracteristică a lucrării de faţă este narativitatea de excelentă calitate, care conferă o atractivitate sporită relatării. Cercetările de istoriografie recente, mai ales ale celor din şcoala de la ,,Annalles", au scos în evidenţă că ştiinţa istoriei nu trebuie să renunţe la unul dintre atributele ei caracteristice, anume de a face accesibil evenimentul istoric şi interpretarea ştiinţifică printr-un expozeu narativ. Căci, aşa cum s-au exprimat adepţii acestui demers : ,,scopul studierii trecutului este elucidarea condiţiei umane cu ajutorul mărturiilor memoriei". Or, tocmai culturile primitive au conservat această ,,memorie colectivă" care ajută umanităţii să traverseze puseele de pierdere a identităţii. Credem, şi noi, că menirea ştiinţelor umane este să-l facă pe cititor să trăiască momente de mult trecute, să-l facă să aibă sentimentul că trecutul este mai real, mai pregant decât prezentul. Este ceea ce a reuşit să realizeze autoarea care a îmbinat aceste trăsături cu toată rigoarea ştiinţifică. De aceea este de aşteptat continuarea pledoariei sale şi, de ce nu, publicarea într-o ediţie accesibilă marelui public.

Zamfira Mihail

STANCA IANEVA, *Pâine rituală bulgară*, Editura Academiei Bulgare de Ştiinţe, Sofia, 1989, 140 p.

Pâinea, alimentul de bază al popoarelor europene, a centrat în jurul ei atenţia cercetătorilor din diverse ţări, ale căror studii relevă locul important pe care ea îl ocupă în cultura Europei. Prin complexitatea semnificaţiilor, prin forme, ornamente şi simboluri multiple, pâinea este un preţios reper în descifrarea identităţii culturale a unui popor.

Plecând de la aceste idei general valabile, studiul cercetătoarei bulgare își concentrează atenția asupra pâinii rituale, urmărind, pe baza analizei numeroaselor ei valențe, precizarea semnificațiilor ei în cultura populară și, mai ales, în arta populară bulgară.

Demersul științific este structurat pe trei direcții. O primă direcție se referă la studierea pâinii rituale ca formă intermediară între obiecte artistice și ne-artistice, dar în care apar germenii unei imaginații creatoare.

Descrierea concretă a formelor și ornamentelor (compoziție, motive, materiale suplimentare utilizate în ornamentare) este însoțită de o ilustrație concludentă, evidențiind multitudinea elementelor decorative și investiția de spirit artistic necesar conceperii lor.

O a doua direcție în structurarea studiului este analizarea pâinii ca material invariant al ritului, cuprinzând unități semantice esențiale, transpunerea în forme și ornamente diverse.

Pe baza unor exemplificări concrete de forme de pâine (rotundă, antropomorfă, zoomorfă) și a unor ornamente percepute ca tipuri de semne (a căror clasificare este riguros alcătuită) sunt interpretate semnificațiile pâinii în diferitele ei ipostaze : rituală, magică, religioasă sau ludică.

În sfârșit, o a treia direcție abordată în lucrare se referă la problematica valențelor pâinii ca simbol general al vieții, ce concentrează în jurul lui numeroase credințe, interdicții, prescripții.

Perceperea pâinii rituale ca fenomen cultural oferă cadrul teoretic necesar sublinierii caracteristicilor funcționale, semantice și estetice ale pâinii.

Analiza semnificațiilor pâinii în obiceiurile din ciclul vieții familiale și a celor din ciclul calendaristic, în magie și în tratarea bolilor, permite autoarei sublinierea funcțiilor ei în sistemul ritual, mai ales a funcției de mediere a comunicării — ca legătură materială între membrii familiei, între grupele sociale, între om și natură, între lumea de aici și cea de dincolo. Obiect de schimb, dar sau obiect destinat comerțului în context cotidian, pâinea devine obiect ritual în context adecvat, ce evocă semnificații legate de sacrificiu, de exorcism (cu exemplificări privind forța magică de vindecare a pâinii).

Semantica formelor și a ornamentelor este analizată pe baza a două mari tipuri de semne : iconice (semne izomorfe cu figuratul) și ne-iconice, care joacă rolul unui cod în relațiile umane.

O specială atenție este acordată analizării motivelor din punct de vedere plastic, cu observarea schimbărilor în trecerea de la ne-artistic la artistic.

Studierea reprezentărilor din aluat din punct de vedere estetic prilejuiește autoarei posibilitatea relevării factorilor care influențează soluția plastică în modelarea aluatului. Problemele ornamentului ca sursă a efectului estetic și importanța lui în comunicarea estetică între oameni, sunt prezentate în raport cu funcțiile estetice ale pâinii rituale.

Autoarea subliniază coexistența funcțiilor estetice cu cele rituale dar, mai precis, este vorba de o bine cunoscută interdependență, funcția rituală determinând forme și ornamente cu implicații directe asupra aspectului estetic. Procesul este, adesea invers, esteticul implicând funcția rituală a unei modelări din aluat.

Studierea pâinii rituale în contextul culturii populare, în afara căreia funcțiile pâinii se schimbă, idee exprimată de autoare încă de la începutul lucrării, este remarcabilă pentru precizarea cadrului în care pâinea cumulează semnificații diverse, dintre care, adesea, primează cele spirituale.

Lucrarea cercetătoarei bulgare Stanca Ianeva, bazată pe un bogat material concret de teren, interpretat conform celor mai noi orientări științifice, completat de o ilustrație (fotografii, desene) de o deosebită calitate și tipărită în condiții grafice impecabile, poate fi, considerată o lucrare de referință în literatura de specialitate.

Ofelia Văduva

Du grain au pain. Symboles, Savoirs, Pratiques, Collection Ethnologies d'Europe, nr. 2, aug. 1992, Bruxelles

Apărut în seria ,,Les correspondances de Civilisations", aparţinând revistei *Civilisation — Revue Internationale des Sciences Humaines et de Civilisations différents*, publicată de Institutul de Sociologie al Universităţii Libere din Bruxelles, volumul cuprinde textele comunicărilor prezentate la cea de a IV-a ediţie a Zilelor Etnologiei Europene Comparate, ce s-a desfăşurat în iunie 1990 — localitatea Cerreto di Spoleto, Italia, în organizarea Departamentului de Studii Antropologice al Universităţii La Sapienza din Roma.

Textele comunicărilor sunt reunite şi prezentate de Marianne Mesnil, profesor de etnologie la Institutul de Sociologie din Bruxelles. Prezentarea poartă marca specialistului etnolog care, într-un cadru teoretic adecvat, sistematizează tematic principalele idei desprinse din materialele reunite în volum, introducând, totodată, în circulaţie idei noi, proprii autoarei.

Însuşi titlul, inspirat ales, al prezentării ,,*Patience et longueur de temps : les leçons du pain*" reflectă modul de abordare inedit a problematicii pâinii. După ce o încadrează în marele domeniu al alimentaţiei, considerat factor de identitate în studierea diferitelor popoare, autoarea procedează la selectarea celor mai importante teme din complexitatea oferită de comunicări, constituindu-şi o bază ideatică pentru scurte comentarii privind comportamentul, istoricul, tehnicile de lucru, practicile rituale sau simbolurile corelate cu acest aliment,el însuşi simbol fundamental al culturii populare.

Observând paralela ce se poate face între ciclul vegetal al grâului şi ciclul vieţii umane, autoarea subliniază periplul simbolic al pâinii ,,de la leagăn la mormânt", utilizată ca metaforă pe parcursul întregii traiectorii existenţiale a omului. Pornind de la această idee, autoarea imaginează ,,Un modèle pour penser la vie" ca şi ,,Un modèle pour penser l'au — delà", al căror element central este pâinea.

Studierea pâinii în contextul civilizaţiei europene a evidenţiat valorile comune pe care societăţile ţărăneşti le atribuie pâinii, ,,aliment cotidian dar sacru", obţinut prin efort şi răbdare (p. 14). Autoarea regăseşte aceste valori deosebit de bine reprezentate în cultura tradiţională românească. Fiind o bună cunoscătoare a culturii populare româneşti, stăpânind literatura de specialitate şi realitatea satului românesc (ca urmare a numeroase campanii de teren), dovedindu-se totodată, o profundă cunoscătoare a culturii europene, M. Mesnil poate opera comparaţii şi evaluări ştiinţifice privind locul culturii populare româneşti în contextul european. Exemplificările au în vedere *Pluguşorul*, ,,o condensare a ciclului grâului", ,,o veritabilă epopee a pâinii" (p. 14) şi *Povestea pâinii*, creaţie folclorică în care pâinea apare în ipostaza de erou martir şi salvator — idee cu pregnante semnificaţii privind valoarea simbolică a pâinii în cultura populară românească.

Primele materiale incluse în volum au drept notă comună apelul la datele arheologice menite să aducă noi informaţii în istoricul alimentului de bază al hranei europene.

Stadiile succesive ale ciclului vieţii bobului de grâu de la completa sa dispariţie prin însămânţare, şi aparenta sa moarte, la brusca reînviere odată cu venirea primăverii şi până la maturizarea spicului de grâu constituie substanţa articolului ,,*Du grain au grain. Le cycle de vie et l'histoire des blés*", autoare Simone Denayer, care pe baza unor studii interdisciplinare de arheologie, botanică şi genetică conturează originea şi evoluţia grâului cultivat.

Cercetări arheologice comparative la nivelul întregii Europe l-au ajuta pe Kai Fechner să condenseze un bogat material sub titlul ,,*Le pain avant l'histoire : un bilan archéologique et palethnologique pour le nord-ouest de l'Europe*". Bazat pe vestigii preistorice, el apreciază că în nord-estul Europei primele atestări ale pâinii sunt din neoliticul mijlociu (3500 î.e.n.) şi provin din Elveţia şi nordul Germaniei. După cum afirmă însuşi autorul, demersul său ştiinţific urmăreşte un triplu scop : să completeze cercetările etnologice prin aflarea originii tradiţiei europene a pâinii în timp şi spaţiu, să iniţieze un catalog de vestigii preistorice legate de pâine şi să definească structurile arheologice implicate în istoricul preparării pâinii. Remarcăm prezenţa unor lucrări ale arheologilor români în bibliografia deosebit de bogată ce însoţeşte studiul.

Bazat pe noi metode utilizate de arheologi pentru studierea culturilor cerealiere și a mediului ambiant, îmbinându-le cu date etnologice, Alexander Fenton își propune să interpreteze mai bine trecutul prin datele prezentului, în articolul său ,,*Small scale techniques in processing cereals for food*".

O perspectivă atrăgătoare privind locul pâinii în universul de viață tradițional și dragostea pentru ea a țăranului european, este cea dezvoltată de Enzo Spera în studiul său ,,*La panification comme ,,acte de vie". Pratiques et langage autour de la fabrication du pain en Basilicate (Italie)*". Locul pâinii ca ,,prezență umanizată" în sânul unității familiale unde este produsă este evidențiat pe parcursul descrierii scenariului gesturilor și formulelor verbale utilizate în prepararea pâinii cotidiene. Metafora actului sexual face parte din acest scenariu, ,,umanizând" pledoaria autorului privind valențele panificației în spiritualitatea populară.

Importanța orzului, cereală care adesea a suplinit lipsa grâului în alimentația popoarelor europene, este evidențiată de Giannetta Murru Corriga în lucrarea sa ,,*L'orge dans l'alimentation des Sardes : le pain des bergers nomades*". Pornind de la date paleobotanice care atestă cultura orzului în Sardinia încă din neoliticul mijlociu, autoarea descrie panificarea orzului, menținut în alimentație până la mijlocul secolului nostru, în satele de păstori de munte unde pământul este sărac. Ea conturează complexitatea ciclului transformării orzului de la bobul nsămânțat la făină, variatele tehnici de lucru, tipuri de ferment și dificila prelucrare până la produsul finit — pâinea ciobanilor transhumanți.

Sugestii metodologice prețioase oferă lucrarea lui Giulio Angioni — ,,*Du pain et du romage. Cerealiculture, assolement, élevage des moutons et alimentations traditionelle en Sardaigne*". Autorul corelează tipul local de agricultură cerealieră bazat pe cultura grâului cu constrângerile impuse de creșterea oilor și de caracteristicile alimentației tradiționale a locuitorilor, bazată pe pâinea de grâu. El reușește să traseze tabloul vieții tradiționale, în care principalele alimente, pâinea și brânza, reprezintă elementele de bază ale modelului alimentar caracteristic zonei.

Varietatea formelor ce se pot realiza prin prelucrarea făinii reiese din textul lui Francesco Faeta, ,,*La farine et la forme. A propos des figures en pâte sucrée d'un village de l'Italie du sud*". Figurinele din aluat sunt percepute sub dubla lor calitate de obiecte și semne, totodată ca produse tipice ale unei ideologii folclorice transpusă în modul de a reprezenta, a figura, a prelucra acest material efemer — aluatul.

Un demers ce se detașează prin meticulozitatea științifică, prin acuratețea unei documentări atente și știința selectării amănuntelor relevante prezintă Renand Zeebroek sub titlul ,,*Calendrier des pains rituels et des preparations a base de cereales dans les traditions wallonnes*". Calendarul pâinii rituale valone consacrat ciclului de iarnă (de la 1 noiembrie — la Paște) relevă bogata simbolistică a modelărilor din aluat caracteristice fiecărei sărbători, fantezia și ingeniozitatea prelucrării materiei prime.

Tot sub semnătura autorizată a lui Renand Zeebroek apare *Bibliografia* pe anii 1970 — 1990 privind *Pâinea în Europa*, lucrare care reflectă diferitele orientări științifice grupate pe arii geografice și culturale identificate în etnologia europeană a pâinii în cei 20 de ani.

Intenția autorului de a alcătui un instrument de lucru necesar cercetărilor comparative s-a concretizat într-o lucrare deosebit de utilă. Menționând că bibliografia românească este prezentă prin 7 titluri ce oglindesc preocupările etnologilor români pentru descifrarea multiplelor semnificații ale pâinii în cultura populară românească, apreciem la justa ei valoare publicarea bibliografiei, prima pe această temă apărută în literatura de specialitate. Ea va trebui, desigur, completată cu numeroasele studii apărute în ultimii trei ani, ca urmare a interesului mereu crescând al cercetătorilor europeni pentru complexa problematică a pâinii în contextul culturii populare.

Ofelia Văduva

Semnal. *Lucrări recent apărute la Editura Academiei Române*

Aşteptând cu nerăbdare, cum este şi firesc, apariţia unei lucrări de folclor — care, se pare, încă nu există în portofoliul curent —, vom semnala, aşa cum am făcut-o şi altădată, câteva volume ce ar putea prezenta un oarecare interes special pentru cercetătorii diverselor domenii ale culturii populare :

● C. I. GULIAN, *Hegel, Tânărul Nietzsche. Mircea Eliade teoretician şi istoric al religiilor. Eseuri de istoria gândirii*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1992, 275 p. Autor extrem de laborios — o listă a principalelor lucrări ale domniei sale publicate începând cu anul 1946 este dată pe coperta a IV-a a volumului pe care-l semnalăm —, domnul acad. Constantin Ionescu Gulian îşi continuă seria preocupărilor dând la lumină aceste eseuri ce vor reţine, suntem convinşi, atenţia specialiştilor, indiferent de opinia lor, mai mult sau mai puţin îndreptăţită, mai mult sau mai puţin subiectivă, asupra operei şi omului.

,,Eseul despre MIRCEA ELIADE — precizează autorul în *Cuvântul înainte*, datat octombrie 1991 — reprezintă lectura operei sale prin grila filosofică, mai precis, — prin mai multe discipline marcate în peisajul filosofic contemporan : hermeneutica, antropologia filosofică, filosofia culturii şi axiologia. O astfel de interpretare — continuă domnul academician —ni s-a părut îngăduită nu numai pentru că Mircea Eliade a fost preocupat de probleme teoretice într-o măsură neobişnuită (faţă de cei mai buni istorici ai religiei) sau pentru că a trecut un doctorat în istoria filosofiei italiene, ci pentru că în opera sa, în ciuda unei erudiţii excepţionale, sudura între materialul concret şi pasiunea tenace pentru *probleme* este exemplară. Eseul va începe însă cu *problema metodei* în istoria religiilor deoarece importanţa pe care a avut-o pentru autor l-a determinat să o trateze chiar independent într-o carte anume (*The Quest*). Nu tăgăduim — îşi încheie autorul consideraţiile sale introductive —, că fără a ne îngădui ,,extrapolări filosofice'', interesul nostru viu pentru teoreticianul şi istoricul acelei ramuri a culturii, care este religia, din cuaternar până azi, — acest interes a fost determinat de propriile noastre preocupări în disciplinele filosofice amintite (antropologia filosofică, axiologie, istoria şi teoria culturii, precum şi rolul hotărâtor ce-i revine hermeneuticii în descifrarea semnului creaţiei spirituale). Dar credem că o lectură personală (nu subiectivă) şi mai ales bazată pe citatele cu caracter teoretic din opera lui Mircea Eliade — poate aduce un spor de luminare şi valorizare a operei deosebit de originale şi bogată în faţete a gânditorului şi marelui savant român''.

Din punctul nostru de vedere lectura acestui volum reprezintă o nouă contribuţie interpretativă şi bibliografică la cunoaşterea unui segment al vastei opere eliadeşti şi, în acelaşi timp, o posibilitate de întregire a părerilor deja consemnate asupra preocupărilor d-lui acad. C. I. Gulian pentru cercetarea şi descifrarea multiplelor sensuri ale culturii populare.

● CONSTANTIN CANTACUZINO STOLNICUL, *Istoriia Ţărâi Rumâneşti*. Ediţie critică de Damaschin Mioc. Studiu introductiv de Damaschin Mioc şi Eugen Stănescu. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991, 133 p.

Asupra acestei lucrări ne propunem să revenim, mai pe larg, cu un alt prilej pentru că, pentru istoria folcloristicii şi etnografiei româneşti, poziţia Stolnicului este nu numai dintre cele mai interesante, dar şi cap de serie al unei anumite atitudini faţă de cultura populară care a făcut ,,şcoală'', prelungindu-se până în zilele noastre.

Ceea ce dorim să subliniem acum este faptul că volumul de faţă este unul de excepţie, că de la el şi de la ceea ce remarcă, pe baza unei documentări exhaustive şi a unei analize pertinente, cei doi cărturari editori — din păcate trecuţi prea devreme în lumea celor drepţi—, vor reîncepe toate interpretările contribuţiei de excepţie a savantului demnitar în domeniile istoriei literare, istoriografiei, enciclopedismului românesc, istoriei folcloristicii şi etnografiei ş.a.m.d.

Lucrarea este al XII-lea volum din colecţia, prestigioasă, ,,Cronicile medievale ale României'', elaborată de cercetători ai Academiei Române — Institutul de Istorie ,,N. Iorga''.

● FLORENTINA CĂZAN, *Cruciadele. Momente de confluenţă între două civilizaţii şi culturi*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1990, 269 p.

Am purces la lectura cărţii doamnei Florentina Căzan cu un interes legitim : 1) surprindeam un element de continuitate în istoriografia românească în tratarea subiectului abordat încă de Nicolae Iorga ; 2) puteam cunoaşte nemijlocit punctul de vedere al unui istoric român într-o chestiune de istorie universală cu semnificaţii profunde pentru civilizaţia europeană şi nu numai.

,,Cruciadele, ne avertizează autoarea, au fost fenomenul major politic al evului mediu occidental atât prin durata lor de mai multe secole, cât şi prin implicaţiile multiple ce le-au avut în diferitele sectoare ale vieţii sociale, economice, politice, religioase, culturale. Născute dintr-un sentiment moral-religios care s-a suprapus unor interese materiale, cruciadele au fost rând pe rând privite de istoriografie când ca o epopee eroică, hrănită de un ideal nobil, când ca o exaltare mistică sau formă de agresiune nejustificată decât de dorinţa de cotropire a feudalilor apuseni, de setea de a se bate, ambele porniri deghizate sub învelişul religios. Indiferent de felul cum au fost judecate, importanţa cruciadelor nu poate fi negată. Prin ele, cele două civilizaţii şi culturi total diferite, creştină şi musulmană, occidentală şi orientală, s-au întâlnit brutal, ceea ce nu le-a împiedicat să se influenţeze reciproc".

Nu mai este nevoie, credem, să mai atragem atenţia asupra impactului, real şi multidimensionat, pe care cruciadele l-au avut asupra mentalităţii şi culturii populare. De altfel, autoarea face, de fiecare dată, sublinierile cuvenite. Recomandăm, pentru interesul special, capitolul referitor la ,,cruciada copiilor".

- ECATERINA NEGRUŢI, *Migraţii sezoniere la lucru în România (1859 — 1918)*. Colecţia ,,Biblioteca istorică", LXXVI, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991, 231 p.

Nu încape nici o îndoială, în cercetarea culturii populare şi-au făcut loc, cu timpul, numeroase prejudecăţi, aprecieri pe cât de pripite pe atât de păgubitoare. Cauza principală a constat, după opinia noastră, în cunoaşterea ,,după ureche" a documentului istoric şi etnografic, în neluarea în seamă a unor realităţi considerate minore şi nesemnificative dar care, până la urmă, s-au dovedit decisive pentru corecta interpretare a unui anumit fenomen. Un rol imporant în aceste mutaţii de concepte prestabilite şi judecăţi nesusţinute l-au avut, în primul rând, cercetările istorice care, tot mai mult, abordează din perspective noi unele sau altele dintre palierele vieţii social-istorice şi culturale. În această orientare se înscrie şi volumul pe care îl semnalăm.

Un capitol important al cărţii doamnei Ecaterina Negruţi prezintă *Migraţiile sezoniere cu caracter intern*, celălalt stăruind asupra *Migraţiilor sezoniere externe*. În primul ni se vorbeşte despre *Deplasări sezoniere la munci agricole; Migraţii sezoniere păstoreşti ; Deplasări sezoniere la exploaiări forestiere, miniere, la construcţii şi la întreprinderi industriale ; Deplasări sezoniere cu caracter comercial*.

Pentru că multe dintre cercetările asupra diferitelor aspecte ale culturii populare vor trebui să ţină seama de realitatea acestor ,,migraţii", de amploarea, direcţiile, caracterul ciclic etc. al deplasărilor în/şi din interiorul spaţiului românesc recomandăm cartea cu toată stăruinţa şi convingerea.

- FLORINA GRECU, *Bazinul Hârtibaciului. Elemente de morfohidrografie*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1992, 167 p.

La prima vedere — şi în realitate chiar aşa stau lucrurile — cartea doamnei Florina Grecu se adresează doar unei anumite categorii, oarecum bine delimitate, de specialişti. ,,Analiza cantitativă a reliefului — precizează în *Prefaţă* dl. prof. dr. doc. Grigore Posea — se impune în ultima vreme din ce în ce mai mult ca metodă prioritară în studiile de geomorfologie, ea constituind, alături de metodele clasice sau de cele moderne, una dintre posibilităţile stabilirii cu mai multă exactitate a stadiului de evoluţie a reliefului. Or, în această lucrare se aplică astfel de metode cantitative, corelate într-un sistem unitar de analiză şi interpretare, din care rezultă elemente noi sau care confirmă, prin valori numerice concrete şi verificabile, supoziţiile anterioare. Obişnuitele descrieri ale reliefului devin ceva mai sumare în schimb, sunt utilizate graficele de corelaţie, formulele de calcul, adică, pe scurt, metodologia modernă folosită în prezent pe plan mondial. De aceea, lucrarea se constituie nu numai într-o monografie regională asupra bazinului Hârtibaciului, ci şi într-un model de analiză a reliefului, care are ca punct de pornire bazinul hidrografic de diferite mărimi, unitate morfohidrografică bine delimitată, ce reprezintă un sistem natural deschis, integrat condiţiilor de mediu locale sau regionale. Lucrarea se subordonează unei idei generale şi constante — definirea elementelor cantitative şi calitativ-evolutive ale reliefului, în vederea utilizării lui eficiente. Analiza morfometrică şi morfografică nu se limitează la o simplă enumerare şi prezentare a datelor, ci se integrează în ansamblul lucrării. Aceste analize sunt în aşa fel corelate încât ele constituie fundamentarea absolut necesară în explicarea unui sistem geomorfologic unitar, în determinarea drenajului, suprafeţelor şi perimetrelor, caracteristicilor pantelor, frecvenţei şi intensităţii proceselor geomorfologice actuale. Pe baza lor au putut fi trase concluzii referitoare la starea de echilibru a versanţilor şi albiilor, la diferenţierile regionale ale parametrilor cantitativi şi cauzele acestora, la interdependenţa dintre valorile unor parametri, la evoluţia suprafeţei bazinelor ş.a. În fapt, lucrarea are un scop mai larg, fiind vorba de o cercetare integrată şi unitară a reliefului în folosul unei utilizări eficiente şi în limite strict stabilite. Ca urmare, problematica abordată este mult mai vastă : relieful structural, treptele morfogenetice, procesele geomorfologice etc. La acestea se adaugă o viziune ecogeografică a cercetării, materializată în analiza integrată a factorilor care au influenţat formarea reliefului, exprimarea prin relaţii matematice a proceselor de evoluţie a versanţilor, descifrarea evoluţiei morfohidrografice a bazinului Hârtibaciului ş.a., care sunt numai câteva din contribuţiile originale ale acestei lucrări la cunoaşterea geografică a Depresiunii Transilvaniei".

S-ar părea că reproducerea acestui lung pasaj de recomandare a cărţii, de specificare a cercului de specialişti căreia i se adresează cu prioritate, de relevare a metodologiei de cercetare, aparent aplicabilă numai domeniului discutat, ar fi de natură să aducă toate argumentele, posibile și definitorii, pentru a nu justifica semnalarea volumului semnat de distinsa noastră colegă Florina Grecu. Care sunt totuşi motivele — altele decât sentimentele, de preţuire colegială pe care le purtăm autoarei — ce ne-au îndemnat să atragem atenţia asupra acestei cărţi? Să le enumerăm numai. În primul rând, doamna Grecu are o experienţă apreciabilă şi apreciată ca editor profesionist ceea ce îi recomandă cartea ca model din acest punct de vedere, mai ales pentru eventualii autori mai puţin familiarizaţi în astfel de întreprinderi. În al doilea rând, zona cercetată, cea a Hârtibaciului, este extrem de fertilă, cu o personalitate bine individualizată, şi din punct de vedere folcloric şi etnografic, dovadă desele culegeri şi anchete pe teren, numeroasele studii cunoscute până acum. Cunoaşterea exhaustivă a întregii bibliografii a zonei se dovedeşte, suntem convinşi, fertilă, plină de sugestii. În sfârşit, să ne reamintim că una din teoriile lui Mircea Eliade care au revoluţionat etnologia şi l-au făcut unanim apreciat în lumea întreagă îşi are originea în parcurgerea unor lucrări din zone apropiate celei a doamnei Florina Grecu.

Nu ştim dacă, parcurgând cartea în discuţie, se va găsi cineva să aibă intuiţia lui Mircea Eliade, dar ceea ce ştim este faptul că noul, noul cu adevărat şi fundamental, nu va răsări decât dintr-o lectură şi un studiu extins la tot ceea ce este omeneşte posibil.

Al. Dobre

REVISTA REVISTELOR

Sugestii pentru istoria folclorului şi a folcloristicii româneşti :

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI

— Seria teatru, muzică, cinematografie —

Tomul 39/1992 al publicaţiei academice ,,Studii şi cercetări de istoria artei — Seria teatru, muzică, cinematografie" se remarcă, în primul rând, prin ţinuta grafică de o eleganţă şi distincţie deosebite, cu care ne-am obişnuit deja, pentru că, indiferent de greutăţile întâmpinate de-a lungul anilor, revista a apărut întotdeauna extrem de îngrijită : hârtie superioară, punere în pagină profesionist realizată, ilustraţie numeroasă şi de bună calitate ş.a.m.d.

În tomul pe care-l prezentăm — revista are un ritm de apariţie anuală — sunt câteva studii care ne interesează în mod direct putând oferi sugestii şi o bază documentară ce nu poate fi evitată pentru istoria folclorului şi a folcloristicii româneşti.

Ca moştenitori, direcţi şi privilegiaţi, ai Societăţii Compozitorilor Români — arhiva şi manuscrisele de folclor ale acesteia, cunoscută sub numele ,,Arhiva C. Brăiloiu" se află la Institutul de Etnografie şi Folclor din Bucureşti — vom întâlni date edificatoare privind înfiinţarea numitei instituţii în materialul inedit : *Însemnările zilnice. Fragmente referitoare la George Enescu. I (1912 —1920),* de Alfred Alessandrescu, prefaţă de Lucia-Monica Alexandrescu.

Un important grupaj de studii abordează diferite aspecte și activitatea muzicală a unor personalități ale muzicii vechi românești : *Creația muzicală românească de tradiție bizantină din secolele XV — XVI*, de Titus Moisescu ; *Macarie Ieromonahul, dascăl de psaltichie și epistat al școlilor de musichie din Țara Românească*, de Gheorghe C. Ionescu ; *Visarion Protopsaltul — reprezentant de seamă al Școlii muzicale de la Neamț*, de Vasile Vasile. Cercetările din această categorie vor trebui, în mod obligatoriu, luate în considerație în studiile referitoare la cântecele de stea și la colindele religioase.

Clarificări importante, sub aspect terminologic, aduce și studiul d-lui Daniel Suceavă în *Câteva figuri simplices în ,,Arta fugii'' de J. S. Bach*, care, între altele, documentează și accepțiunea conceptelor : figură, trop, celulă, motiv, concepte cu care operează și etnomuzicologia.

Nota dominantă a tuturor studiilor publicate, la care ar trebui să luăm aminte cu toată seriozitatea, o constituie aspectul îngrijit al textului, foarte bogata bibliografie de referință utilizată, modul de prezentare și ținuta științifică a aparatului de subsol.

Al. Dobre

REVISTA ISTORICĂ

Din cuprinsul acestui număr dublu (Seria nouă, Tom III, nr. 7 — 8, 1992, p. 685 — 886), acoperind o arie largă din istoria românească, semnalăm, pentru specificul problematicii creației populare, contribuția lui Adrian Tertecel relativ la campania militară din 1711 în Moldova (p. 793 — 802) care atrage atenția asupra unui important izvor otoman : jurnalul lui Ahmed bin Mahmud. Acesta a trăit între 1680 și 1759 (sau unul din anii imediat următori), fiind aproape toată viața funcționar financiar. În 1711 ajunsese secretar al Vistieriei Exterioare (vistieria statului otoman). În această calitate el a însoțit armatele Porții nu numai în campania menționată, ci și în cele din 1715 (în Moreea) și 1716 (împotriva Austriei), pentru fiecare din aceste misiuni întocmind câte un jurnal care prezintă amănunțit desfășurarea acestora de la început până la sfârșit. Nefiind o cronică oficială, martorul își ia unele libertăți în relatarea sa, inserând astfel ,,date foarte interesante privind starea de spirit și mentalitatea ostașilor și demnitarilor otomani, modul în care își privesc adversarii, *folclorul militar* (subl. ns.) creat și vehiculat în rândurile acestora etc.'' — motive suficiente pentru a aproba pledoaria lui Adrian Tertecel ca acest izvor documentar de primă mână să fie tradus cu prioritate în limba română.

La p. 829 — 833, Constantin M. Boncu, cercetător cunoscut al învățământului din județul Prahova, scrie despre *Ion Gherasim Gorjanu — un cărturar din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, traducător al legendarei *Halima sau povestiri antologești arăbești, pline de băgări de seamă și de învățături foarte frumoase și de mirare compuse în limba arăbească de prea învățatul derviș Abubechir* (4 vol., 1835 — 1838), iar după 1851 autor de calendare apreciate de cititorii vremii.

La rubrica ,,Note'' este recenzat volumul I din ,,opera de erudiție'' a prof. Bahaeddin Ögel dedicată *Mitologiei turce — Epopeile cu izvoare și explicații* (Ankara, 1989), iar la ,,Revista revistelor de istorie'' ne este semnalată publicația *Studia balcanica bohema-slovaca*, vol. III (Brno, 1987) conținând, între altele, și opt comunicări de etnografie și folclor susținute la simpozionul din 3 — 10 iunie 1986 organizat de Cabinetul de balcanistică și ungaristică de pe lângă Catedra de istorie și geografia Europei Centrale, sud-estice și răsăritene a Universității J. E. Purkyne din Brno.

P. Florea

ETNOLOGIA EUROPAE CENTRALIS, Brno, 1992

ETNOLOGIA EUROPAE CENTRALIS s-a născut, după cum se arată în introducere, din ,,necesitatea integrării Europei Centrale și de Sud-Est în restul Europei. Comunitatea europeană trebuie privită ca un întreg'' (p. 7).

Ideea unui astfel de periodic aparține unui grup de etnologi cehi, în frunte cu Jana Volfová. Acestui grup i s-a alăturat o serie de etnologi slovaci. În ciuda dificultăților economice, revista nefiind sponsorizată de nici o instituție științifică își propune, și reușește pe deplin, să adune în paginile sale o problematică variată, tratată cu o înaltă ținută științifică.

Scopul revistei este acela de a publica dezbateri teoretice asupra proceselor etnoculturale și a modului de viață al națiunilor din spațiul central și sud-est european. Totodată, tematica acestui număr se axează pe cercetări aplicative fundamentale, care pot și trebuie extinse în afara spațiului ceho-slovac, astfel încât inițiatorii revistei propun o cooperare internațională. În primul număr semnează personalități de marcă ale spiritualității ceho-slovace, precum : Václav Frolec, Sona Švecovà, Josef Vařeka, Alena Plessingerová, Jan Souček, Jiri Langer Bohuslav Beneš.

În articolul său, *Kulturni prostor střední a jihovýchodní Evropy : dimenze lidové kultury*, (Spațiul cultural al Europei Centrale), Václav Frolec încearcă să demonstreze că identitatea culturii populare trebuie pusă în legătură cu conceptul de unitate culturală, înțelegând prin aceasta unitatea în diversitate. Identitatea culturală a Europei este axată pe două coordonate principale : cultura antică și creștinismul. Una dintre rădăcinile culturii europene este cultura populară și agrariană.

Cultura europeană, parte integrantă a culturii universale, este în căutarea unei noi identități.

Sona Švecová în : *Etnografické skupiny a oblasti na Slovensku* (Grupuri etnografice și regiuni din Slovacia) conchide că trebuiesc recunoscute două categorii : 1) grupuri etnice și 2) regiuni etnografice.

Grupurile etnice se nasc din relațiile sociale dintre subiecții culturii populare, prin compararea componentelor culturale ale satelor vecine.

Regiunile etnografice sunt determinate de cunoașterea criteriilor corespunzătoare interesului teoretic al cercetătorului. Poreclele și cuvintele peiorative exprimă diferențele culturale mutuale dintre grupurile din satele respective în relație cu vecinii. Elementele dialectale, de îmbrăcăminte, devin un semn, un simbol sau chiar numele unui grup. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea au fost cunoscute astfel de grupuri : „Krekáči”,„trpáci” ,„sotáci”, ele existând și în prezent. Grupurile etnice, este de părere autoarea, sunt un exemplu important al autoaprecierii culturale și sociale.

Arhitecturii populare îi este dedicat studiul : *Smêry, výsledky a cíle báání o tradični stavební kultuře čseké vesnice* (Direcții, rezultate și scopuri ale cercetării construcțiilor tradiționale din satul ceh), autori : Josef Vařeka, Alena Plessingerová, care apreciază că în Cehia se fac cercetări de arhitectură populară de peste 100 de ani. Cercetarea teoretică este însoțită de cea aplicativă, acordându-se grijă deosebită pentru monumentele istorice și pentru selecționarea obiectivelor în vederea expunerii lor în muzeele în aer liber. Investigarea construcțiilor tradiționale trebuie făcută atât prin metode clasice (descriere, liste de inventar), cât și prin argumente istorice, etnologice, sociologice, filologice, psihologice, cu ajutorul cărora să fie analizate toate componentele casei, în dezvoltarea ei istorică (din Evul Mediu până în prezent).

Caracteristica studiilor contemporane trebuie să fie tocmai pluralitatea metodelor utilizate. Elementele constitutive ale locuinței sunt integrate în ansamblul relațiilor sociale și spirituale. O casă nu este un simplu obiect de cultură materială, ci un centru cultural. Sunt aplicate și metode semiotice, evidențiindu-se simbolurile casei rurale și semnele sacre. De asemenea, casa este pusă în relație cu obiceiurile cotidiene de muncă, hrană, igienă, odihnă, dar și cu evenimentele importante din viața de familie ori cu ritualurile de peste an. Autorii compară rezultatele obținute în landurile cehe și slovace cu cele din Europa Centrală și de Est.

O amplă și foarte documentată analiză se referă la schimbările survenite în ceremonialul de nuntă. Cercetătorul Václav Frolec în : „*Wedding Ceremony under Change. Situation in Czech lands*” (Schimbări în ceremonialul de nuntă în landurile cehe) constată că ceremonialul de nuntă cuprinde un număr de datini, obiceiuri, ritualuri și norme, care trebuie cercetate, din punct de vedere etnic, social — economic etc. Luând ca bază lucrarea lui Niederle Lübor, *Zivot starych Slovanú*, I,I, Praha, 1992, autorul menționează, cu ajutorul unuia dintre tabele (în total sunt 5), elementele importante ale nunții tradiționale și componentele sale invariabile. În alte două tabele, etnologul ceh stabilește momentele principale ale nunții contemporane, atât în mediul rural, cât și în cel urban. Sunt evidente, astfel, mutațiile care au survenit în ceremonialul nunții în landurile cehe. În tabelele 4 și 5 sunt subliniate aspectele variabile ale nunții tradiționale și ale cele contemporane. Investigarea de adâncime, făcută și cu ajutorul acestor tabele, îi permite autorului o serie de concluzii deosebit de importante. Dintre acestea notăm : printre componentele fundamentale ale nunții contemporane se disting și modele variabile, care permanent sunt puse în paralel cu cele tradiționale. Uneori, contextul ritual este înlocuit cu forme având un caracter oarecum amuzant. Nunta își pierde tot mai mult caracterul larg social, devenind tot mai restrânsă la cadrul familial, al prietenilor și al colegilor de muncă.

Nunta contemporană devine tot mai mult un sincretism între secvenţele tradiţionale şi cele actuale, tendinţa de simplificare fiind evidentă (mai ales în mediul urban). Desigur, ceea ce caracterizează păstrarea sau nu a tradiţiei trebuie pus şi în legătură cu regiunea în care ea are loc.

Jan Souček în articolul ,,*Dosud nezkoumaná lidová kultura*" (Domenii ale culturii populare, mai puţin cercetate) pune în discuţie unele categorii mai puţin investigate ale culturii populare ceho-slovace. Chiar dacă s-au făcut progrese în privinţa clarificării unor concepte de bază (etnografie, cultură populară) nu există studii sistematice, fapt care nu se datorează, în exclusivitate, condiţiilor politice din perioada 1948 —1989. Etnografia cehă trebuie să-şi recapete poziţia, scop ce nu poate fi atins decât prin cercetări interdisciplinare. O astfel de tendinţă, mai ales în cazul fenomenelor sociale şi a implicaţiilor lor, a existat în Boemia şi în Moravia cu peste 80 de ani în urmă. Autorul propune spre exemplificare studierea diacronică a grupurilor care cântă, dansează (dar nu în festivaluri organizate), folosesc diferite instrumente muzicale.

Jiri Langer în : ,,*Muzea v prirode na rozcestí*" (Muzeele în aer liber la răscruce), arătând că la 11 octombrie 1991 s-au împlinit 100 de ani de la înfiinţarea muzeelor în aer liber, se întreabă care va fi soarta acestora în viitor. Autorul încearcă să definească funcţiile unor astfel de muzee, aducând în discuţie diversele puncte de vedere. Astfel, după unii cercetători, muzeele în aer liber trebuie să prezinte atât aspecte ştiinţifice, cât şi comerciale. După alte opinii, muzeele în aer liber trebuie să fie dependente de tradiţie, pe care trebuie s-o respecte, dar să se bucure de binefacerile tehnicii : conservare intensivă, echipamente cu aer comprimat etc. În accepţia unor cercetători mai tineri, muzeele trebuie să redea o vedere vastă asupra culturii populare reflectând modul de viaţă al tuturor straturilor societăţii, fără nici o barieră.

Revista cuprinde şi prezentarea a doi etnologi de renume european : Antonin Václavík, Petra Bogatyreva, precum şi 4 recenzii.

Prin conţinutul său, deosebit de interesant şi de variat, prin accesibilitatea comunicării, fiecare articol fiind însoţit de rezumat în limba engleză, publicaţia se recomandă singură specialistului român.

Atât din Introducere, cât şi din parcurgerea materialelor, se poate trage concluzia că este necesară continuitatea revistei, în primul rând din considerente de informare între specialişti.

Regimurile totalitare şi-au lăsat amprenta (cum era de aşteptat) şi asupra culturii ori a ştiinţei, izolarea, lipsa de comunicare între oameni fiind una dintre sechelele notorii. Ori, tocmai acest handicap trebuie survolat pentru redobândirea identităţilor statale, dar şi individuale. Ce poate fi mai grăitor decât cuvântul introductiv al autorilor?" Chiar dacă contribuţia etnologilor cehi şi slovaci va fi precumpănitoare, va fi binevenită cooperarea internaţională a autorilor şi ne-ar face plăcere să publicăm studii ale cercetătorilor străini, scrise în una din limbile de circulaţie universală" (p.8). Revista poate fi consultată la Biblioteca Institutului de Etnografie şi Folclor.

Monica Budiş

PUBLICAŢII PERIODICE STRĂINE PRIMITE LA REDACŢIE

1. La redacţie au sosit trei numere (numerele 3 şi 4 din 1990 şi numărul 1 din 1991) ale revistei austriece trimestriale *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* care apare la Viena şi este editată de Asociaţia pentru etnologie (Verein für Volkskunde) fiind tipărită în editura proprie a acestei asociaţii.

Revista este structurată în următoarele patru părţi : 1. Studii şi comunicări ; 2. Cronica manifestărilor ştiinţifice (interne şi internaţionale), aniversări, comemorări ; 3. Recenzii ; 4. Cărţi sosite la redacţie. Ceea ce trebuie în primul rând remarcat în legătură cu economia revistei este importanţa acordată de editori amplei şi promptei informări a specialiştilor în diversele domenii ale culturii populare, prin spaţiul amplu (circa o treime din întreg numărul de pagini al fiecărui volum) acordat recenzării a numeroase cărţi şi reviste apărute în Austria şi în străinătate ca şi listelor de lucrări sosite la redacţie, care semnalează sute de titluri. În acest context subliniem slaba reflectare a literaturii etnologice româneşti recente, prin doar două titluri aparţinând Cătălinei Velculescu, respectiv, Ion Nijloveanu şi datoria pe care o avem de a trimite în mod regulat şi cu promptitudine volumele şi revistele de specialitate apărute în România pentru cunoaşterea în străinătate a propriei noastre producţii ştiinţifice.

2. S-a primit, de asemenea, numărul 35/1990 al unui anuar de etnomuzicologie — *Jahrbuch für Volksliedforschung* — editat de Arhiva germană a cântecului popular, sub îngrijirea binecunoscuților specialiști Otto Holzapel și Jürgen Dittmar, în excelente condiții grafice.

Cele mai multe dintre cele opt studii apărute în acest număr privesc aspecte specifice ale etnomuzicologiei germane dar sunt și altele care prin problemele teoretice și metodologie abordate (metodologia cercetării cântecului popular, arhivarea, editarea, transcrierea, reconstituirea muzicii populare) sunt de cel mai mare interes și actualitate pentru orice specialist. Dintre aceste studii de interes general semnalăm pe cel semnat de Max Peter Baumann, *Methoden und Methodologie der Volksliedforschung. Eine Anmerkung zur Verstrickung des Subjekts im Objekt der Zeit* (p.26 —33) și pe acela aparținând lui Ernst Schade, *Volkslied-Editionen zwischen Transkription Manipulation, Rekonstruktion und Dokumentation* (p.44 —64).

Remarcăm din nou grija redactorilor acestui frumos și interesant anuar pentru informarea cât mai completă a specialiștilor, materializată în spațiul amplu (110 pagini din totalul de 233 pagini al volumului) pe care-l dețin recenziile, notițele bibliografice și listele de lucrări primite la redacție. Din păcate trebuie să subliniem, din nou, absența totală a etnomuzicologiei românești între studiile și cărțile comentate sau cel puțin semnalate.

3. *Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde*, volumul 34/35 pe 1989/1990, este o publicație anuală de etnologie, aparținând Secției de etnologie renană a Institutului de istoria culturii locale a Universității din Bonn și Comisiei de etnologie a Westfaliei, din Münster. Editată în condiții grafice excelente și purtând girul unor nume consacrate ale etnologiei contemporane germane (profesorii Martha Bringemeier și Günter Wiegelmann de la Münster și profesorii H.L. Cox și Matthias Zender de la Bonn), anuarul este o oglindă a preocupărilor și direcțiilor de cercetare ale etnologiei germane actuale. Chiar numai simpla citire a titlurilor celor opt studii apărute în acest număr ne arată orientarea etnologiei germane spre teme de marcată interferență cu istoria și sociologia, spre studierea problematicii specifice etnologiei urbane, aceasta datorată tradițiilor școlii etnologice germane, dar și unor cauze obiective și anume dispariția culturii populare tradiționale, legate de țărănime și de viața satelor.

Între studiile publicate remarcăm pe acela semnat de Ruth-E. Mohrmann, *Volkskunde und Geshichte* (p.9 —25) important atât prin prezentarea cuprinzătoare a gândirii etnologice actuale pe plan universal, în special sub raportul etnoistoriei, prezentare susținută de o foarte bogată și recentă bibliografie, cât și prin evidențierea apropierii dintre etnologie și istoria culturii (în special în manifestările ei locale, regionale) și a ,,istoriei imediate'', concept folosit curent de istoriografia contemporană, de ,,noua istorie.''

Menționăm, de asemenea, studiul lui Michael Simon, *Der Storch als Kinderbringer* (p. 25 —39), care folosește o bogată bază documentară oferită de răspunsurile la chestionarul lansat pentru alcătuirea Atlasului etnografic german, pentru a comenta răspândirea și semnificația credinței în barza aducătoare de nou-născuți în spațiul de cultură german, furnizând și multe date pentru eventuale studii comparative.

În sfârșit, semnalăm studiul de etnologie alimentară a lui Ernst Helmut Segschneider, *Not kennt kein Gebot. Formen der Nahrungsbeschafung nach dem Zweiten Weltkrieg im Raum Osnabrück* ridicând interesante probleme de alimentație în perioadele de criză, tratate în perspectivă istorică, sociologică și etnologică.

Cornelia Belcin Pleșca

Breviar ● Breviar ● Breviar

● PROFESORUL GHEORGHE FOCȘA LA 90 DE ANI

Profesorul Gheorghe Focșa s-a născut la 15 octombrie 1903 în satul Rășcani, județul Vaslui. Și-a petrecut copilăria în casa natală și a urmat cursurile Liceului ,,Cuza Vodă'' din orașul Huși pe care l-a absolvit în 1926. După bacalaureat se înscrie la Facultatea de filozofie și litere (specialitățile sociologie, pedagogie și arheologie) și susține teza de licență în 1942, pentru ca în 1947, să devină doctor în istorie cu mențiunea ,,magna cum laude'' al Universității din București.

Încă înainte de 1947 funcționează ca asistent și conferențiar la Universitate, iar între 1948 —1978 va fi director al Muzeului Satului din București.

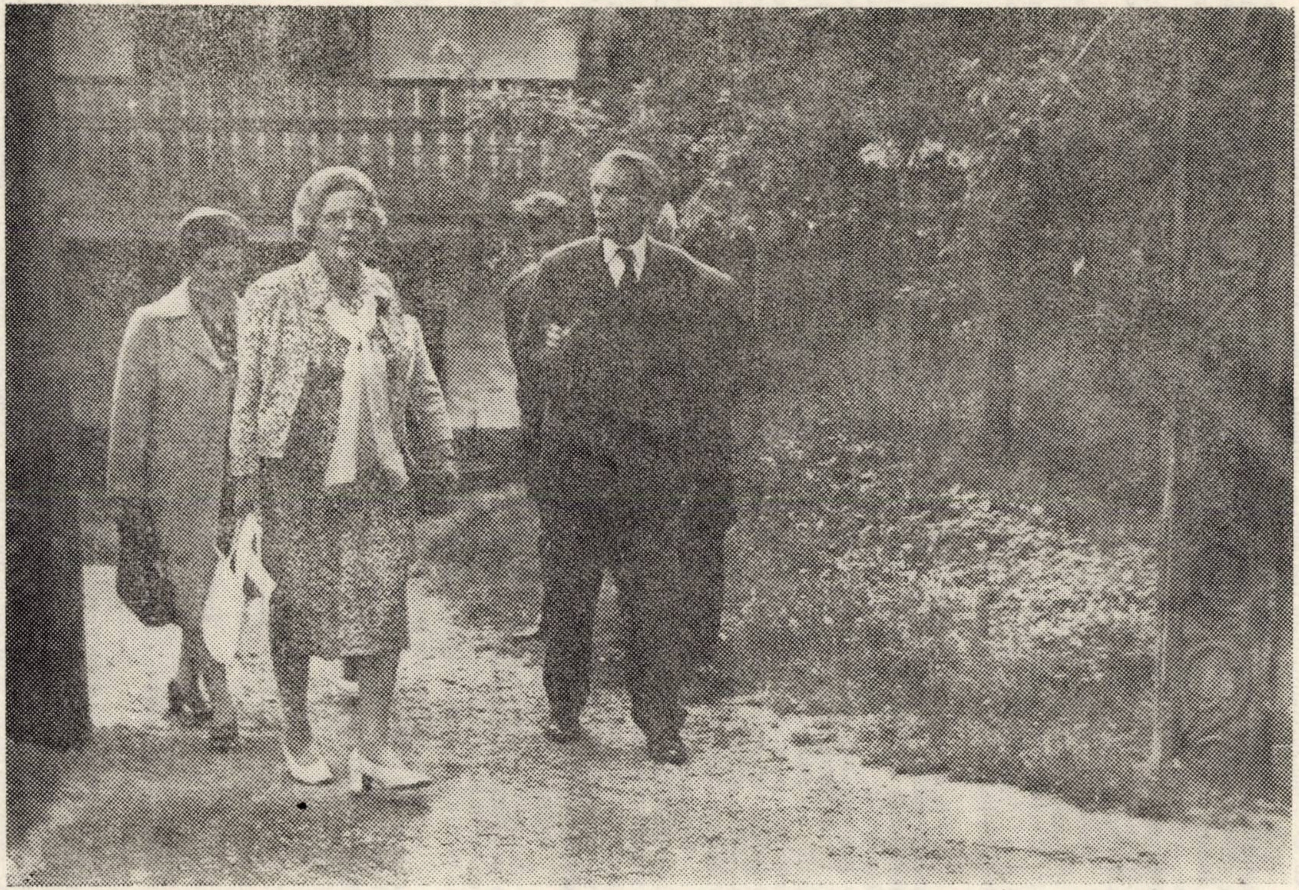

Pasionat de studiul culturii și civilizației rurale, Gh. Focșa și-a consacrat întreaga viaţă cercetărilor de teren, fiind implicat în mai toate cercetările etnografice organizate între anii 1950 —1978 de Institutul de Istoria Artei și de marile muzee etnografice.

În calitate de conferenţiar universitar la Institutul de Arte Plastice ,,Nicolae Grigorescu'' (1950 —1953, 1966 —1969) sau la Facultatea de Filozofie (1966 —1975) a împărtăşit cu generozitate studenţilor cunoştinţele sale, sădind în sufletul tineretului dragostea pentru moştenirea culturală.

S-a scris foarte mult până acum și se vor mai scrie multe despre Muzeul Satului. Subiectul a fost, este și va rămâne mereu actual — de vreme ce muzeul are toate premisele să dăinuie ca un adevărat monument al neamului —, tot mai îndrăgit de public. Indiferent din ce punct de vedere am privi ,,satul'' din șoseaua Kiseleff nr.28 —30 vom constata că la dezvoltarea și la dăinuirea lui, Gh. Focșa a contribuit în mod capital.

Prof. Dimitrie Gusti a conceput un muzeu sociologic, rezultat al cercetărilor de sociologie rurală efectuate de echipe multidisciplinare de specialişti și studenţi. Gospodăriile au fost populate de gospodari din zonele de origine care foloseau obiectele și uneltele din interioare.

În 1949, odată cu numirea prof. Gheorghe Focșa ca director, începe o nouă etapă în viaţa muzeului. Noul director participase la campaniile de cercetări monografice și la multe din activităţile culturale organizate de prof. Gusti. La organizarea Muzeului Satului Gh. Focșa a adus una dintre cele mai interesante gospodării din Moișeni — Ţara Oașului și o colecţie de 360 obiecte dintre care un număr mare de unelte.

La numirea sa ca director, Muzeul nu avea nici un cadru de specialitate. Constatând distrugerile provocate de faptul că monumentele au fost locuite, mai întâi de gospodarii din zonele respective, apoi de refugiaţii din Bucovina și Basarabia, prof. Gh. Focșa își dă seama că etapa ,,sociologică'' a Muzeului nu mai putea continua. Instituţia se afla într-o stare de conservare deosebit de gravă în momentul numirii sale. Monumentele aflate în apropierea Palatului Elisabeta, provenind din Basarabia fuseseră demolate. Interioarele se aflau într-o stare jalnică. Primăria municipiului București, considerând cu dispreţ monumentele din muzeu, amenința cu demolarea. Cui îi revenea, în aceste condiţii, rolul de a se opune puterii, de a restaura monumentele, de a completa patrimoniul în baza unui program coerent și eficient? Desigur directorului, care și-a asumat riscul și a rămas neclintit în convingerile sale privind importanţa Muzeului și valoarea sa de document probatoriu pentru istoria poporului român. Locatarilor Muzeului li s-au găsit alte locuinţe, s-au efectuat cercetări la teren și achiziţii pentru completarea inventarelor distruse, a fost începută evidenţa științifică a patrimoniului, au fost aduse monumente valoroase din zone nereprezentate în Muzeu. Patrimoniul s-a îmbogăţit și printr-un număr mare de fotografii și planșe.

Treptat muzeul a devenit o adevărată școală în domeniul transferării și restaurării monumentelor de arhitectură rurală în muzee în aer liber, o prezenţă muzeologică la nivel naţional.

Se poate spune că nici un etnograf nu s-a aplecat vreodată asupra acestei instituţii cu atâta dăruire de sine riscându-și sănătatea și, în unele momente, chiar libertatea, ca prof. Gh. Focșa.

Desigur, prof. D. Gusti și întreaga pleiadă de specialişti străluciţi din școala sociologică de la București : H.H. Stahl, M. Vulcănescu. T. Herseni, Victor Ion Popa și alţii au mari merite în ceea ce privește organizarea cercetărilor, ideea înfiinţării unui Muzeu al satului românesc și apoi realizarea lui.

Prof. Focșa s-a format la această școală iar prin activitatea depusă după 1978 poate fi considerat un al doilea întemeietor. Muzeul Satului, așa cum arată el astăzi, ilustrează, alături de concepţia Școlii sociologice, o viziune ce aparţine celui ce l-a condus timp de 30 de ani. Concepţia sa dovedește o cunoaștere profundă a satului românesc, o înţelegere a tot ceea ce a putut să însemne microcosmosul ţărănesc.

Atitudinea sa intransigentă faţă de necesitatea păstrării integrităţii și autenticităţii Muzeului, atitudinea sa serioasă, ţinuta și demnitatea sa au impus și celor mai înverşunaţi dușmani ai satului și implicit ai Muzeului. De câte ori s-a pus oare în discuţie, în deceniile '70 —'80 demolarea sau așa-zisa strămutare, exact în momentul în care, după ani de activitate laborioasă, Muzeul devenise o instituţie de valoare internaţională, organizat după cerinţele muzeografiei moderne? Este greu de răspuns, dar intervenţiile directe și indirecte, oficiale și subterane, apelul la personalităţi culturale care puteau interveni în oarecare măsură, făcute de directorul Gh. Focșa nu vor putea fi uitate niciodată.

În toţi aceşti ani prof. Gh. Focșa a dus o viaţă plină de sacrificii. Activitatea sa începea la ora 7 dimineaţa și se termina uneori seara târziu. Se simţea bine printre vizitatorii cărora le dădea cu plăcere explicaţii, îi plăcea să primească specialiştii preocupaţi cu organizarea de muzee în aer liber, să publice studii prin care să facă cunoscut Muzeul în ţară și în străinătate.

Ca director și specialist, a fost conștient că, prin bogăția și varietatea patrimoniului, vizitatorul este introdus în mijlocul unei lumi care, înainte de a deveni o lume istorică, a reprezentat cadrul de viață al strămoșilor, leagănul civilizației noastre.

Meritele deosebite ale prof. Dr. Gh. Focșa sunt recunoscute unanim pe plan național și internațional și au fost răsplătite cu numeroase ordine românești și străine printre care : Ofițer al Ordinului Tunisia, 1968 ; Cavaler clasa I-a al Ordinului ,,Trandafirul alb și leul finlandez'', 1969 ; Crucea pentru merit a Ordinului pentru merit al R.F. Germania, 1971 ; Cavaler al ,,Ordinului Vare Orange —Nassau'' din Olanda, 1975 ; Diploma de Onoare a Academiei Maghiare, 1981.

La împlinirea a 90 de ani se cuvine să-i mulțumim profesorului Gh. Focșa pentru întreaga sa activitate și să-i urăm ,,La mulți ani !'' *(Georgeta Stoica)*.

• PREMIILE ACADEMIEI ROMÂNE PE ANUL 1989

Continuăm, așa cum am făcut-o și în numerele anterioare, publicarea listei lucrărilor distinse cu Premiile Academiei Române. Lucrări din domeniul etnografiei și folclorului, dacă este cazul, sau din științele surori. De data aceasta premiile au fost acordate pentru lucrări apărute în anul 1989, și anume :

În domeniul științelor economice, juridice și sociologiei

• *Premiul ,,P. S. Aurelian''*

— Lucrarea : *Meditații economice eminesciene*
— autor : Vasile C. Nechita
— propusă de : Universitatea ,,Al. I. Cuza'' din Iași, Facultatea de Științe Economice
— referenți : acad. Vasile Malinschi, dr. Micu

În domeniul științelor istorice

• *Premiul ,,Vasile Pârvan''*

a) Lucrarea : *Porolissum. Un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman*

— autor : Nicolae Gudea
— propusă de : Institutul de Arheologie Cluj-Napoca
— referenți : acad. Dionisie Pippidi, dr. Ion Glodariu

b) Lucrarea : *Valeriu Braniște. Corespondență* (vol. III)

— autori : Gheorghe Iancu, Valeria Căliman
— propusă de : Institutul de Istorie Cluj-Napoca
— referenți : prof. dr. Cornelia Bodea, membru corespondent al Academiei Române ; dr. Gelu Neamțu

În domeniul filologiei, literaturii și artei

• *Premiul ,,Timotei Cipariu''*

— Lucrarea : *Enciclopedia limbilor romanice*
— autori : Mioara Avram, Jana Balacciu Matei, Alexandra Cuniță, Iancu Fischer, Cristian Ionescu, Coman Lupu, Sebastiana Popescu-Fischer, Sanda Reinheimer Râpeanu, Dana Sălișteanu-Cristea, Ion Toma, Mariana Tuțescu, Laura Vasiliu, Ioana Vintilă Rădulescu, Marius Sala

— propusă de : Institutul de Lingvistică Bucureşti.
— referent : acad. Ion Coteanu

• *Premiul ,,Bogdan Petriceicu Hasdeu"*

a) Lucrarea : *Opera vieţii. O biografie a lui I.L. Caragiale*

— autor : Marin Bucur
— propusă de : Institutul de Istorie şi Teorie Literară ,,George Călinescu"
— referent : acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga

b) Lucrarea : *După amiaza de sâmbătă*

— autor : Valeriu Cristea
— propusă de : prof. Eugen Simion, membru corespondent al Academiei Române
— referent : prof. Eugen Simion, membru corespondent al Academiei Române

• *Premiul ,,Ion Andreescu"*

— Lucrarea : *Brâncuşi*
— autor : Radu Varia
— propusă de : Secţia de Filologie, Literatură şi Arte
— referent : acad. Zoe Dumitrescu Buşulenga.

În acest an 1989, premiul ,,Simion Florea Marian", ,,pentru lucrări în domeniul folclorului, etnografiei sau artei populare", nu a fost acordat (*Al. D*)

• SCRISOARE DESCHISĂ

Către

PREZIDIUL ACADEMIEI ROMÂNE

Consiliul ştiinţific şi cercetătorii Institutului de Etnografie şi Folclor ,,C. Brăiloiu" al Academiei Române au luat cunoştinţă, cu nelinişte şi îngrijorare, de încercările şi presiunile ce se fac pentru trecerea unor institute de cercetare avansată şi fundamentală ale Academiei Române în subordinea unor ministere sau a altor organisme.

Preocuparea noastră este cu atât mai mare şi mai justificată cu cât avem deja o experienţă tristă când, în timpul regimului totalitar comunist, Institutul nostru a fost luat de la Academie şi trecut la fostul Consiliu al Culturii şi Educaţiei Socialiste. Ca urmare a acestei măsuri abuzive, potenţialul ştiinţific al Institutului a fost grav afectat şi diminuat, cercetarea fundamentală a fost în mare măsură abandonată, Institutul devenind o anexă a funestei manifestări ,,Cântarea României" ale cărei scopuri sunt prea bine cunoscute.

Academia Română a acordat, încă de la înfiinţarea sa, o atenţie specială sprijinirii şi promovării cercetărilor în domeniul culturii populare, situând această preocupare, dacă nu pe acelaşi plan, cel puţin imediat după Dicţionarul tezaur al limbii române şi publicarea documentelor istorice. Datorită programelor elaborate sub egida Academiei Române şi cu sprijinul ei ştiinţific şi financiar, România a conservat unul dintre cele mai bogate şi valoroase fonduri de material folcloric şi etnografic din lume, prin cunoscutele chestionare ale lui Al. I. Odobescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Densuşianu ş.a.m.d., prin înfiinţarea Arhivei de Folclor de la Cluj a Academiei Române, prin finanţarea culegerilor efectuate de cercetătorii Institutului de Etnografie şi Folclor din Bucureşti etc. De asemenea, sub egida Academiei Române au fost publicate lucrări fundamentale fără de care cunoaşterea culturii populare româneşti este de neconceput : monografiile despre basmele românilor, despre obiceiurile la naştere, nuntă şi înmormântare, despre credinţele, sărbătorile şi mitologia poporului român, colecţia ,,Din viaţa poporului român" (40 de volume), Colecţia Naţională de Folclor etc.

Decisivă s-a dovedit pentru dezvoltarea folcloristicii şi etnografiei româneşti, pentru cunoaşterea şi afirmarea ei în lumea ştiinţifică internaţională, tipărirea, sub egida şi cu sprijinul ştiinţific şi financiar al Academiei Române a unor publicaţii şi periodice care şi-au cucerit un binemeritat prestigiu : *Anuarul Arhivei de Folclor, Revista de Etnografie şi Folclor, Memoriile Comisiei de Folclor a Academiei Române, Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor ,,C. Brăiloiu" al Academiei Române* ş.a.

În prezent, Institutul de Etnografie şi Folclor ,,C. Brăiloiu" al Academiei Române elaborează sau finalizează o serie de lucrări fundamentale, de interes naţional : *Atlasul Etnografic al României* ; *Colecţia Naţională de Folclor; Civilizaţia populară românească.* Dicţionar enciclopedic ; *Istoria folcloristicii şi etnografiei româneşti.* Tratat ; *Academia Română. Preocupare şi interes pentru cercetarea, culegerea, tezaurizarea şi valorificarea folclorului românesc.* Lucrare monografică ; *ediţii critice* din opera unor înaintaşi de seamă ai folcloristicii şi etnografiei româneşti şi de materiale inedite aflate în Arhiva Institutului nostru ; Colecţia ,,*Studii şi documente etnografice"; Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc, Bibliografia* curentă *românească de folclor şi etnografie* etc.

Ori, în cazul, nepotrivit şi absurd după părerea noastră, al trecerii Institutului într-o altă subordonare decât cea a Academiei Române, toate aceste programe de cercetare şi lucrări, experienţa din trecutul nu prea îndepărtat ne-a dovedit că îngrijorarea noastră este justificată, vor fi sau abandonate sau orientate către alte direcţii şi scopuri.

Iată de ce, Consiliul Ştiinţific şi cercetătorii Institutului de Etnografie şi Folclor ,,C. Brăiloiu" îşi reafirmă dorinţa şi cererea de a rămâne în continuare în subordinea şi sub egida Academiei Române, sprijină, cu argumentele deja enunţate, eforturile conducerii Academiei Române de a păstra şi coordona în continuare activitatea şi institutele de cercetare avansată şi fundamentală, respinge categoric toate încercările, intervenţiile şi presiunile ce se fac pentru trecerea acestora în altă subordonare, fapt ce nu poate avea alte consecinţe decât o nouă dezorganizare şi bulversare a cercetării ştiinţifice româneşti.

Primiţi, vă rugăm, expresia înaltei noastre consideraţiuni.

Preşedintele Consiliului Ştiinţific
al
Institutului de Etnografie şi Folclor
,,Constantin Brăiloiu"
al
Academiei Române

Dr. *Vasile Vetişanu*

• INTERVENŢIILE DOMNILOR SENATORI EMIL TOCACI (P.A.C.) ŞI VASILE VETIŞANU (P.N.Ţ.C.D.) ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI

La data de 9 martie 1993, în şedinţa comună a Camerei Deputaţilor şi Senatului, au avut loc dezbateri asupra ,,Raportului privind activitatea Guvernului de la investire până în prezent" şi ,,Strategiei de reformă economico-socială a programului de guvernare", prezentate de primul-ministru, domnul Nicolae Văcăroiu, în şedinţa comună a celor două Camere din data de 4 martie 1993.

Două dintre intervenţii au, aşa cum se va putea deduce, legătură nemijlocită cu cercetarea academică şi cu scrisoarea deschisă, publicată în acest număr al revistei noastre, adresată Prezidiului Academiei Române.

Pentru a evita eventualele truncheri sau deformări reproducem, în întregime, cele două intervenţii marcând pasajele de interes prin mijloace tipografice specifice :

Intervenţia domnului senator EMIL TOCACI

,,Strategia pe care acum o analizăm conţine şi elemente liberale, pe care noi, evident, le acceptăm, trebuie să le aprobăm şi nici nu putem proceda altfel. În această strategie se fac simţite unele observaţii cu care, iarăşi, trebuie să fim de acord privind cauzele dezastrului economic în care se află ţara. De pildă, se vorbeşte de existenţa acelor ,,găuri negre cu efect energofag şi structural economico-deficitare". Se observă că, deşi s-a descentralizat proprietatea agricolă, nu s-au descentralizat mijloacele, utilajele, şi consecinţele apar ca evidente. Dar această strategie nu oferă soluţii aproape deloc, iar în anumite domenii chiar deloc.

Rămânând la exemplele pe care le-am înaintat, adică la industriile structural deficitare și energofage, nu este foarte clar cum se dorește asanarea lor, deși se vorbește de această asanare. Nu este, de asemenea, clar cum se va rezolva atât de importanta problemă a agriculturii.

În esență, există unele componente acceptabile în acestă strategie, dar nu se dau soluții privind traducerea în fapt a acestor elemente strategice corecte.

În plus, există însă, după părerea noastră, și elemente de strategie greu sau imposibil acceptabile. De pildă, se trece la instituționalizarea unei instituții, unei puternice și importante persoane juridice, dacă vreți, în afara și deasupra societății. În domeniul cercetării științifice, domeniu foarte important, deși multora li se pare că într-o criză ca cea de față ar trebui să fie privit ca element periferic, ei bine, în cercetarea științifică, atât de importantă pentru spiritualitatea și economia națiunii, alături de ministerul de resort, o persoană care operează administrativ este Academia Română. Mi se pare inadmisibil să instituționalizăm astfel de situații în care persoane juridice sunt în afara societății sau deasupra societății. Și de ce spun aceasta? Pentru că Academia nu depinde de nici un minister, prin urmare, Academia nu poate fi trasă la răspundere de Parlament și absolut de nimeni, dar operează în societate ca și când ar fi un minister. Un astfel de precedent este foarte periculos pentru eventuala sa extindere.

Apoi, constat că în ceea ce privește lupta împotriva corupției, a tâlhăriilor, a dezordinii generale existente în societatea românească, este abia schițată o pagină, o simplă pagină de palide deziderate. Or, criza noastră este în primul rând morală. Criza morală depinde mult de cea economică. Îmi veți spune — și, sigur, în mare măsură veți avea dreptate — că o dată cu rezolvarea problemelor economice se vor rezolva și cele morale. Nu este așa. Cea mai bună dovadă ne-o oferă state cu o economie extrem de echilibrată, prosperă și cu o mare, o dureroasă criminalitate. Ca urmare, lupta împotriva criminalității, lipsa pentru ordine în societate, pentru combaterea corupției, pentru tot ceea ce este murdar — și avem mult murdar — trebuie făcută energic, nu cu palide deziderate, nu cu un aparat care nu poate lupta, nu cu o justiție care se împiedică în legi inadecvate și, iertați-mă, în persoane nu întotdeauna doritoare să își facă datoria.

Mai constatăm o fiscalitate ucigătoare. Această fiscalitate poate avea consecințe și imediate, dar mai ales de perspectivă, pe care nu le putem numi imprevizibile, pentru că sunt previzibile și sunt foarte, foarte grave. Fără să mai lungesc vorba, toată lumea știe că o fiscalitate exagerată lovește producția, iar, dacă se bagă prea adânc mâna în buzunarul cetățeanului român și întreprinzătorului român, peste doi-trei ani nu vom mai avea buzunar în care să băgăm mâna. Acest lucru trebuie reținut.

Și în fine, dar nu în ultimul rând, noi suntem mirați și profund neplăcut surprinși de faptul că acest document se spune că nu implică nici o răspundere. Domnilor, iertați-mă, indiferent de ce spune articolul 113 al Constituției și indiferent de ce spune oricare articol al Constituției sau al oricărei legi. Guvernul este răspunzător de felul în care guvernează. Această afirmație este un truism, este un adevăr elementar și banal. Prin urmare, dacă ni s-a înaintat această strategie, acest document, și dacă ni se spune că el este supus analizei, dar nu este supus votului, întreb de ce atunci nu ni s-a trimis prin poștă, ca să luăm toți cunoștință de el. De ce îl dezbatem acum? De ce ne spunem părerea? Doar pentru ca Guvernul să ia notă de părerea noastră? Mi se pare total insuficient, și vă rog să reflectați nu numai la opinia pe care o exprim eu, în numele partidului meu, nu numai la opinia Parlamentului României, ci la opinia națiunii române".

Intervenția domnului senator VASILE VETIȘANU

,,Consider că programul de guvernare este generos, dar plutește în generalități. Este inegal, nu procedează la diferențieri. Referirile mele la Strategia de reformă a programului de guvernare au în vedere două probleme — cea a agriculturii și cea a culturii naționale, — privite din aceeași perspectivă, anume, a priorităților.

În problema agriculturii, programul nu dezvăluie cu claritate mecanismele prin care proprietatea particulară, singura care poate asigura succesul reformei, este garantată, nu doar protejată. Este nevoie să fie bine trasate mecanismele prin care proprietatea particulară este garantată și consolidată în continuare, la nivelul structurilor județene și locale, mai ales.

În sfera culturii naționale nu trebuie să mai spun că o țară mică se apără printr-o cultură mare, nu doar economic. Ne considerăm că suntem săraci. Am spus-o și în Senat, fără cultură vom fi și mai săraci.

În acest context cred că strategia de reformă trebuie să-şi impună ieşirea culturii noastre, a culturii naţionale, din impasul în care se află, acordând în mod prioritar un sprijin organizat pentru lucrările de anvergură pe plan naţional, reprezentative, care să ne definească.

Se spune în program despre subvenţionarea marilor instituţii de cultură. Care sunt acestea? Sperăm că nu vechile instituţii, care promovau acel nefericit festival!

Avem o tradiţie în ceea ce priveşte susţinerea marilor lucrări de anvergură. Aş aminti că aceste tradiţii nu au fost incluse în acest program de guvernare, ca de pildă faptul că Academia Română între cele două războaie mondiale a sprijinit publicarea a 40 de volume ,,din viaţa poporului român", lucrări de interes şi de valoare europeană, că în aceeaşi perioadă a fost susţinută o mişcare de valoare tot europeană, dar naţională — şcoala sociologică de la Bucureşti a lui Dimitrie Gusti şi în mod prioritar, iar toate aceste tradiţii au fost distruse de dictatura comunistă, după 1944.

Ele trebuie revigorate şi revitalizate în noul program de guvernare.

S-a vorbit, tot în programul prezentat, de fondul de subvenţionare pentru cultura scrisă. Unde este cultura nescrisă? Mă fac reprezentantul acestei culturi nescrise, care este cultura populară, cea dintâi cultură a unui popor, cultură întemeietoare, cultură programatică din care îşi trage seva această cultură scrisă.

S-a vorbit despre Academia Română aici, astăzi, de ce procedează ca un minister prin institutele de cercetare. Ţin să amintesc că Academiei Române i s-a făcut un act justiţiar după Revoluţia din 1989. Vă rugăm să lăsăm Academia Română să-şi revină, să-şi regăsească entitatea ei, ca cel mai înalt for de ştiinţă şi cultură al României. Vă rog să lăsăm Academia Română, să n-o mai demontăm, să n-o mai demolăm prin personalităţile pe care le-a avut şi care au fost strivite după 1944, şi să înţelegem că institutele de cercetări ale Academiei sunt onorate de faptul că sunt patronate de această instituţie, care este Academia Română.

Închei cu ideea că Academia Română nu poate fi un minister care astăzi este, mâine nu : Academia Română este Academia Română şi nu poate fi altceva". (Reprodus după ,,Monitorul Oficial al României", Partea a II-a, Dezbateri parlamentare, Anul IV, nr. 42, de miercuri, 10 martie 1993, pp. 10 — 11 şi, respectiv, 40 — 41).

ALIMENTAŢIA ŢĂRANULUI ROMÂN

Masa rotundă cu această temă a fost organizată de Societatea de Istorie şi Retrologie agrară din România, filiala Bucureşti, la 27 noiembrie 1992. Dezbaterea ştiinţifică a avut loc în cadrul Institutului de Etnografie şi Folclor — Bucureşti, *moderator dr. Georgeta Moraru.*

În *Cuvântul de deschidere*, prof. univ. dr. *Vlad Ionescu-Siseşti* a punctat cadrul discuţiei, abordând următoarele aspecte : reflectarea în alimentaţie a situaţiei economice a ţărănimii ; mutaţii în modul de alimentaţie ; posibilităţi de asigurare a unei diete corespunzătoare şi efectele sale asupra sănătăţii populaţiei rurale ; componentele fizice ale dietei şi calitatea dietei (calorii, grăsimi, proteine etc.) ; habitudini alimentare — produse, tehnici alimentare, forme de manifestare ; cod alimentar — ceremonial, ritual, magic, imaginar ; folclor. Aceste aspecte s-au dorit a fi analizate din perspectiva cercetărilor multidisciplinare : istorie, etnologie, economie, biologie, sociologie etc., bazându-se pe rezultatele cercetărilor efectuate asupra unor realităţi ce privesc o perioadă care cuprinde secolul al XIX-lea şi până în prezent.

La dezbatere au participat numeroşi specialişti interesaţi de problematica alimentaţiei ţăranului român, prezentând comunicări interesante şi inedite. *Georgeta Moraru*, în comunicarea *Cercetări interdisciplinare în domeniul modului de alimentaţie din mediul rural românesc*, insistă asupra necesităţii abordării acestei teme din direcţii de cercetare multi- şi interdisciplinare, pentru a putea surprinde specificul alimentar şi mutaţiile produse în modul de alimentaţie, pe parcursul secolelor XIX şi XX. S-a pornit de la discutarea concluziilor dr. Ioan Claudian, iniţiatorul unei asemenea metodologii, subliniind actualitatea concluziilor sale, enunţate în 1939, în volumul ,,Alimentaţia poporului român". Analizând modul de alimentaţie al ţăranului român, autoarea constată existenţa unui ,,model de subzistenţă agrar" tradiţional, caracteristic mediului rural românesc, ce poate fi considerat ca unul din criteriile de definire a specificului etnic, model socio-cultural cu valenţe rituale, simbolice, estetice etc.

Ofelia Văduva în comunicarea, ,,*Cotidian şi sărbătoresc în hrana ţăranului român*", relevă aportul modelelor culturale tradiţionale în definirea aspectului unitar cât şi a particularităţilor zonale în hrana ţăranului. A fost subliniată opoziţia cotidian-sărbătoresc prin diferenţierile ce privesc alimentaţia cotidiană caracterizată de simplitate, monotonie, echilibru, de alimentaţia de sărbătoare cu abundenţă, varietate, uneori excesivitate. O atenţie specială s-a acordat trecerii de la cotidian la sărbătoare, de la timpul profan la timpul sacru, trecere marcată prin două acte rituale ce ţin de domeniul alimentaţiei : ,,făcutul" pâinii şi sacrificiul unui animal — acte cu semnificaţie majoră în cultura populară românească.

Din cadrul Institutului de Etnografie şi Folclor au mai prezentat intervenţii : *Silvia Iosipescu*, *,,Alimentaţia tradiţională în satul Ucea de Sus, jud. Braşov"* ; *Elena Maxim*, *,,Mierea — în alimentaţia ţărănească"* ; *Germina Comanici*, *,,Alimentaţia în obiceiurile populare"* ; *Mariana Mardale*, de la Muzeul Ţăranului Român, a prezentat câteva *,,Puncte de vedere asupra alimentaţiei ţărăneşti"*, abordare modernă a unor eventuale implicaţii bioenergetice atât în alimentaţie, cât şi în gesturile ce însoţesc ritualurile din timpul meselor.

Informaţii bogate şi inedite au fost expuse în comunicările istoricilor : *Anca Ghiaţă* (Institutul de Studii sud-est europene), *,,Alimentaţia locuitorilor din Dobrogea la mijlocul sec. al XIX-lea"*, a românilor ce trăiau în regim de ,,raia" ; Zănescu Ionel (Muzeul de istorie şi artă — Bucureşti), *,,Aspecte privind alimentaţia ţăranilor din judeţul Iaşi în anii celui de al doilea război mondial"* ; *Rodica Tanţău* (Academia de Studii Economice) şi *Adina Berciu* (Arhivele Statului), *,,Posibilităţi de asigurare a alimentaţiei ţăranului român — bugetele ţărăneşti în prima jumătate a sec. al XX-lea"* ; *Constantin Mocanu* (Institutul Naţional pentru Românitate şi Românistică), *,,Cu privire la specificul alimentaţiei în prima jumătate a sec. al XX-lea"*, cum se reflectă în alimentaţie stratificarea socio-economică a ţărănimii.

Un deosebit interes a suscitat comunicarea prof. univ. dr. *Sebastian Dumitrache* şi a dr. *Adrian Albu*, *,,Aspecte din alimentaţia unor colectivităţi rurale (1980 — 1990)"*, de la Institutul de Igienă şi Sănătate Publică — Bucureşti, ilustrată cu planşe bogate în informaţii, culese din satele unor zone de deal, referitoare la modul de alimentaţie actual, carenţele sale, precum şi perpetuarea unor vechi modele alimentare.

Dezbaterea ştiinţifică pe marginea ,,Alimentaţiei ţăranului român" a fost urmată de numeroase discuţii care au reflectat interesul ştiinţific stârnit de această temă, care necesită a fi continuată şi adâncită prin studii multidisciplinare cu problematică convergentă (*Georgeta Moraru*).

● A VI-A EDIŢIE A ZILELOR ETNOLOGIEI EUROPENE COMPARATE

Continuând ritmul întâlnirilor anuale, Societatea Europeniştilor, în colaborare cu Noua Universitate Bulgară din Sofia, a organizat, în perioada 23 — 26 august 1992 (la Blagoevgrad — S-V Bulgariei), cea de a VI-a ediţie a Zilelor Etnologiei Europene Comparate.

Prin programarea periodică a unor reuniuni ale specialiştilor din domeniul etnologiei sau antropologiei care se ocupă de problematica Europei, Societatea Europeniştilor rămâne fidelă principalului ei obiectiv — stimularea cercetărilor comparatiste în optică multidisciplinară ce au drept scop reliefarea unităţii şi diversităţii culturii europene şi, totodată, ,,promovarea calităţii cercetării şi învăţământului într-o disciplină încă puţin dezvoltată şi a cărei actualitate apare clar la ora la care se manifestă dorinţa de a edifica unitatea europeană" (Société des Européanistes. Bulletin de Liaison, nr. 1, 1992, p. 2).

A VI-a ediţie a Zilelor Etnologiei Europene Comparate a reunit cadre didactice şi cercetători din Franţa, Grecia, Luxemburg, Bulgaria, Basarabia şi România. Cu această ocazie s-a ţinut şi adunarea anuală a Societăţii Europeniştilor şi a fost organizată o masă rotundă pe marginea problemelor Învăţământului Etnologic în ţările din Estul Europei şi a rolului antropologiei în actualitate.

Tema reuniunii ştiinţifice ,,*Se mettre à table*" (Aşezarea la masă) se circumscrie interesului crescând al cercetărilor antropologiei contemporane pentru problemele alimentaţiei — sistem complex în care consumarea hranei, parte constitutivă a sistemului, poate releva aspecte caracteristice culturii unui grup uman.

Luând ca punct de plecare masa, considerată categorie conceptuală pe baza căreia se poate cunoaşte şi înţelege mai bine viaţa omului, participanţii au prezentat o problematică bogată privind opţiunile alimentare şi comportamentul la masa cotidiană rituală, ceremonială sau festivă.

S-a relevat ideea că masa — ca timp şi spaţiu al întâlnirii oamenilor — este favorabilă actului comunicării prin crearea acelei comuniuni spirituale necesare apropierii între oameni. Totodată s-au relevat idei legate de masă ca timp şi spaţiu al comunicării cu transcendentalul sau cu strămoşii plecaţi în ,,lumea de dincolo".

Comunicările au evidenţiat multiplicitatea funcţiilor mesei. Depăşind funcţia predo, minant nutritivă a mesei cotidiene, masa de sărbătoare este un cumul de funcţii sociale, rituale-ceremoniale sau festive, rolul ei fiind central în suita secvenţială a sărbătorilor din viaţa omului.

Tematica reuniunii a fost împărţită în 5 secţiuni : ,,Uzanţe şi obiceiuri alimentare de-a lungul timpului", ,,Mese cotidiene", ,,Banchete rituale şi festive", ,,Ofrande şi sacrificii rituale" ,,Coduri alimentare şi modele cosmice".

Abordarea transformărilor în timp a opţiunilor alimentare ale popoarelor europene s-a făcut prin analiza pe verticală a practicilor şi obiceiurilor integrate în modele de hrană specifice. Imaginea celuilalt, aşa cum o receptau călătorii medievali, sau imaginea sinelui, reieşită din contemporane cercetări de teren — ca metode de analiză a fenomenelor — au oferit ocazia prezentării unei diversităţi de practici alimentare uzuale, rituale, ceremoniale sau festive din diferite ţări europene. Intervenţiile au pornit din antichitate — de la traci (Ivan Marazov — Sofia, *Quand les femmes, s'en ivrent*), greci şi romani, (Eleonora Skouteri-Didaskalou — Salonic, *Eating toghether, keeping a part*) aducând apoi, în discuţie, aportul culturii bizantine şi al celei otomane în evoluţia modului de alimentaţie (Plamen Mitev — Sofia, *Les manières de tables de la cour ottomane*, Bernard Lory — Paris, *L'impossible banquet ottoman*), până la formele evoluate de la curtea regală în timpul lui Ludovic XIV (Marie France Noel — Paris, *Manger à la cour du Roi - Soleil*).

Cercetarea meselor cotidiene (Marion Hamon — Paris, *Manger au quotidien d'après les fonds du Musée National des Arts et Tradition Populaires à Paris : objets et pratiques ;* Katerina Kopaka — Rethimno, *Habitudes alimentaires dans une région de montagne en Grèce centrale, I — choix alimentaires quotidiens*) au evidenţiat interdependenţa între exigenţele fiziologice ale omului şi multiplele condiţionări ale mediului înconjurător : natural (cu resurse specifice zonal), socio-economic (cu diferenţieri datorate ocupaţiilor sau resurselor materiale diferite), cât şi cultural.

Integrarea dimensiunii ecologice în cercetarea hranei omului, de mare actualitate în antropologia americană, a fost, de asemenea, în atenţia participanţilor (Zoe Margaris, Nikos Margaris — Mythilène, *Traditional eating habits during Christmas and the New Year in Greece : an ecological explanation*).

S-a remarcat multiplicitatea funcţiilor mesei, cu accente asupra ospitalităţii ca valoare morală şi culturală (Marianne Mesnil — Bruxelles, Vintilă Mihăilescu — Bucureşti, *La table sans dessus dessous, ou la mé-prise de l'autre*). Funcţiile mesei au reieşit cu pregnanţă indiferent de spaţiul în care ea se desfăşoară — pe pământ (Ofelia Văduva — Bucureşti, *Au repas, à même la terre*) sau în cadru festiv (Grigoras Nikolakakis — Mythilène, *Habitudes alimentaires dans une région de montagne en Grèce Centrale — II Manières des tables festives et rituelles*).

Semnificaţiile banchetelor rituale şi festive şi, în cadrul lor, semantica alimentară ce se referă la medierea comunicării şi captarea bunăvoinţei în relaţiile cu misterioasele forţe supranaturale şi cu strămoşii au fost teme amplu dezbătute (Sanda Larionescu — Bucureşti, *Se mettre à table avec les morts;* Vassil Garnizov — Sofia, *Réorganisation du monde au banquet funéraire;* Tania Boneva — Sofia, *La table des saints* ; Zamfira Mihail — Bucureşti, *Les plats aux cereales : traditions et terminologie balkanique* ; Varvara Buzilă şi Eugen Bîzgu — Chişinău, *Pomul de înmormântare în Bucovina*).

Studierea ofrandelor şi, mai ales, a sacrificiului de animale ca secvenţă importantă a sărbătorilor calendaristice a evidenţiat, pe lângă numeroase semnifcaţii rituale, un fenomen cultural comun ţărilor Europei, şi anume reconcilierea bisericii cu tradiţia populară prin preluarea şi adaptarea la religia creştină a unor obiceiuri şi sărbători precreştine (Krasimir Stoilov — Sofia, — *Offrandes alimentaires aux saints patrons des sanctuaires*, Zeta Papagueorgopoulou — Salonic, *Le kourban à Goumenisa, Grèce du Nord*, Ivanitchka Gueorguieva — Sofia, *La table des femmes mythiques samodivi*, Lioubomir Mikov — Sofia, *La visite des démons et le voyage des âmes*).

Abordarea hermeneutică a problemelor legate de alimentaţie prin corelarea unor aspecte ale vampirismului cu tehnici alimentare (Georges Drettas — Paris, *La femme tendre et le grain bouilli*) sau a credinţelor referitoare la furatul laptelui cosmic legate de practici vrăjitoreşti (Assia Popova — Paris, *La quintessence des aliments : le lait cosmique*) au subliniat diversitatea de interpretări ce pot fi date elementelor componente ale sistemului alimentar.

Nu au lipsit nici analize etimologice ale termenului masă în diverse limbi europene, apelându-se şi la metoda paleontologiei lingvistice (Jean-Claude Muller — Luxembourg, *Propos étymologiques autour de la table*).

Cea de a VI-a ediţie a Zilelor Etnologiei Europene Comparate, desfăşurată în cadrul ospitalier al Universităţii Americane din Bulgaria (cu sediul în Blagoevgrad), a fost o manifestare ştiinţifică de înaltă ţinută, care a reuşit să reliefeze aportul etnologiei alimentaţiei în conturarea identităţii culturale a popoarelor europene, să reliefeze elemente ce diferenţiază aceste popoare dar şi elemente ce le unesc. Demersul comparativ în comentarea acestui complex fenomen cu semnificaţii atât în plan material cât şi în cel spiritual, a fost util sublinierii sensului evolutiv al culturii europene de-a lungul timpului *(Ofelia Văduva)*.

● DIN ACTIVITATEA ASOCIAȚIEI FOLCLORIȘTILOR ȘI ETNOGRAFILOR TELEORMĂNENI (A.F.E.T.)

În anul 1992 A.F.E.T. a realizat, între alte activități, două cercetări în teren în care a urmărit aspecte ale conculturației româno-bulgare. Pentru aceasta, un colectiv de cercetare (Petrică Beceanu-coregrafie ; Sivu Tudor-etnografie ; Alexandru Claudiu-valori creștine și păgâne ; I. Chivu-datini, credințe, drept cutumiar) s-a deplasat în comuna teleormăneană Izvoarele a cărei populație (români și bulgari) e bilingvă.

Aici s-a reținut un bogat material etnografic și coregrafic și s-au cercetat datini și obiceiuri de peste an. Materialul adunat (fotografiat sau înregistrat pe casete audio) vizează *Babindenul*, *Zărizanul Viilor*, *Lăzărițele*, *Punuda*, *nunta* și *munca câmpului*.

Pentru fundamentarea unor concluzii, pentru cunoașterea gradului de conservare și performare, pentru inventarierea patrimoniului viu, la invitația *Asociației Valahilor din Bulgaria*, același colectiv de cercetători s-a deplasat în zona Vidin, în etniile de valahi și pe parcursul a două zile au cercetat localitățile Tianov, Gânzovo, Kosovo și Vârf.

Aici cercetătorii teleormăneni au găsit informatori și performeri uimitor de comunicativi și de-a dreptul inepuizabili : Sevastița Petrova Marinova (69 ani), Nevena Marinova Florova (66 ani) sau Milana Gheorghiva Radulova (72 ani), toate din Tianov ; Sloveica Krumov Ivanov (41 ani) din Kosovo ; Liubimca Liubomirova Toranova (40 ani) și Țvetcar Danov (75 ani) din Vârf.

În 1993 A.F.E.T. a continuat investigațiile în satele Pietroșani, Scrioaștea, Calomfirești și pe malul drept al Dunării, în sate cu populație mixtă, de români și bulgari, pe urmele unui erou de baladă, Stoian Vijelie (*Iulian Chivu*).

● BIBLIOTECA LUI OVIDIU BÎRLEA

Ca unul dintre aceia care l-au cunoscut mai bine pe Ovidiu Bîrlea, ca unul care i-am editat câteva cărți și i-am trecut de mai multe ori pragul casei sale (redusă la o singură cameră) din Sfinții Apostoli, nu și al garsonierei (din str. C. Brâncuși) ce-i fusese repartizată după ce cartierul unde era situată prima sa locuință a fost în întregime demolat, știu că avea o bibliotecă de invidiat, alcătuită din cărți rare, românești și străine, că avea, de asemenea, numeroase manuscrise și prețioase scrisori (dacă ar fi să le amintesc doar pe cele primite de la Mircea Eliade).

După moartea marelui folclorist, fratele acestuia, monseniorul Octavian Bîrlea a avut ideea (noi o socotim neinspirată) de a-l însărcina pe un coleg de liceu (nu și prieten !) al lui Ovidiu Bîrlea, Albin Marcu, de a se ocupa cu trimiterea, la Blaj (iarăși o idee pe care nu o înțelegem), a bibliotecii și a întregii arhive a lui Ovidiu Bîrlea. Trecem însă peste opinia noastră privind omul pe care l-a ales monseniorul Octavian Bîrlea și constatăm — cu imensă tristețe — că după trei ani de la moartea lui Ovidiu Bîrlea biblioteca sa n-a ajuns acolo unde a hotărât monseniorul Bîrlea. (*Iordan Datcu*)

● IN MEMORIAM RODICA FOCHI

RODICA FOCHI, soția regretatului Adrian Fochi, a trecut în neființă în noaptea de 12 spre 13 noiembrie 1992, la București. S-a recăsătorit cu Adrian Fochi în anul 1955 și i-a fost acestuia, tot timpul, o discretă colaboratoare, mărturie stând dedicațiile ce i le-a făcut soțul său pentru ,,ajutorul lucid și competent”, pentru că l-a ,,asistat permanent în procesul de elaborare” a lucrărilor sale. Bibliograf la Biblioteca Academiei Române, Rodica Fochi a contribuit la alcătuirea unor însemnate lucrări : *Bibliografia etnografiei și folclorului românesc ; Bibliografia Mihai Eminescu 1866 — 1970* volumul I, *Opera ; Bibliografia românească modernă*. A alcătuit și tipărit de asemenea, bibliografia operei lui Adrian Fochi (*Iordan Datcu*).

Rubrică organizată
de **Al. Dobre**

GH. N. DUMITRESCU-BISTRIȚA

(15 septembrie 1895–3 februarie 1992)

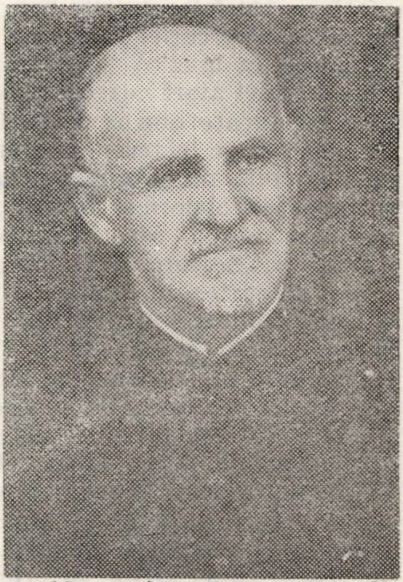

La 3 februarie 1992 s-a stins în tăcere preotul și învățătorul Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, venerabilul truditor pe ogorul folcloristicii românești. S-a dus și el, după o scurtă dar grea povară a bătrânețelor neputincioase, după ai noștrii : Artur Gorovei, Tudor Pamfile, Theodor Bălășel, C. Rădulescu-Codin, N. I. Dumitrașcu, Ion I. Popescu, Gh. Ciaușanu, Gh. Bobei, cândva prieteni și colaboratori de frunte ai *Izvorașului* mehedințean.

Folcloristul s-a născut la 15 septembrie 1895, în comuna Bistrița din județul Mehedinți și aici va rămâne, cu excepția câtorva luni, tot restul vieții sale ; până la 97 de ani. După absolvirea școlii primare din comuna natală și a câtorva clase la liceul „Traian" din Turnu Severin, elevul Gh. N. Dumitrescu va trece mai întâi la seminarul teologic de la Mănăstirea Bistrița-Vâlcea (1909–1912) și apoi la seminarul teologic de la Râmnicu Vâlcea (1912–1916), timp în care va culege folclor și va pune la cale editarea unei publicații axată pe problematica culturii noastre populare. Ne-am întrebat adesea : să fi încolțit această idee în mintea tânărului teolog datorită perpetuării memoriei lui Anton Pann ca profesor de psaltichie, editor și răspânditor de carte „poporană" între zăbrelele seminarului vâlcean, prin târgurile și pridvoarele mănăstirilor vâlcene?

Nu este însă bine cunoscut momentul în care învățătorul școlii din satul Cârjei (la 7 km de Bistrița natală) Gh. N. Dumitrescu devenea tot mai hotărât în planul său de a edita o revistă de folclor. Ca oaspete al familiei Olimpia și Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, în câteva rânduri, am putut reține, cu interes cuvintele prin care interlocutorul nostru își definea astfel începutul preocupărilor de editor al creației artistice populare. *„În drumul meu de la Cârjei, către casă treceam zilnic prin pădurea „Bistrița" și acolo, mai de fiecare dată, mă opream la un izvor ; mai citeam, îmi puneam în ordine însemnările zilnice, verificam unele cântece puse pe note dar și îmi făceam mereu planuri în vederea apariției unei reviste de folclor. Aici, în susurul apei, m-am hotărât ca viitoarea mea publicație să poarte numele de «Izvorașul». În acest laborator, cu sprijinul soției mele, învățătoarea Olimpia Dumitrescu, voi îndeplini toate slujbele necesare într-o redac-*

REF, tom 38, nr. 5, p. 545–553, București, 1993

ție și anume : cartograf, desenator, redactor, administrator dar și multe alte atribuții pe care astăzi la socotim a fi « de corvoadă ».“

Este pertinent să arătăm că momentul apariției *Izvorașului* s-a desprins din atmosfera și entuziasmul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, ca apoi respectabila revistă de folclor muzical să dăinuiască timp de 21 de ani (1919—1940), munca redacțională și sacrificiul material dovedindu-se a fi nelimitate. De altfel, *Izvorașul*, va remarca Ovidiu Bîrlea, s-a definit „față de celelalte reviste prin încercarea de a cuprinde aproape întregul domeniu al creației folclorice, alături de literatura populară apărând în coloanele ei muzică populară, precum și mostre de plastică populară. Curajul unei atari întreprinderi a izvorât în primul rând din firea talentată a conducătorului revistei. Bun muzician, putea nota melodii populare cu toate că se instruise numai la seminar [. . .] Se poate chiar spune că muzica populară și ornamentația populară au avut întâietate față de restul creației folclorice, nu atât prin spațiul tipografic, cât prin atenția cu care era urmărit repertoriul celor dintâi“ (*Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 400—401).

Întreprinzător, dotat cu un simț pronunțat al calităților firii umane, Gh. N. Dumitrescu-Bistrița va apela, ori de câte ori va simți nevoia, la specialiștii și pasionații timpului atât pentru materialele necesare spațiului în revistă dar mai ales pentru limpezirea unor aspecte metodologice cerute de munca de culegere și valorificare a folclorului românesc, în sincretismul său specific. Să ne reamintim, în acest sens, de colaborarea cu muzicienii D. G. Kiriac, George Breazul, Timotei Popovici, Mihail Vulpescu, Ilarion Cocișiu și nu în ultimul rând cu Alexandru I. Zirra, cel care între anii 1921—1922 va influența pozitiv modul de a culege, prelucra și răspândi folclorul muzical. Din nota inserată în *Izvorașul* (nr. 1—3, 1921) aflăm, în principal, că revista va apare *Sub conducerea D-lui Gh. N. Dumitrescu-Bistrița cu binevoitorul concurs al D-lui Alex. Zirra, profesor de armonie* [la Conservatorul de muzică din] *Iași* și va continua să publice atât materiale din sfera muzicii populare dar să ofere și spațiu pentru : *1. Articole în legătură cu muzica populară, muzica cultă, muzica românească și muzica străină, muzica instrumentală, coruri și societăți corale, instrumente și mijloacele de a cânta ale poporului nostru și ale altor popoare, evoluția cântecului popular și influențe*[*le*] *din afară, educația morală, religioasă și patriotică prin muzică, muzica în armată ; 2. Discuții, observări, aprecieri și păreri asupra adunării cântecului din popor, asupra selectării, armonizării, introducerii cât mai mult în școală și în armată ; 3. Observări asupra serbărilor populare sătești, rolul muzicei la acele serbări, organizarea lor. Succesul și insuccesul lor, supravegherea lor, rolul lor în viața satelor, precum și educația ce se face prin ele poporului, legătura între muzică și serbări, etc ; 4. Piese de teatru pentru țară în special comedii ; 5. Cântece din popor, fără muzică ; 6. Excursiuni, însemnătatea lor și rolul muzicei în excursiuni ; 7. Jocuri naționale și jocuri de copii, studii asupra lor ; 8. Crâmpeie din viața de la țară : obiceiuri, datine, șezători, serbări școlare, cercuri culturale, case de citire și orice activitate culturală și educativă la cari aduce contribuție și muzica. . .*

În prelungirea acestei idei, Gh. N. Dumitrescu-Bistrița se va lansa și pe făgașul editării unor broșuri și culegeri din cele mai diverse domenii ale folclorului, atrăgând atenția, de fiecare dată, că școala, biserica și instituţiile de toate gradele au nevoie de o temeinică învăţare muzicală altoită pe trunchiul secular al melosului nostru popular. Va cere, în această idee, colaboratorilor de a fi sprijinit în alcătuirea de : *1. Cântece româneşti cari cuprind cântece patriotice şi populare, pe o voce şi două voci, format portativ ; 2. Scoaterea unor cărticele pentru popor cu cântece patriotice şi populare, cântece fără muzică, curate ca sentimente şi bine îngrijite ca formă. Răspândirea lor intensă ; 3. Publicarea bilunară sau lunară de doine şi cântece româneşti, aranjate de cei mai buni profesori de muzică pentru voce şi pian; 4. Cărţi poştale pe care să fie tipărite doine şi cântece patriotice sau cântece populare, răspândirea prin şcoale, armată, sate şi librării ; 5. Publicarea unei liturghii pentru şcoala primară pe 2 voci, pe 3 voci ; 6. O bibliotecă muzicală care să producă bilunar sau săptămânal câte o cărticică de 32 pagini cu cântece numai populare, culese din popor ; 7. Un volum care să cuprindă jocurile naţionale cu descrierea mişcărilor lor ; 8. Un calendar enciclopedic muzical anual. Un repertoriu de muzică, conţinând cele mai frumoase coruri româneşti, coruri străine, precum şi bucăţi din opere străine.*

Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa nu a lucrat numai pentru *Tezaurul de la Bistriţa* sau pentru alte două publicaţii cu apariţie efemeră *(Opaiţul satelor* şi *Alarma satelor)* ci a şi colaborat la multe alte activităţi din ţară. Prezentând *Arhiva Fonogramică a Ministerului Instrucţiunei, Cultelor şi Artelor* (1927—1941) George Breazul va nominaliza printre cei care au contribuit la îmbogăţirea fondului documentar al acestei instituţii pe Tiberiu Brediceanu, Sabin V. Drăgoi, Al. Zirra dar şi pe părintele Gh. N. Dumitrescu din Bistriţa Mehedinţiului. În acelaşi timp folcloristul va trimite articole şi culegeri de versuri populare la diferite publicaţii din ţară precum : *Apostolul*, *Cultura poporului*, *Comoara satelor*, *Cuvântul nostru*, *Danubius*, *Doina*, *Duminica poporului*, *Gorjanul*, *Izvoraşul* (Râmnicu Vâlcea), *Înainte*, *Muscelul nostru*, *Nădejdea*, *Neamul românesc pentru popor*, *Poporul românesc*, *Ramuri*, *Răsăritul*, *Revista Asociaţiei învăţătorilor Mehedinţiului*, *Suflet oltenesc*, *Şcoala Mehedinţiului*, *Viaţa*, *Viitorul*.

La capătul acestor eforturi cărturăreşti meritele sale nu au întârziat a fi recunoscute atât în ţară cât şi în străinătate : Bulgaria, Franţa, Grecia, Iugoslavia, SUA, Ungaria, pentru ca Ramiro Ortiz să observe după ce va citi câteva din exemplarele *Izvoraşului*, că « E mare păcat că în Italia cei ce se ocupă cu folclorul literar n-au cunoştinţe muzicale necesare şi cei ce se ocupă cu folclorul muzical n-au destulă cultură literară » (Serafim Duicu, *Ramiro Ortiz şi folcloristica românească*, în *Steaua*, Cluj, nr. 12, 1967, p. 97—98). În acelaşi timp, ,,Mulţi tineri, chiar şi mai în vârstă, au început să culeagă folclorul literar, muzica populară şi atâtea numeroase date legate de arta noastră ţărănească de o varietate stilistică impresionantă, tocmai datorită îndemnului inovator şi perseverent al *Izvoraşului*. . .A dat noi impulsuri—se spune în acelaşi loc—unei tradiţii de o deosebită trăinicie, iar prin culegerile realizate a vehiculat contururi sufleteşti în care găsim densităţile unui cald şi autentic umanism la noi'' (Ion Apostol Popescu, *Reviste de altădată : ,,Izvoraşul''*, în *Tribuna*, Cluj, nr. 23, 1969, p. 2). O astfel de desfăşurare sufletească şi practică, sprijinită pe existenţa *Izvoraşului*, se poate identifica, parţial, şi în apariţia altor reviste cu profil asemănător : *Comoara satelor* de la Blaj (director, Traian

Gherman), *Hunedoara noastră* (director, Nicolae M. Isac) şi, ceva mai palid, în *Plaiuri săcelene* (redactor, Victor Tudoran).

Un segment al preocupărilor folcloristice şi editoriale susţinut de Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa a fost şi cel acordat culegerilor şi întocmirii de repertorii destinate şcolii, în special. Atent la nuanţarea cântecului popular în diferite medii sociale, în chiar primul an de apariţie al *Izvoraşului*, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa va pune în circulaţie broşura, *Cântece patriotice şi populare*, din a cărei prefaţă reţinem observaţia : ,,Mişună atâtea cântece stricate printre şcolarii de la ţară, cei de la oraşe, fete, flăcăi şi soldaţi, că auzindu-le te revoltă şi-ţi ridici glasul" ; de aceea, pentru a cinsti faptele eroice înscrise pe câmpul de luptă de la Mărăşeşti, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa îşi va îndemna colaboratorii : ,,Acei ce ştiţi cântece din război să le trimiteţi ca să fie publicate în interesul României Mari" iar în *Prefaţa* primei culegeri de *Cântece populare* din 1919 îşi va face cunoscut tonul său antonpannesc : ,,Iubite, frate cititor ! Visul nostru s-a împlinit ; Românul tresaltă de bucurie şi-i mândru de neamul, de ţara, de voevodul său Ferdinand, de portul său fermecător, de cântecul său românesc în care el şi-a depus tot dorul şi chemarea, jalea, dragostea, vitejia, curajul. *Cântă, frate, cântă româneşte, căci cântecul e rupt din inimă şi cel ce nu cântă, nici inima nu-i bate*".

După cât i-a fost în putere, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa s-a manifestat şi în direcţia impunerii cântecului popular, ca material de studiu, în învăţământul românesc. Contactul cu D. G. Kiriac, George Breazul, Al. Zirra, Timotei Popovici, Ilarion Cocişiu i-a fost benefic şi substanţial. Dovedind deschidere pentru metodologia culegerii creaţiei populare, folcloristul mehedinţean va propune pentru didactică o posibilă variantă, poate mai adecvată decât altele privind însuşirea melosului popular autohton : ,,Totuşi, ţinând în seamă cum se învaţă cântecele în popor, vom aplica şi la şcolari acelaşi mijloc de învăţare. La majoritatea cântărilor nu vom premerge melodiei învăţarea poeziei, ci mergem de-a dreptul cu predarea melodiei şi versurilor şi în urmă prin exercitări de repetire, vom învăţa cu şcolarii şi viersurile ce le formează acest cântec, dând apoi explicaţiile necesare asupra cuvintelor neînţelese şi ca aplicare se pot da sfaturi şi poveţe asupra cuprinsului cântecului" (*Cântece patriotice şi şcolare pe 2 voci*, Bistriţa Mehedinţi, Tipografia *Izvoraşul*, 1933).

Încetarea apariţiei revistei *Izvoraşul* (cu nr. 2 din anul 1940) îi va înlesni folcloristului definitivarea unor studii şi culegeri ajunse în manuscris. În acest răstimp, de peste 50 de ani, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa va publica 200 *Doine, cântece şi strigături din Oltenia* (apărute în *Folclor din Oltenia şi Muntenia*, vol. III, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p. 203—288) despre care redactorul de carte, distinsul folclorist Iordan Datcu, va nota într-o concisă frază caracteristică : ,,Având valoare antologică, cele 200 de cântece, care alcătuiesc prezenta culegere, reprezintă o selecţie riguroasă din caietele culegătorului... elocventă pentru exigenţa care a prezidat în activitatea sa îndelungată de strângere a comorilor liricii populare". Versurile publicate în această culegere vin din perimetrul apropiat localităţilor Caracal, Târgu Cărbuneşti, Craiova, Filiaşi, Olteţu, Segarcea, Turnu Severin, Târgu Jiu, Vânju Mare, şi poartă în intimitatea lor poetică — după cum va observa Ovidiu Bîrlea — ,,o accentuare a înrâuririi urbane a elementelor moderniste" (*Istoria folcloristicii româneşti*, p. 400—401). După un interval de patru ani, o altă culegere de folclor poetic : *De la Severin la vale* (1972). Cât despre *Cântece din popor* (Craiova, 1960) spicuim din corespondenţa semnată de părintele Dumitrescu-Bistriţa, următoarele observaţii : „Cartea a apărut cu mare greutate. Din cele 150 cântece trimise [folclor muzical] s-au tipărit numai 21. . . ; Prefaţa era stabilită a fi expunerea unei personalităţi a muzicii noastre din Bucureşti. De ce nu s-a tipărit aceasta, nu pot da un răspuns. Volumul a apărut grăbit. . . încât eu nu am făcut decât o dată corectura. . . Mie nu-mi place aranjamentul acesta : muzica cu titlul separat, textul cu unele indicaţii lămuritoare, separat. . ." (Scrisoare datată 25 septembrie 1960).

Părintele Dumitrescu a fost şi pictor ; „un peisagist" după cum îl defineşte Victor Rusu din Drobeta-Turnu Severin ; apoi pictor de biserici, cioplitor în lemn, iar în anii de apariţie ai *Izvoraşului* va împodobi propria-i publicaţie cu diverse desene considerate a fi trecut „cu mult de simpla funcţie decorativă, sugerând cititorului acea atmosferă de amestec de vis şi clarobscur ce reţine numai siluete" (Ovidiu Bîrlea). De altfel, expoziţiile sale de pictură organizate la Drobeta-Turnu Severin, Băile Herculane sau în propria-i locuinţă din Bistriţa Mehedinţiului au fost bine primite. Despre acest dialog între şevalet şi peisajul înconjurător folcloristul ne mărturisea din când în când : „Eu mai dau [câte] o raită prin pictură şi apicultură, în afară de preocuparea profesională" (Scrisoare datată 27 februarie 1964).

În ultimii 20—30 de ani, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa şi-a făcut simţită prezenţa la diverse sesiuni, colocvii, simpozioane iniţiate de instituţii ştiinţifice şi de cultură din ţară, întâlnindu-l, într-o astfel de postură, nu numai la Drobeta-Turnu Severin dar şi la Bucureşti, Craiova, Târgu Jiu, Râmnicu Vâlcea, Târgu Mureş, Caransebeş, Govora, Cluj Napoca, Băile Herculane, Timişoara şi în alte locuri. Cu prilejul acestor reuniuni, în momente de deplină comuniune sufletească, îşi deschidea *Jurnalul*, cu însemnări zilnice, şi cu zâmbet evlavios te invita să-ţi mărturiseşti gândul pentru folclor, pentru *Izvoraşul* ; şi toate aceste sute şi sute de însemnări „smulse" de la importante figuri ale culturii româneşti, precum Sabin Drăgoi, Ovidiu Papadima, I. C. Chiţimia, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa avea de gând să le toarne în volume despre folclor şi folcloriştii români, despre manifestările ştiinţifice la care va lua parte cu pasiune.

O dimensiune tot atât de roditoare în activitatea îndelungată a celui care a fost *nestorul folcloristicii noastre*, după cum îl va înnobila I. C. Chiţimia, a fost şi aceea de înţelept al obştei, ajutându-i pe consătenii săi a deveni tot mai prosperi, iubitori de carte, de cultură în general. O foaie volantă ce ne-a înmânat-o cu mulţi ani în urmă confirma că el, folcloristul, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa a înfiinţat şi condus cu destoinicie Căminul cultural (1922), dotat cu spaţii pentru bibliotecă şi muzeu, farmacia şi cooperativa sătească (1925), formaţii artistice de cor, teatru şi jocuri populare iar pentru o mai deplină instruire va urma diverse cursuri de perfecţionare conduse de Dimitrie Gusti, Octavian Neamţu sau de către Emanoil Bucuţa.

În strădania noastră de a identifica şi cuantifica opera folcloristică a preotului şi învăţătorului Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa trebuie să recunoaştem că nu ne putem opri aici. Cum şi când de exemplu se vor pune în ordine cele 24 de manuscrise proprii cu peste 3000 de pagini, 142 de mape cu 14. 278 file, o vastă corespondenţă organizată după alfabet ce conţine, pentru fiecare nume, între una şi 90 de scrisori, cărţi poştale, ilustrate, felicitări, decupaje din publicaţii. Câteva întrebări adresate, în acest sens, domnului prof. Nicolae Chipurici, directorul Filialei Arhivelor Statului din Drobeta-Turnu Severin ne-au confirmat că *Tezaurul de la Bistriţa* se află în mâini harnice şi ocrotitoare. Dar noi mai ştim, din unele însemnări marginale, că Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa a lucrat mereu la *Monografia comunei Bistriţa*, *Monografia Băilor din Ocna Sibiului*, *Monografia Băilor Herculane*, la *Folcloriştii noştri*, la volumul *Plante şi leacuri*, *Folclor românesc*, *Crăciunul* (studiu). Împlinea şi din acest punct de vedere îndemnul lui George Enescu încrustat în aforismu-i cunoscut : *Să te odihneşti de muncă printr-o altă muncă!*

*

Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa a fost un idealist ; ,,un mare idealist". Un muncitor ,,supus, din fragedă tinereţe canonului unei trude aspre, cu atât mai aspră cu cât capacitatea frângerii greutăţilor şi « indiferenţa celor din jur » — cum va observa savantul Nicolae Iorga la apariţia *Izvoraşului* — devenea mai robustă, cu cât imperativul ascezei era mai clar, mai deliberat" (Ilie Purcariu, *Academia de la Bistriţa*, în *Viaţa românească*, Bucureşti, nr. 11, 1981, p. 98—99).

Ca unul care, dintre cei mulţi, i-am trecut pragul casei din Bistriţa-Mehedinţiului, exprimăm prin rândurile de faţă nu numai recunoaşterea meritelor sale de folclorist, de editor şi cărturar al satului dar şi pioasa noastră amintire ce i-o vom păstra şi cultiva etern.

Constantin CATRINA

I. BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR FOLCLORISTULUI GH. N. DUMITRESCU-BISTRIŢA

1. Culegeri, broşuri, calendare, lucrări colective

— *Buchet muzical. Cântece pentru tineret*, Bistriţa-Mehedinţi, Editură proprie, 1915 — 1916, 16 p. ;

— *Cântece populare* [versuri culte şi populare fără melodie], adunate şi publicate de . . ., Bucureşti, Tipografia Convorbiri Literare, 1919, 32 p. ;

— *Cântece patriotice şi populare* [versuri culte şi populare fără melodie] alese şi publicate de . . ., Bucureşti, Tipografia Convorbiri Literare, 1919, 31 p. ;

— *Cântece româneşti*, vol. I, Bucureşti, Editura Casa Naţională, 1919, 32 p. ;

— *Cântece româneşti*, vol. II, Bistriţa-Mehedinţi, Editură proprie, 1921, 32 p. ;

— *Cântece naţionale*, adunate, alese şi publicate de . . ., Bistriţa-Mehedinţi, Editura Izvoraşul, 1921, 30 p.;

— *Cântece naţionale*, adunate, alese şi publicate de . . ., Severin, Tipografia Ramuri, 1922, 31 p. ;

— *Repertor coral* [Note muzicale], vol. I, Bistriţa-Mehedinţi, Tipografia Samitca, S. A. Craiova, 1926, 16 p. ;

— *Hrană pentru suflet. Povestiri morale din popor, pentru popor*, Bistriţa-Mehedinţi, Editura Izvoraşul, 1931, 29 p. ;

— *Calendarul revistei de muzică, artă naţională şi folclor ,,Izvoraşul"* [pe anul 1932], Bistriţa-Mehedinţi, Tipografia Izvoraşul, 1932, 157 p. ;

— *Calendarul revistei de muzică, artă naţională şi folclor ,,Izvoraşul''* [pe anul 1933], Bistriţa-Mehedinţi, Tipografia Izvoraşul, 1933, 157 p. ;

— *Cântece patriotice şi şcolare pe 2 voci* (Ediţia I), Bistriţa-Mehedinţi, Editura şi tipografia Izvoraşul, [1933], 55 p. ;

— *Calendarul revistei de muzică, artă naţională şi folclor ,,Izvoraşul''* [pe anul 1934], Bistriţa-Mehedinţi, Tipografia Izvoraşul, 1934, 157 p. ;

— *Grija sufletului. Povestiri morale pentru luat în seamă*, Bistriţa-Mehedinţi, Editura Izvoraşul, [1937], 30 p. ;

— *Carte de cântări creştineşti* [versuri], Bistriţa-Mehedinţi, Editura şi tipografia Izvoraşul, [1938], 122 p. (în colaborare cu Ştefan Drinceanu) ;

— *Mierea şi foloasele ei ca hrană, medicament şi în gospodărie*, Bucureşti, Tipografia cărţilor bisericeşti, 1943, 60 p. ;

— *Cântece din folclor* [Folclor muzical], Craiova, CRCP-Craiova, 1960, 66 p. ;

— *Doine, cântece şi strigături din Oltenia*, în *Folclor din Oltenia şi Muntenia*, III, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p. 205 — 280. Cu o notă bio-bibliografică semnată de Iordan Datcu.

— *De la Severin la vale* [Folclor poetic], Drobeta-Turnu Severin, CJICPMAM, 1972, 250 p. ;

— *Cântece şcolare* [Note muzicale], adunate şi publicate de..., Bistriţa-Mehedinţi, Tipografia Izvoraşul, [f.a.], 31 p. ;

— *Jocuri naţionale. Colecţie de hore şi jocuri*, Bistriţa-Mehedinţi, Editură proprie, [f.a.] ;

— *Doine şi cântece din ţară*, Bistriţa-Mehedinţi, Editură proprie, [f.a.].

2. Studii şi articole

— *Mierea, aliment şi medicament popular*, în *Comunicările Societăţii ştiinţelor medicale din R.P.R.* (Rezumatul comunicărilor din 1956—1961), Bucureşti, Întreprinderea Poligrafică ,,13 Decembrie'', 1961 ;

— *Permanenţa folclorului*, în *Ramuri*, Craiova, nr. 11, 1965, p. 13 ;

— *Folclorul muzical oltenesc şi culegătorii lui*, în *Cântecul popular românesc. Studii de folclor*, I, Craiova, CJCES—Dolj, 1973, p. 55 ;

— *Folclorul bihorean în revista ,,Izvoraşul'' şi arhiva de la Bistriţa-Mehedinţi*, în *Zilele folclorului bihorean*, III, Oradea, CJCES— Bihor, 1973, p. 182—202 ;

— *Geneza unor balade olteneşti*, în *Cântecul popular românesc*, II, Craiova, CJCES-Dolj, 1975, p. 73—86 ;

— *Folclorul în slujba culturii*, în *Danubius*, Drobeta-Turnu Severin, decembrie 1975, p. 6 ;

— *Revista ,,Izvoraşul'' — geneză şi activitate*, în *Mehedinţi — istorie şi cultură*, II, Drobeta-Turnu Severin, 1980, p. 618—623 ;

— *Revista mea ,,Izvoraşul'' a fost tipărită de trei ţărani*, în *Flacăra*, Bucureşti, nr. 37, 13 septembrie 1985, p. 9, 15 (Convorbire consemnată de Ilie Purcaru) ;

— *Un act de patriotism*, în *Izvoraşul* (serie nouă), Râmnicu Vâlcea, Revistă a Asociaţiei folcloriştilor şi etnografilor vâlceni, nr. 1, 1990, p. 3 ;

— *Popas în amintiri*, în *Izvoraşul* (serie nouă) [Director fondator Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa], Revistă de cultură populară, Râmnicu Vâlcea, nr. 2, 1991, p. 2.

II. ARTICOLE ŞI RECENZII (SELECTIVE) DESPRE ACTIVITATEA FOLCLORISTULUI GH. N. DUMITRESCU-BISTRIŢA ŞI A REVISTEI ,,IZVORAŞUL''

1. În volume

— Bîrlea, Ovidiu, *Istoria folcloristicii româneşti*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 400—401 ;

— Catrina, Constantin, *Momente ale vieţii cultural-artistice româneşti : ,,Doina'' şi ,,Izvoraşul'' în Transilvania*, în *Mehedinţi — istorie şi cultură*, I, Drobeta-Turnu Severin, CJCES-Mehedinţi, 1978, p. 307—313 ;

— Cosma, Octavian Lazăr, *Hronicul muzicii românești*, vol. VI [Reviste muzicale... *Izvorașul*], București, Editura Muzicală, 1984, p. 57—62;

— Cosma, Viorel, *Muzicieni români. Lexicon*, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1970, p. 183—184;

— Datcu, Iordan și Stroescu. S.C., *Dicționarul folcloriștilor români. Folclor literar românesc*. Cu o prefață de Ovidiu Bîrlea, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 181—182.

— Datcu, Iordan, *Pagini de istoria folcloristicii în revista „Izvorașul"*, în *Mehedinți. Istorie și cultură*, 1980, p. 665—666;

— Datcu, Iordan, *Publicații de folclor și etnografie. Pagini de dicționar*, în *Studii și comunicări*, V, Sibiu, Asociația folcloriștilor și etnografilor, 1990, p. 97—134;

— Firan, Florea, *De la Macedonski la Arghezi*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1975, p. 182—185;

— Firan, Florea, *Tezaurul de la Bistrița. Considerații la revista „Izvorașul" în Cântecul popular românesc. Studii de folclor*, III, Craiova, CJCES-Dolj, 1975, p. 87—105;

— Gorovei, Artur, *Învățători folcloriști* [Gh. N. Dumitrescu-Bistrița], în *Literatură populară. Culegeri și studii*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie și indici de Iordan Datcu, București, Editura Minerva, 1976, p. 211;

— Pascu, M.I. și Bondoc, D., *Tezaurul de la Bistrița*, în *Pe urmele strămoșilor*, București, Editura Politică, 1974, p. 106—113;

— Tuțescu, Șt. St., *Folcloriștii noștri.. Biografii și portrete*, vol. I, Craiova, Institutul de Arte Grafice, 1923, p. 27—28;

— Ursache, Petru, *„Șezătoarea" în contextul folcloristicii*, București, Editura Minerva, 1972, p. 217—220;

— *„Izvorașul". Douăzeci ani (1 iunie 1919 — 1 iunie 1939) de activitate muzicală folcloristică și culturală. Glasuri de pretutindeni pentru „Izvorașul"*, Bistrița-Mehedinți, Tiparul Izvorașul, 1939, 142 p.;

— *60 de ani de la înființarea revistei „Izvorașul"*, în *Mehedinți — istorie și cultură*, Drobeta-Turnu Severin, 1980, p. 617—670.

2. În diverse publicații

— Alexe, Gheorghe, *Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița, un neobosit al folclorului românesc*, în *Cultura Poporului*, București, nr. 12, 1955, p. 60—61.

— Andrei, Al., *Basmul și povestirea în revista „Izvorașul"* în *Mehedinți — cultură și civilizație*, Drobeta-Turnu Severin, 1978, p. 641—645.

— Andrei, Al., *Genuri și specii ale literaturii populare promovate de revista „Izvorașul"*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, București, nr. 5—6, 1990, p. 370—373;

— Boboșa, Dumitru, *O viață pentru o idee. O revistă „Izvorașul". Un editor Gh. N. Dumitrescu-Bistrița*, în *Orizont*, Drobeta-Turnu Severin, nr. 33, 17 august 1984, p. 14;

— Breazul, George, *Relativ la muzica populară românească. Către diriguitorii revistei „Izvorașul"*, în *Izvorașul*, Bistrița-Mehedinți, nr. 9-12, 1920, p. 11—14;

— Buzatu, D., *Folcloriști olteni [..., Gh. N. Dumitrescu]*, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, nr. 11, 1959, p. 479—487;

— Catrina, Constantin, *Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, octogenar*, în *Îndrumătorul Cultural*, București, nr. 9, 1975, p. 20;

— Catrina, Constantin, *Despărțiri: Gh. N. Dumitrescu-Bistrița*, în *Actualitatea muzicală*, București, nr. 61, II / septembrie 1992, p. 2;

— Ciobanu, Pavel, *Gh. N. Dumitrescu-Bistrița și „Izvorașul"*, în *Danubius*, Turnu Severin, decembrie 1970;

— Chiloru, Elena și Jiplea, Nicolae, *Un folclorist prin vocație: Gh. N. Dumitrescu-Bistrița*, în *Orizont* (Supliment *Danubius*), Drobeta-Turnu Severin, nr. 2, 11 iunie 1985, p. 11;

— Chițimia, I. C., *Gh. N. Dumitrescu-Bistrița — nestorul folcloristicii românești*, în *Izvorașul* (serie nouă), Râmnicu Vâlcea, Revistă a Asociației folcloriștilor și etnografilor vâlceni, nr.1, 1990, p. 5;

— Colibășanu, V., *„Izvorașul" la 60 de ani*, în *Viitorul*, Drobeta-Turnu Severin, nr. 1979, 29 mai 1978, p. 3;

— Costin, Lucian, *Folclorul și jubileul revistei „Izvorașul"*, în *Izvorașul*, Bistrița-Mehedinți, nr. 6—9, p. 228;

— Culea, Apostol D., *Folclorul, „Izvorașul", Școala și Căminul Cultural*, în *Izvorașul*, Bistrița-Mehedinți, nr. 6—9, 1939, p. 208;

— Dragu, Petre, *Tezaurul de la Bistriţa*, în *Ramuri*, Craiova, nr. 4, 15 aprilie 1967, p. 4—5 ;

— Dumitraşcu, N. I., *Amintiri [despre „Izvoraşul"]*, în *Izvoraşul*, Bistriţa-Mehedinţi, nr. 6—9, 1939, p. 269 ;

— Fuiorea, Nicolae, *„Izvoraşul" şi conştiinţa unităţii naţionale*, în *Mehedinţi-istorie şi cultură*, II, Drobeta-Turnu Severin, 1980, p. 667—670 ;

— Furtună, Econ. D., *Preoţii şi învăţătorii la culegerea folclorului*, în *Izvoraşul*, Bistriţa-Mehedinţi, nr. 6—9, 1939, p. 221—222 ;

— Gorovei, Artur, *Izvoraşul*, în *Izvoraşul*, Bistriţa-Mehedinţi, nr. 6—9, 1939, p. 217 ;

— Herţea, Iosif, *Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa*, în *Muzica*, Bucureşti, nr. 12, 1975, p. 25 ;

— Ionescu, I., *Despre folclorul românesc [Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa despre « Folclorul nostru şi cum am devenit folclorist »]*, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, nr. 1—2, 1959, p. 82—87 ;

— Lega, Emanoil, *Oameni şi fapte. Prof. Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa şi revista „Izvoraşul"* în *Izvoraşul*, Bistriţa-Mehedinţi, nr. 6—9, 1939, p. 232 ;

— Manolache, T. N., *Doi preoţi folclorişti olteni omagiaţi în revista „Cultura poporului"* [Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa şi Theodor Bălăşel], în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, nr. 8—9, 1956, p. 546—547 ;

— Manolache, Teodor N., *Activitatea folcloristică a preotului Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa subliniată de „Revista de folclor"*, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, nr. 1—2, p. 110—111 ;

— Marinoiu, Costea, *Folcloristul Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa*, în *Izvoraşul* (serie nouă), Râmnicu Vâlcea, Revistă a Asociaţiei folcloriştilor şi etnografilor vâlceni, nr. 1, 1990, p. 6 ;

— Mateescu, Traian, *Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa şi „Izvoraşul"* în *Oltenia literară*, Craiova, nr. 11, 1958, p. 103—105 ;

— Micu, Panait, *Permanenţa folclorului. Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa*, în *Ramuri*, Craiova, nr. 11, 1965, p. 13 ;

— Niculescu-Varone, G. T., *Omagiu şi admiraţie pentru revista „Izvoraşul"*, în *Izvoraşul*, Bistriţa-Mehedinţi, nr. 6—9, 1929, p. 218 ;

— Popescu, Ion Apostol, *Reviste de altădată* : *„Izvoraşul"*, în *Tribuna*, Cluj, nr. 23, 5 iunie 1969, p. 2 ;

— Popescu, Ioan N., *Cum am cunoscut „Izvoraşul" şi pe conducătorii ei*, în *Izvoraşul*, Bistriţa-Mehedinţi, nr. 6—9, 1919—1939, p. 265—268 ;

— Purcaru, Ilie, *Academia de la Bistriţa*, [ctitorită de Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa], în *Viaţa Românească*, Bucureşti, nr. 11, 1981, p. 98—99 ;

— Purcaru, Ilie, *Ctitorul Dumitrescu-Bistriţa* [folcloristul din Bistriţa Mehedinţilor la 85 ani], în *Flacăra*, Bucureşti, nr. 38, 18 septembrie, 1980, p. 11 ;

— Purcaru, Ilie, *Omul-legendă din Bistriţa* [Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa], în *Contemporanul*, Bucureşti, nr. 41, 5 octombrie 1984, p. 2 ;

— Rusu, Victor, *Gheorghe Dumitrescu-Bistriţa — pictor*, în *Viitorul*, Drobeta-Turnu Severin, nr. 15, 25 mai 1968, p. 3 ;

— Stănciulescu-Bîrda, Al. Pr., *Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa* [Necrolog], în *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 9—10, 1 martie 1992, p. 4 ;

— Stoica, Nicolae, *Un cărturar în satul lui* [Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa], *Tribuna României*, Bucureşti, nr. 84, 1 mai 1976, p. 4 ;

— Stroescu, Sabina şi Ciobanu, Gh., *Activitatea unui neobosit folclorist*, în *Revista de Folclor*, Bucureşti, nr. 3, 1957, p. 120—122 ;

— Şerban, Ion, *Un om pentru o idee*, în *Danubius*, Drobeta-Turnu Severin, decembrie, 1975, p. 22 ;

— Tiţa, Dumitru D., *Valenţe patriotice promovate de revista „Izvoraşul". La 70 de ani de la apariţie*, în *Izvoraşul* (serie nouă), Râmnicu Vâlcea, Revistă a Asociaţiei folcloriştilor şi etnografilor vâlceni, nr. 1, 1990, p. 26—28 ;

— Vasilescu, Dimilian, *Preotul folclorist Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa*, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, nr. 10—12, 1955 ;

— Vasilescu, Stelian, *Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa. Despre „Izvoraşul"*, în *Familia*, Oradea, nr. 11, 1970 ;

— Vişan, Ovidiu, *Interviu cu folcloristul Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa*, în *Columna*, Turnu Severin, iunie 1968 ;

— Vlădescu, Şt., *Un misionar în publicistica românească. Douăzeci de ani de la apariţia revistei „Izvoraşul"*, în *Izvoraşul*, Bistriţa-Mehedinţi, nr. 6—9, 1939, p. 213—214.

Întocmită de :
Constantin CATRINA

— Dragu, Petre, Zăbovire la Bistrița, în Ramuri, Craiova, nr. 4, 15 aprilie 1965, p. 5;
— Dumitrașcu, N. I., Săvîrșitul lucrare „Izvorașul", în Izvorașul, Bistrița-Mehedinți, nr. 6–9, 1939, p. 260;
— Pătroiu, Nicolae, „Izvorașul" și creatorii unei reviste, în Mehedinți-Istorie și cultură, II, Drobeta-Turnu Severin, 1980, p. 667–672;
— Gardona, Elena D., Povețe și învățăminte în culegerea folclorului, în Izvorașul, Bistrița-Mehedinți, nr. 6–9, 1939, p. 221–223;
— Gorovei, Artur, Izvorașul, în Izvorașul, Bistrița-Mehedinți, nr. 6–9, 1939, p. 217;
— Hortensia Ionel, Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, în Săptămîna, București, nr. 12, 1975, p. 25;
— Ionescu, I., Despre folclorul românesc (Gh. N. Dumitrescu-Bistrița despre folclorul nostru și cum am devenit folclorist), în Mitropolia Olteniei, Craiova, nr. 1–2, 1969, p. 82–87;
— Lupu, Emanuil, Omenie și faptă. Prof. Gh. N. Dumitrescu-Bistrița și revista „Izvorașul" în Izvorașul, Bistrița-Mehedinți, nr. 6–9, 1939, p. 232;
— Manolache, T. N., Doi preoți folcloriști olteni omagiați în revista „Cultura poporului" (Gh. N. Dumitrescu-Bistrița și Theodor Bălășel), în Mitropolia Olteniei, Craiova, nr. 5–6, 1956, p. 340–347;
— Manolache, Teodor N., Activitatea folcloristică a preotului Gh. N. Dumitrescu-Bistrița subliniată de „Revista de folclor", în Mitropolia Olteniei, Craiova, nr. 1–2, p. 110–111;
— Marinescu, Costea, Folcloristul Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, în Izvorașul (serie nouă), Rîmnicu Vîlcea, Revista Asociației folcloriștilor și etnografilor vîlceni, nr. 1, 1990, p. 6;
— Mateescu, Traian, Gh. N. Dumitrescu-Bistrița și „Izvorașul" în Oltenia literară, Craiova, nr. 11, 1938, p. 163–165;
— Mica, Ionel, Permanența folcloristului Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, în Ramuri, Craiova, nr. 11, 1965, p. 6;
— Niculescu-Varone, G. T., Omagiu și admirație pentru revista „Izvorașul", în Izvorașul, Bistrița-Mehedinți, nr. 6–9, 1939, p. 237;
— Popescu, Ion Apostol, Revista de cîndva: „Izvorașul", în Tribuna, Cluj, nr. 23, 6 iunie 1969, p. 3;
— Popescu, Ioan N., Cum am cunoscut „Izvorașul" și pe conducătorul lui, în Izvorașul, Bistrița-Mehedinți, nr. 6–9, 1919–1939, p. 265–268;
— Purcaru, Ilie, Academia de la Bistrița, (eticheta de Gh. N. Dumitrescu-Bistrița), în Viața Românească, București, nr. 11, 1981, p. 98–99;
— Purcaru, Ilie, Cîntecul Dumitrescu-Bistriței, (folcloristul din Bistrița Mehedinților la 85 ani), în Flacăra, București, nr. 38, 18 septembrie 1980, p. 11;
— Purcaru, Ilie, Omul-legendă din Bistrița (Gh. N. Dumitrescu-Bistrița), în Contemporanul, București, nr. 41, 5 octombrie 1984, p. 2;
— [illegible], Victor, Gheorghe Dumitrescu-Bistrița – pionier, în Viitorul, Drobeta-Turnu Severin, nr. 15, 25 mai 1968, p. 3;
— Stănculescu-Barda, Al. Pr., Gh. N. Dumitrescu-Bistrița (Necrolog), în Telegraful Român, Sibiu, nr. 9–10, 1 martie 1982, p. 4;
— Stoica, Nicolae, Un cărturar în satul lui (Gh. N. Dumitrescu-Bistrița), Tribuna României, București, nr. 84, 1 mai 1976, p. 4;
— Stroescu, Sabina și Ciobanu, Gh., Activitatea unui neobosit folclorist, în Revista de Folclor, București, nr. 3, 1957, p. 120–122;
— Șerban, Ion, Un om pentru o idee, în Datina, Drobeta-Turnu Severin, decembrie 1975, p. 21;
— Tița, Dumitru D., Valoroși portretiști promovați de revista „Izvorașul". La 70 de ani de la apariție, în Izvorașul (serie nouă), Rîmnicu Vîlcea, Revista a Asociației folcloriștilor și etnografilor vîlceni, nr. 1, 1990, p. 26–28;
— Vasilescu, Dumitru, Un mare folclorist: Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, în Mitropolia Olteniei, Craiova, nr. 11–12, 1956;
— Vasilescu, Stelian, Gh. N. Dumitrescu-Bistrița. Despre „Izvorașul", în Familia, Oradea, nr. 11, 1970;
— Vîrzu, Ovidiu, Întîlnire cu folcloristul Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, în Columna, Turnu Severin, iunie 1968;
— Vlădescu, St., Un mesager în publicistica românească. Împlinirea a 20 de ani de la apariția revistei „Izvorașul", în Izvorașul, Bistrița-Mehedinți, nr. 6–9, 1939, p. 210–214

Întocmită de:
Constantin CĂTRUNA

A apărut:

ACADEMIA ROMÂNĂ

MEMORIILE COMISIEI DE FOLCLOR

Tomul II (1988)

Bucureşti, Editura Academiei Române, 1992

În sumar:

- Mihai Pop, *Evocarea primului curs de folclor ţinut la Universitatea din Bucureşti*
- Al. I. Amzulescu, *Cântecul „propriu-zis" în Muscel. Aspecte actuale* (II)
- Nicolae Constantinescu, *Tipologia relaţiilor familiale în poveştile lui Ispirescu şi Creangă*
- Iordan Datcu, *Balade populare din Teleorman în răspunsurile la chestionarul lui B. P. Hasdeu*
- Mihail M. Robea, *Vechi texte folclorice din Nord-Vestul Munteniei*
- Constantin Costea, *Geneza şi evoluţia dansului de perechi în spaţiul folcloric transilvănean*
- Elena Maxim, *Ţesăturile de interior din zona Târgu-Neamţ* (I)
- Alexandru Dobre, *Ion Muşlea şi chestionarele Arhivei de Folclor a Academiei Române*
- Marin Marian, *Textul popular cântat. Introducere în logica constructivă a arhitecturii de ansamblu melopoetic*

Publicaţia se difuzează, în principal, prin Comisia de Folclor a Academiei Române şi prin colegiul de redacţie al „Revistei de Etnografie şi Folclor" (tel. 6200543).

XT 1172

A apărut :

ACADEMIA ROMÂNĂ

MEMORIILE COMISIEI DE FOLCLOR

Tomul III (1989)

Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993

În sumar :

- *Centenar* **Mihai Eminescu** (Alexandru Dobre)
- Adriana Rujan, *Mihai Eminescu* : **,,A lumii paranimfă...''**
- Al. I. Amzulescu, *Pseudovariante ale* **Mioriţei**
- Nicolae Constantinescu, *Fidelitatea memoriei sociale a basmului contemporan*
- Petre Florea, *Contribuţii biobibliografice* : **Alecsandri necunoscut**
- Petre Florea, *Un nedreptăţit* : **Ion Voinescu II**
- Alexandru Dobre, *Primele încercări de instituţionalizare a cercetărilor în domeniul culturii populare la Academia Română*
- Alexandru Dobre, *Comisia de Folclor a Academiei Române. 1946 — 1948*
- Ilie Moise, *Instituţia tradiţională a cetei de feciori şi cercetătorii ei*
- Elena Maxim, *Ţesăturile de interior din zona Tg. Neamţ* (II)
- Tancred Bănăţeanu, Hedvig Formagiu, **GLUGA** — *piesă de costum popular românesc — o problemă de paleo-etnologie şi de supravieţuire etno-culturală*

ISSN : 0034 — 8198

REF, tom 38, nr. 5, p. 415—554, Bucureşti, 1993

Lei 100 pentru persoane fizice
Lei 250 pentru persoane juridice

S.C. ,,UNIVERSUL'' S.A.—cda. 3890

XT 1172
200150

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Tomul 38

6

1993

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
[illegible]
Leltári szám: ....

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

COLEGIUL DE REDACŢIE

Director :

Acad. prof. ZOE DUMITRESCU BUŞULENGA

Redactor-şef ;

ALEXANDRU DOBRE

Membrii :

Prof. ALEXANDRU BALACI, membru corespondent al Academiei Române ; TIBERIU ALEXANDRU ; STANCA CIOBANU ; ION H. CIUBOTARU ; NICOLAE CONSTANTINESCU ; CONSTANTIN COSTEA ; ION CUCEU ; IORDAN DATCU ; GABRIEL GHEORGHE ; ION GHINOIU ; SABINA ISPAS (secretar responsabil de redacţie) ; MARIN MARIAN ; ILIE MOISE ; I. OPRIŞAN ; MIHAIL M. ROBEA ; BORIS ZDERCIUC.

În ţară vă puteţi abona prin intermediul birourilor de poştă

Toate comenzile externe pentru revistele apărute la Editura Academiei Române se vor adresa la ORION S.R.L., Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, ROMÂNIA, PO BOX 74–19 Bucureşti, Tx 11939 CBTxR Fax (40) 13122425.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa colegiului de redacţie al ,,Revistei de Etnografie şi Folclor".

La ,,Revue d'etnographie et de folklore" parait 6 fois par an. Toute commande de l'étranger pour les revues parues aux Editions de l'Académie Roumaine sera adressée á ORION S.R.L., Splaiul Independenţei 202 A, Bucureşti 6, ROMÂNIA, P6 BOX 74–19 Bucureşti, Tx 11939 CBTxR Fax (40) 13/22425.

En Roumaine vous pouvez vous abonner par les bureaux de poste.

APARE DE 6 ORI PE AN

ADRESA REDACŢIEI
BUCUREŞTI
Institutul de Etnografie şi
Folclor ,,C. Brăiloiu" 70166,
Str. TAKE IONESCU 25

REVISTA
DE
ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Tomul 38 1993 Nr. 6

SUMAR

ION GHINOIU, *Calendarul popular pe anul 1993* 557

STUDII ŞI MATERIALE

SABINA ISPAS, *Holy land image in the Romanian folklore* . . . 567
GERMINA COMANICI, *O lectură etnologică a practicilor de ursită la Anul Nou* 577
LIA MARIA STOICA, *Relaţiile interumane rurale. O expresie a principiului bunei vecinătăţi* 585
PUIA SILVIA IOSIPESCU, *Metodele necesare în cercetarea etnologică* 593
SÁMUEL DOMOKOS, *Cântece populare româneşti din Micherechi (Ungaria)* 601
ALEXANDRU DOBRE, *Omagiu memoriei lui Aurel Vlaicu în cântecul popular românesc* 607

*

RODICA RALIADE, *Bibliografia românească de etnografie şi folclor (pe anii 1989–1990)* 613

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
Néprajzi T
Leltári szám: ....

REF, tom 38, nr. 6, p. 555–674, Bucureşti, 1993

REVUE
D'ETHNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE

Tome 38 1993 N° 6

SOMMAIRE

ION GHINOIU, *Calendrier populaire 1993* 557

ÉTUDES ET MATÉRIAUX

SABINA ISPAS, *Holy land image in the Romanian folklore* 567

GERMINA COMANICI, *Une lecture ethnologique des pratiques d',,ursita'' le Jour de l'An* 577

LIA MARIA STOICA, *Les relations interhumaines rurales. Une expressions du principe du bon voisinage* 585

PUIA SILVIA IOSIPESCU, *Les méthodes nécessaires dans la recherche ethnologique* 593

SÁMUEL DOMOKOS, *Chansons populares roumaines de Micherechi* (Ungaria) 601

ALEXANDRU DOBRE, *Hommage à la mémoire de Aurel Vlaicu dans la chanson populaire roumaine* 607

*

RODICA RALIADE, *Bibliographie roumaine d'ethnographie et de folklore (1989–1990)* 613

REF, tom 38, nr. 6, p. 555–674, București, 1993

CALENDARUL POPULAR PE ANUL 1993

Întocmit şi prezentat de

ION GHINOIU

Calendarul gregorian (Stilul nou)				Calendarul iulian (Stilul vechi)		
Numele zilei	Nr. zilei din lună	Nr. lunii din an	Numele sărbătorilor	Nr. zilei din lună	Nr. lunii din an	Numele sărbătorilor
1	2	3	4	5	6	7
V	1	1	Anul Nou 1993, Sânvăsâi	19	12	1992
S	2	1		20	12	Ignatul
D	3	1		21	12	
L	4	1		22	12	
M	5	1	Ajunul Bobotezei, Ziua Crucii	23	12	
M	6	1	Boboteaza	24	12	Ajunul Crăciunului
J	7	1	Sântion, Iordănitul Femeilor	25	12	Crăciunul
V	8	1		26	12	A doua zi de Crăciun
S	9	1		27	12	A treia zi de Crăciun
D	10	1		28	12	Îngropatul Crăciunului
L	11	1	Tudose	29	12	
M	12	1		30	12	
M	13	1		31	12	Îngropatul Anului Vechi, (Revelionul)
J	14	1		1	1	Anul Nou 1993, Sânvăsâi
V	15	1		2	1	
S	16	1	Circovii de Iarnă, Antanasiile, Sânpetrul Lupilor	3	1	
D	17	1	Circovii de Iarnă, Antanasiile	4	1	
L	18	1	Circovii de Iarnă, Tănanase de Ciumă	5	1	Ajunul Bobotezei, Ziua Crucii
M	19	1		6	1	Boboteaza
M	20	1	Eftimie	7	1	Sântion, Iordănitul Femeilor
J	21	1		8	1	
V	22	1		9	1	
S	23	1		10	1	
D	24	1		11	1	Tudose
L	25	1		12	1	

REF, tom 38, nr. 6, p. 557—565, Bucureşti, 1993

1	2	3	4	5	6	7
M	26	1		13	1	
M	27	1		14	1	
J	28	1		15	1	
V	29	1	Filipii de Iarnă	16	1	Circovii de iarnă, Antanasiile, Sânpetrul Lupilor
S	30	1	Filipii de Iarnă, Teclele, Trisfetitele	17	1	Circovii de Iarnă, Antanasiile
D	31	1	Filipii de Iarnă	18	1	Circovii de Iarnă, Tănase de Ciumă
L	1	2	Martinii de Iarnă, Trif Nebunul, Ziua Omizilor	19	1	
M	2	2	Martinii de Iarnă, Ziua Ursului, Arezanul Viilor, Stretenia, Străvechi început de an viticol și pomicol	20	1	Eftimie
M	3	2	Martinii de Iarnă	21	1	
J	4	2		22	1	
V	5	2		23	1	
S	6	2		24	1	
D	7	2		25	1	
L	8	2		26	1	
M	9	2		27	1	
M	10	2	Haralambie	28	1	
J	11	2	Vlasie, Vracii	29	1	Filipii de Iarnă
V	12	2		30	1	Filipii de Iarnă, Teclele, Trisfetilete
S	13	2		31	1	Filipii de Iarnă
D	14	2		1	2	Martinii de Iarnă, Trif Nebunul, Ziua Omizilor
L	15	2		2	2	Martinii de Iarnă, Ziua Ursului, Arezanul Viilor, Stretenia, Străvechi început de an viticol și pomicol
M	16	2		3	2	Martinii de Iarnă
M	17	2		4	2	
J	18	2	*Joia Nepomenită*	5	2	*Joia Nepomenită*
V	19	2		6	2	
S	20	2	*Moșii de Iarnă*	7	2	*Moșii de iarnă*
D	21	2	*Lăsatul Secului de Carne*	8	2	*Lăsatul Secului de carne*
L	22	2	*Lunea Păstorilor*	9	2	*Lunea Păstorilor*
M	23	2	*Intrarea în Săptămâna Caii lui Sântoader, Sfârșitul (Înmormântarea) Șezătorii*	10	2	*Intrarea în Săptămâna Caii lui Sântoader, Sfârșitul (Înmormântarea) Șezătorii, Haralambie*
M	24	2	Drogobete	11	2	Vlasie, Vracii
J	25	2		12	2	
V	26	2		13	2	
S	27	2	*Sântoaderul cel Mare*	14	2	*Sântoaderul cel Mare*
D	28	2	*Lăsatul secului de Brânză*	15	2	*Lăsatul Secului de Brânză*

1	2	3	4	5	6	7
L	1	3	Dochia, Mărţişorul, Intrarea în Zilele Babei, *Lunea Curată Spolocania*	16	2	*Lunea Curată, Spolocania*
M	2	3	*Ieşirea din Săptămâna Caii lui Sântoader*	17	2	*Ieşirea din Săptămâna Caii lui Sântoader*
M	3	3		18	2	
J	4	3		19	2	
V	5	3		20	2	
S	6	3		21	2	
D	7	3		22	2	
L	8	3		23	2	
M	9	3	Măcinicii (Sfinţii), Moartea Dochiei, Străvechi început de an agrar, Ieşirea din Zilele Babei	24	2	Dragobete
M	10	3	Intrarea în Zilele Moşilor	25	2	
J	11	3		26	2	
V	12	3		27	2	
S	13	3		28	2	
D	14	3		1	3	Dochia, Mărţişorul, Intrarea în Zilele Babei
L	15	3		2	3	
M	16	3		3	3	
M	17	3	Alexii (Moş Alexă), Ziua Peştelui, Ziua Şarpelui	4	3	
J	18	3	Ieşirea din Zilele Moşilor	5	3	
V	19	3		6	3	
S	20	3		7	3	
D	21	3		8	3	
L	22	3		9	3	Măcinici (Sfinţi), Moartea Dochiei, Străvechi început de an agrar, ieşirea din Zilele Babei
M	23	3	Târ înainte — Târ înapoi	10	3	Intrarea în Zilele Moşilor
M	24	3	*Miezul Păresimilor*	11	3	*Miezul Păresimilor*
J	25	3	Ziua Cucului, Blagoveştenie	12	3	
V	26	3	Stoborul Blagoveşteniilor	13	3	
S	27	3		14	3	
D	28	3		15	3	
L	29	3		16	3	
M	30	3		17	3	Alexii (Moş Alexă), Ziua Peştelui, Ziua Şarpelui
M	31	3		18	3	Ieşirea din Zilele Moşilor
J	1	4	Ziua Păcalitului	29	3	
V	2	4		20	3	

1	2	3	4	5	6	7
S	3	4	*Sâmbăta Ursului*	21	3	*Sâmbăta Ursului*
D	4	4		22	3	
L	5	4		23	3	
M	6	4		24	3	
M	7	4		25	3	Ziua Cucului, Blagoveștenie
J	8	4		26	3	Soborul Blagoveșteniilor
V	9	4		27	3	
S	10	4	*Moșii de Florii, Lăzărelul*	28	3	*Moșii de Florii, Lăzărelul*
D	11	4	*Floriile*, Sărbătoarea Dinților	29	3	*Floriile*
L	12	4		30	3	
M	13	4		31	3	
M	14	4		1	4	Ziua Păcălitului
J	15	4	*Joimari, Joimărița, Nunta Urzicilor*	2	4	*Joimariri, Joimărița Nunta Urzicilor*
V	16	4	*Vinerea Seacă*	3	4	*Vinerea Seacă*
S	17	4		4	4	
D	18	4	*Paștele*	5	4	*Paștele*
L	19	4	*A doua zi de Paște*	6	4	*A doua zi de Paște*
M	20	4	*A treia zi de Paște*	7	4	*A treia zi de Paște*
M	21	4		8	4	
J	22	4	Sângiorzul Vacilor, Mânecătoarea, *Paparuda*	9	4	*Paparuda*
V	23	4	Sângiorz, Străvechi început de an pastoral,	10	4	
S	24	4		11	4	
D	25	4	Marcul Boilor, *Paștele Blajinilor*	12	4	*Paștele Blajinilor*
L	26	4		13	4	
M	27	4	*Ropotinul Țestelor, Mătcălăul*	14	4	*Ropotinul Țestelor, Mătcălăul*
M	28	4		15	4	
J	29	4	*Joia Verde*	16	4	*Joia Verde*
V	30	4		17	4	
S	1	5	Armindeni	18	4	
D	2	5		19	4	
L	3	5		20	4	
M	4	5	*Ropotinul Țestelor, Caloianul*	21	4	*Ropotinul Țestelor, Caloianul*
M	5	5		22	4	Sângiorzul Vacilor, Mânecătoarea,
J	6	5	*Joia Verde*	23	4	Sângiorz, Străvechi început de an pastoral, *Joia Verde*
V	7	5		24	4	
S	8	5		25	4	Marcul Boilor
D	9	5		26	4	
L	10	5		27	4	
M	11	5	*Ropotinul Țestelor*	28	4	*Ropotinul Țestelor*
M	12	5	*Todorusale*	29	4	*Todorusale*
J	13	5	*Joia Verde*	30	4	*Joia Verde*
V	14	5		1	5	Armindeni
S	15	5		2	5	
D	16	5		3	5	

1	2	3	4	5	6	7
L	17	5		4	5	
M	18	5	*Ropotinul Ţestelor*	5	5	*Ropotinul Ţestelor*
M	19	5		6	5	
J	20	5	*Joia Verde*	7	5	*Joia Verde*
V	21	5	*Constandinul Puilor, Gherman*	8	5	*Gherman*
S	22	5		9	5	
D	23	5		10	5	
L	24	5		11	5	
M	25	5	Ioan Fierbe-Piatră, *Ropotinul Ţestelor*	12	5	*Ropotinul Ţestelor*
M	26	5	*Moşii de Ispas*	13	5	*Moşii de Ispas*
J	27	5	*Ispasul, Paştele Cailor, Joia Verde*	14	5	*Ispasul, Paştele Cailor, Joia Verde*
V	28	5		15	5	
S	29	5		16	5	
D	30	5		17	5	
L	31	5			5	
M	1	6	*Ropotinul Ţestelor*	19	5	*Ropotinul Ţestelor*
M	2	6		20	5	
J	3	6	*Joia Verde*	21	5	*Joia Verde*
V	4	6		22	5	
S	5	6	*Moşii de Vară*	23	5	*Moşii de Vară*
D	6	6	*Rusaliile, Duminica Mare, Întrarea în Săptămâna Călușului*	24	5	*Rusaliile, Duminica, Mare, Intrarea în Săptămâna Călușului*
L	7	6	*A doua zi de Rusalii*	25	2	Ioan Fierbe-Piatră, *A doua zi de Rusalii*
M	8	6	*A treia zi de Rusalii*	26	5	*A treia zi de Rusalii*
M	9	6		27	5	
J	10	6	Timoftei, *Joia Nepomenită*	28	5	*Joia Nepomenită*
V	11	6	Ziua Grâului	29	5	
S	12	6	Onufrie, Nunta Șoarecilor	30	5	
D	13	6	*Lăsatul Secului de Sânpetru Rusitorile*	31	5	*Lăsatul Secului de Sânpetru, Rusitorile*
L	14	6	Eliseiul Grâului	1	6	
M	15	6	*Îngroparea Călușului, Ieşirea din Săptămâna Călușului*	2	6	*Îngroparea Călușului, Ieşirea din Săptămâna Călușului*
M	16	6		3	6	
J	17	6		4	6	
V	18	6		5	6	
S	19	6	Iuda	6	6	
D	20	6		7	6	
L	21	6		8	6	
M	22	6		9	6	
M	23	6	Moşii de Sânziene	10	6	Timoftei
J	24	6	Sânziana (Drăgaica), Amuţirea Cucului, Sântion de Vară	11	6	Ziua Grâului
V	25	6		12	6	Onofrie, Nunta Șoarecilor
S	26	6		13	6	
D	27	6		14	6	Eliseiul Grâului
L	28	6		15	6	
M	29	6	Sânpetru de Vară	16	6	

1	2	3	4	5	6	7
M	30	6	Stoborul Sânpietrului	17	6	
J	1	7	Cosmadinul, Ana-Foca	18	6	
V	2	7		19	6	Iuda
S	3	7		20	6	
D	4	7		21	6	
L	5	7		22	6	
M	6	7		23	6	
M	7	7		24	6	Sânziana (Drăgaica), Amuţirea Cucului, Sântion de Vară
J	8	7	Pricopul	25	6	
V	9	7		26	6	
S	10	7		27	6	
D	11	7		28	6	
L	12	7		29	6	Sânpetru de Vară
M	13	7		30	6	Stoborul Sânpietrului
M	14	7		1	7	Cosmadinul, Ana-Foca
J	15	7	Ciurica (Ziua Femeilor)	2	7	
V	16	7	Ciorcovii de Vară	2	7	
S	17	7	Ciorcovii de Vară, Marina	4	7	
D	18	7	Coircovii de Vară	5	7	
L	19	7		6	7	
M	20	7	Sântilie	7	7	
M	21	7	Ilie Pălie	8	7	Pricupul
J	22	7	Foca	9	7	
V	23	7	Opârlia	10	7	
S	24	7		11	7	
D	25	7	Sf. Ana	12	7	
L	26	7		13	7	
M	27	7	Pantelimon, Pintilie Călătorul	14	7	
M	28	7		15	7	Ciurica (Ziua Femeilor),
J	29	7		16	7	Ciorcovii de Vară
V	30	7		17	7	Ciorcovii de Vară, Marina
S	31	7		18	7	Ciorcovii de Vară
D	1	8	Macaveii, Împuiatul (Ziua) Urşilor	19	7	
L	2	8		20	7	Sântilie
M	3	8		21	7	Ilie Pălie
M	4	8		22	7	Foca
J	5	8		23	7	Opârlia
V	6	8	Probejenie	24	7	
S	7	8		25	7	Sf. Ana
D	8	8		26	7	
L	9	8		27	7	Pantelimon, Pintilie Călătorul
M	10	8		28	7	
M	11	8		29	7	
J	12	8		30	7	
V	13	8		31	7	
S	14	8		1	8	Macaveii, Împuiatul (Ziua) Urşilor
D	15	8	Sântămăria Mare	2	8	
L	16	8		3	8	
M	17	8		4	8	

1	2	3	4	5	6	7
M	18	8		5	8	
J	19	8		6	8	Probejenie
V	20	8		7	8	
S	21	8		8	8	
D	22	8		9	8	
L	23	8	Martirul Lupu	10	8	
M	24	8		11	8	
M	25	8		12	8	
J	26	8		13	8	
V	27	8		14	8	
S	28	8		15	8	Sântămărie Mare
D	29	8	Sântion de Toamnă, Crucea Mică	16	8	
L	30	8		17	8	
M	31	8		18	8	
M	1	9	Simion Sâtlpnicul	19	8	
J	2	9		20	8	
V	3	9		21	8	
S	4	9	Vavila	22	8	
D	5	9		23	8	Martirul Lupu
L	6	9	Ciuda lui Arhanghel	24	8	
M	7	9		25	8	
M	8	9	Sântămărie Mică	26	8	
J	9	9		27	8	
V	10	9		28	8	
S	11	9		29	8	Sântion de Toamnă, Crucea Mică
D	12	9		30	8	
L	13	9		31	8	
M	14	9	Ziua Crucii, Crucea Mare, Cârstovul Viilor, Ziua Șarpelui	1	9	Simion Stâlpnicul
M	15	9		2	9	
J	16	9		3	9	
V	17	9		4	9	Vavila
S	18	9		6	9	
D	19	9		6	9	Ciuda lui Arhanghel
L	20	9		7	9	
M	21	9		8	9	Sântămărie Mică
M	22	9		9	9	
J	23	9		10	9	
V	24	9	Teclele	11	9	
S	25	9		12	9	
D	26	9	Berbecari (Filipi)	13	9	
L	27	9	Berbecari (Filipi)	14	9	Ziua Crucii, Crucea Mare, Cârstovul Viilor, Ziua Șarpelui
M	28	9	Berbecari (Filipi)	15	9	
M	29	9	Începutul Verii lui Mioi	16	9	
J	30	9		17	9	
V	1	10	Procoavă	18	9	
S	2	10		19	9	
D	3	10		20	9	
L	4	10		21	9	
M	6	10		22	9	
M	5	10		23	9	
J	7	10		24	9	Teclele
V	8	10		25	9	

1	2	3	4	5	6	7
S	9	10		26	9	Berbecari (Filipi)
D	10	10		27	9	Berbecari (Filipi)
L	11	10	Sf. Filip	28	9	Berbecari (Filipi)
M	12	10		29	9	Începutul Verii lui Mioi
M	13	10		30	9	
J	14	10	Vinerea Mare (Vinerea celor 12 Vineri), Nunta Oilor, Sfârșitul Verii lui Mioi	1	10	Procoavă
V	15	10		2	10	
S	16	10		3	10	
D	17	10	Osie	4	10	
L	18	10	Lucinul (Ziua Lupului)	5	10	
M	19	10		6	10	
M	20	10		7	10	
J	21	10		8	10	
V	22	10		9	10	
S	23	10	Sâmbăta Morților	10	10	
D	24	10		11	10	Sf. Filip
L	25	10	Moșii de Toamnă	12	10	Moșii de Toamnă
M	26	10	Sâmedru		10	
M	27	10	Sf. Dumitru cel Nou	14	10	Vinerea Mare (Vinerea celor 12 Vineri), Nunta Oilor, Sfârșirul Verii lui Mioi
J	28	10		15	10	
V	29	10		16	10	
S	30	10		17	10	Osie
D	31	10		18	10	Lucinul (Ziua Lupului)
L	1	11	Cosma și Damian	19	10	
M	2	11		20	10	
M	3	11		21	10	
J	4	11		22	10	
V	5	11		23	10	Sâmbăta Morților
S	6	11	Moșii de Arhangheli	24	19	
D	7	11		25	10	Moșii de Toamnă
L	8	11	Arhangheli	26	10	Sâmedru
M	9	11		27	10	Sf. Dumitru ce Nou
M	10	11		28	10	
J	11	11	Ziua Tâlharilor	29	11	
V	12	11	Martinii de Toamnă	30	10	
S	13	11	Martinul cel Mare, Ziua Lupului	31	10	
D	14	11	Martinii de Toamnă, Intrarea în Filipii de Toamnă, Lăsatul Secului de Crăciun	1	11	Cosma și Damian
L	15	11		2	11	
M	16	11		3	11	
M	17	11		4	11	
J	18	11		5	11	
V	19	11		6	11	Moșii de Arhangheli
S	20	11		7	11	
D	21	11	Ovidenia, Filipul cel Șchiop	8	11	Arhangheli
L	22	11		9	11	
M	23	11		10	11	

1	2	3	4	5	6	7
M	24	11		11	11	Ziua Tâlharilor
J	25	11	Sf. Ecaterina	12	11	Martinii de Toamnă
V	26	11		13	11	Martinul cel Mare, Ziua Lupului
S	27	11		14	11	Martinii de Toamnă, Intrarea în Filipii de Toamnă, Lăsatul Secului de Crăciun
D	28	11		15	11	
L	29	11		16	11	
M	30	11	Sântandrei, Noaptea Strigoilor	17	11	
M	1	12		18	11	
J	2	12		19	11	
V	3	12	Bubatul	20	11	
S	4	12	Bubatul, Varvara	21	11	Ovidenia, Filipul cel Șchiop
D	5	12	Bubatul, Sava	22	11	
L	6	12	Moș Nicolae (Sânnicoară)	23	11	
M	7	12		24	11	
M	8	12		25	11	Sf. Ecaterina
J	9	12	Ana Zacetenia	26	11	
V	10	12		27	11	
S	11	12		28	11	
D	12	12	Sf. Spiridon	29	11	
L	13	12		30	11	Sântandrei, Noaptea Strigoilor
M	14	12		1	12	
M	15	12		2	12	
J	16	12		3	12	Bubatul
V	17	12		4	12	Bubatul, Varvara
S	18	12	Sf. Modest	5	12	Bubatul, Sava
D	19	12		6	12	Moș Nicolae (Sânnicoară)
L	20	12	Ignatul, Înătoarea	7	12	
M	21	12		8	12	
M	22	12		9	12	Ana Zacetenia
J	23	12		14	12	
V	24	12	Ajunul Crăciunului	11	12	
S	25	12	Crăciunul	12	12	Sf. Spiridon
D	26	12	A doua zi de Crăciun	13	12	
L	27	12	A treia zi de Crăciun	14	12	
M	28	11	Îngropatul Crăciunului	15	12	
M	29	12		16	12	
J	30	12		17	12	
V	31	12	Îngropatul Anului Vechi (Revelionul)	18	12	
S	1	1	Anul Nou 1994, Sânvăsâi	19	12	

HOLY LAND IMAGE IN THE ROMANIAN FOLKLORE*

SABINA ISPAS

The folklore is part of cultural heritage of mankind. It incorporates group or individual creations and shows group development and orientation; it is an expresison of the cultural and social identity of the respective groups. Standards and values are transmited by oral route. Folk forms include, *inter alia*, the language, literature, music, dance, games, myths, rituals, customs, crafts, architecture and the like. Consisting of a corpus of creative forms of physical, gestual, oral and intellectual expressions, the folklore is an instrinsic component of social, economic and political values; it is part of the history of a people and holds a well-established position in contemporary history. The folklore is a process that engulf both structures and forms of expressions rendered concrete in the course of the historical time, and new elements emerging in the course of its creation. Folk creation provides distinct value patterns peculiar to a certain community wihch expresses itself in a cognitive and affective manner toward other people, toward the environment and the universe. It is the expression of group cultural identity: family, occupational, national, regional, religious and ethnical and establishes links among groups showing similar affinities[1].

---

* Creaţia orală, ca parte componentă a valorilor sociale, economice şi politice este parte a istoriei unui popor şi are un rol bine precizat în istoria contemporană. Ca proces, folclorul în corporează structuri şi forme de expresie concretizate în timpul istoric şi elaborează forme noi, în timpul producerii sale. Folclorul deţine paternuri valorice specifice unei comunităţi care se exprimă cognitiv şi afectiv. faţă de mediul de vieţuire, de alte popoare şi de univers. Prin el se exprimă identitatea de grup familial, ocupaţional, naţional, religios, etnic etc.

Elementul religios a avut, în România, o semnificaţie specială şi valori specifice. Teme privind raporturile folclorice cu creştinismul răsăritean de rit bizantin au fost puţin cercetate- de specialişti în ultimii 50 de ani. Pornind de la opinia conform căreia creştinarea în ritul răsăritean bizantin a românilor s-a făcut de-a lungul procesului de formare a limbii şi poporului în articolul intitulat *Imagini ale Ţării Sfinte în folclorul românesc* ne propunem să urmărim reflectarea, în diferite specii folclorice, a semnificaţiilor şi conotaţiilor unor locuri de importanţă deosebită pentru creştinism: Ierusalim, Betleem, Cana Galileii, râul Iordan etc. care sunt privite drept spaţii sacre în tradiţia românească. După o scurtă trecere în revistă a probelor din domeniile arheologiei, epigrafiei, patristicii, hagiografiei, a diferitelor acte sinodale, documente diplomatice, cronici, anale, note de călătorie din care reies vechimea şi istoria creştinismului în România şi permanentele contacte ale acestor zone cu Ţara Sfântă, se analizează exemple selectate din texte de epos eroic, baladă, colind, rituale de căsătorie, teatru popular, descântec.

Autoarea a prezentat la Congresul Holy Land, care s-a desfăşurat la Nazaret în perioada 27 decembrie 1992–4 ianuarie 1993, o comunicare cu tema *Imagini ale Ţării Sfinte în folclorul românesc.*

[1] Lauri Honko, *The UNESCO Process of Folklore Protection* in ,,NIF Newsletter", 1984; Lauri Honko, *The Folklore Process*, FFSS Preprint, 1991, Alan Dundes, *Defining Identity through Folklore*, f.a.,

REF, tom 38, nr. 6, p. 567–576, Bucureşti, 1993

A first ethnical outline of a folk "grammar" is the system of genres. Genres make up a system of different communication channels. The folklore is divided into genres and generic systems which organize community life. If genres are viewed in the light of two large functional gropus, namely, ritual and non-ritual, it is easy to realize that the ritual dominant, hallmarked by the collective lyrical element, has always persited in folk creation. One finds here rituals of the calendar cycle, with fixed or changeable dates, and rituals of family life[2].

Speaking of the relationship between folklore and religion one cannot fail to grasp how deep-going and complex it is. Specialists say that "theree things appear to distinguish man from all other creatures: the systematic making of tools, the use of abstract language and religon" [3]. It seems that there no society in the world which would lack forms of religious organization. The religious element with the Romanians has always had a special significance, a special value. The Romanian folklore englobes the entire system of traditional beliefs which, in many instances, is stamped by the Christian faith of Byzantine rite.

In the past fifty years specialistes in the country have refrained from approching the relationship between folk creation and Orthodoxy-the Romanians' dominant faith, because any religious interpretation was tabooed. However, there os no denying thet Christianity did add a new value to these ancient roots and contemporary tradition reflects it intrinsically. Unlike other European people, converted to the Christian faith by state authority (christianization of the population when the respective head of state adopted this religions), the Romanians became christians of Byzantine rite simultaneously with the process of their formation as a people and the development of their language. That is why, many of our traditions and beliefs hide Christian precepts, translated in a folkloric, manner, now part and parcel of our oral culture — a mixture of precepts, cultural philosophical and theological elements, placed at the foundation of Eastern Christianity. For more than one thousand and five hundred years, spanning the whole medieval period, the doctrinary Christian substratum had organized the life of the Romanian rural and urban communities[4]. The host of archaeological, epigraphical, patristical and hagiographical sources (martyrological acts), syncdal acts, diplomatic documents, chronicles, annals and travel notes may help one trace back the history of Christianity on Romanian territory, its ancestry there and the permanent contacts of this area with the Holy Land[5].

---

[2] Lauri Honko, *Folkoristic Theorie of Genres* în „Studia Fennica", 33/1989; Lauri Honko, *Tradition and Cultural Identity* in NIF Publication, Uppsala, 1988; Dan Ben-amos, *Folklore Genres*, Austin-London, 1976.

[3] *Reader in Comparative Religion.* An Anthropological Approach. Second edition. William A. Lessa, Evon Z. Vogt. New York, Evaston and London, 1965, p. XI.

[4] Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I-II, București, 1932.

[5] Preot prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 6–39.

The present Romanian territory was peopled in the Antiquity by the Dacians and the Getae, populations branched out from the Thracians. The lands inhabited by them stretched also between the Danube and the Black Sea, comprising Scythia Minor province, and there the Christian teaching had been known since very early times. The *Deeds of the Apostles recalls* the missionary work carried out by St. Paul and his disciplels in Macedonia, Greece and Illyricum, while *A Church History*, due to bishop Eusebiu of Palestine Caesarea (265—339/40), tells us that, according to tradition, Apostle Andrew used to preach the Gospel in Pontic Dacia (today's Dobruja province). Monk Epiphanes, the author of *The Life of Andrew* (8the century), speaking about the peoples christianized by the Saint, makes mention of the Scythians. Christianity was spread north of the Danube by christianized Roman colonists, pushed to the borders of the empire (i.e. also in the present teritory of Romania) by religious persecutions. Conquered in the year A.D. 101, Dacia was turned into an imperial province governed by a "legatus Augusti pro praetore". As known, Christianity was not alien to the Roman soldiers: the first christianized Roman had been centurion Cornelius. The army dislodged in Dacia numbered some 30 000—40 000 people. By the end of the first century, the Romans brought in the Fifth Legion Macedonica, from Palestine. It was stationed first in the Dobruja, then in Transylvania, at Potaissa (today Turda). The ala nova Illyricum army, lodged in the castrum at Brîncovenești, is supposed to have numbered many christians in its ranks, considering that Illyria was a province christianized by Saint Paul in the first century. As Tertulian of Carthage (A.D. 160—240) says, rules in the lands of the Sarmatians, Dacians, Germans and Scythians. Merchants and at some later date the third-century captives of the Goths, reached the Danube area, bringing with them their new faith. One may safely assume that the Gospel was known in Dacia in the 2nd-3rd cc, and even earlier in the area of the now Dobruja namely, in the second half of the 1st century as a "normal consequence of the community of Roman civilization and language" [6]. The proven Latin origin of the christian bassic word stock in Romanian is a unrefutable proof that this population had adopted the christian religion in the process of its formation as a people and the development of its language[7]. This assertion is confirmed by archeological evidence[8]. Following the Edict of Milan, the Christian propaganda of Byzantine rite gained momentum in the Romanian provinces, the Dobruja included, as the influence of the Byzantine Empire extended to this area.

[6] *Idem*, p. 54—60.

[7] Dumnezeu/Domine Deus; biserică/basilica; lege ,,credință"/lex,-em; Duminiă/dies dominica; cruce/crus,-em; creștin/christianu; înger/angelus; boteza/baptiso,-are; Bobotează/apă botează (formațiune românească veche); cișlegi/caseum ligare; păresimi/quadragessima; Înălțare/in-altare; păcat/peccatum; rugăciune/rogatio,-nem; toca/tocco,-are; Sfînt/sanctus; nun/nunnus; nuntă/nuntiae; împărtășanie/in partio,-ire cf. I.A. Candrea și Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române.* Elemente latine, București, 1907—1914; *Dicționarul limbii române contemporane*, 4 vol., București, 1955—1957; *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1975; *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975.

[8] Pr. prof. Dr. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 86—92.

Romanianism and Christianity emerged and grew up together as a natural development, "slowly and secretly, in Trajan's Dacia"[9].

Pursuing the history of culture and civilization on the territory of Romania and in southeastern Europe over a lapse of almost two thousand years, one shall find close and permanent ties between the Romanians and the Holy Land. Thus, Ioan Casian (A.D. 360), supposedly of Scythian descent, went to a monastery in the western part of Pontus Euxinus. Keen to see the Holy Land he decided to leave for Palestine, together with his sister and a friend by the name of Gherman. This event took place round the year A.D. 380. He lived in a monastery close to Bethlehem for five years, then he travelled to the great ascetic settlements in Egypt, Constantinople, Rome and Marseilles[10]. In time, beside theological contacts and participation in synodal events, ever so many Romanians started pilgrimaging to the Holy Land. After the principalities of Moldavia, Wallachia and Transylvania came into being, we witness the development of new forms of cultural and economic collaboration, placed now on a solid basis.

Princely chronicles, dating back five hundred years, record the items sent from Moldavia and Wallachia to Jerusalem, Tabor, Jericho, and Mar Sabbas with a view to assisting some religious establishments. Ecclesiastical objects and sacerdotal attire sent by the Romanian ruling princes (voivodes) are still listed in the inventory of some Holy Land churches, e.g. a gilded silver cross with the arms of Moldavia engraved on it, donated to the Church of the Holy Sepulchre in the 17th century. From the same century there dates a gold-and-silver holywater font; the four gospels, written and miniatured by Antim of Iviria were sent to the Holy Sepulchre by Voivode Matei Basarab and his wife Elina (17th cent.); en a 16th cent. cult item (ripida) there stand the portraits of Wallachian rulers; the Holy Land shelters the sword of voivode Constantin Brîncoveanu, the martyr prince executed by the Ottomans, together with hos four sons, because he refused to renounce his Orthodox faith (17th—18th); a golden disc that marks the site of the cross on the Golgotha, sent by 17th cent Wallachian voivode Serban Cantacuzene. The nave of Church St. Nicholas (in the cave) of Mar Sabbas Monastery) was built in 1893 at the expense of the Romanian Anania the Wallachian. The chapel of St. John Prodromos on Mount Sinai was built by ruling prince Alexandru Mircea in 1576. The Sinai Monastery was endowed with a protrait of the above-mentioned Voivode Constantin Brîncoveanu[11].

"In the absence of the Voivode, in keeping with the oldest tradition, the Metropolitan was empowered and charged with the duty, of coming before, Christ's archangel, shielded by the cross, for himself, for the people and the country"[12].

The first monasteries dovoted to the Holy Places (the Holy Land and Mount Athos) date to the 17th cent. (1599). Up to that time, Romanian rulers and boyars together with their families often used to donate money, erect buildings sent ecclesiastical items, sacerdotal attire and religious books. The Christian establishments there used subsidies from the incomes of different Romanian monasteries and from private porperty Voivode Petru Schiopul had allowed the building in Iassy (Moldavia) of the methoch of Mar Sabbas monastery on a stretch of land donated by the court around 1583. In 1597, one finds a record of the methoch with St. Archangels patrons of Mount Sinai Monstery, subsequently named Frumoasa Church. The first to subsidise holy establishments was Voivode Radu Mihnea. From the beginning of its construction, the Sf. Vinerea (St. Friday-Parascheva) Church in Iassy was dedicated to the monks on Mount Sinai. The Galata Church, erected by Petru Schiopul, was dedicated to the Patriarchate of Jerusalem (March 25, 1617). Miron Voivode Barnovschi was to dedicate the Iassy chrurch, built in 1617, to the Holy Sepulchre.[13] In this way, the image of the Holy Land in Romanian oral creation emerged not only from information found in the biblical text, but also from the stories told by all those who used to mantain close relations with places wich, by their sacred and holy character, acquired a privilaged position in the Romanian christian's system of representations. As one shall easily see, the Holy Land in the orally circulated texts (further cited in this paper) is represented not so much by narrations from the life of our Lord and his disciples, in Palestine, but rather by descriptions of some localities or other geographical sites imbued with the sacred.

---

[9] V. Pârvan, *op. cit.*, p. 201.

[10] Pr. prof. Dr. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 140—114.

[11] Marcu Beza, *Prezențe românești în orientul ortodox*, București, 1935; Virgil Cândea, Constantin Simionescu, *Prezențe culturale românești*. Istanbul, Ierusalim, Paros, Patmos, Sinai, Alep, București, 1982.

[12] Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 55.

The sacred is that element, set apart and well-delignated, beyond which the profane lies. The idea of a cosmos from which the sacred is ecluded is of quite recent date in the history of mankind. The sacred is perceived as a reality distinct from the natural environment. It is marked by hierophania and engenders feelings of fear, fascination, mistery and majesty. The religious man does not perceive space as being homogeneous. He has devined it through primordial experience. "En tant qu'essence du religieux, le sacré indique des interdits et des attachements fondamentaux pour l'existence humaine. Il se manifeste par des prohibitions et par des préocupations, dont ni la Commodité technique, ni l'explication rationnelles ni l'institutions sociale ne suffisent á rendre compte [...] Par le sacré, l'homme se constitue un univers à la fois protégé, exigeant, oriente et prometteur. Il domestique ainsi, ou à tout le moins il se concilie, l'au-delà de son savoir, de son pouvoir et de son espoir. Il surmonte sa solitude et son errance au sein de l'univers. Il observe des règles et des rites. Il transmet des récits et des mythes. Il se situe grâce à des initiations et à des mystères" [14]. The sacred space is endowed with special attributes, it has "power". Inside that space, the profane world is transcendent and one may come into contact with God. Any sacred space has a hierophanic implication. As the sacred flows in, the respective territory becomes detached from the surrounding world and acquires a different quality. The sacred space takes the form of a holy place, an establishment for warship, a city etc[15] : "Un pays tout entier (la Palestine), un ville (Jerusalem), un sanctuaire (Le Temple de Jerusalem) représentent indifféremmant une imago mundi/. . ./l'omage de l'Univers et le Centre du Monde" [16]. The particularity of Holy Land spaces to be imbued with the sacred, and recognised as such by the Romanians, makes localities, watercourses or montains acquire transcendence. These sacred spaces are evoked in connection with liminal moments from man's life, the moments of the passage. One of the oftenmost sacred spaces mentioned is Jerusalem – Rusalim, Rusalin in Romanian. Among oral literature species, the rituals are the ones which claim sacrality to be imperative for the practice of the ritual they belong to. Out of the whole ritual complex, it is the literary text alone which makes concrete reference to, and actually denominates the sacred space. In the family life cycle, the funeral is a major ritual because of its gravity and implications for individual and group life. The sequences of this ritual contain also the "great song", "the song of the passage". The basic idea put forward by this funerary song is the departure of the deceased, his parting with his relatives. On his way in the next world, the soul passes through several custom houses and in this passage he is helped by "the old Woman", by the Holy Mother, or by old representations endowed with christian symbolic values :the stag, the hawk, the cock. The text shows Jerusalem to be the place where the last hudgement is to be held, a space apparently detached from earthly matter, floating, or lying somewhere high, very high above : "Up there high/and higher still/Rusalim field lies/In a cave of incense/And in that cave who sits? /It is the Lord, the writer/Judging both the living and the dead" [17]. The sanctity of that space, which lies far-away, isolated from the daily life, and where ,,the living and the dead" meet, is emphasised by a "cave of incense", incense being an offering liked to God. Another "great song" variant places Holy Jerusalem in a "churchyard", where folkshad gone to share land by the fathom. The same idea of the last judgement to be held in Jerusalem depicts,/like the previous text does, a rather spiritual Jerusalem, the one that lies "above", the heavenly one which God wills to bring it on Earth. Only rightful people shall earn the right to live in it, opartaking of new skys and new land[18].

---

[13] *Idem*, p. 262–266.

[14] *Encyclopaedia Universalis*. Encyclopaedia Universalis France, Paris, 1966, lit. S.

A second major ritual species, this time comming from the calendar cycle, and making constant reference to Jerusalem, is the carol. In the traditional Romanian community they would perform it on Christmas Eve. In my opinion, the carol itself prefigures the moment of Christian Lithurgy : the birth, life and death of Jesus Christ[19]. The text of a carol devoted to the Holy Family says that, on their way to Bethlehem, Joseph and Mary had to pass throuhg Jerusalem : "Joseph and Maria/Two great boyars/Like two travellers/Come from Rusalim,/ /Go to Vitleim" [20]; Jerusalem, the place of our Saviour's martyrdom occurs now and again in that carol, giving an explanation to the Eucharistic mystery and the mystery of the anointment : the saints ask the Lord what is the wine, the wheat and the oil made from. And Jesus answers : while sheep I was tending/Up there in Rusalim,/I was caught and crucified/And my sweat, blood and flesh changed into oil, wine and wheat[21]. The carol contains also the well-known image of Christian symbolism, of "the good shepherd" ; the same symbolism is attached to the group of believers around Jerusalem : "In the fields of Jerusalem/ /There comes a large flock of sheep" [22]. This theme is developed in the carol telling how St. John and the Lord come out together : "Some where near Rusalim,/At a clear fountain (the Jordan river)/They would rest/Cold water they would drink" [23].

---

[15] Mircea Eliade, *Le Sacré et le Profan*, Paris, 1965, p. 21–28.

[16] *Idem*, p. 39.

[17] ,,Colo-n sus și mai în sus,/*Lunca Rusalimului*,/I-o chilie de tămîie ;/Da-n chilie cine șade,/Șade Domnul, scriitorul,/Judecă vii și morții—cf. Arhiva I.E.F., mg. 3899 V (I) b ; informator A. Păcarariu, V. Subțirelu, A. Fățari ; culegător M. Karane, L. Georgescu ; locul și data culegerii : Bruiu-Sibiu, 30 XI 1970.

[18] Arhiva I.E.F., mg. 3900 R II ; informator grup ; culegător M. Kuhare, L. Georgescu ; locul și data culegerii : Sacădale-Sibiu, 1 XI 1970.

That Jerusalim is considered to be a sacred place is shown also in texts of the heroic epic song, a species still circulated in this country's traditional zones. Deriving from the old medieval epos, the heroic epic song, based on a fantastic theme, contains some exceptional specimens, for instance, a variant of the fight between Bogdan (a true believer) and Sîla Samodiva (who eprsonifies the force of evil and death). . The two meet "at the foot of the sky", in the "Rusalim fields", a crossroad between the world of people and the world transcending it. They struggle to reach the "saint's grave" and take his crown and judgement baton, the ensigns of monarchic power, devine-human symbols. Bogdan emerges victorious over the image of death just at this crossroad, "the Rusalim fields" [24]. Another heroic epic song is titled *The Girl and Her Suitor*. The girl keeps asking her suitor to fetch her from that same high place, landmark of the sacred and meeting place with the transcendent, "from mountain high, from bitten apple-tree a crudiader's hand a Turk's head and a "piece of Jesus" wood,/Cypess wood,/It smells good" [25]; it is the wood of the cross, the wood discovered in the mystery-filled space of Jerusalem. There is no doubt that a connection between apocryphal literary texts, depicting the tree of Eden, and the wood of the cross can be established[26]. In that sacred space, some variants say, a hero, who shall fight the serpent, is to be born ; his mother, often a widow or an elder by woman, bring him into the world "in the centre of the earth/Where the tomb of the Lord

---

[19] Sabina Ispas, ,,*Rîu de vin ş-altu de mir ş-altu, apă limpejoară" — o taină încifrată într-un text de colind* în vol. *Imagini şi permanenţe în etnologia românească*, Chişinău, 1992 p. 209—216.

[20] ,,Iosif şi Maria,/Doi boieri d-ăi mari/ Ca şi doi drumari/*Vin din Rusalim,/Merg spre Vitleim*" — cf. Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească* adunată de..., Bucureşti, 1912, p. 11.

[21] ,,Eu micşor mi-am fost,/Minte n-am avut/ Oi albe-am păscut/*Sus la Rusalim*"— cf. *Idem*, p. 9.

[22] ,,*Pe rîtul lui Rusalim*/Mare turmă de oi vin" — cf. Tit Bud, *Poezii populare din Maramureş* adunate de..., Bucureşti, 1908, p. 69.

[23] ,,*Cam la Rusalim*,/La lină fîntînă/Jos că vom şedea,/Apă rece-om bea" — cf. *col, cit.*

[24] ,,Sub poalele cerului,/*Cîmpii Rusalimului*" — cf. N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 179.

[25] ,,Lemnul lui Cristos,/Lemn de chiparos,/Miroase frumos" — cf. *Idem*, p. 161.

[26] N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, vol. I, Bucureşti, 1929, p. 122—136.

stands" [27]. Here again, Jerusalem is perceived to be the centre of our planet.

If the funeral rite is linked to Jerusalem, very likely to the heavenly Jerusalem, the marrige ritual contains a text called *Cana Galileii*, attested in Romanian manuscripts prior to the 19th century[28]. It is still being circulated in the folklore, either as a ritual song sung at the wedding feast, or as a star song, a somewhat newer ceremonial species connected with the festival of the Nativity. It relates the events recorded in John's Gospel about the Cana marrige. ,,This fact is a sign of people's spiritual transformation, of its renewal through the work of the Devine Spirit[29]. This sign of spiritual renewal ought to mark the mystery of the wedding as performed nowadays. The *Cana Galileii* song brings to memory this event, in a particular ceremonial framework, in which the space becomes sacred through the direct participation of Jesus Christ".

A third scared space, most frequently mentioned in folk text, is Bethlehem, called there Viflaim, Vicleim or Vitleim. The cycle of Romanian legends, connected with the Holy Mother, mentions Bethlehem as the birth city of the Lord; it tells of the sufferings endured by Christmas'wife, the woman who had helped the Blessed Virgin bring the Child into the world, sheltering the Holy Family in her stable (the Romanian for the Christmas holiday is 'Crăciun'. For lack of time, I cannot enlarge upon the etymology and theological implications of this word[30], The Romanian legend, spread throughout the present territory of Romanian, narrates how Christmas, an evil and authoritative man, cut his wife's hands because she had helped the Virgin deliver the Child. As she touched the Infant's clothes with her maimed hands, she suddenly felt them glue together; overwhelmed by the devine power of the child born in his Bethlehem manger, the penitent Crăciun became the first chirstian[31]. Some carol variants see Bethlehem as the place where the living and the dead will gather together at the end of time : "In Viflaim they will gather/Where Adam first was (Jesus, the new Adam)/On the brigde of Eden/Frail as a straw/Man, if sinful /Downthebridge will fall".[32]

A species largely spread in some of Romanian's zones, and rooted in the medieval mysteries, is the popular theatre called *Vicleim*. Nowadays, they use to perform it on Christmas Eve. Toward the end of the 10th cent. Theophylactus, the Patriarch of Constantinople decided to have The Manger, the Christmas carol of the star and the Three Magi included among religious performances. Some possible links between these representations and today's popular theatre should not be overlooked. The Vicleim has an obvious ceremonial touch obout it. Although its ritual character has been lost in the course of time, it still recalls it by being a Christmas representation. The play presents the search of the Theree Magi, guided by the loadstar, and Herodes drama at the thought of losing his power at the hands of the new emperor[33]. The city of Herodes is mentioned also by a carol text that reads: "The Lord sent/John, St. John/On Earth to baptize them./He travelled,/ /Hebaptized/All hostile languages/But Herodes' City/Was reluctat to it"[34]: Finaly, afraid of St. Ilie's (Eliahu) vengence, the City conceded to the baptism.

---

[27] ,,În buricul pămîntului,/La mormîntul Domnului" – cf. N. Păsculescu, *op. cit.* p. 170.

[28] N. Cartojan, *op. cit.*, vol. II.

I. Moanţă, *Cana Galileii* în *Toamna. Tradiţii şi obiceiuri*, Institutul de Etnografie şi Folclor, Bucureşti, 1991 (lit.).

[29] Preot. Dr. Ioan Mircea, *Dicţionar al Noului Testament*. S–Z, Bucureşti, 1984, p. 70.

[30] Al. Rosetti, *Influenţa limbilor slave meridionale asupra limbii române*, Bucureşti, 1954, p. 25; Al Rosetti, *Românescul Crăciun* în ,,Romano-Slavica", IV, 1960, p. 64–65; Ov. Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. I, Bucureşti, 1961, p. 174;. V. Pârvan *op. cit.*, p. 108–111.

[31] Sim. Fl. Marian, *Legendele Maicii Domnului*. Studiu folkloristic de ..., Bucureşti, 1904, p. 28–57.

[32] ,,Să se-adune-n Vifleim/Unde-a fost Adam întîi,/Pe la puntea Raiului,/Că-i ca firul paiului :/Omul care-i păcătos/Cade de pe punte jos"–cf. Al. Viciu, *Colinde din Ardeal.* Datini de Crăciun şi credinţe poporane. Culegere cu anotaţiuni şi glosar de ..., Bucureşti, 1914, p. 78

Water is an "element created by God" and, at the same time, it is the "matter of baptism, the embodiment of the Holy Ghost". "The mystery of the baptism offers salvation and redemption from sin"; in the service of God water "brings heavenly reward"[35]. The Jordan, the river that crosses Palestine from the North to the South, is the water in which John used to baptize, in which Christ was baptized and Epiphany is celebrated, In contact with the holy body of Christ, the Jordan partakes of that holiness. The river is frequently mentioned in carols that narrate the baptism "Hear, hear/The Holy Son was born/In cattle stable/In straw of wheat/In straw of hay/On marjoram way. /To the Jordan He came/Baptized He was there/By John of no sin"[36]; "Under the green bird cherry bush/Look who sits there/ /Two twin doves (a Holy Ghost symbol)/And they took/From the, Jordan water took/Water in feather,/Pebbles in beak"[37]. Saint Sunday invited at the baptism of Christ "sees three holy flowers/Streched her hand out,/Crushed them,/Crushed them and tore them/Put them on her gift/With the gift she went/Up the Jordan, Oh Lord, uphill"[38].

The holy water of the Jordan river is evoked in exorcisms, a ritual species with a very special character, in which the basic element is represented by the purifying, healing, life-giving properties of that water. Sometimes purification of a sick man appears to be associated with the baptism itself: "And so I went/Along a road, along a path/

---

[33] G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*. Ediţie critică, note glosar, bibliografie şi indice de George Antofi. Prefaţă de Ovidiu Papadima, Bucureşti, 1983, p. 107–134.

[34] ,,Trimisu-mi-a Dumnezeu/ Pe Ion, Sf. Ion/ Pe pămînt ca să-l boteze/Mi-a umblat,/ /Mi-a botezat/ Toate limbi invrăjmăşite,/Cetatea Irodului/ Nu se dă botezului" – cf. N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 18–19.

[35] Preot, Dr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 30–31.

[36] ,,Auzit-am auzit/Că s-a născut Fiul sfînt/În ieslea boilor,/În paiele grîului,/În ogrinjii fînului/Şi de-acolo s-a luat/Toi pe drum de măieran/La *apa lui Iordan*/Şi-acolo s-a botezat/ /De Ion cel preacurat" – cf. Tit Bud, *op .cit.*, p. 68.

[37] ,,Sub tufă de mălin verde/Dară aici cine şede ?/Doi suraşi de porumbaşi/Şi de acolo s-au luat/La *apa Iordanului*./Apă-n pene au luat,/Petricele-n clonţurele" – cf. *Idem.*

[38] ,,Vede trei flori de-ale sfinte,/Tinse brînca şi le frînse/Şi le frînse şi le rupse/Şi pe dar că mi le puse/Şi ca daru-m purcese/Pe Iordan, Doamne, la deal – cf. Arhiva I.E.F., mg. 809 j; informator: grup bărbaţi; culegător: O. Bîrlea, P. Ciocos; locul şi data culegerii: 28 VI 1956.

/To where the sun rises/To Adam's fountain/At the Jordan river"[39], and there I halted on "Saturday evening/On Jordan's path/At Bogdan's well/Where water from wine springs/With apple foam above it"[40]; "On the holy day of Tuesday/I got up/I ate/I took the road to Adam's well/And Jordan's water"[41].

In the Fairy-tale of the Lord, or the Fairy-tale of the Blessed Virgin, the grieved mother starts out to look for her son "At the river of dew/The river of Jordan"[42].

Mainly in the legends, the Romanian oral text makes frequent references to events that had happened in the Holy Land and the sacred places extent there.

This paper has been intended to present only a few instances in which folk texts depict the very places through which Jesus had passed. The examples given herein have been taken preferentially from versified texts, because these have already achieved a first separation between everyday language and the specialized ritual language. At a closer look, the motifs and characters populating the various categories of Romanian folk creation reveal not only a constant use of sacred images from the far-off Holy Land, but a kind of theological subtlety in their poetry, of Orthodox extraction, which brings the Romanian conception closer to early Christianity.

---

[39] ,,Plecai și mersei/P-o cale, p-o cărare/ Spre soare răsare,/La *fîntîna lui Adam*,/La *pîrîul lui Iordan*" — cf. N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 113–143.

[40] ,,Mînecatu-mă,/Sînecatu-mă/Sîmbătă seara/Pe *cărarea lui Iordan*,/La fîntina lui Bogdan/Unde-i apa cu izvor de vin,/Cu spumă de măr" — cf. *Idem*, p. 127.

[41] ,,În sfînta marți m-am sculat,/M-am mînecat,/Pe cărare-am apucat/ La *fîntîna lui Adam*/Și la *apa lui Iordan*" — cf. ibidem.

[42] ,,Pe rîul lui Roauă, /Rîul lui Iordan" — cf. Sim. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 206.

O LECTURĂ ETNOLOGICĂ A PRACTICILOR DE URSITĂ LA ANUL NOU

GERMINA COMANICI

Mentalitatea populară tradiţională impune prezenţa unei concepţii magice asupra destinului în momentele marcante ale existenţei omului, sub aspect biologic şi social. Punerea ursitorilor la trei zile de la naştere este legată de influenţarea benefică şi descifrarea pe cale onirică a viitorului copilului. Cunoaşterea semnelor prevestitoare de moarte izvorăsc din aceeaşi dorinţă de cunoaştere anticipată a soartei omului. În sferă similară se înscriu şi practicele premaritale de cunoaştere a ursitei. Apare evident faptul că în toate marile treceri omul îşi doreşte o cunoaştere prealabilă, care să-l ajute să se confrunte mai uşor cu destinul, sau pătrunzându-i înţelesul să-l influenţeze benefic. Credinţa în soartă — proprie mentalităţii folclorice — nu neagă posibilitatea omului de a cunoaşte destinul şi a interveni, printr-o permanentă atitudine activă şi nu resemnată. Între timp şi destin există o dublă legătură. Există pe de o parte acel timp biotic marcat de cele două praguri fundamentale (naşterea şi moartea) şi există un timp calendaristic, cu discontinuităţi calitative, pe care omul îl parcurge ciclic în cursul existenţei. Practicile rituale legate de aflarea ursitei sunt limitate categorial prin vârsta şi status-ul premarital al performerilor. Acestea ritmează existenţa fiecărei generaţii la momente fixe ale anului calendaristic, o corelare directă între timpul social ca destin comun şi timpul individual corespunzător unei anumite vârste.

Practicile rituale de aflare a ursitului, deşi concentrate în intervalul celor douăsprezece zile ale pragului de An Nou, cunosc o desfăşurare pe parcursul întregului an, la marile sărbători legate de ciclul solar, în special la solstiţii şi echinocţii : Sf. Gheorghe (23 aprilie), Sânziene (24 iunie), Sf. Dumitru (26 octombrie), Sf. Andrei (30 noiembrie). Performate la renovarea anului calendaristic, acestea, ca şi alte categorii de rituri, capătă valoare de omen. Cadrul temporal este asigurat, ca în toate manifestările — indiferent de complexitatea lor —, de cele trei momente cheie ale ciclului sărbătoresc : Crăciun, Anul Nou şi Bobotează.

Ele sunt practicate nu exclusiv, dar majoritar, de către fete mai mult implicate în actele maritale cu substrat ritual. Acestea se leagă nu numai de mecanismul funcţional, ci şi de anumite valenţe de ordin social. Dezideratul căsătoriei este mai ardent pentru o fată ; ea este cea aleasă, oprobiul social pentru fetele bătrâne fiind mult mai accentuat decât pentru status-ul similar al flăcăilor. Totodată, credinţa în eficienţa acestor rituri este mult mai viguroasă în orizontul de mentalitate şi afectivitate feminin, de înţelegere a lucrurilor într-o aură de semnificaţii, exprimat printr-un comportament simbolic. Folosind simbolurile omul dă un sens vieţii definindu-şi astfel experienţele în mod

REF, tom 38, nr. 6, p. 577—583, Bucureşti, 1993

cultural și ordonându-le conform modurilor de viață ale grupurilor, în care s-a născut și al cărui membru activ devine prin învățare[1].

Riturile de divinație vehiculează o serie de semne, ,,funcția semnului fiind de a comunica idei prin mijlocirea mesajelor''[2]. Analiza semnelor și descifrarea mesajelor sunt purtătoarele mai multor indicatori : o anumită finalitate, căsătoria, prag social realizat corespunzător status-ului juvenil, cu respectarea unor norme de ordin moral și material; expresia unei afectivități, dorința de a lua un anumit flăcău; cunoașterea anticipată a calităților/defectelor celui ursit.

Ursita ca mancie, sau practică de divinație, presupune descifrarea unui cod prestabilit, prin relații constante între elementele vehiculate și valoarea lor. Ursirea are în esență un caracter criptic, verigile între obiecte și sensul purtător fiind descifrate numai de către performeri. Acestea însă se bazează pe simboluri-cheie, pe care cultura folclorică le vehiculează în variate contexte : focul, apa, banul, ramura verde. Multe din semnele descifrate au valoare plurifuncțională, dar tot atât de multe funcționează pe dichotomia afirmativ/negativ. Putem considera riturile de ursită în ansamblul lor ca bazate pe un cod semnificant, demonstrând valabilitatea corelației, că ,,cu cât un cod este mai semnificant, cu atât este mai structurat și socializat și invers''[3].

I. *Practicile individuale* de cunoaștere a ursitei, desfășurate pe mai multe paliere, de complexitate diferită și cu funcții particularizatoare sunt de mai multe categorii :

1. *Practici legate de influențarea ursirii.* Această categorie înglobează o eficiență dinamică, prin sensul lor mobilizator, funcționând pe principiul analogiei, al similitudinii. Se creează acele contexte sau se manevrează anumite obiecte, menite să provoace, conform scopului urmărit, efecte identice utilizării lor consacrate : fetele bătrâne fură lopata morarului și o dau pe apă ca să vină pețitorii, cum merge lopata pe apă; în seara de Anul Nou fetele împrăștie grăunțe, ca să umble pețitorii după ele, cum umblă găinile după grăunțe[4]; fetele din unele părți ale Bucovinei merg în seara de Sf. Vasile dis de dimineață la fântână, scot patru ciuturi de apă și dintr-a patra beau nouă guri de apă. Cred, că, câți oameni vor veni în ziua de Anul Nou la fântână atâția pețitori vor avea[5].

2. *Practici legate de aflarea ursitului.* Ca rit preponderent non-verbal, acestea presupun manevrarea unor elemente cu valoare generalizată, cunoscute în practica manciilor cu o terminologie consacrată : piromancie (manevrarea focului), hidromancie (manevrarea apei), orintomancie (animale prevestitoare), aritmomancie (tehnică a numărării), salomancie (tăinuirea obiectelor), orinomancie (descifrarea viselor). Aceste rituri, conform scopului urmărit se pot grupa astfel :

a) *Când va avea loc căsătoria.* Sensul este legat de sorocul fetei de regulă considerat pentru anul viitor, multe bazându-se pe opoziția afirmativ/negativ : se pune pe vatră un bob de ovăz și dacă sare, probează rezultatul afirmativ ; se numără parii din gard, cei cu soț relevă o valoare benefică.

---

[1] M. J. Herskovits, *Les bases de l'anthropologie culturelle,* Paris, Payot, 1976, p. 17.

[2] G. Gauirand, *La semiologie,* Paris PUF, 1973, p. 9.

[3] I. C. Gulian, *Structura și sensul,* București, Editura Politică, 1980, p. 361.

[4] *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar,* Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, Baia Mare, 1983, pp. 386, 389.

[5] S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români. Câșlegile,* București, Institutul de Arte Grafice, 1898, p. 146.

Descifrarea poate viza o etapă mai lungă de un an : se dă cu piciorul într-o vită și după numărul loviturilor până se scoală de jos se decodifică segmentul de timp ce va aduce rezultatul dorit.

b). *Menirea pentru un anumit flăcău;*

element manevrat	acțiunea cu rezultat pozitiv
două mlădițe de măr	infloresc
două fire de păr de porc pe sobă	se unesc

c) *Anumite calități;*

Obiectul	*Acțiunea*	*Calitatea*	*Sensul*
a noua stea	se numără	strălucește	frumos
parul (9,12)	se numără	înalt	înalt
		cu noduri	urât
		cu coajă	bogat
		drept	frumos
creangă de busuioc	pusă în apă	promoroacă	bogat
inel	pus în ovăz	îmbrumat	frumos
oaie	prinsă cu ochii închiși	tânără	tânăr

d) *Locul de unde va veni ursitul;*

De unde fata va auzi lătratul câinilor.

Practicile de ursită sunt prin esența lor discursuri non-verbale, existând chiar în mecanismul funcționării lor cu rezultat pozitiv, stricte interdicții de a vorbi. Rar acestea sunt completate de anumite formulări verbale, de acea categorie definită de sociologii francezi M. Mauss și G. Hubert[6] drept rituri orale simpatetice, care descriu exact dorința propusă.

,,Brâu,
Brâulețu meu,
Io te facu
Lacu, colacu
Și te pui noaptea su capu,
Dar tu încă să-mi aduci
Pe cine o hi să hie
Nie de soțaie,
În visu să-l visez
Aievea să-l văz''[7].

Aceste practici premaritale sunt performate în toate zonele țării, cu mici variații, viața tradițională a satului românesc reflectând faptul că nunta nu este asigurată numai prin pregătirile de ordin material (zestrea), dar și prin acte rituale anticipative. Se apelează astfel la acele elemente investite — conform mentalității populare — cu acea calitate de premoniție, un mod activ de a cunoaște și influența benefic schimbarea status-ului premarital.

---

[6] M. Mauss, G. Hubert, *Melanges d'histoire des réligions*, Paris, Alcan, 1932.

[7] Victor Păcală, *Monografia comunei Rășinari*, Sibiu, 1915, p. 243.

II. *Vergelul*, prin actele componente, se agregă în complexitatea unui obicei. Ca tehnică de mancie acesta se înscrie în categoria definită cu un termen științific *salomancie*,tăinuirea obiectelor în vederea descoperirii. În lectura etnologică a obiceiului tehnica în sine este o obscură componentă față de relevantele elemente de structură și funcție.

Denumirea cea mai frecventă a obiceiului este Vergel, Vărgel, dar obiceiul este cunoscut cu o terminologie variată : ,,De-a ulcelele'', ,,La oale'', ,,A se învăsui'', sau în zone cu metateză silabică ,,A se năsăvăi''. Se afirmă și aici, ca în cazul oricărei terminologii din sfera obiceiurilor, o legătură inextricabilă între diferite elemente de structură și denumire. Termenul curent Vergel este corelat de obiectul utilizat în cadrul desfășurării obiceiului : vergele, bețe special confecționate, sau luate chiar de la războiul de țesut. Denumirea ,,De-a ulcelele'' sau ,,La oale'' definește locul unde se camuflează obiectele, iar ,,A se învăsui'' este o derivație de la Sf. Vasile, legând obiceiul de momentul performării, noaptea Anului Nou.

Vergelul, ca termen generic, definește acea practică divinatorie, în care se descifrează dacă doi tineri sunt meniți unul altuia. Semnul îl constituie câte un inel, ca marcă de personalizare, care este trecut pe o vergea. Cu timpul termenul s-a extins și generalizat, reprezentând modalitatea de camuflare sub oale, ulcele, străchini, căciuli a unor variate obiecte cu valoare simbolică.

Cercetarea dinamică a funcției obiceiului poate constitui componenta ce marchează perspectiva pertinentă de interpretare a datului etnografic.

Formulăm un punct de vedere, care ne aparține, considerând că Vergelul a reprezentat, în formele sale vechi de manifestare, un ceremonial exclusiv feminin, păstrător de sensuri încifrate. Anumite elemente relictuale, conservate și azi, susțin opinia avansată de noi. Este vialabil în unele sate bihorene o formă de Vergel organizată exclusiv la casa unei bătrâne numai de către fete. Calitatea de bătrânețe a gazdei incumbă ideea de experiență, aici fetele performând o triadă de practici, tocmai acele practici care, într-o etapă mai recentă de evoluție, opinăm, că s-au realizat individual : se numără parii, se pun obiecte sub blide și se mănâncă o plăcintă coaptă, nedospită, care le va ajuta să-și viseze ursitul[8]. Si azi apar pe aria intracarpatică forme de Vergel de performanță exclusiv feminină, care se desfășoară chiar în casa unde de regulă se strâng fetele la Șezătoare[9].

Cu timpul însă, când funcția inițiatică slăbește, dintr-o practică ezoterică obiceiul evoluează spre o formă de participare mixtă, consacrând în fața colectivității raporturile dintre tineri, fete și flăcăi, cu statut comun premarital[10]. Funcția divinatorie devine treptat doar un pretext, întrucât obiceiul se încadrează acelor circumstanțe de ordin ceremonial, legate de sărbătoarea Anului Nou, de cunoaștere, apropiere și petrecere a tinerilor, un preambul al nunților din perioada Câșlegilor, ce se succed.

---

[8] Ion Bradu, *Din folclorul obiceiurilor bihorene*, Casa județeană a Creației populare Bihor, 1970, p. 32.

[9] Traian Mîrza, Gheorghe Petrescu, *Cîntecul Vergelului*, în ,,Revista de Etnografie și Folclor'',tom 14, nr. 2, 1969, p. 77.

[10] Germina Comanici, *Mutații funcțional-structurale ale obiceiurilor*, în ,,Anuarul Institutului de cercetări etnologice și dialectologice'', Seria A, nr. 8—9, 1989, p. 158.

Funcția obiceiului, văzută ca relația de acțiune și de determinare a părților componente ale unui sistem dat[11], suferă astfel o evidentă mutație de planuri, cea inițială se diluează, funcția maritală se afirmă, aceasta convergând spre noua funcție contemporană preponderent agramentală. Accentuăm faptul că Vergelul capătă forme polifuncționale de mai mare amploare tocmai în zonele în care sunt mai active cetele de feciori.

Vergelul trebuie astfel văzut pe parcursul evoluției lui, ca un joc de strategie „model de expresie a raporturilor cu lumea socială, așa cum jocurile cu abilități fizice sunt modele expresive ale raporturilor cu lumea naturală"[12].

Înțelegerea înglobantă a sensurilor obiceiului nu poate eluda funcția magică manifestă, legată tocmai de limbajul incifrat al obiectelor simbolice manevrate. Obiectele simbolice sunt cele ale mediului ambiant, în general omul civilizației folclorice trăind într-o lume semnificantă. Simbolismul obiectelor este orientat spre decuparea calităților, respectiv defectelor, viitorului partener. În linii mari acestea se grupează astfel :

	pozitive	*negative*
1) cele de oridn fizic	frumos	păros
	curat	bărbos
	subțire	gras
		colțat
		bătrân
2) de ordin material	bogat	sărac
3) de ordin moral	bun	lacom
	blând	rău

Mecanismul de interpretare al unuia din sensurile obiceiului este astfel orientat : ce dorim să aflăm ; prin ce apare acest lucru reprezentat. Pentru a comunica aceasta apelează la semne într-un micro-sistem simbolic. Corelația se realizează prin existența unor motivații, a unor verigi de legătură, pornind fie de la forța de sugerare a obiectului, fie de la valoarea deja consacrată :

frumos — oglindă, busuioc
curat — argintul
subțire — inelul
pâine, bani
argint, ban de aramă — bogat
pâine — bun

părul — păros
pană — bărbos
unsoare — gras
pieptene
perie — colțat
ban de aramă — sărac
bani — lacom
ceapă, cărbuni—rău[13]

---

[11] Nicolae Constantinescu, *Relații de rudenie în societățile tradiționale. Reflexe în folclorul românesc*. București, Editura Academiei, 1987, p. 9.

[12] J. Roberts, M. J. Arth, R. R. Busch, *Games in culture*, în „American Anthropologist", nr. 61, 1959, p. 601.

[13] Materialul are caracter de eșantion, el este excerptat din răspunsurile la Chestionarul B. P. Hașdeu, cuprinde Ardealul, județe din Muntenia (Buzău, Dâmbovița) și Oltenia (Dolj, Olt, Mehedinți), precum și materialul cules personal în 100 de sate în cadrul cercetărilor la Atlasul Etnografic Român.

Această listă ilustrează două aspecte: polisemantismul unor elemente (pâine, bani), sensurile fiind uneori chiar antinomice, sau aceeași valoare (bătrân, bogat, frumos) este exprimată prin conținuturi diferite. În cadrul analizei acestor elemente se afirmă o întrepătrundere a motivațiilor, care provoacă această polivalență semantică a sferei obiectului simbolic[14]. Aspectul esențial îl constituie faptul că cei ce practică obiceiul la nivel de micro-grup activează un cod comun, compun întotdeauna o relație fixă, aceasta fiind de fapt și una din regulile generale ale oricărui joc. Această componentă a obiceiurilor, pe parcursul evoluției, devine doar un pretext pentru a consolida funcțional un alt aspect de ordin social, comunitar. Ca și petrecerea după colindat — — care în unele locuri se numește chiar Vergel — prilejuiește un cadru sărbătoresc și agramental, generat de fixe norme de comportament, corespunzător status-ului premarital al participanților. În satele din zona Chioar, chiar în forma sa tradițională, obiceiul evidențiează pregnant o funcție maritală. Există astfel o casă a Vergelului, unde se desfășurau trei Vergele: la Crăciun, Anul Nou și Bobotează. Fetele erau poftite prin reprezentanți speciali ,,chemători'' și ca o dovadă a relației cu colindatul, fetele, în casele cărora nu s-a colindat, nu puteau participa. Elementele comune cu ritualul nunții pot fi ușor decelate atât în prezența chemătorilor, care purtau ca însemn special ,,faltane'', făcute din năfrămile fetelor, în practica rituală ca fata și feciorul iubit să mănânce la petrecere din aceeași farfurie, în dansul perechii moș-babă executat pe melodia jocului miresei.

Modelul comportamental al fiecărui micro-grup este reglat de norme respectate. Fetele aduceau colaci și mâncare, flăcăii horincă, această obligație fiind dozată și în funcție de vârstă: cei ce participau prima dată contribuiau doar cu o jumătate de litru, restul flăcăilor dublu. Jocul reprezenta un element esențial al petrecerii, și el patronat de severe reguli. Când o fată refuza un flăcău — semn de ofensă — acesta îi plătea pe toți tinerii să n-o joace toată vara, sau ca o aspră sancțiune fata era eliminată de la joc[15]. Și Vergelul performat în satele, bihorene circumscrie aspecte maritale. Aici se aleg ,,primarii de Vergel' care stabileau casa de vergelat. Aici, oficianți speciali ,,goga'' sau ,,goaga'' trec pe două vergele separat inelele fetelor și ale feciorilor și le bagă într-o cofă cu apă, de unde le scoate pe rând, formându-se astfel perechile de tineri pentru petrecere, care rămâneau fixe până la cinstirea părinților, când această obligație era abolită[16].

Anumite elemente — de altfel mai puțin evidente — conturează persistența unui fond ritual. Chiar credința prezervată în satele bihorene, că fetele, ce vor participa la Vergel, se vor căsători în cursul anului, conferă obiceiului o suplimentară funcție propițiatoare. De asemenea gestemul, pe care ,,goaga'' îl execută la finalul obiceiului, de a lovi cu un mănunchi de busuioc în cofa cu apă și de a-i stropi pe toți tinerii, asociază o semnificație benefică, apa fiind un element învestit prin excelență cu această valoare.

---

[14] Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, București, Editura Univers, 1977, p. 84.

[15] *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*, p. 384.

[16] Traian Mirza, Gheorghe Petrescu, *Stud. cit.*, p. 140.

Vergelul apare în anumite forme locale de realizare cu un poliglotism de limbaje, gestualității și recuzitei asociindu-se un text și o melodie specifice. Existența unui cântec special al Vergelului a fost menționată în satele bănățene și în zona Năsăud, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Cu peste două decenii în urmă Traian Mîrza și Gheorghe Petrescu au înregistrat în satele bihorene o melodie, pe care localnicii o considerau tipică Vergelului. Cercetată sub aspect muzical aceasta nu constituie o notă de strictă originalitate și specificitate, melodia aparținând și repertoriului cântecelor de clacă [17].

Orizontul de spiritualitate românească este creat permanent sub semnul echilibrului și al armoniei, cunoașterea anticipată și dorința de influențare benefică fiind componente ale acelei complexe strategii, prin care fiecare membru al colectivității folclorice își străbate existența în relația triadică : cu sine, cu membrii colectivității, cu cosmosul. Practicile de ursită exprimă prin dinamismul lor perpetua aspirație de pregătire și realizare a celei mai importante instituții, căsătoria.

AN ETHNOLOGIC READING OF NEW YEAR MARRIAGE FATE RITUALS

Summary

A reflex of the people's mentality asserting destiny a magic conception, marriage fate rites are performed by the well defined category of youth, especially by girls. Exercised on important calendar days, it becomes relevant in point of diversity and omen value on the brink of the year renewal. We undertook our research under a semiotic approach, considering such rituals brindal fate a ,,mancie'' that makes use of a preestablished code promoting constant relations between elements and their values. We operated a first separation between individual rites and the "Vergel", the later having the level of complexity of a custom performed in a group. The individual rites for marriage has specific differenciating functions : determining the fortune course, guessing the fated spouse.

When reading the Vergel ethnologically, it is not the mancie technique that is relevant (such as the ,,salomancie'' i.e. hiding objects with a wiev to revealing things); structure and function elements are. It is precisely the dynamic research of the custom function that can constitute the component marking a pertinent interpretation approach of the ethnografic datum. We demonstrate a point of view of our own, according to wich the Vergel represented an exclusively female ceremony in its old occurences, later evolving towards a mixted participation, there by consecrating the relationships between wenches and lads sharing a common premarital status before the community.

Our study classified marriage fate rituals in the complex strategy of the folkloric community by means of wich great passagers are attributed balance and harmony governing in foreknowledge and good omen influence. In its dynamism, theese expreses the perpetual aspiration to prepare and achieve a most important institution : marriage.

---

[17] ibidem p. 145.

RELAȚIILE INTERUMANE RURALE

– O expresie a principiului bunei vecinătăți –

LIA MARIA STOICA

Parafrazându-l pe Mc. Luhan[1], care afirma că lumea noastră a devenit un sat mai mare, putem spune că satul este o micro-lume în care oamenii se cunosc, se sprijină sau se ceartă, se ajută sau se războiesc, într-o multitudine de relaţii care îi opun pe unii altora sau îi asociază, conform intereselor comune sau divergente. Aceste relaţii sunt izvorâte din situaţia universală că fiecare este vecin cu cineva, ,,se învecinează''.

Dar relaţiile de vecinătate rurală nu se stabilesc *stricto sensu* numai între persoanele care sunt cu adevărat alăturate ci şi între fiecare şi toţi ceilalţi laolaltă sau între fiecare şi toţi ceilalţi luaţi individual, având astfel cu totul altă dimensiune, cu repercusiuni pozitive sau negative asupra întregii comunităţi.

Având în vedere că, procentual, relaţiile bune între vecini sunt preponderente faţă de cele antagonice, putem să ne referim la ansamblul marilor principii de drept cutumiar și la scopul anumitor obiceiuri care au ca primă finalitate stabilirea unei stări specifice de legături interumane în sensul întrajutorării și respectării drepturilor fiecăruia. În aceste condiţii, principiul bunei vecinătăţi, principiu de bază, subsumează întreaga gamă a relaţiilor dintre om și mediul sătesc în care trăiește.

Marea, imensa sarcină a bunei vecinătăţi este lucrarea neîncetată și tenace pentru a crea și menţine un grad de armonie cât mai mare între vecini, legaţi unii de alţii prin mii de fire (că vor, că nu vor) și de a evita, atenua ori elimina conflictele dintre ei și efectele acestora.

Relaţiile între vecini pot fi de cooperare sau de conflict însă în nici un caz vecinii nu sunt și nu pot rămâne indiferenți unii faţă de alţii[2].

Starea conflictuală rezultă din zone neuniforme ce se ating luând naștere astfel două fenomene: unul de atracţie și unul de respingere. Această stare conflictuală, care are la bază factori diverși ca origine, natură și gravitate, este limitată în general de interesele convergente ale vecinilor care depășesc în importanţă pe cele divergente. Rolul bunei vecinătăţi în asemenea stare conflictuală este de a-i limita extinderea pentru a nu afecta relaţiile generale.

---

[1] Herbert m. McLuhan, *Die magischen Kanäle*, *Understanding media*, Econ, Düsseldorf, 1970.

[2] Paul Guggenheim, *Traite de droit international public*, Genève, 1967, 2 vol.

REF, tom 38, nr. 6, p. 585–591, București, 1993

Starea conflictuală este permanentă, cu grade diferite de intensitate. Însă latura conflictuală a relaţiilor nu poate fi absolutizată deoarece, pentru vecini, este mai important să supravieţuiască decât să se afecteze grav şi permanent reciproc, lucru demonstrat de comportarea lor în general pozitivă a unuia faţă de altul.

Buna vecinătate este deci un principiu de drept cutumiar. Cutuma, obiceiul, fiind considerată ca o normă de conduită formată pe baza unui comportament sau a unei atitudini de lungă durată exprimată în acte exterioare repetate care reprezintă pe plan psihologic conştiinţa binelui şi a justiţiei sau a utilului şi a rezonabilului (*recto raţio*) sau a necesităţii (*opinio iuris sine necesitatis*).

În mod logic se poate evidenţia că buna vecinătate ca principiu cutumiar guvernează relaţiile amicale, armonioase între indivizi şi reduce conflictele. Contrariul acestui principiu, reaua vecinătate, ar provoca o stare de haos, dizolvând comunitatea. Există o vechime, o impresionantă repetare de acte şi atitudini sau o frecvenţă de precedente create care fac parte dintr-un comportament de bună vecinătate, fără nici o îndoială[3].

Principiul cutumiar de bună vecinătate cuprinde şi un aspect psihologic, indivizii având conştiinţa faptului că respectarea acestui principiu este folositoare în raporturile dintre ei. Astfel spus, ei acceptă acest principiu, îi dau consimţământul, deci îl recunosc ca atare.

Poporul român, în decursul zbuciumatei sale existenţe istorice, şi-a constituit un sistem de drept popular care să-i confere o stare de echilibru, de bună vecinătate în ultimă instanţă. Acest drept popular — — arată Romulus Vulcănescu[4] — cuprindea un sistem de norme de drept cu caracter general organizatoric restrictiv, punitiv sau premial în baza căruia funcţiona întregul corp socio-cultural al satului cu toate instituţiile sale arhaice sau tradiţionale. Acest drept, care presupune reguli acceptate de bună voie, pentru că sunt în mod evident folositoare pentru comunitatea sătească, asigură armonia şi liniştea acesteia. Să ne oprim asupra câtorva aspecte ale acestei dimensiuni.

I. *Concepţia juridică numită în general ,,drept ţărănesc'', ,,drept obişnuielnic sau cutumiar''*, răspundea tuturor nevoilor de reglementare a relaţiilor dintre categoriile şi păturile comunităţii rurale.

Legislaţia, ,,legea ţării'' sau ,,obiceiul pământului'', este o creaţie a întregului popor român privit în structura lui socială şi în evoluţia sa.

Organele de judecată sătească judecau toate categoriile de diferende iar măsurile luate de ele nu erau contrazise, combătute sau anulate de cele din superordine (judecata boierească sau domnească, până în secolul al XIX-lea). ,,Ceata de bătrâni'' era formată din oameni presupuşi a fi ajuns la maximum de înţelepciune, ei fiind conducătorii de drept şi de fapt, legislatorii, judecătorii, executorii şi administratorii satului, care acţionau periodic (Anul Nou, Lăsatul secului, Paşti, Rusalii etc.) dar şi accidental[5]. Ei constituiau corpul de judecată locală prin jurisprudenţă.

---

[3] Andrassy Ierray, *Question des frontieres et de voisinage*, Le Caire, 1961, 211 p.

[4] Romulus Vulcănescu, *Etnologie juridică*, Bucureşti, 1970, 339 p.

[5] Romulus Vulcănescu, ibidem, p. 190.

Realitatea românească a oferit şi oferă o paletă largă de situaţii de vecinătate de la obştile de sate la sate şi la relaţiile interumane. În lucrarea sa asupra satelor devălmaşe[6], Henri H. Stahl afirmă că realitatea de bază a satelor noastre este aceea a organizării lor în formele satelor devălmaşe, fenomen de masă cuprinzând totalitatea satelor libere sau căzute sub mână domnească, mănăstirească sau boierească. El studiază, printre altele, şi sistemul de raporturi de producţie şi instituţiile juridice ce le corespund, cele ce au menirea de a menţine ,,buna vecinătate în obşti''. Dăm spre exemplificare, ,,aşezarea birului după folosirea munţilor'', cu referire la Vrancea. Această zonă îşi plătea birurile în sistemul general adoptat de toată ţara, acela al ,,cislei''. Însă aici birul nu era aşezat pe sate, ci Vrancea era considerată o singură unitate fiscală. Birul global era repartizat pe sate, ,,aruncat pe sate'', de către un organ local, ,,adunarea cea mare a Vrancei'', în care erau delegaţi ai celor 14 sate tradiţionale. Această ,,aşezare a birului'' se făcea după populaţie şi buna stare a fiecărui sat materializată în suprafeţele de pământ pe care le folosea satul din totalul averii colective, deci a hotarului din munţi. S-au născut astfel cutuma de a ,,aşeza banii birului pe munţi'', punct de plecare a cutumei inverse care va duce la ,,aşezarea munţilor pe banii birului''. Astfel, cutuma preîntâmpină eventuale conflicte care ar strica buna vecinătate dintre sate în cadrul obştii.

Arătând caracterele mixte ale economiei săteşti româneşti feudale, agricole şi pastorale totodată, H. H. Stahl nu exclude caracterul predominant agricol al unor sate faţă de cel predominant pastoral al altora.

În centrul dreptului cutumiar agrar stă moşia care caracterizează şi defineşte modul de viaţă autohton din faza de destrămare a comunei primitive, până în vremea noastră.

Drepturile şi datoriile agricultorilor, norme de bună vecinătate, au fost consemnate în obiceiuri şi tradiţii juridice relative la alegerea, stăpânirea, folosirea, transmiterea, pierderea pământului, producerea de bunuri agricole sau a valorificării uzufructului funciar.

R. Vulcănescu[7] enumeră drepturile cutumiare ale agricultorilor liberi în condiţiile vieţii feudale dominate de puterea otomană, (,,drepturile brazdei'' şi ,,drepturile plugarilor'') : dreptul de aşezare pe moşia obştească, dreptul de amenajare a terenului bun de arătură, dreptul de cultivare a pământului după voinţă şi trebuinţă, dreptul de utilizare a roadelor obţinute etc. şi subliniază dreptul de ieşire din obştea sătească în urma unei nedreptăţi comise asupra celui în cauză. Drepturilor le corespundeau datorii proprii epocii respective : datoria de a munci cot la cot în obşte pentru obţinerea recoltei ; datoria de a apăra cu arma în mână pământul împotriva cotropitorilor ; datoria de a respecta moşia obştei săteşti, vatra satului, siliştea din sat, iazurile, hotarele şi vecinătăţile ; datoria de a se conforma hotărârilor sfatului de bătrâni ai obştei în vederea organizării, administrării în sat şi împărţirii dreptăţii.

În jurisdicţia cutumiară agricolă neexecutarea dijmei, plocoanelor în bucate (cel mai frecvent plocoanele în fructe, sălbatice şi de grădină) și a clăcii sau robotei (mănăstirească, boierească sau domnească) erau considerate culpe grave pentru țăranii aserviți.

---

[6] Henri H.Stahl. *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, Bucureşti, 1958, vol. I, 347 p.

[7] Romulus Vulcănescu, ibidem, p. 77.

În păstoritul transhumant rolul moșiei l-a luat turma (o moșie mișcătoare). Drepturile și îndatoririle acestor păstori itineranți constituie norme de bună vecinătate luând în considerație faptul că prin deplasările turmelor se puteau produce conflicte cu cei cu care veneau în contact. Printre aceștia enumerăm[8]: dreptul prin repetabilitate la amplasamentul pastoral pe moșia satelor libere sau pe moșiile domeniale; dreptul de proprietate asupra instalațiilor și amenajărilor pastorale; dreptul de utilizare a plaiului; dreptul de drumeție peste țarini și ogoare fără a păgubi pe proprietari; dreptul de judecată și la pedepsirea abaterilor de la viața de ceată pastorală.

Această legislație reflectă o concepție juridică de grup profesional. Diferite pravile — ,,Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești'' zisă ,,Pravila lui Vasile Lupu'' (Iași 1646) sau ,,Îndreptarea legii ''zisă ,,Pravila lui Matei Basarab'' (Târgoviște, 1652) enunță încălcările cutumei de către păstori și sancțiunile meritate. Sancțiunile sunt variate, mergând de la iertare și despăgubire până la bătaie și detenție. Cele mai multe sancțiuni însă sunt dublate de cutume intrate în legi: cutuma compensației în natură (,,vită pentru vită''), cutuma despăgubirii mărite (,,păgubașul să ia înzecit'') sau cutuma degradării profesionale (,,ciobanul își pierde rangu'' sau ,,dreptu'')[9].

Sub aspect juridic există o convergență în conștiința indivizilor care ierarhizează diferendele. Cele mai grave cer imperativ o soluționare juridică; altele pot rămâne nesoluționate fiind doar sancționate de opinia publică.

Din această ultimă categorie face parte obiceiul strigărilor justițiare prin sat sau ,,peste sat'', obicei îndeplinit de ceata de feciori.

Acțiunea justițiară întreprinsă de ceata de strigători are ca scop să ,,îndrepte'' satul, să moralizeze comunitatea cum nici legea, nici frica de pedepse nu o puteau face.

Strigăturile, în versuri, înfierează încălcările normelor tradiționale de conviețuire care afectează și dezechilibrează buna vecinătate: minciuna, obrăznicia, desfrâul, furtul, lipsa de respect pentru bătrâni etc. De asemeni, denunță pe cei leneși, delăsători, care prin comportamentul lor îi lezează pe cei din jur. Bineînțeles portretul făptașului era astfel construit încât să frapeze și să indigneze. (Deseori se recurge la indecențe, obscenități, pentru a crea o imagine contrastantă).

Sentințele cetelor de feciori aveau mai mult un caracter etic, erau mai mult morale decât materiale. În acest sens putem menționa și *dansul Moșului și Babei* din cetele de mascați din *Malanca*.

Într-un sens mai larg putem vorbi și de relațiile ce se stabilesc între performerii anumitor obiceiuri (călușarii, ciucii, urătorii, mascații) și restul comunităților, relații strict delimitate prin tradiție, care au valoare de lege.

O altă categorie de obiceiuri se practicau atunci când trebuia restabilită dreptatea încălcată de un om care între timp a murit. Buna vecinătate cu lumea de dincolo, contigenitatea relaţiilor avea nevoie de practici care să restabilească echilibrul perturbat prin invocarea justiţiei divine.

---

[8] Romulus Vulcănescu, ibidem, p. 97.

[9] Romulus Vulcănescu, ibidem.

În Transilvania de sud şi în Haţeg cel nedreptăţit de către mort întorcea stâlpul de mormânt cu vârful în jos şi-l împlânta la picioarele mormântului[10] în credinţa că, procedând astfel, întoarce nedreptatea de pe lumea aceasta pe lumea cealaltă.

II. Al doilea aspect al bunei vecinătăţi este *cooperarea*, *asocierea sau întrajutorarea*, într-un sens mai specific.

În satul românesc agrar s-au dezvoltat tovărăşiile agricole ca forme de întrajutorare pentru întreg ciclul anual sau pentru unele munci agricole disparate care cereau un volum mare de muncă. Astfel, primăvara se formau tovărăşiile de plug, tovărăşiile de semănat; vara cele de plivit, de prăşit, de secerat, de cosit, de treierat; toamna cele de cules porumbul, de desghiocat, de cules viile, de arat etc. Relaţiile se referă la acelaşi fel de servicii (arat pentru arat, prăşit pentru prăşit), la servicii diferite (arat pentru plivit, cosit pentru treierat) sau la schimb pe bunuri (cosit pentru fân, arat pentru seminţe).

Ca forme de întrajutorare, tovărăşiile agricole s-au dezvoltat aidoma comunităţilor profesionale de vârstă şi sex.

Tovărăşiile de plug, la arat, la secerat şi la treierat se făceau în familie, cu vecinii de casă, dar şi cu consăteni şi săteni vecini după cum aceştia erau dispuşi, aveau timp, unelte şi animale de muncă, încredere în reciprocitatea muncii contractate.

În planul obiceiurilor, cea mai caracteristică formă de întrajutorare este claca. Caracterul specific al muncilor agrare care trebuiau făcute într-un anumit timp precis a dus la această formă de muncă organizată, aducătoare de spor. Astfel se făceau clăcile pentru arat, pentru prăşit, pentru plivit etc. Claca la seceriş reprezintă una din cele mai ample forme de ajutor reciproc în muncă, având un dublu caracter: productiv şi ceremonial. În importantul studiu asupra clăcilor în Transilvania, ,,Dealul Mohului'', Ion Ionică[11] prezenta originile şi formele de evoluţie ale acestui obicei.

Dar clăcile puteau fi făcute şi la alte munci, la făcutul casei, la tors, ridicarea şurii etc.

Într-o perspectivă istorică se pot enumera ca principale forme de clacă: claca la notabilităţile satului (preot, primar, notar etc.) cu caracter qvasi obligatoriu; claca între neamuri; claca de sexe (a femeilor, a feciorilor); claca la femei văduve sau la bătrâni cu funcţia de asistenţă socială a comunităţii; claca mixtă, la care participau cele mai diverse categorii de sex şi vârstă; claca întregului sat ocazionată de lucrări de interes public (întreţinerea drumurilor, construcţie de poduri etc.)[12].

O formă specială este aceea a întovărăşirilor între ,,fârtaţi'' practicată în zona Buzăului, Moldova de Nord, clisura Dunării, care constă în contractarea unei legături pe viaţă între doi sau mai mulţi membri ai unei colectivităţi săteşti în virtutea căreia se stipulează o rudenie de natură spirituală care are ca primă consecinţă un ajutor în toate împrejurările grele ale existenţei şi în special la muncă.

---

[10] Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului*, Bucureşti, 1972, p. 112.

[11] Ion Ionică, *Dealul Mohului*, Bucureşti, 1945.

[12] Alexandru Popescu, *Tradiţii de muncă româneşti*, Bucureşti, 1986, p. 61–62.

Asocierile cu caracter pastoral au avut la bază aceleaşi cauze economico-sociale ca şi cele agrare. Menţionate încă în „Memoriile istorice ale contelui Nicolae Bethlen" (1736), fost şi cancelar al Transilvaniei şi Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei" (1714) aceste asociaţii s-au păstrat, în forme transformate, până în zilele noastre. I. Vlăduţiu făcând o tipologie a asociaţiilor păstoreşti, arată că acestea sunt de două tipuri:

a) Stâna la care coibanii erau angajaţi să îngrijească oile şi să le mulgă, produsele fiind preparate de către stăpânii oilor, fiecare la data când îi venea rândul.

b) Stâna la care ciobanii erau angajaţi pentru a îngriji animalele, a le mulge, a pregăti produsele pe care să le dea gata preparate stăpânilor de oi[13].

Plecarea turmelor la stână a fost însoţită de obiceiuri cu caracter economic şi juridic, variat denumite în funcţie de zonă: Arietul, Alesul, Ruptul sterpelor, Sâmbra oilor, Însămânţatul etc. Fiecare gospodar care participa la stâna asociată despărţea mieii şi sterpele de oile de lapte apoi îşi mulgea oile şi, după cantitatea de lapte, i se stabilea cota de produse ce urma să o primească. Bineînţeles acest moment important al vieţii pastorale era însoţit de o petrecere în cadrul comunităţii săteşti.

Dimensiunile unei studiu nu ne permit să enumerăm aici întreaga gamă de obiceiuri şi practici cutumiare care sunt expresia şi susţin, în acelaşi timp, relaţiile de convieţuire între vecini, buna lor vecinătate.

În concluzie se poate afirma cu suficient temei că îndelungata convieţuire, alăturată într-un sens mai strict sau mai larg, i-a obligat pe ţăranii români la un comportament ce îşi are geneza în delimitarea dintre *Bine* şi *Rău*.

Activităţile ori relaţiile pe care le-am menţionat sunt reduse ca număr şi intensitate faţă de multitudinea lor nebănuită, ele apărând şi dezvoltându-se de-a lungul vremurilor. Aceste relaţii care stau la baza unui drept cutumiar sătesc sau a unor obiceiuri cu o componentă juridică se întemeiază, după cum am relevat, pe ideea de echitate, de just, de bine, de util şi de raţional, principii care au însoţit permanent faptele obiective ale ţăranilor. Este vorba de o manifestare specifică a conceptului general de drept cutumiar, strâns legat de morala creştină care a caracterizat viaţa satului românesc.

În fond, întrucât vecinătatea există de la începutul lumii, fiecare individ, familie sau popor având cu vecinul imediat prima relaţie exterioară, fenomen care s-a menţinut şi s-a dezvoltat la proporţii universale, această vecinătate a generat un model de comportament pe care îl aplică şi ţăranul român. Modelul a străbătut şi va străbate timpul istoric şi spaţiul întregii omeniri.

Aplicarea modelului de către ţăranul nostru nu este decât o manifestare specifică spiritului românesc încadrată în fluxul unui concept universal.

---

[1] Ion Vlăduţiu, *Etnografia românească*, Bucureşti, 1973, p. 250–296.

Abstract

The author started from the good neighbourliness concept, an universal concept, of which concrete content was established and developed in the international law. The essence of this concept is to avoid and to reduce the inter-human nad inter-naţional conflicts and, more important, to promote the mutual aid.

The good relations result from moral and the law and have law character. The customary law system and the popular justice feelings and perceptions are materialized in a presant legislation ,,Country's law'' or ,,Earth custom''.

The customary law was developed in two directions. It punished and, at the same time, it established norms of behavior which has facilitated the cooperation between the members of the village community.

The traditional legal thinking of the village have created relations of ethic character based on the concept of good neighbourliness as a cosmic concept, covering every human activity and human belive.

METODELE NECESARE ÎN CERCETAREA ETNOLOGICĂ*

PUIA SILVIA IOSIPESCU

Obiectul specific al fiecărei științe se cercetează cu ajutorul metodelor și tehnicilor. A explica metoda unei științe însemnează a-i explica în bună parte și obiectul de cercetare, și invers, pornind de la obiect se pot stabili metodele[1].

Alături de metode sunt tehnicile de cercetare, operațiuni specifice de înregistrare și manipulare a faptelor. Calculul unui indice, ex. un indice de absentism, sau a unei ponderi, ex. ponderea populației active din totalul populației unui ținut, sau ponderea unui obicei din cadrul sistemului obiceiurilor din ciclul familiei ține de competența unei tehnici. În cercetarea științifică este necesar să se procedeze la standardizarea tehnicii de observație, fapt care constă în redactarea unui instructaj exact care trebuie să asigure ca fiecare observator participant la cercetări să acorde atenție acelorași fapte, să le cuprindă în aceleași

---

* Studiu prezentat la sesiunea anuală de comunicări științifice ,,Memoria pământului ialomițean", Ediția a II-a, Slobozia, 19–20 dec. 1975.

[1] Cuvântul *metodă* derivă din grecescul ,,methodos", care se traduce prin ,,drum, cale, mod de expunere". Din punct de vedere filozofic, metoda este un ,,mod, procedeu sau ansamblul de procedee de cercetare, cunoaștere și transformare a realității obiective" (*Dicționar Enciclopedic Român*, vol. III, 1965, p. 340). În general, definițiile date metodelor de cercetare pornesc de la o rațiune științifică ce conduce spre o finalizare în cadrul obiectului de cercetare. Astfel, Simion Mehedinți, definește metoda drept ,,calea spre cercetarea științei, firul certitudinii teoretice sau logica științei" (*Metoda și Metodica*, 1941, pp. 3, 24). Vintilă Mihăilescu consideră că ,,metoda este totalitatea procedeelor, care conduc rațiunea la aflarea sau demonstrarea adevărului. Mai pe scurt este drumul spre adevăr, o călăuză abstractă a rațiunii" (*Geografia teoretică*, 1968, p. 101), iar Jan Szczepanski menționează faptul că metoda este ,,un mod de a proceda sistematic în practică, un mod de cercetare care dă o imagine adevărată a fragmentului ales al realității și explicarea fenomenelor care au loc în cadrul lui" (*Probleme metodologice controversate ale sociologiei contemporane poloneze*, 1966, p. 37). O metodă trebuie să se aplice unor ipoteze verificate progresiv. Ea depinde de principii și de reguli care au fost enunțate și verificate în prealabil. În etnologie, se pot aplica astfel de principii, utilizate și în cadrul altor științe, de pildă principiul filozofic al cauzalității și principiul actualismului. Metodele trebuiesc selectate în funcție de obiectul studiat. Ele trebuie să aibă la bază o *metodologie* adecvată, bine pusă la punct, prin care se înțelege ,,ansamblul metodelor folosite într-o anumită știință, al cărui fundament îl constituie sistemul celor mai generale legi și principii ale științei respective". Metodologia este ,,parte a filozofiei care se ocupă cu analiza teoretică a metodelor folosite în știința modernă" (*Dicționar Enciclopedic Român*, vol. III, 1965, p. 341). Metodologia presupune și un mod de a privi realitatea, fiind deci, mai mult decât un sistem de tehnici și de procedee cu ajutorul cărora sunt adunate și prelucrate date despre fenomenul sau despre gruparea de fenomene analizate. Dialectica este un mod de a privi fenomenele despre lume, dar ea este și o metodologie deoarece arată calea care ar trebui urmată în procesul cercetării. Metodologia permite aplicarea eficientă a metodelor de cercetare și asigură cunoașterea științifică a celor mai complexe fenomene. Numai având o metodologie științifică a cunoașterii sociale este posibilă o dezvoltare rodnică a tuturor metodelor ei, printre care și cele ale științelor exacte, în care situație se poate construi obiectul respectiv al cercetării, adică modelele abstracte.

REF, tom 38, nr. 6, p. 593–599, București, 1993

categorii descriptive, să aplice aceleaşi unităţi de măsură şi să utilizeze aceiaşi termeni, atunci când se efectuează o cercetare colectivă. În ultima vreme, se urmăreşte introducerea tehnicii electronice de calcul, în unele domenii pe scară largă, care facilitează prelucrarea unor vaste date privind fenomenele cercetate. Pentru folosirea cu succes a maşinilor electronice de calcul, condiţia principală o constituie elaborarea modelelor matematice privind fenomenul etnologic cercetat în situaţia noastră, cât şi manevrarea lor sub forma unor numere. Tehnicile matematice reprezintă forme perfecţionate ale metodei comparative, iar prin introducerea matematicii într-o ştiinţă, se înarmează aceasta din urmă cu instrumente de analiză a căror eficienţă este cu mult mai mare decât cea a procedeelor clasice de comparare.

În etnologie, metodele de cercetare sunt suficient de numeroase, specialistul apelând la una sau la mai multe dintre ele în funcţie de specificul cercetării. În general, se poate stabili o ierarhie grupală a metodelor de cercetare în funcţie de momentul şi de etapa cercetării : I — Metode de cunoaştere ; II — Metode de prelucrare, organizare şi sistematizare a materialului de teren ; III — Metode necesare comparaţiei, interpretării, tipologizării, generalizării şi teoretizării.

I — *Metodele de cunoaştere* sunt suficient de numeroase, ele punând cercetătorul în contact direct cu realitatea de teren. Din această categorie face parte *Metoda observaţiei directe*, o metodă clasică de cercetare, aplicată în geografie, etnologie, sociologie şi în alte domenii ale cercetării[2].

O altă metodă de cunoaştere este *Metoda observaţiei comparativ-experimentale*, care se poate aplica în două situaţii : atunci când cercetarea se referă la populaţii puţin numeroase sau la eşantioane restrânse care permit observaţii minuţioase privind fiecare fenomen, sau când cercetarea se referă la mari eşantioane reprezentative pentru populaţii numeroase. Prima variantă prezintă dificultăţi din punct de vedere al testelor statistice, în timp ce a doua dă posibilitatea unor analize statistice complete, dar fără să ofere garanţiile dorite în verificarea datelor de teren. I se spune comparativ-experimentală, deoarece demarează de la date concrete obţinute în cercetarea de teren, trecându-se, în a doua etapă, la obţinerea de eşantioane.

---

[2] *Observaţia* este o constatare asupra unui fenomen şi această constatare implică intervenţia raţiunii, concepţiei cercetătorului, care poate să facă unele integrări, interpretări şi generalizări. În etnologie metoda aceasta dă rezultate în cercetarea integrală a fenomenului etnologic, în cercetarea obiceiurilor având un rol hotărâtor. Aici orice intervenţie din partea specialistului poate produce tulburări în desfăşurarea normală a ceremonialului, ajungându-se deci la culegerea unor date eronate. În activitatea de teren, observaţia directă poate fi urmată de adâncirea cunoaşterii prin investigare, filmare, fotografiere sau prin alte tehnici, a întregului obicei sau a anumitor momente şi de descriere, pentru a se putea fixa anumite aspecte. Cercetătorul poate mări considerabil posibilitatea de cunoaştere pe teren, creând căi noi de observare prin *Metoda experimentală*. În experiment, se poate înregistra fenomenul tot prin observare, doar că acesta se provoacă în prealabil. Raportat la sensul său, îşi găseşte corespondentul în ştiinţele experimentale ale naturii. El constă în construirea unui dispozitiv simplu sau complex, pus în mod intenţionat în acţiune, pentru a provoca un efect, adică un fenomen dependent de această acţiune. Observarea şi înregistrarea materialului are loc numai după aplicarea unui protocol de intervenţie, precis definit, ce caracterizează dispozitivul, adică suma condiţiilor fenomenului. Toate rezultatele la care se ajunge prin dispozitivul experimental se compun dintr-o parte ce poate fi redusă la factori controlabili, şi dintr-o altă parte considerată drept eroare din cauza factorilor necontrolabili.

O metodă privind culegerea datelor de teren este *Metoda anchetei*. Ancheta se poate efectua oral sau în scris, sau combinat în ambele feluri. Ea depinde de priceperea și buna credință a cercetătorului, precum și de informatori. Complexitatea fenomenelor și marea lor varietate nu pot fi cercetate exhaustiv cu chestionarul, tehnică ce trebuie îmbinată cu conversația liberă, în cadrul căreia se descriu uneori aspecte nou descoperite, pe care culegerea exclusivă cu chestionarul nu le-ar putea obține[3].

Observarea, prima treaptă a cunoașterii, și ancheta, sunt urmate de *Descrierea etnografică*. Referindu-se la descrierea geografică, George Vâlsan preciza faptul că aceasta ,,e o pătrundere în adâncime, prin inteligență'' [4]. Descrierea etnografică trebuie să fie exactă, adică ,,să caute a exprima fenomenele cantitativ'' [5], să fie completă, adică să urmărească un fenomen sau un grup de fenomene pe întreaga unitate teritorială în care se include. De asemenea, să fie comparativă și caracteristică pentru a se putea evidenția particularitățile fenomenului studiat[6]. Descrierea etnografică trebuie să mai fie explicativă, analitică și sintetică. Prin aceste caracteristici, considerăm Metoda descrierii a fi *o punte de legătură* între cele trei grupări de metode menționate anterior, deoarece nu se poate cunoaște bine un fenomen decât observându-l și descriindu-l, nu se pot prelucra datele și nici nu se pot compara fenomenele între ele fără o descriere explicitară. De asemenea, aceeași descriere stă și la temelia interpretării, a generalizării și teoretizării.

II — Prin *Metodele de prelucrare, organizare și sistematizare a materialului cules*, se trece spre o treaptă superioară a cercetării. Din cadrul acestei grupări fac parte îndeosebi *Metodele statistico- matematice*, care pun ordine în materialul cules și descris.

Metoda statistică are un caracter descriptiv, deoarece ea înfățișează fenomenele cantitativ prin numere, dar are și un caracter tipologizant atunci când dintr-un număr de fapte se alege numai ceea ce este reprezentativ și tipic, și de asemenea, ea poate stabili și reguli și chiar raporturi cauzale. Prin Metoda statistică, se poate prezenta un prețios material comparativ în cadrul unui fenomen sau în cadrul unei grupări de fenomene.

---

[3] Deci, departe de a constitui forma cea mai neutră și cea mai controlabilă a stabilirii datelor, ,,*chestionarul* presupune un întreg ansamblu de excluderi și care sunt cu atât mai periculoase cu cât rămân mai inconștiente. Pentru a ști să stabilești un chestionar și ce faci cu faptele pe care el le provoacă, trebuie să știi ce face chestionarul, adică între altele, ceea ce el nu poate face (*Sociologia franceză contemporană*, 1971. p. 196). În schimb, prin intermediul chestionarului există avantajul de a se înregistra date omogene. Se aplică, în unele situații, și o serie de *tehnici ale anchetei : anchetă prin sondaje*, prin care se studiază un eșantion cu caracter reprezentativ extras dintr-o mare comunitate umană, pe baza căruia se pot conchide unele concluzii valabile pentru întreaga colectivitate privind fenomenul studiat, *ancheta extensivă*, despre care amintește Marcel Mauss, *ancheta directă*, atunci când sursa de informare este exclusiv persoana studiată și *ancheta indirectă*, care constă în completarea chestionarului de către anchetator. Un prim moment al anchetei poate fi considerat *eșantionarea*, tehnică de stabilire a informatorilor sau a așezărilor umane care urmează a fi cercetate. Se poate aplica *eșantionarea probabilistică*, în care situație se înlătură posibilitatea subiectivismului în mai mică măsură. De asemenea, se poate utiliza *tehnica eșantionării stochastice*, care are avantajul, fiind elaborată pe baza teoriei probabilităților din cadrul matematicii, de a exclude subiectivismul. Tehnica eșantionării probabilistice constă în a stabili grupul de informatori cu totul la întâmplare, în acest fel cercetătorul fiind imparțial. De asemenea, această tehnică mai are avantajul verificării datelor culese chiar în momentul anchetei, prin intermediul informatorilor. La aplicarea tehnicii eșantionării stochastice, numărul necesar de unități pentru cercetarea fenomenului etnologic se stabilește prin formule statistico-matematice.

[4] George Vâlsan, *Descrieri geografice*, București, 1964, Editura Științifică, p. 76.

[5] Simion Mehedinți, *Terra*, vol. II, București 1931, Editura Națională, p. 185.

[6] Popovici I. Mănescu Lucreția, *Bazele teoretice și metodologice ale geografiei*. Partea a II-a, București, 1973, Centrul de multiplicare al Universității din București, p. 55.

Metoda modelării deschide în fața etnologiei posibilitatea experimentului pe scară largă. Elaborarea unui model înseamnă asigurarea descrierii matematice a fenomenului într-o formulă generală. Există și situația exprimării prin ecuații, însă ecuațiile tratate de științele sociale sunt mai mult decât abstracte.

III — *Metodele necesare comparației*, *interpretării*, *a tipologizării*, *a generalizării*, *a abstractizării și teoretizării* sunt metode aplicate în finalizarea cercetării științifice.

Metoda structurală se poate utiliza în etnologie, îndeosebi în cercetarea credințelor, a mentalității, a obiceiurilor. Cercetările efectuate prin Metoda structurală au ca obiect, în situația etnologiei, studiul relațiilor socio-culturale tot prin intermediul modelelor. În această situație, este necesar să se știe în ce constau modelele care sunt obiectul propriu al analizelor structurale[7].

În domeniul științelor sociale cât și în cel al științelor naturii, experiența în sensul celei fizice nu este posibilă, și astfel, etnologia, geografia și sociologia au la îndemână un experiment indirect cum îl numește Durkheim, *Metoda comparației*, considerată de către unii cercetători drept principiu. Este experiment, deoarece prin comparație se observă și se pun față în față cazurile în care două fenomene sunt simultan prezente, sau sincronic absente și astfel se pot desprinde concluzii privind legăturile dintre ele. Operațiunea științifică de eliminare treptată a tot ceea ce este particular și accidental și de păstrare a trăsăturilor definitorii, generale, tipice, sau esențiale, este rezultatul Metodei comparative. Comparația este necesară poate odată cu descrierea însăși, deoarece nu se poate descrie corect decât ceea ce a fost bine înțeles și a înțelege înseamnă a face apropieri și confruntări, în altă exprimare, comparații. Pentru structuraliști Metoda comparativă constă în compararea modelelor deduse pe cale logică[8]. O variantă, *Metoda comparației în perechi*, se aplică prin construirea unei scări de preferință. Procedeul cel mai frecvent întrebuințat în realizarea unei ierarhii este cel de cotare a faptelor. Se calculează media ponderată și, în funcție de mediile obținute, se procedează la construirea ierarhiei lor de prestigiu. O metodă comparativă poate fi considerată și *Metoda fazeologică*, prin care se pot face și prognoze privind dezvoltarea fenomenelor cercetate comparându-se diferitele faze ale evoluției lor.

Observația, descrierea și comparația fac posibilă clasificarea fenomenelor. Simion Mehedinți aprecia faptul că ,,folosul acestei operații intelectuale este enorm, deoarece, o dată clasificarea terminată, putem descrie iute și sigur orice fenomen nou, care se adaugă grupei, indicând numai caracterele proeminente. Abstract vorbind, clasificarea ne ajută să așezăm noțiunile în grupe asemănătoare și în ordine treptată de abstracție până la ultima notă comună întregii categorii de fenomene și deci subordonată tuturor" [9].

---

[7] Pentru a merita numele de structură, modelul trebuie să îndeplinească un număr de condiţii. Cel mai reuşit model va fi cel adevărat, acela care, deşi fiind cel mai simplu, va răspunde la dubla condiţie, de a nu utiliza alte fapte decât cele considerate şi de a da explicaţii despre toate.

[8] M.R. Morsh, *Efectuarea în mod cumulativ a cercetării cumulative*, în vol. *Teorie şi metodă în ştiinţele sociale*, Vol. II, Bucureşti, 1966, Editura Politică, p. 293.

Dacă statistica urmărește aspectul exterior cantitativ, numeric, al fenomenelor, *Metoda psihologică și înțelegerea* pătrund înlăuntrul lor și caută esența lor interioară, elementele definitorii. *Metoda înțelegerii* se aplică în exprimarea unor forme de viață din trecut. În această situație, este necesară transpunerea într-un moment dat, retrăirea într-o oarecare măsură a formelor respective de viață și de pătrunderea în esența fenomenelor, de unde necesitatea acestei metode pe care germanii o numesc — verstehen — înțelegere.

Metoda cartografică este prin esență o metodă de cercetare geografică, dar care se poate aplica cu succes și în etnologie ca și în cadrul altor domenii ale cercetărilor științifice. Fenomenul etnologic este repartizat în spațiul geografic, care îi influențează dezvoltarea în funcție de dezvoltarea social-istorică și culturală a societății respective. Metoda cu harta ajută la determinarea spațiului în care este răspândit fenomenul studiat, sau gruparea de fenomene, prin exacta lor cartografiere. Harta oferă posibilitatea să se analizeze problemele etnologice sub aspect static și dinamic. Întocmirea unor serii de hărți, pentru același fenomen sau grupare de fenomene la anumite intervale de timp, evidențiază un bogat material comparativ, care dă posibilitatea intuirii anumitor modificări în perspectivă. Prin cartografiere se poate afla firul cauzalității în explicarea fenomenelor, cât și funcționalitatea lor. O cartografiere corectă ajută la stabilirea unor formule care să lege pe cât este posibil suma efectelor de suma cauzelor care există între fenomene. Simion Mehedinți consideră faptul că ,,problemele sociale trebuie să fie tratate pe cât e posibil după metoda geografică", aceasta fiind o cale de inducție[10]. Reprezentarea cartografică în etnologie a fost experimentată pentru prima dată de către Friedrich Ratzel în anul 1887, în lucrarea cu privire la repartiția geografică a arcurilor și săgeților din Africa.

Realizarea Atlasului Etnografic Român, în condițiile rapidelor transformări în structura culturii populare tradiționale, a fost de o stringentă acuitate. Având Atlasul la îndemână, specialiștii pot trece la zonarea fenomenului etnologic în teritoriu. De asemenea, se vor putea realiza lucrările de profil, analizându-se problemele în raportul lor cauzal și de interdependență a părților față de întreg, a elementelor de cultură populară tradițională, față de cultura populară tradițională în ansamblul spațiului românesc.

Aplicându-se *Metoda toponimică* în cercetarea etnologică, se pot obține rezultate îndeosebi în cercetarea așezărilor umane, în cercetarea ocupațiilor, în cea a meșteșugurilor, în cea a instalațiilor tehnice populare, a transporturilor, în fenomenul deplasărilor, teritoriale, care se includ, după unii cercetători, în ,,civilizație", iar după alți cercetători în ,,cultura materială'', aici fiind vorba doar despre două exprimări ale aceleiași calități. Considerăm însă că și în studiul mitologiei și în cel al obiceiurilor poate fi utilizată, putându-se realiza interpretări valoroase.

---

[9] Simion Mehedinți, *lucr. cit.* pp. 910—911.

[10] Simion Mehedinți, *Metoda geografică în științele sociale și naturale*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, Tomul XXIX, Mem. 4. București, 1947, p. 63.

În studiul așezărilor omenești, îndeosebi privind raportarea vetrelor la cadrul natural și economic, în cercetarea agriculturii privind modul de utilizare al terenurilor, rezultate deosebite se pot obține cu ajutorul *Metodei fotogrametrice*.

Există încă unele metode care completează seria metodelor de cercetare în etnologie, ex. *Metoda autobiografică* și *Metoda filologică* amintite de către Marcel Mauss, *Metoda monografică* și altele.

În încheiere se pot desprinde câteva concluzii.

Metodele sunt verigi ale unui lanț din cadrul cercetării științifice. Alături de acestea, sunt principiile și tehnicile, toate coordonate prin metodologie. Neînțelegerea, sau nepunerea la punct a unora dintre ele, poate compromite cercetarea științifică de profil.

Etnologia, fiind o știință relativ tânără, aplică în cercetarea științifică metode aparținând altor științe, ale geografiei, ale sociologiei, ale istoriei, ale filologiei și matematicilor, adaptate la obiectul ei de cercetare. Acest fapt nu împietează însă dezvoltarea etnologiei în continuare ca disciplină științifică independentă. Dimpotrivă, aceasta o evidențiază ca pe o *știință a relațiilor dintre științe*, independența ei derivând tocmai din acest aspect, deoarece, cultura populară, care constituie obiectul de cercetare al etnologiei, este rezultatul vieții complexe a unei grupări umane, dintr-un anumit spațiu și dintr-un anumit timp, în contextul unor condiții social-istorice deosebite.

Și, pentru a reveni la metode, este necesar să precizăm faptul că în abordarea problemelor de etnologie, specialistul trebuie să apeleze la cât mai multe metode de cercetare și tehnici de investigare pentru a putea face comparații, generalizări și teoretizări, pornind totuși de la observația directă de teren.

În Antropologia și Etnologia Religioasă, însă, cercetarea de teren nu se poate aplica, existând posibilitatea elaborărilor de cabinet în exclusivitate.

LES MÉTHODES NÉCESSAIRES POUR LA RECHERCHE ETHNOLOGIQUE

Résumé

Dans son étude, l'auteur met en discution des, problèmes théoriques concernant la méthodologie, les méthodes et les techniques qui sont absolument nécessaires dans l'ethologie. On y établit une hiérarchie typologique et on conclut qu'il y a : 1. Des méthodes de connaisance et les techniques afférentes ; 2. Des méthodes de remaniement à bout de préciser et de systématiser le matériel ramassé sur le terrain ; des methodes nécessaires à faire des comparaisons, des typologies, des inters prétations, des généralisations et d'autres questions thé oriques spécifiques.

L'ethologie se distingue, d'aprés les méthodes auxquelles on fait refférence, comme une science des relations entre les autres sciences indépendentes. C'est très important de mettre en corrélation plusieur de méthodes et de techniques de recherche., en commencent de l'observation directe sur le terrain. L'exception fait l'antropologie et l'ethnologie réligieuse, où l'accent doit tomber sur l'étude bibliographique.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

— Apostol P., *Analiza structurală în metodologia științelor sociale*, *Metode și tehnici ale sociologiei*, București, 1970, Editura Didactică și Pedagogică.

— Bădina O., *Metodologie, metodică, metodă, procedee și tehnici de cercetare*, în *Teorie și metodă în științele sociale*, vol. III, 1966.

— Carlo Tullio-Altani, *Manuale di antrologia culturale. Storia e metodo*, Valentino Bompiarni, 1975.

— Chelcea I., *Etnografie. Obiect, concepție, metodă, Iași*, 1970.

— Chombart de Lauwe Paul-Henri, *Trecerea de la observația experimentală la intervenția experimentală*, în *Socilogia franceză contemporană*, București, 1971, Editura Politică.

— Chombart de Lauwe Paul-Henri, *Observația comparativă experimentală în științele umane. Sociologia franceză contemporană*, București, 1971, Editura Politică.

— Douverger M., *Tehnicile matematice și grafice în științele sociale*, în *Teorie și metodă în științele sociale*, vol. II, București, 1966, Editura Politică.

— Garandi G., *Structuralismul* în *Sociologia franceză contemporană*, București, 1971, Editura Politică.

— Grebnik E. și Moser C.A., *Cercetarea statistică*, în *Teorie și metodă în științele sociale*, vol. II, București, 1966, Editura Politică.

— Gurvitch G., *Traité de sociologie*, Paris 1967.

— Gusti D., *Sociologia Militans*, București, 1946.

— Herbst C., Băcănaru I., *Considerații generale asupra metodologiei cercetărilor de geografie economică.* Îndrumător de cercetări geografice. Societatea de științe geografice din R.S.R., București, 1969.

— Kraseman Ilse, *Unele observații cu privire la cuantificarea fenomenelor sociale*, în *Teorie și metodă în științele sociale*, vol. II, București, 1966, Editura Politică.

— Laszlo L., *Cibernetică și sociologie*, în *Teorie și metodă în științele sociale*, vol. II, București, 1966, Editura Politică.

— Levada I. A., *Metode exacte în cercetarea sociologică*, în *Teorie și metodă în științele sociale*, vol. II, București, 1966, Editura Politică.

— Mauss M. Manuel, *D'Etnographie*, Paris, 1947.

— Mehedinți S., *Terra*, I, II, București, 1930, Editura Națională.

— Mehedinți S., *Metoda și metodica* în „Cercetări și studii de geografie", seriaII, vol. I, 1937—1938, Universitatea București, 1941.

— Mihailov S., *Ancheta indirectă — metodă în studiile de sociologie*, în *Sociologia contemporană*, București, 1967, Editura Politică.

— Pages R , *Experimentul în sociologie*, în *Sociologie franceză contemporană.* București, 1971, Editura Politică.

— Popescu Maria, *Metoda comparației în perechi*, în *Metode și tehnici ale sociologiei.* București, 1970, Editura Didactică și Pedagogică.

— Popovici I., Mănescu Lucreția, *Bazele teoretice și metodologice ale geografiei.* Partea a II-a, București, 1973, Centrul de multiplicare al Universității din București.

— Silețchi M. Curta Lisette, *Metode de analiză matematică*, în *Metode și tehnici ale sociologiei.* București, 1970, Editura Didactică și Pedagogică.

— Szczepanski L., *Probleme metodologice controversate ale sociologiei poloneze. Cercetarea sociologică*, în *Teorie și metodă în științele sociale*, vol. II, București, 1966, Editura Politică.

CÂNTECE POPULARE ROMÂNEȘTI DIN MICHERECHI (UNGARIA)

SÁMUEL DOMOKOS

Micherechi este un sat românesc din Ungaria, aproape de frontiera română. Satul păstrează prețioase valori folclorice: basme, colinde, bocete, cântece de înmormântare și cântece lirice.

Cântecele pe care le publicăm acum au fost interpretate de Eva Kondoroș, de 60 de ani. Ea le-a învățat de la mama sa. De altfel, după cum mi-a spus cântăreața, aceste cântece (înregistrate de noi pe bandă magnetică) au fost bine cunoscute în sat drept vechi cântece românești.

Transcrierea pe note a fost efectuată de Péter Éri, fost student la Catedra de limba română din Budapesta.

Am notat textele cântecelor cu rostirea lor dialectală din sat.

1. *Ind'e meri Gheorghiță*

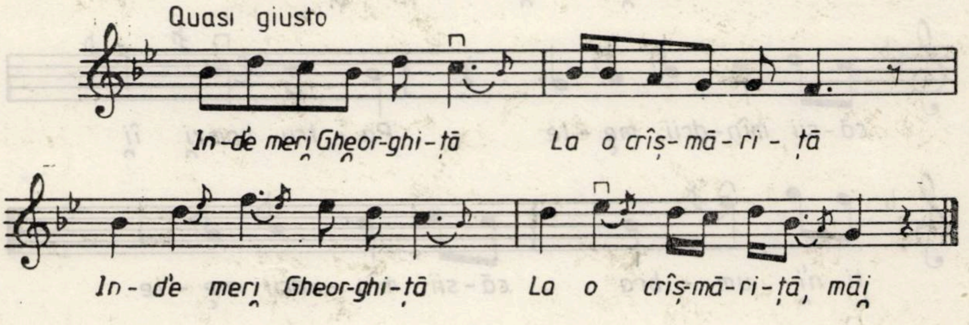

Ind'e meri̯ Gheorghiță?
La-a mę crâșmăriță.
Ind'e meri̯ Ghęorghiță?
La o crâșmăriță, măi̯.
Če cumperi̯, Ghęorghiță?
Vin și țui̯culiță.
Če cumperi̯ Ghęorghiță?
Vin și țui̯culiță, măi̯
Cui̯ i̯-o duči, Ghęorghiță?
L-a a mę mândruliță.
Cui̯ i̯-o duči, Ghęorghiță?
L-a a me mândruliță.
Dă doi̯ ai̯ dă zile
Mândra nu mai̯ vine.
Dă doi̯ ai̯ dă zile
Mândra nu mai vin'e, măi̯.

Nu șt'iu, če i-aș fače,
Ca s-o trag incǫače.
Nu șt'iu ce i̯-aș fače,
Ca s-o trag încǫače, măi̯.
Voi̯ duče pă lună,
Ca pă-o fată bună.
Voi̯ duče pă lună,
Ca pă o fată bună, măi
Voi duče pă stęle,
Pă brațele męle.
Vci duce pă stęle
Pă brațele męle, măi̯.
Voi duče pă cęață,
Ca pă-a męle brațe.
Voi duče pă cęață,
Ca pă-a męle brațe, măi̯.

REF, tom 38, nr. 6, p. 601–605, București, 1993

2. *Nalți îs munții dorului*

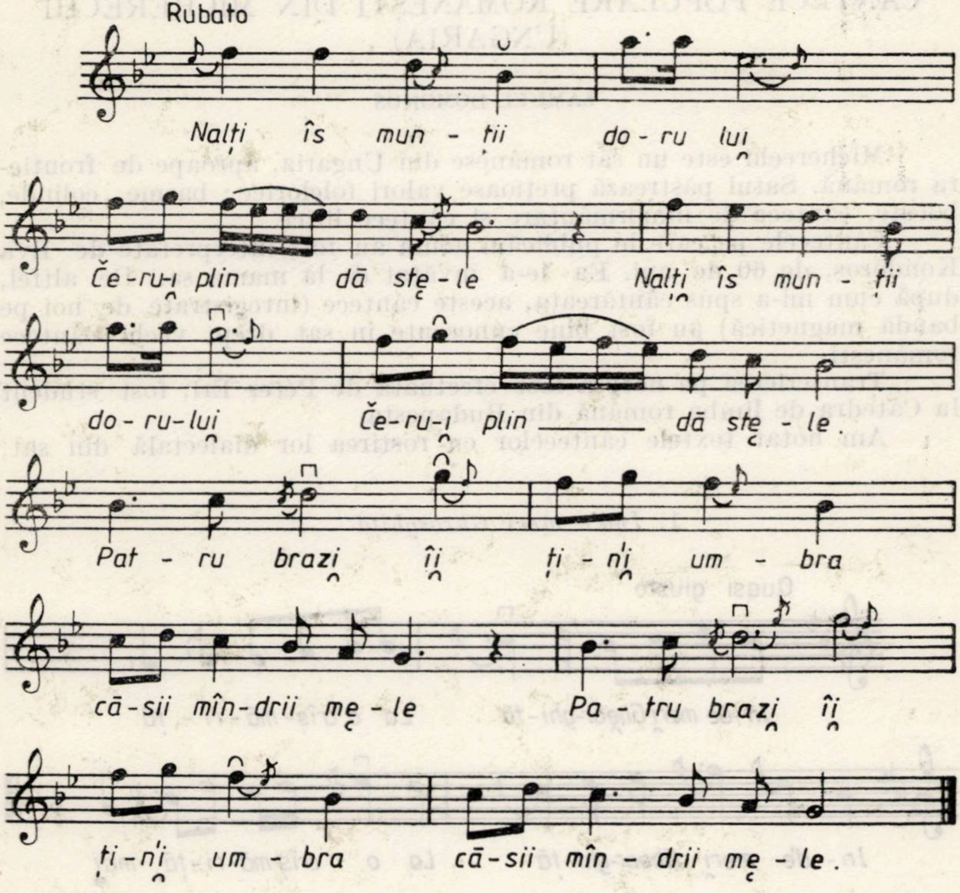
Rubato
Nalți îs mun - ții do - ru lui
Če-ru-i plin dă stę - le Nalți is mun - ții
do - ru - lui Če-ru-i plin dă stę - le
Pat - ru brazi îi ți - ni um - bra
că - sii mîn-drii mę - le Pa - tru brazi îi
ți - ni um - bra că - sii mîn - drii mę - le.

Nalți̯ îs munții dorului̯,
Čeru-i̯ plin dă stęle
Nalți̯ îs munții dorului̯
Čeru-i̯ plin dă stęle.
Patru brazi̯ țin umbra
Cășii mândrii męle.
Patru brazi̯ țin umbra
Cășii mândrii męle
Și pă sară mărg la ęa,
Numa-n čiu̯da vo̯astră.
Și pă sară merg la ęa,
Numa-n ciu̯da vo̯astră.
Dă-i găsesc ușa ’cui̯ată,
Intru pă ferêastră,

Dă-i găsesc ușa ’cui̯ată,

Intru pă ferẹastră.

D-auzi̯, mândră, șuietu
Trenului̯ cum vin′e.
D-auzi̯, mândră, șuietu̯
Trenului̯ cum vine.
I̯el vin′e și i̯a mândra,
Mă i̯a lângă t′in′e,
I̯el vin′e și mă i̯a mândra,
Mă i̯a lângă t’ine.
Când dă la mândra am plecat,
Cântau̯ cocoșii.
Când dă la mândra am plecat,
Cântau̯ cocoșii.
I̯ar munții dă la apus
Ard′eau̯ în flăcări̯ roșii.

I̯ar munții dă la apus

Ard′eau̯ în flăcări̯ roșii.

3. *In′imă, dă če nu mori*

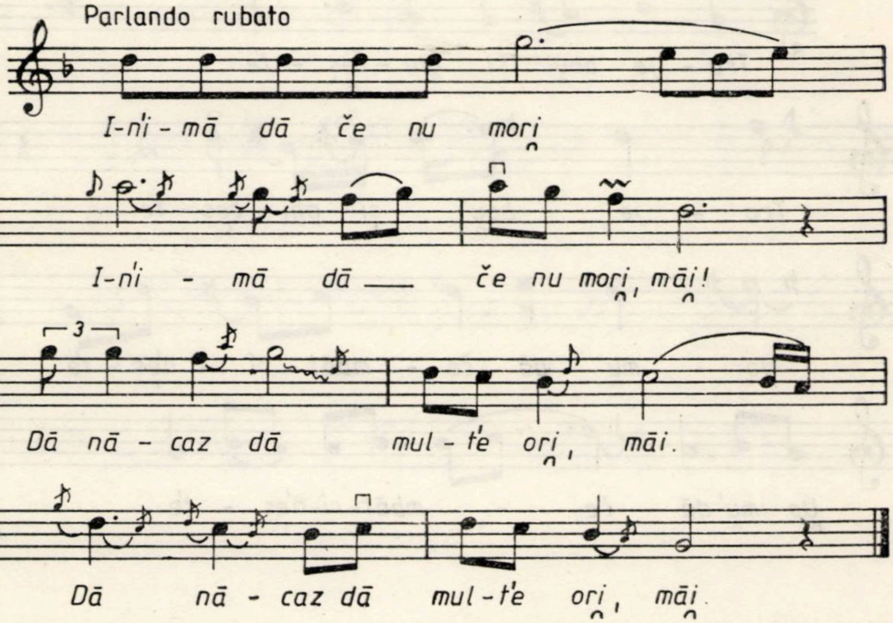
Parlando rubato
I-n′i-mā dā če nu mori̯
I-n′i-mā dā če nu mori̯, māi̯!
3
Dā nā-caz dā mul-t′e ori̯, māi.
Dā nā-caz dā mul-t′e ori̯, māi̯.

In′imă, dă če nu mori̯,
In′imă dă cĕ nu mori̯, măi̯,
Dă năcaz dă mult′e u̯ori, măi̯,
Dă năcaz dă mult′e u̯ori, măi̯,
In′imă, dă cĕ nu taci̯,
In′imă dă če nu taci̯, măi̯,
Dă năcazu care traji̯, măi̯
Dă năcazu care traji̯, măi̯.

In′imă dă putregai̯e, măi̯,
In′imă dă putregai̯e, măi̯,
La mult′e re̯le măi̯ dai̯ măi̯,
La mult′e re̯le mă dai̯, măi̯
Da i̯o cât′e șt′iu dă t′in′e,
Da i̯o cât′e șt′iu dă tin′e, măi̯,
Și nu t′e spun cătă n′ime, măi̯,
Și nu t′e spun cătă n′ime, măi̯.

4. *Traje bobu̯ și ghičeșt′e*

Traje bobu̯ și ghičeșt′e,
Traje bobu̯ și ghičeșt′e,
U̯omu̯ dă če bătrân′eșt′e,
U̯omu̯ dă če bătrân′eșt′e.
Da u̯omu̯ dă gânduri̯ gre̯le,
Da u̯omu̯ dă gânduri̯ gre̯le,
Bătrân′ește făr-dă vre̯me,
Bătrân′ește făr-dă vre̯me.
Numa i̯o cu-a me̯ in′imă,
Numa i̯o cu-a me̯ in′imă,
Nu-mi̯ poci fače voi̯e bună,
Nu-mi̯ poči fače voi̯e bună.

Și u̯omu̯ dă năcăjitu̯,
Și u̯omu̯ dă năcăjitu̯,
Bătrân′eșt′e-fără rându̯,
Bătrân′ește fără rându̯.
Păsărică cu cunună,
Păsărică cu cunună,
Mândru̯ cânți̯ sara la lună,
Mândru̯ cânți̯ sara la lună.
Că-i̯ legată cu cunună,
Că-i̯ legată cu cunună,
Cu cunună, cu cure̯le,
Mâncată-s dă doruri̯ gre̯le.

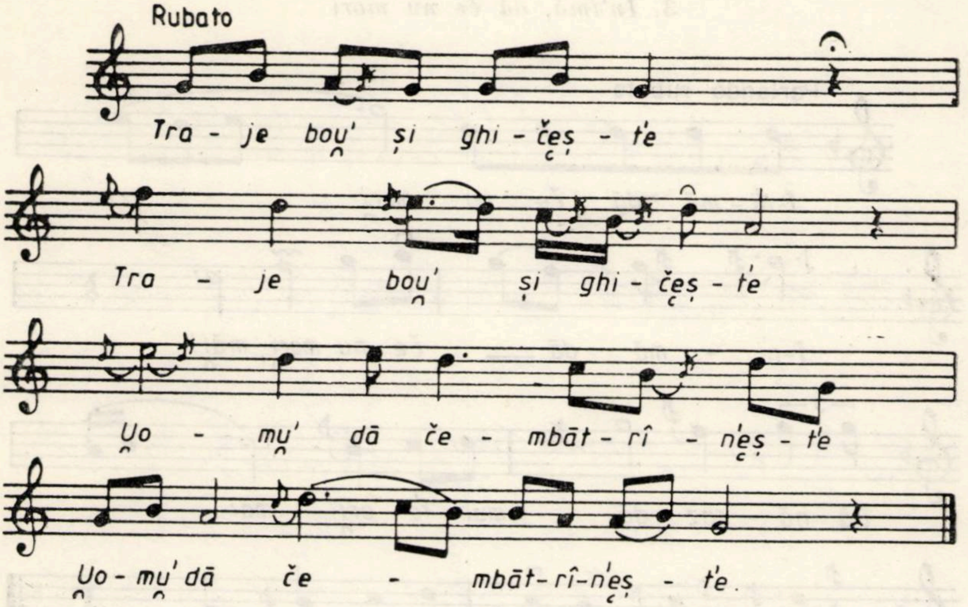
Rubato
Tra - je boų' și ghi - čęș - ťe
Tra - je boų' și ghi - čęs - ťe
Ųo - mų' dă če - mbăt - rî - n'ęș - ťe
Ųo - mų' dă če - mbăt - rî - n'ęș - ťe.

5. Și poči tręče la mândra

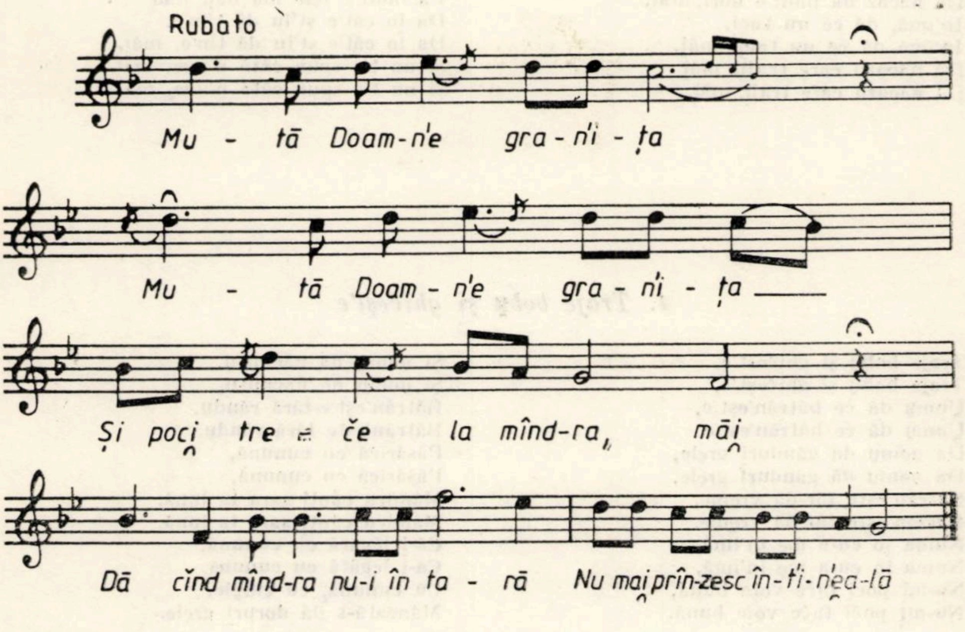
Rubato
Mu - tă Doam-n'e gra - n'i - ța
Mu - tă Doam - n'e gra - n'i - ța
Și poçį tre - če la mînd-ra, măį
Dă cînd mînd-ra nu-i în ța - ră Nu maį prîn-zesc în-ťi-nęa-lă

Mută, Do̯amn'e, gran'ița,
Mută, Do̯amne, gran'ița,
Și poči tręce la mândra mea.
Dă când mândra nu-i̯ în țară
Nu mai prânzesc in t'în'eală.
Dă când gran'ița s-o pus,
Dă când gran'ița s-o pus,
N'ici̯ îi čină, niči̯ îi̯ prânz,
N'iči hod'ină d-ajuns,
N'iči hod'ină d-ajuns.
Cole sara când îi̯ sară,
Cole sara când îi̯ sară,
Mărg brumat* cătă hotară
Și văd pă mândra p-afară,
Și văd pă mândra p-afară.

Mă dusei̯ și am văzut,
Mă dusei̯ și am văzut,
Ș-am vîn'it mai̯ amărât,
Că n'imica n-am vorbit,
Că n'imica n-am vorbit.
Când în casă m-am băgat,
Când în casă m-am băgat,
Mama găta de cinat
Și mă i̯e la-ntrebat
Și mă i̯e la-ntrebat.
Tăt mă-ntręabă măicuța,
Tăt mă-ntręabă măicuța,
Pentru če nu poči čina.
Nu mă lasă mândruța mę,
Nu mă lasă mândruța mę.

---

* brumat = trist.

OMAGIU MEMORIEI LUI AUREL VLAICU ÎN CÂNTECUL POPULAR ROMÂNESC*

ALEXANDRU DOBRE

După cum este cunoscut, Aurel Vlaicu s-a bucurat, încă din timpul vieţii, de unanima apreciere a celor mai largi cercuri din ţară şi de peste hotare.

Demonstraţiile de zbor şi pilotaj făcute, începând cu anul 1910, pe terenurile de la Cotroceni, apoi la Blaj, Sibiu, Braşov, Iaşi, Ploieşti, Arad, Lugoj, Haţeg, Orăştie, Sălişte şi Brăila, în faţa a zecii de mii de spectatori, i-au adus lui Aurel Vlaicu o binemeritată glorie.

În 1912, Academia Română îi atribuia prestigiosul titlu de laureat al premiului ,,Gheorghe Lazăr'', în defavoarea celuilalt candidat, matematicianul de valoare europeană Traian Lalescu, de la a cărui naştere, mişcătoare coincidenţă, s-a împlinit anul acesta tot 100 de ani.

Moartea năprasnică a lui Aurel Vlaicu, întâmplată la 13 septembrie 1913, când împlinise abia 31 de ani, a zguduit inimile tuturor românilor.

Aurel Vlaicu era iubit, preţuit şi respectat de întreaga suflare românească pentru curajul, dârzenia, tenacitatea şi talentul său de excepţie. Cucerise stima tuturor prin activitatea desfăşurată pentru împlinirea idealului secular al înfăptuirii unităţii statale a României, pentru înaltul său patriotism.

Poporul român, în nemărginita sa preţuire, impresionat de tragica lui moarte, în plină floare a vârstei, îl deplângea în *cântece de factură mioritică*.

Cântecele populare în care este evocată memoria lui Aurel Vlaicu, moartea sa năprasnică, se încadrează în *marele ciclu al motivului mioritic*, constituindu-se ca o etapă distinctă a evoluţiei acestuia, fapt care demonstrează sinceritatea şi profunzimea sentimentului exprimat, cât de mult a zguduit conştiinţa colectivităţii folclorice româneşti activităţile şi sacrificiul lui Aurel Vlaicu.

Creatorul popular anonim, preţuind aşa cum se cuvine personalitatea lui Aurel Vlaicu, îl omagiază, dedicându-i cântece perene, cu circulaţie în toate zonele folclorice. Este semnul cel mai ales, argument de netăgăduit al recunoştinţei pe care poporul român o poartă fiilor săi ce s-au jertfit pentru înălţarea patriei.

---

* Text prezentat la 10 noiembrie 1982, în aula Academiei, la ,,Sesiunea de comunicări consacrată centenarului naşterii lui Aurel Vlaicu'', organizată de Academia Română — Secţia de Ştiinţe Tehnice (preşedinte acad. Elie Carafoli). Se tipăreşte întocmai cum a fost prezentat în şedinţa publică.

REF, tom 38, nr. 6, p. 607—612, Bucureşti, 1993

Încă de la descoperirea sa, la mijlocul veacului trecut, de către Alecu Russo și Vasile Alecsandri, *Miorița*, cunoscuta baladă populară, a stârnit un firesc și motivat interes, bucurându-se de unanima apreciere a specialiștilor, a celei mai largi categorii de oameni de știință și cultură din patria noastră și de peste hotarele țării.

Ca orice creație de factură populară, *Miorița* nu a apărut din senin, pe un loc gol, ea continuând de fapt, pe alt plan, în condiții istorice schimbate, un text reprezentând o etapă anterioară a motivului.

Așa cum vom observa, în evoluția motivului mioritic, în dezvoltarea sa istorică, *Miorița* reprezintă o etapă, un moment, e drept, de vârf, dar totuși o etapă intermediară. Pentru că, așa cum vom încerca să argumentăm în cele ce urmează, atât înaintea *Mioriței*, concomitent cu ea, cât și, mai ales, ulterior, au circulat creații similare ca structură formală și atitudine, toate la un loc constituind un întreg, un tot al unei concepții specifice poporului nostru despre lume, despre viață și moarte, într-un cuvânt, ceea ce noi înțelegem prin motivul mioritic.

Vom încerca să prezentăm principalele componente, și etape, ale ciclului mioritic, în ordinea cronologică și succesiunea motivelor, începând, firesc, cu cel presupus mai vechi.

Semnalat și comentat pentru întâia oară de Nicolae Iorga, cântecul lirico-epic *Ciobănaș de la miori* este apoi cules, într-o nouă variantă, de Ovid Densusianu și pus în circulație prin prestigioasele-i publicații. Într-o lucrare notabilă a folcloristicii noastre, Dimitrie Caracostea, reluând mai vechile susțineri ale lui Nicolae Iorga, aducea argumente convingătoare potrivit cărora binecunoscutul cântec, bocet la originea lui, reprezintă o fază premergătoare a *Mioriței*, o primă etapă, dintre cele cunoscute, ale motivului mioritic.

Dar iată unul din textele acestui cântec :

—Foaie verde de trei flori,
Ciobănaș de la miori,
Un' ți-a fost moartea să mori?
—Sus, în vârful muntelui,
În bătaia vântului,
La cetina bradului.
—Și de ce moarte-ai murit?
—De trăsnet, când a trăsnit.
—De jelit, cin'te-a jelit?
—Păsările-au ciripit,
Pe mine că m-au jelit.
—De scăldat, cin'te-a scăldat?
—Ploile când au plouat
Pe mine că m-au scăldat.
—De-mpânzit, cin'te-a-mpânzit?
— Luna când a răsărit
Pe mine că m-a-mpânzit.
—Lumânarea cin' ți-a pus?
—Soarele, când a fost sus
—De-ngropat, cin' te-a-ngropat?
—Trei brazi mari s-au răsturnat,
Pe mine că m-a-ngropat.
—Fluierașul un' l-ai pus?
—În craca bradului, sus,
Și când vântul mi-o bătea
Fluierașul mi-o cânta,
Oile s-or aduna,
Pe mine că m-or cânta.

În legătură cu acest text, ca și cu toate variantele cunoscute ale cântecului *Ciobănaș de la miori*, vom observa următoarele :

— vechimea, demonstrată de Dimitrie Caracostea, anterioară *Mioriței* ;

— circulația sub formă de bocet și cântec lirico-epic ;

— circulația cântecului pe întreg teritoriul locuit de români ;

— caracterul ocazional, de jurnal oral, pe care mediile folclorice i-l atribuie, punându-l în legătură cu anumite evenimente sau întâmplări concrete, databile, din viața colectivității sătești ;

— este vorba de o moarte năprasnică, de un accident, în condiţii neobişnuite, a unui tânăr, de profesie păstor, necăsătorit, nenuntit, provocată de forţele naturii, în mijlocul naturii şi, deci, departe de colectivitate;

— se încheie cu un testament, expus în formă dialogată, în care este reprodus ritualul înmormântării realizat în afara ceremonialului consacrat, firesc.

Asupra celui de al doilea moment al evoluţiei motivului mioritic nu vom insista prea mult, textele, *Mioriţa* baladă şi *Mioriţa* colind, fiind îndeobşte cunoscute, accesibile. Din întreg bagajul de informaţii, de rară bogăţie şi diversitate, reţinem câteva concluzii utile demonstraţiei noastre:

— vechimea, situată de Ion Muşlea, pe baza unor documente social-istorice, în secolul al XIV-lea;

— circulaţia sub formă de colind şi baladă;

— circulaţia pe întreg cuprinsul ţării;

— caracterul ocazional, de jurnal oral, ce i se atribuie în unele cazuri de către cei ce o cântă;

— este vorba de o moarte năprasnică, în condiţii neobişnuite, a unui tânăr, de profesie păstor, necăsătorit, nenuntit, provocată de oameni, la mijloc fiind un mobil de factură rituală, socială, familială etc., în mijlocul naturii şi, deci, departe de colectivitate;

— se încheie, în majoritatea cazurilor, cu un testament, ce variază ca formă, dar în care dorinţa este clar formulată, iar ritualul înmormântării se desfăşoară după tipicul obişnuit în astfel de cazuri.

Concomitent cu evoluţia mai rapidă a progresului social şi tehnic, motivul mioritic cunoaşte o amplificare în diversitate, fiind adaptat unor situaţii mereu în schimbare, dar păstrându-şi esenţa. Iată, de pildă, cântecul închinat memoriei lui *Aurel Vlaicu*, pionier al aviaţiei româneşti şi mondiale, care s-a bucurat de o popularitate fără seamăn în sânul colectivităţilor creatoare şi consumatoare de folclor, mort tânăr, necăsătorit, nenuntit, în împrejurări tragice.

Reproducem o variantă culeasă de folcloristul Gheorghe Neagu, în 1929, din Crângeni, Teleorman, de la un cântăreţ de aceeaşi vârstă cu eroul:

Ş-am zis verde frunză rară,
Vlaicule, ce jale-n ţară
Când vruseşi să treci Carpaţii,
Să dai mâna cu toţi fraţii,
Aripile ţi-au căzut,
Şi ţărână te-ai făcut.
Frăţioare, frăţioare,
Plânge inima-mi de jale.
Spune-mi, cine te-a jelit?
—Pasărea de-a ciripit.
—Lumânare cin'ţi-a pus?
—Stelele din cer, de sus.
—Preot cine ţi-a citit?
—Vântul când m-a prohodit.
—Pe tine cin' te-a-ngropat?
—Cerul când s-a înnorat,
Ploile s-au scuturat,
Durerile mi-au spălat.
Foaie verde de-avrămească,
Vlaicule, fire aleasă,
De când, Vlaicule-ai căzut
Ochii-n gene n-am avut,
Ochii-n gene n-oi avea
Pentru zilişoara ta.

Alte variante întregesc portretul eroului, adaugă noi date din activitatea lui. Varianta culeasă de Ion Nijloveanu, în 1952, din Potcoava, Olt, este interesantă între altele şi pentru episodul următor ce reproduce plastic atmosfera războaielor cunoscute sub numele de balcanice :

Vlaicule, Vlăicuţu mamii,
Când ai vrut să treci Balcanii,
S-au înspăimântat bulgarii,
Iar Danef când te-a văzut,
A rămas încremenit.

Am insistat de fiecare dată asupra stării civile a eroului motivului mioritic, aceea de necăsătorit. Cunoaştem, în mediile săteşti înmormântarea tinerilor necăsătoriţi se desfăşoară după un ritual deosebit, ceremonialul înmormântării incluzând şi câteva elemente specifice, esenţiale, ale nunţii. Explicaţia acestui obicei este foarte simplă.

În concepţia mediilor folclorice omul este zidit pentru a-şi împlini destinul şi a parcurge toate cele trei cicluri ale vieţii : naşterea, căsătoria, moartea. Orice abatere de la acest ciclu trebuie compensată în aşa fel încât la trecerea din această viaţă omul să-şi aibă împlinite menirea şi destinul. Însăşi moartea năprasnică, în afara colectivităţii de origină, constituie o abatere de la normele stabilite, motivul mioritic având, în straturile sale primare, tocmai acest rol compensator.

Şi în cazul lui Aurel Vlaicu, creatorul popular ţine să sublinieze starea civilă a eroului, neîmplinirea acestui act consacrat al ciclului vieţii :

Vlaicule, Vlăicuţu mamii,
Ţi-o trimis tat-tău scrisoare
Să vii acas' să te-nsoare ;
Tu acasă n-ai venit
Şi-ai căzut, şi-ai putrezit.

Din datele de care dispunem până la această oră, din informaţiile pe care le putem desprinde din textele publicate ale cântecelor populare închinate memoriei lui Aurel Vlaicu, deducem următoarele :

— cântecele, cu caracter ocazional, de jurnal-oral, au apărut în deceniul al 2-lea al secolului nostru, după consumarea tragicului eveniment ;

— circulă pe o arie relativ întinsă, fiind cunoscute şi cântate, cel mai adesea, de informatori de aceeaşi vârstă cu Aurel Vlaicu ;

— este vorba de o moarte năprasnică, într-un accident tehnic, a unui aviator, tânăr, necăsătorit, nenuntit ;

— testamentul cu care se încheie majoritatea variantelor este cel clasic, similar variantelor *Ciobănaş de la miori* şi *Mioriţa* ;

— şi o excepţie de la regulă : din întreg ciclul motivului mioritic cântecele despre Aurel Vlaicu sunt singurele în care numele eroului este menţionat. Faptul are o importanţă covârşitoare pentru ştiinţă. Dar, dincolo de aceasta, ni se pare semnificativă păstrarea memoriei lui Aurel Vlaicu în acest cântec, pentru profunzimea sentimentului de care creatorul popular este animat, pentru înalta cinstire acordată eroului atât de îndrăgit.

Ciclurile motivului mioritic nu se încheie cu etapa consemnată de cântecele lui Aurel Vlaicu.

Vom abuza încă puţin de răbdarea şi bunăvoinţa dvs. pentru a insista asupra încă a unei variante, cu gândul mărturisit de a releva mai accentuat locul şi importanţa cântecelor despre Aurel Vlaicu în motivul mioritic, înalta preţuire de care eroul aerului se bucură în inima neamului românesc. În timpul războaielor de la începutul acestui veac, a primului război mondial cu deosebire, au apărut și au circulat foarte intens în mediile folclorice cântece despre soldatul mort în război :

Ș-am zis verde doi bujori,
Măi soldate roșior
Un' ți-a fost soarta să mori?
—*În vârfu Carpaților,*
În desimea brazilor,
În bătaia gloanțelor.
—*Măi soldat, când ai murit,*
Lumânarea cin' ți-a pus?
—*Luna galbină de sus*
Am văzut când s-a aprins,
Lumânarea mi-a ținut.
—*De scăldat, cin' te-a scăldat?*
—*Norii, cân's-a scuturat.*
—*De-mpânzit, cin'te-ampânzit?*
—*Frunza când s-a risipit.*
—*De-ngropat, cin' te-a-ngropat?*
—*Tunu, când a explodat,*
Munți de piatră-au dărâmat
Și pe mine m-a-ngropat.
—*De jălit, cin' te-a jălit?*
—*Păsările ciripind,*
Ghiulelile chiuind.
—*Veniți, mamă, veniți, tată,*
Să-m' puneți pe mormânt piatră ;
Veniți, frați, veniți, surori,
De-m' puneți pe mormânt flori :
De la cap pân' la mijloc,
Voi să-mi puneți busuioc ;
De la mijloc la picioare,
Voi să-mi puneți lăcrămioare.

Textele din această categorie sunt extrem de numeroase și circulă și în zilele noastre. Observăm deci că și în acest caz, avem de a face cu o moarte în condiții neobișnuite, nefirești, a unui soldat tânăr, provocată de război, cântecul încheindu-se cu un testament similar celor anterioare. Caracterul de cântec ocazional, de jurnal oral, a fost adesea subliniat.

Trecând peste o altă suită, deosebit de bogată, de variante, ne vom opri la unul din cântecele epocii moderne, cu circulație activă în anii 1950—1960, reflex al unor realități apropiate și cunoscute, care dă senzația că încheie acest impresionant — în timp, spațiu și profunzime — ciclu motivic. Este vorba de cântecul și, implicit, testamentul tânărului tractorist mort în urma unui accident tehnic. Cântecul a fost cules în Ilfov, Tulcea, Galați, Slatina și Moldova.

Pentru exemplificare vom reproduce o variantă culeasă de profesorul Mihai Pop împreună cu un grup de studenți folcloriști de la Facultatea de Filologie a Universității bucureștene. Fiind vorba de satul meu natal, vă rog să-mi îngăduiți îndrăzneala de a mărturisi că eu însumi l-am cântat în anii copilăriei mele, împreună cu cei de seama mea din satul Fierbinții de Jos, Ialomița,

Așadar, problema autenticității și a caracterului popular țărănesc a acestui cântec este rezolvată în mod pozitiv, iar atestarea a atâtor variante pe o arie ce include jumătate din țară indică nu numai răspândirea cântecului, ci și faptul că acoperă o realitate și răspunde nevoii creatorului popular anonim de a-și exprima artistic sentimente și concepții de o anume factură :

Foaie verde fir mohor,
Ionele puișor,
Un' ți-a fost soarta să mori?
—*Sub roatele de tractor,*
Venind de la Târgușor
Tractorul s-a ambalat
Și sub roate m-a băgat.
Și-am lăsat cu jurământ
Cine m-o băga-n mormânt
Să nu mă bage adânc :
S-aud tractoarele-arând
Și pe mândra suspinând
Și pe măicuța jălind.

Deci, și în cazul acestei categorii de cântece vom observa că :

— au apărut și circulat intens în deceniul 6 al secolului nostru ;

— cunosc o arie largă de circulație ;

— sunt frecvente clasificările în categoria jurnalelor-orale și legăturile făcute cu anume cazuri concrete, din realitatea cotidiană ;

— este vorba de o moarte năprasnică, provocată de un accident tehnic, a unui tânăr, tractorist, necăsătorit, nenuntit.

— testamentul este similar în conținut cu cel expus în motivele anterioare, dar a suferit modificări formale în direcția unei îngustări, prin reducerea la esență a ultimei dorințe. Această trecere a fost pregătită de o serie de variante pe care le întâlnim în toate motivele discutate, dar ocupând, acolo, un loc secundar.

Am făcut, distins auditoriu, acest lung ocol în istoria folclorului românesc, nu neapărat pentru a expune rezultatul cercetărilor și concluziile la care am ajuns cu privire la ciclurile motivului mioritic și variantele sale moderne, ci cu dorința sinceră de a fixa cadrul general în care trebuiesc circumscrise cântecele despre Aurel Vlaicu, de a releva, la dimensiunea lor reală, valoarea științifică a acestor texte și, mai ales, profunzimea sentimentului de care a fost animat creatorul popular atunci când, într-un suprem și emoționant omagiu, a dăltuit cu durere în suflet chipul eroului Aurel Vlaicu. Iar Vlaicu, maistorașul Aurel, din neființă, de dincolo de moarte, asemenea marilor eroi ai antichității clasice, oferă substanță epică și motiv în realizarea unor cântece care, alături de *Miorița*, fala inegalabilă a literaturii noastre populare, se constituie într-un ciclu fundamental al spiritualității românești.

Viața și faptele de excepție ale lui Aurel Vlaicu, zestrea lui științifică, tehnică și spirituală, au fost evocate cu respect și admirație în creații literare, în scrierile unor reputați savanți și cărturari. Academia Română, urmând o tradiție ce i-a făcut totdeauna cinste, a acordat prețuirea cuvenită lui Aurel Vlaicu premiindu-l în 1912, alegându-l membru post-mortem, instituind un premiu ce-i poartă numele, evocându-l de fiecare dată în sesiuni publice.

Elogiul adus vieții și activității inginerului, aviatorului și eroului Aurel Vlaicu, memoriei, împlinirilor și destinului său tragic, în cântecul popular sau la Academie, este un fapt unic, cu adânci și emoționante semnificații, care cinstește, deopotrivă, personalitatea celui evocat, dar și pe a celor care, prin modalități specifice, își unesc simțămintele în această supremă cinstire.

Creatorul popular anonim și Academia Română au făcut dovada acestei înălțătoare capacități de a cinsti, așa cum se cuvine, pe cei ce au slujit cu supremă dăruire patria și neamul românesc.

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

(pe anii 1989—1990)

RODICA RALIADE

Prin prezenta lucrare, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române și Revista de Etnografie și Folclor reiau tradiția elaborării și publicării bibliografiilor curente.

„*Bibliografia românească de etnografie și folclor pe anii 1989—1990*" este un repertoriu bibliografic ce a încercat să cuprindă titluri de studii, articole, culegeri etc., la care s-au adăugat materiale cumulative (recenzii, note, republicări etc.) din anii respectivi.

Excepție fac revistele TIBISCUM (Muzeul Județean Caransebeș) și FOLCLOR LITERAR (Universitatea Timișoara — Facultatea de Filologie) care, deși apărute în 1988, sunt incluse în lucrare, pentru că acestea ne-au parvenit abia în anul 1989.

Revista IZVORAȘUL (Asociația Folcloriștilor și Etnografilor din Râmnicu Vâlcea) apare fișată și cu exemplarul pe anul 1991, respectivul număr fiindu-ne procurat, cu titlu de împrumut temporar, în perioada de redactare a lucrării.

Principiile teoretice și metodologice după care s-a realizat această bibliografie au fost cele ce au stat la baza lucrării „*Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc. I. (1800—1891)*" redactată de A. Fochi și apărută în 1968.

Clasificarea faptelor culturale cuprinse în bibliografia noastră s-a făcut după o schemă îmbunătățită a celei folosite de d-na Elena Dăncuș în bibliografiile sale cunoscute (vezi capitolul I al lucrării).

În prezenta lucrare au fost cuprinse 90 de periodice și aproximativ 100 de cărți, totalizând 838 de poziții.

Pozițiile marcate cu un asterisc reprezintă lucrări de care s-a luat cunoștință numai prin intermediul unor recenzii, fără a putea fi consultate direct.

Cerem scuze întrucât, din motive editoriale, la lucrările semnate de mai mulți autori, a fost trecut primul dintre ei, coautorii fiind citați în „Index".

În intenția de a întocmi o bibliografie cât mai completă, au fost întâmpinate serioase dificultăți din cauza neritmicității apariției publicațiilor și a posibilităților reduse de procurare a celor cu tiraj mic (cu precădere lucrări de specialitate publicate în reviste din provincie).

Colectivul de bibliografie curentă dorește redarea cât mai cuprinzătoare, dacă nu exhaustivă, a tuturor titlurilor lucrărilor de profil etno-

REF, tom 38, nr. 6, p. 613—674, București, 1993

grafic şi folcloric. Pentru ca bibliografia noastră să fie într-adevăr „românească" adresăm rugămintea tuturor instituţiilor implicate – institute de cercetare, muzee, edituri, redacţii etc. – şi persoanelor care au contribuţii în domeniu, din ţară şi din străinătate, să ne trimită lucrările, extrase, ziare, reviste sau, când acest lucru nu este posibil, fişele bibliografice complete ale materialelor publicate.

Pe această cale ţinem să mulţumim d-lui Alexandru Dobre – redactor şef al „Revistei de Etnografie şi Folclor" – pentru publicaţiile şi spaţiul grafic pe care ni le-a pus la dipoziţie, precum şi pentru sugestiile de restructurare a prezentului material bibliografic.

CUPRINS

Poziţia

I *Baza tehnică de documentare ştiinţifică (bibliografii, indice, cataloage şi alte instrumente de lucru)* . . . . 1 –24

II *Istoriografie (etnologie, etnografie, folcloristică)* . . . .

II.1. Generalităţi şi materiale interdisciplinare . . . . 25 –107
II.2. Scriitori români şi cultura tradiţională populară . . . . . 108 –270
II.3. Cercetători, culegători, prelucrători . . . . 271 –325

III *Etnologie, antropologie socială şi culturală, etnografie* . . . .

III.1. Lucrări cu caracter general, studii interdisciplinare, sinteze, metodologie . . . . 326 –445
III. 2. Aşezări, gospodărie, locuinţă, demografie, arhitectură populară . . . . 446 –468
III. 3. Ocupaţii (agricultură, creşterea animalelor, ocupaţii anexe) 469 –483
III. 4. Meşteşuguri, industrie ţărănească . . . . 484 –489
III. 5. Alimentaţie . . . . —
III. 6. Transporturi 490
III. 7. Artă populară . . . . 491 –493
III. 8. Iconografie . . . . 494 –500
III. 9. Ceramică . . . . 501 –510
III.10. Cioplituri (în lemn, os ş.a.) . . . . 511 –512
III.11. Port popular şi textile . . . . 513 –520
III.12. Ştiinţe populare (medicină populară, etnobotanică, etnozoologie, astrologie, meteorologie) . . . . 521 –527

IV *Folclor* . . . .

IV.1. Lucrări cu caracter general, studii interdisciplinare . . 528 –609
IV.2. Demonologie, mitologie, folclor religios şi folclorul obiceiurilor 610 –674
IV.3. Folclor literar . . . .
IV.3.1. Paremiologie (proverbe, zicători) . . . . 675 –678
IV.3.2. Folclor în proză . . . .
IV.3.2.1. Basmul . . . . 679 –691
IV.3.2.2. Legenda . . . . 692 –700

IV.3.2.3. Snoava 701
IV.3.3. Folclor versificat și cântat . . . .
IV.3.3.1. Balada 702–711
IV.3.3.2. Cântece și doine 712–716
IV.3.3.3. Strigături și ghicitori 717
IV.4. Etnomuzicologie 718–749
IV.5. Etnocoreologie 750–753

V *Românii de peste hotare* 754–757

VI *Traduceri în limba română* 758

VII *Autori români despre unele probleme de etnologie, etnografie și folclor străin* 759–774

VIII *Autori străini despre unele probleme de etnografie și folclor românesc* . 775–780

IX *Acțiuni de valorificare* . . . .
IX.1. Muzee, asociații folclorice, colecții expoziții 781–795
IX.2. Publicații ale muzeelor, institutelor ș.a. 796–809
IX.3. Procesul de valorificare a folclorului în literatură, artă plastică, muzică și alte forme de valorificare 810–829

X *Congrese, conferințe, sesiuni științifice, colocvii, dări de seamă* (1989–1990)

X.1. În țară 830–836

X.2. În străinătate 837–838

ABREVIERI

(Lista se referă numai la prescurtările redacţiei)

A.R. = Academia Română
abr. = abreviere, abrevieri ; abreviat(ă)
acad. = academician(ul)
apr. = aprilie
arh. = arhimandrit
arhiv. = arhivă
aug. = august
B.C.S. = Biblioteca Centrală de Stat
bibl. = bibliografie
broş. = broşură
Buc. = Bucureşti
cap. = capitol
C.M.U.C.N. = Centrul de multiplicare al Universităţii ,,Babeş-Bolyai'' din Cluj-Napoca
C.M.U.I. = Centrul de multiplicare al Universităţii ,,Al. I. Cuza'' din Iaşi
D.G.A.S. = Direcţia Generală a Arhivelor Statului
dec. = decembrie
diac. = diacon
doc. = docent
doct. = doctorand
dr. = doctor
E. = Editura
E.A.B. = Editura Arhiepiscopiei Române, Bucureşti
E.A.R. = Editura Academiei Române
E.ALB. = Editura Albatros
E.C.R. = Editura Cartea Românească
E.D.P. = Editura Didactică şi Pedagogică
ed. = ediţie
E.E. = Editura Eminescu
E.E.A. = Editura Episcopiei Ardealului
E.En. = Editura Enciclopedică
E.H. = Editura Humanitas
E.I.C. = Editura Ion Creangă
engl. = engleză
E.P.L. = Editura Pentru Literatură

E.S.R. = Editura Scrisul Românesc
E.S.T. = Editura Sport-Turism
E.Ș. = Editura Științifică
E.Ș.E. = Editura Științifică și Enciclopedică
E.U. = Editura Univers
f. = foaie, foi
f.a. = fără anul apariției
facs. = facsimile
fasc. = fascicole
febr. = februarie
f.d. = fără dată
f. edit. = fără casa de editură
fig. = figură, figuri
f.l. = fără locul apariției
folc. = folclor
foto. = fotografie (fotografii)
fr. = franceză
frag. = fragment
germ. = german(ă)
gl. = glosar(e)
h. = hartă (hărți)
ian. = ianuarie
I.C.E.D. = Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice
il. = ilustrație (ilustrații)
it. = italiană
impr. = imprimerie
inc. = incomplet
ind. = indice
INST. = Institut
int. = interviu
iul. = iulie
iun. = iunie
înv. = învățător
jud. = județ
lat. = latin(ă)
lb. = limba
mart. = martie
multigr. = multigrafiat
M.E.I. = Ministerul Educației și Învățământului
M.I.Ș. = Ministerul Învățământului și Științei
ms. = manuscris
n.s. = nouvelle série
nov. = noiembrie
nr. = număr
oct. = octombrie
p. = pagină, pagini
part. = parte(a)
pl. = planșă, planșe
pr. = preot
prof. = profesor

rec. = recenzie
ref. = referire, referiri
reprod. = reproducere, reproduceri
rev. = revistă
rez. = rezumat
rom. = română (româneşte)
rus. = rusă (ruseşte)
sec. = secol
sept. = septembrie
s.n. = serie nouă
S.Ş.F. = Societatea de Ştiinţe Filologice
S.Ş.I.F. = Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice
supl. = supliment
tab. = tabele
TIM. = Timişoara
T.B.C.S. = Tipografia Bibliotecii Centrale de Stat
T.B.N. = Tipografia Bibliotecii Naţionale
T.U.B. = Tipografia Universităţii din Bucureşti
T.U.I.I. = Tipografia Universităţii ,,Al. I. Cuza'' din Iaşi
T.U.T. = Tipografia Universităţii din Timişoara
tom. = tomul
top. = toponimie ; toponimic(e)
trad. = traducere, traduceri
Univ. = Universitate
univ. = universitar
v. = vezi
vol. = volum
x = lucrarea nu a fost văzută
( ) = includ paginaţie, titlu de capitol, colecţie, rubrică, tipografia (de la caz la caz)
[ ] = includ completări aduse de autorul bibliografiei

LISTA PUBLICAŢIILOR PERIODICE FIŞATE

A. B.	1. *Altarul Banatului*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului şi a Episcopiei Aradului, Timişoara, I, 1990 (continuă revista ,,Mitropolia Banatului").
A. CONV. LIT.	2. *Almanah ,,Convorbiri literare"*, editat de revista ,,Convorbiri literare", Iaşi, 1990.
A. M. P.	3. *Acta Musei Porolissensis*, Zalău, I. 1977 (Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă din Zalău).
	4. ACADEMICA. Revistă de ştiinţă, cultură şi artă, Bucureşti, I, 1990.
ACT. MUZ.	5. *Actualitatea muzicală*. Revistă editată de ,,Uniunea Compozitorilor şi Muzicologilor din România", Buc., I, 1990.
	6. ALBINA. Revistă de cultură pentru sate fondată de Spiru Haret în 1897, Bucureşti, I, 1897, s. n., I, 1990.
	7. ALFA. Publicaţie independentă social-culturală, Deva, I, 1990.
	8. ALUTA. Studii şi comunicări, XVII-XVIII (1985—1986), Sfântu Gheorghe, Muzeul Judeţean Covasna, 1988, 432 p.
A. A. F.	9. *Anuarul Arhivei de Folclor*, Cluj, Editura Academiei Române, I, 1932, s. n., I, 1980 (între 1980—1990 apare cu titlul ,,Anuarul de Folclor").
AN. ET.	10. *Anuarul de Etnologie-Artă-Istorie-Lingvistică*, TIM., E. MIRTON, 1990 (multigr.). Academia Română — Filiala Timişoara, I, 1981.
AN. I. E. F.	11. *Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor*, Buc., Editura Academiei Române, I, 1989.
ANIV. CULT.	12. *Aniversări culturale*. Prezentări bibliografice, Buc., T.B.C.S., I, 1965 (Biblioteca Centrală de Stat).
	13. APULUM. Acta Musei Apulensis. Buletinul Muzeului Regional Alba-Iulia, I, 1939.
	14. ARCA. Revista lunară de literatură. Eseu, artă plastică, muzică, Arad, I, 1930.
	15. ARCA. Revistă culturală bilunară (Bucureşti), 1990
	16. ARGEŞ. Revistă de cultură, Piteşti, I, 1966.
ARHIV. OLT.	17. *Arhivele Olteniei*, Craiova, Editura Academiei Române, serie nouă, I, 1984 (Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova al Academiei Române).
	18. ASTRA. Supliment independent de opinie socială, Braşov, I, 1966.
	19. ATENEU. Revistă de cultură, Bacău, serie nouă, I, 1964. Fondată în 1925 de G. Bacovia şi Gr. Tăbăcaru.
A. U. I. I.	20. *Analele ştiinţifice ale Universităţii ,,Al. I. Cuza" din Iaşi* (Serie nouă), Secţiunea III. d. Istorie, Iaşi, I, 1990.
A. U. T. F.	21. *Analele Universităţii din Timişoara*, [Seria :] Ştiinţe Filologice, Timişoara, I, 1954.
B. I. D. C.	22. Buletin de informare documentară în cultură al Bibliotecii Centrale de Stat a României, Bucureşti, 1989.
B. O. R.	23. *Biserica Ortodoxă Română*. Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, Bucureşti, I, 1983.
C. FOLC.	24. *Cercetări folklorice*, Buc., I, 1947. Cercul de studii folklorice.

C. L.	25. *Cercetări de lingvistică*, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, I, 1956 (Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară).
CONTEMP.	26. *Contemporanul*. Săptămânal social-politic-cultural fondat în 1881, I, 1989 (la 20 aprilie îşi încetează apariţia, vezi CONTEMP. I. E.).
CONTEMP. I. E.	27. *Contemporanul. Ideea Europeană*. Fondat în 1881. Revistă naţională de cultură, politică şi ştiinţă (continuarea ,,Contemporanului'') I, 1990 (nr. 1 apare la 20 aprilie 1990).
CONV. LIT.	28. *Convorbiri literare*. Fondat în 1867 de ,,Junimea''. Săptămânal editat de Uniunea Scriitorilor din România, s. n., Iaşi, I, 1970.
	29. CRISIA. Oradea, I, 1971 (Complexul Muzeal Judeţean Bihor — Oradea).
	30. CRONICA. Săptămânal de cultură, Iaşi, I, 1966.
	31. DACIA. Revue d'archeologie et d'histoire ancienne, n. s., I, 1957.
	32. ECHINOX. Revistă de cultură, Cluj-Napoca, I, 1969.
	33. FAMILIA. Revistă de cultură. Fondator: Iosif Vulcan. Seria a V-a, Oradea, 1964.
F. I. BISTRIŢA	34. *File de istorie*, 6, 1989 (Muzeul Judeţean Bistriţa-Năsăud).
	35. FILATELIA. Organ al Asociaţiei Filateliştilor din România, Bucureşti, I, 1952.
FOLC. LIT.	36. *Folclor literar*. Universitatea Timişoara. Facultatea de Filologie, I, 1967.
	37. GLASUL BISERICII. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, Bucureşti, I, 1942.
F. R.	38. *Foaie religioasă*. Supliment al revistei ,,CRONICA'', devenit de de la nr. 15/1990, L. D. L. (v. 40).
	39. HIERASUS. Anuar al Muzeului Judeţean Botoşani. I, 1978.
L. D. L.	40. *Lumină din lumină*. Foaie editată de Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică din Iaşi., supliment la ,,CRONICA'', Iaşi, I, 1990.
	41. IZVORAŞUL. Revistă de cultură populară, editată de Asociaţia Folcloriştilor şi Etnografilor, Râmnicu Vâlcea, fondată de Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, în 1919, s. n., I, 1989.
L. L.	42. *Limbă şi literatură*, Bucureşti, Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice, I, 1955.
L. L. R. E.	43. *Limbă şi literatură română pentru elevi*, Bucureşti, Societatea de Ştiinţe Filologice, I, 1973.
L. R.	44. *Limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1952, Institutul de Lingvistică din Bucureşti (Academia Română — Secţia de Filologie, Literatură şi Arte).
LUC.	45. *Luceafărul*. Săptămânal editat de Uniunea Scriitorilor din România, s. n., Bucureşti, I, 1990.
M. A.	46. *Mitropolia Ardealului*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Feleacului şi Clujului, Episcopiei Alba Iuliei şi Episcopiei Oradiei, Sibiu, I, 1956.
	47. MANUSCRIPTUM. Revistă trimestrială editată de Muzeul Literaturii Române. Director fondator: D. Panaitescu Perpessicius, Bucureşti, I, 1969.
M. B.	48. *Mitropolia Banatului*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului şi a Episcopiei Aradului, Timişoara, I, 1951 (devenită din 1990, Altarul Banatului).
M. IST.	49. *Magazin Istoric.*Revistă de cultură istorică, s. n., Bucureşti, I, 1959.
M. M. S.	50. *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Iaşilor şi a Episcopiei Romanului şi Huşilor, Iaşi, I, 1924.
M. O.	51. *Mitropolia Olteniei*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei şi Episcopiei Râmnicului şi Argeşului, Craiova, I, 1948.
M. S. F. L. A.	52. Academia Română, *Memoriile Secţiei de Filologie, Literatură şi Arte*, seria IV, tom I (1977 –1978), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1980.
M. S. Ş.	53. Academia Română, *Memoriile Secţiilor Ştiinţifice*, seria IV, tom I (1977 –1978), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1979.
M. S. Ş. I.	54. Academia Română, *Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice*, seria IV, tom I (1975 –1976), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1978.

MEM. FOLC.	55. Academia Română, *Memoriile Comisiei de Folclor*, tom I (1987), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1990.
MUZICA	56. Revista editată de Uniunea Compozitorilor şi Muzicologilor din România, Bucureşti, I, 1959.
	57. ORIZONT. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din România, Timişoara, s. n., I, 1989.
P. T.	58. *Pagini Teleormănene*. Supliment al revistei ,,ARGEŞ", Piteşti, I, 1990.
R. A.	59. *Revista Arhivelor*. Revistă trimestrială a Direcţiei Generale a Arhivelor Statului din România, Bucureşti, I, 1924.
	60. RAMURI. Revistă de cultură fondată în 1905. Editată de Uniunea Scriitorilor din România, Craiova, s. n., I, 1990.
R. E. F.	61. *Revista de Etnografie şi Folclor*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1964 (continuă ,,Revista de Folclor" apărută în 1956).
	62. RENAŞTEREA. Publicaţie religioasă editată de Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului, s. n., I, 1990.
R. E. S. E. E.	63. *Revue des études sud-est européennes*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1962, Institutul de Studii Sud-Est Europene din Bucureşti.
R. F.	64. *Revista de filosofie*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1954.
R. I.	65. *Revista de istorie*, Bucureşti, I, 1948 (Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice. Secţia de Istorie şi Arheologie).
R. IST.	66. *Revista istorică*. Fondator : N. Iorga, Editura Acadeniei Române, Bucureşti, s. n., I, 1990 (continuă ,,Revista de istorie").
R. I. T. L.	67. *Revista de istorie şi teorie literară*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1952 (Institutul de Istorie şi Teorie Literară ,,George Călinescu").
R. LIT.	68. *România literară*. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din România, Bucureşti, I, 1968.
R. M. M.	69. *Revista muzeelor şi monumentelor*. Bucureşti, I, 1964.
R. MUZ.	70. *Revista muzeelor*, Bucureşti, I, 1964 continuă ,,Revista muzeelor şi monumentelor").
R. P.	71. *Revista de psihologie*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1955.
R. R. L.	72. *Revue roumaine de linguistique*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1956.
REV. CULT. MOZ.	73. *Revista cultului mozaic*, Bucureşti, I, 1955. Publicaţie a Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România.
REV. FOLC.	74. *Revista de folclor*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1956 (din 1964 va fi continuată de ,,Revista de Etnografie şi Folclor").
	75. SARGETIA. Acta Musei Devensis. Anuarul Muzeului din Deva, Deva, XX, 1986 –1978.
S. C.	76. *Studii şi comunicări*, Sibiu ,I, 1985 (Asociaţia Folcloriştilor şi a Etnografilor, Sibiu, vol. V, 1990).
	77. STUDII ŞI COMUNICĂRI. Publicaţie a Muzeului din Câmpulung Muscel, I, 1981.
S. C. L.	78. *Studii şi cercetări de lingvistică*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1950, Institutul de Lingvistică din Bucureşti.
S. C. I. A.	79. *Studii şi cercetări de istoria artei*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1953.
S. CLASICE	80. *Studii clasice*, Bucureşti, Editura Academiei Române, XXVI (1988), 1989 (Societatea de Studii Clasice din România).
S. D. R.	81. *Studii de drept românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1988, Institutul de Cercetări Juridice.
SEC. XX	82. *Secolul XX*. Revistă de literatură universală editată de Uniunea Scriitorilor din România, Bucureşti, I, 1957.
S. R.	83. *Sociologia românească*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1936, fondată de Dimitrie Gusti, s. n., I, 1989.
	84. STEAUA. Revistă a Uniunii Scriitorilor din România, Literatură-Artă-Cultură, Cluj-Napoca, I, 1950.
T. D.	85. *Thraco-Dacica*, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1976· Institutul de Tracologie.

I — 86. TIBISCUM. Studii şi comunicări de etnografie-istorie, vol. VII, 1988, Muzeul Judeţean de Etnografie şi Istorie Locală, Caransebeş, I, 1957 (continuă ,,Studii şi comunicări de etnografie-istorie").

87. TOMIS. Revistă a Uniunii Scriitorilor din România, Constanţa, I, 1966.

88. TRANSILVANIA. Director fondator : George Bariţiu, s. n., Sibiu, I, 1972.

89. TRIBUNA. Săptămânal de cultură. Director fondator : Ioan Slavici în 1884, Cluj-Napoca, s. n., I, 1989.

90. VATRA. Revistă a Uniunii Scriitorilor din România, Lunar sociocultural, Târgu-Mureş, s. n., I, 1971.

91. VIAŢA CREŞTINĂ. Revistă editată de Biserica Română Unită cu Roma, s. n., I, 1990.

V. R. — 92. *Viaţa românească*. Revistă întemeiată la Iaşi, martie 1905, de un grup de intelectuali în frunte cu Constantin Stere şi Garabet Ibrăileanu. Revistă a Uniunii Scriitorilor din România, Bucureşti, s. n., I, 1948.

I. *BAZA TEHNICĂ DE DOCUMENTARE ȘTIINȚIFICĂ*

(bibliografii, indice, cataloage, și alte instrumente de lucru)

v. 68, 72, 139, 284, 298, 515.

1. *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc.*Vol.I, 1800 —1891. Cuvânt înainte : Mihai Pop. Prefață de A. Fochi. Redactor : Adrian Fochi, [Buc.], E. P. L., 1968, XLI+ 723(—738) p.
2. * * * *Bibliografia românească modernă (1831—1918).* [Coordonare bibliografică : Neonila Onofrei și Valeria Trifu. Coordonare generală și] prefață de Gabriel Ștrempel. Vol. I (A—C). Buc., E. Ș. E., S. Ș. F., 1984 (B. A. R.), XXXI + 912 (—914) p.
3. * * * *Bibliografia românească modernă (1831—1918).* [Coordonare bibliografică : Neonila Onofrei și Valeria Trifu. Coordonare generală și] prefață de Gabriel Ștrempel. Vol. II (D—K), [Buc.], E. Ș. E., S. Ș. F., 1986 (B. A. R.), XXIV + 896 (—898) p.
4. * * * *Bibliografia românească modernă (1831—1918).* [Coordonare bibliografică : Lucreția Angheluță, Liana Miclescu, Neonila Onofrei. Coordonare generală și] prefață de Gabriel Ștrempel, Vol. III (L—Q), Buc., E.Ș.E., S.Ș.F., 1989 (B.A.R.), XXIV + 1112 (—1114) p.
5. * * * *Bibliografia lucrărilor acad. Ion Coteanu* (1 iunie 1980—31 decembrie 1989). A. Lingvistică și filosofie, S.C.L., XLI, 1990, nr. 4 (iulie-august), p. 289—294.
6. *Buletin de informare documentară în cultură.* [Seria] : Muzee, monumente istorice și de artă, T.B.C.S., Buc., 1989 (multigr.).
7. *Buletin de informare documentară în cultură.* [Seria :] Etnografie și Folclor, T.B.C.S., Buc., 1989 (multigr.).
8. *Buletin de informare documentară.* [Seria :] Muzee, monumente istorice și de artă, T.B.N., Buc., 1990 (multigr.).
9. *Buletin de informare documentară.* [Seria :] Etnografie și folclor, T. B. N., Buc., 1990 (multigr.).
10. Bugeanu, Dan și Fochi, Adrian, *Bibliografia folclorului românesc pe anul 1957*, REV. FOLC., IV (1959), nr. 3—4, p. 129—229, 1738 de titluri.
11. Dănăilă, Ion și Popa, Eleonora, *Bibliografia românească de lingvistică* (B.R.L., 31, 1988). Lucrări de lingvistică apărute în țara noastră în cursul anului 1988, L.R., XXXVIII, 1988, nr. 4, p. 272—408.
12. Dănăilă, Ion și Popa, Eleonora, *Bibliografia românească de lingvistică* (B.R.L., 32, 1989) L.R., 1989, nr. 4, p. 265—364.
13. Dăncuș, Elena, *Bibliografia etnografică și folclorică românească pe anul 1965*, FOLC. LIT., vol. III, 1976, p. 365—462.
14. Dăncuș, Elena, *Bibliografia etnografică și folclorică românească pe anul 1966*, FOLC. LIT. vol. IV, 1977, p. 317—444.
15. Dobre, Alexandru, *Revista presei*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 367.
16. Faur, Viorel, *Note și comentarii despre Bihor, apărute în revista „Familia" (1865—1874)., Bibliografie analitică.* CRISIA, XIX, 1989, p. 811—866.
17. Fochi, Adrian, *Bibliografia folclorului românesc pe anii 1959—1960*, R.E.F., tom VI (1961), nr. 3—4, p. 106—240.
18. Fochi, Adrian, *Bibliografie folclorului românesc pe anul 1961.* R.E.F. tom VII (1962), nr. 3—4, p. 121—191.
19. Fochi, Adrian, *Bibliografia etnografică și folclorică românească pe anul 1962*, R.E.F., tom VIII (1963), nr. 3—4, p. 166—224.
20. Fochi, Adrian, *Proiect pentru schema de clasificare a bibliografiei generale a folclorului românesc*, REV. FOLC., V (1960), nr. 1—2, p. 140—148.
21. Mușlea, Ion, *Bibliografia folclorului românesc pe anii 1944—1950*, (în extras) REV. FOLC., I (1965), nr. 1—2, p. 3—4.
22. Suștea, Adrian, *Folclor și mitologie în paginile „Revistei de istorie și teorie literară"*, R.E.F. tom 35 (1990), nr. 1, p. 17—18.
23. Theodorescu, B., *Istoria bibliografiei române*, Buc., E.Ș.E., 1972, p. 215—219, p. 335—337.
24. Tomescu, Mircea, *Bibliografia folclorului românesc. Note critice și îndrumări tehnice.* Comunicare ținută la 3 mai 1946, în cadrul *„Cercului de Studii Folklorice"*, C. FOLC., I (1947), p. 119—129.

II. *ISTORIOGRAFIE* (etnologie, etnografie, folcloristică)

II. 1. GENERALITĂŢI ȘI MATERIALE INTERDISCIPLINARE

v. 327, 331, 335, 382, 383, 386, 392, 393, 408, 426, 427, 443, 453, 463, 469, 475, 481, 482, 484, 503, 516, 526, 587, 694, 726, 732, 733.

25. Balaci, Ruxandra, *Noi aspecte iconografice în pictura murală gotică din Transilvania-Hărman și Sânpetru*, S.C.I.A., [Seria :] Artă plastică, tom 36 (1989), p. 3 –17+6 fig. (part. I) ; ibidem, [Seria :] Artă plastică, tom 37 (1990), p. 3 –8 (part. II).
26. Barnea, I., *Începuturile și evoluția creștinismului la populația daco-romană de la est de Carpați*, T.D., tom X (1989), nr. 1 –2, p. 165 –171+6 fig. +rez. fr.
27. Băbuș, diac. doct. Emanoil, *Elemente bizantine în arta bisericească din Țara Românească în sec. al XVI-lea*, B.O.R., CVIII, 1990, nr. 1 –2, p. 166 –180.
28. Bălașa, pr. D. și Miroiu, dr. P., *Contribuții la istoria geto-dacilor și a lui Zamolxis*, A.B.,I, 1990, nr. 1, p. 70 –76.
29. Berindei, Dan, *1866 –1877. Scene de viață românească*, M. I., XXIV, 1990, nr. 10 (283), p. 19 –23 (part. I) ; ibidem, nr. 11 (284), p. 82 –87 (part. II).
30. Blaga, Mihoc, *Între religie și civilizație*, FAMILIA, 26 (126), 1990, nr. 4 (296) p. 15.
    Între Transilvania și celelalte provincii românești ar exista o ,,desincronizare de nivel civilizatoric''.
31. Bolovan, Ioan și Bolovan, Sorina, *Aspecte privind căsătoria în satul românesc în nord-vestul Transilvaniei la mijlocul sec. al XIX-lea*, A.M.P., XII, 1989, p. 845 –850 (extras).
32. Braga, Nicolae, *Considerații asupra structurilor socio-economice daco-romane*, TRANSILVANIA, XVIII (XCV), 1989, nr. 9, p. 45 –49.
33. Brătuleanu, Anca și Brătuleanu, Liviu, *Studii asupra sistemelor de boltire utilizate la beciurile caselor domnești și boierești din Țara Românească, în sec. XVII și XVIII*, R.M.M., [Seria :] Monumente istorice și de artă, 20, 1989, nr. 2, p. 30 –37.
34. Caraman, Petru, *Studierea culturii populare*. Text îngrijit de Iordan Datcu, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 277 –289.
35. Călinescu, George, *Noi nu suntem primitivi, ci bătrâni*, ARGEȘ, I (XXV), 1990, nr. 3 (222), p. 5.
    Frag. din ,,*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*''.
36. Cărăbiș, Vasile, *Drumurile in județul Gorj în secolele XVIII-XIX*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 9 –10, p. 108 –110 + rez. fr.
37. Cernicanul, monah Casian, *Istoriile Sfintelor Monastiri Cernica și Càldărușani de smeritul*... Retipărită prin purtarea de grijă a Preasfinţitului Arhiereu Calinic Argeșanul, Buc., E.A.B., 1988, 228 p.
    Rec. : Mihai Săsăujan, M. A., XXIV, 1989, nr. 2, p. 137 –138.
38. Cincheza-Buculei, Ecaterina, *Pictura pronaosului bisericii mănăstirii Căluiu*, S.C.I.A., [Seria :] Artă plastică, tom 36(1989), p. 19 –30+5 fig. +rez. fr. Artă medievală românească).
39. Ciocan-Ivănescu, Rodica, *Tradiție și continuitate în viața citadină a ținuturilor timișene. Note și observații în legătură cu secolul al XVIII-lea*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 179 –193 + note + rez. fr.
40. Cleopa, arh. Ilie, *Biserica-i sufletul țării*, CRONICA, II (XXV), 1990, nr. 18 (1208), p. 1 –5.
    Interviu realizat de Grigore Ilisei, despre rolul bisericii în supraviețuirea neamului nostru.
41. Cojocaru, Nicolae, *Ştefan cel-Mare în tradiția populară românească*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 257 –260. (Note și discuţii).
42. Cornea, Andrei, *Scriere și oralitate în cultura antică*, Buc., E.C.R., 1988, 154 (–156) p.
    Rec. Valentin F. Mihăescu, LUC., XXXII, 1989, nr. 5, p. 2 ; Nelu Zugravu, A.U.I.I., s. n., tom XXXV (1989), p. 93 –94.
43. Corugă, pr. Mihai, *Creștinismul, factor de unitate și spiritualitate în viața străbunilor noștri*, CRONICA, II (XXV), 1990, nr. 4 (1252). în F. R., I, 1990, nr. 1, p. II.

44 Creţu, Vasile Tudor, *Existența ca întemeiere. Perspectiva etnolocă*, TIM., E. FACLA, 1988, 155 p.
    Rec. : Mihai Coman, R.E.F.. tom 34 (1989), nr. 4, p. 377 –378.

45. Cristache-Panait, Ioana, *Repertoriul de arhitectură în lemn din sudul și centrul Transilvaniei. Valori de istorie și arta*, S.C.I.A., [Seria :] Artă plastică, tom 37 (1990), p. 85 –97+32 fig. (Note și documente).
    Lucrarea, elaborată de Ioana Cristache-Panait în două volume (Arhitectura de lemn din centru Trnsilvaniei, vol. I; Arhitectura de lemn din sud-vestul Transilvaniei, vol. II), se află sub formă dactilografiată la Institutul de Istoria Artei, București.
46. Cușa, prof. Nicoae, *Aromânii în Dobrogea*, TOMIS, XXV, 1990, nr. 4 (242), p. 12.

47. * * * *Codicele Altenberger*, Ed. îngrijită şi comentarii de Radu Constantinescu, Buc., E. MERIDIANE, 1989, 88 p.+33 f. pl.+erata. (Manuscris).
Rec. Burduja Virginia, CRONICA, XXIV, 1989 nr. 30 (126), p. 6.Datat din sec. al XVI-lea, Codicele Altenberger este considerat cel mai vechi cod de legi al saşilor. Aflat la Muzeul de Istorie Naţională a României, din el se desprinde optica ce a generat legendele săseşti în legătură cu Vlad Ţepeş.

48. * * * *Constantin Brâncoveanu*, Buc., E.A.R., 1989, 285 p.+2 pl. Culegere de studii istorice redactată de Paul Cernăvodeanu şi Fl. Constantiniu.
Rec. : Alexandru M. Ioniţă, B.O.R., CVIII, 1990, nr. 1 –2, p. 182 –184.

49. Datcu, dr. Iordan, *File din istoria folcloristicii. Folclorişti români. Pagini de dicţionar*, IZVORAŞUL, s. n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 23 –24.

50. Datcu, Iordan, *Dora d'Istria şi unitatea românilor*, M.S.F.L.A., seria IV, tom X (1988), Buc., E.A.R., 1990, p. 91 –95. (Folcloristică). Studii în care Dora D'Istria conturează profilul etnic, istoric şi cultural al românilor.

51. Dinuţă, Gh., *Comentariu etnico-istoric pe marginea unei foi de zestre din anul 1889 despre casa din Curteni-Vaslui din Muzeul Satului şi de Artă Populară*, Buc., R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 5, p. 61 –63.

52. Dobre, Alexandru, *Idealul unităţii naţionale în cultura română*, Buc., E. MINERVA, 1988, 316 p.
Rec. : Teodor Vârgolici, *Academia Română şi unitatea naţională*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 1, p. 11 ; Nicolae Cojocaru, *Academia Română şi unitatea naţională*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 11 (1207), p. 2.

53. Dragomir, Silviu, *Avram Iancu*. Prefaţă şi tabel cronologic de Francisc Păcurariu, Buc., E. MINERVA, 1988, 375 (–377), p. (B.P.T.).

54. Drîmba, Ovidiu, *Istoria culturii şi civilizaţiei*, vol. III, Buc., E.Ş.E., 1990, 736 p.

55. Dudaş, Florian, *Vechi cărţi româneşti călătoare*, Buc., E.S.T., 1987, 239 (–241) p.
Rec. : Iacob Mârza, *Cărţi călătoare*, FAMILIA, 26 (126), 1990, nr. 10 (302), p. 14.

56. Dumistrăcel, Stelian, *Pe urmele satelor distruse. Primatul unei îndatoriri de cercetare*, CRONICA, s. n., II, 1990, nr. 3 (1251), p. 3.

57. Eliade, Mircea, *Profetism românesc*, vol. I, *Itinerariu spiritual. Scrisori către un provincial. Destinul culturii româneşti.* Alcătuitorul şi îngrijitorul acestui volum : Alexandru V. Diţă ; vol. II : *România în eternitate.* Antologie şi prefaţă de Nicolae Georgescu, Buc., E. ROZA VÂNTURILOR, 1990, 2 vol. (I : 158 –160 p. ; II : 221 –223 p.).

58. * Eliade, Mircea, *The Encyclopedia of Religion*, New York, Macmillan Publishimg Company, 1987.
Rec. : Virgil Cândea, *Enciclopedia religiei, ultima operă a lui Mircea Eliade*, L.L., f.a., 1990, vol. III-IV, p. 365 –368. (Cronică).

59. Floca, arh. prof. dr. Ioan, *Românii în legile de stat transilvane până la 1918*, B.O.R., CVIII, 1990, nr. 1 –2, p. 137 –149.

60. Florescu, Radu şi McNally, Raymond T., *Cine a fost adevăratul Dracula*?, M. IST., XXIV, 1990, nr. 7 (280), p. 13 –17.

61. Gherman, Mihai, *Figura lui Mihai Viteazul : între istorie şi literatură*, TRIBUNA, XXXIII, 1989, nr. 3 (1674), p. 3.

62. * Giurescu. Dinu C., *The razing of Romania's Past* (Distrugerea trecutului istoric al României), New York, f. edit, 1989, 60 f. reprod. + il. f. pl.
Rec. : Cesare de Seta, ARGEŞ, I (XXV), 1990, nr. 5 (224), p. 4 –5.

63. * Glodariu, Ioan, Iaroslavschi, Eugen şi Rusu, Adriana, *Cetăţi şi aşezări dacice în Munţii Orăştiei*, Buc., E.S.T., 1989 (Monumente şi muzee).
Rec. : Vasile Moga, TRIBUNA XXXIII, 1989, nr. 3 (1674), p. 6.

64. Gonţa, Alexandru I., *Legăturile economice dintre Moldova şi Transilvania în sec. XIII-XVII*, Ed. prefaţată, bibl. şi indice de I. Caproşu, Buc., E.Ş.E., 1990, 252 p.

65. Gudea, Nicolae, *De când suntem creştini? Ce fel de creştini suntem?*, VIAŢA CREŞTINĂ, s. n., I, 1990, nr. 2, p. 4.

66. Gumă, Nicoleta, *Câteva aspecte istorico-etnografice* privind „Clisura Dunării", TIBISCUM VII, 1988, p. 7 –14+rez. germ.
Studiul aduce informaţii legate de meşteşugul ţesutului şi al industriei casnice textile în general şi de portul popular, în special, ca o consecinţă a poziţiei sale geografice şi păstrând caracterele specifice zonei muntoase a Banatului.

67. Hanga, Vladimir, *Les institutions du droit coutumier roumain* (Instituţiile dreptului cutumiar român), Buc., E.A.R., 1988, 160 p. (Bibliotheca Historica Romaniae).
Rec. : Sabin Belu, R. IST., s. n., I, 1990, nr. 2, p. 201 –202.

Lucrarea prof. univ. clujean Vladimir Hanga este structurată în patru părți : I. *Premize* (cutumele geto-dacice și influențele romane asupra lor). II. *Formarea* (cutumele din obștile sătești se trsnsformă în drept obișnuielnic, ,,jus valachicum"). III. *Desavârșirea* (sinteza instituțiilor dreptului cutumiar românesc unitar, pe teritoriul țărilor românești). IV. *Declinul* (rezistența obiceiului pământului față de legiuirile scrise, de factură bizantină).

68. Hangiu, I., *Dicționar al presei românești (1790 —1982)*. Argument de I. D. Bălan, Buc., E.Ș.E., 1987, 510 p.
Rec. : Constantin Negreanu, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 2, p. 165 —167.
În acest dicționar sunt prezentate peste 20 de publicații de folclor, precum și în jur de 40 de reviste care au publicat folclor.

69. Harhoiu, Radu, *Chronologische Fragen der Völkerwanderungszeit in Rumänien*, DACIA, n. s., tome XXXIV (1990), p. 169 —208.

70. * * * *Izvoare privind Evul Mediu românesc. Țara Hațegului în secolul al XV-lea (1402 — 1473)*, vol. I, introducere, ed. îngrijită, note și trad. de Adrian Andrei Rusu, Ion Aurel Pop, Ioan Drăgan, Cluj-Napoca, E. DACIA, 1989, 326 (—328) p.+1 f. h+6f. pl. (Testimonia). *Rec.* : Nelu Zugravu, A.U.I.I., tom XXXV (1989), p. 95 ; Paul Binder, R. IST., s. n., tom I (1990), nr. 7 —8, p. 808.

71. Lascu, Stoica, *La Dobroudja*, TOMIS, XXIX, 1989, nr. 9 (235), p. 10.
Cercetătorul prezintă două lucrări din perioada interbelică : ,,*1878 —1928. Dobrogea. Cincizeci de ani de vieață românească*", apărută în 1928 și ,,*La Dobroudja*", volum apărut în 1938 sub egida Academiei Române în seria ,,Connaissance de la terre et de la pensée roumaines", 700 p.

72. * Lemny, Ștefan, *Românii în secolul XVIII. O bibliografie*, Iași, Univ. ,,Al. I. Cuza", 1988, 328 p.
Rec. : Alex. Duțu, *Notes de lecture*, R.E.S.E.E., 1989, nr. 4, p. 367.
Bibliografia publicată de Ștefan Lemny cuprinde 4922 informări bibliografice, structurate astfel : bibliografii, enciclopedii și dicționare, cataloage, inventarii și repertorii și alte instrumente de lucru ; sursele documentare ; mărturii auxiliare (cartografii, iconografie, heraldică, memorialistică, tradiții orale) ; arhive ; lucrările românești din sec. XVIII și lucrările străine privitoare la români.

73. * Lemny, Ștefan, *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, Buc., E. MERIDIANE, 1990, 239 p.
Lucrarea este structurată în următoarele capitole : Societatea românească într-un veac de răscruce. Lumea formelor și a culorilor (climă și natură ; fizionomia unei așezări umane, de la palat la colibă ; chipuri și veșminte în lăcașul reculegerii). Crâmpeie de existență cotidiană. Viața între eros și agape. Umbra lui Thanatos. Sub semnul noilor idei și sentimente (reprezentări ale timpului, recuperarea trecutului, gândul patriei, idei iluministe).

74. Lupaș, Ioan, *Din istoria Transilvaniei*. Ed. îngrijită, note și comentarii de Marina Vlasiu, cuvânt înainte de Fl. Constantinescu, Buc., E. EMINESCU, 1988, XVII+414 p.
Rec. : Mihai Sofronie, M. A., XXIV, 1989, nr. 2, p. 142 —144.

75. Marian, Marin, *Marginalii la istoria folcloristicii românești. Opt decenii de știință și umanitate oglindite în arhiva epistolară ,,Ioan R. Nicola"*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 459 — —466 (part. I).

76. Marian, Marin, *Corespondență inedită*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 348 (Breviar).
Se menționează apariția în revista ,,Manuscriptum" (nr. 4/1988, p. 73 —75) a șapte documente epistolare aparținând lui Simion Florea Marian, date la lumină de Brândușa Steiciuc.

77. Marinescu-Bîlcu, Silvia. *Askoī et rhytons néolitiques des régions balkano-danubiennes et leurs relations avec le Sud, à la lumière de quelques pièces de Căscioarele*, DACIA, N. s., tome XXXIV (1990), p, 5 —23.

78. Marțian, Ironim și Marțian, Ventura, *Date privind istoricul localității Mintim*, F.I. BISTRIȚA VI, 1989, p. 207 —220. (Studii și comunicări).

79. Mihail, Zamfira, *Aspecte de civilizație materială rurală românească în secolele XIV-XV pe baza cercetărilor etnolingvistice*, R.I., XXXIX, 1986, nr. 3, p. 670 —679.
Rec. : Marius Sala, L.R., XXXIX, 1990, nr. 1, p. 83 —84. (Note bibliografice).

80. Moisescu, Titus, *Anton Pann — istoriograf și teoretician al muzicii de tradiție bizantină*, MUZICA, s. n., f. a., 1990, nr. 2, p. 73 —94+rez. fr. (Istoriografie).

81. Munteanu Beșliu, Petre, *Vechi monumente medievale românești din vatra satului Săliște (județul Sibiu)*, R.M.M. [Seria :] Monumente istorice și de artă, [26], 1989, nr. 2, p. 14 —21.

82. Muntean, George, *Cultura și desăvârșirea unității noastre naționale*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 15, p. 5.
Nestor Vornicescu, prin lucrările sale istorice a demonstrat că ,,istoria culturii noastre începe cu circa un mileniu mai devreme decât se credea de obicei".

83. Nicola, Ioan R., *Folclorul și istoria. Un cântec despre ,,Cedarea Ardealului de Nord—1940''*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 213—221.
Acest material folcloric inedit, prezentat de etnomuzicologul Marin Marian, cuprinde o baladă culeasă în 1950, pe data de 4 febr. în comuna Feleac.

84. Nițulescu, Gabriela, *Unitatea națională reflectată în creația populară tradițională din județul Dâmbovița*, R.M.M. [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 1, p. 64—71+6 foto+rez. fr.

85. Oallde, Petru, *Contribuții la definirea originalității mișcării culturale românești din Banat de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, FOLC. LIT. VII, 1988, p. 195—219+note+rez. fr.

86. Olteanu, Ștefan, *Contribuții la cunoașterea evoluției principalelor unelte agricole pe teritoriul României în epoca marilor migrații (secolele IV-XI e. n.)*, R.I., tom 42 (1989), nr. 3, p. 273—288+note+rez. fr.

87. Pavelescu, Gh., *Contribuții la cunoașterea folcloristicii românești din anii 1934—1990*, S.C., V, 1990, p. 7—86+bibl. +rez. germ.

88. Păcurariu, pr. prof. Mircea, *Pagini din istoria bisericească a românilor transilvăneni* RENAȘTEREA, s. n., I, 1990, nr. 1, p. 2.

89. Păcurariu, pr. prof. Mircea, *Biserica Ortodoxă în viața poporului român*, B.O.R., CVIII, 1990, nr. 1—2, p. 43—47.

90. Pârvan, Vasile, *Studii de istorie medievală și modernă*. Ed. îngrijită, note și indici de Lucian Nastasă. Cuvânt înainte și studiu introductiv de Al. Zub., Buc., E.Ș.E., 1990, 390 p.
Lucrarea cuprinde texte consacrate îndeosebi istoriei Transilvaniei.

91. Pop, prof. univ. dr. doc. Mihai, *Pentru o arhivă a istoriei vii*, M. IST., s. n., XXIV, 1990, nr. 3 (276), p. 23.
Culegerea a cât mai multor date ,,dacă s-ar putea sub formă de biografii personale'' va duce la ,,înțelegerea realităților românești în ultimii 50 de ani''.

92. Popa, prof. Luana, *Domnul Cuza în memoria neamului*, ASTRA, XXV, 1990, nr. 1 (220), p. 19.

93. Popa, Corina, *Model și variante în argintăria brâncovenească*, S.C.I.A. [Seria :] Artă plastică, tom 36 (1989), p. 31—38+12 fig. (Arta românească acum trei veacuri).

94. Popa, Radu, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului*. E.Ș.E., Buc., 1988, 324 p+il. +8 f. pl.
Rec. : Antal Lukacs, R. IST., tom 42 (1989), nr. 3, p. 308—311.

95. Porcescu, pr. prof. Scarlat, *Forme și structuri bisericești în Moldova până în anul 1400*, CRONICA, s. n., II (XXV), 1990, nr. 28 (1218), în L.D.L., I, 1990, nr. 3, p. II.

96. Porcescu, pr. prof. Scarlat, *Creștinismul la români*, CRONICA, s. n., II (XXV), 1990, nr. 15 (1265), în L.D.L., I, 1990, nr. 1, p. II.

97. Prodan, David, *Problema iobăgiei în Transilvania 1700—1848*, Buc., E.Ș.E., 1989, 398 (—400) p.
Lucrarea încheie ampla monografie *Iobăgia în Transilvania* care cuprinde : *Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea*, vol. I-II, Buc. E.A.R., 1967—1968, XI+596 p. +erata (vol. I) ; X+862 p. (vol. II) ;
Iobăgia în Transilvania în sec. al XVII-lea, vol. I-II, Buc., E.Ș.E. 1986—1987, V (-VII)+ +581 (583) p. (vol. I) ; (2) f. +528 p. (vol. II).
Rec. : Mircea Măciu, *Un monument al istoriografiei românești*, LUC., XXXII, 1989, nr. 49 (1439), p. 6 ; Damian Hurezeanu, *Țărănimea. Relațiile agrare în Transilvania secolului al XVII-lea în viziunea acad. D. Prodan*, R. I., tom 42 (1989), nr. 3, p. 289—294. (Probleme ale istoriografiei contemporane) ; Gh. Platon, A. U.I.I., tom XXXV (1989) p. 90—101.

98. Prunduș, Augustin Silviu, *Catolicism și ortodoxie românească*, VIAȚA CREȘTINĂ, s. n., I, 1990, nr. 1, p. 4.

99. Rosetti, Radu, *Pentru ce s-au răsculat țăranii*. Ed. îngrijită, studiu introductiv și note de Z. Ornea. Buc., E.E., 1897, XLX+454 (—457) p. (Biblioteca de filosofie a culturii românești).

100. Tanașoca, Anca și Nicolae, Șerban, *Ancienneté et diffusion du ,,cătun'' valaque dans al Péninsule Balkanique au Moyen Âge*, R.E.S.E.E., tome XXVII (1989), nr. 1—2, p. 139—145.

101. Toderașcu, Ion, *Unitatea românească modernă*, vol. I. Buc., E.Ș.E., 1988, 244 p.
Rec. : Ioan Aurel Pop, TRIBUNA, XXXIII, 1989, nr. 20 (1961), p. 10.

102. Turcuș, Aurel, *Numele-renumele*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 32 (1171), p. 6.
Explicații descoperite în tradiția populară și în documentele epocii în legătură cu personalitatea lui Horea.

103. Voicu, arhidiacon prof. dr. Constantin, *Biserica strămoșească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală și națională a poporului român*, Sibiu, f. edit., 1988, 344 p.+24 f. pl.
Rec. : pr. I. Gh. Drăgulin, B. O.R., CVIII, 1990, nr. 1 –2, p. 180 –182.

104. Vornicescu, dr. Nestor, *Ortodoxia este strâns legată de neamul în care este organizată*, AGORA, I, 1990, nr. 2, p. 3, 15.
Interviu realizat de E. Cruceru și C-tin Dumitrache pe marginea lucrării mitropolitului Olteniei, dr. Nestor Vornicescu scrisă împreună cu A. Sever ,,*În afara legii. Ion Florea*'' Iași, E. JUNIMEA, 1976, 230 –232 p. Cartea se ocupă de haiducul Ion Florea care a trăit în Moldova, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea.

105. Zaharia, Dumitru, *Informații despre ținuturile hunedorene în manuscrisele Marsilli de la Biblioteca Universității din Bologna*, SARGETIA, XX, 1986 –1987, p. 252 –260+rez. it.
Impresii ale contelui Marsilli despre pământurile românești, sfârșitul sec. XVII-începutul sec. XVIII.

106. Zottoviceanu, Elena, *Muzică și momente de istorie în Transilvania secolului XVII*, MUZICA, s. n., f. a., 1990, nr. 1, p. 98 –119+6 fig. +rez. engl.

107. Xenopol, A. D., *Istoria românilor în Dacia Traiană*, ed. a IV-a, vol. III, Buc., E.Ș.E., 1989, 580 p.

II.2.SCRIITORI ROMÂNI ȘI CULTURA TRADIȚIONALĂ POPULARĂ

v. 662, 670.

108. Alexandru, Ion T., *Rădăcini folclorice și mitice autohtone în dramaturgia lui Marin Sorescu*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 317 –327+rez. fr.

109. Anghelescu, Mircea, *Alecu Russo sau literatura ca expresie a vieții unei nații*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 12, p. 13.

110. Anghelescu, Mircea, *D. Caracostea în oglinda criticii*, TRANSILVANIA, XIX (XCVII), 1990, nr. 3, p. 28 –29.

111. Apreotesei, Cezar, *Eminescu și folcloristul bănățean Dionisie Miron*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 33, p. 2.

112. Bărbulescu, Simion, *Creangă și mitologia națională*, CONTEMP., f. a., 1989, nr. 41 (2238), p. 15.

113. Bărbulescu, Simion, *O noua ediție Creangă*, ASTRA, XXIV, 1989, nr. 4 (216), p. 11.

114. Bechet, Florica, *De la mitul antic la mitologicalele lui Eminescu*, RAMURI, f. a., 1990, nr. 5 (311), p. 13.

115. Blaga, Lucian, *Religie și spirit*, ATENEU, 27, 1990, nr. 2, p. 16 (part. I) ; ibidem, nr. 3, p. 16 (part. II) ; ibidem, nr. 4, p. 16 (part. III) ; ibidem, nr. 5, p. 1,14 (part. IV).
Fragmente din volumul cu același titlu apărut la Editura ,,Dacia Traiană'' S.A. în 1942.

116. Blaga, Miron, *Lucian Blaga despre Eminescu*, FAMILIA, 25 (125), 1989, nr. 5 (285), p. II, III.

117. Bot, Ioana, *Portretul poetului*, TRIBUNA, XXXIII, 1989, nr. 19 (1960), p. 3 (part. I) ; ibidem, nr. 20 (1691), p. 3 (part. II) ; ibidem, nr. 21 (1692), p. 3 (part. III) ; ibidem, nr. 22 (1693), p. 3 (part. IV) ; ibidem, nr. 23 (1694), p. 3 (part. V). (Centenar Eminescu).

118. Brehnescu, Constantin, *Universul ludic*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 51 (1247), p. 7. (Centenar Creangă).

119. Bucur, Marin, *Din învățăturile lui Creangă*, V. R., LXXXIV, 1989, nr. 7, p. 44 –46.

120. Busuioceanu, Oxana, *Eminescu inedit. Din laboratorul unui poem neterminat*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 15. p. 7.
Fragmente din ,,*Povestea magului călător în stele*'' sau ,,*Povestea fiului de împărat fără stea*''.

121. Busuioceanu, Oxana, *Eminescu, inedit*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 20, p. 7. ,,*Mușat și ursitoarele*'' și ,,*Nici nu cer de la iubire/Pământească împlinire*''.

122. Buzdugan, Ion, *Poveștile lui Creangă. Dănilă Prepeleac*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 40 (1236), p. 5.

123. Buzincu, Aurel, *Însemnări despre arta poetică eminesciană*, AGORA, I, 1990, nr. 1, p. 2 (1850 – Eminescu 1990).

124. Cadar, pr. Cornel, *Lirică religioasă la V. Alecsandri*, CRONICA, XXV, 1990, nr. 23 (1213), în F.R., I, 1990, nr. 5, p. II.

125. Caraman, Petru, ,,*Cântarea României*'' *de Alecu Russo ca monument poetic al autocunoașterii naționale*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 5 –21+rez. fr.

126. Călinescu, G., *Ion Creangă . Viața și opera.*, Postfață și bibliografie de Mircea Braga, Buc., E. MINERVA, 1989, 315 (–319) p. (Arcade).

127. Călinescu, George, *Viaţa lui Mihai Eminescu*. Postfaţă şi bibliografie de Elena Zaharia-Filipaş, Buc., E. MINERVA, 1988, 352 p. (Arcade).

128. Călinescu, George, *Viaţa lui Mihai Eminescu*. Prefaţă de G. Dimisianu. Tabel cronologic de Ecaterina Ţarălungă ; *Ion Creangă. Viaţa şi opera*. Prefaţă de Eugen Simion, Chişinău, E. LITERATURA ARTISTICA, 1989, 604 —608 p.

129. Cârlan, Nicolae, *Măştile prozei — Nicolae Labiş folclorist*, MANUSCRIPTUM, XX, nr. 3, 1989, p. 67 —89.
,,*Ulciorul fermecat*", poveste populară culeasă şi prelucrată de poet.

130. Cernat, Mihai, *Aventura manuscriselor lui Creangă*, CONTEMP., f.a., 1989, nr. 51+1, p. 7.

131. Chiţimia, Ion C., *Reazemul folcloric al operei lui Mihai Eminescu*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 123 —130+rez. fr. (Studii).

132. Chiţimia, Ion C., *Creaţia folclorică în percepţia şi gândirea lui Mihai Eminescu*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 181 —187+ rez. fr. (Mihai Eminescu — poetul naţional al românilor).

133. Cimpoi, Mihai, ,,*Doina eminesciană ca antidoină*, R. LIT, XXIII, 1990, nr. 30, p. 4.

134. Ciobanu, Stanca, *Ion Slavici şi creaţia de basme*, MEM. FOLC., tom I (1987), 1990, p. 45 —62+rez. fr.

135. Ciobanu, Stanca, *Mihai Eminescu — expresie sublimă a poeziei româneşti*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 2, p. 121 —138+rez. fr. (Mihai Eminescu — poetul naţional al românilor).

136. Ciopraga, Constantin, *Perenitatea lui Eminescu*, CRONICA, s. n., II, 1990, nr. 3 (1251), p. 1.

137. Ciopraga, Constantin, *Ion Creangă — moment aniversar*, R.A., LXVI, 1989, vol. XLV, nr. 3, p. 214 —249.

138. Codreanu, Teodor, *Centenar Creangă. Conştiinţa estetică*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 51+1, p. 7.

139. Constantinescu, Justin, *Eminescu — Fişier bibliografic*, RAMURI, f. a., 1989, nr. 6 (300), p. 10 —13, 15.

140. Constantinescu, Mugureş, *Charles Perrault şi Ion Creangă — Legea morală a poveştilor*, CONV. LIT., s. n., f. a., 1990, nr. 1, p. 7 (Centenar Creangă).

141. Constantinescu, Nicolae, *Relaţii şi conflicte familiale în poveştile lui Creangă*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p. 517 —524+rez. engl. (Ion Creangă —100 ani de la moarte).

142. Constantinescu, Nicolae, *Structuri şi expresii proverbiale în nuvela ,,Duios Anastasia trecea" de D. R. Popescu*, L.L., f. a., 1989, vol. IV, p. 567 —574.

143. Crăciun, Ioana, *Ion Creangă — Fraţii Grimm. Dialogul mitico-simbolic a două basme*, RAMURI, f. a., 1990, nr. 3 (309), p. 1, 7.

144. Cristea, Valeriu, *Despre Creangă*, Buc., E. LITERA, 1989, 118 (—120) p.
Rec. : G. Dimisianu, *Un Creangă nou*, R.LIT., XXIII, 1990, nr. 6, p. 10.

145. Crişan, Constantin, *Eminescu prin ocheanul fenomenologic*, ASTRA, XXV, 1990, nr. 1 (220), p. 14.
Credinţe şi mituri ce apar în opera eminesciană.

146. Crohmălniceanu, Ovid. S., *Marin Sorescu : La Lilieci IV — marele show bulzeştean*, RAMURI, f. a., 1989, nr. 2 (296), p. 3.

147. Datcu, Iordan, *Petru Caraman despre spiritul critic axat pe tradiţia autohtonă*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 21 —22.
Prezentarea studiului ,,*De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiţia autohtonă. Reflecţii asupra conceptului despre specificul etnic, în literatură, ca emanaţie a sursei folclorice*". Acest studiu de Petru Caraman continuă ,,*Spiritul critic în cultura românească*" aparţinând lui Garabet Ibrăileanu.

148. Datcu, Iordan, *Contribuţii la cunoaşterea lui M. Eminescu şi I. Creangă*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 307. (Breviar).

149. Datcu, Iordan, *Ediţiile colecţiei de literatură populară a lui M. Eminescu*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 2, p. 111 —120+rez. fr. (M. Eminescu — poetul naţional al românilor .

150. Datcu, Iordan, *Întâiul editor ştiinţific al operei lui Creangă*, TRANSILVANIA, s. n., XIX (XCVI), 1990, p. 11 —12. (Centenar Creangă).

151. Dădîrlat, Camil Marius, ,,*Mit deschis în Zamolxe*" *de Lucian Blaga* R.F., tom XXXVI (1989), nr. 3, p. 249 —255.

152. Dădîrlat, Camil Marius, *Semnificaţia jertfei în ,,Meşterul Manole" de Lucian Blaga*, R.F., tom XXXVI (1989), nr. 5, p. 505 —513.

153. Dimitriu, Daniel, *Dacia literară* —150, CONV. LIT., s. n., f.a., 1990, nr. 4 (1249), p. 12.

154. Dobre, Alexandru, *Călin Nebunul, basm popular şi poem eminescian de inspiraţie folclorică*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 189 —211+rez. engl.

155. Dobre, Alexandru, *O evocare a lui Mihai Eminescu la Academia Română*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 309 —316+rez. engl.

156. Dobrescu, Al., *Poveștile lui Creangă. Soacra cu trei nurori*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 50 (1246), p. 5 (Centenar Creangă).

157. Drăgan, Gheorghe, *Poetica eminesciană (Temeiuri folclorice)*, FAMILIA, XXII, 1989, nr. 41, p. 7.

158. Drăgan, Gheorghe, *Poetica eminesciană. I. Temeiuri folclorice*, Iași, E. JUNIMEA, 1989, 202 (–204) p.

159. Drăgan, Gheorghe, *Eminescu în viziunea critică a lui Titu Maiorescu*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 14 (1210), p. 4 (part. I) ; ibidem, nr. 16 (1212), p. 7 (part. II).

160. Drăgan, Mihai, *Poetul – expresie a ,,geniului preexistent'' al nației*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 24 (1220), p. 1,6.

161. Drăgănescu, Mihai, *Spațiul Eminescu*, R. LIT., XXII, 1980, nr. 2, p. 12.

162. Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Natura în lirica eminesciană*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 12, p. 5.

163. Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Ion Creangă după 100 de ani*, L. L., f.a., 1989, vol. IV, p. 433–438.

164. Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Sacrificiul persoanei stă la temelia oricărei creații durabile*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 21 (1217), p. 1, 4–5. (Centenar Eminescu).
Interviu realizat de Ion Țăranu.

165. Eliade, Mircea, *,,.......și redescoperirea sacrului''*, ASTRA, XXV, 1990, nr. 3, p. 4.
Interviu realizat la Paris de Paul Barbă-Neagră.

166. Eminescu, Mihai, *Opere, vol. XVI. Corespondență. Documentar.* Ediție critică întemeiată de Perpessicius. Cu reproduceri după manuscrise și documente. Ed. critică îngrijită de un colectiv de cercetători de la Muzeul Literaturii Române. Coordonator : Dimitrie Vatamaniuc, Buc., E.A.R., 1989, 856+LIII p.
Rec. : Al. Săndulescu, R.I.T.L., XXXVII, 1989, nr. 1–2, p. 315–320, 337.

167. Eminescu, Mihai, *Poezii*. Antologie, tabel cronologic, prefață, note și bibliografie de Paul Dugneanu, Buc., E. ALB., 1990, LIX+146–148. p. (Lyceum).

168. Eminescu, Mihai, *Poesii*, Notă asupra ediției de Petru Creția. Corecțiuni și amendări, Buc., E.A.R., 1989, XXXI+307 p.
Rec. : Liviu Papadima, L.L.R.E., XVIII, 1989, nr. 3, p. 57–58. (Insemnări pe marginea cărților).
Retipărirea ediției princeps a poeziilor lui Mihai Eminescu.

169. Eminescu, M., *Proiectul unui basm*, MANUSCRIPTUM, XX, 1989, nr. 2 (75), p. 7–11. (Fragmentarium).
File din manuscrisul eminescian nr. 2306. Prezentare de Aurelia Creția-Dumitrașcu.

170. Evseev, Ivan, *Receptarea operei lui Creangă*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 48 (1187), p. 12.

171. Evseev, Ivan, *Ion Creangă și drumurile inițierii*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 32 (1169), p. 4.
Drumul, metaforă dominantă a operei lui I. Creangă.

172. Florescu, Nicolae, *Itinerarii mirabile. Proiecții ale imaginarului*, Buc., E.E., 1990, 308 p.
Studii consacrate dimensiunii mitice și arhetipurilor identificabile în creația scriitorilor V. Voiculescu, M. Sadoveanu, D. Botta.

173. Georgia, Mihai, *Inițierea întru viață a lui Harap-Alb*, STEAUA, XL, 1989, nr. 8 (507), p. 26. (Centenar Creangă).

174. Goci, Aurel, *Arghezi 110, Viața operei în posteritate*, ALBINA s. n., I (93), 1990, nr. p. 7.
Descoperirea legăturilor dintre poezia religioasă argheziană și tradiție.

175. Golescu, Dinicu, *Scrieri*. Ed. îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, bibliografie, glosar și indice de Mircea Anghelescu, Buc. E. MINERVA, 1990, 465 p. (Scriitori români).
Rec. : Z. Ornea, *Dinicu Golescu*, R. LIT., XXIII, 1990, nr. 38, p. 11.

176. Golescu, Iordache, *Scrieri alese*. Teatru. Pamflete. Proză. Versuri. Traduceri. Excerpte din ,,*Condica limbii românești*'' și din ,,*Băgări de seamă asupra canoanelor grămăticești*''. Ed. și comentarii de Mihai Moraru. Tabel bibl. și repere critice de Coman Lupu, Cuvânt înainte și coordonare de acad. Al. Rosetti, Buc., E.C.R., 1990. (Mari scriitori români).
Rec. : Ioan Cristescu, ,,*Necunoscutul'' Iordache Golescu*, R. LIT., XXIII, 1990, nr. 41, p. 10 (I. Golescu – culegător de proverbe).

177. Handoca, Mircea, *Ion Creangă în corespondența lui G. Teodorescu-Kirileanu*, L.L., f.a., 1989, vol. IV, p. 544–555.

178. Ispas, Sabina, *Funcția formativă a folclorului și personalitatea creatoare a lui Mihai Eminescu* (Poemul ,,Miron și frumoasa fără corp''), R.E.F., tom 34 (1989), nr. 2, p. 139–153+rez. fr

179. Itu, Ion, *Valori arhaice în poezia de azi*, ASTRA, XXIV, 1989, nr. 2 (209), p. 8–9 (part VII *Pădurea carnivoră*) ; ibidem, nr. 3 (210), p. 8–9 (part. VII, continuare *Vine iarba*), ibidem, nr. 4 (211), p. 8–9 (part. VIII, *Teiul și stejarul*) ; ibidem, nr. 5 (212), p. 8–9 (part. IX, *Arborele cosmic*) ; ibidem, nr. 6 (213, p. 10–11 (part. X. *Cal cal*) ; ibidem. nr. 8.

(215), p. 8 —9 (part. XI, *Taurul alb*) ; ibidem, nr. 9 (216), p. 5 (part. XII, *Oaia năzdrăvană*) ; ibidem, nr. 10 (127), p. 8 —9 (part. XIII, *Cerbul stretin*) ; ibidem, nr. 211 (218), p. 8 —9 (part. XIV, *Nostalgia originilor*).

180. Itu, Ion, *Universul orfic eminescian*, ASTRA, XXV, 1990, nr. 1 (220), p. 13.
Motivele şi temele cosmogonice din opera marelui poet se suprapun pe ,,vizionarismul cosmic al poeticii populare române".

181. Itu, Ion, *Dacia literară. Un manifest al renaşterii naţionale*. ASTRA, XXV, 1990, nr. 1 (220), p. 18.

182. Ivănescu, D., *Ion Creangă — mărturii documentare*, CONV. LIT., s. n., f. a., 1990, nr.1, p. 11. (Centenar Creangă).

183. Jucan, Graţian, *M. Eminescu şi Maramureşul*, TRANSILVANIA, s. n., XVIII (XCV), 1989, nr. 2, p. 16, 41.

184. Lazăr, Marius, *Biografia anonimă a povestitorului popular*, FAMILIA, 25 (125), 1989, nr. 12 (292), p. 8. (Centenar Creangă).

185. Lesovici, Dan Mircea, *Împieliţatul*, CRONICA, s. n., II, 1990, nr. 1 (1249), p. 2.
Basmele şi ,,Amintirile. . . . ." lui Creangă.

186. Lovinescu, Vasile, *Creangă şi Creanga de aur*, Buc., E.C.R., 1989, 406(—408) p.
Cuprins : Creanga de aur. Soacra cu trei nurori (Gelozia mamei). Capra cu trei iezi. Punguţa cu doi bani. Fata babei şi fata moşneagului. Dănilă Prepeleac. Povestea lui Stan Păţitul. Povestea porcului. Harap-Alb.
Rec. :Eugen Simion, R. LIT., XXII, 1989, nr. 50, p. 11.

187. Lovinescu, Vasile, *Ivan Turbincă — interpretare inedită*, R.I.T.L., XXXVII-XXXVIII, 1989 —1990, nr. 3 —4/nr. 1 —3, p. 51. (Centenar Creangă).

188. Lungu, Ion, *Un prozator al satului ardelean*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 17, p. 5.
Prezentarea operei lui Ion Lăncrănjan.

189. Manolescu, Nicolae, *Nuvelistica lui Galaction*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 17, p. 9.
,,Nuvelele lui Galaction aduc în prim-plan o lume pestriţă etnic şi cu mitologia ei balcanică şi fluvială, din vecinătatea Dunării".

190. Manolescu, Nicolae, *Poeţii de la 1800*, ATENEU, 27, 1990, nr. 1 (242), p. 14.
B. P. Mumuleanu şi A. Pann au adoptat un punct de vedere ,,moral-satiric", ei fiind cei care au introdus cântecul de lume, cântecul de mahala, în convenţia estetică a epocii lor.

191. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 1. Ţiganiada*, FAMILIA, 25 (125), 1989, nr. 7 (287), p. 8.

192. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, vol. I, Buc., E. MINERVA, 1990, 338 —340 p.

193. Manolescu, Nicolae, *Eminescu şi romanţa*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 13, p. 9.

194. Manolescu, Nicolae, *La o dublă aniversare : Alecu Russo*, R. LIT., 1989, nr. 30, p. 9.

195. Marian, Marin, *Mihai Eminescu şi cultura populară*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 417. (Breviar).

196. Maşek, Victor Ernest, *Creangă în viziunea naivă*, CONTEMP., f. a., 1989, nr. 51+1, p. 7.

197. Mănucă, Dan, *Magul şi ordinea cosmică*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 16, p. 7. (Eminesciana).
Simbolistica şi funcţiile îndeplinite de ,,mag" în opera eminesciană.

198. Melian, Al., *Mitul zburătorului la Eminescu*, L.L., f. a., 1990, vol. III-IV, p. 311 —316

199. Metea, Alexandru, *Izvorul popular al basmului eminescian ,,Făt-Frumos din lacrimă"*, L.L., f. a., 1989, vol. II, p. 233 —238.

200. Militaru, Ion, *Eminescu — omul deplin al culturii române*, RAMURI, f. a., 1989, nr. 1 (295), p. 8.

201. Milu, Petre, *Personaje fantastice în poveştile lui Ion Creangă*, L.L.R.E., XIX, 1990, nr. 1, p. 29 —31.

202. Mincu, Marin, *De la Ion Creangă la Ion Barbu*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 50, p. 19 (part. I) ; ibidem, nr. 51, p. 19 (part. II).

203. Miu, Constantin, *Semnificaţiile unui topos*, STEAUA, XL, 1989, nr. 11 —12 (510 —511), p. 20 —21. (Centenar Creangă).

204. Moldovan, Andrei, ,,*Nunta Zamfirei" sau lirismul pragurilor*, TRIBUNA, XXXIII, 1989, nr. 22 (1693), p. 7.

205. Moldovan, Claudiu, *Casa din Prislop*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 9, p. 15.
Complexul muzeal ,,Liviu Rebreanu" din judeţul Bistriţa-Năsăud şi motivaţia etnică a operei marelui romancier.

206. Moraru, Cornel, *Un eseu despre Ion Creangă*, VATRA, XX, 1990, nr. 229, p. 7.

207. Muntean, George, *G. Călinescu şi folclorul*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 419 —430.

208. Munteanu, George, *Hyperion — Eminescu a început a se roti în cel de-al doilea secol al nemuririi sale*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 33 (1172), p. 6.
Interviu realizat de Al. Ruja.

209. Munteanu, Romul, *Tribun și ascet*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 7, p. 19.
Valorificarea motivelor folclorului românesc în opera poetică a lui Gr. Vieru.

210. Negomireanu, Doina, *T. Arghezi — ipostaze ale valorificării și prelucrării lexicului românese*, S.C.L., XLI, 1990, nr. 5 —6, p. 421 —424+ rez. engl.

211. Negreanu, Constantin, *Preocupările paremiologice ale lui Iordache Golescu*, M.S.F.L.A., seria IV, tom X (1988), 1990, p. 81 —90.

212. Negreanu, Constantin, *O schiță paremiologică : Scrisoarea XII (Păcală și Tândală) de C. Negruzzi*, L.L., f. a., 1989, vol. IV, p. 527 —537.
Articolul pleacă de la aprecierea lui Cezar Tabarcea, după care un asemenea text reprezintă ,,proverbe în context proverbial''.

213. Negreanu, Constantin, *Proverbul în opera lui Ion Creangă*, L. L. R.E., XIX, 1990, nr. 1, p. 31 —34.

214. Negreanu, Constantin, *Observații asupra elementelor paremiologice în opera lui Ion Creangă*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6 p. 525 —541+rez. engl. (Ion Creangă —100 de ani de la moarte).

215. Ornea, Z., *Editarea operei lui Creangă*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 50, p. 7. (Ediții).

216. * Paleologu-Matta, S [vetlana], *Eminescu și abisul ontologic*. Cuvânt înainte : N. Steinhardt. Aarhus, E. NORD-VICTOR-FRUNZA, 1988, 255 p.
Rec. : Alexandru Ruja, *Perenitate eminesciană*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 30 (1169), p. 14.

217. Pascu, acad. Șt., *Eminescu, cultura și civilizația poporului român*, TRIBUNA, XXXIII, 1989, nr. 2 (1673), p. 3.

218. Pavelescu, Amalia, *Eminescu și fondul de aur al geniului popular*, S.C., V, 1990, p. 403 —406+rez. germ. (Centenar Eminescu).

219. Pavelescu, Gh., *Vasile Alecsandri — model și îndemn însuflețitor în valorificarea tezaurului creației populare*, S.C., V, 1990, p. 399 —402+rez. germ,. (Centenar Alecsandri).

220. Pecie, Ion, *Străbătând codrii întunecoși*, RAMURI, f. a., 1989, nr. 9 (303), p. 5.
Prezentarea poveștilor lui Creangă.

221. Pecie, Ion, *Făt-Frumos în infern* (un manuscris scăpat de la confiscare), TRANSILVANIA, XIX (XCV), 1990, p. 12 —15. (Centenar Creangă). Ion Pecie abordează dintr-un unghi personal basmul ,,*Făt-Frumos fiul iepei*'' (basm neterminat și publicat postum în ,,Convorbiri literare'', 1898, nr. XXXII).

222. Petrescu, Ioana Em., *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, Cluj-Napoca, E. DACIA, 1989, 248 p.
Rec. : Nicolae Mecu, L.L., f. a., 1990, vol. III-IV, p. 371 —375 ; Ioana Bot, *Poezia românească după Eminescu*, ECHINOX, XXII, 1990, nr. 1 —2, p. 15 ; Ion Simuț, FAMILIA, 25 (125), 1989, nr. 12 (292). p. 7.

223. Petroveanu, Lena, *Martha Bibescu (1888? 1890? —1973)* —100 de *ani de la nașterea scriitoarei române*, ANIV. CULT., XXIX, 1990, vol. 1, p. 331 —353+bibl. +citate critice. (v. 276).

224. Petroveanu, Lena, *Vasile Alecsandri (1821 —1890) — 100 de ani de la moartea scriitorului și omului politic român*, ANIV. CULT., XXIX, 1990, vol. 2, p. 45 —94 +bibl. +citate critice.

225. Pillat, Ion, *Nașterea Domnului după legenda poporană*, ARGEȘ, I (XXV), 1990, nr. 4 (223), p. 10.

226. Piru, Al., *Vasile Alecsandri*, ATENEU, 27, 1990, nr. 3 (244), p. 9 (part. I) ; ibidem, nr. 5 (246), p. 6 (part. II).

227. Piru, Al., *Metafore obsedante la Eminescu*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 2, p. 7.

228. Piru, Al., *Realul și imaginarul*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 11, p. 7 (part. I) ; ibidem, nr. 17, p. 7 (part. II) ; ibidem nr. 21, p. 7 —8 (part. III) ; ibidem, nr. 25, p. 7 (part. IV) ; ibidem, nr. 33, p. 7 (part. V). (Eminesciana).

229. Pogorilovschi, Ion, *Arhitecturi imaginare la Eminescu și Brâncuși*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 27 (1223), p. 6 (part. I) ; ibidem, nr. 28 (1224), p. 3 (part. II) ; ibidem, nr. 29 (1225), p. 8 (part. III) ; ibidem, nr. 30 (1226), p. 3 (part. IV) ; ibidem, nr. 31 (1227), p. 3,6 (part. V) ; ibidem, nr. 32 (1228), p. 1 ,3 (part. VI).

230. Popa, George, *Prezentul etern eminescian*, Iași, E. JUNIMEA, 1989, 285 (—287) p. (Eminesciana 48).
Rec. : Virgil Cuțitaru, *Dispunerea temporală a creației*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 24 (1220) p. 4.

231. Popa, Mircea, *Dacă treci râul Selenei*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 22, p. 7. (Eminesciana).
Ipostazele ,,trecerii'' în poezia eminesciană.

232. Popescu, dr. Alexandru, *Uu mod superior de gândire în valorificarea folclorului*, CONTEMP., f. a., 1989, nr. 25 (2222), p. 9. (Centenar Eminescu).

233. Popescu, Cristian, *Mihai Eminescu (1850—1889) —100 de ani de la moartea poetului național al românilor*, ANIV. CULT. XXVIII, 1989, vol. I, p. 445— 671+bibl. +citate critice.

234. Popescu, Cristian, *Ion Creangă (1839—1889) — 100 de ani de la moartea scriitorului român*, ANIV. CUTL., XXVIII, 1989, vol. 2, p. 309—413 + bibl. + citate critice.

235. Popovici, Dumitru, *Studii literare*, VI, *Eminescu în critica și istoria literară română*. Ed. îngrijită, note și bibliografie de Ioana Em. Petrescu, Cluj-Napoca, E.DACIA, 1989, 244 p. *Rec.* : Nicolae Manolescu, *Eminescu și comentatorii săi*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 46, p. 10 (part. I) ; ibidem, nr. 48, p. 10 (part. II).

236. Prangati, Constantin și Kirileanu, T., *Mărturii despre opera lui Ion Creangă în documente inedite*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 36 (1232), p. 6. (Restituiri).
Trei scrisori adresate de T. Kirileanu lui Lecca Morariu. În ultima apare afirmația că fratele autorului, Vasile Creangă, ar fi fost folclorist (v. replica lui V. Sibechi, poziția 247).

237. Pricop, Constantin, *Povești despre povești*, CONV. LIT., s. n., f.a., 1990, nr. 14 (1259), p.7.
Dezacordul autorului față de interpretările lui Valeriu Cristea în legătură cu poveștile lui Ion Creangă (v. poziția 144).

238. Rău, Aurel, *În povești cu Ion Creangă*, STEAUA, XL., 1989, nr. 7 (506), p. 7,10 (part. I) ; ibidem, nr. 8 (507), p. 26. (part. II) ; ibidem, nr. 9 (508), p. 22—23 (part. III) ; ibidem, nr. 10 (509), p. 28—29 (part. IV) ; ibidem, nr. 11—12 (510—511), p. 12—14 (part. V).

239. Rebreanu, Nora, *Reinstaurarea mitului in istorie*, ECHINOX, XXI, 1989, nr. 1, p. 1.
Operele dramatice de inspirație istorică ale lui Eminescu.

240. Regman, Cornel, *Creangă — Modele și stimuli*, V.R., LXXXIV, 1989, nr. 9, p. 18—32.

241. Regman, Cornel, *Creangă înainte de Creangă*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 50, p. 12—13

242. Scarlat, Mircea, *Posteritatea lui Creangă*. Prefață de Nicolae Manolescu, Buc., E.C.R. 1990, 126—128 p.

243. Scărlătescu, Doru, *Lungul drum al feciorului de împărat*, CONV. LIT., s. n., f.a., 1990 nr. 1, p. 9. (Centenar Creangă).

244. Scărlătescu, Doru, *Strategii narative în „Povestea lui Harap-Alb"*, CRONICA, XXIV. 1989, nr. 50 (1246), p. 5. (Centenar Creangă)

245. Scărlătescu, Doru, *Harap-Alb sau „arta conversației"*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 51 (1247), p. 7. (Centenar Creangă).

246. * * * *Semnificații ale operei eminesciene*, R.I.T.L., XXXVII, 1989, nr. 1—2, p. 10—16 (Saeculum).
Puncte de vedere ale lui Cezar Baltag, Gh. Grigurcu, Ioana Em. Petrescu, Cristian Popescu, Roxana Sorescu, Mihai Zamfir. Anchetă realizată de Nicolae Mecu.

247. Sibechi, Gh., *A avut Creangă un frate folclorist?*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 45 (1241), p. 6
Opinii în legătură cu articolul de la poziția 236.

248. Sorescu, Marin, *La Lilieci (poeme)*, V.R., LXXXIV, 1989, nr. 7, p. 47—52.

249. Stroe, Petre, *Caracterul popular al limbii și stilului*, ASTRA, XXIV, 1989, nr. 9 (216), p. 11. (Centenar Creangă).

250. Szabo, Lucian-Vasile, *Lume în mișcare*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 49 (1188), p. 2. (Centenar Creangă).

251. Ștrempel, Gabriel, *Moștenirea lui Creangă*, L.L., f.a., 1989, vol. IV, p. 438—439.

252. Tabarcea, Cezar, *Argumente pentru unitatea stilului*, TOMIS, XXIV, 1989, nr. 5 (231), p. 4. (Emisneciană).

253. Terchilă, prof. Marius, *Aspecte ale oralității artei lui Ion Creangă*, L.L.R.E., XVIII, 1989, nr. 4, p. 10—12.

254. Todoran, Eugen, *„Ghinda și stejarul" în geneza gândirii poetice*, R. LIT., XXII, 1989 nr. 9, p. 7. (Eminesciana).

255. Todoran, Eugen, *„Ghinda și stejarul" — cugetarea și istoria*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 23, p. 7.

256. Todoran, Eugen, *Cosmofizica poetică a lui Eminescu*, FAMILIA, 25(125), nr. 6 (286), p. 11 (part. I) ; ibidem, nr. 7 (287), p. 10 (part. II).

257. Tohăneanu, G. I., *O dominantă a stilului : convergența*, ORIZONT, s. n., II. 1990, nr. 46 (1225). p. 12. (Sadoveanu 100).

258. Trandafir, Constantin, *Scena și personajele*, FAMILIA, 25 (125), nr. 11 (291), p.11. (Centenar Creangă).

259. Țepelea, Gabriel, *Alecu Russo*, ARGEȘ, XXIV, 1989, nr. 4 (211), p. 10 (Rememorări).

260. Ungureanu, Cornel, *Eminescu și Banatul. Câteva note*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 34 (1173), p. 12.

261. Vatamaniuc, Dimitrie, *Eminesciana*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 30 (1169), p. 3.
Interviu realizat de Emil Sinădan despre istoricul volumelor apărute în cadrul ,,Ediției Naționale Eminescu".

262. * Vatamaniuc, Dimitrie, *Eminescu*, Manuscrisele : Jurnal al formării intelectuale și al lărgirii orizontului științific. Laborator de creație. Instrument de lucru, Buc., E. MINERVA, 1988, 374 p.
Rec. : Al. Dobre, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 267 —269.

263. Vatamaniuc, Dimitrie, *Eminescu și literatura populară*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 2, 105 —109 + rez. fr. (Mihai Eminescu — poetul național al românilor).

264. Vâjiac, Eugenia, ,,*Tinerețe fără bătrânețe" într-o ipostază eminesciană*, TOMIS, XXV, 1990, nr. 6 (244), p. 6.

265. Vârgolici, Teodor, *Eminescu și marii săi prieteni*, Buc., E.E., 1989, 174 (—176) p.
Rec. : Constantin Trandafir, CONTEMP., f.a., 1989, nr. 50 (2247), p. 15.

266. Velea, Dumitru, *Eminescu despre geniul național al poporului român*, VATRA, XIX, 1989, nr. 223, p. 10 —11, 15.

267. Vlad, Ion, *Ion Creangă în alte interpretări*, TRIBUNA, XXXIV, 1990, nr. 39, p. 8.
Referiri la studiile lui Valeriu Cristea (poziția 144) și Mircea Scarlat (poziția 242).

268. Vlahuță, A., *România pitorească*, Ed. îngrijită și studiu introductiv de Valeriu Râpeanu, Buc., E.S.T., 1989, 128 p. (Ilustrații C-tin Baciu).
Rec. : R. Nicolae, TOMIS, XXIV, 1989, nr. 11 (237), p. 11.

269. Zagraoan, Florentina, *O samă de cuvinte sau între Nicolae Costin și Ion Neculce*, L.R., XXXVIII, 1989, nr. 6, p. 523 —531.

270. Zamfir, Mihai, *O lectură afectuoasă*, R. LIT., XXIII, 1990, nr. 22, p. 4 —5. Importanța creației de sorginte populară a bardului de la Mircești.

II.3. CERCETĂTORI, CULEGĂTORI, PRELUCRĂTORI

v. 75, 76, 339, 358.

271. Almasi, Istvan, *Etnomuzicologul Tiberiu Alexandru la 75 de ani*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 103 —112. (Profil contemporan).

272. Atanasiu-Jucu, Lucia, *Vasile Crețu*, A.U.T.F., XXVII, 1989, p. 115 —117. (În memoriam).
Prezentarea operei folcloristului Vasile Crețu.

273. Bădescu, Ilie, *D. Gusti în arhivele americane — două scrisori către Philip E. Mosely, din anii 1940 —1947*, MANUSCRIPTUM, XX, 1989, nr. 4 (74), p. 180 —184.

274. Bănescu, prof. dr. Marcu, *Prof. dr. Octavian Neamțu, reprezentant de frunte al școlii românești de sociologie*, A.B., I, 1990, nr. 1, p. 100 —104.

275. Botezatu, Grigore și Hîncu Andrei, *Petre Ștefănucă — eminent folclorist al anilor interbelici*, AN. I.E.F., s. n., I, 1990, p. 99 —107.

276. Brăescu, Maria, *Martha Bibescu : 100 de ani de la naștere*, L.L.R.E., XIX, 1990, nr. 2, p. 37 —40.
Lucrarea Marthei Bibescu, ,,*Isvor, țara sălciilor*" cuprinde pagini dedicate credințelor și datinilor, obiceiurilor și creațiilor folclorice (v. poziția 223).

277. Burcescu, Florin, *Un pasionat cercetător al muzicii medievale din România : Grigore Panițiru*, M.M.S., LXV, 1989, nr. 4 —6, p. 46 —62.

278. Canciovici, Mihai-Alexandru, *Sabina Cornelia Stroescu (1912 — 1989)*. R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p. 599 —301 + bibl. (În memoriam).

279. Cantemir, Traian, *Lecca Morariu, folclorist*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 478 —483.

280. Chițimia, prof. univ. dr. doc. I.C., *Gh. N. Dumitrescu-Bistrița — Nestorul folcloristicii românești*, IZVORAȘUL, s. n., I (23) 1990, nr. 1, p. 5.

281. Comișel, Emilia, *Medalion Constantin Brăiloiu*, TRIBUNA ROMÂNIEI, f.a., 1989, nr. 393, p. 3.
Rec. : Iordan Datcu, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 484.

282. Constantinescu, Grigore, *Un mare artist al arcușului. Grigoraș Dinicu (100 de ani de la naștere)*, MUZICA, XXXIX, 1989, nr. 9 –12 (438), p. 22.

283. Crețu, V. T., *Moment aniversar : Profesorul Mihai Pop, octogenar*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 5 –9.

284. Datcu, Iordan, *Bibliografia lucrărilor științifice ale lui Ovidiu Bîrlea*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5 –6, p. 413 –414. (În memoriam).

285. Datcu, Iordan, *La despărțirea de Alexandru Rosetti*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3 –4, p. 303 –306. (În memoriam).

286. Datcu, Iordan, *Un folclorist cu o operă bine constituită*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 154. (Breviar).
Prezentarea activității de folclorist a profesorului Ion Nijloveanu.

287. Datcu, Iordan, *Alexei Mateevici și folclorul din Basarabia*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3 –4, p. 306. (Breviar).

288. Dobre, Alexandru, *Ion Diaconu în lumina unor documente inedite sau mai puțin cunoscute*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3 –4, p. 239 –248.

289. Dumitrescu-Runcu, Gh., *D. D. Stancu — compozitor și folclorist*, ARGEȘ, XXIV, 1989, nr. 11 (218), în P.T., I. 1989, p. 4.

290. Eliade Mircea, *Trepte pentru Mircea Vulcănescu*, ORIZONT, s.n., II, 1990, 15 (1204), p.9.
Prezentarea pe scurt a personalității lui Mircea Vulcănescu.

291. Evseev, Ivan, *Vasile Tudor Crețu (1938 –1989)*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p. 593 –596. (În memoriam).

292. Frățilă, Vasile, *Contribuția lui G. Weigand la cercetarea subdialectului bănățean*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 151 –178 + note + rez. germ.

293. Gheorghe, G., *Un folclorist uitat*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 375.
Aniversarea a 115 ani de la nașterea prof. Ilie Constantinescu, cărturar și folclorist oltean.

294. Ghicu, Coman, *Moses Gaster (1856 –1939) — 50 de ani de la moartea filologului și lingvistului originar din România*, ANIV. CULT., XXVIII, 1989, vol. 1, p. 215 –225 + bibl. + citate critice.

295. Ghicu, Coman, *Artur Gorovei (1864 –1951) — 125 de ani de la nașterea folcloristului și scriitorului român*, ANIV. CULT., XXVIII, 1989, vol. I, p. 175 –212 + bibl. + citate critice.

296. Goția, Anca, *Din corespondența folcloristului Ion Pop Reteganul cu ASTRA*, SARGETIA, XX (1986 –1987), p. 397 –402 + rez. germ.

297. Iordache, Gheorghe, *Niculae Dunăre*, ARHIV. OLT., s.n., f.a., 1989, nr. 6, p. 295 –296. (În memoriam).

298. Lazăr, Ion și Vultur, Smaranda, *Bibliografie selectivă prof. dr. doc. M. Pop*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 10 –21.

299. Leu, Paul, *Numele etnografului și folcloristului Marian*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 2, p. 159 –163. (Note și discuții).

300. Luchescu, prof. Gheorghe, *Valeriu Braniște — muzicolog*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 20 1159), p. 6.
Sunt prezentate lucrările lui Valeriu Braniște ,,*Cântăreții noștri la București*'' (1907) și ,,*Muzică și dansuri la români în veacurile XVI-XVII*'' (1909).

301. Maier, Radu Octavian, *Romulus Vuia — in memoriam*, AN.I.E.F., s.n., I, 1990, p. 46 –53.

302. Marinoiu, Costea, *Folcloristul Gh. N. Dumitrescu-Bistrița*, IZVORAȘUL, s. n., I (23), 1989 –90, p. 6 ; ORIZONT, XL, 1989, nr. 19 (1158). p. 6

303. Mihail, Zamfira, ,,*Tache Papahagi, promotor al etnografiei comparate*'', R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4. p. 369 –371. (Note și discuții).

304. Mitru, Constantin, *Din însemnările unui secretar*, A. CONV. LIT., p. 44 –47.
Evocarea Mariei Tănase.

305. Mohanu, dr. Constantin, *Centenar G. F. Ciauşanu (1889 –1963)*, IZVORAŞUL, s.n., I (23), 1990, nr. 1, p. 29 –30.

306. Moise, Ilie, *Efigii contemporane*, S.C., V, 1990, p. 411 –412 + rez. germ.
Aniversarea cercetătorului prof. Gh. Pavelescu.

307. Moisescu, Titus, *Prezenţa lui Dimitrie Cantemir în literatura lexicografică a secolului al XVIII-lea şi prima jumătate a celui de-al XIX-lea*, S.C.I.A., [Seria:] Teatru, muzică, cinematografie, tom 36 (1989), p. 35 –51 + 18 fig.

308. Moisescu, Titus, *Bulletin d'Informations de l'Union des Compositeurs-Roumanie. La problème de la musique médiévale roumaine et les recherches de l'école nationale de musicologie. Un de ses représentantes : Gheorghe Ciobanu*, MUZICA, XXXIX, 1989, nr. 9 –12 (438), p. 79 –88 + bibl. + note + rez. fr. (Nouvelles musicales de Roumanie).
Traducerea în limba franceză aparţine d-nei Colette Ghimpeţeanu.

309. Moisescu,Titus, *Muzicologi români investigând problematica muzicii medievale : Gh. Ciobanu*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 467 –478.

310. Moisescu, Titus, *Muzicieni români în pagini epistolare*, MUZICA, s.n., f.a., 1990, nr. 4, 151 –164. (Epistolaria).
Scrisori inedite aparţinând lui Liviu Marian (fiul folcloristului S. Fl. Marian), Tiberiu Brediceanu, C-tin Brăiloiu, Ilarion Cocişiu, ş.a.

311. Nijloveanu, Ion, *Ovidiu Bîrlea (1917 –1990)*, R.E.F., tom 35(1990), nr. 5 –6, p. 407 –412, (In memoriam).

312. Noica, Constantin, *Amintiri despre Mircea Vulcănescu*, ORIZONT, s.n., II, 1990, nr. 1. (1190), p. 6 –7.

313. Pascu, acad. Ştefan, *Rolul naţional-cultural al „ASTREI"*, M.S.Ş.I., seria IV, tom XI (1986), Buc., E.A.R., 1989, p. 57 –63. (125 de ani de la întemeierea Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român).

314. Pascu, acad. Ştefan, *Personalitatea lui George Bariţiu*, M.S.Ş.I., seria IV, tom XII (1987), Buc.. E.A.R., 1990, p. 13 –16. (175 de ani de la naşterea lui George Bariţiu).

315. Păun, Octav, *In memoriam : Ovidiu Bîrlea*, S.C., V, 1990, p. 408 –410 + rez. germ.

316. Popescu, Alexandru, *Teodor T. Burada*, CONTEMP., f.a., 1989, nr. 4 (2239), p. 14.
150 de ani de la naşterea muzicianului, etnografului şi folcloristului Teodor T. Burada.

317. Popescu, Alexandru, *Doamna artei populare româneşti*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 7, p. 6. (Permanenţe).
Aniversarea a 90 de ani de la naşterea etnografei Elena Secoşan.

318. * * * *Scrisori către Ovid Densuşianu*, vol. IV. Ed. îngrijită, intorducere, note, tabel cronologic şi indici de Liviu Onu, Ileana Vîrtosu şi Maria Rafailă, sub redacţia lui Liviu Onu, Buc., E. MINERVA, 1989, 294 p.
Rec. ; Violeta Barbu, L.R., XXXIX, 1990, nr. 1, p. 83 –84.

319. Socol, Maria-Tereza, *Folclorul ca vocaţie*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 28 (1167), p. 3.
Prezentarea folcloristului Cristea Sandu Timoc şi a celor mai importante lucrări ale acestuia.

320. Surulescu, Iosif D., *Avram Corcea (1868 –1951)*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 21 (1160), p. 8.

321. Vartolomei, Luminiţa, *Maria Tănase*, CONTEMP., f.a., 1989, nr. 20 (2217), p. 15.

322. Vetişanu, Vasile, *Martin Opitz*, CONTEMP., f.a., 1989, nr. 34 (2231), p. 15.
Martin Opitz, poet şi culegător german, de la care ni s-a păstrat lucrarea „*Zlatna oder von der Ruhe des Gemüthes*" (Zlatna sau despre liniştea sufletească), 1597.

323. Voinea, acad. Radu P., *Timotei Cipariu – omul şi opera*, M.S.Ş.I., seria IV, tom XII (1987), Buc., E.A.R., 1990, p. 131 –136. (100 de ani de la moartea lui Timoftei Cipariu).

324. Zderciuc, Boris, *Profesorul Gheorghe Pavelescu la 75 de ani*, R.E.F. tom 35 (1990), nr. 3 –4, p. 269 –275. (Profil contemporan).

325. Zderciuc, Boris, *Preocupările etnografice ale lui Traian Herşeni*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5 –6, p. 387 –391.

III. _ETNOLOGIE, ANTROPOLOGIE SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ, ETNOGRAFIE_

III. 1. LUCRĂRI CU CARACTER GENERAL, STUDII INTERDISCIPLINARE, SINTEZE, METODOLOGIE.

V. 31, 38, 54, 62, 65, 68, 73, 90, 205, 290, 301, 303, 312, 316, 317, 325, 832, 833, 834.

326. * * * _Activitatea Subcomisiei de Etnologie_, AN. ET., IV (1984), 1990, p. 153. (Cronica).

327. Adăniloaie, N., _Învățământul primar rural în perioada 1859 –1918 (Începuturile, legislație, dezvoltare)_, R. IST., s.n., f.a., tom 1 (1990), nr. 3, p. 209 –235.

328. Al[exandru], P[opescu]. _Calendar tradițional – Secerar_, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 7, p. 7.

329. Alboiu, Mircea, _Antroponime gorjenești de origine transilvăneană și importanța lor istorică_, APULUM, f.a., 1989, XXVI, p. 565 –602 + h + rez. germ.
Harta reprezintă județul Gorj cu toponimele de origine transilvăneană existente în anul 1938.

330. Amzulescu, dr. Al. I., _Căderea din dulcea grădină_, IZVORAȘUL, s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 17 –19. (Colocvii).
Răspuns la tema lansată de redacție, „Actualitate și perspectivă în cultura populară românească”.

331. Anghel, Ioana și Breban, Vasile, _Din istoria vocabularului românesc : țanc, țăncușă. Considerații semantice și etimologice_, C.L., XXXV, 1990, nr. 1, p. 39 –43. (Lexicologie).
Autorii aplică metoda „cuvinte și lucruri” făcând trimiteri la păstorit și la uneltele pastorale.

332. * * * _Antologia fonetică a limbii române._ Coordonator Andrei Avram. Autori : Laurenția Dascălu Jinga, Maria Teodorescu și Anca Ulivi, Buc., 1988, 833 p.

333. Apolzan, Lucia, _Caracterizarea metodei etnografice în cercetările de teren_, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5–6, p. 385 –387.

334. Apolzan, Lucia, _Din activitatea cercetărilor etnografice de teren de la Porțile Fier. 1967 –1971_, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 113 –118.

335. Barbu, Doina, _Simeon Mangiuca despre „Originea, vechitatea și însemnătatea istorică a numelui valah”_, AN. ET., IV (1984), 1990, p. 97 –104 + rez. fr.

336. * * * _Basme și case_, IZVORAȘUL, s. n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 22. Fragment din volumul „_Aceste case țărănești_” de Sebastian Moraru, CRAIOVA, E.S.R., 1986, 105 (–108) p. (reprod. p. 39 –40).

337. Bălan, Carmen Cornelia, _Din preocupările Institutului Social Banat-Crișana în cercetarea etno-sociologică_, TIBISCUM, VII, 1988, p. 117 –119 + rez. fr.

338. Bernea, Ernest, _Civilizație sătească și ordine spirituală. Nunta în Țara Oltului_, SEC. XX, f.a., 1989, nr. 313 –314 –315, p. 82 –96.

339. Bîrlea, Ovidiu, _Petru Caraman : „De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă”_, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5 –6, p. 359 –363.

340. Boca, Pompei, _Structura etnică a populației județului Bistrița-Năsăud la recensământul din 1850 –1851_, F.I. BISTRIȚA, VI, 1989, p. 150 –171.

341. Bocșe, dr. Maria, _Știința populară. Metodologie de cercetare_, R.M.M. [Seria :] Muzee, [26] 1989, nr. 5, p. 43 –47.

342. Bocșe, dr. Maria, _Locuința, interiorul tradițional și îndeletnicirile casnice, Metodologie de cercetare_, R.M.M. [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 4, p. 54 –61.

343. Boldureanu, Ioan Viorel, _Argumente etnologice în folcloristica bănățeană cu privire la continuitatea poporului român_, AN. ET., IV (1984) ,1990, p. 1 –13 + rez. fr.

344. Bolocan, Gh., _Toponimie și dialectologie_, L.R., XXXIX, 1990, nr. 5 –6, p. 379 –382.

345. Brumaru, I.A., _Urcare la izvoare_, LUC., XXXII, 1989, nr. 50 (1140), p. 6.
Argumente în favoarea etnomitologiei, plecând de la opera lui Romulus Vulcănescu „_Mitologie română_”, Buc., E.A.R., 1985, 710 (–719) p. + il. + erată.

346. Bucurescu, prof. Adrian, _Ipoteze. Geticele Vlașca, Teleorman și Vedea_, ARGEȘ, XXIV, 1989, nr. 7(214), [în] P.T., I, 1989, iul. p.4.
Sunt puse în discuție toponime pe care autorul le consideră de origine getică.

347. Budiș, Monica, _Schema model-codificată – modalitate inedită de analiză a gospodăriei tradiționale românești_, AN.I.E.F., s.n., I, 1989, p. 26 –35.
Comunicări la sesiunea „Eminesciana '90”, București-Chișinău.

348. Buluță, Gheorghe, _Cultură și civilizație_, Buc., E.E., 1990, 346 p.
Volumul cuprinde conferințe rostite în incinta Ateneului Român, de către personalități ale culturii românești.

349. Butură, Valer, *Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania — Studiu etnografic*, Buc., E.Ș.E., 1989, 401 (—403) p. + XX pl. color (30 foto) + XXXII pl. alb-negru (68 foto).

Cuprins : I. Locul Transilvaniei în cadrul geografic de formare a culturii poporului român ; II. Populația Transilvaniei ; III. Zonele etnografice din Transilvania ; IV. Așezările și evoluția lor ; V. Ocupațiile populației ; VI. Portul popular ; VII. Instalații tehnice și meșteșuguri țărănești ; VIII. Comunicații, transporturi ; IX. Schimburi, comerț.

Rec. : Boris Zderciuc, R.E.F., tom 35 (1990) nr. 2, p. 201 —205 ; Ion Șeuleanu, *Vatră românească de cultură și civilizație*, TRIBUNA, XXXIII, 1989, nr. 18, p. 10 ; Mihai Coman, *O problemă de valoare simbolică*, ibidem, p. 10 ; Laura Calancea, *Carte despre statornicie*, ibidem, p. 10 ; Ion Cuceu, *Permanențele civilizației tradiționale*, ibidem, p. 10 ; Paul P. Drogeanu, R. LIT., *XXII*, 1989, nr. 20, p. 13 ; I [ordan] D[atcu], *Opinii despre o excelentă sinteză etnografică*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 491 —492. (Breviar).

350. Cernescu, Trăilă, *Rezultate ale investigației sociologice din patru comune ale Sectorului Agricol Ilfov (S.A.I.)*, S.R., s.n., II, 1990, nr. 1 —2, p. 141 —147.

351. Chelcea, Ion, *Cercetări etnolingvistice în Muscel (Toponimiile ; Mal, Măgură, Muscel. Secțiune etnolingvistică în cadrul Muscelului ca zonă etnografică).* STUDII și COMUNICĂRI, Câmpulung Muscel, 1989, p. 263 —270.

352. * * * *Chestionarul Atlasului lingvistic român II.* Ed. de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad. Coordonator : I. Mării, Cluj-Napoca, C.M.U.C.N., 1989, 433 p. (multigr.).

Rec. : Eugen Beltechi, C.L., XXXIV, 1989, nr. 2, p. 167 —170. (v. 412).

353. Chirilă, Dumitru, *Vatră românească*, FAMILIA, 25 (125), 1990, nr. 11 (291), p. 10.

Prezentarea manuscriselor dr. Ioan Mascoș, jurist pensionar, autorul unei monografii a satului său natal, Borșea, aflat în Câmpia Crișului Repede și atestat documentar încă din 1249.

354. Coatu, Nicoleta, *Aspecte ale cultului solar în cultura populară românească*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 19 —31.

355. Cojocaru, Nicolae, *Vatra în tradiția românească*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 373 —375.

356. Coman, Mihai, *Civilizație populară*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 1, p. 5.

Autorul recomandă folcloriștilor și etnografilor dicționarul ,,*Instituții feudale din țările române*", Buc., E.A.R., 1988, realizat de un colectiv sub conducerea lui Ovidiu Sachelarie și Nicolae Stoicescu.

357. Comșulea, Elena, *Terminologia textilă populară. Derivarea*, C.L., XXXV, 1990, nr. 2, p. 139 —144 + rez. fr.

358. Constantin, Nicolae, *Elemente de etnografie și folclor transilvan în memoriile lui Sava Săvoiu Popovici*, S.C., V, 1990, p. 269 —281 + note + rez. germ.

359. Costandache, G.G., *Arnold J. Toynbee, Alternativele lumii actuale*, CONTEMP. I.E., I, 1990, nr. 9, p. 5.

Fragmente traduse în limba română, din operele lui A.J. Toynbee ,,*A Study of History*" și ,,*Civilisation on Trial*" (1948).

360. Constandache, G.G,. *Jürgen Habernas. Hermeneutica tradițională și versiunea critică*, CONTEMP.I.E., I, 1990, nr. 11, p. 5.

Etnometodologia se ocupă de microprocesele de interpretare a situațiilor și de consolidarea consensului.

361. Costandache, G.G., *Configurația simbolică — fenomen originar în universul culturii*, CONTEMP. I.E., 1990, nr. 4, p. 5.

362. Culianu, Ioan Petru. *Eros și magie*, Prezentare și traducere de A. Babeți, ORIZONT, s.n., II, 1990, nr. 30 (1290), p. 15, 16. (frag.).

363. Datcu, Iordan, *Prima monografie etnografică regională românească*, MEM. FOLC., tom I (1987), 1990, p. 63 —76 + rez. fr.

364. Diaconu, Ion, *Ținutul Vrancei. Etnografie-folclor-dialectologie.* Vol. III. Ed. îngrijită și studiu introductiv de Paula Diaconu Bălan, Buc., E, MINERVA, 1989, 492 p.

Continuarea editorială a monografiei ,,*Ținutul Vrancei*", după 20 de ani de la apariția primelor două volume. În prezentul volum, s-a urmărit culegerea și compararea critică a textelor folclorice, etnografice și dialectale, relevarea motivului caracteristic pentru ținutul Vrancei, ,,Miorița".

365. Diaconu, Ion. *Ținutul Vrancei. Etnografie-folclor-dialectologie.* Vol. IV. *Miorița.* Ed. îngrijită și studiu introductiv de Paula Diaconu Bălan, Buc., E. MINERVA, 1989, 462 p.

Volumul IV continuă publicarea variantelor baladei Miorița însoțite de notele critice aferente.

366. Dobre, Alexandru, *O ,,propunere" a lui Simion Mehedinți și semnificațiile sale*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 155 —160. (Materiale).

Comunicarea ținută de Simion Mehedinți în Ședința Academiei din 7 martie 1947, când savantul român a propus organizarea unui muzeu etnografic, ca pe o necesitate imediată

367. Dobre, Maria, *Elemente de onomastică provenite din terminologia meseriilor*, L.R., XXXVIII, 1989, nr. 6, p. 509 –513.

368. Dobre, Maria, *Elemente de terminologie geografică populară din Oltenia*, L.R., XXXIX, 1990, nr. 5 –6, p. 391 –394.

369. Dragoman, C.L., *Proba mămăligii*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3 –4, p. 306. (Breviar).
Vechi obicei din așezările ciobănești din Mărginimea Sibiului (obicei de nuntă).

370. Dragoman, C.L., *Întâlnirea Măriilor*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3 –4, p. 306. (Breviar).
Obicei dispărut de câteva decenii, din satul Poplacea (Mărginimea Sibiului).

371. Drăgoescu, I.I., *Iulian Chifa — un chestionar etnografic inedit din anul 1909*, A.M.P., f.a., 1988, p. 841 –843.
Publicarea unui chestionar etnografic, intocmit de Iulian Chifa din comuna Hida, jud. Sălaj, în 1909.

372. Drogeanu, Paul P., *Practica fericirii. Fragmente despre sărbătoresc*, Buc., E.E., 1985, 382. p.
Rec. : Marin Marian, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 269 –271; Monica Stoian, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 276 –280.

373. Duțu, Alexandru, *,,Spiritul popoarelor", structurile și mentalitățile*, V.R., LXXXIV, 1989, nr. 4, p. 8 –12.
Punerea în discuție a termenilor de ,,cultură" sau ,,antropologie", constatându-se că abia în ultimul timp a început să se vorbească despre o ,,antropologie socială", interesată în comportament, alimentație sau maladii, ca și despre o ,,antropologie culturală", interesată în valori culturale.

374. Duțu, Alexandru, *The mental substratum of the cultural activity*, R.E.S.E.E., tome XXVII (1990), nr. 1 –4, p. 3 –11.

375. Firmilian, călugărul, *Pregătirea creștinească pentru Sfintele Paști*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 3, p. 3.

376. Frățilă, Vasile, *Lexicologie și toponimie românească*, TIM., E. FACLA, 1987, 207 p.
Rec. : Ion A. Florea, A.U.I.L., s.n., tomXXXV (1989), p. 105 –106 ; Maria Sitaru și Rodica Sufleței, S.C.L., XL, 1989, nr. 1, p. 72 –73 ; Dumitru Loșonți, C.L., XXXV (1990), nr. 1, p. 96 –99.

377. Geană, Gheorghe, *Civilizația înțelepciunii*, V.R., LXXXIV, 1989, nr. 2, p. 53 –54.
Locuitorii Branului (Brașov) și civilizația lor.

378. Ghinoiu, Ion, *Vârstele timpului*, Buc., E. MERIDIANE, 1988, 309 p.
Rec. : Marin Marian, *Timpul ca obiect de studiu*, LUC., XXXII, 1989, nr. 50 (1440), p. 6.

379. Goicu, Viorica, *Despre nume de localități din sud-vestul țării*, AN. ET., IV (1984), 1990, p. 113 –119.

380. Goția, Anca, *Colecționarea creației populare transilvănene referitoare la jertfele românești din anii primului război mondial*, S.C., V, 1990, p. 276 –281 + note + rez. germ.

381. Gusti, D., *Sociologie românească*, S.R., s.n., f.a., 1990, nr. 1 –2, p. 7. (Restituiri și evocări).

382. Hanga, Vladimir, *Les institutions du droit coutumier roumain.*
Rec. : Sabin Belu, R. IST., s.n., tom 1 (1990), nr. 2, p. 201.

383. Homorodean, Mircea, *Toponimele piuele (piva)*, SARGETIA, XX, 1986 –1987, p. 465 – –468 + rez. fr.

384. Homorodean, Mircea, *Aspecte ale străvechii culturi românești în lumina lexicului romanic. Rom[ânescul] ,pată"*, S.C.L., XL, 1989, nr. 3, p. 253 –255 + bibl. + rez. fr.

385. Homorodean, Mircea, *Toponime latinești în sudul Olteniei*, C.L., XXXIV, 1989, nr. 2, p. 147 –152 + abr. + rez. fr.

386. Hossu-Longin, Valentin, *Soarele din poartă. Trecut și prezent în Maramureș.* Ilustrații Constantin Dipșe. Coperta Ilie Victor, Buc., E.S.T., 1989, 167 p.

387. I[ordan], D[atcu], *Nicolae Iorga și școala sociologică de la București*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 418. (Breviar).

388. I.M.D., *Etnologia sibiană — realizări și perspective*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 171 – –172. (Breviar).

389. Ionașcu, Al., *Note etimologice*, S.C.L., XL, 1989, nr. 2, p. 127 –133 + bibl.

390. Ioniță, Vasile C., *Cu privire la oronimul Carpați*, S.C.L., XL, 1989, nr. 1, p. 53 –55. (Miscellanea).

391. Ioniță, Vasile C., *Etimologia cuvântului ,,mocan" și implicațiile lui etimologice*, S.C.L., XL, 1989, nr. 5, p. 477 –487.

392. Loșonți, Dumitru, *Toponime provenite de la apelative pentru noțiunea ,,depresiune, groapă, văgăună"*. (III), C.L., XXXV, 1990, nr. 1, p. 55 –63.
v. : C.L., XXIII, 1978, nr. 2, p. 183 –190 (part. I) ; C.L., XXIV, 1979, nr. 2, p. 205 –210 (part. II).

393. Madgearu, Alex., *Observații asupra condiției juridice a autohtonilor în Dacia Romană* R. IST., s.n., tom 1 (1990), nr. 4, p. 347 –360.

394. Marcu, Maria, *Un vechi sat românesc din Ţara Bârsei*, R. IST., tom 1 (1990), nr. 9 –10, p. 901.

395. Mareş, Lucreţia, *Dicţionarul tezaur al limbii române*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 211 – 212. (Breviar).
Istoricul ,,*Dicţionarului limbii ronâne*" de la primele ediţii până la cele mai recente.

396. Mareş, Lucreţia, *Staulele Floriilor*, L.R., XXXIX, 1990, nr. 2, p. 119 –120.
Explicarea denumirii sărbătorii ,,Staulele Floriilor" ca echivalând cu Duminica Floriilor.

397. Maxim, Elena, *Documente etnografice*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 493 –496.
Studiul se ocupă de grapă, la începutul sec. al XIX-lea ; materialul are două capitole : I. Tipuri de grapă. II. Grapa-materiale de construcţie.

398. * Medeleanu, Horia, *Valori de artă veche românească în colecţia mănăstirii ,,Sfântul Simion Stâlpnicul" din Arad-Gai*, Arad, E.E.A., 1986, 100 p. + 86 il. + rez. engl. + rez. germ.
Rec. : Tereza Sinigalia, S.C.I.A. [Seria :] Artă plastică, tom 37 (1990), p. 113 –114. (Recenzii). ,,...sinteza plămădită din cele trei tendinţe artistice principale, tradiţională locală, brâncovenească şi barocă apuseană, îmbrăcă o formulă rusticizantă, adoptată de un număr considerabil de zugravi..." în nordul Banatului şi în sudul Apusenilor, în sec. al XVIII şi primele decenii ale sec. al XIX-lea.

399. Mihalcu, Mihail ; Drăgănoiu, Mihaela şi Maier, Radu Octavian, *Observaţii cu privire la unele tehnologii folosite la obţinerea unor materiale în activitatea atelierelor medievale româneşti*, R. IST., s.n., tom 1 (1990), nr. 4, p. 386 –393.

400. Mihalcu, Mihail ; Drăgănoiu, Mihaela şi Maier, Radu Octavian, *Obţinerea coloranţilor organici din regnul vegetal al florei locale şi utilizarea lor în diferite îndeletniciri tehnico-artistice la poporul român. Cu privire la stadiul actual al problemei*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p. 579 –584. (part. I) ; *Observaţii cu privire la materia primă vegetală folosită*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 59 –83. (part. II) ; *Cernelurile*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 173 –185 + bibl.(part. III). (Materiale).

401. Mihăilescu, Vintilă ; Nicolau, Viorica ; Vîlceanu, Gh. şi Rădulea, Marcel, *Lumea Rovinarilor*, S.R., s.n., f.a., 1990, nr. 1 –2, p. 105 –131. (Unităţi sociale în schimbare : satul şi oraşul).

402. Moise, Ilie, *Cutul. Eşantion de cultură şi civilizaţie tradiţională românească*, S.C., V, 1990, p. 299 –396 + rez. germ.
Încercare de prezentare monografică a satului Cut, din zona Secaşului Mare (între Mureş, M-ţii Cibinului, Târnava Mare şi pârâul Visa).

403. * * * *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688*. Ed. de Al. Andriescu, Vasile Arvinte... *Pars* I *Genesis*, Iaşi, T.U.I.I. şi ALBERT LUDWIGS UNIV. FREIBURG, 1988, 554 p. (1 vol.)
Rec. : L. Turcescu, M. A., XXXV, 1990, nr. 1, p. 118.

404. Moraru, Georgeta, *Consideraţii etnologice asupra mentalităţii agrare a poporului român*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990, p. 54 –64.

405. Murgescu, Costin, *Drumul oilor*, ACADEMICA, I, 1990, nr. 1, p. 20 (part. I) ; ibidem, nr. 2, p. 25 (part. II) ; ibidem, nr. 3, p. 27 (part. III). (Efigii).

406. Nistor, Vlad, *Studiile clasice şi antropologia*, S. CLASICE, XXVI, 1988, p. 97 –101. (Note şi discuţii).

407. Oancea, Dimitrie I., *Munţii Sureanu. Consideraţii de geografie istorică şi toponimie geografică*, M.S.Ş., seria IV, tom XI (1988), nr. 1, p. 295.

408. Parasca, prof. Crăciun, *Mărturii etno-folclorice privind unitatea spirituală a românilor în secolul al XIX-lea*, IZVORAŞUL, s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 4 –5. (Studii).

409. Pavel, Emilia, *Studii de etnologie românească*. Prefaţă de Romulus Vulcănescu, Iaşi, E. JUNIMEA, 1990, 227 p. + 39 il.

410. Pârău, Steluţa, *Vatra-valenţe lingvistice şi etnografice*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 255 –267 + + note + rez. fr.

411. Pârvu, Vasile, ,,*Blojul" — un obicei din Ţara Haţegului*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3 –4, p. 259 –267.
,,Blojul" este un obicei ce se practică atât la sărbătorile de iarnă, cât şi la cele de primăvară, fiind şi un obicei pentru invocarea ploilor, vara.

412. Petrovici, Emil, *Atlasul lingvistic român*, II. Coordonator : I. Mării. Redactori : Doina Grecu, I. Mării şi Rodica Orza, Cluj-Napoca, C.M.U.C.N., 1988, 428 p. (multigr.).
Rec. : Eugen Beltechi, C.L., XXXIV, 1989, nr. 2, p. 167 –170. (v. 352).

413. Pîrvu, Nicolae, *Serbări câmpeneşti tradiţionale*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 32 (1171), p. 7.

414. Pop, Dumitru, *Dimensiunea geografică a culturii populare româneşti şi noile sarcini ale etnologiei*, S.C., V, 1990, p. 89 –95 + rez. germ.

415. Pop. Mihai, *Orientările actuale ale antropologiei culturale*, FOLC. LIT., VII ,1988, p. 25 – 33 + bibl. + rez. fr.

416. Popescu, A., *Religie și cultură populară*, LUC., XXXIII, 1990, nr. 21, p. 5.
417. Popescu, Al., *Calendar tradițional. Cirerșar*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 5, p. 6.
418. Popescu, Radu Sp., *Le toponyme roumain ,,bulz''*, R.R.L., tome XXXIV (1989), nr. 3, p. 261 –267.
419. Popescu, Radu Sp., *Nume de familie românești. Contribuții etimologice*, L. R., XXXIV, 1990, nr. 5 –6, p. 433 –436.
420. Radu, I., *Teorie și metodă în etnopsihologie*, R.P., vol. 36, 1990, nr. 1, p. 15 –17.
421. Robea, Mihail M., *Aspecte etnografice și folclorice ale unei monografii despre Fiebinții de Sus-Ilfov*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 193 –196. (Note și discuții).
422. Saramandu, Nicolae, *Pentru un atlas al atlaselor lingvistice regionale*, L.R., XXXIX, 1990, nr. 1, p. 57 –67. (Dialectologie).
423. Saramandu, Nicolae, *Dialectologica*, vol. îngrijit de ..., Buc., T.U.B., 1989, 248 p. (UNIV. BUC. ; S.Ș.F. Buc.).
    Lucrările celui de al IV-lea Simpozion Național de Dialectologie.
    Rec. : Andra Șerbănescu, S.C.L., XLI, 1990, nr. 3, p. 279–280.
424. Secoșan, Elena, *De vorbă cu creatorii populari (I)*, IZVORAȘUL, s.n., II (24), 1991, nr. 2, p. 20–21.
425. Secoșan, Elena, *În spiritul autenticului*, IZVORAȘUL, s.n., I(23), 1990, nr. 1, p. 14–15.
    Țesăturile românești ca documente de viață.
426. Stahl, Henri H., *Povestiri din satele de altădată*, cu fotografii de Paul H. Stahl, Paris, SOCIÉTÉS EUROPÉENNES, 5, 1989, 168 p.
    Rec. : Iordan Datcu, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3–4, p. 297.
427. Stahl, Henri H., *Nicolae Iorga și școala de sociologie românească*, VATRA, XIX, 1989, nr. 217, p. A. (Documentele continuității, part. I) ; ibidem, nr. 218, p. A ; ibidem, nr. 219, p. C. ; ibidem, nr. 220, p. A ; ibidem, nr. 221, p. D ; ibidem, nr. 222, p. A ; ibidem, nr. 223, p. A (Paralelă Gusti–Iorga, part. II).
428. Stahl, Henri H., *Geneza sistemului de ,,sociologie, etică și politică'' al profesorului Dimitrie Gusti*, S.R., s.n., f.a., 1990, nr. 1–2, p. 13–30.
429. Stăniloae, Dumitru, *Ospitalitatea, raporturile cu străinii și conștiința propriei valori*, RAMURI, f.a., 1990, nr. 3 (309), p. 3.
430. Stăniloae, Dumitru, *Reflecții despre spiritualitatea românească. Universul într-o superioară sinteză și umanizare*, RAMURI, f.a., 1990, nr. 5 (311), p. 8.
431. Steinhardt, Nicolae, *Dezrădăcinare sau emigrare*, CRONICĂ, s.n., II, 1990, nr. 3 (1252), p. 3.
    Conotațiile cuvintelor ,,casă-cămin''.
432. Sufleţel, Rodica, *Structura numelor de sate din Banat*, AN. ET., IV (1984), 1990, p. 127–138 + rez. fr.
433. Tamaș, Mircea, *Simboluri ale templului creștin*, ORIZONT, s.n., II, 1990, nr. 28 (1217), p. 7.
434. * * * *Texte dialectale și glosar. Dobrogea.* Seria II. Texte și glosare 5. Redactori : Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană și Nicolae Saramandu, Buc., f. edit., 1987, 850 p. (multigr. I.C.E.D.).
    Rec. : Ion Ionică, R.R.L., tome XXXIV (1989), nr. 1–2, p. 377–379.
435. * * * *Texte dialectale. Muntenia III.* Seria II, Texte și glosare 4. Redactori : Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan și Magdalena Vulpe, Buc., f. edit., 1987, 1250 (–1252) p. (multigr. I.C.E.D.).
    Rec. : Liliana Ionescu Ruxăndoiu, R.R.L., tome XXXIV (1989), nr. 4, p. 379–380.
436. * * * *Texte dialectale și glosar. Bistrița-Năsăud.* Texte și glosare 6. Redactori : Maria Marin și Marilena Tiugan, Buc., f. edit., 1987, 372 p. (multigr. I.C.E.D.).
    Rec. : Liliana Ionescu Ruxăndoiu, R.R.L., tome XXXIV (1989), nr. 4, p. 381–382.
437. Tohăneanu, G.I., *Căciulă brumărie*, ORIZONT, s.n., II, 1990, nr. 45 (1244), p.14.
    Semnificații etno-istorice ale ,,căciulii brumării'' purtate de Nechifor Lipan, eroul romanului ,,Baltagul'' de M. Sadoveanu.
438. Toma, Ion, *Categorii sociogeografice în toponimia din Oltenia. Hileonimele*, C.L., XXXIV, 1989, nr. 2, p. 159–163 + rez. fr.
    Hileonimele – numele locurilor împădurite.
439. Toma, Ion, *,,Etimologia de grup''în toponimie*, L.R., XXXIX, 1990, nr. 5–6, p. 447–451.
440. Trebici. Vladimir, *Demografia românească (1975–1989)*, S.R., s.n., f.a., 1990, nr. 1–2, p. 161–170. (Populație și societate).
441. Tzigara-Samurcaș, Alexandru, *Scrieri despre artă*, Buc., E, MERIDIANE, 1987, 419, p. (Biblioteca de artă).
    Rec. : Mircea Dumitriu, R.M.M. [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 5, p. 94–95.

442. Ungureanu, Cornel, *1918. Proiectele Renașterii*, ORIZONT, s.n., II, 1990, nr. 48 (4227), p. 10.
V. Pârvan și programul reformator în care propune desprinderea de obsesia etnografiei.
443. Ungureanu, Ion, *Idealuri sociale și realități naționale*. (Serii constitutive ale sociologiei românești 1848–1918). Buc., E.Ș.E., 316 p. (Biblioteca de sociologie).
Rec. : Mircea Mâciu, *Idei privind constituirea sociologiei românești*, ARGEȘ, XXIV, 1989, nr. 8 (215), p. 11.
444. Vetișanu, dr. Vasile, *Temeiuri existențiale în cultura populară*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990, p. 74–84.
445. Zarifopol, Paul, *Momentul sclavilor*, CONV. LIT., f.a., 1990, nr. 8 (1253), p. 14.
Gândirea populară, cu sensul de „primitivă" nu este monopolul unei sau unor clase sociale. Articolul este reprodus după „Adevărul", XXXIX, nr. 13. 033 din 15 iunie 1926.

III.2. AȘEZĂRII, GOSPODĂRIE, LOCUINȚĂ, DEMOGRAFIE, ARHITECTURĂ POPULARĂ

v. 33, 45, 73, 81, 95, 100, 342, 347, 349, 410, 440.

446. Avram, Vasile, *Eternitatea unui spațiu*, TRANSILVANIA, s.n., XVIII (XCV), 1989, nr. 7, p. 44–45.
447. Corhan, Aurora F. și Pârâu, Steluța I., *Elemente demografice și implicațiile acestora în civilizația tradițională din județul Tulcea*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 237–249.
448. Delarohia, Nicolae, *O caracterizare a sătenilor rohieni*, VATRA, s.n., XX, 1990, nr. 232, p. 5.
449. Dulcu, Ecaterina, *Evoluția sistemelor de organizare a interiorului locuinței tradiționale românești*, R. MUZ., XXVII, 1990, nr. 3–4, p. 75–85.
450. Dulcu, Ecaterina, *Aspecte ale arhitecturii populare din județul Olt*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 2, p. 82–87 + 8 foto + rez. fr.
451. Fleșeru, Anca, *Valențe ale arhitecturii populare în Muzeul Tehnicii Populare*, TRANSILVANIA, s.n., XVIII (XCV), 1989, nr. 4, p. 47.
452. Frunză, Dumitran, *Cornul Laiului*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 5, p. 10.
Prezentarea pe scurt a satului Cornu Laiului-Lai (Cotnari) din punct de vedere geografic și etno-folcloric.
453. Georgescu, Maria, *Sigilii sătești în județul Teleorman (1838–1864)*, R.A., LXVI, 1989, vol. II, nr. 1, p 74–77.
454. Goicu, Viorica și Suflețel-Moroianu, Rodica, *Probleme de etimologie a numelor de localități*, L.R., XXXVIII, 1989, nr. 5, p. 449–455.
Studiul se referă la toponime din Banat.
455. Maxim, Elena, *Dovezi de continuitate în cultura populară tradițională — gropile de provizii*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 221–237.
456. Maxim, Elena, *Evoluția recipientelor pentru păstrarea produselor agro-alimentare depozitate în cadrul locuinței țărănești*, R.M.M. [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 9–10, p. 69–87 + 8 foto + 6 pl.
457. N[icolae], C[ojocaru], *Case vechi de lemn din Bucovina*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 31–34. (Breviar).
458. Oprescu, Carmen, *Arhitectura tradițională indezirabilă?*, ARGEȘ, XXV, 1990, nr. 1 (2207), p. 4.
459. Oprișa, Longin I., *Biserici de lemn. Monumente istorice din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului*, M. B., XXXIX, 1989, nr. 2, p. 66–81.
460. Pănoiu, dr. arh. Andrei, *Întruchipând tot universul...*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 2, p. 6.
Denumirile elementelor arhitectonice rurale.
461. Pănoiu, dr. arh. Andrei, *Arhitectura țărănească. Acoperiș, pridvor și foișor*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 4, p. 6.
462. Solocanu, Ion I., *Biserica de lemn „Intrarea Maicii Domnului în Biserică"*, CRONICA, II (XXV), 1990, nr 4, (1252), [în] F.R., I, 1990, nr. 1, p. II.
463. Stănciulescu-Bârda, pr. Alexandru, *Contribuții privind satul românesc din Transilvania la începutul sec. al XIX-lea*, M.A., XXIV, 1989, nr. 2, p. 92–99.
464. Tătulea, Viorica, *Mobilierul țărănesc din Oltenia*, Buc., E.S.T., 1989, 144 p. + 59 desene + + il.
Rec. : Valentina Bușilă, *Noi publicații de etnografie românească*, R. MUZ., XXVII, 1990, nr. 5, p. 78–79.

465. Toma, Ion, *Categorii sociogeografice în toponimia din Oltenia. Hodonimele.*, L.R., XXXVIII, 1989, nr. 5, p. 455–459.

466. *Toşa*, Ioan, *Casa – semnificaţie şi simbol în satul românesc de la începutul secolului al XX-lea*, R. MUZ., XXVII, 1990, nr. 1, p. 27–30 (part. I); ibidem, nr. 2, p. 37–42 (part. II).

     În anul 1926 a fost iniţiat de către ,,Muzeul Limbii Române" din Cluj, chestionarul ,,Casa". Articolul se bazează pe răspunsurile primite, material existent în fondul ,,Dicţionarul Limbii Române" al Institutului de Lingvistică al Universităţii din Cluj-Napoca, Sunt analizate sensurile cuvintelor ,,casă", ,,căsoaie ,,curte", ,,palat" (sau ,,palută"), ,,casă mare", ,,casă mică", iar în partea a II-a ,,bordei" (sau ,,covarcă" ,,hrubă"), ,,colibă", cu funcţionalitatea lor.

467. Văduva, Ofelia, *Simezele locuinţei populare tradiţionale*, AN.I.E. F., s.n., I, 1990, p. 65–74.

468. Vesa, pr. Pavel, *Biserici de lemn de odinioară din protopopiatul Arad*, M.B., XXXIX, 1989, nr. 3, p. 84–90.

III.3. OCUPAŢII (AGRICULTURĂ, CREŞTEREA ANIMALELOR, OCUPAŢII ANEXE).

v. 86, 349, 391, 397, 404, 405, 790.

469. Bauman, V.H., *Cu privire la cultura viţei-de-vie în nordul Dobrogei, în antichitatea romană*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 3, p. 53–59 + 12 fig. + rez. fr.

     Cuprins : a. Unelte ; b. Piese figurative cu caracter cultural de factură locală ; c. Bronzuri figurate-importuri.

470. Cernea, E., *Contribuţii la istoria instituţiilor : obiceiul prisăcilor*, R.A., LXVI, 1989, vol. LI, nr. 1, p. 45.

471. Chivu, Iulian, *Floarea pâinii şi tradiţia de seceriş în satele de pe Burdea*, L.L., f.a., 1990, vol. II, p. 224–226.

472. Gräf, Rudolf, *Colocviul ,,Mineritul şi metalurgia – străvechi ocupaţii de bază la români"*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 4, p. 89–90.

473. Ilisei, Grigore, *Consemnări. 30 de ani de strădanii în viticultură*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 39 (1235), p. 6.

474. Jompan, Aurelia şi Jompan, Dumitru, *Culesul din natură la Marga, judeţul Caraş-Severin*, TIBISCUM, VII, 1988, p. 23–39 + rez. germ.

     Cuprins : a. Culesul plantelor alimentare ; b. Culesul plantelor medicinale ; c. Culesul plantelor tinctoriale ; d. Culesul plantelor tanante. e. Culesul plantelor folosite în practicarea unor datini şi obiceiuri strămoşeşti.

475. Lazăr, Ioachim, *Aspecte privind cultivarea viţei-de-vie în judeţul Hunedoara (sec. XVI--XIX)*, SARGETIA, XX (1986–1987), p. 206–222 + anexă + rez. fr.

     Anexa cuprinde nume de locuri ce atestă practicarea viticulturii în diferite localităţi ale judeţului menţionat.

476. Mateescu, Tudor, *Păstoritul mocanilor în teritoriul dintre Dunăre şi Marea Neagră*, D.G.A.S., Buc., f. edit., 1986, 123 p + 8 il.

     Rec. : Filofteia Rinziş, R. IST., tom 42 (1989), nr. 3, p. 306–308.

477. Mewes, Eugen, *Cu privire la terminologia agrară din mediul rural*, R. MUZ., XXVII, 1990, nr. 2, p. 78–79.

478. Popescu, Viorel, *Unelte şi metode legate de munca câmpului în satele de pe Valea Almăjului şi în câteva sate din Clisura Dunării*, TIBISCUM, VII, 1988, p. 41–48 + rez. engl.

479. Rusu, Constantin, *Evoluţia pescuitului şi pisciculturii în judeţul Botoşani*, HIERASUS, f.a., 1989, p. 431–435.

480. Rusu, Viorica, *Albinăritul – ocupaţie străveche a locuitorilor din nordul Moldovei*, HIERASUS, f.a., 1989, p. 425–429.

481. Sălăjan, Doina, *Contribuţii la cunoaşterea populaţiei şi ocupaţiilor locuitorilor din Derna (jud. Bihor) în sec. XVI-XVIII*, CRISIA, XIX, 1989, p. 417–422. (Articole şi note).

482. Ştefănescu, Barbu, *Evoluţia agriculturii bihorene în lumina planurilor cadastrale (sec. XVIII-XIX)*, CRISIA, XIX, 1989, p. 511–619 + rez. fr. (Etnografie).

483. Ţaban, Mircea, *Aspecte actuale ale practicării morăritului în comuna Topleţ – judeţul Caraş-Severin*, TIBISCUM, VII, 1988, p. 15–22 + rez. fr.

     Complexul de mori cu ciutură de la Topleţ.

III.4. MEŞTEŞUGURI, INDUSTRIE ŢĂRĂNEASCĂ

v. 86, 349, 367, 399, 400, 401, 472, 787, 821.

484. Chiriac, Aurel, *Evoluția meșteșugului fierăritului în satele din sudul Bihorului (sec. XIII—XIX) Considerații generale*',CRISIA, XIX, 1989, p. 621—629 + rez. fr. (Etnografie).

485. Klusch, Horst, ,,*Sibenburgische Goldschniedenkunst*'' — Mit 15 Textabbildungen und 140 Fotos, Bukarest, KRITERION VERLAG, 1988, 92 (—98) p. + 24 f. pl.
Rec. : Ilie Moise, *Arta aurarilor transilvăneni*, TRANSILVANIA, s.n., XVIII (XCV), 1989, nr. 4, p. 46.

486. Pănoiu, dr. arh. Andrei, *Ingeniozitatea meșteșugului*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 3, p. 6
Morile de măcinat și pivele.

487. Taban, Mircea, *Industriile țărănești între tradiție și inovație*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 245—253 + note + rez. fr.

488. Taban, Mircea, *Instalații eoliene din sudul Banatului*, R. MUZ., XXVIII, 1991, nr. 2, p. 36—40 + il.

489. Telcean, Ecaterina, *Căni de cositor din patrimoniul județului Bistrița-Năsăud*, F.I. BISTRIȚA, VI, 1989, p. 284 — 308 + XIII pl.

III.5. ALIMENTAȚIE.

v. 400, 455, 474.

III.6. TRANSPORTURI.

v. 36, 64, 349, 465.

490. Iordache, Gh., *Modalități tradiționale de transportare a greutăților pe spate, pe umăr și în mâini pe teritoriul României*, ARHIV. OLT., s.n., 5, 1989, nr. 6, p. 240—267 + 36 foto.

III.7. ARTĂ POPULARĂ.

v. 27, 398, 400, 424, 425, 441, 514, 515.

491. Alecu, Cornelia, *Arta naivă, o artă de amatori?*, ARGEȘ, XXV, 1990, nr. 1 (220), p. 13.
Interviu realizat cu Victor Ernest Mașek.

492. Rădulescu, Mihai, *O nouă pictoriță pe sticlă : Maria Brândan*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 2, p. 163—165.

493. Vețeleanu, pr. Gh., *Cromatica ouălelor de Paști la români*, IZVORAȘUL, s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 12—13.

III.8. ICONOGRAFIE

v. 25, 27, 38, 784.

494. Antim, Corneliu, *Icoane din nord*, LUC., s.n., XXXIII, 1990, nr. 17, p. 13.
Pictura bisericească maramureșană din sec. XVIII-XIX.

495. Dumitrescu, Sorin, *Frescele polemice ale lui Petru Rareș*, CONTEMP. I. E., I, 1990, nr. 7, p. 4.
Frescele exterioare de pe zidurile mănăstirilor din nordul Moldovei.

496. Novicov, Ramona, *Icoane*, FAMILIA, 26 (126), 1990, nr. 2, p. 14 + 10 foto.
Prezentarea expoziției de icoane de la Muzeul Țării Crișurilor.

497. Pop, Valer, *Icoanele din Iernuțeni*, VATRA, XX, 1990, nr. 229, p. 16.

498. Rău, Aurel, *Icoane pe sticlă*, STEAUA, XLI, 1990, nr. 7, p. 20—21.
Școlile de pictură pe sticlă : Nicula, Mărginime, Lancrăm, Șchei.

499. Stănescu, Gabriel, *Savu Moga*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 4, p. 6.

500. Șenilă-Vasiliu, Mariana, *O dispută de acum un veac*, ARGEȘ, s.n., I (XXV), 1990, nr. 2 (221), p. 13.
Prezentarea articolelor lui M. Eminescu ,,*Iconarii d-lui Beldiman*'' și ,,*Iar iconarii*'' (1888).

III.9. CERAMICĂ

v. 816, 817.

501. Al[exandru], P[opescu], *Simple impresii și nu...numai*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 6, p. 7.
Târgul ceramicii populare — Hurezu.

502. Deaconu, dr. Gheorghe, *Reflecții pe marginea unui fructuos dialog despre dinamica actuală a ceramicii populare*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 1, p. 91—92. (Cronici, recenzii, informații) Târgul ceramicii populare românești ,,Cocoșul de Hurez'', a XVIII-a ediție (iunie 1988), și colocviul cu tema ,,*Tradiție și inovație în ceramica populară contemporană*''.

503. Klusch, Horst, *Ceramica din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, rezultată din săpăturile în incinta vechii Primării din Sibiu*, S.C., V, 1990, p. 201—205 + rez. germ.

504. Moise, Ilie, *Târgul olarilor*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 359 + 6 foto.
Târg desfășurat în cadrul festivalului ,,Cibinium'' și al ,,Simpozionului internațional de ceramică'' — Păltiniș, simpozion aflat la a XIII-a ediție.

505. Mureșan, Augustin și Grozi, Livia, *Două tipare sigilare aparținând breslei olarilor din Lipova*, R.M.M. [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 3, p. 39—42 + note.

506. Popescu, Alexandru, *Cocoșul de Hurez și unele perspective ale artei populare*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 6, p. 7.

507. Robea, Mihail M., *Ceramica populară din Valea Vâlsanului-Argeș*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 83—103 (part. III).
v. ,,*Centrele și categoriile de ceramică*'', ibidem, tom 32 (1987), nr. 1, p. 49—62 (part. I) ; ,,*Olăria*'', ibidem, tom 32 (1987), nr. 3, p. 257—275 (part. II).
Partea a III-a cuprinde următoarele capitole : Produsele ceramice monumentale și de uz gospodăresc ; Plăcile de teracotă : Concluzii.

508. Zderciuc, Silvia, *Ulciorul de nuntă în creația meșterilor de pe Valea Oltețului*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 67—71.

509. Zderciuc, Silvia, *Ceramica nesmălțuită de pe Valea Oltețului*, R.M.M. [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 3, p. 70—75 + 7 foto + rez. fr.

510. Zderciuc, Silvia, *Ceramica nesmălțuită din România (I). Județul Vâlcea.* R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 161—170.

III.10. CIOPLITURI

(în lemn, os ș.a.)

v. 792.

511. Pavel, Anghel, *Nicolae M. Nica — meșter în prelucrarea osului*, R.M.M. [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 4, p. 93—95.

512. Pavelescu, Gheorghe, *Tradiție și contemporaneitate în arta lemnului din zona Sebeșului*, APULUM, XXV, 1989, p. 603 —625 + 13 fig. + rez. fr.

III.11. PORT POPULAR ȘI TEXTILE

v. 66, 73, 349, 357, 400, 787, 811, 815.

513. Bâtcă, Maria, *Tradiție-inovație în textilele populare românești*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990 p. 11—25

514. Bâtcă, Maria, *Mesajul și funcționalitatea portului popular românesc*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 7, p. 62—71 (part. I) ; ibidem, nr. 8, p. 71—79 (part. II) + rez. fr.

515. Ciubotaru, Ion H. și Ciubotaru, Silvia, *Ornamente tradiționale din Moldova (Cusături, țesături)*, Iași, C.M.U.I., 1988, 1 f + LX + 337—339 p. + 20 f. pl. (Caietele Arhivei de Folclor, VIII, multigr).
Lucrarea este însoțită de un rezumat în limba franceză, un indice de motive, o bibliografie a temei, 314 planșe și 48 ilustrații în culori.
Rec. : Iordan Datcu, *Caietele Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 139.

516. Dumistrăcel, Stelian, *O problemă de etnoarheologie : argeaua de țesut în locuințe din secolele I-XI de pe teritoriul României*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 329—359 + 5 fig. + 2 foto + bibl. rez. fr. (Puncte de vedere).

517. Georgescu, I. L., *Misterul scoarței oltene*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 3, p. 6.

518. Moga, Olivia, *Contribuții la cunoașterea țesăturilor de casă existente în satele din jurul dealurilor Silagiului*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 221—243 + note + rez. engl.

519. Pavel, Emilia, *Scoarțe și țesături populare*, Buc., E. TEHNICA, 1989, 174 p. + 215 il.
Rec. : Valentina Bușilă, *Noi publicații de etnografie românească*, R. MUZ. XXVII, 1990, nr. 5, p. 78—79.

520. Pop, Florica, *Țesături decorative din județul Bistrița-Năsăud*, F.I. BISTRIȚA, VI, 1989, p. 220—226 + 5 pl. + 6 fig.

III.12. ȘTIINȚE POPULARE

(medicină populară, etnobotanică, etnozoologie, astrologie, meteorologie)

v. 341.

521. Badea, Rodica, *Astrologia medicală. Înțelepciunea celor 5000 de ani*, TOMIS, XXV, 1990, nr. [illegible] (244), p. 15.

522. Brădeanu, ing. Ion, *O istorie a astrologiei româneşti*, ARCA, I, 1990, nr. 3, p. 3.
Prezentarea celor mai vechi cărţi de astrologie în care sunt incluse şi cunoştinţe populare din acest domeniu.

523. Cârciumaru, Marin, *Date paleobotanice din aşezarea de la Carei*, T.D., tom XI (1990), nr. 1—2, p. 239. (Arheobotanică—Antropologie-Arheozoologie).
,,Analiza materialului botanic din aşezarea de la Carei, vine să completeze în mod special imaginea asupra economiei comunităţilor culturii Otomani şi în general din epoca bronzului de pe teritoriul României''.

524. Dobre, Alexandru, *George Bariţiu, Simion Florea Marian şi ,,Botanica poporană română''*, S.C., V, 1990, p. 137—150 + rez. germ.

525. Drăgulescu, Constantin, *Plantele în obiceiurile şi credinţele mărginenilor*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 33—58. (Materiale).
Studiul cuprinde materiale adunate în ultimii doisprezece ani din satele Mărginimii Sibiului şi completat cu unele date mai vechi, din aceeaşi zonă (răspunsuri la chestionarul lingvistic al lui Haşdeu).

526. Haimovici, Sergiu şi Panove, Cristina, *Studiu arheozoologic asupra materialului provenit din staţiunea din sec. II-III e. n. de la Vlădiceni (jud. Neamţ)*, T.D., tom XI (1990), nr. 1—2, p. 253—262 + rez. fr.
Cuprins : A. *Mamifere sălbatice* (castorul, lupul, mistreţul, cerbul, bourul). B. Mamifere domestice (taurinele, porcinele, ovicaprinele, calul, asinul, câinele).

527. Maxim, Elena, *Albina în desfăşurarea obiceiurilor familiale*, S.C., V, 1990, p. 283—289 + + note + rez. germ.
,,Prezenţa albinei cu produsele sale în ceremonialul desfăşurat în cadrul comunităţii săteşti se datorează atât credinţei străbune că acestea venind în contact cu divinitatea au devenit ele însele sfinte, pline de har, cât şi altor convingeri, altor concepte ce stau la baza complexei viziuni despre lume a ţăranului român''.

IV. FOLCLOR

IV.1. LUCRĂRI CU CARACTER GENERAL, STUDII INTERDISCIPLINARE, MONOGRAFII, SINTEZE, METODOLOGIE.

v. 34, 49, 68, 75, 76, 83, 87, 147, 158, 178, 207, 232, 263, 275, 276, 279, 284, 289, 343, 364, 365, 408, 736, 775, 795, 802, 809, 810, 823, 825, 830, 831, 832, 833, 836.

528. * * * ,,*Alexandria'' în manucsrise inedite*, R.I.T.L., XXXVII-XXXVIII, iul. 1989-iun. 1990, nr. 3—4/1—2, p. 315—329. (Restituiri).
Prezentarea, notele, transcrierea şi glosarul aparţin Cătălinei Velculescu şi Florentinei Zagraon.

529. Alexandru, prof. univ. Tiberiu, *Corp comun indivizibil*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3—4, p. 223—224. (Breviar).
Istoricul Arhivei Institutului de Etnografie şi Folclor al Academiei Române.

530. Amzulescu, Alexandru I., *Repere şi popasuri în cercetarea poeziei populare*. Postfaţa de Iordan Datcu, Buc., E. MINERVA, 1989, 388 p. (Universitas).
Rec. : Mihai Coman, *Popasuri mioritice*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 41, p. 19.

531. Andrei, Al., *Genuri şi specii ale literaturii populare promovate de revista ,,Izvoraşul''*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5—6, p. 370—373.

532. Băghină, Doina, *Constantin Brâncoveanu între istorie şi baladă*, L.L., f.a., 1990, vol. I, p. 87—94.

533. Boldureanu, Ioan Viorel, *Poetica cântecului ceremonial la Simeon Mangiuca*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 105—114 + note + rez. fr.

534. Brâncuş, Gr., *Un tip special de interogativă în balada populară*, L.R., XXXIX, 1990, nr. 2, p. 133—138. (Gramatica).

535. Butură, Valer, *Scurtă privire asupra comportamentelor culturii spirituale româneşti*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p. 543—553.

536. Caraman, Petru, *Studii de folclor*, Ed. îngrijită de Viorica Săvulescu. Studiu introductiv şi tabel cronologic de Iordan Datcu, Buc., E. MINERVA, vol. I, 1987, 415 p. ; vol. II, 1988, 393 p.
Rec. : Al Dobre, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 79—83 ; I. Şeuleanu, STEAUA, XL, 1989, nr. 2 (501), p. 51.

537. Călin, Cornelia, *Pentru un model de cercetare etnofolclorică în urbanitate. Schiţe chestionar. Chestionar general pentru stabilirea informatorilor reprezentativi*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990, p. 124—138.

538. Chițimia, I.C., *Aspecte ale metodologiei culegerii și valorificării folclorului românesc* R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 413—417 + rez. fr. (Studii).

539. Chițimia, I.C., *Valori permanente regionale și naționale în folclorul liric românesc*, R.E.F. tom 35 (1990), nr. 5—6, p. 311—319.

540. Cîrstoiu, Constantin, *Argeșul — depozitar de comori folclorice*, ARGEȘ, XXIV, 1989, nr. 3 (210), p. 2.

541. Cîrșmariu, Tatiana, *Din spiritualitatea folclorului basarabean. Repertoriul folcloric al arcașilor Moldovei ,,Arcul''*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990, p. 153—159.

542. Coatu, Nicoleta, *Considerații teoretice asupra metaforei folclorice*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990, p. 136—148.

543. Coatu, Nicoleta, *Sincretism și figură (metafora descifrată) în relație cu textul oral-folcloric*, S.C.L., XLI, 1990, nr. 2, p. 113—125 + rez. fr.

544. Constantinescu, Nicolae, *Implicații teoretice în delimitarea categoriilor narative contemporane* M.S.F.L.A., seria IV, tom X (1988), Buc., E.A.R., 1990, p. 97—102. (Folcloristică).

Problemele ridicate de încadrarea riguroasă în ,,sistemul căreia îi aparține de drept și a delimitării, totodată, de speciile cu care se înrudește'' a povestirii ,,sora mai mică a speciilor clasice'' ale prozei populare.

545. Constantinescu, Nicolae, *Preocupări pentru studiul prozei populare în ,,Revista de etnografie și folclor''*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5—6, p. 378—380.

546. Constantinescu, Nicolae, *Un deziderat al cercetării folclorice actuale : redefinirea conceptelor*, MEM. FOLC., tom I (1987), 1990, p. 77—83 + rez. engl.

547. Constantinescu, Nicolae, *Lectura textului folcloric*, *Buc.*, E. MINERVA, 1986, 233—236 p + tab. (Universitas).

Rec. : prof. I. Predescu, IZVORAȘUL, s.n., I (23), 1990, nr. 1, p. 31.

548. Constantinescu, Nicolae, *Relațiile de rudenie în societățile tradiționale. Reflexe în folclorul românesc*, Buc., E.A.R., 1987, 183 p.

Rec. : Otilia Hedeșan, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 291—295.

549. Constantinescu, Nicolae, *,,Folclorul — cum trebuie înțeles'', după 80 de ani*, L.L., f.a., 1990, vol. III—IV, p. 361—364. (Cronică).

Lecția de deschidere a profesorului Ovid Densușianu, din 9 nov. 1909, de la Facultatea de Litere, a precedat un curs care urma să trateze, după afirmațiile profesorului ,,câteva puncte de istoria limbii, în special de semantică, în legătură cu fapte din domeniul folclorului''.

Autorul articolului evidențiază importanța și actualitatea acestei prelegeri densușiene.

550. Constantinescu, Nicolae, *Literatura populară în școală: reconstituirea întregului*, L.L.R.E., XIX, 1990, nr. 3, p. 16 —18 (part. I) ; ibidem, nr. 4, p. 19—22 (part. II).

551. * * * *Culegeri de folclor. Colinde*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 305—324.

Colinde culese în 1985 de membrii Societății Studențești de Etnografie și Folclor în zona Făgetului. Transcrierea fonetică a textelor a fost realizată de Otilia Hedeșan.

552. David, Doina, *Câteva observații cu privire la limba lui I. Pop Reteganul. Pe marginea unei ediții a poveștilor ardelenești*, A.U.T.F., XXVII, 1989, p. 19—28.

553. Deaconu, dr. Gh., *De veghe la izvoare*, IZVORAȘUL s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 1, 31.

554. Evseev, Ivan, *Simboluri folclorice*, TIM., E. FACLA, 1987, 223 p.

Rec. : Ioan Viorel Boldureanu, FOLC, LIT., VII, 1988, p. 298—302.

555. * * * *Folclor vechi românesc*. Antologie. Ed. îngrijită, prefață, note și bibliografie de C. Ciuchindel, Buc., E. MINERVA, 1990, XXVII + 258 (—260) p.

Rec. : Iordan Datcu, *Folclor vechi românesc*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 212.

556. * * * *Folclorul parte integrantă a culturii contemporane*, IZVORAȘUL, s.n., I (23), 1990, nr. 1, p. 18.

Fragmente din volumul prof. Mihai Pop, *Îndreptar pentru culegerea folclorului*, Buc., f. edit., 1967, 109 (—112) p.

557. Filipciuc, I., *Întreita vină a Meșterului Manole*, R.E.F., tom 35 (1990), nr 2, p. 197—199. (Note și discuții).

558. Frunză, Dumitru, *Cărțile populare. Pildele preaînțeleptului Esop*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 7, p. 9.

559. Gălușcă Cîrșmariu, Tatiana, *Ecourile răscoalei lui Hincu în tradiția folclorică românească*, M.S.F.L.A., seria IV, tom X (1988), Buc., E.A.R., 1990, p. 75—80. (Folcloristică).

560. Georgescu, Nicolae, *Doinele Unirii*, LUC., XXXII, 1989, nr. 48 (1438), p. 6.

561. Goția, Anca, *Receptarea folclorului în ,,Foaie pentru minte, inimă și literatură''*, APULUM, XXV, 1989, p. 543—555 + rez. germ.

562. * * * *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*. Coordonatori : Gheorghe Pop și Ion Chișter, Baia Mare, f. edit., 1983, 464 p.
Rec. : Livius Bercea, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 295–298.

563. Guciu, Ioana, *Probleme de metodă în analiza baladelor haiducești*, L.L., f.a., 1990, vol. I, p. 77–86.

564. Hedeșan, Otilia, *Vocabular și cod etic tradițional. (Analiză de caz)*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 115 –124 + note + rez. fr.

565. Junghietu, Efim V., *Deslușiri. Articole despre folclor*, Chișinău, E. ȘTIINȚA, 1989, 300 (–304) p.
Lucrare în limba română tipărită cu caractere slave.

566. Kirileanu, G. T., *Scrieri* ,vol. I. Ed. îngrijită, studiu introductiv, note și indici de Constantin Bostan, Buc., E. MINERVA, 1989. (Restituiri).
Rec. : Z. Ornea, *Contribuții*, R. LIT., XXII, 1989, nr. 37, p. 7. (Ediții).

567. Larionescu, Sanda, *Mutații funcționale și schimbări structurale în creația populară românească. Modele de transformare*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 389–397.

568. Leu, Paul, *Inedite la un monument al liricii folclorice românești*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3–4, p. 267–268. (Breviar).

569. Marinoiu, Costea, *Lumina satelor*, IZVORAȘUL, s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 3, 24. (ARHIVA).
În Arhiva ,,Teodor Bălășel" din comuna Ștefănești, jud. Vâlcea, se găsește primul număr al revistei ,,Lumina satelor", rămas în manuscris, datând din 1912 și cuprinzând : ,,*Sfânta Duminică. Legendă populară*", ,,*Proverbe și ziceri*", ,,*Doru Dobrogenilor*" (poezie populară culeasă de C. Popescu-Călin) ș.a.

570. Mazilu, Dan Horia, *Traduceri în limba bulgară ale ,,Alexandriei" românești*, R.I.T.L., XXXVII-XXXVIII, iul. 1989-iun. 1990, nr. 3–4/1–2, p. 275–284. (Confluențe).

571. * * * *Mărgăritarele poporului*, IZVORAȘUL, s.n., I (23), 1990, nr. 1, p. 10–13. (Arhiva).
Antologie inedită de folclor vâlcean (Țara Loviștei), cuprinzând datini din sărbătorile de iarnă, cântece ceremoniale, cântece lirice și dansul popular ,,Lanțul". Culegători : Ion Piloiu, Ion Șt. Lazăr, Vartolomei Todeci, Gh. Oprițescu și Maria Constantinescu.

572. Medan, dr. Virgil, *Pledoarie pentru autenticitate. Spiritualitatea țărănească și tineretul*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 4, p. 5.

573. Milaș, Constantin, *Introducere în stilistica oralității*, Buc., E.Ș.E., 1988, 271 p.
Rec. : D. D. Brașoveanu, C.L., XXXIV, 1989, nr. 1, p. 67–69.

574. Modorcea, Grid, *Miorița — simbol al speranței la români*, R.F., tom XXXVI (1989), nr. 5, p. 499–505.

575. Moise, Ilie, *Preocupări pentru valorificarea culturii populare în revista ,,Luceafărul" (1902–1914)*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5–6, p. 366–370.

576. Moise, Ilie, *Chestionarul — instrument de investigare și cercetare a culturii populare contemporane. (Chestionarul de folclor azi)*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 497–500.

577. Moise, Ilie, *Întâlnire cu statornicia*, TRANSILVANIA, XVIII, 1989, nr. 7, p. 51.
Culegeri de folclor făcute la Gura Râului, lângă Sibiu.

578. Nițu, Marin D., *Mărgăritarele poporului*, IZVORAȘUL, s.n., I (23), 1990, nr. 1, p. 8–9. (Arhiva).
Antologie monografică inedită a folcloristului vâlcean, cuprinzând ,,*Balada lui Petrică*" și un colind de fată logodită.

579. * * * *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina*, vol. I.
Autori : Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Floarea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, Buc., E.A.R., 1987, XXXIV + 284 p. + broșura.
Date despre localități și informatori, 420 p.
Rec. : I. Faiciuc, C.L., XXXIV, 1989, nr. 1, p. 59–63.

580. Oișteanu, Andrei, *Reminiscențe mitico-rituale în folclorul copiilor*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 51–80 + note + rez. engl.

581. Oișteanu, Andrei, *Motive și semnificații mitico-simbolice în cultura tradițională românească*, Buc., E. MINERVA, 1989, 335 (–337) p. (Universitas).
Cuprins : I. Motive și semnificații în colinda de tip ,,Furarea astrelor" ; II. Legenda românească a potopului ; III. Dendromitologie românească ; IV. Balaurul și solomonarul ; V. Labirintul ordine-haos + Index tematic + rez. engl.

582. Oișteanu, Andrei, *Istoricul unui termen folcloric : solomonarul*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5–6, p. 319–333.

583. Onu, Liviu, *Manuscris ,,regăsit"*, S.C.L., XLI, 1990, nr. 4, p. 353—358 + rez. fr.
Manuscrisul cărții a III-a, ,,Mântuirea păcătoșilor" (1641) care conține ,,*Minunile Maicii Domnului*" (manuscrisul se află la B.A.R.).

584. Pavelescu, Amalia, *Retrospectivă folcloristică*, S.C., V, 1990, p. 413—415.
Prezentarea unor lucrări de folcloristică apărute între 1980—1990.

585. Pavelescu, Gh., *O valoroasă colecție de folclor*, S.C., V, 1990, p. 291—298 + anexă + rez. germ.
Anexă: Textul piesei de Crăciun ,,Adam și Eva", cunoscută în com. Vărădia de Mureș (jud. Arad), sub numele de ,,Pomul" (orație de nuntă din com. Boj, jud. Hunedoara); Strigături de nuntă din com. Răchita (jud. Alba).
Colecția de folclor prezentată cuprinde materiale culese între 1930—1939 de prof. Petru Munteanu (prof. de română la Liceul ,,Aurel Vlaicu" din Orăștie).

586. Pop, Dumitru, *Codrul — motiv poetic fundamental în folclorul și în literatura noastră tradițională*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 3—17 + rez. fr. (Studii).

587. Pop, Dumitru, *Cercetarea vieții folclorice românești din ultimele patru decenii și arhivele noastre de folclor*, R.E.F., tom 35(1990), nr. 2, p. 131—139 + rez. engl.

588. Pop, Mihai și Ruxăndoiu, Pavel, *Folclor literar românesc*. Curs de . . ., Buc., E.D.P., 1990, 300 (—304) p. (M.I.S., Univ. Buc.).

589. Pop, prof. dr. doc. Mihai, *Performarea și respectarea povestirilor*, MEM. FOLC., tom I (1987), 1990, p. 9—14 + rez. engl.

590. Popescu, dr. Alexandru, *Gânduri despre . . . Folclor și politică*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 5, p. 6.

591. Popescu, dr. Alexandru, *Cultura populară încotro*? ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 5, p. 6.
Lipsa unor hărți ale folclorului și obiceiurilor contemporane nu ne permite analiza temeinică a mutațiilor survenite datorită influenței exercitate de mass-media asupra creației populare.

592. Popescu, dr. Alexandru, *Folclor dizident*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 7, p. 7.

593. Popescu, dr. Alexandru, *Gânduri despre . . . Folclor la export. Monografiile sătești*, ALBINA, s.n., I. (93), 1990, nr. 6, p. 6.

594. Popescu, Aurelian., *Ideea de dreptate și libertate în cântecul popular*, Craiova, E.S.R., 1988, 249 (—252) p.
Rec.: Nicolae Bellu, *Aspectele ale luptei sociale și naționale în folclor*, RAMURI, f.a., 1989, nr. 4 (298), p. 14.

595. Robea, Mihail, M., *Tipologia folclorului românesc — aspecte teoretice și metodologice în ,,Revista de etnografie și folclor"*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5—6, p. 374—378.

596. Robea, Mihail M., *Protecția juridică a operelor folclorice*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p.371—373.

597. Sarău, Gheorghe, *Contributionos à l'histoire des recherches portant sur la langue et le folklore des Tziganes de Roumanie*, R.R.L., XXXV, 1990, nr. 2, p. 117—131.

598. Sevastos, Elena D.C., *Literatura populară*. Ed. îngrijită și prefațată de Ion Ilișiu, vol. I. *Cântece moldovenești*. *Nunta la români*. vol. II. *Povești*. *Nașterea la români*, Buc., E. MINERVA, 1990, XXX + 406 (—410) p. (vol. I); 235 (—239) p. (vol. II). (Ediții critice de folclor).

599. Stroe, Emilia, *Scenarii mitico-fantastice în ritualul funebru. Esențialitatea unei metafore: ,,dalbul de pribeag"*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 137—147 + note + rez. fr.

600. Teodorescu, Mirela și Gheție, Ioan, *Legenda Duminicii din Manuscrisul de la Ieud — text din secolul al XIV-lea*? L.R., XXXIX, 1990, nr. 2, p. 149—150. (Comentarii).

601. Țăranu, Petru, *Folclorul dornean — argument al vechimii și continuității*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 29 (1225), p. 6 (Restituiri).
Opiniile sunt susținute cu fragmente din ,,*Balada Dociei*", variantă culeasă chiar de autor.

602. Țăranu, Petru, *Plutăritul în creația populară*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 30 (1226), p. 6. (Restituiri).
Referiri la ,,*Balada plutașului*", din Țara Dornelor (sunt redate fragmente din baladă).

603. Vasile, Marin, *Teorii folclorice românești în ultimele decenii*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 71—75 (part. I); ibidem, nr. 3, p. 253—257 (part. II); ibidem, tom 35 (1990), nr. 3—4, p. 280—287 (part. III).
Cuprins: I. Teoria categoriilor folclorice (1. Gh. Vrabie; 2. Ov. Papadima); II. Teoriile oralității (1. Ov. Bîrlea; 2. Adrian Fochi); III. Teoriile textului (1. George Călinescu — folclorist; 2. Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, Folclor literar românesc; 3. Petru Ursache; 4. Nicolae Constantinescu).

604. Veculescu, Cătălina, *Folclor și cultură comună*, L.L., f.a., 1989, vol. IV, p. 559—567.
Cultura comună este considerată cultura ca produs al diverselor pături sociale.

605. Velculescu, Cătălina, *Alte două manuscrise cu,,Fiziologul" românesc*, R.I.T.L., XXXVII, nr. 1–2, p. 325–328.

606. Velea, Stan, *Folclor românesc în Polonia*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 187–188.(Breviar). Creații folclorice românești traduse în limba polonă.

607. Vrabie, Gh., *Din estetica poeziei populare române. Analize stilistice și literare*, Buc., E. ALB., 1990, 204 (–208) p. (Sinteze Lyceum).

608. Zărnescu, Narcis, *Nunțile necesare. (Eseu de mioritologie)*, ARGEȘ, XXIV, 1989, nr. 3 (210), p. 11 (part. I); ibidem, nr. 4 (211), p. 10 (part. II); ibidem, nr. 6 (213), p. 14 (part. III); ibidem, nr. 9 (216), p. 11 (part. IV). (Vitralii).

609. Zărnescu ,Narcis, *Misterele Mioriței – ipostaze*, ARGEȘ, XXIV, 1989, nr. 10 (217), p. 8. (Vitralii).

IV.2. DEMONOLOGIE, MITOLOGIE, FOLCLOR RELIGIOS ȘI FOLCLORUL OBICEIURILOR

v. 112, 165, 198, 338, 345, 354, 370, 375, 396, 411, 416, 541, 571, 580, 581, 598, 771, 813, 822.

610. Antohi, Sorin, *Rădăcinile sacrului*, VATRA, XX, 1990, nr. 226, p. 19.

611. Avram, Vasile, *Reverberațiile unui concept – mit, istorie și filosofie în definirea sacrificiului național*, TRANSILVANIA, XIX (XCVI), 1990, nr. 1, p. 15 (part. I); ibidem, nr. 2, p. 28–30 (part. II); ibidem, nr. 3, p. 28–29 (part. III).

612. Baciu, Paul Eugen, *Sărbători și rituri*, ORIZONT, s.n., II, 1990, nr. 51–52 (1230), p. 1.

613. Bănescu, prof. dr. Marcu, *Misterul magilor*, M.B., XXXIX, 1989, nr. 1, p. 12–19. Misterul magilor între adevărul biblic și improvizațiile populare.

614. Bot, Nicolae, *Cântecele cununii (Texte poetice alese)*. Antologie, prefață, note, indice de culegători, glosar și bibliografie de . . ., Buc., E. MINERVA, 1989, 272 p. (Meșterul Manole). *Rec.*: Ion Șeuleanu, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5–6, p. 402–404.

615. Bucurescu, prof. Adrian, *Ipoteze. Un descântec get de la Sfințești*, ARGEȘ, XXIV, 1989, nr. 3 (210), p. 10.

616. Caraman, Petru, *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei*. Studiu de folclor comparat. Partea a II-a. Rituri de descolindare. Expunerea diferitelor tipuri de practici de descolindare cu variantele lor. Studiu inedit. Text stabilit de Iordan Datcu, MEM. FOLC., tom. I (1987), 1990, p. 155–231 + rez. fr.
Iordan Datcu restituie cercetării folclorice o parte din acest studiu inedit (900 p. ms), terminat în 1939, pierdut în anii celui de al doilea război mondial, refăcut ulterior.
Cuprins:.I. Restituirea darurilor, p. 155–159; II. Toiagul colindătorilor și rolul său în cadrul descolindării, p. 159–170; III. Răpirea porților de la casa gazdei, p. 170–174; IV. Distrugerea porților gazdei, p. 174–175; V. Răpirea sau distrugerea laviței de lângă poartă ori a podețului din fața porții, p. 175–177; VI; Distrugerea gardului gazdei neprimitoare, p. 177; VII. Distrugerea ferestrei gazdei, p. 178; VIII. Spargerea oalelor de lut sau a străchinilor și în general a veselei casabile, p. 178 – 180; IX. Răpirea carului ori saniei gazdei sau a unor piese de la aceste vehicule, p. 180 – 184; X. Răpirea sau nimicirea plugului sau a altor unelte agricole, p. 184 – 185; XI. Răpirea sau răvășirea altor unelte gospodărești, p. 185–187; XII. Alungarea păsărilor și a vitelor din curtea gazdei, p. 187–189; XIII. Rituri speciale în dauna păsărilor, p. 189–191; XIV. Rituri în dauna recoltei gazdei, p. 191–193; XV. Practici de răzbunare asupra hogeagului și vetrei casei sau asupra cuptorului de pâine, p. 193–194; XVI. Mânjirea casei, porților, gardului, . . . cu negru sau cu diferite impurități, p. 194–202; XVII. Alte prejudicii aduse casei gazdelor neospitalire, p. 202 – 204; XVIII. Aducerea de mortăciuni sau schelete de animale în curtea gazdei și alte practici cu caracter lugubru, p. 204–206; XIX. Imitarea glasului anumitor păsări, p. 206–207; XX. Incendiul simulat și ritul provocării de incendiu, p. 208; XXI. Incuiatul sau blocarea ușii și a porților gazdei, p. 209–210; XXII. Practici având de efect prejudicii fizice imediate aduse gazdelor sau chiar unor persoane străine, p. 211–213; XXIII. Furtul colindătorilor, p. 213–219; XXIV. Răzbunări tardive, p. 219–220; XXV. Considerații explicative asupra practicilor de descolindare în general, p. 220–224; XXVI. Răzbunările colindătorilor și atitudinea gazdelor, p. 224–225; XXVII. Societatea rustică față de răzbunările colindătorilor, p. 226–230.

617. Cassirer, Ernst, *Între mytos și logos*, CONTEMP. I.E., I, 1990, nr. 4, p. 5. (trad. G.E. Costandache).

618. Cojocaru, Nicolae, *Datini de iarnă din zona Câmpulungului Moldovenesc*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 327–328. (Breviar).

619. Coman, Mihai, *Mitologie populară și literatură națională*, VATRA, XX, 1990, nr. 226, p. 15.

620. Coman, Mihai, *Mitologie populară românească. (vol.I). Viețuitoarele pământului și ale apei*, Buc., E. MINERVA, 1986, p. 234. .
Rec. : Ivan Evseev, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 281—288.

621. Coman, Mihai, *Mitologie populară românească. (vol. II). Viețuitoarele văzduhului*, Buc., E. MINERVA, 1988, XVII + 196 p.
Rec. : Nora Rebreanu, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p.587—588 ; Ion Șeuleanu, *Elemente de mitologie românească*, STEAUA, XL, 1989, nr. 4 (503), p. 6.

622. Coman, Mihai, *Asimetriile constitutive. Obserații pe marginea modelului cosmogonic popular*, MEM. FOLC., tom I (1987), 1990, p. 85—92 + bibl. + rez. fr.

623. Comanici, Germina, *Moș Crăciun în spiritualitatea populară românească*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990, p. 36—45.

624. Constantinescu, Nicolae, *Mitul etnogenezei — rădăcini străvechi și semnificații actuale*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990, p. 148—152.

625. Creţu, Vasile T., *Categoria obiceiurilor tradiționale*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 81—104 + + note + rez. fr.

626. Cristea, pr. Simion, *Ouă roșii*, RENAȘTEREA, s.n., 1990, nr. 4, p. 8.

627. Cristescu, Nicolae, *Obiceiuri de primăvară și de vară din zona de munte a Banatului*, TIBISCUM, VII, 1988, p. 49—62 + rez. germ.

628. Cuceu, Ion și Cuceu, Maria, *Vechile obiceiuri agrare românești. Tipologie și corpus de texte*, I, Buc., E. MINERVA, 1988, 256 p.
Rec. : Nicolae Bot, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 378—379.

629. David, Gh., *Datini pascale la români*, M. IST., XXIV, 1990, nr. 4 (277), p. 14.

630. Drăgan, Radu, *Muntele și peștera*, R.I.T.L., XXXVII-XXXVIII, iul. 1989-iun. 1990, nr. 3—4/1—2, p. 94—100. (Mytos și Logos).
Fixarea în spaţiu a miticului munte Kogaionon.

631. Drăgulescu, dr. Constantin, *Ocrotirea naturii reflectată în vechile obiceiuri și credințe populare*, R.M.M. [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 3, p. 87—89 + bibl.

632. Eliade, Mircea, *Maica Domnului*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 4, p. 3.
Reproducerea unei conferinţe radiofonice din februarie 1936.

633. Eliade, Mircea, Disperare sau credinţă, CONV. LIT., s.n., f.a., 1990, nr. 8 (1253), p. 8.
Fragmente din ,,Le mythe de l'eternel retour'', tradus de Valeriu Gherghel.

634. Eminescu, Mihai, *Paștele*, CONV. LIT., s.n., f.a., 1990, nr. 8 (1253), p. 7.

635. Galeriu, pr. prof. Constantin, *Taina Sfintelor Paști*, ASTRA, XXV, nr. 3 (222), p. 1.

636. Kereny, Karl, *Despre originea și fundamentul mitologiei*. Traducere de Adriana Babeţi, ORIZONT, s.n., II, 1990, nr. 22 (1210), p. 6.

637. Klein, Hans, *Obiceiuri și tradiții de primăvară ale naționalității germane din zona de munte a Banatului* (II), TIBISCUM, VII, 1988, p. 105—106 + rez. rom.
Continuând studiul început în vol. VI al revistei TIBISCUM și bazându-se pe culegerile personale de folclor, autorul se oprește asupra ,,unui obicei unic în zona Banatului și chiar în ţară'' : ,,Semănatul inului''.

638. Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*. Prefaţă de Gh. Vlăduţescu. Referenţi ştiinţifici : Al. Tănase, Gh. Vlăduţescu. Redactare și coordonare lexicografică : Rodica Pandele, Buc., E.Ș.E., 1988, 666 p.
Rec. : Constantin Crișan, *Mitologia, știință cu ,,n'' frontiere*, LUC. XXXIII, 1990, nr. 48, p. 11.

639. Lăcătușu, Violeta, *Mitul iubirii incompatibile*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 26 (1222), p. 5.
Poezia populară ,,*Șoimul și floarea fragului*'' din colecţia V. Alecsandri pune în circulaţie mitul iubirii incompatibile, preluat și prelucrat superior în ,,Luceafărul'' de M. Eminescu și în balada ,,Riga Crypto și lapona Enigel'' de Ion Barbu.

640. Marta, Elena, *Nașterea. Tradiții, credințe și obiceiuri din județul Caraș-Severin*, TIBISCUM, VII, 1988, p. 71—83 + rez. germ.

641. Mazilu, Dan Horia, *Un mit al începuturilor. Radu Negru*, ARGEȘ, I (XXV), 1990, nr. 3 (222), p. 5.

642. Medan, dr. Virgil, *Colindul lui Gheorghe*, IZVORAȘUL, s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 7—8. (Mărgăritarele poporului).
Folcloristul publică un colind cules în 25.12.1986, cătunul Lupului, Ţara Loviștei.

643. Mihăilescu, Nicolae, *Datini și obiceiuri din zona ,,Valea Sebeșului'', județul Caraș-Severin*, TIIBSCUM, VII, 1988, p. 63—69 + rez. engl.

644. Mihăilescu, înv. Nicolae, *Mătcălău (Sărbătoarea înfrățirii tinerimii)*, IZVORAȘUL, s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 6. (Mărgăritarele poporului).

645. Mihăilescu, Vintilă și Răutu, Radu, *,,Fiertul mărgicii'' o reprezentare cosmogonică arhaică*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 431—440.
Se încearcă reconstituirea imaginii posibile a unui străvechi ritual mitic din folclorul român, cunoscut sub denumirea de ,,fiertul'' sau ,,bătutul'' mărgicii, care relatează despre ,,nașterea'' balaurului.

646. * * * *Mitologie românească. Noi lecturi ale Mioriței.* Anchetă realizată de Ion Filipciuc, V.R., LXXXIV, 1989, nr. 5, p. 26—37.
Răspund la anchetă : Nicolae Boboc, I. C. Chițimia, Nicolae Cojocaru, Gheorghiță Geană, Ion Popescu Sireteanu, Nicolae Steihardt și Sorin Vieru.

647. Moanță, Ion, *Rădăcini antice ale colăcăriei*, AN. I.E.F., s. n., I, 1990, p. 176—187.

648. * * * *Nunta la români. Orații.* Ed. îngrijită de Ion Moanță. Prefață de Ioan Alexandru, Buc., E. MINERVA, 1989, 189 (—192) p. (Meșterul Manole).

649. * * * *Obiceiuri și datini de Sfintele Paști. Ouăle roșii*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 3, p. 12.
Articol reprodus din ALBINA nr. 15 din 10 apr. 1936.

650. Olteanu, A. Gh., *Soarele și luna — semnificații cosmo-sociologice*, L.L., f.a., 1989, vol. III, p. 382—388.

651. Oișteanu, Andrei, *Repere magico-mitice ale locuirii tradiționale*, R.I.T.L., XXXVII-XXXVIII, iul. 1989-iun. 1990, nr. 3—4, 1—2, p. 101—106.

652. Pagu, Petru, *Ritualul de nuntă în comuna Târnova, județul Caraș-Severin*, TIBISCUM, VII, 1988, p. 85—91 + rez. fr.

653. Paler, Octavian, *Mituri vechi sau mituri moderne? Istorie și legendă*, R. LIT.. XXII, 1989, nr. 11, p. 19.
Iliada între legendă și adevăr.

654. Parpală, Emilia I., *Poetica de rit funebru*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3—4, p. 215—223 + + rez. fr.

655. Pavelescu, Gheorghe, *Nedeile pastorale din Munții Sebeșului*, APULUM, XXV, 1989, p. 557—570 + rez. germ.

656. Percek, dr. Arcadie, *Oul, minune ovală*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 4, p. 8.

657. Pop, Dumitru, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, E. DACIA, 1989, 216 p.
Cuprins : Obârșie și continuitate etnică în lumina riturilor și obiceiurilor noastre populare. (În loc de prefață) (p. 5—11) ; Între obiceiurile calendaristice și cele legate de vârstele omului (p. 12—24) ; Plugușorul-sinteză folclorică românească (25—132) ; Paparuda (p. 132—144) ; Caloianul (p. 145—170) ; Drăgaica (p. 171—201) ; Imagini de colindă în cântecul ceremonial de seceră (p. 202—212) ; Indice de nume (p. 213—215).
Rec. : Al. Andrei, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p. 585—586 ; Nicolae Ciurea Genuneni, IZVORAȘUL, s.n., I (93), 1990, nr. 1, p. 31 ; Ilie Moise, *O nouă sinteză folclorică românească*, TRANSILVANIA, XVIII (XCV), 1989, nr. 10, p. 50.

658. Popa, I.I., *Colinde, colinde*, ORIZONT, s.n., II, 1990, nr. 51—52 (1230), p. 10.
Cinci colinde reproduse dintr-un manuscris primit de autor în 1970 de la Bugiu Victor, ce le culesese în 1940 din zona Birchiș-Ostrov.

659. Popescu, dr. Alexandru, *Obiceiuri populare la ,,Actualității''*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 7, p. 7.

660. Rusu-Togan, Gherasim, *Apa, stare de oglindă*, TRANSILVANIA, XVIII (XCV), 1989, nr. 2, p. 47—48.
Procedeele rituale în care este implicată apa.

661. Secărea, Ion, *Colind*, ASTRA, XXV, 1990, nr. 1 (220), p. 8
Reproducerea unui fragment din Dumitru Pop *,,Obiceiuri agrare în tradiția populară românească''*. (v. 657).

662. Sorescu, George Șt., *Mit și dimensiuni mitice*, RAMURI, f.a., 1989, nr. 6 (300), p. 4.
Influența mitologiei autohtone și universale asupra operei eminesciene.

663. Stăniloaie, pr. prof. Dumitru, *Învierea lui Hristos și logica deplină a existenței*, CONV. LIT., s.n., f.a., 1990, nr. 8 (1253), p. 5.

664. Stoia, Gruia, *De la cultura ,,polivalentelor'' la polivalența culturii*, ACT. MUZ., I, 1990, nr. 2, p. 4.

665. Surdu, Alexandru, *Obiceiul junilor brașoveni*, ASTRA, XXV, 1990, nr. 3 (222), p. 1.
Obicei practicat din vechime la Sf. Nicolae, la Crăciun și la Paști, păstrat numai în Brașov.

666. Surdu, Alexandru, *Obiceiul junilor brașoveni. Regulamentul junilor (1894)*, ASTRA, XXV, 1990, nr. 4 223), p. 1.

667. Șuștea, Adrian, *Folclor și mitologie în paginile ,,Revistei de istorie și teorie literară''*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 17—18 (Breviar).

668. Şuştea, Adrian, *Buricul pământului*, TRANSILVANIA, XIX (XCVI), 1990, nr. 2, p. 48–49. (Cultura).
,,...gândirea poporană consideră că buricul pământului este ,,locul de unde a început crearea lumii''.

669. Tamaş, pr. prof. Ioan, *Când şi cum sărbătorim Paştele*, CRONICA, XXV, nr. 17 (1207) în L.D.L., I, 1990, nr. 2, p. II.

670. Tohăneanu, G.I., *Colinde, colinde!*, ORIZONT, s.n., II, 1990, nr. 51–52 (1230), p. 11.
Poezii eminesciene cu conţinut religios, în paralel cu creaţii populare.

671. Trepteanu, Gh. I., *Marea piramidă, ,, miracol'' al civilizaţiei luciferice*, ARGEŞ, I (XXV), 1990, nr. 3 (222), p. 5.
Universalitatea mitului solar şi semnificaţia ezoterică a verbului ,,a lumina''.

672. Turcuş, Aurel, *Jertfa zidirii — atestări inedite*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 28 (1167), p. 6.
Mărturii documentare bănăţene.

673. Ţuţea, Petre, *Mircea Eliade*, FAMILIA, 26 (126), 1990, nr. 2 (294), p. 10 — 11 (part. I); ibidem, nr. 3 (295), p. 10 (part. II); ibidem, nr. 4 (296), p. 10–11 (part. III); ibidem, nr. 5 (297), p. 10 (part. IV); ibidem, nr. 6 (298), p. 12 (part. V); ibidem, nr. 7 (299), p. 10–11 (part. VI); ibidem, nr. 8 (300), p. 10 (part. VII); ibidem, nr. 9 (301), p. 8,18 (part. VIII).

674. Vulcănescu, Romulus, *Mitologia română*, Buc., E.A.R., 1985, 712 p.
Rec. : Ivan Evseev, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 271–275.

IV.3. FOLCLOR LITERAR

IV.3.1. *Paremiologie (proverbe, zicători)*

v. 141, 176, 211, 212, 214, 569, 764, 772.

675. Dobre, Alexandru, *Note asupra proverbului românesc* (I), MEM. FOLC., tom I (1987), 1990, p. 143–153 + rez. engl.

676. Junghietu, Efim, *Paralele tipologice moldo-bulgare în paremii*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990, p. 171–175.

677. Popescu, dr. Alexandru, *Gânduri despre ceartă, sfadă, gâlceavă, vrajbă*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 7, p. 7.

678. Stanciu, Dumitru, *Prezenţe româneşti în paremiologia universală*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 75–79.

IV.3.2. *Folclor în proză*

IV.3.2.1. *Basmul*

v. 129, 134, 143, 154, 199, 552, 589, 814.

679. * * * *Basme.* I. Postfaţa de George Muntean, Buc., E.A.R., 1989, 189 (–191) p. + glosar + postfaţă + tablă de materii de autori.
Volumul reproduce basme din ,,*Antologie de literatură populară. Basmul*'', II, Buc., E.A.R., 1956. Selecţia aparţine redacţiei, cuprinzând douăzeci şi două de basme culese de M. Eminescu, N. Filimon, I.C. Fundescu, P. Ispirescu, T. Pamfile, G.I. Pittiş, I. Pop Reteganul, D. Stăncescu, Al. Vasiliu, C. Rădulescu-Codin şi trei apărute în,,Convorbiri literare'', respectiv ,,Şezătoarea''.

680. * * * *Basmul cu soarele şi luna. (Din basmele timpului şi spaţiului).* Antologie, prefaţă şi bibl. de Iulian Chivu, Buc., E. MINERVA, 1989, 267 (–271) p. (Meşterul Manole).
Rec. : I[ordan] D[atcu], *Basmul cu soarele şi luna*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5. p. 492. (Breviar).
Recenzorul precizează că textele sunt selectate din culegeri aparţinând lui I. Pop-Reteganul, Ov. Bîrlea, Ion Nijloveanu, Miron Pompiliu ş. a.

681. Bălăşel, pr. Teodor, *Moşneagul întinerit*, IZVORAŞUL, s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 3. (Arhiva).
Povestea aflată în ,,Arhiva Teodor Bălăşel'', satul Dobruşa, com. Ştefăneşti, jud. Vâlcea.

682. Datcu, Iordan, *Un volum necunoscut al lui Dumitru Stăncescu*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5–6, p. 392–394.
Descoperirea volumului ,,*Basme şi snoave culese din gura poporului*'' de D. Stăncescu, Buc., Librăria H. Steinberg, Strada Şelari, 18, 1894, 136 p.

683. Dumitraşcu, I.N. şi Nanu, Dimitrie Al., *Basme, legende, snoave şi cântece populare româneşti*. Culegere de . . . Ed. îngrijită de Vasile Zamfir şi Rodica Nanu. Buc. E. MINERVA, 1989, 334 (–335)p. (Folclor din Oltenia şi Muntenia, vol. IX).

684. Ispirescu, Petre, *Legende sau Basmele românilor*. Prefaţă de N. Constantinescu, Buc., E. MINERVA, 1989, 333 (–335) p. (Meşterul Manole).

685. Leu, Paul, *Contribuția lui S. Fl. Marian la cunoașterea basmelor cu animale*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 187—190. (Note și discuții).

686. Marian, S. Fl. *Basme populare românești*. Ed. îngrijită și prefață de Paul Leu, Buc., E. MINERVA, 1986, XXVI + 526 p.
Rec. : Cornelia Mânicuță, R.E.F., tom 35 (1990), p. 298—299.

687. Nedelcuț, Daniela, *Perspective mitice de interpretare a basmului*, RAMURI, f.a., 1989, nr. 3 (297), p. 14.

688. Nișcov, Viorica, *Logică și strategie narativă în basmul popular românesc*, R.I.T.L., XXXVII, 1989, nr. 1—2. p. 255—259. (Texte și pretexte).

689. Paliga, Sorin, *Zeități feminine ale basmelor românești : zânele și Sânzienele. Originea cuvintelor și a cultului profan*, L.R., XXXVIII, 1989, nr. 2, p. 141—151.

690. Păun, Octav și Angelescu, Silviu, *Basme, cântece bătrânești și doine*, Buc., E. MINERVA, 1989, L + 350 p. (Folclor din Oltenia și Muntenia, vol. X).

691. Pop-Reteganul, Ion, *Povești populare*. Tabel cronologic și glosar de Doina David, TIM., E. FACLA, 1989, 438 (—440) p.
Textul poveștilor este reprodus după Ion Pop-Reteganul ,,*Povești ardelenești. Basme, legende, snoave, tradiții și povestiri*''. Ed. îngrijită și studiu introductiv de Vasile Netea, Buc., E. MINERVA, 1986.

IV. 3.2.2. Legenda

v. 47, 225, 269, 569, 600, 581, 683, 742, 767, 776.

692. Alexandru, Ion T., *Reflexii ale nunții în legenda populară etiologică cosmogonică românească — un caz inedit de intertextualitate folclorică*, AN. I.E.F., s. n., I, 1990, p. 84—96.

693. Codreanu, pr. Iorgu, *Schitul Bujoreni*, M.M.S., LXV, 1989, nr. 1, p. 110—111.
Schitul Bujoreni sau al Măgariului din cuprinsul Eparhiei Romanului și Hușilor se află la NE de Bârlad. Întemeierea lui este legată de o legendă relatată de autorul articolului.

694. Dudaș, Florin, *Nouvelles roumaines sur les guerres napoléoniennes*, R.E.S.E.E., tome XXVII (1989), nr. 3, p. 247—256.
Legendă românească în versuri, circulând în Crișana și descoperită de Iacob Radu în 1923 printre scrisorile lui Gh. Șincai.

695. Duțu, Alexandru, *Constantin le Grand dans l'imaginaire de la Cour de Constantin Brâncoveanu*, R.E.S.E.E., tome XXVIII (1989), nr. 1—2, p. 27—35.

696. * * * *Legende populare românești*. Antologie. Ed. îngrijită, cuvânt înainte, note, glosar, bibliografie de Nicoleta Coatu, Buc., E.S.T,. 1990,

697. Nasta, Atanasie, *Geniul Punții din Arta*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 510—508.
Legenda aromână ,,Puntea din Arta''.

698. Șuștea, Adrian, *Problema devenirii în cosmogonia populară*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 45—58 + rez. fr.

699. Șuștea, Adrian, *Despre o anume treaptă a realității cosmice sau despre începutul devenirii*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 141—154 + rez. engl.

700. Tonciulescu, Paul, *Manuscrisul de la Ieud. Considerațiuni noi privind legenda Sfintei Duminici și a scrisului în limba română*, ARCA. I, 1990, nr. 3, p. 10.

IV.3.2.3., Snoava

v. 278.

701. Canciovici, Mihai Alexandru, *Păcală — universalitatea unui motiv comic din snoava populară românească*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990, p. 116—123.

IV.3.3. FOLCLOR VERSIFICAT ȘI CÂNTAT.

v. 158, 192, 272, 530, 568, 569, 571, 598, 607.

IV.3.3.1.Balada

v. 83, 532, 534, 557, 563, 578, 608, 609, 733.

702. Boboc. Alexandru, *Miorița, ca instituire valorică și formă de viață.'' Lumea mioritică'' în perspectiva filozofiei culturii* (III), R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 25—44 + rez. fr.
v. : R.E.F., tom 32 (1987), nr. 1, p. 19—31 + note + rez. fr. (part. I) ; ibidem, tom 32 (1987), nr. 2, p. 141—154 + note + rez. fr. (part. II).

703. Dona-Roşu, Dumitra, *Prima traducere în engleză a ,,Mioriţei"*, R.I.T.L., XXXVII, 1989, nr. 1–2, p. 209–212. (Confluenţe).

704. Drăgan, Maria, *,,Mănăstirea Argeşului" – geneză şi motive*, L.L.R. E., XIX, 1990, nr 1, p. 23–25.

705. Floarea, Mihai, *Iovan Iorgovan – perspective stilistice*, L.L., f.a., 1990, vol. II, p. 216–223.

706. Ispas, dr. Sabina, *Balada populară românească – argumente şi comentarii*, AN.I.E.F., s.n., I, 1990, p. 160–171.

707. * * * *O capodoperă a baladei româneşti : Toma Alimoş*. Ed. critică şi studiu introductiv de Iordan Datcu şi Viorica Săvulescu, Buc., E. MINERVA, 1989, 312 p. + il.
Rec. : Al. Amzulescu, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5–6, p. 401–402 ; Z. Ornea, *Formula sufletească a românului*, R. LIT., XXIII, 1990, nr. 19, p. 9 ; dr. Ioan Şt. Lazăr, IZVORAŞUL, s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 29–30.

708. * * * *Poezii populare româneşti. Balade, doine, colinde, descântece, ghicitori.* Culegere de I. Nijloveanu, 2 vol., Buc., E. MINERVA, 1989, XXXVIII, 476 (–478) p. (vol. I) ; 450 (–452)p. (vol. II). (Folclor din Oltenia şi Muntenia, vol. XII).
Rec. : Iordan Datcu, *Un folclorist cu o operă bine constituită*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 154. (Breviar).

709. * Prichici, Dumitru, *Vitejii neamului*, Buc , E.I.C., 1990.
Balade româneşti repovestite în proză.

710. Romalo, Dan, *Mioriţa – baladă populară sau mit filozofic?*, R. LIT., XXXIII, 1990, nr. 30, p. 5.

711. Steţco, Valerica, *Poezii populare din Ţara Maramureşului*, Buc., E. MINERVA, 1990, 357 (–359) p. (Folclor din Transilvania, vol. IX).

IV.3.3.2. Cântece şi doine

v. 708.

712. Amzulescu, Al. I., *Cântecul ,propriu-zis" în Muscel. Aspecte actuale* (I), MEM. FOLC., tom I (1987), 1990, p. 15–44 + rez. fr.
Frag. din capitolul final al studiului monografic *,,cântecul ,,propriu-zis" în Muscel"*. Întreaga lucrare este o cercetare sistematică a repertoriului şi mentalităţilor din comuna Poenari (satul Jugur) şi com. Nucşoara, unde cercetătorul a revenit după 27 de ani.

713. Bilţiu, Pamfil, *Poezii şi poveşti populare din Ţara Lăpuşului*, Buc., E. MINERVA, 1990, XLIII + 542 p. (Folclor din Transilvania, vol. X).

714. Bulboacă, Ionel, *Cântecele dorului. Poezii populare din Transilvania.* Prefaţă de Ov. Papadima, Cluj-Napoca, E. DACIA, 1989, 225 (–228) p.
Prefaţa cu titlul ,,Ion Bulboacă şi culegerea sa folclorică" este urmată de 11 capitole, un indice de informatori şi o bibliografie.
Cuprins : Cap. I. Cântece de dor (p. 16–40) ; cap. II. Cântece de dragoste (p. 42–58) ; cap. III. Cântece de noroc, înstrăinare şi blesteme (p. 60–72) ; cap. IV. Cântecele anotimpurilor şi de muncă (p. 74–86) ; cap. V. Cântece despre natură (p. 88–96) ; cap. VI. Cântece din bătrâni (p. 98–104) ; cap. VII. Cântece de răscoală. a. Cântecele lui Horea (p. 108–110) ; b. Cântecele Iancului (p. 111–114) ; c. Cântece însângerate din '907 (p. 115–116) ; cap. VIII Cântece şi scrisori din război (p. 118–130) ; cap. IX. Colinde şi urări de Anul Nou (p. 132–148) ; cap. X. Strigături (p. 150–200) ; cap. XI. De la nuntă (p. 202–210) .

715. Dumitrescu-Bistriţa, Gh. N., *Popas în amintiri*, IZVORAŞUL, s.n., II, (XXIV), 1991, nr. 2, p. 2. (Documentar).
Primul cântec popular cules de folcloristul Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, în 1913, de la Octavian Popescu din Argeş, ,,Dunăre, apă vioară".

716. Robea, Mihail M., *Cântece din gura poporului*, R.E.F. tom. 35 (1990), nr. 1, p. 102. (Breviar).

Patru cântece de cătănie din 1911.

IV.3.3.3. Strigături şi ghicitori

v. 585, 708, 714.

717. * * * *Cinel, cinel...* Copertă şi il. de Bîrschi Grunder, Buc., E.I.C., 1990, 58 (–60) p.
Cap. I. Ghicitori din folclor (culese de Artur Gorovei, Pamfil Bilţiu, Marieta Sfetaru) ; cap. II. Alte ghicitori (ghicitori de autor).

IV.4. ETNOMUZICOLOGIE

v. 80, 106, 271, 277, 281, 282, 289, 300, 308, 309, 310, 316, 786, 818, 824, 826.

718. Alexandru, Tiberiu, *Cronica discului. Alexandru Bidirel. Un virtuose du violon/A virtuoso of the violin. ,,Trésors folkloriques roumains''*. Buc., 1974), Electrecord, STM-EPE 1993. *Silvestru Lungoci — Un virtuose des flûtes Roumaines/A virtuoso of the Roumanian flutes.* ,,Trésors folkloriques Roumains'', Electrecord, STM-EPE o1o23 (Buc., 1975), E.R.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 361—367.
Cei doi rapsozi din Țara de Sus, Al. Bidirel — vioară și Silvestru Lungoci — tilincă, fluieraș și fluier mare moldovenesc, nai și cimpoi, virtuozi instrumentiști populari.

719. Alexandru, Tiberiu, *Cronica discului*, *Mioara Pitulice*, *,,Mierlă, mierlă cântătoare''*. Orchestra Ion Albeșteanu. Redactor muzical : Ștefan Cărpănceanu. Electrecord ST-EPE o331o (Buc., 1988). Muzică din Muntenia, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 361—367.

720. Alexandru, Tiberiu, *Cronica discului. Luca Novac. Un vituose de taragote/A virtuoso of the taragot.*,,Trésors folkloriques Roumains'' Orchestra Radu Simion. Electrecord ST-EPE 03317 (Buc., 1988), R.E.F. tom 34 (1989), nr. 2, p. 156—158.
Se subliniază inutilitatea acompaniamentului de țambal în piesele bănățene. Este recomandat ca model artistul bănățean Iosif Cocoș.

721. Alexandru, Tiberiu, *Discuri de odinioară*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 249—253.
Discuri înregistrate în 1905 de Casa Pathé -Frères din Paris, la Oravița, cu orchestra fraților Alexa, Carol (Carl) și Iosif Bîrcă.

722. Bilțiu, Pamfil, *Figuri de rapsozi populari : Ana Dumuță*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p. 555.
Depozitară și creatoare de folclor maramureșean.

723. Bîrleanu, Viorel și Bucescu Florin, *Melodii de joc din Moldova*, Iași, C.M.U.I., 1990, 554 (—556) p. + note muzicale (multigr.). (Caietele Arhivei de Folclor, IX).
Rec. :I[ordan] D[atcu], *Caietele Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 139. (Breviar).

724. Buescu, Corneliu, *Cronica discului*, MUZICA, s.n., f.a., 1990, nr. 3, p. 163—164. (Discografie).
Prezentarea a trei discuri cu muzică religioasă : 1. Roumanian Byzantine Liturgy (vechi melodii tradiționale ale Bisericii Ortodoxe—aranjament prof. Nicolae Lungu) ; 2. Romanian Byzantine Hymns (zece cântece bizantine tradiționale) ; 3. Romanian Christmas Carols (Colinde de Crăciun).

725. Chelcea, Ion, *Considerații etnografice cu privire la bucium, tulnic și trâmbiță*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 58—65.

726. Ciobanu, Gheorghe, *Melodia din Rohonczy Codex*, MUZICA, s.n., f.a., 1990, nr. 2, p. 59—72 + rez. engl. (Istoriografie).
Manuscrisul Rohonczy Codex se află la Biblioteca Academiei de Științe din Budapesta și cuprinde, după opinia etnomuzicologului nostru, cea mai veche melodie românească cunoscută până în prezent.

727. Ciobanu, Gheorghe, *Formulele melodice — elemente structurale în muzica ecleziastică și folclorică*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5—6, p. 333—341.

728. Cosma, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon bio-bibliografic.* Vol. I. A—C, Buc., E. MUZICALĂ, 1989, 335 p., il.
Rec. : Iordan Datcu, *Lexicon muzical de referință*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 367—368 ; Doru Popovici, MUZICA, XXXIX, 1989, nr. 7 (438), p. 34 ; Magdalena Ivan, ARGEȘ, XXIV, 1989, nr. 7 (214), p. 13.

729. Cosma, Viorel, *Cine a compus cântecul Iancului?*, M.IST., XXIII, 1989, nr. 5 (226) p. 22—23.

730. Cosma, Viorel, *Despre muzică și muzicologia românească*, ATENEU, 27, 1990, nr. 2 (243), p. 14.
Convorbire realizată de Anca Florea.

731. Cristescu, Constanța, *Forma arhitectonică a semnalelor de toacă : polifonii de toace*, R.EF., tom 35 (1990), nr. 3—4, p. 225—238 + 11 anexe + bibl. + rez. fr.

732. Diamandi, Saviana, *Pe marginea unui articol al lui George Breazul, pretext pentru o incursiune în istoricul cercetărilor tracologice muzicale*, T.D., tom XI (1990), nr. 1—2, p. 277—281 + + rez. germ.
Se pleacă de la articolul ,,*Idei curente în cercetarea cântecului popular. Moduri pentatonice și prepentatonice*'' de Gh. Breazul, articol apărut în 1947 și reeditat în ,,Studii de muzicologie'', 1965, p. 7—62.

733. Florea, Eleonora, *Eposul muzical moldovenesc*, Chișinău, E. ȘTIINȚA, 1989, 120 p.
Lucrare în limba rusă cu o culegere de 21 de cântece moldovenești. Textele cântecelor sunt în limba română.

734. Ghircoiașu, Romeo, *Musical theory and practice in South-Eastern Europe and Mesopotamia, in the light of the ancient culture and the folklore. A comparative study*, T.D., tom XI (1990), nr. 1–2, p. 270–276 + bibl. (Arheomuzicologie).

735. Iederan, Dumitru, *Taraful codrenesc*, cu o „Notă marginală" de Tiberiu Alexandru, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 441–458 + note + exemple muzicale + 7 foto.
Cuprins : a. Despre instrumentele muzicale ale tarafului codrenesc și rolul lor orchestral ; b. Despre melodia instrumentală din Codru și interpretarea ei ; c. Note la exemplele muzicale.

736. Kahane, Mariana și Georgescu-Stănculeanu, Lucilia, *Cântecul zorilor și bradului. (Tipologie muzicală)*, Buc. E. MUZICALĂ, 1988, 822 (–824) p. + 69 ta., 28 facs. (I.C.E.D.). (Colecția națională de folclor).
Din cuprins : Caracterizarea și clasificarea materialului. Anexe, sumar în limba engleză, notă bilingvă asupra ediției, caracterizarea și clasificarea materialului, bibliografie selectivă, tabele, corpus de melodii, note la melodii, texte poetice, note la textele poetice, catalogul pieselor cuprinse în „Corpus de melodii și texte poetice", indice de asociații centrale (grupe de variante), indice de localități, anexe (suplimente documentare la „Corpusul de melodii").
Rec. : Ianca Staicovici, *Cîntecul zorilor și bradului — O monumentală antologie folclorică*, RAMURI, f.a., 1989, nr. 7 (301), p. 12 ; Marin Marian, *Cântecul „zorilor" și „bradului"*, MUZICA, XXXIX, 1989, nr. 3, (438) ; Tiberiu Alexandru, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 261–266 ;
Cristina Rădulescu-Pașcu, CONTEMP. f.a., 1989, nr. 26 (2222), p. 8–9.

737. Marian, Marin, *Constantin Brăiloiu și viața ulterioară a etnomuzicologiei*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 289–307.

738. Marian-Bălașa, Marin, *Despre colinda doinită*, MEM. FOLC., tom I (1987), 1990, p. 93–142 + rez. fr.
Cuprins : I. Un subiect capabil de a impune ambele revizuiri : II. Opinii parțiale generalizate și prejudecăți servite drept certitudini ; III. Rubatizarea colindei clasice și specia barocă a „colindei doinite" ; IV. Drumul dintre giusto-silabic către parlandorubato ; V. Colinda doinită în Estul Moldovei ; VI. Semnificația colindei doinite : interferență de genuri, evoluție stilistică sau adecvare funcțională? ; VII. Concluzii și teze finale.

739. Moldoveanu, diac. conf. dr. Nicu, *Macarie Ieromonahul (1770–1836) trăducător, compozitor, copist, tipograf*, B.O.R., CVIII, 1990, nr. 1–2, p. 116–137.

740. Pavelescu, Gh., *Vechi cântece populare culese din zona Sebeșului*, S.C., V, 1990, p. 209–268 + note + anexă + rez. germ.
Materiale folclorice culese în sec. al XIX-lea de Friederich Schuster și Zaharia Bena.

741. Popa, Steluța, *Considerații asupra fondului muzical al folclorului basarabean existent în Arhiva I.E.F. — București*. AN.I.E.F., s.n., I, 1990, p. 188–192.

742. Rădulescu, Mihai, *Originea instrumentelor muzicale în legendele românilor și alte tradiții privitoare la ele*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5–6, p. 395–399.
Cuprins : I. Introducere la o mitologie muzicală ; II. Scripca.

743. Rădulescu-Pașcu, Cristina, *Notații de folclor muzical în primul deceniu al sec.XX în Bucovina*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 485–491.

744. Rădulescu, Speranța și Diculescu, Felicia, *Evoluția acordajului viorii populare din Țara Oașului*, MUZICA, s.n., f.a., 1990, nr. 3, p. 87–103 + il. + note muzicle + note + rez. engl. (Etnomuzicologie).

745. Rădulescu, Speranța, *Tendințe în evoluția muzicii noastre folclorice*, MUZICA, XXXIX, 1989, nr. 6 (441), p. 5,7.

746. Sulițeanu, Ghizela, *O mărturie antică în folclorul săsesc. Bocetul (Klauen) în sistemul de proză melopeică*, S.C., V, 1990, p. 153–187 + note + semne fonetice + mic glosar săsesc-germ-rom. + 6 exemple (texte + note muzicale) + rez. germ.

747. Sulițeanu, Ghizela, *Pauza ca element componistic în folclorul muzical românesc*, MUZICA, s.n., f.a., 1990, nr. 2, p. 95–116 + note + note muzicale + rez. engl. (Etnomuzicologie).

748. Sulițeanu, Ghizela, *Principiile și legile folclorului în etnomuzicologie*, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 5, p. 397 –411 + rez. engl.

749. Zamfir, Constantin, *Folclor muzical din Bistrița-Năsăud*, Buc., E. MUZICALA, 1988, 415 p.
Rec. : Cristina Rădulescu-Pașcu, CONTEMP., f.a., 1989, nr. 26 (2222), p. 8–9.

IV.5. ETNOCOREOLOGIE

v. 571, 723.

750. Buciu, Valeriu, *Dansul popular — un act de cultură și o vibrantă lecție de patriotism*, FAMILIA, 25 (125), 1989, nr. 2 (282), p. 11.
Interviu realizat de Ion Parhon cu coregraful Valeriu Buciu, directorul Ansamblului artistic ,,Maramureșul'' din Baia Mare.

751. Bucșan, Andrei, *Dansul popular din Republica Moldova*, AN. I.E.F., s.n., I, 1990, p. 108—115.

752. Costea, Constantin, *Jocul popular — fenomen artistic colectiv*, ALBINA, s.n., I (93), 1990, nr. 5, p. 6.

753. Costea, Constantin, *Aspecte ale diversității și unității în dansul popular românesc*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 190—193. (Note și discuții).
Probleme de metodologie coreologică.

V. ROMÂNII DE PESTE HOTARE

754. * Fracile, Nice (Frățilă, Niță), *Vokalni muzicki folklor srba i rumune u Voivodini-Komparativa proncavanya*, Matica Srpska, Odelyenye za scenoske umetnosti i muziku, Novi Sad, Knjia 2, 1987, 616 p.
Rec. : Marin Marian Bălașa, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3—4, p. 299—301.

755. * Jorjovan, Trandafir, *Folclor muzical românesc din Ovcea*, Ovcea, Societatea cultural-artistică ,,Steaua'', 1989.
Rec. : Vasile Vasile, MUZICA, s.n., f.a., 1990, nr. 4, p. 185—186.

756. Nistor, Viorel, *Din tradițiile coregrafice ale românilor din Ungaria*. IZVORAȘUL ,s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 9—13.

757. Pop, Sînziana, *Pașaport pentru Maramureș*, LUC., s.n., XXXIII, 1990, nr. 41, p. 8—9.
Reportaj despre românii bucovineni din Ucraina.

VI. TRADUCERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

v. 359, 360, 362, 617, 633, 636, 703, 778.

758. Gimbutas, Marija, *Civilizație și cultură, vestigii preistorice în sud-estul european*. Traducere de Sorin Paliga, prefață și note de Radu Florescu, Buc., 1989, 294 p.
Rec. : Nicolae Neaga, M.A., XXIV, 1989, nr. 4, p. 125—126.

VII. AUTORI ROMÂNI DESPRE UNELE PROBLEME DE ETNOLOGIE, ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR STRĂIN

v. 617, 734.

759. Băghină, Doina, *Revista străină*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3—4, p. 287—288. (Breviar).
Prezentarea revistei ,,Tradiciones de Guatemala'', a Centrului de Studii Folclorice al Universității San Carlos din Guatemala, nr. 29—30/1988.

760. Bot, Ioana, *Kanteletar-150*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5—6, p. 394—395.
Aniversarea a 150 de ani de la publicarea primei antologii de lirică populară finică, datorată lui Elias Lönrot : ,,Kanteletar sau vechi cântece și balade ale poporului finlandez''.

761. Constantinescu, N., *Certitudini și îndoieli*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 211. (Breviar).
Prezentarea discursului ținut de Alan Jalbour la congresul prilejuit de a suta aniversare a Societății Americane de Folclor. Textul discursului a apărut în Journal of American Folklore, vol. 102, nr. 405, 1989, p. 292—298.

762. Mewes, Eugen, *Muzeul porumbului — Château de Laás (Franța)*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 9—10, p. 130—135 + 14 fig.

763. Munteanu, Simona și Neagoe-Mateescu, Luminița, *Expoziția ,,Jucării tradiționale și arta populară din Japonia''*, B.I.D.C., [Seria :] Muzee, monumente și artă, 1989, nr 2, p. 15, poziția 27.

Expoziţia deschisă în 1988 la Muzeul Etnografic din Cluj-Napoca cuprinde donaţia unei colecţii de jucării şi artă populară japoneză.

764. Negreanu, Constantin, * * * *Brüder Grimm Volkslieder*. Kommentar, Marburg, M.G. ELWERT VERLAG, 1989, 340 p. în R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5—6, p. 404. (Recenzii). Demétrios Loukatos : *Neœliniki pariomiomisi (Proverbia e fabulis)* Atena, biblioteca Neoelenică, 1979, IV C + 201 p., [în] R.E.F., tom 34 (1989), nr. 3, p. 271 ; Pavlos Hidroglu : *Etnologhiki provlimatissisimi apo tin turkiki ke tin eliniki parîmiologhia*, (Etnological Thanghts on Turkish and Greek Proverbs/Etnologische Überlegungen zur Turkischen und Grieschen Parämiologie). Buletinul Societăţii Greceşti de Folclor-Suplimentul nr. 10, Atena, 1987, 169 p., [în] R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 382—384 ; Volksdichtung zwischen Münalichkest und Schriftlichkeit, Lutz Röhrich/Erika Lindig (hrsg), Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1989, 299 p. (Poemul popular între oralitate şi creaţia scrisă), [în] R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5—6, p. 405—406 ; *Paradeigmata. Literarische Typologie des Alten, Testaments*, Erster Teil : von den Anfängen bis zum 19. Jahrhundert. Herausgegeben von Franz Link, Berlin, Dundear co Humblat, 1989, 497 p., [în] R.E.F., tom 35 (1990), nr., 5—6, p. 406.

Paradeigmata este o masivă culegere de studii (25 de titluri) referitoare la tipologia literară a Vechiului Testament.

Shyiam Manohar Pandey. *The Hindi oral epic Lorikāyar. (The Tale of Louk Candā)*, Allahabad-India, Sahitya Bhawan Private Limited, 1987, 613 p., [în] R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5—6, p. 404—405.

Lorikāyan, remarcabilă creaţie a epicii orale indiene, a fost publicată de prof. dr. Shyam Manohar Pandey, sub egida Institutului Universitar de Orientalistică din Napoli.

765. Nicolae. C., *Indicele bibliografic al unei reviste centenare. Journal of American Folklore*, [în] R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3—4, p. 257—258. (Breviar).

Prezentarea publicaţiei ,,Journal of American Folklore'', vol. 102, nr. 405 (iul-sept. 1989) în care a apărut un studiu de Robert Cochran ,,*What Courage ! Romanian ,,our Leader'' Jokes*'' (Ce curaj ! Bancuri româneşti despre ,,şefu''). Materialul publicat a fost cules în perioada sept. 1985-ian. 1987.

766. Nicolau, Irina, *Minas Al. Alexiadhis, I elliniki kai diethnis onomatothesis tis laografias*, Athina, EKDTOSEIS. Kardhamitsa, 1988, 76 p., [în] R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 207. Titlul în limba română : *Numirile ştiinţifice greceşti şi internaţionale ale folcloristicii*. Cartea cuprinde pe lângă studiul propriu-zis şi un aparat critic şi editorial, cu un rezumat în limba engleză.

767. Nişcov, Viorica, *Sagenerzähler und Sagensammler der Schweiz*, hrsg. von Hans Ten Doornkaat, Bern und Stuttgart, Verlag Paul Bern, 1988, 642 p. [în] R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p. 589—590.

Lucrarea cuprinde 21 de studii monografice, consacrate celor mai de seamă culegători şi prelucrători de legende din Elveţia între sec. XVI şi XX.

768. Oprişan, dr. Ioan, *Colocviul internaţional de muzeologie de la Otawa*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 9—10, p. 137—138.

Lucrările Simpozionului Internaţional ,,Muzeul şi satul global'' desfăşurat în Canada, între 5—10 iunie 1989.

769. Pavel, Anghel, *Un nou muzeu în Canada*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], nr. 9—10, p. 138—139.

,,Muzeul civilizaţiei'' — Quebec, Canada, inaugurat în toamna anului 1988.

770. Popescu, Al., *Ingeborg Weber-Kellermann, Landleben im 19 Jahrhundert*, München, Verlag C.H. Beck, 1988, 462 p., în R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p. 590—591.

,,*Viaţa rurală în sec. al XIX-lea*'' de I. Weber-Kellermann pune în discuţie ,,recunoaşterea faptului că satul nu constituie — aşa cum era el reprezentat mai devreme — o comunitate omogenă, ci o întrepătrundere de grupuri sociale ţărăneşti...''.

771. Roskos, Pavel, *Elemente simbolice în desfăşurarea ceremonialului de nuntă la slovacii din Banat*, FOLC. LIT., VII, 1988, p. 125—136 + note + trad. + rez. rusă.

772. Stanciu, Dumitru, *Proverbium, vol. I*,1 (1965)—15 (1970) ; vol. II., 16 (1971) —25 (1975), J. Krzyzanowski, M. Kuusi, D. Loukatos, A. Taylor (Editori), Edited by Wolfgang Mieder, Bern-Frankfurt am Mein-New York-Paris, Editura Peter Lang, 1987, 1052 p., [în] R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 89—91.

Revista paremiologică ,,Proverbium'', reeditată în 2 volume de prof. Wolfgang Mieder, seria finlandeză (1965—1975).

773. Stanciu, Dumitru, *Jean Chevalier şi Alain Gheerbrant, Dictionnaire des symboles*. Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres, édition revue et augmentée,

Paris, Robert Laffort, JUPITER, 1986, XXXII + 1060 p., [în] R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 205–207.
Volumul cuprinde 1200 de cuvinte-cheie susceptibile de interpretări simbolice.

774. Suliţeanu, Ghizela, *Wolfgang Suppan, Der muzierende Mensch. Eine Anthropologie der Musik*, *in „Musikpädagogik-Forschung und Lehre"*, *herausgegeben von Sigrid Abel-Struth*, Band, 10, Mainz-London-New York-Tokio, Schott. Printed in Germany, Mainz, 1989, 223 p., cu ilustraţii şi note muzicale [în] R.E.F., tom 34 (1989), nr. 6, p. 588–589.

VII. AUTORI STRĂINI DESPRE UNELE PROBLEME DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR ROMÂNESC

775. Kligman, Gail, *The Wedding of the Dead : Ritual, Poetics and Popular Culture* (*Nunta mortului : ritual, poetică şi cultură populară*), Berkely, E. University of California Press, 1988, XIII + 410 p.
Rec. : N. Constantinescu, *Studiu american despre folclorul din Maramureş*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 139. (Breviar).
Lucrarea este prezentată de Margaret Hiebert Beissinger în „Journal of American Folklore" (vol. 102, nr. 405, iul. sept. 1989, p. 351–353) ca rezultat al unei culegeri de teren între 1978–1988.

776. Karlinger, Felix, *Rumänische Legenden asu der Münlichen Tradition.* Institut für Romanistik der Universität Salzburg, Salzburg, 1990, 160 p.
Rec. : Mircea Anghelescu, *Cercetări de românistică în Austria*, LUC., XXXIII, 1990, nr. 35, p. 4.

777. Lukianeţ, Olga S. şi Kalşnikova, N. I., *Colecţiile moldoveneşti în cadrul Muzeului de Etnografie a popoarelor din U.R.S.S.*, Chişinău, E. ŞTIINŢA, 1990, 125 (–128) p. (lucrare în limba rusă).

778. * Nyssen, Wilhelm, *Flacăra mântuirii.* Trad. de I. Alexandru, Buc., f. edit., 1986. (Frescele bisericii Sf. Ioan Botezătorul-Ferentari, Bucureşti).
Rec. : p. s. Episcop Ioan Mihălţan, M.A., XXV, 1990, nr. 1, p. 112.
Cartea părintelui Wilhelm Nyseen prezintă pictura realizată în biserica de rit ortodox Ferentari, de părintele arhimandrit Gh. Firmilian Ciobanu.

779. * * *Paysans et Nations d'Europe centrale et balkanique aux XIXe et XXe siècles*, Maisonneuve et Larose, Paris, 1985, 279, p.
Rec. : Eliza Campus, R. IST., tom 42 (1989), nr. 3, p. 311–315.
Volumul cuprinde 18 comunicări ce au fost reprezentate la Paris, cu prilejul unei reuniuni internaţionale, având drept temă : *Reinventarea ţăranului de către stat în Europa centrală şi balcanică, sec. XIX şi XX.*

780. Ruzé, Alain, *Les Latines des Carpathes. Preuves de la continuité roumaine au nord du Danube*, Berna, E. PETER LANG, 1989.
Rec. : Al. Zub, *Meditaţii. Carpatolatinii*, ATENEU, 27, 1990, nr.5 (246), p. 2.

IX. ACŢIUNI DE VALORIFICARE

IX.1. MUZEE, ASOCIAŢII FOLCLORICE, COLECŢII, EXPOZIŢII.

781. Agrigoroaie, Eugen, *Expoziţii. Sensul luminii pascale*, CRONICA, XXV, 1990, nr.18 (1208), p. 3.
Expoziţia pascală deschisă la Palatul Culturii din Iaşi sub genericul „Lumină din lumină" (8 apr. –8 iun. 1990).

782. Bucur, dr. Corneliu, *Civilizaţia populară românească — istorie şi creaţie tehnică*, TRANSILVANIA, XXIV (XCV), 1989, nr. 3, p. 50–51.

783. Chelcea, prof. dr. Ion, *Propuneri pentru reconstrucţia culturală, Un muzeu etnografic moldovenesc în aer liber*, CRONICA, XXV, 1990, nr. 22 (1212), p. 10.

784. Chiriac, A , *Mărturii de spiritualitate românească*, FAMILIA, 26 (126), 1990, nr. 2 (294) p. 17.
Prezentarea expoziţiei de icoane de la Muzeul Ţării Crişurilor, expoziţia deschisă la Oradea în ianuarie 1990.

785. Deaconu, prof. dr. Gh., *Un climat, un ideal, un program — două decenii de activitate a Asociaţiei folcloriştilor şi etnografilor vâlceni*, IZVORAŞUL, s.n., I (23), 1990, nr. 1, p. 23—24.

786. Drăgulescu, Constantin, *O premieră muzicală : expoziţia ,,Jucării, instrumente şi ustensile din plante''*, R. MUZ., XXVII, 1990, nr. 1, p. 7—10.
Expoziţia, organizată la 1 iunie 1989 la sediul ,,Muzeului de istorie naturală'' din Sibiu, a pus în valoare 150 de piese reprezentând 70 de tipuri de jucării, instrumente muzicale şi utilitare confecţionate din 38 de specii de plante. În expoziţie n-au fost incluse jucării-obiecte de ritual.

787. Florescu, Elena, *Expoziţia ,,Scoarţe populare moldoveneşti''*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26]. 1989, nr. 1, p. 86—87 + 3 foto. Piatra Neamţ.

788. Ichim, Dorinel, *Muzeul de etnografie de pe Valea Trotuşului*, R. MUZ., XXVII, 1990, nr. 3—4, p. 7—12.
În cadrul Muzeului Judeţean Bacău, în incinta palatului Ghica din Comăneşti, fiinţează o expoziţie permanentă de etnografie.

789. Ioniţă, Maria, *Expoziţia ,,Societatea română în secolul al XIX-lea. Mărturii de valoare din colecţiile muzeului''*, R. MUZ., 1990, nr. 8—9—10, p. 27—32 + note.
Expoziţie realizată de colectivul secţiei de istorie modernă a Muzeului Naţional de Istorie a României în iulie 1990.

790. Mewes, Eugen, *Primul Muzeu de agricultură din România*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 9—10, p. 114—120 + 9 foto.

791. Moise, Ilie, *Din viaţa ,,Asociaţiei. . .''*, S.C., V, 1990, p. 416—418 + rez. germ.
În cei zece ani de la sistarea apariţiei volumului de ,,Studii şi comunicări'', Asociaţia Folcloriştilor şi Etnografilor-Sibiu a căutat să suplinească dispariţia acestei publicaţii printr-o intensă activitate ştiinţifică.

792. Pavel, Anghel, *Muzeul sătesc din localitatea Chilia, judeţul Olt*, R. MUZ., XXVII, 1990, nr. 1, p. 72—74.
La data de 17 mai 1989, în com. Chilia, judeţul Olt, a fost deschis un muzeu sătesc, pe baza obiectelor donate de meşterul Nicolae M. Nica (sculptor).

793. Pârâu, Steluţa, *Expoziţia permanentă de artă populară a muzeului ,,Delta Dunării'' — Tulcea*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 199—200. (Breviar).

794. Roşu, Georgeta, *Expoziţia ,,Tezaur de artă populară românească''*, R. MUZ., XXVII, 1990, nr. 1, p. 3—6. (Muzeul Satului — Bucureşti).

795. Steiciuc, Brânduşa, *Expoziţia documentară ,,Simeon Florea Marian'' din Suceava*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 9—10, p. 15—17.

IX 2. PUBLICAŢII ALE MUZEELOR, INSTITUTELOR Ş.A.

796. * * * *Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice*. Seria A, nr. 6—7; comunicări, sesiuni ştiinţifice 1984—1985, Buc., f. edit., 1987.
Rec. : Germina Comanici, R.E.F., tom 34 (1989), nr. 4, p. 381—392.

797. Baboşa, prof. Dumitru, *,,Izvoraşul''. 70 de ani de la apariţie*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 21, p. 8.

798. Coman, Mihai, *Memoriile Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte*, Seria IV, tom VIII, 1986, Buc., E.A.R , 1987, 262 p., R.E.F., tom 34 (1989), nr. 1, p. 85—86.

799. Cristocea, Spiridon, *Muzeul Câmpulung Muscel — O nouă culegere de studii şi comunicări*, ARGEŞ, XXIV, 1989, nr. 9 (216), p. 10.

800. Datcu, Iordan, *La reapariţia revistei ,,IZVORAŞUL''*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 130. (Breviar).

801. Datcu, Iordan, *Publicaţii de folclor şi etnografie — Pagini de dicţionar*, S.C., V, 1990, p. 79—135 + rez. germ.

802. Dobre, Alexandru, *Locul şi rolul revistelor de etnografie şi folclor în cunoaşterea şi cercetarea culturii populare româneşti*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 5—6, p. 380—383.

803. Dumitrescu, Bistriţa N. Gh., *Un act de patriotism*, IZVORAŞUL, s.n. I (23), 1990, p. 3.
Reapariţia revistei ,,Izvoraşul'' după 50 de ani de la încetarea activităţii.

804. Pavel, Anghel, *File de istorie. V-Muzeul Bistriţa, 1988*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 4, p. 92—93.

805. Pop, Mihai, *Izvoraşul 70*, IZVORAŞUL, s.n., I (23), 1990, nr. 1, p. 4.

806. Robea, M. Mihail, *Valori etnofolclorice într-o publicaţie musceleană*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 79. (Breviar).

Prezentarea revistei ,,Studii și comunicări" a Muzeului din Câmpulung Muscel.

807. Sarafolean, Gavrilă, *,,Crisia" volumul XVIII, 1988*, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 3, p. 91—92.
Colectivul ,,Complexului Muzeal Bihor" din Oradea a scos la sfârșitul anului 1988 cel de-al XVIII-lea volum al publicației muzeale ,,Crisia".

808. Tița, Dumitru D., *Studia. Valențe patriotice promovate de revista ,,Izvorașul" — La 70 de ani de la apariție*, IZVORAȘUL, s.n., I (23), 1990, n . 1, p. 26—28.

809. Tomescu, Luminița, *Anuarul de folclor, V-VII (1987), Cluj-Napoca*, 524 p., R.E.F. tom 34 (1989), nr. 1, p. 86—88.

IX.3. PROCESUL DE VALORIFICARE A FOLCLORULUI ÎN LITERATURĂ, ARTĂ PLASTICĂ, MUZICĂ ȘI ALTE FORME DE VALORIFICARE.

v. 366, 380, 424, 425, 502, 504, 506, 531, 538, 561, 575, 722.

810. * * * *Antologie poetică ,,Izvorașul"*, IZVORAȘUL, s.n., I (23), 1990, p. 17.
Poeți țărani (Elisabeta Novac și Gheorghița Măleanu).

811. * * * *Compendiul cronologic al mărcilor poștale românești* (17), FILATELIA, XXXVIII, 1989, nr. 6 (397), p. 10.
Prezentarea seriei *,,Costume populare românești"* (L.P. 1138) apărută în 1985. Seria cuprinde costume din Muscel, Bistrița-Năsăud, Vrancea, Vâlcea.

812. * * * *Compendiul cronologic al mărcilor poștale românești* (18), FILATELIA, XXXVIII, 1989, nr. 8 (399), p. 12.
Prezentarea seriei *,,Semicentenarul Muzeului Satului-București"*, (L.P. 1162) apărută în 1986.

813. * * * *Compendiul cronologic al mărcilor poștale românești* (19), FILATELIA, XXXVIII, 1989, nr. 10 (401), p. 9.
Seria *,,Obiceiuri folclorice românești"* (L.P. 1172), apărută în 1986 (capra, sorcova, plugușorul, buhaiul, căiuții, urătorii).

814. * * * *Compendiul cronologic al mărcilor poștale românești* (20), FILATELIA, XXXVIII, 1989, nr. 12 (403), p. 10.
Seria *,,Basme de Petre Ispirescu"*, (L.P. 1184—1185), apărută în 1987.

815. * * * *Compendiul cronologic al mărcilor poștale românești* (20), FILATELIA, XXXVIII, 1989, nr. 12 (403), p. 12.
Seria *,,Costume populare românești"* (L.P. 1189), apărută în 1987.

816. * * * *Compendiul cronologic al mărcilor poștale românești* (21), FILATELIA, XXXIX, 1990, nr. 2 (405), p. 9, 10.
Seria *,,Ceramică românească"* (L.P. 1198) editată în 1988.

817. Deaconu, dr. Gh., *Cronica de sărbătoare ,,Cocoșul de Hurez"* IZVORAȘUL, s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 28.
Cea de a XX-a ediție a târgului ceramicii populare românești.

818. Filip, V., *Valorificarea cântecului tradițional*, CRONICA, XXIV, 1989, nr. 51 (1247), p. 2.
Concursul interjudețean de folclor ,,Barbu Lăutaru" (dec. 1989).

819. Florea, Anca, *La Nedeie în Banat*, LUC., XXXII, 1989, nr. 31, p. 5.
Spectacol folcloric realizat în iulie 1989, la Timișoara.

820. Ghinoiu, Ion, *Masa destinului*, ACADEMICA, I, 1990, nr. 3, p. 22—23.
Simboluri și semnificații ale sculpturii brâncușiene ,,Masa Tăcerii".

821. Horșia, Olga, *Preocupări contemporane privind valorificarea tradițiilor artei populare și meșteșugurilor artistice*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3—4, p. 277—280. (Note și discuții).

822. * * * *Legământ cu primăvara* (scenariu pentru colectiv de obiceiuri populare), IZVORAȘUL, s.n., II (XXIV), 1991, nr. 2, p. 14—15, p. 25. (Atelier).

823. * * * *M-a trimis mama la vie. Ochii mei sunt frumușei*, IZVORAȘUL, s.n., I (23), 1990, nr. 1, p. 21—22. (Valorificarea creației populare). Melodii populare prelucrate de G. Ghaborschi și Gelu Stratulat.

824. * Matei-Săvulescu, Aura, *O lume în cântec. Angela Moldovan*, Buc., E. MUZICALA, 1988.
Rec. : Gruia Stoia, *Perpetuarea prin cultură*, CONTEMP., f.a., 1989, nr. 26 (2222), p. 9.

825. * * * *Pastorala Carpaților — tablouri din viața folclorică păstorească*, IZVORAȘUL, s.n., I (23), 1990, nr. 1, p. 19—20. (Valorificarea creației populare).
Spectacolul, cu același titlu, prezentat de ansamblul folcloric ,,Dor" din Băbeni, jud. Vâlcea, în 1973, într-un turneu în Italia.

826. * Roșca, Maria, *Maria Tănase*, Buc., E. MUZICALĂ, 1988.
Rec. : Gruia Stoia, *Perpetuarea prin cultură*, CONTEMP., f.a., 1989, nr. 26 (2222), p. 9.

827. Suciu, Mihai, *Dorul călător al folclorului spre regăsirea de sine*, VATRA, XIX, 1989, nr. 225, p. 12.
Interviu realizat cu cântărețul de muzică populară Ion Bocșa, originar din satul Oarda de Jos, aflat la confluența Sebeșului cu Mureșul.

828. Teodoru, Vitalie, *Trei decenii în slujba patriei*, R. LIT., XIX, 1989, nr. 225, p. C.
Interviu realizat cu Angela Buciu, solistă de muzică populară și Nicu Moldovan, directorul ansamblului folcloric ,,Maramureșul".

829. Turcuș, Aurel, *Condeierii țărani și folclorul*, ORIZONT, XL, 1989, nr. 20 (1159), p. 3 (part. I.); ibidem, nr. 21 (1160), p. 8 (part. II.); ibidem, nr. 25 (1164), p. 9 (part. III); ibidem, nr. 26 (1165), p. 6 (part. IV).
Fragmente din articolul ,,Țara" de Camil Petrescu din 1921 și comentarii pe marginea acestora.

X. *CONGRESE, CONFERINȚE, SESIUNI, ȘTIINȚIFICE, COLOCVII, DĂRI DE SEAMĂ (1989—1990)*

X.1. ÎN ȚARĂ.

830. Alexandru, Ion T., *Ședința publică de comunicări a Comisiei de Folclor*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 1, p. 118—119. (Breviar).
Tema : Contribuții la istoria folcloristicii și etnografiei românești (15 dec. 1989).

831. I[ordan], D[atcu], *Zilele școlii constănțene*, R.E.F., tom 34 (1989) nr. 5, p. 430.
Prezentarea celei de a VIII-a ediții a ,,Simpozionului de folclor" com. Băneasa, jud. Constanța (29 mai 1989).

832. M[arin], M[arian], *Contribuții la istoria folcloristicii și etnografiei românești* R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 210—211. (Breviar).
Sesiunea de comunicări a Comisiei de Folclor a Academiei Române desfășutată la 24 noiembrie 1989.
Titlurile comunicărilor : Iordan Datcu, *Un volum necunoscut de D. Stăncescu ;* Viorica Ionescu-Nișcov, *Folclorul în ,,Adevărul literar și artistic" (1920 — 1939) ;* Cătălina Velculescu, *Texte folclorice în manuscrisele vechi românești ;* Paul Leu, *Date noi cu privire la colecția ,,Cântece populare românești din Bucovina" (comentarea unor scrisori trimise de Matias Friedwagner lui S. Fl. Marian) ;* I. Oprișan, *Întreaga țară coautoare (considerații asupra chestionarelor lui B. P. Hașdeu) ;* Alexandru Dobre, *O,,propunere" a lui Simion Mehedinți.*

833. Marian-Bălașa, Marin, *Metodologia cercetării culturii populare*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 209—210. (Breviar).
Ședința de comunicări a Comisiei de Folclor a Academiei Române, din 2 octombrie 1989, care a pornit de la articolul program al lui Ov. Densușianu : ,,*Folclorul cum trebuie înțeles*".
Titlurile comunicărilor : Stelian Dumistrăcel, *Etnografie, etnologie, arheologie și semantica elementelor autohtone românești ;* Nicoleta Coatu, *Un mod de abordare a metaforei în textul. folcloric ;* Gh. Deaconu, *Contribuții la metodologia cercetării obiceiurilor populare :* Cornelia Călin, *Probleme teoretice și de metodologie ;* N. Constantinescu, ,,*Folclorul — cum trebuie înțeles" după 80 de ani".*

834. Pavel, Anghel, *Simpozionul științific ,,Ecosinteze și etnosinteze carpatine"*. A XX-a ediție, R. MUZ., XXVII, 1990, nr. 1, p. 70—71.
Lucrările simpozionului s-au desfășurat între 3—4 mai, 1990, la Muzeul Județean Argeș din Pitești.

835. Păvăloiu, Mariana și Moldovan, Jianu, *Dunărea și marea în istoria poporului român —* — sesiune științifică de referate și comunicări a Muzeului Marinei Române din Constanța, R.M.M., [Seria :] Muzee, [26], 1989, nr. 8, p. 90—92.

836. Stihi-Boos, Constantin Iulian Dan, *Sesiunea științifică a Comisiei de Folclor a Academiei Române*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 185—186. (Breviar).
Sesiunea din 23 februarie 1990 în cadrul căreia au fost prezentate următoarele comunicări : prof. univ. dr. Gh. Ciobanu, *Melodia din Rohonczy Codex ;* Mariana Kahane, *Cântarea antifonică a unor specii ceremoniale. Consecințe asupra structurii textelor poetice ;* Elisabeta Moldoveanu, *Considerații asupra cercetării interdisciplinare a folclorului muzical ;* Ghizela

Sulițeanu, *Cercetările inter și intradisciplinare în etnomuzicologie* ; Gh. Oprea, *Etnomuzica în Oedip-ul enescian* ; Marin Marian Bălașa, *Colinda-epifanie și sacrament*.

X.2. ÎN STRĂINĂTATE

837. Alexandru, Tiberiu, *Polifonie populară*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 3–4. p. 289–295. (Cronică).

Simpozionul ,,*Polifonia popoarelor din Balcani*'', desfășurat la Tirana între 6 – 7 oct. 1989.

838. Oișteanu, Andrei, *Congres Internațional de Antropologie și Etnologie*, R.E.F., tom 35 (1990), nr. 2, p. 210. (Breviar).

A XII-a ediție a acestui congres s-a desfășurat la Zagreb între 24–31 iulie 1988.

INDEX DE NUME DE PERSOANE

(cercetători, scriitori, publicişti, rapsozi şi informatori populari)

Adăniloaie, N., 327
Agrigoroaie, Eugen, 781
Albeşteanu, Ion, 719
Alboiu, Mircea, 329
Alecsandri, Vasile, 124, 219, 224, 226, 639
Alecu, Cornelia, 491
Alexandru, Ioan, 778
Alexandru, Ion T., 108, 648, 692, 830
Alexandru, Tiberiu, 271, 529, 718, 719, 720, 721, 735, 736, 837
Alexiadhis, Minas Al., 766
Almaşi, Istvan, 271
Amzulescu, Al. I., 330, 530, 707, 712
Andrei Al., 531, 657
Andriescu, Alexandru, 403
Angelescu, Silviu, 690
Anghel, Ioana, 331
Anghelescu, Mircea, 109, 110, 175, 776
Angheluţă, Lucreţia, 4
Antim, Corneliu, 494
Antohi, Sorin, 610
Apolzan, Lucia, 333, 334
Apreotesei, Cezar, 111
Arghezi, T., 174
Arvinte, Vasile, 403, 579
Atanasiu-Jucu, Lucia, 272
Avram, Andrei, 332
Avram, Vasile, 446, 611

Babeţi, Adriana, 362
Baboşa, Dumitru, 797
Baciu, Paul Eugen, 612
Badea, Rodica, 521
Balaci, Ruxandra, 25
Baltag, Cezar, 246
Barbă-Neagră, Paul, 165
Barbu, Doina, 335
Barbu, Ion, 202, 639
Barbu, Violeta, 318
Bariţiu, George, 314, 524
Barnea, I., 26
Bauman, V. H., 469
Băbuş, Emanoil, 27
Bădescu, Ilie, 293
Băghină, Doina, 532, 759
Bălan, Carmen Cornelia, 337
Bălan, I. D., 67
Bălaşa, D., 28
Bălăşel, Teodor, 569, 681
Bănescu, Marcu, 274, 613
Bărbulescu, Simion, 112, 113
Bâtcă, Maria, 513, 514
Bechet, Florica, 114
Beldiman, Nicolae, 518
Bell, Nicolae, 594
Beltechi, Eugen, 352, 412
Belu, Sabin, 67, 382
Bena, Zaharia, 740
Bercea, Livius, 562
Berindei, Dan, 29
Bernea, Ernest, 338
Bibescu, Martha, 223, 276
Bidirel, Alexandru, 718
Bilţiu, Pamfil, 713, 717, 722
Binder, Paul, 70
Bîrcă, Carol (Carl), 721
Bîrcă, Iosif, 721
Bîrlea, Ovidiu, 284, 311, 315, 339, 603, 680
Bîrleanu, Viorel, 723
Blaga, Lucian, 115, 116, 151, 152
Blaga, Mihoc, 30
Blaga, Miron, 116
Boboc, Alexandru, 702
Boboc, Nicolae, 646
Boca, Pompei, 340
Bocşa, Ion, 341, 342
Boldureanu, Ioan Viorel, 343, 533, 554
Bolocan, Gh., 344
Bolovan, Ioan, 31
Bolovan, Sorina, 31
Bostan, Constantin, 566
Bot, Ioana, 117, 222, 760
Bot, Nicolae, 614, 628
Botezatu, Grigore, 275
Botta, D., 172
Braga, Mircea, 126
Braga, Nicolae, 32
Branişte, Valeriu, 300
Braşoveanu, D. D., 573
Bratu, Costin, 435
Brădeanu, Ion, 522
Brăescu, Maria, 276
Brăiloiu, Constantin, 281, 310
Brătuleanu, Anca, 33
Brătuleanu, Liviu, 33
Brâncuş, Gr., 534
Brâncuşi, N., 243
Breazul, George, 732
Breban, Vasile, 331
Brediceanu, Tiberiu, 310
Brehnescu, Constantin, 118
Brumaru, I. A., 345
Bucescu, Florin, 723
Buciu, Angela, 828
Buciu, Valeriu, 750
Bucşan, Andrei, 751
Bucur, Corneliu, 782
Bucur, Marin, 119
Bucurescu, Adrian, 346, 615

Budiș, Monica, 347
Buescu, Corneliu, 724
Bugeanu, Dan, 10
Bugin, Victor, 658
Bulboacă, Ionel, 714
Buluță, Gheorghe, 348
Burada, Teodor, T., 306
Burcescu, Florin, 277
Burduja, Virginia, 47
Busuioceanu, Oxana, 210, 121
Bușilă, Valentina, 464, 519
Butură, Valer, 349, 535
Buzdugan, Ion, 122
Buzincu, Aurel, 123

Cadar, Cornel, 124
Calancea, Laura, 349
Calinic, Argeșanul, 37
Campus, Eliza, 779
Canciovici, Mihai-Alexandru, 278, 701
Cantemir, Dimitrie, 307
Cantemir, Traian, 279
Caproșu, I., 64
Caracostea, D., 110
Caraman, Petru, 34, 125, 147, 339, 536, 616
Cassirer, Ernst, 617
Călin, Cornelia, 537, 833
Călinescu, George, 35, 126, 127, 128, 207, 603
Cărăbiș, Vasile, 32
Cândea, Virgil, 58
Cârciumaru, Marin, 523
Cârlan, Nicolae, 129
Cernat, Mihai, 130
Cernăvodeanu, Paul, 48
Cernea, E., 470
Cernescu, Trăilă, 350
Cernicanul, Casian, 37
Chaborsch, G., 823
Chelcea, Ion, 351, 725, 783
Chifa, Iulian, 371
Chiriac, Aurel, 484, 784
Chirilă, Dumitru, 353
Chiș-Șter, Ioan, 562
Chițimia, I. C., 131, 132, 280, 538, 539, 680
Chivu, Iulian, 471, 680
Ciaușanu, G. F., 305
Cimpoi, Mihai, 133
Cincheza-Buculei, Ecaterina, 38
Ciobanu, Gheorghe, 309, 726, 727, 836
Ciobanu, Stanca, 134, 135
Ciocan-Ivănescu, Rodica, 39
Ciopraga, Constantin, 136, 137
Cipariu, Timotei, 323
Ciubotaru, Ion H., 515
Ciubotaru, Silvia, 515
Ciuchindel, C., 555
Ciurea-Genuneni, Nicolae, 657
Cîrstoiu, Constantin, 540
Cîrșmariu, Tatiana, 541
Cleopa, Ilie, 40
Coatu, Nicoleta, 354, 542, 543, 696, 833
Cocișiu, Ilarion, 310
Cocoș, Iosif, 720
Codreanu, Iorgu, 693
Codreanu, Teodor, 138
Cohran, Robert, 765
Cojocaru, Nicolae, 41, 52, 355, 457, 618, 646
Coman, Mihai, 44, 349, 356, 530, 619, 620, 621, 622, 798
Comanici, Germina, 623, 796
Comișel, Emilia, 281
Comșulea, Elena, 357
Constantin, Fl., 48
Constantin, Nicolae, 358
Constantinescu, Fl., 74
Constantinescu, Grigore, 282
Constantinescu, Ilie, 293,
Constantinescu, Justin, 139
Constantinescu, Maria, 571
Constantinescu, Muguraș, 140
Constantinescu, Nicolae, 141, 142, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 603, 624, 684, 761, 775, 833
Constantinescu, Radu, 47
Corcea, Avram, 320
Corhan, Aurora F., 447
Cornea, Andrei, 42
Corugă, Mihai, 43
Cosma, Viorel, 728, 729, 730
Costandache, G. G., 359, 360, 361, 617
Costea, Constantin, 752, 753
Costin, Nicolae, 261
Coteanu, Ion, 5
Crăciun, Ioana, 143
Creangă, Ion, 112, 113, 118, 119, 122, 126, 128, 130, 137, 138, 140, 141, 143, 144,148, 150, 156, 163, 170, 171, 173, 177, 182, 184, 185, 186, 187, 196, 201, 202, 203, 206, 213, 214, 215, 220, 221, 234, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 249, 250, 251, 253, 258, 267
Creangă, Vasile, 236
Creția-Dumitrașcu, Aurelia, 169
Creția, Petru, 168
Crețu, Vasile Tudor, 44, 272, 283, 291, 625
Cristache-Panait, Ioana, 45
Cristea, Simion, 626
Cristea, Valeriu, 144, 237, 267
Cristescu, Constanța, 731
Cristescu, Ioan, 176
Cristescu, Nicolae, 627
Cristocea, Spiridon, 799
Crișan, Constantin, 638
Crohmălniceanu, Ovid I., 146
Cruceru, E., 104
Cuceu, Ion, 349, 628
Cuceu, Maria, 628
Culianu, Ioan Petru, 362
Cușa, Nicolae, 46
Cuțitaru, Virgil, 230

Datcu, Iordan, 34, 49, 50, 147, 148, 149, 150, 281, 284, 285, 286, 287, 349, 363, 387, 426,

515, 530, 536, 616, 680, 682, 707, 708, 723, 728, 800, 801, 831, 832
David, Doina, 552, 691
David, Gh., 629
Dădîrlat, Camil Marius, 151, 152
Dănăilă, Ion, 11, 12
Dăncuș, Elena, 13, 14
Deaconu, Gheorghe, 502, 553, 785, 817, 833
Delarohia, Nicolae, 448
Densușianu, Ovid, 348, 549, 833
Diaconu, Bălan Paula, 364, 365
Diaconu, Ion, 288, 364, 365
Diamandi, Saviana, 732
Diculescu, Felicia, 744
Dimisianu, G., 128, 144
Dimitriu, Daniel, 153
Dinicu, Grigoraș, 282
Dinuță, Gh., 51
Diță, Alexandru V., 57
Dobre, Alexandru, 15, 52, 154, 155, 262, 288, 366, 524, 536, 675, 802, 832
Dobre, Maria, 367, 368
Dobrescu, Al., 703
Dona, Roșu Dumitra, 703
Doornkaat, Hans Ten, 797
Dragoman, C. L., 369, 370
Dragomir, Silviu, 53
Drăgan, Gheorghe, 157, 158, 159
Drăgan, Ioan, 70
Drăgan, Mihai, 160
Drăgan, Radu, 630
Drăgănescu, Mihai, 161
Drăgănoiu, Mihaela, 399, 400
Drăgoescu, I. I., 371
Drăgulescu, Constantin, 525, 631, 786
Drăgulin, I. Gh., 103
Drimba, Ovidiu, 54
Drogeanu, Paul P., 349, 372
Dudaș, Florian, 55, 694
Dugneanu, Paul, 167
Dulcu, Ecaterina, 449, 450
Dumistrăcel, Stelian, 56, 516, 579, 833
Dumitrache, C-tin, 104
Dumitrașcu, I. N., 683
Dumitrescu-Bistrița, Gh. N., 302, 715, 803
Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, 162, 163, 164
Dumitrescu-Runcu, Gh., 289
Dumitrescu, Gh. N., 280
Dumitrescu, Sorin, 495
Dumitriu, Mircea, 441
Dumuță, Ana, 722
Dunăre, Nicolae, 297
Duțu, Alexandru, 72, 373, 374, 695

Eliade, Mircea, 57, 58, 290, 632, 633, 673
Eminescu, Mihai, 111, 114, 116, 117, 120, 121, 123, 127, 128, 131, 132, 135, 136, 139, 145, 148, 149, 155, 158, 159, 161, 164, 166, 167, 168, 169, 178, 183, 193, 195, 198, 200, 208, 216, 217, 218, 222, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 239, 252, 254, 256, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 347, 500, 634, 639, 679
Evseev, Ivan, 170, 171, 291, 554, 620

Faiciuc, I., 579
Faur, Viorel, 16
Filimon, N., 679
Filip, V., 818
Filipciuc, I., 557, 646
Firmilian, Călugărul, 375
Firmilian-Ciobanu, Gh., 798
Fleșeru, Anca, 451
Floarea, Mihai, 705
Floca, Ioan, 59
Florea, Anca, 730, 819
Florea, Eleonora, 733
Florea, Ion A., 376, 579
Florescu, Elena, 787
Florescu, Nicolae, 172
Florescu, Radu, 60, 758
Fochi, Adrian, 1, 10, 17, 18, 19, 20, 603
Fracile, Nice (Frățilă, Niță), 754
Frățilă, Vasile, 292, 376
Friedwagner, Matias, 832
Frunză, Dumitru, 452, 558
Fundescu, I. C., 679

Galaction, Gala, 189
Galeriu, Constantin, 635
Gaster, Moses, 294
Gălușcă-Cîrșmariu, Tatiana, 559
Geană, Gheorghe, 377, 646
Georgescu I. L., 517
Georgescu, Maria, 453
Georgescu, Nicolae, 57, 560
Georgescu-Stănculeanu, Lucilia, 736
Georgia, Mihai, 173
Gheorghe, C., 293
Gherghel, Valeriu, 633
Gherman, Mihai, 61
Gheție, Ioan, 600
Ghicu, Coman, 294, 295
Ghiculete, Galina, 435
Ghimpețeanu, Colette, 308
Ghinoiu, Ion, 378, 820
Gimbutas, Mariga, 758
Giurescu, Dinu C., 62
Glodariu, Ioan, 63
Goci, Aurel, 174
Goicu, Viorica, 379, 454
Golescu, Dinicu, 175
Golescu, Iordache, 176, 211
Gonța, Alexandru I., 64
Gorovei, Artur, 295, 717
Goția, Anca, 296, 380, 561
Gräf, Rudolf, 472
Grecu, Doina, 352, 412
Grigurcu, Gr., 246
Grimm, 143
Grozi, Livia, 505
Guciu, Ioana, 563

Gudea, Nicolae, 65
Gumă, Nicoleta, 66
Gusti, D., 273, 381, 427, 428

Haimovici, Sergiu, 526
Handoca, Mircea, 177
Hanga, Vladimir, 67, 382
Hangiu, I., 68
Harhoiu, Radu, 69
Haşdeu, B. P., 522, 832
Hedeşan, Otilia, 548, 551, 564
Herşeni, Traian, 325
Hîncu, Andrei, 275
Homorodean, Mircea, 383, 384, 385
Horşia, Olga, 821
Hossu Longin, Valentin, 386
Hurezeanu, Damian, 97

Iaroslavschi, Eugen, 63
Ibrăileanu, Garabet, 147
Ichim, Dorinel, 788
Iederan, Dumitru, 735
Iliebert Beissinger, Margaret, 775
Ilisei, Grigore, 40, 473
Ilişiu, Ion, 598
Ionaşcu, Al., 389
Ionescu Ruxăndoiu, Liliana, 435, 436
Ionică, I., 434
Ioniţă, Alexandru M., 48
Ioniţă, Vasile C., 390, 391
Iordache, Gh., 297, 490
Iorga, Nicolae, 387, 427
Ispas, Sabina, 178, 706
Ispirescu, P., 679, 684, 814
Itu, Ion, 179, 180, 181
Ivan, Magdalena, 728
Ivănescu, D., 182

Jalbour, Alain, 761
Jinga-Dascălu, Laurenţia, 332
Jompan, Aurelia, 474
Jompan, Dumitru, 474
Jorjovan, Trandafir, 755
Jucan, Graţian, 183
Junghietu, Efim V., 565, 676

Kahane, Mariana, 736, 836
Kalşnikova, N. I., 777
Karlinger, Felix, 776
Kerenyi, Karl, 636
Kernbach, Victor, 638
Kirileanu, G. T., 177, 236, 566
Klein,Hans, 637
Kligman, Gail, 775
Klusch, Horst, 485, 503

Labiş, Nicolae, 129
Larionescu, Sanda, 567
Lascu, Stoica, 71
Lazăr, Ioachim, 475
Lazăr, Ion St., 298, 571, 707
Lazăr, Marius, 184
Lăcătuşu, Violeta, 639
Lăncrănjan, Ion, 188
Lăzărescu, Paul, 434
Lemny, Ştefan, 72, 73
Lesovici, Dan Mircea, 185
Leu, Paul, 299, 568, 685, 686, 832
Lindig, Erika, 764
Link, Franz, 764
Loşonţi, Dumitru, 376, 392
Loukatos, Demetrios, 764
Lovinescu, Vasile, 186, 187
Lönrot, Elias, 760
Luchescu, Gh., 300
Lukacs, Antal, 94
Lukianeţ, Olga, 777
Lungoci, Silvestru, 718
Lungu, Ion, 188
Lupaş, Ioan, 74
Lupu, Coman, 176
Lutz, Rörich, 764

Macarie, Ieromonahul, 739
Madgearu, Alex., 393
Maier, Radu Octavian, 301, 399, 400
Maiorescu, Titu, 159
Mangiuca, Simeon, 335, 553
Manolescu, Nicolae, 189, 190, 191, 192, 193, 197, 235, 242
Marcu, Maria, 394
Mareş, Lucreţia, 395, 396
Marian, Liviu, 310
Marian, Marin, 75, 76, 83, 195, 372, 378, 736, 737, 738, 754, 832, 833, 836
Marian, Simion Florea, 299, 310, 524, 685, 686, 795, 832
Marin, Maria, 435, 436
Marinescu-Bâlcu, Silvia, 77
Marinescu, Bogdan, 435
Marinoiu, Costea, 302, 569
Marta, Elena, 640
Marţian, Ironim, 78
Marţian, Ventura, 78
Mascoş, Ioan, 353
Maşek, Victor Ernest, 196, 491
Mateescu, Tudor, 476
Mateevici, Alexei, 287
Matei-Săvulescu, Aura, 824
Mazilu, Dan Horia, 570, 641
Maxim, Elena, 397, 455, 456, 527
Măleanu, Gheorghiţă, 810
Mănucă, Dan, 197
Mării, I., 352, 412
Mâciu, Mircea, 97, 443
Mânicuţă, Cornelia, 686
Mârza, Iacob, 55
Mc Nally, Raymond, T., 60
Mecu, Nicolae, 222, 246
Medan, Virgil, 572, 642
Medeleanu, Horia, 398
Mehedinţi, Simion, 366
Melian, Al., 198

Metea, Alexandru, 199
Mewes, Eugen, 477, 762, 796
Miclescu, Liana, 4
Mieder, Wolfgang, 772
Mihail, Zamfira, 79, 303
Mihalcu, Mihail, 399, 400
Mihăescu, Valentin P., 42
Mihăilescu, Nicolae, 643, 644
Mihăilescu, Vintilă, 401, 645
Mihălțanu, Ioan, 778
Milaș, Constantin, 573
Militaru, Ion, 200
Milu, Petre, 201
Mincu, Marin, 202
Miu, Constantin, 203
Miroiu, P., 28
Miron, Dionisie, 111
Mitru, Constantin, 304
Moanță, Ion, 647, 648
Modorcea, Grid, 574
Moga, Olivia, 518
Moga, Savu, 499
Moga, Vasile, 63
Mohanu, Constantin, 305
Moise, Ilie, 306, 402, 485, 504, 575, 576, 577, 657, 791
Moisescu, Titus, 80, 307, 308, 309, 310
Moldovan, Andrei, 204
Moldovan, Angela, 824
Moldovan, Claudiu, 205
Moldovan, Jianu, 835
Moldovan, Nicu, 739, 828
Moldoveanu, Elisabeta, 836
Morariu, Lecca, 236, 279
Moraru, Cornel, 206
Moraru, Georgeta, 404
Moraru, Mihai, 176
Moraru, Sebastian, 336
Mosely, Philip E., 273
Mumuleanu, B. P., 190
Muntean, George, 207, 679
Munteanu-Beșliu, Petre, 81
Munteanu, George, 82, 208
Munteanu, Petru, 585
Munteanu, Simona, 763
Mureșan, Augustin, 505
Murgescu, Costin, 405
Mușlea, Ion, 21

Nanu, Dimitrie Al., 683
Nanu, Rodica, 683
Nasta, Atanasie, 697
Nastasă, Lucian, 90
Neaga, Nicolae, 758
Neagoe-Mateescu, Luminița, 763
Neagoe, Victorela, 434, 435
Neamțu, Octavian, 274
Neculce, Ion, 269
Nedelcuț, Daniela, 687
Negomireanu, Doina, 210
Negreanu, Constantin, 68, 211, 212, 213, 214, 764
Negruzzi, C., 212
Netea, Vasile, 691
Nica, Nicolae M., 511, 792
Nicola, Ioan R., 75, 83
Nicolae, C., 765
Nicolae, R., 268
Nicolau, Irina, 766
Nicolau, Viorica, 401
Nijloveanu, Ion, 286, 311, 680, 708
Nistor, Viorel, 756
Nistor, Vlad, 406
Nișcov, Viorica, 688, 767, 832
Nițu, Marin D., 578
Nițulescu, Gabriela, 84
Noica, Constantin, 312
Novac, Elisabeta, 810
Novac, Luca, 745
Novicov, Ramona, 496
Nuță, Ion, 579
Nyssen, Wilhelm, 778

Oallde, Petru, 85
Oancea, Dimitrie I., 407
Oișteanu, Andrei, 580, 581, 582, 651, 838
Olteanu, A. Gh., 650
Olteanu, Ștefan, 86
Onofrei, Neonila, 2, 3, 4
Onu, Liviu, 318, 583
Opitz, Martin, 322
Oprea, Gh., 836
Oprescu, Carmen, 458
Oprișa, Longin I., 459
Oprișan, Ioan, 768, 832
Oprițescu, Gh., 571
Ornea, Z., 99, 175, 215, 566, 707
Orza, Rodica, 352, 412

Pagu, Petru, 652
Paleologu-Matt, Svetlana, 216
Paler, Octavian, 653
Paliga, Sorin, 689, 758
Pamfile, T., 679
Pană, Ruxandra, 434, 435
Panițiru, Grigore, 277
Pann, A., 80, 190
Panove, Cristina, 526
Papadima, Liviu, 168
Papadima, Ovidiu, 603, 714
Papahagi, Tache, 303
Parasca, Crăciun, 408
Parhon, Ion, 750
Parpală, Emilia, I., 654
Pascu, Șt., 217, 313, 314
Pavel, Anghel, 511, 769, 792, 804, 834
Pavel, Emilia, 409, 519
Pavelescu, Amalia, 218, 584
Pavelescu, Gh., 87, 219, 306, 324, 512, 585, 655, 740
Păcurariu, Mircea, 53, 88, 89
Pănoiu, Andrei, 460, 461, 486

Păun, Octav, 315, 690
Păvăloiu, Mariana, 835
Pârâu, Steluța, 410, 447, 793
Pârvan, Vasile, 90, 442
Pârvu, Vasile, 411
Pecie, Ion, 220, 221
Percek, Arcadie, 656
Perpessicius, 166
Perrault, Charles, 140
Petrescu, Camil, 829
Petrescu, Ioana Em., 222, 235, 246
Petroveanu, Lena, 223, 224
Petrovici, Emil, 412
Petru, Ioan, 362
Pillat, Ion, 225
Piloiu, Ion, 571
Piru, Al., 226, 227, 228
Pittiș, G. I., 679
Pitulice, Mioara, 744
Pîrvu, Nicolae, 413
Platon, Gh., 97
Pogorivolschi, Ion, 229
Pompiliu, Miron, 680
Pop, Dumitru, 414, 586, 587, 657, 661
Pop, Florica, 520
Pop, Gheorghe, 562
Pop, Ioan Aurel, 70, 101
Pop, Mihai, 1, 91, 283, 298, 415, 556, 588, 589, 608, 805
Pop-Reteganul, Ion, 296, 552, 679, 680, 691
Pop, Sînziana, 757
Pop, Valer, 497
Popa, Corina, 93
Popa, Eleonora, 11, 12
Popa, George, 230
Popa, I. I., 658
Popa, Luana, 92
Popa, Mircea, 231
Popa, Radu, 94
Popa, Steluța, 741
Popescu, Alexandru, 232, 316, 317, 328, 416, 417, 501, 506, 590, 591, 592, 593, 659, 677, 770
Popescu, Aurelian, I., 594
Popescu-Călin, C., 569
Popescu, Cristian, 233, 234, 246
Popescu, D. R., 142
Popescu, Octavian, 715
Popescu, Radu, Sp., 418, 419
Popescu Sireteanu, Ion, 646
Popescu, Viorel, 478
Popovici, Doru, 728
Popovici, Dumitru, 235
Porcescu, Scarlat, 95, 96
Prangati, Constantin, 236
Predescu I., 547
Prichici, Dumitru, 709
Pricop, Constantin, 237
Prodan, David, 97
Prunduș, Augustin Silviu, 98

Radu, I., 420, 694
Rafailă, Maria, 318
Rădulea, Marcel, 401
Rădulescu-Codin, C., 679
Rădulescu, Mihai, 492, 742
Rădulescu-Pașcu, Cristina, 736, 743, 749
Rădulescu, Speranța, 744, 745
Rău, Aurel, 238, 498
Răutu, Radu, 645
Râpeanu, Valeriu, 268
Rebreanu, Liviu, 205
Rebreanu, Nora, 239, 621
Regman, Cornel, 240, 241
Rînziș, Filofteia, 476
Robea, Mihail M., 421, 507, 595, 596, 716, 806
Romalo, Dan, 710
Rosetti, Al., 176, 285
Rosetti, Radu, 99
Roskos, Pavel, 771
Roșca, Maria, 826
Roșu, Georgeta, 794
Ruja, Al., 208, 216
Russo, Alecu, 109, 125, 194, 259
Rusu, Adrian Andrei, 70
Rusu, Adriana, 63
Rusu, Constantin, 479
Rusu, Togan Gherasim, 660
Rusu, Viorica, 480
Ruzé, Alain, 780
Ruxăndoiu, Pavel, 588, 603

Sachelarie, Ovidiu, 356
Sadoveanu, M., 172, 257, 437
Sala, Marius, 79
Sarafolean, Gavrilă, 807
Saramandu, Nicolae, 422, 243, 434
Sarău, Gheorghe, 597
Sălăjan, Doina, 481
Săndulescu, Al., 166
Săsăujan, Mihai, 37
Săvoiu, Popovici Sava, 358
Săvulescu, Viorica, 536, 707
Scarlat, Mircea, 242, 267
Scărlătescu, Doru, 243, 244, 245
Schuster, Friederich, 740
Secărea, Ion, 661
Secoșan, Elena, 317, 424, 425
Seta, Cesare de, 62
Sevastos, Elena D. O., 598
Sever, A., 104
Sfetaru, Marieta, 717
Shyam, Manchar Pandey, 764
Sibechi, Gh., 236, 247
Simion, Eugen, 128, 186
Simion, Florea Marian, 76
Simion, Radu, 720
Simuț, Ion, 222
Sinădan, Emil, 261
Sinigalia, Tereza, 398
Sitaru, Maria, 376

Slavici, Ion, 134
Socol, Maria-Tereza, 319
Sofronie, Mihai, 74
Solocanu, Ion I., 462
Sorescu, George St., 662
Sorescu, Marin, 108, 146, 248
Sorescu, Roxana, 246
Stahl, Henri H., 426, 427, 428
Staicovici, Ianca, 736
Stanciu, Dumitru, 678, 772, 773
Stancu, D. D., 289
Stratulat, Gelu, 823
Stănescu, Dumitru, 679, 682
Stănescu, Gabriel, 499
Stănciulescu-Bârda, Alexandru, 463
Stăniloae, Dumitru, 679, 682
Steiciuc, Brânduşa, 76, 795
Steinhardt, Nicolae, 431, 646
Stihi-Boos, Constantin Iulian Dan, 836
Stoia, Gruia, 664, 824, 826
Stoian, Monica, 372
Stoicescu, Nicolae, 356
Stroe, Emilia, 599
Stroe, Petre, 249
Stroescu, Sabina-Cornelia, 278
Suciu, Mihai, 827
Sufleţel, Rodica, 376, 432, 454
Suliţeanu, Ghizela, 746, 747, 748, 774, 836
Surdu, Alexandru, 665, 666
Surulescu, Iosif D., 320
Szabo, Lucian-Vasile, 250

Şenilă-Vasiliu Mariana, 500
Şerban, Nicolae, 100
Şerbănescu, Andra, 423
Şeuleanu, Ion, 349, 536, 614, 621
Şincai, Gh., 694
Ştefănescu, Barbu, 482
Ştefănucă, Petre, 275
Şteţco, Valerica, 711
Ştrempel, Gabriel, 2, 3, 4, 251
Şuştea, Adrian, 22, 667, 668, 698 699

Taban, Mircea, 487, 488
Tabarcea, Cezar, 212, 252
Tamaş, Ioan, 669
Tamaş, Mircea, 433
Tanaşoca, Anca, 100
Tănase, Al., 638
Tănase, Maria, 304, 321
Tătulea, Viorica, 464
Telcean, Ecaterina, 489
Teodorescu, Maria, 332
Teodorescu, Mirela, 600
Teodoru, Vitalie, 828
Terchilă, Marius, 253
Theodorescu, B., 23
Timoc, Cristea Sandu, 319
Tiţa, Dumitru D., 808
Tiugan, Marilena, 435, 436
Todeci, Vartolomei, 571
Toderaşcu, Ion, 101
Todoran, Eugen, 254, 255, 256
Tohăneanu, G. I., 257, 437, 670
Toma, Ion, 438, 439, 465
Tomescu, Luminiţa, 809
Tomescu, Mircea, 24
Toşa, Ioan, 466
Toynbee, Arnold J., 359
Trandafir, Constantin, 258, 265
Trebici, Vladimir, 440
Trepteanu, Gh. I., 671
Trifu, Valeria, 2, 3
Turcescu, L., 403
Turculeţ, Adrian, 579
Turcuş, Aurel, 102, 672, 829
Tzigara-Samurcaş, Alexandru, 441

Ţarălungă, Ecaterina, 128
Ţăranu, Ion, 601
Ţăranu, Petru, 601, 602
Ţepelea, Gabriel, 259
Ţuţea, Petre, 673

Ulivi, Anca, 332
Ungureanu, Cornel, 260, 442, 443
Ursache, Petru, 603

Vartolomei, Luminiţa, 321
Vasile, Marian, 603
Vasile, Vasile, 755
Vasiliu, Al., 679
Vatamaniuc, Dimitrie, 166, 261, 262, 263
Văduva, Ofelia, 467
Vâjiac, Eugenia, 264
Vântu, Ileana, 342
Vârgolici, Teodor, 52, 265
Velculescu, Cătălina, 528, 604, 605, 832
Velea, Dumitru, 266
Velea, Stan, 606
Vesa, Pavel, 468
Vetişanu, Vasile, 322, 444
Veţeleanu, Gh., 493
Vieru, Gr., 209
Vieru, Sorin, 646
Vîlceanu, Gh., 401
Vîrtosu, Ileana, 318
Vlad, Ion, 267
Vlad, S., 352
Vlahuţă, Al., 268
Vlasiu, Marina, 74
Vlăduţescu, Gh., 638
Vrabie, Gh., 603, 607
Voicu, Constantin, 103
Voiculescu, V., 172
Voinea, R. P., 323
Vornicescu, Nestor, 82, 104
Vulcănescu, Mircea, 290, 312
Vulcănescu, Romulus, 345, 409, 674

Vuia, Romulus, 301
Vulpe, Magdalena, 435
Vultur, Smaranda, 298

Weber-Kelermann, I., 770
Weigand, G., 292

Xenopol, A. D., 107

Zagraon, Florentina, 269
Zaharia, Dumitru, 105
Zaharia-Filipaş, Elena, 127
Zamfir, Constantin, 749
Zamfir, Mihai, 246, 270
Zamfir, Vasile, 683
Zarifopol, Paul, 445
Zărnescu, Narcis, 608, 609
Zderciuc, Boris, 324, 325, 349
Zderciuc, Silvia, 508, 509, 510
Zottoviceanu, Elena, 106
Zub, Alexandru, 90, 780
Zugravu, Nelu, 42, 70

În curând

ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE COMISIEI DE FOLCLOR
Tomul IV (1990)

În sumar:

- Alexandru Dobre, *Mircea Eliade și Arhiva de Folclor a Academiei Române*
- Mircea Eliade, *Arhiva de Folclor; Sociologia Românească.*
- Petre Florea, *Pan Halippa și folclorul*
- Anca Goția, *Preliminarii la o cercetare a culturii tradiționale a copiilor în Transilvania*
- Elena Maxim, *Creșterea viermilor de mătase în România. Contribuții etnografice*
- Constantin Costea, *Structura jocurilor fecioreşti transilvănene. Mijloace de expresie*
- Alexandru Dobre, *Folclorul taberei militare. Ciclul marilor despărțiri*

XT 1172

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR, singura publicaţie periodică cu acest profil din ţară, reuneşte în coloanele sale cele mai prestigioase condeie din domeniul cercetării culturii populare : specialişti din institutele de profil, învăţământ superior şi liceal, societăţi şi asociaţii ştiinţifice naţionale şi regionale, alţi pasionaţi ai studierii creaţiei materiale şi spirituale a poporului român.

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR publică *studii* şi *materiale*, *restituiri* şi *articole inedite*, *puncte de vedere*, *note* şi *discuţii*, *precizări biobibliografice*, *recenzii*, *revista revistelor*, *lista cărţilor şi publicaţiilor străine primite la redacţie*. Alte rubrici de interes şi mare atracţie : *Profil contemporan*, *Muzee etnografice şi de artă populară din România*, *Dicţionarul academicienilor*, *Români de pretutindeni*. Asupra principalelor manifestări ştiinţifice, a altor activităţi curente în domeniu, a unor evenimente, aniversări, comemorări etc., vă informează rubrica *Breviar*.

Prin noutatea informaţiei şi calitatea superioară a fenomenului studiat, REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR s-a afirmat ca una dintre cele mai reprezentative publicaţii de specialitate, rivalizând cu succes cu revistele de recunoscută tradiţie pe plan internaţional.

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR *nu se difuzează decât pe bază de abonament*. Pentru a vă completa colecţia dv. şi a vă menţine permanent la curent cu ceea ce se întâmplă în cercetarea culturii populare româneşti şi internaţionale, nu uitaţi să vă reînnoiţi abonamentele !

ISSN: 1220-5370

REF, tom 38, nr. 6, p. 555-674, Bucureşti, 1993

43 407

Lei 100 pentru persoane fizice

Lei 250 pentru persoane juridice

S.C. Universul S.A. - c. 3902